

σφάλειαν ἐκυτῶν καὶ τῶν κεφαλαίων των ; ἐξ αὐτῶν ἐξήρτην-
ται ἀμρότερα ταῦτα. Ἐνθα κεφάλαια καὶ ἐπιχειρήσεις, ἐκεῖ γεν-
νᾶται ἀμέσως ἡ εὐημερία· ἔνθα δὲ συμπαρομαρτεῖ αὕτη μετὰ
τῆς εὐνομίας, ἐκεῖ ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀσφάλεια. Τέλος πάντων
πλοῦτος καὶ ἀσφάλεια εἰσὶν ἀλληλένδετα· οὔτε ἐκεῖνος εἶναι δυ-
νατὸν νὰ πολυπλασιασθῇ ἄνευ ἀσφαλείας, οὔτε αὕτη νὰ ἐπέλθῃ
ἄνευ πλούτου· ἀμρότερα πρέπει νὰ παραχωρήσῃσι τι ἀμοιβαίως,
ἵνα συνυπάρξωσιν· ἱκανὴν δὲ ἐγγύησιν, φρονοῦμεν, ἔχει ὁ πλοῦ-
τος ἔνθα καὶ Κυβέρνησις καὶ λαὸς ἀποσρέφονται καὶ τιμωροῦσι
διὰ νόμων τοὺς φαῦλα πράττοντας.

Ἄλλως ἐγεννήθημεν καὶ ζῶμεν καὶ ἐπὶ ἡμῖσι σχεδὸν αἰῶνα
σπουδάζομεν, ὅσον δυνάμεθα, τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ γιγνόμενα·
Ἐἶδομεν ἐν αὐτῇ πολλοὺς ἀλλαχόθεν ἐλθόντας πάντη ἀπίρους
καὶ ὑπερπλουτήσαντας· τοὺς πλείστους μὲν τούτων δι' ἐπιχει-
ρήσεων, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγους καὶ δι' ἀθεμίτων μέσων. Ἴνα μὴ
νομίσῃ δὲ τις ἡμᾶς ὑπερβολικοὺς εἰς τὰς ἐκφράσεις, μεταφρά-
ζομεν ἐκ τῆς *Ἑλληνικῆς Ἀρεξαρτησίας* τὰ ἐξῆς ἐσχάτως μὲν
ἀναδημοσιευθέντα, ἀλλ' οὐδέποτε ἀναιρεθέντα.

« Ὁ Κατηρτζὴ Γιάννης, διαβόητος ληστής, μαρσίσεε ἐπὶ πολ-
» λὰ ἔτη τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἶχε σχηματίσει συμμορίαν ποικί-
» λην τὸν ἀριθμὸν. Οἱ συνηθέστεροι ὅμως σύντροφοί του ἦτον
» ὁ Στάθης Παναγιώτου, ὁ Κώστας Μπανιώτης, ὁ Δῆμος Στά-
» θης Σπανός, ὁ Μπῆνμπασης, ὁ Λουκάς Σκλαβοῦνος, ὁ Κώστας
» Ρουμελιώτης, ὁ Νικόλαος Μπανιώτης, ὁ Γεώργιος Ἀιβαλιώ-
» τας, ὁ Μανώλης Γεννημπαζὴς ὁ Καλόγηρος, ὁ Σιμεὼν Ἀνατο-
» λίτης καὶ ὁ Δημήτριος Κατσίκας.

« Ἄπνυτες οἱ λησταὶ οὗτοι εὑρισκον ἄσυλον εἰς τοὺς Ἀγγλους
» πλουσίους ἰδιοκτῆτας τοῦ Μπουντζᾶ, παρ' οἷς ἐφοίτων ἐν πλή-
» ρει ἀσφαλείᾳ καὶ διὰ μεγίστης ἐλευθερίας, ὥσπερ ἂν ἤθελον
» ἀπέρχεσθαι εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῶν οἴκους. Ὁ Βίλκεν (Wilken)
» παρέσχεν αὐτοῖς εὐρυτάτην καὶ ἐγκάρδιον φιλοξένησιν, τοὺς
» διετήρει ἐν τῷ οἴκῳ του ἐπὶ ὀκτῶ, δέκα καὶ δέκα πέντε ἡ-
» μέρας· ἀκριβῶς δὲ ἐν τῷ κλιβάνῳ τῆς οἰκίας τούτου ἡ ἐξου-

»σία ἀνεκάλυψε κεκρυμμένα ὅπλα καὶ ἕτερα εἶδη, ἀνήκοντα
 »εἰς αὐτοὺς τοὺτους τοὺς ληστάς. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ἐν
 »τῷ οἴκῳ τοῦ Βάρκερ, ἐνθα οἱ λησταὶ ἔτρωγον, ἔπινον, ἐκοι-
 »νηῶντο, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συναναστροφάς καὶ διηγοῦν-
 »το ἐν αὐταῖς τὰ ληστρικά κατορθώματά των εἰς τοὺς οἰκο-
 »δεσπότας, οἵτινες τοὺς ἤκουον εὐχαρίστως.

«Οὐχ ἦττον φιλόξενος τοῖς λησταῖς ὑπῆρξε καὶ ἡ οἰκία τοῦ
 »Μαλτάσσου Mallass, ἐνθα οὗτοι ἠξιοῦντο κολακευτικῆς δε-
 »ξιώσεως· ἀλλ' αὕτη, καίτοι τὰς ἀρίστας ἔχοντας ὑπὲρ τῶν
 »ληστών διαθέσεις τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀπέβη ὅμως αὐτοῖς ὀλε-
 »θρία κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Οἱ λησταὶ Δῆμος, Κώστας καὶ
 »Λουκᾶς Σκλαβοῦνος ἐκρύπτοντο ἐν αὐτῇ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν,
 »πρὸ ὅτε Λουκᾶς Σκλαβοῦνος ἀπῆλθε Σάββατόν τι ἐσπέρας παρὰ
 »τῷ Βάρκερ, ὅθεν παρέλαβε τὸν Κατηρτζῆ Γιάννην καὶ τινας
 »τῶν συντρόφων του, οἵτινες ἐκρύπτοντο ἐκεῖ πρὸ ἡμερῶν καὶ
 »ἀπῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς Βουρλᾶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προσ-
 »βάλῃ τὴν οἰκίαν Ἰουδαίου τινὸς λίαν, πλουτοῦ. Ὁ Δῆμος καὶ
 »ὁ Κώστας εἶχον μείνει παρὰ τῷ Μαλτάσσῳ· νέος τις Ἕλλην,
 »Παναγιώτης καλούμενος, ἔλαβε γνῶσιν τοῦ περιστατικοῦ τού-
 »του καὶ εἰδοποίησε τὴν δημοσίαν δύναμιν, ἣτις τὴν Κυριακὴν
 »τὴν ἐσπέρας περιεκύκλωσε τὴν οἰκίαν. Οἱ λησταὶ ἰδόντες, ὅτι
 »ἀνεκκλύφθησαν, ἀπεπειράθησαν ν' ἀναβῶσι διὰ τοῦ περιβο-
 »λίου τοῖχον τινὰ καὶ ἐκείθεν νὰ πηδήσωσιν εἰς τὸ περι-
 »βόλιον τοῦ Λανγδῶνου (Langdon) καὶ νὰ φύγωσι. Πρῶτος
 »ἀνέβη ὁ Κώστας, ἀλλ' ἀνακλυφθεὶς ὑπὸ τῶν πολιορκούντων,
 »ἐπυροβολήθη καὶ ἐπληρώθη· πρεκέλασε τότε τὸν Δῆμον νὰ
 »τὸν ἀποκτείνῃ, ἵνα μὴ αἰχμαλωτισθῇ ζῶν· ἀρνηθέντος δὲ τού-
 »του, ὁ μὲν Κώστας αὐτοκτονηθεὶς, ἔδωκε τέλος εἰς τὰ κακουρ-
 »γήματά του· ὁ δὲ Δῆμος, βλέπων, ὅτι δὲν δύναται νὰ φύγῃ
 »ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Λανγδῶνου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν τοῦ Μαλτάσ-
 »σου· ἐνταῦθα τὸν συνεβούλευσαν νὰ μεταμριεσθῇ διὰ γυναι-
 »κεῖων ἐνδυμάτων, καὶ νὰ ἐξέλθῃ, οὕτω συνωδευμένος ὑπὸ ἄλ-
 »λων γυναικῶν, ἀλλὰ δὲν ἔσπερξε, φοβούμενος μὴ συλληφθῇ

ποῦτω ἄσπλος καὶ ἀτιμασθῇ· τότε τὸν ἔκρυψαν ἐντὸς εὐρέως
 »καπνοδόχου. Οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶχον ἅπαντα τὸν ἀπαιτούμενον
 »χρόνον, ἵνα πράξωσι ταῦτα, διότι ἡ ἐπιτόπιος ἐξουσία δὲν
 »ἐδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ἀγγλικὴν οἰκίαν ἄνευ τῆς προυσίας
 »τοῦ Προξένου. Ἐλθόντος τέλους διερμηνέως τινὸς τοῦ Προξε-
 »νείου ἡ ἔνοπλος δύναμις εἰσῆλθε καὶ ἠρεύνησε μετὰ πολλῆς
 »ἐπιμελείας τὴν οἰκίαν· ὅτε δὲ ἐτοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ, ὡς μη-
 »δὲν εὐροῦσα, ὁ Ἀρμένιος διερμηνεὺς ἀνεκάλυψε τὸν Δῆμον·
 »τότε συνήφθη μάχη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνόπλου δυνά-
 »μεως· ἐπὶ τέλους ὁ ληστὴς ἐφονεύθη. Καὶ ταῦτα μὲν συνέ-
 »βησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαλτάσσου· εἰς δὲ τὴν τοῦ Βέρρη
 »(Werry) ἐκρύπτοντο ὁ Στάθης Μπανιώτης καὶ συντροφία,
 »ἐγκατέλιπον δὲ διὰ νυκτὸς αὐτὴν, ἵνα καταφύγωσιν εἰς τὴν
 »τοῦ Βίλκεν (Wilken)· ὁ δὲ Στάθης, Σπανὸς καὶ ὁ Κώστας
 »Μπινιώτης ἐγκατέλιπον καὶ τὴν οἰκίαν Βίλκεν (Wilken), ἵνα
 »καταφύγωσιν εἰς τὴν τοῦ νέου Βίλσον (Wilson), ἔνθα ὁ μὲν
 »Σπανὸς μεταμφιεσθεὶς εἰς γυναῖκα, ἐδιδάσκετο γράμματα ὑπὸ
 »τοῦ προσωπικοῦ τῆς οἰκογενείας· ὁ δὲ Κώστας ἐξετέλει τὰ ὑ-
 »ψηλότερα καθήκοντα τοῦ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχηγοῦ (chef d'
 »office).

»Γενομένων δὲ βραδύτερον ἐρευνῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Werry,
 »ἀνεκάλυφθη ἐν κενῷ κἀδῶ ὁ ληστὴς Νικολῆς, ὅστις τετρα-
 »ματισμένος ὢν, ὡς σᾶς ἔγραφον, ἔθεραπεύετο. Οὗτος μετη-
 »νέχθη εἰς τὰς ἐνταῦθα φυλακὰς, ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ νοσοκομεῖον
 »καὶ ἐν αὐτῷ ἀπεβίωσε.

»Καὶ ὅτε μὲν ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Ἄγγλοι τοῦ Μπουζᾶ παρέ-
 »σχον ἄστυλον εἰς κεκηρυγμένους ληστὰς, δὲν ἐτόλμων νὰ τοὺς
 »δεχθῶσι φανερώς· ἀλλ' οὐχ ἥτιον ὁ Καλόγερρος καὶ ὁ Συμεὼν
 »κατὰ διαφόρους μετὰ ταῦτα ἐποχὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν
 »τοῦ Werry, ἔνθα διέμειναν ἕκαστος ἀνὰ τρεῖς ἡμέρας.

»Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσω, ὅτι ὁ Williamson ἦτο εἰς ἐξ
 »ἐκείνων, οἵτινες ἐδέχοντο ὅσον ἔνεστι φιλικώτερον τοὺς ληστὰς
 »τούτους, καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κατὰ τὸ Μουλὴν ἰδιοκτησίᾳ του

»ὁ ληστής Συμεὼν ὠδήγησε τὸν ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντα
 »Ἀγγλὸν ἱατρὸν (Makreth, ἂν μὴ ἀπατώμι, καλούμενον)· ὁ
 »δὲ Williamson ἐσπευσεν ἀμέσως εἰς Σμύρνην, ἔλαβε τὰ πρὸς
 »ἀπολύτρωσιν χρήματα, τὰ παρέδωκε τοῦ Συμεῶνος, ὅστις ἦτο
 »τὸ εὐνοούμενον τέκνον τῆς οἰκίας, καὶ οὕτω ἀπελευθερώθη ὁ
 »ἱατρός» (1).

Τοιοῦτοι μὲν εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ κατακραυγάζον-
 τες, ὅτι οὐδεμία ἐγένετο πρόοδος ἐν Ἑλλάδι, ὅτι κατασπατα-
 λαται ἐν αὐτῇ ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς πλοῦτος, καὶ ὅτι οὐ-
 δεμίᾳς ὑπαρχούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀσφαλείας, δὲν πρέπει νὰ
 ῥιψοκινδυνεύσῃ τις ἐν αὐτῇ τὰ κεφάλαιά του εἰς ἐπιχειρήσεις,
 διότι ταῦτα λίαν ὠφέλιμον ἐπασχόλησιν εὐρίσκουσιν ἐν τῇ Δύ-
 σεϊ, ἀποφέροντα τὸ μέγα ! ποσὸν τῶν δύο, τριῶν ἢ καὶ τεσ-
 σάρων τοῖς ἑκατὸν κατ' ἔτος.

Εἰς τὴν εὐσυνείδητον ταύτην διαβεβαίωσιν ὀλίγα τινὰ θεω-
 ροῦμεν ἀναγκαῖα ν' ἀντιτάξωμεν· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδένα τὸν
 εἰς ἐπικερδεῖς καὶ ὠφελίμους ἐπιχειρήσεις ἀσχολοῦντα τὰ κε-
 φάλαιά του, συνιστάμενα πολλάκις εἰς ἑκατομμύρια, ἠκούσα-
 μέν ποτε, ὅτι ἐληστεύθη ἢ ἀπεγυμνώθη τῆς περιουσίας του
 χωρὶς νὰ σπεύσῃ ἢ τε Κυβέρνησις καὶ σύμπασα ἡ κοινωνία νὰ
 ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὴν νόμιμον ἱκανοποίησιν διὰ τῆς αὐστηρᾶς
 τιμωρίας τῶν ἐνόχων· δεύτερον δὲ, ὅτι αἱ περιουσίαι, καλῶς δια-
 χειριζόμεναι, ἐν οὐδεμίᾳ ἄλλῃ χώρᾳ πολλαπλασιάζονται τόσον
 ταχέως, ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐν γίνεσι καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι.
 Ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν τριπλασίαν καὶ
 τετραπλασίαν τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἐν τῷ διαστή-
 ματι τεσσαράκοντα μόλις ἐτῶν. Ἀπόδειξιν ἔχομεν τὴν ἑκατον-
 πλασίαν σχεδὸν τῆς περιουσίας τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζικῆς ἐν τῷ
 διαστήματι τριάκοντα μόλις ἐτῶν. Ἀπόδειξιν ἔχομεν τὴν ἀπὸ
 στιγμῆς εἰς στιγμὴν τετραστίαν αὐξησιν καὶ πολλαπλασίαν
 τῶν περιουσιῶν τῶν Σερπιέρη, Δεκόζῃ Βούρου, Σκουζέ, Μουτσο-

(1) *Ibid.* «Indépendance Hellenique» n° 233, 15 Février 1871.

πούλων, δουρούτη, ῥάλλη καὶ πλείων ἄλλων ἰδιωτῶν. Ἐνταῦθα ἐπιτρικπῆτω νὰ περιγράψωμεν ἐν λεπτομερείᾳ τινὶ ἐπιχείρησιν ὅσῳ φιλόανθρωπον καὶ εὐεργετικὴν, τόσῳ καὶ ἐπικερδεστάτην.

Ἀνυπολόγιστος βεβαίως ὠφέλεια ἤθελε προκύψει εἰς τε τὸ ἔθνος, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει καὶ εἰς ἑταιρίαν τινὰ ἑλληνικὴν, ἂν διωργανίζετο αὕτη καὶ ἀνελάμβανεν εἴτε ὡς ἐπιχείρησιν, εἴτε ὡς εὐεργέτημα τὴν εἰς ἔργα ἐπασχόλησιν τῶν καταδίκων τοῦ Κράτους. Καθ' ἃς ἔχομεν θετικὰς πληροφορίες σήπονται ἀείποτε ἐν ταῖς φυλακαῖς χίλιοι πενταχόσιοι περίπου κατάδικοι, οἱ ῥωμαλεώτεροι τῶν τῆς κοινωνίας καὶ ἐπιδεκτικοὶ ὄντες πάσης μαθήσεως. Σμικρὸν βεβαίως θὰ ἦτο τὸ κακὸν τοῦ τε Κράτους καὶ τῆς κοινωνίας, ἂν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν δαπάνην πρὸς διατήρησιν αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐργασίας, διαρκούσης τῆς ποινῆς των· ἀλλὰ τὸ κακὸν τοῦτο καθίσταται μέγιστον, μολύνει καθ' ἑκάστην τὴν κοινωνίαν, καὶ πολυπλασιάζεται ἀδικλείπτως, διότι οἱ κατάδικοι, ἄργοι μένοντες καὶ συγκοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἀλληλοδιδάσκονται καὶ τελειοποιοῦνται εἰς τὴν διαφθοράν καὶ ἐξαχρείωσιν· ὅταν δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς ποινῆς των ἐξέλθωσι τῶν φυλακῶν, ἀντὶ νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν σωφρονισμένοι ὅπως ὁ νόμος ἀπαιτεῖ, τὸν παντὶ ἐπιπίπτουσιν εἰς αὐτὴν λυσσαλεώτεροι μὲν εἰς τὸ πράττειν τὸ κακὸν πρὸς ἐκδίκησιν, ἐμπειρότεροι δὲ εἰς τὸ ἀποκρύπτειν τὰ κακοεργήματά των καὶ ἀποφεύγειν τὰς ἐπιβαλλομένας ποινάς· καὶ οὕτω ἡ ἀδικηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν διὰ τὰ πρῶτα κακοεργήματά των κοινωνία ἀντὶ ἐκκανοποιήσεώς τινος, ὑφίσταται νέας βλάβας, νέας παθήσεις καὶ μεγαλύτερα δεινά.

Πρὸς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ τούτου τινὰ μὲν Κράτη ἐφήρμοσαν τὴν παντελῆ ἀπομόνωσιν τῶν καταδίκων ἐν ταῖς φυλακαῖς· ἄλλα δὲ ἀνέμιζαν τὴν ἀπομόνωσιν ταύτην καὶ μὲ ἄλλα εἶδη στεργάσεων, οἷον τῆς τοῦ ἄλατος καὶ παντὸς ἀρτήματος ἐν ἀπάσαις ταῖς προσφερομέναις τροφαῖς· καὶ ἄλλα τέλος παρεδέχθησαν μικτόν τι εἶδος ἀπομονώσεως, οἷον ὁ κατά-

δικος ἀπομονοῦται μὲν ὑπὸ τῶν ὁμοίων του καταδίκων, ἀλλὰ βλέπει καθ' ὥρισμένας τινὰς ὥρας ἢ ἡμέρας τὸν δεσμοφύλακα ἢ τὸν ἱερέα τῶν φυλακῶν, τῷ ἐπιτρέπεται μὲν ν' ἀκούῃ παρ' αὐτῶν λέξεις τινὰς καταλλήλους, ἀλλὰ τῷ ἀπαγορεύεται ἡ πρὸς ἀνθρώπινον πλάσμα χρῆσις τῶν φωνητικῶν αὐτοῦ ὀργάνων.

Ἄπαντα τὰ συστήματα ταῦτα προλαμβάνουσι μὲν τὴν ἀλληλοδιδασκαλίαν καὶ τὴν πολλαπλασίαν τῶν μέσων εἰς τὸ πρᾶττειν τὸ κακὸν καὶ εἰς τὸ ἀποκρύπτεσθαι, ἀλλ' οὐδόλως ἀποζημιούσιν οὔτε τὴν κοινωνίαν διὰ τ' ἀρχικῶς κατ' αὐτῆς πραχθέντα ἀδικήματα, τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ποινὴν, οὔτε τὰ Κράτη διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κακουργημάτων, διὰ τὴν κατὰ σχεσι τῶν κακούργων, διὰ τὴν ἐκδίκασιν, διὰ τὴν φύλαξιν καὶ διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν, διαρκούσης τῆς ποινῆς των.

Ἄλλως τὰ συστήματα ταῦτα εἶναι τοσοῦτον σκληρὰ, ὥστε πολλοὶ τῶν καταδίκων προτιμῶσι τὸν θάνατον καὶ ἴσως δὲν ἔχουσιν ἄδικον· διότι οὐδὲν φρικωδέστερον τῆς παντελοῦς ἀπομονώσεως καὶ τῆς στερήσεως πάσης ἡδονῆς ἢ ἔστω καὶ λύπης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· τούτου δ' ἕνεκα πολλὰ τῶν Κρατῶν ἐγκτέλιπον ἤδη τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως.

Τὸ μόνον δὲ σύστημα, ὅπερ καὶ τὴν κοινωνίαν ἱκανοποιεῖ καὶ τὰ Κράτη ἀποζημιῶναι καὶ τοὺς ἕνεκα ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν ἀμαρτήσαντας εὐεργετῇ, ἀποκαθιστῶν αὐτοὺς ἱκανοὺς ἂν οὐχὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸ πραχθὲν ἀδικήμα, τοῦλάχιστον ὁμῶς νὰ μὴ ἀδικῶσι καὶ βλάπτωσι περισσότερον, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ ὠφελῶσι τὴν κοινωνίαν, τὸ μόνον, λέγομεν, σύστημα τῆς σκοπίμου ἐκπληρώσεως τῆς ποινῆς τῶν καταδίκων εἶναι τὸ συνδυάζον τὴν ποινὴν μετὰ τῆς ἐργασίας· δι' αὐτοῦ καὶ αἱ κακαὶ ἔξεις ἐν αὐτῷ τῷ ἀτόμῳ ἐκρίζυνται καὶ ἀρεταὶ τινες ἐνδέχεται νὰ καλλιεργηθῶσι καὶ νὰ καρπώσῃσι· διότι, καθ' ἡμᾶς, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι φύσει πεπλασμένος· νὰ ῥέπῃ εἰς τὸ κακὸν, τὸ ὑναντίον μάλιστα φρονοῦμεν, ὅτι εἰς τοῦτο τρέπεται, ἢ διότι οὐδέποτε ἐκιδάχθη τὸ καλόν, ἢ διότι, ἀναγκασθεὶς ἄπαξ νὰ παρεκτραπῇ τούτου, εὐρίσκει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμίᾳ του

διμαλωτέραν τὴν εἰς ἐκεῖνο ὁδὸν· γευθεὶς ὁμῶς ἅπαξ τῶν ἡδονῶν τοῦ καλοῦ, δυσκόλως ἐπανερχεται εἰς τὸ κακόν. Φύσιν ἀδιόρθωτον δὲν εἶναι δυνατόν, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἔχη οἰονδήποτε ἀνθρώπινον πλάσμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐξευρεθῇ ὁ παρ' ἐκάστῳ ἀρμόζων τρόπος τῆς διορθώσεως. Αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνει μὲν καὶ πανταχοῦ, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ἐπυχγγέλλεται θαύματα.

Γινώσκομεν ληστὴν, ἀπανθρωπότατα πράξαντα ἐν τῇ κοινῇ κακουργήματι, καὶ τούτων ἕνεκα τρεῖς καταδικασθέντα εἰς θάνατον· ἀναβαλομένης ἐκάστοτε τῆς ἐκτελέσεως, ἀπηλλάγη οὗτος τῶν φυλακῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐν Ἑλλάδι μεταπολιτεύσεως· ἐκτοτε προσεκολλήθη εἰς τινα εὐπορον πολίτην, ὅστις κατάρθρωσεν οὐχὶ μόνον νὰ ἐκριζώσῃ πάσας τὰς κακὰς τοῦ ληστοῦ ἔξεις, ἀλλὰ καὶ νὰ σπείρῃ εἰς τὴν καρδίαν του τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε σήμερον δικαίως θεωρεῖ αὐτὸν ὡς τὸν πιστότερον καὶ τιμιώτερον τῶν παρ' αὐτῷ προσκεκολλημένων ὑπηρετῶν.

Δὲν εἶναι δὲ ἀληθές, ὅτι οἱ μεσημβρινοὶ λαοὶ καὶ ἰδίως οἱ συνειθίσαντες εἰς τὴν ἀργίαν ἀποστρέφονται τὴν ἐργασίαν καὶ εἶναι δύσκολον νὰ πείσῃ τις ἢ νὰ πειθαναγκάσῃ καταδίκους νὰ ἐργάζονται. Ἐν τῷ νομῷ τῆς Εὐβοίας ἀνεπληρούσαμὲν ποτε τὸν ἐλλείποντα νομοῦτρὸν, ὅστις ἦτο συνάμα καὶ ἱατρός τῶν φυλακῶν· ἐν αὐταῖς ἀνεπτύχθη τότε ἐπιδημία στομακῆκῆς Μεταξὺ τῶν προταθέντων παρ' ἡμῶν μέσων πρὸς ἀποτροπὴν καὶ θεραπείαν τοῦ κακοῦ, ἦτο καὶ ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασία τῶν καταδίκων· καὶ ὁ μὲν φρούραρχος ἀντέτεινε, φοβούμενος τὴν δραπέτευσιν· ὁ δὲ Νομάρχης ἀντέλεγε, φοβούμενος μὴ δὲν πεισθῶσιν οἱ κατάδικοι εἰς τὴν ἐργασίαν. Τὴν μὲν εὐθύνην τούτου ἀνεδέχθημεν ἡμεῖς· τὸν δὲ κίνδυνον τῆς δραπέτευσιν προέλαβεν ἡ τε κυβέρνησις καὶ ὁ φρούραρχος διὰ φρονίμου ἐπιτηρήσεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εὖρομεν τῷ ὄντι δυσκολίαν τινὰ νὰ πείσωμεν τοὺς καταδίκους ληστὰς νὰ σκάπτωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ Χαλκίδος, καὶ νὰ μετακομίζωσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν γῆν πρὸς ἰσοπέδωσιν πλατείας τινός· μόλις ὁμῶς εἰργάσθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ διὰ κλήρου λαχόντες δέκα, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν

οἱ ἀτιθασσότεροι παρεκάλουν ἡμᾶς νὰ τοὺς προτιμήσωμεν· τινὲς μὲν ὥς πλειοτέραν ἀνάγκην κινήσεως ἔχοντες· τινὲς δὲ, καὶ ὑποσχόμενοι πλειοτέραν ἐργασίαν.

Οἱ κατάδικοι λοιπὸν ὅσω ἀτίθασσοι καὶ ἂν ᾦναι, ὅπως συνήθως οἱ λησταί, ὅσω φυγόπονοι, ὅπως οἱ λωποδύται, ὑποδεικνυμένου αὐτοῖς τρόπου τινὸς, ἐπαγγελλομένου εἴτε τὴν σωματικὴν εὐεξίαν, εἴτε τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι θὰ προτιμήσωσι τοῦτον τῆς σήψεως καὶ τῆς διαφθορᾶς ἐν ταῖς φυλακαῖς.

Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοιαύτης εὐεργητικῆς καὶ ἐπικερδεστάτης ἐπιχειρήσεως, ἀπαιτεῖται νὰ ὀργανισθῇ ἐταιρία, κεφάλαια ἔχουσα τὸ πολὺ ἐν ἑκατομμύριον δραχμῶν. Καὶ εἶναι δύσκολον ἄρα ν' ἀναλάβῃ καὶ εἰς μόνος Ἕλλην δι' ἰδίων αὐτοῦ κεφαλαίων τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην καὶ νὰ κατασταθῇ οὕτω ὁ μέγιστος εὐεργέτης τῆς πατρίδος, χωρὶς νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ παράπαν τὴν περιουσίαν του, ἀλλὰ μάλιστα καὶ νὰ τὴν πολυπλασιάσῃ τεραστίως; καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης εὐεργετήματα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν. Ἐπιτραπήτω λοιπὸν νὰ λεπτολογήσωμεν κατὰ τι περὶ τῶν κερδῶν.

Καθ' ὅς ἔχομεν θετικὰς πληροφορίας παρὰ τοῦ συνταγματάρχου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ μηχανικοῦ Μανιτάκη, ἀσχοληθέντος ἄλλοτε εἰς τοῦτο, δύναται τις διὰ δαπάνης τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων χιλ. δραχμῶν νὰ κατασκευάσῃ ἐν τινὶ τῆς Ἑλλάδος νήσῳ ἀσφαλῆ δεσμωτήρια καὶ κατὰλληλα ἐργαστήρια, ἵνα ἐκτελῶσι τὴν ποινὴν τῶν καὶ ἐργάζονται συνάμα ἅπαντες οἱ κατάδικοι τοῦ Κράτους. Καὶ νῆσον μὲν τοιαύτην εὐχαρίστως, φρονούμεν, δύναται νὰ παραχωρήσῃ ἡ Κυβέρνησις δωρεὰν καὶ ὥς τελείαν ιδιοκτησίαν. Διὰ πεντακοσίων δὲ ἐτέρων χιλιάδων δραχμῶν δύναται τις νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν πρώτην ἐγκτάστασιν, εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων μηχανῶν καὶ ἐργαλείων, ἴσως δὲ καὶ μέρος τοῦ πρὸς ἐργασίαν ὕλικου· τὴν πρὸς διατροφήν τῶν καταδικῶν δαπάνην δύναται εὐχρίστως ν' ἀναδεχθῇ ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ πολλὰ μάλιστα ἔτη· δύναται αὕτη καὶ ὀφείλει νὰ πα-

ρέχη επίσης καὶ διὰ παντός μάλιστα καὶ τὴν ἀναγκαίαν στρατιωτικὴν τε καὶ ναυτικὴν ἔνοπλον δύναμιν πρὸς τε τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς ματαίωσιν πάσης δραπετεύσεως.

Οὕτω λοιπὸν ὁ καταβαλὼν ἀρχικὸν κεφάλαιον ἐνὸς ἑκατομυρίου δραχμῶν, γενόμενος εὐεργέτης, θὰ ἔχη εἴτε πρὸς ὄφελός του, εἴτε ἀπλῶς εἰς τὴν διάθεσίν του ἅπαν τὸ προῖν τῆς ἐργασίας τῶν χιλίων πεντακοσίων τοῦλάχιστον ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ῥωμαλεωτέρων. Ὑποθεσίσθω ὅτι ἐργάσιμοι ἡμέραι κατ' ἔτος ἔσονται διακόσαιο πεντήκονται· αὗται, πολλαπλασιαζόμεναι μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων καταδίκων, ἀποτελοῦσι τὸν ἀριθμὸν τριακοσίων ἐβδομήκοντα πέντε χιλιάδων ἡμερομισθίων. Ὅσον δ' εὐτελὲς καὶ ἂν ἦναι ἡ ἐργασία ἀτόμου τινὸς ἐν Ἑλλάδι, αἰέποτε τιμᾶται τὸ ἡμερομισθιον κατ' ἐλάχιστον μὲν ἕρον ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς· κατὰ μέσον δὲ, ἀντὶ τριῶν καὶ τεσσάρων. Ἀλλὰ παραδεχόμεθα μόνον τὸν ἐλάχιστον, δηλαδὴ ὅσον δίδομεν συνήθως εἰς παιδὸς δωδεκαετίας ἢ εἰς γυναῖκας, ὅταν συνάξωσιν ἐλπίς· θὰ ἔχη ἄρα ὁ κεφαλαιούχος ἐνιαύσιον εἰσόδημα κατ' ἐλάχιστον ἕρον τριακοσίων ἐβδομήκοντα πέντε χιλιάδων δραχμῶν· ἀφαιρουμένων ἐκ τούτων τῶν τόκων τοῦ κεφαλαίου ἀνὰ 4 -- 5 τοῖς 100, ἀφαιρουμένων καὶ τῶν διὰ μισθοῦ διδασκάλων, ἱατροῦ, ἱερέως, διευθυντοῦ, καὶ ἐν γένει παντός τοῦ προσωπικοῦ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων δραχμῶν τὸ πολὺ, θὰ μένῃ καθαρὸν περίσσευμα τοῦλάχιστον διακοσίων εἴκοσι πέντε χιλιάδων δραχμῶν.

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐνδέχεται νὰ διαψεύσῃσι κατὰ τι τὰς προδοκίας ἡμῶν ἐπὶ τῶν πρώτων τῆς ἐπιχειρήσεως ἐτῶν· κατὰ τὰ μετὰ ταῦτα ὁμῶς καὶ ἰδίως τὰ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐργασίων καὶ τὴν ἐντελῆ κάρπωσιν τῶν γαιῶν, ὅσας θὰ περιέχῃ ἡ νῆσος καὶ θὰ καλλιεργῶσιν οἱ κατάδικοι, ἐγγυώμεθα τὴν ἐπαλήθευσιν αὐτῶν μέχρι κεραίας. Ἐντὸς πενταετίας τὸ πολὺ τὰ εἰσοδήματα ἐξοφλοῦσι τὰ ἀρχικὰ κεφάλαια. Ἀλλὰ τσαῦτα μόνον θὰ ἦναι τὰ εἰσοδήματα ἐκ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως; οὐδὲ μὲν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι ταῦτα ἐπὶ μὲν τοῦ δευτέρου ἔτους

θὰ διπλασιασθῶσι, βραδύτερον δὲ ἐνδέχεται ν' αὐξήσῃσι τε-
ραστῶς· διότι τὸ ἀπλοῦν ἡμερομίσθιον τοῦ σκαφέως ἢ τοῦ κτί-
στου τιμᾶται ἐν Ἑλλάδι ἀντὶ πέντε δραχμῶν.

Ἀνὲν ἀπαιτεῖται δὲ καὶ πολὺς χρόνος πρὸς ἑναρξιν καὶ ἀπο-
περάτωσιν τοῦ ἔργου τούτου. Καὶ ἡ μὲν Κυβέρνησις μετὰ πά-
σης προθυμίας, ἔχομεν πᾶσαν τὴν βεβαιότητα, θὰ παρέξῃ ὅσα
ἐνταῦθα ἐμνημονεύσαμεν. Νῆσοι δὲ κατὰλληλοι καὶ πάντῃ ἀκα-
τοίκητοι ὑπάρχουσι· πολλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι· οἷον ἡ μεταξὺ Εὐβοίας
καὶ Λαυρίου Μακρόνησος, ἐν ἧ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν-
δέχεται νὰ εὐρεθῶσι καὶ μολυβδόυχα ἢ ἀργυροῦχα μεταλλεῖα.
Ἡ περιώνυμος Δῆλος· αἱ Στροφάδες ἢ ἄλλη τις. Ἐντὸς δ' ἐνὸς
ἔτους ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν πάντων ὑποσχόμεθα τὴν ἀπο-
περάτωσιν τοῦ δεσμοτηρίου· ἐντὸς δ' ἐνὸς ἐτέρου ἔτους ὑπο-
σχόμεθα τοιαύτην καλλιέργειαν καὶ καλλωπισμὸν τῆς νῦν ἐρή-
μου νήσου διὰ τῶν χειρῶν τῶν καταδίκων, ὥστε νὰ καταστή-
σωμεν αὐτὴν ἄλλῃθι κῆπον τῆς Ἑδέμ· καὶ ἐντὸς δύο ἐτέρων
ἔτων ὑποσχόμεθα τὴν πραγματοποιήσιν τῶν κερδῶν, ὅσα ἀνω-
τέρω ἐμνημονεύσαμεν.

Ἀναγκαῖον θεωροῦμεν ἡ νῆσος νὰ ᾖ γόνιμος, νὰ ἔχῃ καὶ
ἐκτασίαν τινα, ἵνα ἐκτελῶνται ἐν αὐτῇ καὶ γεωργικαὶ ἐργασίαι,
ῥώμην σώματος μόνον ἀπαιτοῦσαι· διότι μεταξὺ τῶν καταδί-
κων ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄνδρες μὴ ἐπιδεκτικοὶ μαθη-
σεως τέχνης τινός, ἢ δυστροποῦντες νὰ μάθωσιν αὐτήν.

Ἀναγκαῖον θεωροῦμεν ἐπίσης νὰ ὑπάρχωσι διάφορα εἶδη ἐρ-
γασίας, ἀπὸ τῆς λεπτοτέρας μέχρι τῆς βαναυσωτέρας καὶ κο-
πωδεστέρας· ἡ τελευταία αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος, ἵνα ἐπι-
βάλληται ὑπὸ τῆς διευθύνσεως ὡς ποινὴ εἰς τοὺς δυσαναγώγους.
Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν τεχνῶν πρέπει νὰ λη-
φθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας. Προμηθεύο-
μεθα ἐκ τῆς ἁλλοδαπῆς ἅπαντα τὰ σιδηρὰ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα,
πληρώνοντες τὰς μὲν βελόνας ἀντὶ ἰσοβαροῦς ἴσως χρυσοῦ, τὰ
δὲ λοιπὰ ἅπαντα ἀντὶ ἰσοβαροῦς σχεδὸν ἀργύρου.

Ἀναγκαῖον ὡσαύτως θεωροῦμεν νὰ εἰσαχθῶσι τέχναι, συντεί-

νοῦσαί πως εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν· ὡς τοιαύτας δὲ θεωροῦμεν τὴν διὰ μαλλίου ἢ βάμβακος νηματοουργίαν, πλυντικὴν καὶ ὑφαντικὴν, τὴν πλύσιν καὶ λεύκανσιν τῶν τοιοῦτων ὑφασμάτων, τὸν χρωματισμὸν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῶν· εἰς ταῦτα πάντα προστεθῆτω καὶ ἡ καθαριότης καὶ ἡ εὐπρέπεια ἢ καὶ ὁ καλλωπισμὸς τοῦ σώματος αὐτῶν τούτων τῶν καταδίκων, διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν χειρῶν γιγνόμενα. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι καὶ τὸν ἀτιθασσότερον τῶν ἀνδρῶν, ἂν ὑποχρεώσῃ τις νὰ ξαίνει ἢ νὰ νήθῃ μαλλία, νὰ πλέκῃ δι' αὐτῶν κάλτσας ἢ νὰ ὑφαίνει, θὰ θαυμάσῃ ἐντὸς ὀλίγου τὰ ἥθη τοῦ καὶ θὰ καταστήσῃ αὐτὰ ὁμοία τῶν τῶν γυναικῶν· ἄλλως, οὐδένα κουρέα, οὐδένα ὑφαντὴν, οὐδένα καλτσοποιὸν ἢ φεσοποιὸν ἠκούσαμεν ποτε ὅτι ἐγένετο ληστής ἄγριος καὶ ἀτίθαστος. Ἡ ἐπασχόλησις ἄρα εἰς τὴν περipoίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ καλλωπισμοῦ συντελεῖ εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν. Ὅθεν ἀναγκαῖον θεωροῦμεν οἱ κατάδικοι καθ' ἐκάστην μὲν πρωΐαν νὰ νίπτωνται καὶ κτενίζωνται, κατὰ πᾶν δὲ σάββατον νὰ λούωσιν ἀλλήλων τὰς κεφαλὰς καὶ ἅπαξ τοῦ μηνὸς νὰ λούωσιν ὡσαύτως τὰ σώματα.

Βάσις μὲν καὶ τῆς ἀνατροφῆς ταύτης, ὥσπερ καὶ πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης, πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ θρησκεία· οὐδὲν δὲ πρέπει νὰ πράττωσιν οἱ κατάδικοι χωρὶς πρότερον νὰ ἐπικαλῶνται διὰ συντόμου καὶ κατανυκτικῆς προσευχῆς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν, καὶ εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ ἐκφράζωσι τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν διὰ πᾶσαν ἐπίδοσιν. Ἀναγκαῖαν θεωροῦμεν καὶ τὴν ἀνάμειξιν τῆς μουσικῆς καὶ μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐ μόνον εἰς τὰς προσευχὰς καὶ λιτανείας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν καθ' ἐκάστην γενομένην ἑναρξιν καὶ ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας· συντομώτατός τις ὕμνος, ἀποτεινόμενος μετὰ καταλλήλου μέλους εἰς τὸν ὕψιστον τότε, συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν τῶν καταδίκων.

Ἐν τῶν ἰσχυρωτέρων ἐλκτηρίων πρὸς ἐξημέρωσιν αὐτῶν εἶναι ἀναντιρρήτως καὶ ἡ διεγερσις τῆς φιλοτιμίας οὐχὶ μόνον δι' ἀμοιβῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ μερίσματός τινος ἐκ τοῦ προϊόντος

τῆς ἐργασίας των. Ὅθεν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἁ. ἔτους, ἀφαιρουμένων τῶν τόκων, τῶν δαπανῶν καὶ ἐνιαυσίου τινὸς χρεωλυσίου, σύμπαν τὸ καθαρὸν περίσσευμα εἶναι καὶ φρόνιμον καὶ φιλόφρων καὶ δίκαιον νὰ διανέμηται εἰς τρεῖς ἴσας μοίρας· μίαν μὲν τούτων νὰ διανέμωνται οἱ μέτοχοι ὡς μέρος, ἢ νὰ καρπῶται ὁ κεφαλαιούχος· ἑτέραν δὲ νὰ λαμβάνῃ τὸ Κράτος πρὸς ἀποζημιώσεις τῶν δαπανῶν, ὅσας ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἕνεκα τῶν κακῶν πράξεων τῶν καταδίκων· καὶ τὴν τρίτην νὰ καρπῶνται οὗτοι οὐχὶ ὅμως πρὸς εὐζωίαν διαρκούσης τῆς ποινης οὐδεμία εὐζωία καὶ οὐδεμία ἀγαλλίασις πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται, πλὴν τῶν ἅπαξ κανονισθεῖσων καὶ τῆς περὶ τὸ σῶμα, ὡς εἴπομεν, περιποιήσεως· ἀλλὰ πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου· τὸ καθ' ἑκάστην μέρος τοῦ καταδίκου, ὅσον σμικρὸν καὶ ἂν ᾦναι, καλῶς διαχειριζόμενον ὑπὸ τῆς διευθύνσεως καὶ τοικιζόμενον, δύναται νὰ σχηματίσῃ κεφάλαιον ἱκανὸν, πρὸς ἐντιμὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς ποινῆς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ· οὗτος δὲ γινώσκων τότε καὶ τέχνην τινὰ, καθίσταται ἀμέσως χρήσιμος· ἐνδέχεται μάλιστα νὰ κατασταθῇ καὶ εὐεργετικὸς, ἐκτραγωδῶν εἰς ἄλλους· τὰ δεινὰ, ὅσα ὑπέστη ἕνεκα τῆς ἀργίας, καὶ ἐξυμνῶν τὰς εὐεργεσίας, ὅς ἀπῆλυσεν εὐθὺς ἅμα ὡς ἐκτελῶν τὴν ποινὴν του, ἐπελήφθη ἔργου.

Οἷα χαρὰ, οἷα κέρδη, καὶ ἰδίως οἷος ἀμάραντος στέφανος αἰωνίου δόξης ἀναμένουσι τὸν ἀναδεχθῆσόμενον εἴτε διὰ συνεταιρισμοῦ εἴτε δι' ἰδίων κεφαλαίων τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης; Πρῶτον πάντων ἡ νῆσος καὶ δίκαιον καὶ φρόνιμον εἶναι νὰ τιμηθῇ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ νὰ καλῇται π. χ. *Κωνσταντινιάς*, ἂν οὗτος ὀνομάζεται *Κωνσταντῖνος* ἢ *Σιμωνιάς*, ἂν ὀνομάζεται *Σίμων*, ὥσπερ ὠνομάσθησαν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ Κωνσταντινούπολις, ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου· δεύτερον δὲ ἡ Κωνσταντινιάς ἢ Σιμωνιάς αὕτη, καίτοι χρησιμεύουσα ὡς σωφρονιστήριον τῶν καταδίκων δὲν θὰ προξενεῖ ὅμως οὔτε τὴν φρίκην ἐκείνην, ἣν προξενεῖ παρὰ τοῖς Ῥώσσοις ἡ Σιθηρία, οὔτε

τὴν ἀπόγνωσιν, ἣν προξενεῖ ἡ Καγένη· οὔτε ἐκείνης τὸ θανά-
 τῶδες ψῦχος καὶ τὰς λοιπὰς κακουχίας, οὔτε ταύτης τὰς δη-
 λητηριώδεις ἀναθυμιάσεις θὰ ἔχῃ ἡ Σιθηρία αὕτη ἢ ἡ Καγένη
 τῆς Ἑλλάδος· τοῦναντίον μάλιστα διὰ μὲν τὸ τερπνὸν τοῦ
 κλίματος ἐνδέχεται ποτε νὰ κατασταθῇ ἐπίζηλος κατοικία·
 διὰ δὲ τὸ ἡμερώτερον τῶν ἡθῶν τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὴν εὐ-
 φυίαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ παραγωγικὸν τῆς γῆς ἐνδέχεται νὰ
 κατασταθῇ ἄλλη Καλλιφορνία. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προ-
 θέσωμεν, ὅτι ἡ Καλλιφορνία αὕτη, ἀντὶ νὰ προκαλῇ ὥσπερ ἡ
 Σιθηρία καὶ Καγένη τὰς ἀρὰς καὶ βλασφημίας, θὰ προκαλῇ
 ὑπὲρ τοῦ καθιδρυτοῦ τὰς εὐλογίας τοῦ Ἰψίστου εἰς αἰῶνα
 τὸν ἅπαντα

Ἄλλὰ καὶ τὴν Καλλιφορνίαν ταύτην τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν
 ἀμάραντον στέφανον τῆς δόξης ἐνδέχεται νὰ ἀφαρπάσῃ ἀπὸ
 τῶν χειρῶν καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν Ἑλλήνων ἀλλοδαπός τις
 Σειπιέρης, ἐγένετο μάλιστα πρὸ δεκαπενταετίας ἤδη καὶ ἀπό-
 πειρά τις. Γάλλος, ἀπειρίαν μόνον παρασήμερον καὶ ἀποδεικτικῶν
 καλῆς διαγωγῆς φέρων, Ἀπέρης καλούμενος, ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ
 ἀπήτησε νὰ συστήσῃ τοιοῦτον σωφρονιστήριον, εἰς ὃ ἐπεφυλάσσετο
 μισρὰ τινα πράγματα δι' ἑαυτὸν, μόνην τὴν τιμὴν τοῦ ἱδρυτοῦ
 καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καταστήματος. Συζητήεις δὲ καὶ ὑπό τινος
 τρχνοῦ παρ' ἡμῖν φιλοσόφου, ἐπελήφθη τοῦ ἔργου καὶ ἐспа-
 τάλησε χιλιάδας τινὰς δραχμῶν τοῦ δημοσίου εἰς Νεόκαστρον·
 ἀλλ' ὁ Ἀπέρης οὗτος ὁμοίαζε τοῖς ἐν Φθιώτιδι συστήσαν-
 τας ἄλλοτε τὸ Ζακχαροποιεῖον, οἵτινες πρὶν ἢ ἐπιληφθῶσι
 παραγωγικῆς τινος ἐργασίας, μετέφερον ἐκ τῆς Δύσεως δι' ἁ-
 δρῶν μισθῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπηρέτας τῶν χαλκίων διὰ
 τοῖ προσωπικοῦ δὲ τούτου καὶ ἀπείρων ἄλλων ἀγυρτιῶν κατε-
 βρίχθισαν δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν ἑλληνικῆς περιουσίας καὶ
 ἀπῆλθον, ὅπως καὶ ὁ Ἀπέρης, συναποφέροντες καὶ οὗτοι, ὡς
 ἐκένος, ὅσα ἐδυνήθησεν μόνον νὰ καρπωθῶσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος,
 ἵνα προσθέσωσι ταῦτα ὡς τεκμήρια τῆς τιμιότητός των !

Ἄς σπεύσωσι λοιπὸν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ν' ἀνα-

λάβωσι καὶ ἐκτελέσωσι τὴν ὅσῳ εὐεργετικὴν τόσῳ καὶ κερ-
δαλέαν ταύτην ἐπιχείρησιν, ἧς σπεύσωσι λέγομεν νὰ ἐπιλη-
φθῶσιν αὐτῆς ζῶντες μὲν, ἵνα μὴ πάθωσιν ὅσα ὁ Τοσίτσας καὶ
ὁ Στουρνάρης μετὰ τὸ πολυτεχνεῖον διὰ δὲ τῆς χαρακτηριζούσης
αὐτοὺς εὐφυΐας καὶ τιμιότητος, ἵνα μὴ ἔλθῃ καὶ ἄλλος Ἀπέ-
ρρης καὶ ἐκμεταλλευθῇ τὴν πρὸς τοῦτο ἀγαθὴν διάθεσιν τῆς
Κυβερνήσεως, ἣ ἄλλος Σερπιέρης καὶ προσθέσῃ ἑκατομμύρια
ἐπὶ ἑκατομμυρίων.

Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ἤδη, ὅτι οὐχὶ ἑταιρία, ἀλλ' Ἕλληνη Ἡ-
πειρώτης, ὁ ἀκραιφνέστατος ἄχρει τοῦδε δείξας πατριωτισμὸν,
ὁ ἐκμυστηρευθεὶς ἡμῖν, ὅτι κέκτῃται ἤδη ἐνὸς ἑκατομμυρίου
ἐνιαύσιον εἰσόδημα ἠθέλε προσφέρει τοῦτο ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ ἐν
μόνον ἔτος πρὸς θεραπείαν τῆς πρωτίστης ταύτης τῶν ἀνα-
γκῶν τῆς πατρίδος καὶ ἄνευ ἀξιώσεώς τινος ἢ ὑλικῆς ὠφε-
λείας, τότε καθήκον θεωροῦμεν νὰ συνδυάσωμεν τὸ ἐκ τοῦ
εὐεργετήματος τούτου καθαρὸν κέρδος πρὸς ἄλλας σπουδαίας
εὐεργεσίας.

Καὶ τὸ μὲν σωφρονιστήριον ἢ ἡ Κωνσταντινιάς, ἵνα εὐδοκι-
μήσῃ οὐδέποτε πρέπει ν' ἀπωλέσῃ τὸν τῆς ἐπικερδοῦς ἐπιχει-
ρήσεως χαρακτῆρα· ἡ δὲ Κυβέρνησις οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι
εὐχαρίστω· θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ μέρος τῆς πρὸς ἄλλας εὐερ-
γείας. Ἐκ τοῦ καθαροῦ λοιπὸν κέρδους μόνον τὸ τρίτημόριον
θὰ χρησιμεύῃ πρὸς σχηματισμὸν περιουσίας τινὸς ἐκάστου τῶν
καταδίκων. Ἐκ δὲ τοῦ λοιποῦ καὶ δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον εἶ-
ναι νὰ καθιερωθῇ τὸ πολλοστημόριον εἴτε πρὸς προίκῃσιν τοῦ
ὑπάρχοντος ἤδη ἐν Κερκύρᾳ ἑτέρου σωφρονιστηρίου, τοῦ χρη-
σιμεύοντος πρὸς θεραπείαν τῶν φρενοβλαβῶν, εἴτε πρὸς ἀνί-
δρυσιν καὶ προίκῃσιν νέου· καὶ οὕτω οἱ ἀδικήσαντες τὴν κοι-
νωνίαν δι' ἐγκλημάτων θὰ συντελῶσι πρὸς ἀνακούφισιν τῶν
παθόντων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἕνεκα ἀδικημάτων.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ποσοῦ τούτου, ὅπερ δὲν θὰ ὑπερ-
βαίῃ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας δραχμῶν κατ' ἔτος, σύμπαν
τὸ λοιπὸν περισσεύμα νὰ καθιερωθῇ πρὸς διαχάραξιν καὶ κα-

τασκευὴν ἀμαξιτῶν ὁδῶν καὶ γεφυρῶν. Ἐν ἐκάστῃ τούτων νὰ ἐγγραφῇται χρυσοῖς καὶ ἀνεξαλείπτοις γράμμασι τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχικοῦ ἰδρυτοῦ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον σύμπαν τὰ Κράτος ἐντὸς εἰκοσαετίας τὸ πολὺ ἐνδέχεται νὰ κατασκευάσῃ σύμπαντας τοὺς ἀναγκαιοῦντας αὐτῷ ἀμαξιτοὺς δρόμους μόνον διὰ τῆς προσφορᾶς ἐνὸς ἑκατομμυρίου ἐκ καθαροῦ εἰσοδήματος καὶ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν καταδίκων.

Ἐν δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἕλλην εὐαρεστηθῇ νὰ διαθέσῃ ἀπὸ τοῦδε πλειοτέρων ἐτῶν (ἔξ ἢ ὀκτώ) μόνον τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ, χωρὶς νὰ παραβιάσῃ παντάπασιν τὰ κεφάλαια, ἢ τὰ παρέρχοντα τὰ εἰσοδήματα ταῦτα κτήματα, τότε δύναται ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς Κωπαίδος καὶ τὸν μετασχηματισμὸν πάντων τῶν γυμνῶν λόφων καὶ βουνῶν τῆς Ἀττικῆς εἰς ἐλαιῶνα. Μόνον αἱ αἶγες ἂν διωχθῶσι τῆς Ἀττικῆς καὶ αὐτομάτως σχηματίζεται ὁ ὕμμητός εἰς δάσος, συγκείμενον ἐξ ἀγρίων ἐλαιῶν. Τὸ ἐκ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως καθαρὸν κέρδος μετὰ μὲν τὴν ἐντελῆ ἀποξήρανσιν τῆς Κωπαίδος θ' ἀνέρχεται εἰς ἑκατομμύριον περίπου μετὰ δὲ τὴν κάρπισιν τοῦ ἐλαιῶνος τῶν βουνῶν καὶ λόφων τῆς Ἀττικῆς, τῶν ὡς μοναστηριακῶν ἀνηκόντων κατὰ τὰ πλείστα εἰς τὸ δημόσιον, τὸ καθαρὸν λέγομεν περίσσευμα τοιαύτης ἐπιχειρήσεως ἐνδέχεται ν' ἀνέρχεται εἰς πολλὰ κατ' ἔτος ἑκατομμύρια δι' αὐτῶν τότε νὰ ἐπιχειρισθῇ ἡ κατασκευὴ τῶν μὴ κατασκευασθησομένων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σιδηρῶν δρόμων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ καλῆς χρήσεως τοῦ πλούτου καὶ περὶ ἐπικερδοῦς ἐπασχολήσεως τῶν κεφαλαίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἤδη δὲ περὶ θυσίων.

Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπὶ ἀγῶνος, θν' ἀνεδέχθη δρασὶς τις ἀνθρώπων, οὐδὲν σχεδὸν ἔτοιμον ἔχόντων, κατὰ τριῶν συνάμα ἰσχυρῶν ὀθωμανικῶν ἐπικρατειῶν ἐπὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη κατὰ πλείστον μετ' ἐπιτυχίας πολεμησάντων, ἐπὶ τοιοῦτου, λέγομεν, ἀγῶνος δὲν ὑπῆρξεν ἐν τῇ ὕψηλῳ Ἕλληνι, ὅστις νὰ μὴ ἐθυσίασεν εὐχαρίστως πολὺ ἢ ὀλίγον πρὸς ἀνάστασιν τῆς πατρίδος καὶ ἀνέκτη

σιν τῆς ἐλευθερίας· καὶ τίς ἄρά γε, ἔχων· ἀνθρωπισμοῦ ἔχων, δὲν ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν ὑπὲρ πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας; ἀλλ' αἱ θυσίαι τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦσαν ὅλως ἔκτακτοι καὶ εἶχόν τι τὸ ὑπεράνθρωπον, τούτου δ' ἕνεκα τινὰς τῶν βίων τῶν προσεγκόντων τὰς θυσίας ταύτας, καίτοι μεγάλας ὑπηρεσίας ἐχόντων καὶ ἐν ἄλλαις παραδεχθείσαις παρ' ἡμῶν κατηγορίαις, καταλέξομεν ὅμως ὑπὸ ἰδίαν· πρὶν δὲ ἀφηγηθῶμεν τὰ περὶ τῶν θυσιῶν αὐτῶν, ἄσκοπον ἴτως δὲν εἶναι, νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἐθησαυρίσθησαν τὰ θυσιασθέντα πλούτη.

Αἱ νῆσοι Ἰῶρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ δὲν εἶχον σημασίαν τινὰ οὔτε ἐπὶ τῆς ἀρχιότητος, οὔτε πολὺ μετὰ ταῦτα· μόλις μὲν μνημονεύονται ὑπὸ τινων γεωγράφων ὡς νῆσοι σχεδὸν ἀκατοίκητοι· μόλις δὲ ἤρξαντο νὰ καταφεύγωσιν εἰς αὐτάς οἱ ἐκ τῶν πλησιοχώρων παραλίων κάτοικοι, ὡς εἰς ἄσυλον, πρὸ διακροσίων περίπου ἐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰ Ψαρὰ κατέφυγαν οἱ ἐκ τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων τὴν ἑλληνικὴν εἰσέτι ὀμιλοῦντες Ἕλληνες· εἰς δὲ τὴν Ἰῶραν καὶ τὰς Σπέτσας οἱ ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου τὴν Ἀλβανικὴν λαλοῦντες τότε. Ξηρὰς δὲ καὶ ἀγόνου οὔσης τῆς χώρας τῶν νήσων, οἱ ἐν αὐταῖς καταφυγόντες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν, μετερχόμενοι καὶ εἰδός τι παρακτίου ἐμπορίας διὰ μικρῶν πλοίων. Ὡς μὲν πλείτερον ἠϋζανεν ἐκ τῶν περιοίκων ὁ συνοικισμὸς τῶν νήσων, τόσῳ καὶ μεγαλείτερος ἐγένετο συναγωνισμὸς εἰς τὸ παράκτιον τοῦτο ναυτικὸν ἐμπόριον· τότε οἱ εὐπορώτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ κατασκευάσωσι μεγαλείτερα πλοῖα, ἵνα ἐπεκτείνωσι δι' αὐτῶν τὰς ἐπιχειρήσεις των· ἀλλ' ὅσῳ πλείτερον ἀπεμακρύνοντο τῶν νήσων, τοσούτῳ καὶ κατὰ μεγαλειτέρων ἐπάλαιον κινδύνων, οὐχὶ μόνον τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης συνήθων, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἐκ τῶν πειρατῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ὀρμωμένων ὀθωμανῶν, ἐξ ὧν ἔβριθε τότε ἡ Μεσόγειος. Ἀμφότερα τὰ εἶδη τῶν κινδύνων τούτων κατέστησαν τοὺς γησιώτας ἀξίους ναυμάχους. Νὰ ὑποδουλώσῃ μὲν

καὶ τούτους ἡ Τουρκία τότε ὅπως ὑπεδούλωσε καὶ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς οὔτε λίαν εὐκόλῳ ἦτο, οὔτε μεγάλῃν ὕλικὴν ὠφέλειαν ἤθελεν ἔχει ἐκ τῶν ἐγγχωρίων προϊόντων τῶν νήσων. Ν' ἀφῆσθαι δὲ τούτους μὲν πάντα ἐλευθέρους, τὰ δὲ παράλια αὐτῆς πάντα ἀνυπεράσπιστα κατὰ τε τῶν πειρατῶν καὶ τῶν λοιπῶν θαλασσιῶν ἐπιδρομέων ἦτο ἐπίσης ἀσύμφορον· ἤναγκάσθη λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσῃ τρόπον τινὰ μετὰ τῶν νησιωτῶν τούτων, δωρησαμένη αὐτοῖς πικτελῇ σχεδὸν ἐσωτερικὴν ἐν ταῖς νήσοις ἐλευθερίαν καὶ ἀρκεσθεῖσθαι νὰ λαμβάνῃ ἐξ ἐκάστης νήτου ὡς φόρον ἀριθμὸν τινα ἐμπείρων ναυτῶν, οὓς μετεχειρίζετο ἐν τοῖς πλοίοις αὐτῆς, καὶ εἰς οὓς παρέσχε πολλὰ προνόμια. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Τουρκία.

Οἱ δὲ νησιῶται βλέποντες ὅτι νὰ μείνωσι μὲν πάντα ἐλεύθεροι ἐν τῇ γενικῇ ὑποδουλώσει τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ὅλως ἀδύνατον· νὰ ἐξομωθῶσι δὲ εἴτε τοῖς διεφθαρμένοις ἡθεσιν ἄλλων τῆς Δύσεως λαῶν καὶ νὰ μετοικήσωσι πρὸς αὐτοῖς, εἴτε τοῖς πειρατικοῖς καὶ ληστικοῖς τῶν Ἀφρικανῶν καὶ νὰ συμμαχήσωσι μετ' αὐτῶν, τὸ ἐβδελύσσοντο· ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὸ μὲν ν' ἀναγνωρίσωσιν οὕτω τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ νὰ ναυτίλλωνται καὶ ἐμπορεύωνται· τὸ δὲ, νὰ διατηρήσωσιν ὅσον ἔνεστιν ἀμόλυντα τὰ πάτρια ἥθη τῶν καὶ δι' αὐτῶν καὶ τῆς ἱκανότητός των νὰ προάγωνται καὶ εὐημερῶσιν. Ἡ δὲ θεία πρόνοια, ἀμείβουσα τὰς ἀρετάς των, δὲν ἐβράδυνε νὰ τοῖς παρέξῃ καὶ καταλλήλους πρὸς τοῦτο περιστάσεις.

Καὶ οἱ μὲν κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς ἀγῶνές των οὐδέποτε ἐπαύσαντο, μέχρις οὗ Κάρολος ὁ Δέκατος τῆς Γαλλίας, κυριεύσας τὸ Ἀλγέριον, περιώρισε τὰ τέρατα ταῦτα ἐν ταῖς φωλεαῖς των. Οἱ ἀγῶνες δὲ οὗτοι πικρηνόχλουν μὲν ἐνίοτε τὰς ἐντίμους ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν νησιωτῶν, ἀλλ' οὐδέποτε καὶ ἀπῆργουν τούτους καθ' ὁλοκληρίαν καὶ νὰ πλέωσιν ὅποι καὶ ἂν ἤθελον, καὶ νὰ πλουτῶσι διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς οἰκονομίας των· τὸν ἀντικτὸν μάλιστα οἱ μετὰ τῶν πειρατῶν ἀγῶνες καθίστων ὁσημέραι τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς καὶ

μαχιμωτέρους καὶ ἐπιχειρηματικωτέρους· διότι τότε μόνον ἐ-
γίνωσκον, ὅτι ἤθελον κερδίσει πλείονερα, ὅτε ἐπῆρχουν νὰ δια-
φεύγωσιν ὅπωςδῆποτε (εἴτε μαχόμενοι δηλ., εἴτε κρύφα) τοὺς
πειρατάς, καὶ νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῶν ἐμπορευμάτων τῶν εἰς τοὺς
γενότερον ὑπ' αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀποκλεισμένους λιμένας. Ἀνάγκη
λοιπὸν πᾶσα καὶ νὰ λοξοδρομῶσι πολλάκις πλέοντες, καὶ ἔ-
τοιμοι νὰ ὦσιν ἐν πάσῃ σιγῇ πρὸς ἀντίστασιν καὶ ἄμυναν, καὶ
τὰ πάντα ἐν γένει νὰ μηχανῶνται, ἵνα σώσωσιν ἑαυτοὺς τε, τὰ
πλοῖα καὶ τὰ ἐμπορεύματα· ἄλλως ταῦτα μὲν κατεποντίζοντο
ἢ ἐληθίζοντο, οὗτοι δὲ ἀπῆγοντο αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ἀφρικὴν
καὶ ἀμφιβάλλομεν ἂν ὑπῆρξέ τις ἐκ τῶν ἡρώων τῶν τριῶν τού-
των νήσων, ὅστις νὰ μὴ διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ παθῇ ἢ καὶ
μὴ ἔπαθε τὸ δυστύχημα τοῦτο. Πᾶς τις δ' ἐννοεῖ εὐκόλως, ὅτι
οἱ διχσωζόμενοι ἐκ τοιούτων κινδύνων, ἐπανέκαμπτον οἰκαδὲ
αἰεῖποτε ἔμπλεοι πλούτου.

Βραδύτερον ἢ θεία πρόνοια ἡυδόκησε ν' ἀμείψῃ δαψιλέστερόν
πως τὰ χρηστὰ ἦθῃ καὶ τοὺς τοιούτους τεραστίους ἀγῶνας τῶν
χριστιανῶν τούτων ἡρώων τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὰ τέλη τῆς
παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐξέπληξε τὸν κόσμον ἡ μεγάλη
Γαλλικὴ ἐπανάστασις· ὡς ἄμεσον μὲν ταύτης ἀποτέλεσμα ὑ-
πῆρξεν ὁ δι' Ἀγγλικῶν πλοίων ἀποκλεισμός πρῶτον μὲν τῶν
τῆς Μεσογείου λιμένων, ἀφ' ὧν ἐπαπειλεῖτο ἡ διάδοσις τῶν ἐν
Γαλλίᾳ τότε ὑπερσυχουσάντων πολιτικῶν τε, κοινωνικῶν καὶ
θρησκευτικῶν δογματικῶν· βραδύτερον δὲ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς
ἐπαναστάσεως ταύτης ἐπῆλθε καὶ ἡ κατάργησις τῆς Ἐνετικῆς
δημοκρατίας, ἥτις, ὡς γνωστὸν, μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἦτο πρότε-
ρον ἡ ἐμπορικωτέρα θαλασσιὰ δύναμις. Οὕτω λοιπὸν κυρίαρχοι
τῆς Μεσογείου τότε ἔμειναν οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ πειραταὶ τῆς Ἀ-
φρικῆς, καὶ οἱ νησιῶται Ἕλληνες. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἀγγλοὶ ἡσχο-
λοῦντο μᾶλλον εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν λιμένων, οὔτε ἐδύναν-
το νὰ πλέωσι τὰς θαλάσσης οἱ τοῦ ἔθνους τούτου ἔμποροι πλοῖ-
αρχοι, χωρὶς νὰ συνοδεύωνται καὶ ὑπὸ μεγάλων πολεμικῶν
πλοίων, τῶν μόνων ἱκανῶν ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν πειρατῶν.

Οὗτοι δὲ οὐδέποτε γευθέντες τῶν ἡδονῶν τοῦ ἐντίμου καὶ εἰρηνικοῦ βίου, δὲν ἠδύναντο νὰ τραπῶσι πρὸς τοῦτον ὡς ἐν κακίαις γεννηθέντες καὶ ἐν ἀδικίαις ἀρεσκόμενοι. Μόνοι λοιπὸν οἱ ταύτας ἐκ τε τῆς φύσεως καὶ ἐξ αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν πατρῴων ἡθῶν καὶ ἐθίμων ἀποστρεφόμενοι νησιῶται Ἕλληνες ἐδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν εὐνοϊκῶν τούτων περιστάσεων καὶ δὲν παρημέλησαν.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κίνδυνος, ὃν νὰ μὴ περιεφρόνησαν· δὲν ὑπῆρξεν ἀποκλεισμὸς ἐν τῇ Μεσογείῳ, ὃν νὰ μὴ παρεβίασαν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ τότε, φέροντες ἐμπορεύματα καὶ ἰδίως σίτους· διὰ τῶν πλοίων των, καὶ φορτόνοντες ἔπειτα αὐτὰ διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Τότε συνεσωρεύθη εἰς τὰς νήσους ὁ ἄπειρος ἐκεῖνος πλοῦτος, ὅστις ἐθυσιάσθη ἔπειτα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

Περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι ὅσω περισσότερος πλοῦτος συνεσωρεύετο ἐν ταῖς νήσοις ταύταις τότε, τόσω ἰσχυρότερον ἐκρατύνετο ἡ ἡθικὴ καὶ τόσω ἐπιζηλότερον ἐστρεφεῖντο τὰ πάτρια ἥθη καὶ ἐθίμα. Οἱ εὐπορώτεροι τότε κατὰ τοῦτο μόνον διεκρίνοντο τῶν ἀπορωτέρων, καθόσον, καλλιεργοῦντες ἀνετώτερόν πως τὰ ἥθη των, εἴλκυον καὶ εὐκολώτερον τὸ σέβας τῆς κοινῆς· ἄλλως· οἷον εἶδος ἐνδυμασίης ἔφερεν ὁ ἀπλοῦς καὶ μὴ λίαν εὐπορὸς ναύτης, τὴ αὐτὴ ἔφερε καὶ ὁ πλοίαρχος, ὅστις διεκρίνετο τοῦ ἀπόρου μόνον κατὰ τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀπράμιλλον φιλοτιμίαν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν πατρῴων ἀρετῶν. Ἡ καλὴ πίστις ἦτο τοσοῦτον ἀκμαίη ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις τότε, ὥστε ἄγνωστα ἐν αὐταῖς ἦσαν τὰ τε συμβόλαια καὶ αἱ ἐνώπιον μαρτύρων γινόμεναι ὁμολογίαι· ἤρκει μόνον νὰ ὑπῆρχεν ἐγγεγραμμένον ἐν τῷ καταστήτῳ δανειστοῦ τινος, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ αὐτοῦ μάλιστα, ὅτι οὗτος ἐδάνεισε τὸν δεῖνα ποσόν τι χρημάτων, καὶ ἐπιστεύετο τοῦτο παρὰ πάντων· ἤρκει κατ'ἐναντι τοῦ χρέους νὰ ὑπῆρχον τσαυρὸς τις ἢ ἀριθμοὶ, καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐθεωρεῖτο ὡς τεκμήριον ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ χρέος ἐ-

πληρώθη· οὔτοι δὲ, ὡς σημείον, ὅτι ἐπληρώθη ἐκ τοῦ ὅλου πο-
σοῦ τοσοῦτον, ὅσον ἐσήμαινον οἱ ἀριθμοί.

Διηγοῦνται ὅτι, οἳ τε δανείζοντες τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ
οὔτοι ἐδίδον καὶ ἐλάμβανον τὰ χρήματα ἐντὸς σάκκων, χωρὶς
τὸ παράπαν ν' ἀνοίξωσι τούτους καὶ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀκρι-
θείας τοῦ περιεχομένου, ἀλλ' ἐσφραγισμένους ἐδίδον καὶ ἐσφρα-
γισμένους παρελάμβανον τοὺς σάκκους χωρὶς ποτε νὰ ὑποπτευ-
θῶσιν ἀπάτην τινά. Πάντη ἄγνωστα ἦσαν παρὰ ταῖς νησιώταις
τότε τὰ κακοήθειαν ἐμφαίνοντα ἐγκλήματα ἢ κακουργήματα·
κλοπὴ καὶ δόλος καὶ ψευδορκία ἦτο λέξεις διαγεγραμμέναι
ἐκ τοῦ λεξικοῦ τῶν νησιωτῶν. Μόνον τὰ ἐμφαίνοντα ἀνδρίαν
ἢ καὶ ἄκρατον ἐπιθυμίαν πρὸς ἐπίδειξιν ταύτης ἐγκλήματα, κα-
τηγγέλλοντο εἰς τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐτιμωροῦντο κατὰ τὰ
πάτρια ἔθιμα.

Περίεργον ἐπίσης εἶναι, ὅτι τὰ ἦθη ταῦτα διετήρησαν ἀλώ-
εθτα καὶ ἀκμαῖα οἱ νησιῶται οὐχὶ μένοντες ἐγκεκλεισμένοι ἐν
ταῖς νήσοις των καὶ μὴ ἀναμιγνύμενοι μετ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῦ-
ναντίον μάλιστα ἀδιαλείπτως ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν καὶ ἄμε-
σον συκοινωνίαν μετὰ λαῶν, παντοῖα καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον,
διεφθαρμένα καὶ πάντα ἰδιαίτερα ἦθη ἐχόντων. Πρὸς φόρτωσιν
μὲν τῶν πλοίων των, π.χ. ἀπέρχοντο βεβαίως καὶ εἰς τὰς πα-
ρχδουναδίους Ἡγεμονίας, ἐνθα ὁ λογικὸς βίος ἦτο τότε σχεδὸν
ἄγνωστος. Πρὸς ἐκφόρτωσιν δὲ αὐτῶν ἢ πρὸς πώλησιν τῶν
ἐμπορευμάτων των ἀπέρχοντο εἰς τοὺς λιμένους τῆς Δύσεως,
ἐνθα ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε συνετέλε-
σεν εἰς τὸ νὰ ἐξαχρειώσῃ λαοὺς καὶ ἔθνη καὶ κυβερνήσαι καθ'
ὀλοκληρίαν, νὰ καταβιβάσῃ ταῦτα, ἀπὸ ἀκμάζοντα ἄλλοτε
κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σημασίαν, εἰς τὸν ἔσχατον τῆς πε-
νίας καὶ τῆς ἀσημότητος βαθμόν· πολλὰ μάλιστα τούτων μόνη
ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ
τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου.

Καίτοι τοιούτων ὄντων τῶν ἠθῶν τῶν λαῶν, μεθ' ὧν καθ'
ἐκάστην ἀναμιγνύοντο καὶ ἐμπορεύοντο οἱ Ἕλληνες ναυτικοί

τότε, ἀλλ' ὅμως οὗτοι διετήρησαν πάντῃ ἀλώβητα τὰ ἥθη των· τὸ ἐσχτὶ τοῦρπ (εἶναι ὄνειδος ἢ αἰσχος), ἦτο ἱκανὸν τότε ν' ἀποτρέψῃ πάντα οἰονδήποτε νησιώτην Ἑλλήνα ἀπὸ πάσης αἰσχρᾶς καὶ κακοήθους πράξεως· τὸ δὲ γέμει ροικοκύρι ἐσήμεναι παρὰ τοῖς ὀμιλοῦσι τὴν Ἀλβανικὴν ναυτικοῖς Ἕλλησι, τὸ εἰμὶ εὐπατρίδης, ἢ εὐγενής, ἢ λόρδος, ὅπως ἄλλοτε ἐσήμεναι παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τὸ εἰμὶ Σπαρτιάτης, παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις τὸ εἰμὶ Ῥωμαῖος. Καὶ δὲν ἦτο, φρονοῦμεν, ἡ παντελής ἀποχὴ τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν ἀπὸ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἡδονῶν ἄλλων λαῶν, ἢ συντελέσασα εἰς τὴν ἀλώβητον ταύτην διατήρησιν τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, διότι γινώσκομεν, ὅτι οἱ ναυτικοὶ Ἕλληνες τότε ἐφημίζοντο καὶ διὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν συμπεριφορὰν καὶ διὰ τὸν ἱπποτισμὸν ἔν τε τοῖς συμποσίοις καὶ ἐν ταῖς τέρψεσι τῶν φιλοξενούντων αὐτοὺς λαῶν· ἀλλ' οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἕλληνες ναυτικοί, καίτοι οἱ πλείστοι ἀγράμματοι ὄντες, κατὰ τοῦτο ὅμως διέφερον τινῶν ἐξ ἡμῶν σήμερον, τῶν καυχωμένων ἐπὶ μαθήσει, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν μετεκόμιζον ἀπὸ τῶν ἄλλων οἴκοι πᾶν ὅ, τι ἐνόμιζον καλόν· τινὲς δὲ ἐξ ἡμῶν τῶν νεωτέρων μετακομίζομεν δυστυχῶς σὺν τοῖς καλοῖς καὶ κακῇ. Οὕτω π. χ. ὁ Τομπάκης καὶ εἰς μυρεψεῖον εἰσῆλθεν ἐν Λιβόρνῳ, ἐνθα κατεσκεύαζον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀρωματικὰ οἶνοπνευματώδη ποτὰ καὶ ἐθεᾶτο, ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φίλων τί πράττει, «διδάσκομαι εἶπεν, ὅσον ὀφείλω νὰ διδάξω τὴν σύζυγόν μου.»

Πάντῃ ἄγευστοι λοιπὸν οἱ ναυτικοὶ δὲν ἔμειναν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ἡδονῶν, ἀλλ' οἴκοι μετεκόμιζον μόνον ὅσα ἐνίσχυον τὰ χρηστὰ αὐτῶν ἥθη· τὰ δὲ λοιπὰ ἀπεκδύοντο, ἅμα ὡς εἰσέρχοντο ἐν ταῖς πλοίοις· τούτου δὲ ἕνεκα ὁ πλοῦτος αὐτῶν συνετέλει μόνον εἰς τὴν καλῶς ἐννοουμένην εὐημερίαν καὶ οὐχὶ εἰς τρυφὰς καὶ ἡδονάς, καὶ εἰς ἐκφραλισμὸν. Οἴκους μόνον λαμπροὺς ἔβλεπέ τις τότε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἀδάμαντας καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον εἰς σκεύη ἢ εἰς κόσμον καὶ τὸ πλεῖστον εἰς νομίσματα ἐν δεξαμεναῖς ἐναποταμιευμένα, ἀλλ' οὐχὶ τρίχαπτα (dantelles), οὐχὶ βαρυτίμους μπλωτὰς (γούνας), οὐχὶ

ἐπιπροσθέτους κόμᾱς (perouques), οὐχὶ χρυσοῦφαντα ἐνδύματα, οὐχὶ πτερὰ ἐπὶ τῇ τῶν γυναικείων καλυμμάτων, καὶ ἐν ταῖς στρωμαῖς καὶ προσκεφάλοις· οὔτε μόσχους καὶ ἀρώματα μετεχειρίζοντο εἰς τὰ ἐνδύματα αἱ γυναῖκες τότε, οὔτε ψυμμίθιον εἰς τὸ πρόσωπον. Ἡ μόνη χάρις, ἣν ἐπεδίωκον εἰς ἀμφοτέρω ταῦτα ἦτο ἡ καθαριότης, ἡ εὐπρέπεια καὶ ἡ σεμνότης.

Πολλαὶ μὲν γυναῖκες ἔπαθον ἕνεκα τῆς ὑπερμέτρου ἐπιμελείας αὐτῶν εἰς τὴν καθαριότητα τῶν τε οἰκίων καὶ τῶν ἐνδυμάτων ἑαυτῶν τε καὶ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων, οὐδεμία ὅμως ἕνεκα ψυμμιθίσματος, ἢ στηθοδέσμου, ἢ στενῆς ζώνης, ἢ ἕνεκα ἐνδύματος εἴτε μὴ καλύπτοντος τὸ στήθος καὶ τὰς ἀγκάλας (decollé), εἴτε συρομένου ὀπισθεν, ὥς οὐρὰ τῶν ταῶν, καὶ σαρώνοντος τὰς ἀκαθαρσίας τῶν ὁδῶν. Πολλοὶ δὲ ἄνδρες ἔπαθον μὲν ἕνεκα παραβόλων καὶ ῥιψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων αὐτῶν ἐν τοῖς πλοίοις, οὐδεὶς δὲ ἕνεκα νωθρότητος καὶ μαλθακοῦ βίου οἶκοι· πολλοὶ μὲν ἀπώλεσαν καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ δακτύλους καὶ χεῖρας καὶ ὀδόντας ἕνεκα ἐκφυροστροφῆς ὀπλων, ἢ δυσεκτελέστου, ἢ ἀπροσέκτου ἐργασίας· οὐδεὶς δὲ ἴσως τοὺς μύστακας καὶ τὰς ὀφρῦς, ἢ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἢ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν φωνὴν ἕνεκα ἀλωπεκιάσεως ἢ ἀφροδισίων παθῶν, καὶ οὐδεὶς ἀπώλεσε τὰς φρένας ἢ ἀπεκτηνώθη ἕνεκα ἄλλου· εἶδους παρὰ φύσιν ἀκολασίας. Τὰ χρηστὰ ἦθη παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις διетηροῦντο μετὰ τσαύτης αὐστηρότητος τότε, ὥστε οὐχὶ μόνον τὰ διαζύγια ἕνεκα συζυγικῆς ἀπιστίας ἦσαν πάντῃ ἔγνωστα, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐρεῖν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ καὶ διαβαινόντων ἄλλων ἐθεωρεῖτο αἰσχρόν. Ὁ δὲ ὁμιλῶν μετ' ἄλλων, ἂν ἠναγκάζετο τότε νὰ παρνησθῇ, ὤφειλε νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ προσεδόκα ν' ἀκούσῃ πρότερον τὰς λέξεις «μὲ ταῖς ὑγίαις Σας,» ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν ὁμιλίαν.

Ἡ μὲν εὐσέβεια παρὰ τοῖς ναυτικοῖς τούτοις, ἦτο τόσῳ καλῶς ἐρρίζωμένη καὶ διетηρήθη τόσῳ ἀμόλυντος ἐκ τῆς ἐπικρατησάσης μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀσεβείας, ὥστε ἄ-

πάντες οἱ ἐν ταῖς νήσοις αὐταῖς οἰκοῦντες οὐτ' ἐπραττόν τι χωρὶς πρότερον νὰ ἐπικλησθῶσι τὴν θείαν ἀντίληψιν, καὶ εἰς αὐτὴν μόνον ἀπέδιδον τὰς ἐπιτυχίας των. Ὅθεν ὅσω ἐπλούτουν οἱ ναυτικοί, τόσω καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν ἐθησαύριζον χρυσὸν, ἄργυρον καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀφιερώματα· καὶ ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον τότε νὰ ἐπανέλθῃ τοῦ ταξειδίου τοῦ πλοίαρχος ἢ ναύτης χωρὶς νὰ φέρῃ καὶ ἀφιερώματά τι εἰς τὸν ναὸν τῆς πατρίδος του.

Ἡ δὲ ἐπιτόπιος διοίκησις τῶν νήσων ἦτο ὅλως δημοκρατική. Ἐξ ἐκάστης νήσου ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν οἰκοκυραίων καὶ τοῦ λαοῦ εἰς μὲν ἄρχων, ἐπέχων τόπον προέδρου τῆς δημοκρατίας των, καὶ τινες σύμβουλοι· ἐπεκύρου τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἡ ὕψηλὴ Πύλη ἢ μᾶλλον ὁ Καπετὰν Πασᾶς, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγοντο αἱ νῆσοι· καὶ οὕτω ὁ ἄρχων οὗτος, ὅστις ἐκαλεῖτο τότε καὶ *μπέης*, συμπράκτορας ἔχων καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπίσης ἐκλεχθέντας συμβούλους, ἐκυβέρνηα τὸν τόπον πατριῶς, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπεμβάσεως τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς νήσου. Ἡ ἐξουσία τούτου τε καὶ τῶν συμβούλων παρέτεινετο ἐνίοτε καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, παρά τισι μάλιστα καὶ διὰ βίου· ἀλλὰ συνήθεια ἦτο κατ' ἔτος νὰ γίνηται λογοδοσία, κατὰθεσίς τις τῆς ἀρχῆς καὶ ἀνανέωσις ἢ ἀναγνώρισις αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἐκλογέων μόνον. Τῆς δὲ ὕψηλῆς Πύλης ἢ ἔγκρισις προὐκαλεῖτο μόνον ἐπὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος.

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν ὅτι οὗτος ἐκυβέρνηα τὸν τόπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν κατὰ τὰ ἔθιμα ἐκάστης νήσου, ἐνίοτε δὲ συμβουλευόμενος καὶ τὸν Ἀρμενόπουλον. ἀλλὰ πάντοτε πατριῶς καὶ ἄνευ πολλῶν διεκτυπώσεων. Ἡ ἀπόφασις τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, ὅταν μάλιστα ἐγίνετο, ὥσπερ ἄλλως ἦτο καθιερωμένον, τῇ ὀρίμῳ σκέψει καὶ τῇ παμφηρίᾳ τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ, ἦτο πάντοτε σεβαστὴ καὶ ἐξελετεῖτο ἄνευ ἐφέσεώς τινος ἢ ἀναιρέσεως. Ἐνίοτε μὲν αἱ ἀποφάσεις αὗται, αἱ ἀποβλέπουσαι μάλιστα τὰς εἰς τὴν ἀπειθείαν ἢ κακοή-

θειαν ἐπιβαλομένας ποινάς, ἦτο αὐστηραὶ, ἀλλ' οὐδέποτε σχεδὸν ἄδικοι.

Τοιούτων λοιπὸν εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἀξιοθέντες οἱ νησιῶται, τοιαύτην τόλμην καὶ εὐφύαν ἀναπτύξαντες, τοιαῦτα χρηστὰ ἔβη ἐν τῷ μέσῳ διεφθαρμένων λαῶν διατηρήσαντες, τοιαύτην εὐσέβειαν ἔχοντες καὶ οὕτω διοικούμενοι, ἀπειταμίευσαν εἰς τὰς νήσους τῶν πλουτὸν μέγαν. Ἡ θεία πρόνοια ἔκτοτε, φαίνεται, ηὐδόκησε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἑλλάδα τῶν δεινῶν τῆς, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς πάσας τὰς μνημονευθείσας ἀρετάς, δι' ὧν οὐ μόνον συνεσώρευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐθυσίασαν προθύμως καὶ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τῆς πενίας ἅπαντα τὸν πλουτὸν τῶν. Ἀλλὰ τίς ἄρά γε ἦτο ἡ ἐπικρατεστέρα ἀρετὴ, ἡ τὸ ἰσχυρότερον ἐλατήριον, ὧν ἕνεκα οἱ ναυτικοὶ ἐθυσίασαν τοσοῦτον προθύμως καὶ τοσοῦτον ἀφειδῶ; τὰ πλούτη τῶν; Ὁ ἔρωσ τῆς ἐλευθερίας; ὁ πατριωτισμός; τὸ μῖσος κατὰ τῆς τυραννίας; ἢ σὺν τούτοις ἅπανσι καὶ ἕτερόν τι διδακτικώτατον καὶ λίαν ἀξιομίμητον;

Ἐσωτερικὴν μὲν ἐλευθερίαν εἶχον αἱ νῆσοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος πλειοτέραν βεβαίως, καὶ αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς σὺνμερίας λαοῦ τινος· οὐδέποτε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐφ' ἑαυτῇ νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, οὔτε νὰ κατεπίεσῃ αὐτήν. Ἐξωτερικῶς δὲ οὐχὶ μόνον πλήρη ἐλευθερίαν εἶχον οἱ νησιῶται, ἀλλὰ καὶ προνόμια οὐκ εὐκαταφρόνητα, ὧν μάλιστα τινὲς καὶ κατεχρῶντο ἐνίοτε κατὰ τὴν τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλοίμονον ἂν τις Ὀθωμανὸς ἐτόλμα νὰ ἐνοχλήσῃ τότε Ἰδραίον, ἢ Σπετσιώτην, ἢ Παριανόν· ἅπαντες οἱ συμπατριῶταί του ἐγίνωσκον κάλλιστα ἅπαντας τοὺς τρόπους, καὶ οὕτως ἐλαχθάνετο ἱκανοποίησις, καὶ πάντοτε σχεδὸν ἱκανοποιοῦντο πληρέστατα. Μόνον τοὺς ἅπασι ὀρισθέντας ναύτας ἦτο ὑπόχρεοι οἱ νησιῶται νὰ πηρέωσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ τούτους αὕτη ἠναγκάζετο νὰ περιποιῇται καὶ νὰ θωπεύῃ μάλιστα ἐνίοτε, διότι ἄνευ αὐτῶν ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ πλεύσῃ καὶ νὰ ναυμαχήσῃ ἐπιτυχῶς ὁ

τουρκικὸς στόλος· τοῦτο δὲ ἀπέδειξε πληρέστατα ὁ μετ' οὐ πολὺ ἐκραγεῖς Ἑλληνικὸς ἀγών. Μόνον ὁ κατὰ καιροὺς Ἀρχιναύαρχος, παραπλέων, προὔκάλει, καὶ ἐνίοτε ἐλάμβανε δῶρά τινα ἐξ ἐκάστης νήσου, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦτο τόσον ἀσήμαντα, ὥστε οὐτε καὶ ἡσθάνετο, οὔτε ἐγίνωσκεν ἴσως ὁ λαός.

Δίψαν λοιπὸν ἄσβεστον ὑπὲρ ἀτομικῆς ἢ ἐγχωρίου ἐλευθερίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωσιν οἱ νησιῶται τότε· διότι ἡ μὲν ἐλευθερία παρ' αὐτοῖς ἐπλεόναζεν, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μάλιστα καὶ ὑπερεξεχέλιζεν· αἱ δὲ θυσίαι των ἦτο τοσοῦτον μεγάλαι, ὥστε δὲν εἶναι ποτε δυνατόν ν' ἀποδοθῶσι μόνον εἰς τὸν ἔρῳτα τοιαύτης ἐγχωρίου ἢ ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἀφεύκτως ἐπενήργησεν εἰς τοῦτο καὶ ἕτερόν τι εὐγενέστερον καὶ ὑψηλότερον αἴσθημα, καὶ βεβαίως τὸ ὑπὲρ πατρίδος. Ἀλλ' ἂν οὐχὶ οἱ προσενηγκόντες ἀτομικῶς τὰς μεγάλας ταύτας θυσίας, τούλάχιστον ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν πατέρων αὐτῶν δὲν ἐγεννήθησαν ἐν ταῖς νήσοις, ὑπὲρ ὧν οἱ υἱοὶ τοσαῦτα ἐθυσίασαν· ἀλλ' ἐν ταῖς παρακειμέναις ἑλληνικαῖς χώραις, ἀφ' ὧν μετόκησαν· ἐγγύτατα δὲ τῶν νήσων των ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐπίσης ἑλληνικαί, οἷον ἡ Ἐπτάνησος, καὶ Ἰδίου· τὰ Κύθηρα, ἔνθα (λίαν εὐκόμιστον ἔχοντες τὴν περιουσίαν των, συνισταμένην μάλιστα εἰς πλοῖα καὶ εἰς χρήματα) ἐδύναντο νὰ μετοικήσωσι καὶ νὰ εὐρωσιν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν πλήρη ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ ἰδιοκτησίας. Καθὼς δὲ οἱ πατέρες των κατέστησαν τὰς νήσους Ἰδραν, Σπέτσας καὶ Φαρᾶ ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα, οὕτω καὶ οὗτοι ἐδύναντο νὰ καταστήσωσι τὴν Ἐπτάνησον, καὶ ν' ἀποφύγωσι τὰς τοσαύτας θυσίας. Ἀλλὰ καθὼς ἅπαντες οἱ ἅπανταχοῦ τῆς ὑψηλοῦς Ἑλληνες, πατρίδα λέγοντες, δὲν ἡνόουν οὔτε θὰ ἐννοήσωσι ποτε βεβαίως τὴν χώραν, ἐν ᾗ ἔκαστος ἐγενήθη, οὕτω καὶ οἱ Νησιῶται τὰς θυσίας αὐτῶν προσήνεγκον ὑπὲρ τῆς μεγάλης αὐτῶν πατρίδος Ἑλλάδος· ὑπὲρ αὐτῆς ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως· ὑπὲρ αὐτῆς ἐθυσίασαν ὅ,τι εἶχον· οἱ ἀτυχεῖς μάλιστα Φαριανοὶ ἐθυσίασαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης πατρίδος των καὶ αὐτὰς τὰς ἐστίας τῶν πατέρων των. Οἱ δὲ

Σπεταιῶται δὲν ἔπαθον μὲν τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἀλλὰ πρόθυμοι ἐδείχθησαν πάντοτε νὰ θυσιάσωσι τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς μεγάλης πατρίδος των.

Οἱ αἱ δ' ὑπῆρξαν τούτων τε καὶ τῶν Ἰδραίων αἱ θυσίαι ἐπὶ τοῦ δυστυχήματος τῶν Ψαρῶν, ἀπέχομεν λεπτομεροῦς περιγραφῆς· διότι εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τοῦτο ἀνθρώπινος χεὶρ. Τὸ μὲν πρῶτον οἱ πάντες Σπεταιῶταί τε καὶ Ἰδραῖοι ἐθυσίασαν ὅ,τι εἶχον πρὸς περίθλψιν τῶν δυστυχησάντων ἀδελφῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ οὗτοι ἐθυσίασαν πρότερον ὑπὲρ ἄλλων ἀδελφῶν, προδυστυχησάντων (τῶν Κυδωνιαίων, τῶν Χίων, τῶν Κασσίων καὶ οὐκ ὀλίγων ἄλλων). Ἐπειτα δὲ οἱ πάντες ἐξώρμησαν ὥς εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος νὰ διεκδικήσωσι τὰ δυστυχήματα τῶν ἀδελφῶν των. Καὶ ἐπήρκεσαν μὲν εἰς τοῦτο, ἐξώσαν τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν πατρίων ἐστιῶν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν Ψαρᾶ τότε ἦτο σωρὸς ἐρειπίων, οἱ δὲ νησιῶται δὲν ἐμάχοντο καὶ δὲν ἐθυσίαζον ὑπὲρ ἐρειπίων καὶ πετρῶν, οὔτε κατεδέχοντο μάλιστα νὰ μεριμνῶσι πολὺ περὶ τούτων καὶ εἰς ἀληθῆ μέγαρον ἂν τὰς εἶχεν μετεσχηματισμένης, ὥσπερ ἀπέδειξαν τοῦτο βραδύτερον οἱ Σπεταιῶται, ἀποφασίσαντες, χρείας τυχεύσης, νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ἰδραν.

Ἰπὲρ ἐδάφους λοιπὸν καὶ ὑπὲρ οἰκιῶν ἔστω καὶ πολυτελεστάτων, ὅπως τῷ ὄντι ἦσαν αἱ τῶν νήσων τούτων τότε, δὲν ἐμάχοντο καὶ δὲν ἐθυσίαζον οἱ νησιῶται· διότι καὶ ἕδαφος ἀσφαλέστερόν τε καὶ τῇ μεγάλῃ πατρίδι ἀνῆκον ἐδύναντο νὰ εὐρωσι καὶ προεστράπησαν μάλιστα εἰς τοῦτο ἐπὶ μεγάλας ὑποσχέσεις, καὶ οἴκου· πολυτελεστερέους ἐδύναντο νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ πλούτου των. Ἀλλ' ὁ μὲν Λάζαρος Κουντουριώτης, ὃν δικαιοσύνη δύνανται τις νὰ ὀνομάσῃ μέγαν πατριώτην, «ὅχι εἶπε, δὲν ἐγκαταλείπω τὴν πατρίδα· διδοὶ καὶ αὐτὴ θὰ διακινδυνεύσῃ καὶ ἐγὼ θὰ χαθῶ» ἅπαντες δὲ οἱ λοιποὶ, κελῶς ποιοῦντες, ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά του. Σώσαντες δὲ οὕτω ἑαυτοὺς, ἔσωσαν καὶ τὴν πατρίδα.

Ὁ μέγας οὗτος πατριώτης καὶ ἅπαντες οἱ σύγχρονοὶ αὐτοῦ,

Διείδον ὅτι τὸ πολυτιμότερον πάντων ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ δὲν εἶναι οὔτε τὰ πλούτη οὔτε ἡ λοιπὴ εὐημερία, ἀλλὰ μόνον τὰ χρηστὰ ἦθῃ. Ὁ ἔχων ταῦτα, δοθεισῶν περιστάσεων, δύναται καὶ νὰ πλουτήσῃ καὶ νὰ εὐημερήσῃ· καλὴν δὲ ποιὼν αὐτῶν χρῆσιν, δύναται καὶ νὰ δοξασθῇ· διὰ μόνου ὁμῶς τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας δυστυχῶς ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι καὶ ἡ διὰ τῶν χρηστῶν μόνον ἡθῶν κτηθεῖσα δόξα πολλάκις ἀμαυροῦται. Ἄν δὲ ἡγνόουν οἱ πατέρες ἡμῶν τὴν λοιπὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, ἐγίνωσκον ὁμῶς φαίνεται κάλλιστα, ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτῶν Ἕλληνες καὶ ἰδίως οἱ Σπαρτιάται, ἐφ' ὅτι μὲν διατήρουν αὐστηρῶς τὰ χρηστὰ ἦθῃ των, καίτοι ὀλιγαριθμοὶ τε ὄντες καὶ μέλανα ζωμὸν τρώγοντες, καὶ ἐν τῷ τόπῳ ὁμῶς ἦσαν ἰσχυροὶ, καὶ ἄλλους λαοὺς πλουσιωτέρους τε καὶ πολυπληθεστέρους αὐτῶν ὑπέταξαν, καὶ δόξαν ἀθάνατον ἐκτίσαντο. Ἄμα δ' ὡς μετέφερον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν σὺν τῷ πλούτῳ τῶν ἄλλων ἔθνων καὶ τὴν διαφθοράν τῶν ἡθῶν, κατεστράφησαν, γενόμενοι χειρώνας καὶ τῶν εἰλώτων ἢ δούλων αὐτῶν· ἐγίνωσκον ἐπίσης, οἱ πατέρες ἡμῶν νησιῶται, ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἔπαθον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι βραδύτερον, θεοποιοῦντες καὶ αὐτοὺς τοὺς κκοκηθεστάτους· Ἰησοῦτας ἢ καὶ τινὰς μάλιστα ἐκ τῶν μορφῇ μόνον ἀνθρώπου ἐχόντων Πάπας.

Οἳ δὲ ἦσαν τὰ χρηστὰ ἦθῃ ἐν ταῖς νήσοις τότε; ἀπλουστάτη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ῥήτου «δὲ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης.» Τὰς ἐνεκὰ δοσοληψιῶν μεταξὺ των διαφορὰς συνήθειαν εἶχον οἱ νησιῶται νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς αἵρετοὺς κριτὰς, ὧν ἡ ἀπόφασις καὶ ἄδικος ἂν ἐθεωρεῖτο ὑφ' ἐνὸς τῶν διαφορομένων, ἐξετελεῖτο ὁμῶς πάντοτε· διότι ὁ ὑποσχεθεὶς νὰ σεβασθῇ αὐτήν, ἐθεώρει ἀσυγκρίτως δεινότεραν ζημίαν τὸ ν' ἀθετήσῃ τὸν λόγον τῆς τιμῆς του.

Τοιοῦτων λοιπὸν ὄντων τῶν χρηστῶν ἡθῶν ἐν ταῖς νήσοις μόνον πρὸς διάσωσιν αὐτῶν καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὅλης πατρίδος προσήνεγκον οἱ νησιῶται τοιαύτας καὶ τοσαύτας μεγάλας θυσίας· διότι κάλλιστα ἐγίνωσκον ὅτι ἐνθα τῆς Ἀνα-

πολλῆς ἢ τῆς Δύσεως καὶ ἂν ἤθελον ἀπέλθῃ οἰκογενειακῶς, ἦτο
 εὐδύνκτον νὰ διατηρήσωσι τὰ ἦθη των πάντῃ ἀλώβητα, ὅπως
 ἐδημιούργησαν καὶ διετήρουν ταῦτα ἐν ταῖς ἐστίαις των.
 Πρόχειρα δὲ καὶ διδακτικώτατα παραδείγματα εἶχον τότε
 ἐνώπιον αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν των τὰ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν
 Ἑπτανήσον καὶ εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας συμβαίνοντα,
 ἐνθα σὺν τοῖς κατακτηταῖς ἢ προστάταις εἶχεν εἰσδύσει δυστυ-
 χῶς καὶ ἐγκαθυδριθῇ καὶ οὐκ ὀλίγη ἐτέρα ἐπίσακτος δια-
 φθορά· οὐκ ὀλίγοι μὲν χριστιανοὶ τῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλά-
 δος κατοίκων ἠναγκάζοντο τότε νὰ θεωρῶσι τὰ ὑπὸ τῶν Τούρ-
 κων δωρούμενα *καφτάνια*, ὡς πολυτιμότερα τῆς προγονικῆς
 των ἐνδυμασίας· οὐκ ὀλίγοι δὲ Ἑπτανήσιοι συνείθισαν νὰ θεω-
 ρῶσι τοὺς ἐκ τοῦ *Libro d'oro* ἐκπηγάζοντας τίτλους εὐγενείας
 ὡς ἔχοντας πλειοτέραν ἀξίαν τοῦ εἰθισμένου παρὰ τοῖς νησιώ-
 ταις «εἶμαι οἰκοκύρης». Οὗτοι δὲ ἠρέσκοντο εἰς τὰ πάτρια καὶ
 οὐδεμίαν οὐδέποτε ἔδειξαν ἐπιθυμίαν νὰ μιμηθῶσιν ἢ πιθηκί-
 σωσι τ' ἄλλότρια· πολλοὶ μάλιστα τούτων, καίτοι ὑπερμέτρως
 πλουτήσαντες καὶ ἀπείρων ἄλλων τιμῶν καὶ παρασῆμων ἀξιο-
 θέντες, οὐδέποτε ὅμως οὔτε κἂν αὐτὰ τὰ πάτρια αὐτῶν ἐνδύ-
 ματα συγκατετέθησαν νὰ μεταπλάσωσιν ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτε-
 ρον· ὁ μέγας τῷ ὄντι Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης, καὶ ὁ ἀδελ-
 φὸς αὐτοῦ Γεώργιος, καὶ ὁ ἥρως Μισούλης καὶ οἱ ὅμοιοι τού-
 των Ἰδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Ψαριανοὶ ἐδίωσαν καὶ ἐτελεύτη-
 σαν ὡς νησιῶται· «μόνον δὲ ὡς Ἕλληνες καὶ μόνον ὡς νησιῶται,
 » συνήθως ἔλεγον, ἔχομεν ἀξίαν τινά· ἀφαιρέσατέ μας τὴν ἰδιό-
 » τητα ταύτην καὶ ἐσόμεθα μηδαμινοί· διότι οὔτε Ἕλληνες θὰ
 » ἦμεθα τότε οὔτε Φράγγοι· ἄλλως τε οἱ Φράγγοι ἔχουσι πολ-
 » λούς ὁμοίους ἡμῶν, καὶ καλλιτέρους μάλιστα.»

Ἄχ πόσον ζηλωτὰ εἰσι καὶ πόσον ἀξιομίμητα τὰ τοιαῦτα
 τῶν χθὲς μόλις ἀκμασάντων πατέρων ἡμῶν φρονήματα. Εὐτυ-
 χεῖς ὅσοι ἐκ τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων δικασώσωσιν
 ἀλώβητα ταῦτα καὶ προσθέσωσιν ἐκ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν μετὰ
 τῶν ἄλλων λαῶν ἄλλων ἐθνῶν ὅσας τε ταῦτα ἔχουσιν ὁμοίας

τῶν πατρῶων ἡμῶν ἀρετὰς καὶ ὅσην σοφίαν κέκτηνται εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ ὅσην τελειότητα εἰς τὰς τέχνας. Ταῦτα μόνα ἀποτελοῦσι τὸν ἀληθῆ πολιτισμόν· οὐχὶ δὲ ἡ πρὸς τὰ θεῖα ἀσέβεια, οὔτε ὁ ὕλισμός, οὔτε ἡ πρὸς τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς ἀδιαφορία· διότι κυρίως εἰς τ' ἀμικρήματα ταῦτα ἀποδίδουσιν ἅπαντες ἐκ συμφώνου οἱ σοφοὶ ἄνδρες τοῦ κόσμου τὴν παρακμὴν καὶ κατὰπτωσιν ἁπάντων τῶν ἀκμασάντων ἄλλοτε καὶ δοξασθέντων μάλιστα ἔθνων.

Τρία εἰσὶ, λέγει ὁ Πρεβόστ-Παρχδόλ, τὰ ἐλκτῆρια ἢ προσόντα, δι' ὧν προάγονται αἱ κοινωνίαι καὶ τὰ ἔθνη· «*Ἡ θρησκεία, τὸ καθήκον καὶ ἡ φιλοτιμία*» (1).

Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τόμῳ εἶδομεν οἷου λειτουργοῦ τῆς θρησκείας ἔσχε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ὁ μεταφράσας τὸν Α' Τόμον τοῦ συγγράμματος ἡμῶν Ἰταλὸς Νέγρης, καθολικὸς βεβαίως τὸ θρήσκευμα, «*μεταφράζομεν,*» εἶπε, «*τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐπίτχδες, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς κάτοπτρον, ἐν ᾧ ὀφείλει ἀδιαλείπτως νὰ κατοπτρίζηται ὁ Δυτικὸς Κλήρος, ἵνα μὴ μισῇ καὶ ἐπιβουλεύηται τὰς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ νὰ προσφέρῃ μάλιστα ἑαυτὸν θῦμα καὶ ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἔπραξε τοῦτο ὁ συνάδελφός του Ὁρθόδοξος Κλήρος*» (2).

Ἐκτέλεσις δὲ τοῦ καθήκοντος θεωρεῖται τὸ νὰ προσπαθῇ ἕκαστος νὰ καθίσχεται ἐκάστοτε λογικώτερός τε καὶ ἐναρετώτερος ἑαυτοῦ καὶ νὰ καθιστᾷ τοιοῦτους καὶ τοὺς ὁμοίους. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ εἶδομεν οἷας προσπάθειας κατέβαλον πρὸς τοῦτο οἱ πατέρες ἡμῶν. «*Ἐπείνουσιν μὲν καὶ κατεδιώκοντο ὡς ἄγρια θηρία, ἀλλ' οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ διδάσκωσι*» (3). Δηλαδή ἐπολιτεῖοντο οὗτοι ἀσυγκρίτως πατριωτικώτερον πολλῶν ἐκ

(1) *Idē Prevost-Paradol (de l'Academie Française) La France Nouvelle. Neuvième édition, pag. 354.*

(2) *Fra-Paulo Sarpi 1870. N. 26.*

(3) *Idē Βίων Παρχλλήλων, T. Β'. Σελ. 213.*

τῶν ζώντων σήμερον καὶ ἄδρῳς πληρωνομένων καθηγητῶν.

Φιλότιμος τέλος θεωρεῖται πᾶς ὅστις δὲν ζῇ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐν γένει ἀνθρωπότητος. Κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες ἡμῶν, ὧν τοὺς βίους καὶ τὰς ἀρετὰς περιεγράψαμεν ἐν τῇ τρίτῳ τόμῳ καὶ ἐν τῷ ἀνὰ χειρας, ἀμφιβάλλομεν ἐὰν ἔχωσι πολλοὺς τοὺς ἐφαπμίλλους τῶν καὶ μετὰ τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων τοῦ σύμπαντος κόσμου ἐθνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι βεβαίως δὲν ἦσαν καὶ πάντῃ ἀναμάρτητοι· οὔτε ἡμεῖς ἀπεσιωπήσαμεν τελείως τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας αὐτῶν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ βίου ἐνὸς ἐκάστου. Ὅταν ὅμως ἀναλογισθῶμεν τί ἦτο τὸ ἔθνος ἡμῶν πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ ἀναδείξεως αὐτῶν, καὶ τί ἄχρι τοῦδε ἀνέκτησε δι' αὐτῶν, ὧ τότε βεβαίως δὲν ἔχομεν λέξεις ἱκανὰς νὰ δοξάσωμεν τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, ὅτι δι' αὐτῶν ἡδύοκῃσε ν' ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς τότε οἰκτρᾶς καταστάσεως.

Ἀλλὰ τοῦτο μόνον δὲν ἀρκεῖ· διότι ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐθνῶν ἡ μόλις καταδέχεται τις νὰ λαλῇ καὶ περὶ ἡμῶν, ὥσπερ περὶ μικροσκοπικῶν τινῶν ὄντων, ἢ ἐνίοτε καὶ ἐξαίρει μόνον τὰς ἐλλείψεις· παραβάλλων δὲ ταύτας πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ οὐδόλως ἀναλογιζόμενος οὔτε τὴν ἀρχικὴν πηγὴν αὐτῶν παρ' ἡμῖν, οὔτε τὰ πολλὰ πλῆθ' αἰτίαι τῆς μὴ εἰσέτι ἐξαλείψεως, ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς δὲν διαπρέπει καὶ σήμερον, ὥσπερ διέπρεπεν ἄλλοτε ἐν τῷ κόσμῳ, θεωρουμένη τότε καὶ οὔσα τῷ ὄντι ἐστὶ τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἄρα εἶναι θνητογενὴς, διότι π.χ. σήμερον δὲν ἔχει, ὅσα πλούτη κέκτηται ἡ Ἀγγλία· δὲν ἔχει ὅσῃν ἀσφάλειαν χαίρει τὸ Βέλγιον· δὲν ἔχει ὅσῃν σοφίαν ἐθυσάουρυσεν ἡ Γερμανία· δὲν ἔχει ὅσον βίον ἄνετον εὕρισκέ τις πρὸ σμικροῦ ἐν Παρισίοις, ἐνθ' αὖ καὶ τοῦτο ἴσως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ κατὰ χροσὶς τῆς ἀνέσεως, συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἐπιφέρῃ ὅσα σήμερον διχθραματίζονται ἐν τῇ ἀξιολυπῇ ἐκείνῃ πόλει δεινά.

Καθ' ἅπαντα ταῦτα ἀνομολογοῦμεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι σήμερον πολὺ ὑποδεστέρα πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν· ἀν' ὅμως τὰ

σήμερον ζῶντα τέκνα αὐτῆς βαδίσωσιν οἷαν οἱ χθές μόλις ἀπελθόντες πατέρες ἡμῶν διήνυσαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁδόν, ἂν λειάνωσι μὲν αὐτὴν διὰ τε τῶν γνώσεων, διὰ τῆς πείρας καὶ σοφίας ἄλλων ἐθνῶν, τηρήτωσι δὲ ἀσκητικῶς τὰ πάτρια χρηστά ἥθη, τότε βεβαίως οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι θὰ ἐπιτελέσῃ καὶ αὐθιγῇ Ἑλλάς τὸ καθήκον της ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦλάχιστον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναγεννωμένων ἐθνῶν· διότι ἡ μὲν βάσις τοῦ στεγάσματος ἐτέθη ἤδη στερεὰ ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν διὰ τῶν μνημόνευθέντων ἐνταῦθα τριῶν ἐλατηρίων, τῆς θρησκείας, τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς φιλοτιμίας. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι οἱ τε ζῶντες καὶ οἱ ἀπόγονοι θὰ φιλοτιμηθῶσι νὰ πολλαπλασιάσωσι τὸ τάλαντον, ἵνα ἐξωραίσωσι τὸ σύμπαν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς. Οὔτε εἶναι, φρονοῦμεν, μεγάλη ἀρετὴ, οὔτε ἀπικιτοῦνται τόσαῦται προσπάθειαι καὶ θυσίαι, ἵνα πράξωσιν οἱ σήμερον ζῶντες ὅσα καὶ οἱ χθές ἀποβιώσαντες πατέρες αὐτῶν. Κατὰ τοῦτο δὲ δὲν ἔχομεν λέξεις ἱκανὰς νὰ δοξάσωμεν τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν διὰ τὴν ἄχρι τοῦδε γενομένην καὶ φιλοτιμῶς προβαίνουσαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρόοδον· ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ διακοπῇ αὕτη, καὶ νὰ μὴ θεωρῶμεν ὡς πρόοδον ὅσα ἐπέφερον τὸν ἐκφυλισμὸν πολλῶν τε λαῶν τῆς Δύσεως καὶ αὐτῶν πρὸς τοῦτοις τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων ἐπὶ τῆς παρακμῆς των.

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης τε παρεξηγήσεως καὶ κινδύνου περι-αυτολογίας, ἀποσιωπῶμεν καθ' ὁλοκληρίαν τὴν γιγνομένην σήμερον ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι πρόοδον καὶ ἀρκούμεθα ν' ἀφηγηθῶμεν συντόμως ὅσα εἶδομεν κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιοδείαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄλλοτε μὲν καὶ πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ τῆς Ἀνατολῆς, ὅσοι ἀπεπειρῶντο νὰ συστήσωσι σχολεῖα ἢ τυπογραφεῖα διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ πάθωσιν, ὅσα ἔπαθον οἱ Πατριάρχαι Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Κύριλλος ὁ Ζ' καὶ Γρηγόριος ὁ Ε'. Σήμερον δὲ προσάτης τῆς παιδείας προσπαθεῖ ν' ἀναδείκνυται καὶ αὕτη ἡ παφωτισμένη Κυβέρνησις τοῦ Σουλ-

τάνου, προεξάρχοντος τοῦ Μεγάλου Βεζύρου Ἀλᾶ Πασᾶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τούτου συνεστήθησαν καὶ ἀδιαλείπτως ὀργανίζονται καὶ Γυμνάσια καὶ Λύκεια καὶ παρθεναγωγεῖα καὶ ἐπιστημονικοὶ καὶ Φιλολογικοὶ Σύλλογοι καὶ παντὸς εἶδους σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τούτου ἐργάζονται ἵσως πλείονα μὲν τῶν εἴκοσι τυπογραφείων ἐν Κωνσταντινουπόλει· πολλὰ δὲ, ἐν ἄλλαις μεγαλοπόλεσι τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἄλλοτε μὲν ὅσοι ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐθησαύριζον πλοῦτον διέτρεχον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸν κίνδυνον νὰ πάθωσιν ὅσα ἔπαθον οἱ Δούζοι καὶ ἄλλοι, ὧν σιωπῶμεν τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ ἀναξίωμεν πληγὰς. Σήμερον δὲ χάρις εἰς τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν, ἣν παρέχει ἡ παρωτισμένη Κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου εἰς τὸ ἐμπόριον, οἱ ἔμποροι τῆς πόλεως ταύτης ἀμιλλῶνται ἤδη πρὸς τοὺς τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Οἱ μὲν τούτων, οὐδεμιᾶς φεῖδονται θυσίας πρὸς αὐξήσιν τῶν γνώσεων καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας· ἄλλοι δὲ δαπανῶσιν ἀδρῶς, πέμποντες εἰς τὴν Εὐρώπην νέους πρὸς σπουδὴν ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ τῆς γεωργίας· ἄλλοι διοργανίζουσι καὶ συνιτῶσιν ἀξιολόγους ἀτμοπλοῖκας ἐταιρίας· ἄλλοι ἀναδέχονται τὴν κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ ἵπποσιδηροδρόμων· ἐπὶ πάντων δὲ τούτων νὰ μὲν τὸ ἰσχυρότερον ἔλαττηριον εἶναι ἡ ἔμφυτος εὐγενὴς φιλοτιμία τῶν ἐμπόρων, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἄριστα πράττουσα, ἐπεκκρίει πάντοτε διὰ καταλλήλων μέσων τὴν φιλοτιμίαν ταύτην. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρωτεύουσὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Εἰς δὲ τὰς περὶ δυνάμεις Ἡγεμονίας· ἄλλοτε μὲν ἐθεωρετο ὡς ἐκτακτόν τι φαινόμενον ἂν ἡγεμόν τις διώριζε μόνον ἐν τῇ πρωτεύουσὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ ὡς διδάσκαλον ἓνα Λάμπρον Φωτιάδην, ἢ ἓνα Δοίκαν, ἢ ἓνα Βαρδαλάχον, ἢ ἓνα Γεννάδιον, ἢ ἓνα Κλονάρην. Σήμερον δὲ ἡ μὲν Κυβέρνησις οὐδενὸς φείδεται, ἐν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ καλῶς ἐννοουμένου πολιτισμοῦ, καὶ ἱατρικὴν τινὰ ἐν Βουκουρεστίῳ διατηρεῖ σχολὴν, ἣν μάλιστα ὀνομάζουσιν Ἀκαδημίαν, καὶ Γυμνάσια συνέστησε, καὶ διὰ δημοτικῶν σχολείων ἀδιαλείπτως προσπα-

Θεὶ νὰ προικίσῃ τοὺς δῆμους. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ λαὸς δὲν ὀργᾷ εἰσέτι εἰς τὴν πρόσodon· ἀλλ' ὁ εὐγενὴς ἢ εὐπατρίδης Ρουμῶνος κατ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ εὐπατρίδου Γάλλου· μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων ἰθαγενῶν τάξεων ὑπάρχει εὐτυχῶς ἑτέρα τις ἐπείσακτος, συγκειμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ μετερχομένη τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν ἐνοικιαστὴν μεγάλης ἐκτάσεως κτημάτων.

Ἐνθα ἐπικρατεῖ ἡ μεταίχ αὕτη τάξις, ἐνταῦθα ἀκμάζει πᾶν ὅ,τι συντελεῖ δραστηρίως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρωτεύουσῃ τῶν Ἡγεμονιῶν ὑπάρχουσιν ὅσα περίπου καὶ ἐν ἄλλαις πρωτεύουσαις ἀρτισυστάτων Κρατῶν ἢ Ἰβραήλα ὁμῶς τὸ Γαλάτσιον, τὸ Γιούργιοβον, τὸ Τούρνο Μιγουρέλο, τὸ Καλαφατίον, ἢ Κραγιόβα καὶ οὐκ ὀλίγαι ἄλλαι δευτερεύουσαι καὶ τριτεύουσαι πόλεις σεμνύνονται κατ' ἐξοχὴν διὰ τὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των, διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, διὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον καὶ διὰ τὴν ἐν αὐταῖς ὑπαρξίν πολλῶν χρησιμευμάτων συλλόγων καὶ ἄλλων ἀδελφάτων καὶ ἐταιριῶν. Ἐν Ἰβραήλῃ ὑπάρχει εἰς ἀξιόλογος Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Γραμμάτων, προσδρευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου ἱατροῦ Ἐπαμεινώνδα Γεωργαντοπούλου, τοῦ οὐδενὸς φειδωμένου πρὸς εὐδοκίμῃσιν. Εἴθε συστηθῶσι καὶ ἀλλοχοῦ τῶν Ἡγεμονιῶν τοιοῦτοι. Ὑπάρχει καλῶς ὀργανισμένον ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ παρθενγωγεῖον. Οἰκοδομεῖται ἤδη καὶ λίαν μεγαλοπρεπὴς ναός. Ἐν Γαλασίῳ ὑπάρχουσιν ἔν Λύκειον καὶ ἐν ἐμπορικῶν ἐκπαιδευτήριον, διευθυνόμενα ἀξιολόγως ὑπὸ τῶν Μητροπούλου καὶ Βενιέρη. Τὰ ἐκπαιδευτήρια ταῦτα κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρουσι τῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν Γιούργιοβῳ ὑπάρχει ἔν ἄριστον ἑλληνικὸν σχολεῖον, σχολαρχούμενον ὑπὸ τοῦ εὐπαιδέτου Σολωμονίδου· αἱ δ' ἐν Ἰσμαίλῳ, ἐν Καλαφατίῳ, ἐν Τούρνῳ Μιγουρέλῳ καὶ ἐν Κραγιόβα ἑλληνικαὶ κοινότητες ἀμιλλῶνται ἀξιεπαίνως τίς νὰ ὑπερτερήσῃ τὰς συναδέλφους κατὰ τὰ ἀγαθὰ. Ἐν ταῖς ἑλλη-

νικαῖς ταύταις κοινότησιν ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα ἀγαθότα-
τα σπέρματα, ἅτινα, ἂν εὐδοκίμως καλλιεργηθῶσι διὰ καταλλή-
λων καὶ ἐμφρόνων καὶ ἐπαρκῶς πληρωνομένων ἐγχωρίων τε καὶ
ξένων ὑπαλλήλων καὶ ιδίως προξένων, οὐδεμία ἀμφισβόλια, ὅτι
θὰ παράγωτιν ἀγλαοὺς καρποὺς πρὸς ἀναγέννησιν τῆς Ἀνατο-
λῆς διὰ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἄν δέ τις θεωρήσῃ καὶ τὴν Ῥωσσίαν ὡς Ἀνατολὴν, ἐνταῦθα
ἡ πρόοδος θάινει μεγαλειτέροις τοῖς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις βήμα-
σιν. Ἀγνοοῦμεν οἷα ἦτο ἡ Ὀδησσὸς ἄλλοτε καὶ ὅποσοι καὶ οἷα
ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ οἰκούντες Ἕλληνες· σήμερον δὲ ἡ μὲν Ὀδησ-
σὸς εἶναι ἡ ὠραιότερα ἐμπορικὴ πόλις τοῦ κόσμου· οἱ δ' ἐν αὐτῇ
Ἕλληνες δὲν ἀρκοῦνται μόνον νὰ θησαυρίζωσιν ὑπὸ τὴν προσ-
τασίαν ἐξόχως φιλοξένου καὶ πατρικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ φι-
λοτιμοῦνται νὰ κηταστήσωσι καὶ συνοικίαις ὅλας ἰδιοκτησίαις
των, νὰ δώσωσι μάλιστα αὐταῖς καὶ τὰ ὀνόματά των· ἡ συνοι-
κία καὶ ἰδιοκτησία Ῥοδοκανάκη, τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κτήμα-
τα τῶν Ράλλη, Βουτσινᾶ, Μαραζλῆ, Μαύρου, Στεβοστοπούλου,
Μαυροκορδάτων, Κουμπάριδων, Θεοδοριδῶν καὶ ἄλλων οὐκ ὀ-
λίγων Ἑλλήνων ἀποτελοῦσιν, ἂν οὐχὶ τὸν μεγαλοπρεπέστερον,
τούλάχιστον ὅμως τὸν προσοδοφορώτερον τολισμὸν τῆς πόλεως.
Εἴθε οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἕλληνες συνετέλουν ἀναλόγως τοῦ
πλούτου των καὶ πρὸς πλειοτέραν τινὰ διάδοσιν τῆς παιδείας διὰ
τῆς συστάσεως αὐτοῦ τε καὶ ἀλλαχοῦ πλειοτέρων ἐλληνικῶν
σχολείων καὶ παρθεναγωγείων, διὰ τῆς συστάσεως κοινωφελῶν
συλλόγων, διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν πρὸς ἔκδοσιν καὶ διάδοσιν
συγγραμμάτων, κύριον σκοπὸν ἐχόντων τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἀ-
νατολῆς διὰ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐφάμιλλον τῆς Ὀδησσοῦ κατὰ τὰ πλείστα εἶναι τὸ Ταϊ-
γάνιον. Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ ἐξόχῳ ἐμπορικῇ ταύτῃ πόλει Ἕλληνες
ἔχουσι τοσαύτην πρὸς τὰ καλὰ φιλοτιμίαν καὶ τοσαύτην ἀγά-
πην πρὸς τὴν πατρίδα, ὥστε οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν τολμῶμεν νὰ
προφέρωμεν τὸ ὄνομα, φοβούμενοι μὴ ἐρεβώσωμεν ὅπαντων τῶν
λοιστῶν τὴν ἀξίεπαινον φιλοτιμίαν.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αἱ μεγαλοπόλεις Ὀδησσοῦ καὶ Ταϊγανίου, αἵτινες σεμνύονται διὰ τὴν φιλοξενίαν, ἣν ἐπιδαφιλεύουσι καὶ ἤδη, ὥσπερ ἄλλοτε, εἰς τοὺς ἀπάτριδας τότε Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Βασσαραβίας, καὶ πᾶσαι αἱ τῆς Κριμαίας ἀδιαλείπτως ἐνασμενίζονται τίς νὰ ὑπερβῇ τὰς λοιπὰς κατὰ τὴν ἐπιδαφιλεύειν φιλοξενίας εἰς τοὺς κοσμοπολίτας τούτους· οὔτε εἰς Κισινόβιον, ἂν ἀπέλθῃ ἐξ Ὀδησσοῦ ὁ Ἕλλην, οὔτε εἰς Εὐπατόριαν, οὔτε εἰς Γιάλταν, οὔτε εἰς Θεοδοσίαν, οὔτε εἰς Μαριανούπολιν, οὔτε εἰς Μπρυλιάνσκον, οὔτε εἰς Γκέρτσι· ἂν ἤθελεν ἀποβῇ, παραπλέων, οὔτε εἰς Σιστόβιον, ἂν ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐκ Ταϊγανίου, ἤθελεν εὐρεθῇ μεμονωμένος, τοῦνκντίον μάλιστα ἀπανταχοῦ τῶν πόλεων τούτων θέλει εὑρεῖ εὐήμερούσας ἑλληνικὰς κοινότητας. Ἐν Κισνοβίῳ οὐ μόνον οἱ αὐτόθι διάσημοι Κληρικοὶ Ἀνανίας, Ἡπειρώτης, Ἀρχιμανδρίτης Βατοπαιδίου, πολυειδῶς εὐεργετήσας τὴν Ἑλλάδα, καὶ Νικόδημος, ἐξάρχος τοῦ ἁγίου Γάβρου, διαπρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δήμαρχος Πανγκιώτης Γουμαλικὸς εἶναι Ἕλλην· εἶναι δ' οὗτος ὁ γνωστὸς γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ σεβασμίου Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Μωραϊτίνη· ἑλληνίζει δ' ἐπίσης μεγάλως καὶ αὐτὸς ὁ Ἀστυνόμος Φορτουνάτος Πσεσλώφσκις, ὡς γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ γνωστοῦ περ' ἡμῖν Δημητρίου Μαυροκορδάτου. Τί δὲ νὰ εἰπωμεν περὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἐν αὐτῷ Ἑλλήνων Τσούφλη, Τσιολάκη, Ἀλεξάκη, Λαγκιὰδ καὶ ἄλλων; Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ πρῶτος τούτων, ἀποβιώσας πρὸ σμικροῦ, ἐκληροδότησε τετρακοσίας χιλιάδας ἀργυρῶν ρουβλίων.

Ἐν Μόσχᾳ ἀπερχόμεθα προκατειλημμένοι, ὅτι μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῶν Ζωσιμάδων, τῶν Ρίζαρῶν, τοῦ Καπλάνη καὶ ἄλλων, ἤλαττώθη πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, καὶ ἐφροντίζαμεν ν' ἀποφύγωμεν ξενοδοχεῖον, ἐνθα λαλεῖται μόνον ἡ ῥωσικὴ· ἀλλ' οἷα ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν, ὅτε, δὴ ἡγηθέντες χάριν τούτου καὶ μόνου εἰς τὸ Γραικικὸν λεγόμενον Μοναστήριον, εὗρομεν τὸν μὲν Ἀρχιμανδρίτην ἐκ τῆς Μονῆς τῶν Ἰσῆρων, Ἀθανάσιον, Κεφαλλῆνα τὴν πατρίδα, χρησιμεύον-

τα μετὰ τὸν ἐπίσημον Πρόξενον, ὡς ἄλλον πατέρα πολλῶν τέκνων τῆς ἐν Μόσχᾳ οὐκ εὐαρίθμου Ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἐν δὲ τῇ πόλει εὕρομεν καὶ ξενοδοχεῖον μέγα (ἑκατὸν καὶ εἴκοσι δωμάτια ἔχον, καὶ διατηρούμενον ὑπὸ Ἕλληνας, τοῦ Μιχαήλ Ρωμαίου καλουμένου, Πελοποννησίου τῆν πατρίδα) καὶ οὐκ ὀλίγα ἄλλα Ἑλληνικὰ καταστήματα. «Τοσοῦτοι Ἕλληνες εἴμεθα ἐνταῦθα (εἶπεν ἡμῖν ὁ ἀγαθὸς Ρωμαῖος), μετερχόμενοι, ὡς ἐπὶ πλεῖστον, τὸ τοῦ ξενοδόξου καὶ τροφοδότου (restaurateur) ἐπάγγελμα, ὥστε ἂν μίαν ἡμέραν θελήσωμεν νὰ μὴ ἐργασθῶμεν, θ' ἀναγκάσωμεν πολλοὺς Μοσχοβίτας νὰ νηστεύσωσιν ἄκοντες.»

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπερέπλησεν ἡμᾶς χαρᾶς εἶναι, ὅτι τὴν μὲν Πετρούπολιν, κατὰ μῆνα Αὐγούστου ὅμως, εὕρομεν ὡς τὴν ὠραιότεραν καὶ ἀνετωτέραν πρωτεύουσάν τοῦ κόσμου ἐξ ὅσων ἡμεῖς γινώσκομεν· τοὺς δ' ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας Ἕλληνας, καθ' ἅπαντα ἐφαμίλλους πρὸς τοὺς λοιποὺς συμπατριώτας αὐτῶν, τοὺς ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ρωσσίας φιλοξενοῦμένους. Ἐνταῦθα μάλιστα εὕρομεν καὶ πρόνοιάν τινα, ἣν εὐχόμεθα νὰ μιμηθῶσι καὶ ἄλλοι ὅσοι πλεῖστοι. Πολλοὶ τῶν ἐν Πετροπόλει εὐπόρων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν δὲν ἀρκοῦνται νὰ διδάσκωσι δι' Ἑλλήνων διδασκάλων ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ ἑλληνικὰ ἦθι τοῖς τέκνοις τῶν, ἀλλὰ φιλοτιμοῦνται νὰ ἐμπνεύσωσιν αὐτοῖς ταῦτα καὶ νηπιόθεν. Ὅθεν τινὲς ἐκ τῶν μὴ δυνάμενων νὰ θηλάσωσι τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα καταβάλλουσι πᾶσαν τὴν δυνάτην προσπάθειαν νὰ προμηθευθῶσιν ἔστω καὶ διὰ μεγάλων θυσιῶν Ἑλληνίδας τιτθὲς ἢ τροφάς· τινὲς δὲ ἄλλαι προμηθεύονται ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀρφανοτροφείου τῶν θηλέων καὶ Ἑλληνίδας παιδαγωγούς ἢ καὶ θεραπαινίδας, μόνον ἵνα λαλῶσιν Ἑλληνιστὶ εἰς τὰ πρὸ αὐτῶν παιδαγωγούμενα τέκνα. Τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι τῶντι σοφώτατον καὶ ἄριστον· διότι οὕτω μόνον δύνανται οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ γεννώμενοι Ἑλληνόπαιδες νὰ προσφέρωσι τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ὡς ἐμπρέπει πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν· ἄλλως εἰς ταύτην αἰωνίως θὰ

ξενίζωσι κατὰ τὴν προποράν· καὶ οἱ σήμερον Ἕλληνες δὲν συνιστῶνται καλῶς εἰς τὰ ὅμματα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἀν μὴ γινώσκωσι καὶ λαλῶσι καλῶς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Λυπούμεθα ὅτι μὴ ἀποπερχώσαντες εἰσέτι τὴν περιδείαν ἡμῶν κατὰ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ἀλλοδαπῆς, ἔνθα ὑπάρχουσιν Ἑλληνικαὶ κοινότητες, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι καὶ περὶ αὐτῶν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΒΙΩΝ.

Δημοσιεύσαντες διὰ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου τόμου τὴν περὶ τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐκτίμησιν τοῦ τε τύπου καὶ Δημοτικῶν τινων ἀρχῶν, καθῆκον θεωροῦμεν νὰ δημοσιεύσωμεν κατὰ τὴν χρονολογικὴν αὐτῶν τάξιν καὶ τὰς ἐξῆς ἐκτιμήσεις. Ὁφελούμενοι δὲ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐκφράζομεν πρὸς τοὺς ἐξενεγκόντας αὐτὰς τὴν ἐγκάρδιον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην.

ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ.

Συνιστῶμεν εἰς τοὺς φιλογενεῖς συμπολίτας ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ φιλέλληνας καὶ τὸν Γ'. τόμον τῶν παραλλήλων βίων τοῦ ἀξιοτίμου ἱατροῦ κυρίου Γούδα ὡς συνεστήσαμεν καὶ τὸν Α'. καὶ τὸν Β'. Ὁ τρίτος οὗτος τόμος ἐμπεριέχει τοὺς βίους τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τῶν εἰς τὸ ἐμπόριον διαπρεψάντων, καὶ εὐεργετῶν τῆς πατρίδος ὑπάρχάντων. Οἷον τῶν Ζωσιμακίων, Ρίζων, Ζώη Καπλάνη, Δημητρίου Πλατυγένη, Κωνσταντίνου Ι. Ἰπλικοτζί, Ἰωάννου Βερβάκη, Στεργίου Δούμπα, Γεωργίου Σταύρου, Δημητρίου

Γαλανού, Παναγιώτου Τριανταφυλλίδου, Νικολάου Στουρνάρη και Εὐαγγελινού Ζάππα. Ἐνὸς ἐκάστου δ' αὐτῶν ἔχει καὶ τὴν εἰκονογραφίαν λίαν φιλοτέχως ἐπεξεργασμένην.

Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τρίτου τούτου τόμου τοσοῦτον μάλλον συνιστῶμεν, ὅσον ἐξ αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης μαθάνει οὐχὶ μόνον τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν βίον τῶν μεγάλων τούτων ὁμογενῶν καὶ εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ κατὰ πόσον οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι Ἕλληνες συνετέλεσαν διὰ τῆς ἐμπορίας εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ μεγίστου σχεδίου τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος.

Οὐδεὶς Ἕλλην, εἴμεθα βέβαιοι, δυνάμενος νὰ δαπανήσῃ ἐλάχιστον μέρος τῶν ἐξόδων του, θέλει φεισθῇ νὰ καταβάλλῃ 7 δραχ. ὅπως ἀποκτήσῃ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος τοῦτον τόμον, ὥς καὶ τοὺς δύο προηγουμένους, ὥς καὶ τὸν ἐπομένως ἐκδοθησόμενον, διότι εἰς τὸν βίον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος στηρίζεται σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν σκληρὰν τουρκικὴν δουλείαν. (1)

ΛΥΓΗ

Βιβλιογραφία.

Ἐδημοσιεύθη καὶ ὁ τρίτος τόμος τῶν ὑπὸ Α. Γούδα παραλλήλων βίων τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν, περιέχων τοὺς βίους τῶν Ζωσιμάδων, τῶν Ρίζαρῶν, τοῦ Ζ. Καπλάνη, τοῦ Α. Πλατυγένους, τοῦ Κ. Ι. Ἰπλιζή, τοῦ Ι. Βαρβάκη, τοῦ Σ. Δούμπα, τοῦ Γ. Σταύρου, τοῦ Δημ. Γαλανοῦ, τοῦ Π. Τριανταφυλλίδου, τοῦ Ν. Ν. Στουρνάρη καὶ τοῦ Εὐαγγέλλη Ζάππα· ἀνδρῶν, οἵτινες, πλουτήσαντες διὰ τοῦ ἐντιμωτάτου ἐμπορικοῦ ἔθνους των, συνετέλεσαν καὶ συντελοῦ-

(1) Ἰδὲ Φάρ. Ὁρθ. ἔτος 15 ἀρ. 229, 42 Δεκεμ. 1870.

σι διὰ τοῦ πλούτου των τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς κοινῆς πατρίδος. Εὐλογημένον εἴη εἰς αἰῶνας αἰώνων τὸ ὄνομα αὐτῶν !

Μνησάν τοῦ ἐμπορίου ποιησάμενοι, δὲν πρέπει νὰ διέλθωμεν ἐν σιωπῇ ὅτι ὁ κ. Γούδας ἔχει μακρὰ ἐν τῷ εἰρημένῳ τόμῳ προλεγόμενα, ἐν οἷς ἐκτίθησι διὰ βραχέων μὲν, ἀλλ' εὐκρινῶς, οὐ μόνον τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι γένεσιν καὶ ἀνάπτωξιν τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς αὐτὸ ἐπίδοσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ μεταγετέστερα ἔτη ἔμποροι ἦσαν τὸ πρῶτον καὶ οἱ Κουντουριῶται, οἵτινες κατὰ μέγα μέρος ἔσωσαν τὸ κλυδωνιζόμενον σκῆφος τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ! ἔμποροι ἦσαν καὶ οἱ ἀνωτέρω ἄνδρες, ἀλλ' αἱ χρηματικαὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θυσίαι των κτλ. εἰσὶν ἀληθῶς ἀνεκτίμητοι. Ἄριστα πκρατηρεῖ ὁ κ. Γούδας ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠὺδοκίμησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, ποιησάμενοι χρῆσιν αὐτοῦ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς μέσου πλουτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσου διαδόσεως τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄριστα, τὸ μεταλέγω, πράττει ὁ κ. Γούδας γνωμοδοτῶν διὰ μακρῶν νὰ πᾶσῃ τὰ κωλύοντα τὴν ἀνάπτωξιν τοῦ ἐμπορίου ἐμπόδια, νὰ γίνῃ μεταβρόθυμους εἰς τὸ φορολογικὸν σύστημα, νὰ περιλάβῃ τοῦτο τοὺς κεφαλαιούχους, τοὺς τραπεζίτας κτλ. καὶ νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριον ὅσοι θέλουν νὰ εὐτυχήσωσι, παρορῶντες τὰ περιμάχητα ὑπουργήματα, τὰ ὅποια δὲν δίδουσιν οὔτε τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας.

Μετὰ τὰ προλεγόμενα μεταβαίνει ὁ κ. Γούδας εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῶν βίων τῶν εἰρημένων μεγατίμων ἀνδρῶν. Ἄν δὲ ἐκ τῶν λαμπροτέρων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅποια πολύτιμος κληρονομία ἐκ τοῦ πλούτου τῶν προγόνων μας, εἶναι καὶ οἱ πκράλληλοι βίου τοῦ Πλουτάρχου, διατί νὰ μὴ χαίρωμεν ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ὅτι ἀνὴρ λόγιος καὶ φιλόπονος ἀνέλαβε τὸν δυσχερέστατον ἀγῶνα τῆς βιογραφίας τῶν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν ; Δὲν ἦτο τοῦτο καθῆκον ὀφειλόμενον πρὸς τοὺς ἄνδρας αὐτούς ; Ἡ βιογραφία των δὲν πληροῖ μέγα κενὸν καὶ δὲν ἐξεγείρει τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν τῶν νεωτέρων πρὸς ἀπομίμησιν ; Σοφός τις εἶπέ ποτε ὅτι αἱ ἀκτῖνες τῆς ζωτικῆς ἰδέας, ἥτις θερμαίνει καὶ ζωογονεῖ ὁλόκληρον λαόν, ἀντανεκλώμεναι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀναγνώστου παριστάνουσι τοῦ ἔθνους τὴν ἰδέαν ζωηροτέραν. Δὸς μοι λέγει ἄλλος τις, τὴν σειρὰν ὄλων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν,

καὶ θέλω συντάξει· ἐξ αὐτῆς ὁλόκληρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὴν ἱστορίαν. Ὁ κ. Γούδας λοιπὸν ἐπλήρωσε, διὰ τοῦ ἔργου του, μέγα κενὸν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς. Ἡ ἱστορία φωτίζει τὴν πρὸς τὰ ἐξω ἐστραμμένην ὄψιν τοῦ βίου τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἡ βιογραφία δὲ ἀνακυκλοῖ, ὥς εἶπε σοφὸς τις τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας καὶ τὸν ἐσωτερικόν, ἰδιωτικὸν καὶ οἰκιακὸν αὐτῶν βίον, εἰσχωροῦσα πολλάκις εἰς τὸν μυχὸν τοῦ δωματίου των, καὶ διερευνῶσα ὅποιοι ἐμφανίζονται πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τὴν σύζυγον, πρὸς τὰ τέκνα κτλ., μάλιστα εἰς τοιαύτας στιγμὰς τοῦ βίου, ὅταν τὸ κοινὸν ἐκείνο πνεῦμα, ἀποκοιμίζεται ἐπ' ὀλίγον, καὶ οὗτοι ἀπεκδυόμενοι τὸν δημόσιον χαρακτῆρά των, ἀπογυμνοῦσιν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἰδίαν των ἀτομικότητα. Ἡ σύγκρισις δ' αὕτη εἶναι διδακτικωτάτη. Διὰ τοῦτο ἐγκαρδίως ἐπαινοῦμεν τὸ τοῦ κ. Γούδα πόνημα, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀξίαν ἐκυθάνει ὁ μεσοταγὴς χρόνος τῆς ἐκπονήσεως αὐτοῦ. Ὁ Πλούταρχος βιογραφῶν ἴστατο μεταξὺ δύο κόσμων, τοῦ δύνοντος τότε ἀρχαίου καὶ ἀνατέλλοντος νέου. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἔκειτο μὲν ἐκεῖ ὅπου οἱ ἀθληταὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου εἶχον τὴν ἀνεγείρει ἐκ τῆς τέφρας τῆς, καὶ ὅθεν ἐκτείνουσα τοὺς δύο μακροὺς τῆς βραχίονας εἶχεν ἀρπάσει τοῦ Ποσειδῶνος τὴν τρίαιναν καὶ καθιδρυθῇ τῶν θαλασσῶν βασιλεῖς, ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖόν τῆς εἶχεν ἐκλίψει. Ὁ Γούδας βιογραφῶν ἴσταται εἰς θέσιν οὐχ ἡττον δυσχερῆ, δὲν παρῆλθον δὲ ἔτη πολλὰ, ἀποῦ ὑπερήφανος στόλος θρασέως ἐξύβρισε τὸ πεπτωκὸς μεγαλεῖόν μας. Ἄνθρωπε, μὴ μέγα φρόνει. Γνωθὶ σαυτὸν· ἴδε τὴν τύχην ἀπάντων οὕσαν κυρίαν. Ἰδετε τὴν Γαλλίαν, τὴν περιφανῆ Γαλλίαν, καὶ κρατήσατε, ἂν δύνασθε, τὰ δάκρυα. Καθῆκον οὖν κοινωνικὸν ὑπάρχει νὰ ἐμψυχώσωμεν πᾶσῃ δυνάμει τὸν Α. Γούδαν, ἵνα φέρῃ εἰς πέρας τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον ἔργον του, ὅπερ συνιστῶμεν ἰδίως εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν καὶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, εὐρίσκοντας ἐν αὐτῷ τοσαῦτα πατρῶα πρᾶδειγμακα, πρὸς τὰ ὅποια ρυθμίζοντες ἑαυτοὺς δύνανται ν' ἀποδείξωσι πάλιν τὴν πατρίδα των περίβλεπτον. Τὸ πόνημα τοῦ Γούδα εἶναι θεσχυρὸς ἱστορικῶν γνώσεων ἐκτεθειμένων δι' ἐμβριθεῖς συνεζευγμένης εὐτυχῶς μὲ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐπίχρι.

Ὁμογενεῖς! Διέλθετε μετὰ προσοχῆς ὅσα ἐν ταῖς ἀνωτέρω βιογραφίαις ἐκτίθησιν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἀδύνατον νὰ μὴ συγ-

κινήθητε. Μὴ κοιμᾶσθε· ἡ δωδεκάτη ἐγγίζει.—Διατί π. χ. τινὲς ἐξ ὑμῶν δὲν ἀποφασίζετε γινώσκοντες καλῶς πόσον ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου συντελεῖ εἰς τὴν ἡθοποίησιν τῆς κοινωνίας· νὰ οἰκοδομήσῃτε τὴν ἐλλείπουσαν πτέρυγα τῆς ἐκκλ. Ριζαρείου Σχολῆς, ἥς τὰ ἔσοδα δαπανῶνται τόσον ἐπωφελῶς, ἀλλὰ δὲν ἐπαρκοῦσι δι' ἄλλα ἔργα; Διατί δὲν καταθέτετε εἰς τὴν τράπεζαν ἓν χρηματικὸν ποσόν, ἵνα ἐκ τοῦ τόκου τῶν ἐκπαιδευμένων ἐν τῇ Σχολῇ αὐτῇ νέοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἐκπαίδευσίν των νὰ μισθοδοτῶνται ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν διὰ βίου, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἑλησμονήσατε ὅτι ὁ Κλήρος τῆς Ἀνατολικῆς· Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔσωσε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν, καὶ ὅτι αὐτὸς δύνανται εἶτι πολλὰ πράξει; Συντρέξατε εἰς τοῦτο, καὶ τὸ κλέος ὑμῶν οὐδέποτε ἀπολύται, τὸ δὲ ὄνομά σας χρυσοῖς καὶ ἀνεξίτηλοις γράμμασι χαραχθήσεται εἰς τὴν προσεχῶς ἐν τῇ Σχολῇ ἀνεγερθησομένην στήλην, ἐν δὲ τοῖς διπτύχοις τοῦ ναοῦ αὐτῆς σημειούμενον θέλει ἔσκει μνημονεύσθε. (1).

L' INDÉPENDANCE HELLÉNIQUE.

VARIÉTÉS

VIES PARALLÉLES

DES HOMMES CÉLÈBRES

de la Grèce moderne

On sait que sous ce titre M. le docteur Goudas, qui a su mener de front les études politiques et historiques avec les occupations et les devoirs de la médecine, a entrepris depuis un an la publication des biographies de tous ces hommes qui se sont illustrés soit dans les lettres, soit dans l'Eglise, soit dans le commerce, soit dans la guerre ou dans la gestion des affaires publiques, à partir de l'époque de la génération de la Grèce.

(1) 15ῆς Αὐγῆς ἀρ. 2344. 43 Δεκεμβρ. 1870.

Le premier volume, publié dans le courant de l'année dernière, a déjà été l'objet d'une critique bienveillante de la part des journaux grecs et étrangers.

Nous avons sous les yeux les tomes II et III qui viennent de paraître, et en venant en rendre compte, à notre tour, nous croyons devoir constater dès l'abord l'intérêt toujours croissant que cette publication obtient chez cette portion du public qui s'occupe de choses sérieuses. C'est qu'il ne s'agit pas d'une œuvre frivole ou dictée par des considérations d'une spéculation sordide. C'est un ouvrage conçu dans un but patriotique et élaboré consciencieusement ; on sent que l'auteur, poussé par un zèle digne de tout éloge, a fait tous ses efforts pour recueillir dans ses informations la vérité et pour l'exposer ensuite à ses lecteurs.

Par le temps où nous vivons, cet ouvrage ne manquera pas d'avoir une influence salubre sur notre jeune génération. Au milieu de cette foule de publications malsaines qui corrompent l'esprit et énervent l'âme, cet ouvrage vient nous raffermir dans nos devoirs envers la patrie et envers l'humanité. Dans notre société qu'on peut regarder comme ramollie si on la compare à celle, dans laquelle vivaient ces hommes dont on fait la biographie, c'est une grande consolation que de voir paraître un livre comme celui-ci, qui, tout en traitant des vertus de nos pères et de leurs exploits, nous fait voir en même temps la distance qui nous sépare d'eux et celle qui va nous séparer dans l'avenir, si nous continuons à suivre la voie dans laquelle nous nous sommes engagés.

Mais indépendamment de toute autre considération la reconnaissance due envers ces grandes âmes nous impose de faire un récit détaillé de leur vie. Ces hommes peuvent être placés plus haut, dans l'admiration des générations futures, que les hommes mêmes de Plutarque. Ceux-ci ont su braver et vaincre le flot de barbares envahisseurs qui menaçait la Grèce de servitude, et ils ont su agrandir leur patrie par leur génie tout en l'honorant par de grandes vertus. Mais ceux-là avaient une tâche plus ardue encore à remplir. Ils avaient à combattre un grand empire, redouté naguère de l'Europe, ils avaient à chasser l'ennemi établi depuis des siècles.

cles sur le sol de leur patrie et disposant de moyens considérables; ils avaient encore, d'un côté, à faire la guerre à l'ignorance et aux préjugés de la nation hellénique qu'ils devaient organiser tout en la soulevant contre ses oppresseurs, et, de l'autre, à faire disparaître les méfiances de l'Europe envers tout mouvement qui était en contradiction avec la politique inaugurée par la St. Alliance. Cependant ils n'ont pas été rebutés par ces obstacles qui paraissaient insurmontables. On les voit l'un par ses lumières, l'autre par son héroïsme, celui-ci par une capacité administrative et diplomatique, celui-là par une persévérance quand même, conduire à sa fin l'œuvre qu'ils avaient entreprise et dont l'histoire ne mentionne presque pas d'égale.

Notre guerre de l'indépendance nationale a été précédée par une réforme des esprits et des mœurs. On dirait que la Providence a voulu élever le peuple hellène d'une manière telle qu'il pût supporter vaillamment les conséquences d'une guerre à outrance qui allait éclater. L'influence de l'instruction, de l'Eglise et de la richesse honnêtement acquise, sur le peuple hellène est trop manifeste pour qu'on la passe en silence, et l'on doit savoir gré à M. le docteur Goudas de ce qu'il a consacré trois des premiers volumes de son ouvrage à parler de ces hommes qui avant et pendant l'insurrection hellénique ont su utiliser leur sacerdoce, leurs lumières et leur richesse en les mettant au service de la régénération nationale. Plusieurs de ces grands patriotes, tels que Cyrille et Grégoire les Patriarches, et Rhigas Ferraios se sont encore offerts en holocauste sur l'autel de la patrie. L'*Indépendance Hellénique* a déjà fait l'analyse du premier volume de cet ouvrage, où le docteur Goudas rend compte de la vie de ces hommes qui ont rendu des services au pays comme hommes d'Eglise. Il ne nous reste donc qu'à parler des deux autres volumes qui contiennent les biographies de ces hommes qui par leur savoir et par leur grande fortune, ont rendu des services incontestables à la régénération de la Grèce.

On pourrait dire que l'instruction a été de tout temps l'apanage de la race hellénique. Dans les temps anciens, les Hellènes ont brillé tant par leurs vertus civiques et par leur

héroïsme, que par les grandes conquêtes qu'ils avaient faites dans le domaine des sciences et des arts. En poésie, en philosophie, aussi bien que dans les sciences naturelles, ils sont les auteurs d'œuvres immortelles et ont fondé des systèmes dont l'autorité sera reconnue par les siècles à venir comme elle l'a été par les siècles passés. Dans les temps de la décadence et après la conquête romaine ils ont servi de maîtres à leurs conquérants, et ils ont grandement contribué à former leurs mœurs naturellement un peu sauvages. Les Romains, et Cicéron est de ce nombre, allaient à Athènes à cette époque pour s'instruire, et le grec était alors la langue choisie des savants et du beau monde. Pendant la durée de l'empire byzantin l'esprit hellénique s'est porté vers l'étude des choses religieuses. Mais les pères de l'Eglise ont été des champions du christianisme, en même temps que des penseurs profonds et des érudits, et parmi les patriarches il y a eu, malgré des discussions théologiques stériles et oiseuses, des historiens et des savants renommés, en sorte que le flambeau de l'instruction n'a jamais été complètement éteint en Orient.

Après la chute de Constantinople on dirait que la mission de la Grèce vaincue était d'éclairer l'Occident, cet Occident qui l'avait abandonnée à ses propres forces devant l'invasion barbare. Laissons parler plutôt, pour donner une idée de la valeur de l'ouvrage, M. Goudas lui-même. Après avoir avec beaucoup de raison exposé l'influence que l'instruction a exercée sur l'hellénisme et réciproquement, dans ses *Prolegomènes* l'écrivain ajoute ce qui suit: «C'est alors, (c'est-à-dire après la chute de Constantinople) que quelques-uns des Grecs, qui s'étaient illustrés par leur savoir se sont rendus en Occident, pour y apporter la sagesse de leurs glorieux ancêtres. Et ils n'y sont pas restés inactifs, mais comme l'Occident était à cette époque avide de savoir, ils se sont mis aussitôt à l'instruire. Et ils ont si bien réussi, qu'on a établi l'habitude que tout homme lettré, en passant devant la maison où habitait le professeur grec Théodore Gazès, l'un des réfugiés, devait se découvrir avec respect. Ceux de ces hommes un peu instruits qui sont restés en Orient, comme ils ne pouvaient pas utiliser

leurs lumières, ils se sont cachés dans des cavernes ou dans des lieux retirés, et ils ont alors pris l'habit du moine, s'ils n'étaient pas déjà ecclésiastiques, pour être moins poursuivis. On ne peut pas facilement se faire une idée de tout ce que ces hommes ont pratiqué et souffert pour propager l'instruction. On suppléait au manque de parchemins quelquefois par des écorces d'arbres et de petites planches, et quelquefois malheureusement au moyen d'autres parchemins sur lesquels étaient écrits des ouvrages plus anciens. Plusieurs de ces hommes, voulant par tous les moyens répandre leur connaissances et ne pouvant pas comprendre la valeur des ouvrages précédents, grattaient ce qui était écrit par les anciens et inscrivaient leurs propres connaissances. A leurs autres privations ils pourvoyaient de leur mieux. Ils avaient faim quelquefois et ils étaient traqués comme des bêtes fauves, mais ils ne cessaient pas d'enseigner.

Dans la vie d'Engène Bulgaris et de Nicéphore Théotokis, M. Goudas fait ressortir quelles vertus et quel savoir doivent se trouver chez le véritable pasteur et quel soin il doit avoir de ses ouailles. Dans celle d'Adamantius Coray il montre un esprit créateur servi par la plus vaste érudition. Dans celle de Th. Caïri, le philosophe patriote trop sévèrement puni pour ses égarements et refusant les hochets de souverains. La biographie de Psallidas nous enseigne comment le véritable savant n'hésite pas à s'attirer la haine du plus terrible tyran des temps modernes pour ne pas devenir complice d'un empoisonnement ordonné par lui. M. Goudas raconte, en effet, d'après le récit fait à lui même par l'épouse de Psallidas qu'un jour le féroce Aali-Pacha de Jannina l'ayant madé au sérail, lui ordonna d'empoisonner chez lui le consul de France, M. Pouqueville, auteur connu de la *de l'Histoire de la régénération de la Grèce*, qui ne cessait pas par ses publications de faire connaître au monde civilisé les crimes affreux commis tous les jours par le vizir. Psallidas recula épouvanté devant une telle proposition et déclara au pacha qu'il pouvait bien lui ôter la vie, mais que jamais, lui, ne deviendrait assassin. Il fut donc aussitôt congédié avec colère. Les biographies de L. Photiadi et de Mich. Kouma

nous font voir les professeurs et les écrivains infatigables dans leur tâche de répandre l'instruction. Dans la vie de Gennadius on voit le savant qui vient participer des dangers de ses compatriotes, et qui, mû par un sentiment patriotique, se fait tribun pour électriser les masses devant le danger national et dans celle de Jacques Rizo on voit l'homme à l'esprit mordant, mais sérieux, le diplomate habile, l'interprète, à l'étranger, des glorieux faits d'armes de nos pères et des œuvres de la littérature grecque moderne. Un seul de ces hommes est encore vivant. C'est Arsaki, le bienfaiteur de la Grèce, connu par l'érection de l'édifice monumental, destiné à l'instruction des jeunes filles et qui porte son nom.

En lisant les vies de ces hommes, racontées dans tous leurs détails et avec beaucoup de clarté par M. Goudas, on ne peut pas s'empêcher d'un sentiment d'admiration pour ceux, qui privés de moyens, la plupart appartenant à la classe pauvre et déshéritée de la société, on su néanmoins devenir des savants et éclairer la nation entière. Quel a dû être le sentiment du devoir et le patriotisme de ces hommes ! « Ils ne ressembraient pas, dit M. Goudas en parlant d'Eugène Bulgaris, à ces hommes d'Eglise qui, quoique habitant très près du temple du Seigneur, se gardent d'y approcher, n'y brillent que par leur silence, et ne se rappellent pas que les ecclésiastiques doivent toujours et partout prêcher, quand même leurs paroles ne seraient tombées que dans un champ aride. » Et ailleurs, en parlant de ces hommes comme professeurs, M. Goudas dit : « Peut-être paraîtrait-il étrange à quelques-uns de nos professeurs d'aujourd'hui qu'Eugène Bulgaris enseignât à lui seul le grec ancien, la philosophie, la métaphysique, l'astronomie et encore la théologie. Mais n'oublions pas que les professeurs de cette époque ne faisaient pas leurs cours, la montre à la main, et qu'ils ne montaient pas en chaire un quart d'heure après l'heure fixée pour en descendre un quart d'heure avant. Les professeurs de cette époque n'enseignaient que pour être utiles; ils ne se souciaient pas de l'argent, et plusieurs d'entre eux ont compromis, poussés par un zèle excessif, non seulement leur santé, mais encore leur vie. »

Evidemment ces hommes étaient naïfs ; ils ne brigaient

pas la place de professeur comme une position sociale ni comme une sinécure.

Dans le second volume de son ouvrage M. Goudas parle encore de deux hommes dont les biographies seraient mieux placées à notre avis dans les volumes suivants. Ce sont deux héros et deux martyrs. C'est Rhigas Ferraios, le célèbre précurseur de notre guerre de l'indépendance, livré inhumainement aux Turcs par une puissance qui se disait civilisée, et Samuel dit le Dernier Jugement, ce moine fameux qui presque seul à Coughi s'était fait sauter en l'air plutôt que de se rendre à ses ennemis et dont la fin a été chantée par un poète Italien.

Le livre de M. Goudas écrit avec beaucoup d'impartialité, est évidemment le fruit d'une longue étude et d'un travail consciencieux. Abondant en détails et sur des informations précises, ils nous éclaire sur bien des points de l'histoire contemporaine, et il peut beaucoup servir au futur historien de la Grèce régénérée. L'auteur quelquefois s'élève jusqu'à l'éloquence quand il parle par exemple des conséquences possibles de l'entrevue projetée de Rhigas Ferraios et de Napoléon le grand, et d'un autre côté il n'hésite pas à critiquer et avec beaucoup de raison l'opinion d'un homme comme A. Coray sur l'opportunité de l'insurrection hellénique.

Écrit dans un style qui ne manque pas d'élégance dans sa simplicité, le livre de M. Goudas est à la portée de tout le monde. Il trouve sa place dans la bibliothèque du savant et de l'homme du monde, et l'on doit souhaiter que tout bon père de famille en fasse l'acquisition.

Nous traiterons prochainement du troisième volume de l'ouvrage de M. Goudas, de celui qui contient la biographie des hommes qui par leur grande fortune ont été les bienfaiteurs de leur pays. (1)

CH. MÉΛΕΤΟΠΟΥΛΟ.

(1) *Ἡ Ἰνδ. Ἐπανάστασις* N. 247. 31 Δεκέμβριος 1870.

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρε-
ψάντων ἀνδρῶν.

Τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον συγγράμματος τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν ἱατροῦ κ. Γούδα συγκειμένου ἐκ τόμων ἑνδεκκ ἐξετυ-
πώθησαν ἤδη οἱ τρεῖς πρῶτοι τόμοι, περιέχοντες τὰς βιογρα-
φίας κληρικῶν πεπαιδευμένων καὶ πλουσίων Ἑλλήνων, συντε-
λέσαντων δικπρεπῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀναγέννησιν.

Ἐν τῷ Α' τόμῳ περιέχονται αἱ βιογραφίαι τῶν κληρικῶν
Κυρίλλου Ζ', Γρηγορίου Ε', Γερμανοῦ, Βρισθένης, Οἰκονόμου,
Φαρμακίδου, Δούκα, Βάμβου, Κωνσταντοῦ, Γαζῆ, τοῦ Ταλαν-
τίου, τοῦ Καρύστου.

Ἐν τῷ Β' (Παιδεῖα) αἱ τῶν Εὐγ. Βουλγάρεως, Ν. Θεοτόκη,
Α. Κόραη, Ρήγα Φεραίου, Θ. Κατρη, Σαμουήλ, Α. Φωτιάδου,
Κ. Κοῦμα, Α. Ψαλλίδα, Γ. Γενναδίου, Ἰακ. Ρίζου Νερουλοῦ,
Ἀποστόλου Ἀρσάκη.

Ἐν τῷ Γ' (Πλοῦτ. ἢ Ἐμπόριον) αἱ τῶν Ζωσιμάδων, Ριζάρων,
Καπλάνη, Πλατυγένους, Ἰπλιτζῆ, Βαρβάκη, Γ. Σταύρου, Σ. Δούμ-
πα Δ. Γαλανοῦ, Π. Τριανταφυλλίδου, Ν. Στουρνάρη, Ε. Ζάππα.

Τοῦ Δ' τόμου, φέροντος ἐπιγραφὴν (Πλοῦτος καὶ Θυσίαι), δ
κ. Γούδας ἐξέδωκε τὰ προλεγόμενα ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν
τεσσάρων. Ἐν τοῖς προλεγομένοις τούτοις ὁμιλεῖ καὶ κρίνει ἐμ-
βριθῶς περὶ τῶν ὕλικῶν προόδων τῆς Ἑλλάδος περὶ βελτίονος
συστήματος τῶν ἐν Ἑλλάδι φυλακῶν, περὶ γενικῆς ἐκμεταλεύ-
σεως τῆς χώρας, καὶ περὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως, καὶ περὶ τῶν
μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν ἀπάντων τῶν ἀνωτέρω θεμάτων.

Ἡ ἐπίνοια τοῦ πεπαιδευμένου φιλοπάτριδος κ. Γούδα, τοῦ
νὰ συνεισφέρει εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν πολὺτιμον
ὕλικόν κατὰ τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ κριτικὸν μέρος, εἶναι
ἄκρως ἐθνικὴ καὶ ἔχει πολλὴν τὴν ἀξίαν.

Ὁ συγγραφεὺς, φαίνεται, ἀνέλαβε τὸ προκείμενον ἔργον ὡς
εἰδικὴν ἐκυτοῦ ἀποστολὴν, ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐπεχείρησε καὶ ἐπι-
χειρεῖ ἐκδρομὰς πολυδακύνους καὶ πολυμόχθους εἰς τὰ μεγά-
λα καὶ τὰ μικρὰ κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς συλλογὴν πλη-
ροφοριῶν καὶ γνώσεων ὅσαι ἀπαιτοῦνται εἴτε ὡς βάσις εἴτε ὡς

κοσμήματα καὶ ἐπεισόδια τῆς ἀξιολόγου αὐτοῦ συγγραφῆς. Ἐπισκέπτεται βιβλιοθήκας, καὶ καταγίνεται εἰς ἐπιμόνος μελέτας σχετικὰς καὶ χρησίμους εἰς τὸ ἔργον του.

Περὶ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ κ. Γούδα ἔκριναν πολλοὶ, ἕκαστος ὅφ' ἦν ἐδύνατο ἢ ἠρέσκετο ἐποφιν, φιλολογικὴν, καλλιλογικὴν, ἱστορικὴν κλπ. Ἀλλ' ἡ κυριώδης πασῶν ἐστὶν ἡ ἐθνικὴ καὶ κατὰ ταύτην οὐδεὶς διεφώνησε πρὸς τὴν εὐνοϊκωτάτην κοινὴν γνώμην. Ἄλλως τε εἶναι ἀναντιρρήτον ὅτι αἱ πηγαι, ἀφ' ὧν ἀρύεται τὰς ἀφηγήσεις καὶ ἐκθέσεις του καὶ ὥς παρὰ θέλει ἀκριβῶς καὶ εὐσυνειδήτως, εἰσὶν ἀνεγνωρισμένα ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἐπεισόδια δέ τινα καὶ βιογραφικὰ λεπτομέρειαι τῶν προσώπων συλλέγονται, ὡς εἰκός, παρὰ τοῖς συγγενέσι καὶ φίλοις αὐτῶν, ἐν δὲν ὑπαρχοῦσι πού ἐν δημοσιευθέντι συγγράμματι ἀξιοπίστω.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δημοσιογραφίᾳ ἐφάνησαν πολλὰ, καὶ κρίσεις καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν συγγραφέα ἐπισήμων προσώπων, περὶ τῆς ἐν λόγῳ συγγραφῆς.

Ἡ Βουλὴ διὰ τῆς Κυβερνήσεως συνέδραμε τὸν κ. Γούδαν εἰς τὰς δαπάνας τῆς ἐκδόσεως, καὶ οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες οὐδόλως ὑπελείφθησαν κατὰ τοῦτο, κατανοοῦντες τὸ ἐθνῶφελές τοῦ ἔργου.

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη πινακοθήκη τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἶναι λαμπρά καὶ τερπνὴ παράστασις τῆς ἐνδόξου αὐτῆς ἀναγεννήσεως. Δὲν ἔχομεν δὲ εἰσέτι ἄλλο τι τελειότερον τοῦ εἶδους τοῦτου. Ὅταν δ' ἔλθῃ ὁ μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης θέλει εὐγνωμόνησαι τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ, ὅστις ἠγωνίσθη νὰ συλλέξῃ πανταχόθεν μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν παντοειδῆ ὕλην ἀπὸ τῆς σκοτεινοτάτης καὶ κατωτάτης μέχρι τῆς λαμπροτάτης καὶ ὑψίστης πρὸς ἐπεξεργασίαν διευθέτησιν καὶ διακόσμησιν τοῦ λαμπροῦ οἰκοδομήματος. Ὁ κ. Γούδας ὑπηρετεῖ γενναίως καὶ ἀφιλοκερδῶς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς.

Ἄξια παρατηρήσεως εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ αἱ ἀρχαί, ἀφ' ὧν ὀρμάται εἰς τὴν πολύτιμον ἐργασίαν τοῦ ὀξείπαινος συγγραφεύς. Εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς κρίσεις καὶ νοθεσίας πρυτανεύουσιν ἡ φιλοπατρία, ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ ἰδέα τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει πολλαχοῦ τὴν γραφίδαν ἀναλυτικὴν, δραματικὴν, καὶ πολλάκις ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία του καθίσταται ἐπαγωγός. Οὕτω δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦ κ.

Γούδα ἀποβαίνει ὑπὸ τινι ἔποψιν ἀληθὲς κειμήλιον διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Θερραλέως τὸ συνιστῶμεν ὥς τοιοῦτο, θεωροῦντες ὥς ἀτύχημα κοινὸν τὴν μοιραίαν διχκοπήν αὐτοῦ ἐξ οἰκισθῆποτε αἰτίας. ⁽¹⁾

Ἀριθ. Πρωτ. 1832.

Περίληψις

Περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἱατροῦ Γούδα ἐκδιδόμενου συγγράματος.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ.

Πρὸς τοὺς Νομάρχους καὶ ἐπάρχους τοῦ Κράτους.

Μετὰ τὴν ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου π. ε. ὑπ' ἀριθ. 401 ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργείου⁽²⁾, δι' ἧς προσεκλήθητε νὰ συστήτητε εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς τῶν εὐπορούντων δήμων τοῦ Κράτους τὸ ὑπὸ τοῦ Ἱατροῦ κ. Γούδα ἐκδιδόμενον σύγγραμμα Παραλλήλων βίων τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν, ἵνα συνδράμωσιν εἰς αὐτὸ, ὅσαι τούτων προαιροῦνται, πέμπω πρὸς ὑμᾶς, εἰς συμπλήρωσιν, ἔντυπά τινα τῆς ἀγγελίης τοῦ συγγραφέως περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου, ἐξ ἧς θέλουσι γνωρίσει αἱ τε δημοτικαὶ ἀρχαί, καὶ ὅσοι τῶν πολιτῶν ἤθελον προκίρεθῃ νὰ ὑπογραφῶσι συνδρομηταί, τὸν τε σκοπὸν καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς συγγραφῆς καὶ τὴν τιμὴν ἐκάστου τόμου, περὶ ἧς τινες τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Ἰανουαρίου 1861.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ ὁ γεν. Γραμματεὺς

Γ. Κ. ΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ν. Βραχηνός.

(1) Ἰδὲ Ἐθν. Πνεῦμα ἀρ. 596. Ἀπριλ. 1874.

(2) Ἰδὲ ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτ. τόμ. γ', σελ. 16—17'.

Ἀριθ. Ἐγκ. 7. Περὶ ληψις.

Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Γούδα ἐκδοθείσης βιογραφίας τοῦ
ἀοιδίμου ἱδρυτοῦ τῶν Ὀλυμπ. ἐκθέσεων Εὐαγ. Ζάππα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

Πρὸς τοὺς Νομάρχας καὶ Ἐπάρχους τοῦ Κράτους.

Σὰς ἀποστέλλομεν ἱκανὰ ἀντίτυπα τῆς ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Κ.
Α. Γούδα ἐκδοθείσης βιογραφίας τοῦ ἀοιδίμου ἱδρυτοῦ τῶν Ὀ-
λυμπιακῶν ἐκθέσεων Εὐαγ. Ζάππα καὶ σὰς παρακαλοῦμεν νὰ
διανείμητε ἀνὰ ἓν ἀτίτυπον τοῦ φυλλαδίου τούτου δωρεὰν εἰς
τε τοὺς δήμους καὶ τοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκθεσιν ἐκθέ-
τας, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ συγγραφέως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰανουαρίου 1874.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ ὁ γεν. Γραμματεὺς

Γ. Κ. ΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ν. Βραχηνός.

Ἀριθ. Πρωτ. 3581. Περὶ ληψις

Τμήμα Β'.

Περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Α. Ν. Γούδα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Πρὸς τὰς Οἰκονομικὰς Ἀρχὰς τοῦ Κράτους

Ὁ διὰ τὴν ἐκδοσιν πολλῶν ὠφελιμῶν πραγματειῶν γνωστὸς
εἰς τὸ κοινὸν ἱατρὸς κ. Α. Ν. Γούδας φιλοτίμως ἐκπονήσας
τοὺς βίους τῶν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρε-
ψάντων, ἐξέδοτο μέχρι τοῦδε τὰς ὑπὸ τὴν κατηγορίαν αὐτὸν
Κληρὸν, τὴν Παιδείαν, καὶ τὸν Πλοῦτον ἢ ἐμπορίον» ἀναγο-
μένας, καὶ τόμους τρεῖς ἀποτελοῦντας.

Ἐπειδὴ τὸ σύγγραμμά τοῦτο παρέχει ἡμῖν πιστὴν εἰκόνα
τοῦ χαρακτῆρος τῶν διαπρεψάντων κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀν-
δρῶν καὶ διδάσκει ἡμᾶς ἐξ οἷων οἱ πατέρες ἡμῶν ὀρμώμενοι
ἀπὸ δούλης ἐλευθέραν ἀνέδειξαν τὴν πατρίδα, καὶ τὰ θεμέλια

τοῦ μεγαλείου αὐτῆς ἔβλεσαν, συνιστῶμεν ὑμῖν αὐτὸ, ἀξιοῦντες
 νὰ συνδράματε τὸν τοσοῦτον φιλοπόνως ἀναλαβόντα ἐπίπονον
 μὲν καὶ δυσχερὲς ἀλλὰ λίαν ὠφέλιμον δι' ἡμᾶς τοὺς μεταγε-
 νεστέρους ἔργον, τοῦ ὁποίου κύριος σκοπὸς εἶναι τὸ νὰ ἐξάρη
 τῶν τε ζώντων καὶ τῶν μεταγενεστέρων τὸ αἶσθημα εἰς μί-
 μησιν τῶν ἀρετῶν τῶν Ἡρώων ἐκείνων τῆς Παλλιγενεσίδας.

Πρὸς τὸν ἀνωτέρω δὲ σκοπὸν σὺς ἐσωκλείομεν ἀντίτυπα
 τῆς νέας περὶ τοῦ ρηθέντος συγγράμματος ἀγγελίας, παραγ-
 γέλλοντες νὰ καταβάλῃτε πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἵνα ἐντὸς βραχυ-
 τάτου χρόνου πλείότεροι ἐγγραφῶσι συνδρομηταὶ καὶ μετὰ
 τοῦτο ἐπιστρέψῃτε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὰς ἀγγελίας συμπλη-
 ρωμένας διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθῆναις τὴν 22 Ἰανουαρίου 1874.

Ὁ Ὑπουργός

Σ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἀριθ. Πρωτ. 1274

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Πρὸς τὸν ἐν τῆς Α. Μεγαλειότητος.

Ὁ ἱατρὸς κύριος Γούδας ἐκδίδει ἀπὸ τινων ἤδη ἐτῶν, ὡς εἶ-
 ναι ἴσως γνωστὸν ὑμῖν «Βίους Παράλληλους» τῶν ἐπὶ τῆς
 ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν.

Τοῦ συγγράμματος τούτου ἐξεδόθησαν τρεῖς μέχρι τοῦδε
 τόμοι, μένουσι δὲ ἀνέκδοτοι πολλοὶ ἔτεροι.

Ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας καὶ
 πολλοῦ ζήλου ὁ κ. Γούδας ἐπεχείρησεν, ἔνθεν μὲν παρέχει ἐν-
 διαφέρον ἱστορικόν, ἔνθεν δὲ δύναται ν' ἀποβῇ ὠφέλιμον τοῖς
 ἀναγινώσκουσι, καθὼ ἐξιστοροῦν τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς μεγάλους
 ἀγῶνας τῶν πατέρων ἡμῶν, εἰς οὓς ἡ πατρίς ὀφείλει τὴν ὑ-
 περξίν, καλὸν εἶναι, Κύριε, νὰ φροντίσῃτε νὰ συστήσῃτε τὸ
 περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν δικαιοδοσίαν
 ὑμῶν Ἑλλήσιν ὑπηκόοις, καὶ συντελέσῃτε ὅπως ὅσον οἶόν τε
 μείζων ἀποβῇ τῶν συνδρομητῶν ὁ ἀριθμὸς.

Περὶ τῶν γενεσσομένων συνδρομῶν θέλετε γράψαι ἀπ' εὐθείας
 πρὸς αὐτὸν τὸν συντάκτην κύριον Α. Γούδαν.

Ὁ Ὑπουργός

Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐν Ἀθηνῶν τὴν 3 Μαΐου 1874.

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΒΙΩΝ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΝΑΣ	Σελ.	4
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ	»	52
ΓΕΩΡ. ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ	»	93
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΩΜΑΣ	»	121
ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΙ	»	147
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ	»	187
ΟΙ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΑΙ	»	223
ΟΙ ΜΠΟΤΑΣΑΙΟΙ	»	231
ΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΑΙΟΙ ΗΤΟΙ ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ ΑΝΑΡΓΥΡΟΥ	»	311
ΟΙ ΤΟΥΜΠΑΖΑΙ Η ΤΟΥΜΠΑΖΙΔΕΣ	»	353

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΝΑΣ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΝΑΣ.

Θεμελιωτής τοῦ μεγάλου ἐν Βιέννῃ ἐμπορικοῦ καὶ τραπεζιτικοῦ οἴκου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Σίμων Γ. Σίνας, δὲν εἶναι οὔτε ὁ ζῶν ἤδη καὶ γενναίως δαπανῶν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγαλοπρεπεστέρου τῶν παρ' ἡμῖν δημοσίων οἰκοδομημάτων, τῆς Ἀκαδημίας, βαρῶνος Σίμων Γ. Σίνας, οὔτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γεώργιος, οὔτινος τὸν βίον συγγράφομεν· ἀλλ' ὁ πατὴρ τοῦτου Σίμων Σίνας, γεννηθεὶς ἐν Μοσχοπόλει ἢ Βοσκοπόλει τῆς Μακεδονίας περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος.

Λυπηρὸν ὅτι, καίτοι προσπαθήσαντες, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν πλειοτέρας λεπτομερείας περὶ τοῦ βίου τοῦ ἐκτάκτου τούτου ἀνδρός. Ἐν ἐλλείψει ὁμως τούτων, ἄσκοπον ἴσως δὲν εἶναι ν' ἀφηγηθῶμέν τινα τῶν διαδραματισθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Μοσχοπόλει ἢ Βοσκοπόλει· ἐν πολλοῖς τούτων βεβαίως θὰ περιέχωνται καὶ αἱ περιπέτεια τοῦ βίου τοῦ Σίμωνος Σίνα.

Ἡ πατρὶς αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐκ τῶν πάνυ ἀρχαίων· οὔτε ὁ Στράβων οὔτε ὁ καθηγητὴς Μαργαρίτης Δήμιτσας, ὁ γράψας τελευταῖον ἀξιόλογον ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Μακεδονίας, οὔτε ἄλλος τις ἐκ τε τῶν ἀρ-

χαίων καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων γεωγράφων μνημονεύουσι
 που τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν τοιούτου τινὸς ὀνόμα-
 τος ἀρχαίας πόλεως ἐν τῇ Μακεδονίᾳ. Μόνον ὁ Που-
 κεβίλ λέγει ὅτι «ὁ Κουῖντος Μάξιμος ἀνήγειρε περὶ
 »τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας
 »πόλεως τῶν Μόσχων, (des mosches) τὴν Βοσκόπολιν,
 »ἥτις, ἀπὸ ἀπλῶν σκηνωμάτων ποιμένων, κατέστη μη-
 »τρόπολις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἡπείρου. Κατὰ τὰ μέσα
 »τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος εἶχε τεσσαράκον-
 »τα χιλιάδας ψυχάς, καὶ μέχρι τοῦ 1788 ὁ πληθυ-
 »σμός τῆς ἡῤῥησε κατὰ ἓν τρίτον, καὶ ὑπέσχετο λαμ-
 »πρὸν μέλλον εἰς τοὺς χριστιανοὺς τοῦ σχεδὸν ἀγνώ-
 »στου τούτου μέρους τῆς Ἑλλάδος. Τα μὲν σχολεῖα
 »τῆς Βοσκοπόλεως τότε ἦνθουν, ὁ δὲ διὰ τῆς θρησκείας
 »καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς προστατευόμενος πολιτι-
 »σμός, προήγετο, ὥσπερ ἄλλοτε κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ὀ-
 »χθας τῆς Περουβίας.» (1).

Ὁ αὐτὸς Πουκεβίλ ἀλλαχοῦ τοῦ συγγράμματός του
 ἐτυμολογῶν τὴν λέξιν *Μοσχόπολις* ἀποφαίνεται ὅτι ὁ
 Στράβων μνημονεύει καὶ ναοῦ τινος παναρχαίου, οἰκο-
 δομηθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπὸ τοῦ Φρίξου πρὸ τῆς
 ἐποχῆς τῶν Ἀργοναυτῶν (2). Μελετήσαντες ἕνεκα τού-
 του τὸν Στράβωνα, εὗρομεν τὰ ἐξῆς «ὑπέρκειται δὲ τῶν
 »λεχθέντων ποταμῶν ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας
 »ἱερὸν Φρίξου ἱδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου.» (3). Ἀλλ'

(1) *Id.* Voyage dans la Grèce par F. C. H. L. Pouqueville tom. ij pag. 392—393.

(2) *Id.* Αὐτόθι σελ. 518 ἐν σημειώσει.

(3) *Id.* Στράβ. Γεωγρ. βιβλ. ἐνδέκατ. κεφ. δεύτερ.

ἡ Μοσχική ἐνταῦθα ἀναφέρεται εἰς πόλιν τινὰ κατὰ τὴν Κολχικὴν ἢ τὰ Καυκάσια ὄρη, τουτέστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν νέαν Ἀλβανίαν καὶ ἐτι ὀλιγώτερον κατὰ τὴν Μακεδονίαν· διότι ὁ αὐτὸς Στράβων παρακατιὸν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ κεφαλαίου τοῦ συγγραμμάτων του λέγει· «ἡ δ' οὖν Μοσχική, ἐν ἣ τὸ ἱερὸν, » τριμερὴς ἐστὶ· τὸ μὲν γὰρ ἔχουσιν αὐτῆς Κόχλοι, τὸ » δ' Ἰβηρες, τὸ δ' Ἀρμένιοι. » εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, λαοὺς τινὰς οἰκοῦντας τὰ μεταξὺ Ἰβηρίας, Κασπίας θαλάσσης καὶ Καυκασίων ὀρέων, ὀνομάζει ὁ Στράβων Ἀλβανούς, καὶ περιγράφει ὡς ὁμοιάζοντας τὰ τε ἥθη καὶ ἔθιμα πρὸς τοὺς πρὸ ἑκατὸν ἑνιαυτῶν ἐν Μακεδονίᾳ οἰκοῦντας τὴν Μοσχόπολιν· λίαν ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ἂν ἐκ τῆς Μοσχικῆς ἐγένετο τὸ Μοσχόπολις, καὶ ἂν οἱ περιγραφόμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Ἀλβανοὶ ᾖναι πρόγονοι τῶν νέων Μοσχοπολιτῶν. Ἡ εἰκασία ἡμῶν αὕτη καθίσταται κατὰ τοσοῦτον πιθανωτέρα, καθ' ὅσον ἅπαντα μὲν τ' ἀφορῶντα τὴν Μακεδονίαν ὁ Στράβων περιγράφει ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐβδόμου βιβλίου τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ· τῆς δὲ Μοσχικῆς καὶ τῶν περὶ Μοσχικῶν ὀρέων καὶ τῶν Ἀλβανῶν μνημονεύει ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ, τῷ ἀρχομένῳ μὲν ἀπὸ περιγραφῆς τῆς Ἀσίας, περιέχοντι δὲ τὴν τῆς Ταναΐδος, τὴν τῆς Μαιότιδος λίμνης καὶ τὴν τῆς Κολχικῆς· ὑπὸ τὴν σελίδα μάλιστα, τὴν ἔχουσιν τίτλον Κολχίς, περιγράφει τὸ μνημονευθέν ἱερὸν καὶ μαντεῖον, τὸ ὑπὸ τοῦ Φρίξου ἰδρυθέν.

Κατὰ τοῦτο λοιπὸν φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἐτυμολογία τοῦ Πουκεβίλ δὲν εἶναι ἀκριβής· ἀλλ' ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἅπαντες οἱ γράψαντές τι περὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα πόλεως, γράφουσιν αὐτὴν καὶ Βοσκόπολιν, ἐ-

τυμολογοῦσι δὲ τὴν λέξιν ταύτην ἐκ τῆς βοσκῆς, τουτέστι πόλις, σχηματισθεῖσα ἐκ βοσκῶν, ἢ περιέχουσα βοσκήματα· ἢ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι μόνον πιθανή· ἢ πιθανωτέρα ὅμως εἶναι ὅτι τῆς πόλεως ταύτης τὸ ὄνομα ἐσχηματίσθη ἐκ κυρίου τινός, ἀνήκοντος εἰς ἰδιοκλήτην τῆς χώρας ταύτης *Μόσχον*, ὥσπερ τὰ παρ' ἡμῖν γνωστὰ χωρία ὑπὸ τὴν λέξιν *Μαρκόπουλον*, ἥγουν χωρίον τοῦ Μαρχοπούλου, καὶ ἄλλα ἴσως οὐκ ὀλίγα.

Ἐνταῦθα ἐνδέχεται ν' ἀντιτάξῃ τις ὅτι τότε ἡ Μοσχόπολις ἔπρεπε νὰ γράφηται Μοσχούπολις, κατ' ἀναλογίαν τοῦ *Κωνσταντινούπολις* καὶ ἄλλων. Πρὸς σχηματισμὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων πόλεων ἡ δὲν ἐτηρεῖτο, φαίνεται, ὁ αὐτὸς κανὼν καὶ ἐσχηματίζοντο τὰ τῶν πόλεων καὶ χωρίων ὀνόματα ἀδιαφόρως ἐκ τε τῆς γενικῆς καὶ ὀνομαστικῆς πτώσεως τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἢ ἐσχηματίζοντο ταῦτα καὶ πάντῃ ἰδιορρυθμῶς· διότι καθὼς ὑπάρχουσι ὀνόματα πόλεων, σχηματισθέντα ἐκ τῆς γενικῆς, οἷον Ἀδριανούπολις, Φελιππούπολις, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, σχηματισθέντα ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς, οἷον *Τεράσπολις*, ἢ μεταξὺ Ὀδησσοῦ καὶ Κισνοβίου, καὶ Ἀργυρόκαστρον, τὸ ἐν Ἡπείρῳ· ἰδιορρυθμὰ δὲ ὀνόματα πόλεων, ὀνομασθεισῶν ἐκ κυρίων μὲν ὀνομάτων, ἀλλ' ἰδιοκαταλήκτως, εἰσι τὰ *Πτολιμαῖς*, Ἀλεξάνδρεια, Καισαρεία, Φιλαδέλφεια, Πομπηῖα, Κασσάνδρα κλπ. Τοιοῦτόν τινα ἰδιορρυθμὸν σχηματισμὸν ἔλαβε, φαίνεται, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πρωτεύουσης τῆς Ἡπείρου Ἰωάννινα, γενόμενον μὲν ἴσως ἐκ τινος Ἰωάννου ἢ Ἰωάννας, καὶ πιθανὸν κατὰ Ἀραβαντινὸν ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ἀλλὰ λαβὸν ὅλως ἰδιορρυθμὸν κατάληξιν.

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ταῦτα, ἡ Μοσχό-

πόλις ἦτο πρὸ ἐνὸς αἰῶνος μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων οὐχὶ μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας· διετήρει δύο σχολεῖα, καὶ εἶναι μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ δευτέρα πόλις, ἣτις συνέστησεν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ τυπογραφεῖον. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν σήμερον ζώντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ βλεπόντων, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀμιλλᾶται ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου νὰ κατασταθῇ ἐστία πολιτισμοῦ, ἀγνοοῦσιν ἰσως πόσα ὑπέστησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, οὐδὲ τῶν Τούρκων ἐξαιρουμένων, ἵνα ἐγκαινιάσωσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἀναγέννησιν καὶ διὰ τῆς συστάσεως σχολείων καὶ τυπογραφείων, ἐπιτραπῇ τῷ νὰ ἀφηγηθῶμεν ἐνταῦθα ὅσα ὑπέστη ὁ πρῶτος συστήσας τὸ 1627 ἐν Κωνσταντινὺπόλει τυπογραφεῖον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τούτου ἕνεκα καταστραφέντος πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (1)· καὶ ἡμεῖς μὲν μεταφέρομεν ταῦτα ἐξ ἐλληνικῆς πηγῆς· ἀλλ' ὁ γράφας περὶ αὐτῶν φιλοτίμως ἐφρόντισε νὰ τὰ καταστήσῃ ἀναμφίλεκτα διὰ μαρτυριῶν ἀξιοπιστοτάτων, Εὐρωπαϊῶν μάλιστα συγγραφέων.

«Ὁ πρῶτος (λέγει ὁ γράφας ταῦτα Ἑλλήν), ὅστις » συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ εἰσάξῃ ἐν Ἑλλάδι τυπογραφίαν, » ὑπῆρξεν ὁ Πατριάρχης Λούκαρις, καὶ ἀπέστειλεν ἐπὶ » τοῦτω εἰς Ἀγγλίαν τὸν ἐκ Κεφαλληνίας ἱερομόναχον » Νικόδημον Μεταξᾶν, ὅπως ἐκμάθῃ τὴν τυπογραφικὴν » τέχνην. Καθ' ἣ δὲ διηγεῖται ὁ Θωμᾶς Σμίθιος, (2) κα-

(1) Ἰδὲ τὰ περὶ τούτου ἐν Βίοις Παράλλοις τομ. α'. σελ. 3—5.

(2) Thomas Smithi Collectanea Cyrillo Lucario. Patriarcha Constantinopolitano Londoni 1707. σελ. 35—42 καὶ σελ. 100—107

»τέπλευσεν ὁ Μεταξᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ βρε-
 »τανικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους
 »1627, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ τε πιεστήρια καὶ τὰ στοι-
 »χεῖα καὶ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ἀγορασθέντα
 »ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίᾳ δαπάνῃ. Ἄμα φθάς, μετέβη παρὰ τῷ
 »Πατριάρχῃ Κυρίλλῳ, ἐκείθεν δὲ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπι-
 »σκόπου Κορινθίας, παρὰ τῷ Ἀγγλῷ πρεσβευτῇ, ὃν
 »παρεκάλεσαν, ἵνα διὰ τῆς ἐπιτρόπης του ἐξομαλύνῃ πᾶν
 »ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν τελωνείων κατὰ τῆς ἀποβι-
 »βάσεως πρόσκομμα. Ὁ πρέσβυς ἔσπευσε νὰ ἐνεργήσῃ
 »ἐπὶ τούτῳ τὰ εἰκότα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Κυρίλλου
 »καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γερασίου (1)
 »καὶ, μεταβὰς παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ, ἔλαβεν ἰδιό-
 »χειρον ἄδεια, ὅπως τὸ τυπογραφεῖον καὶ τὰ βιβλία εἰ-
 »σαχθῶσιν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Πατριάρχης τὸν παρεκά-
 »λεσε νὰ ἐργάζεται τὸ τυπογραφεῖον ἐν τῇ πρεσβείᾳ·
 »ἀλλ' ὁ πρέσβυς συνεβούλευσε νὰ μεταφέρῃ εἰς ἄλλην
 »οἰκίαν, προστατευομένην ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα οὕτω δύναται ὁ
 »Μεταξᾶς νὰ ἐνεργῇ ἀνετώτερον, μὴ ἐκτιθέμενος ἀμέ-
 »σως εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Γάλλου πρέσβεως, ἐνός
 »τῶν θερμότερων τοῦ Ἰησουϊτισμοῦ ὑπερασπιστῶν. Ὅθεν
 »συστήσας ὁ Μεταξᾶς τὸ τυπογραφεῖον εἰς οἰκίαν πλη-
 »σίον τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας, ἤρξατο ἀμέσως τῆς
 »ἐργασίας του καὶ κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον τοῦ αὐ-
 »τοῦ ἔτους εἶδε τὸ φῶς τὸ πρῶτον προϊόν τῶν πιεστη-

καὶ lettres Anecdotes de Cyrille Lucar Patriarche de Constanti-
 nople et sa consession de foi. Amsterdam chez l' Honoré et Cha-
 telain MDCCXVIII σελ. 217—215.

(1) Ἐσφαλμένως ὁ Σμύθιος καὶ ἄλλοι γράφουσι τὸ ὄνομα τοῦ Πατρι-
 ἀρχου Jelasimo.

»ρίων του. 'Αλλ' οἱ Ἰησουῖται, οἱ ἄσπονδοι ἐκεῖνοι ἐχ-
 »χροὶ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἠνωμένοι
 »μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας, προσεπάθησαν ἀπ'
 »ἀρχῆς νὰ ματαιώσωσι τὸν ἐθνωφελῆ σκοπὸν τοῦ Με-
 »ταξᾶ, καὶ ἐν πρώτοις ἔγραψαν καὶ προέτρεψαν τὸ μο-
 »ναστήριον, εἰς ὃ οὗτος ἀνῆκε, νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ, ὡς
 »ἐργαζόμενον ὑπὲρ τῆς ἀγγλικῆς θρησκείας. Ἐπειτα
 »δὲ κατηγόρησαν αὐτόν, ὡς Λουθηρανὸν, αἰρετικὸν καὶ
 »ὄργανον τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἧς καὶ τὰ σύμ-
 »βουλα ἔφερον ἐπὶ τοῦ προμετωπίου τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτυ-
 »πωθὲν βιβλίον. Κατεβόων δὲ καὶ κατὰ τοῦ πρέσβεως
 »τῆς Ἀγγλίας, κατηγοροῦντες αὐτόν σὺν τοῖς ἄλλοις,
 »ὅτι ὑπηγόρευσε τὸ ὑπὸ τοῦ Μελετίου Ἀλεξανδρείας
 »κατὰ τοῦ Πάπα σύγγραμμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ῥα-
 »διοιουργίας ταύτας ἀποτυχόντες, ἤρχισαν ἐπιτιθέμενοι
 »κατὰ τοῦ Μεταξᾶ, ὄνπερ καὶ ἐργαζόμενον καὶ καθ' ὁ-
 »δὸν παρηνόχλουν, ὅτε τὴν νύκτα ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ
 »πρέσβεως ἐπανέστρεφεν εἰς τὸ κατάλυμά του. Ὡστε
 »ἐν τέλει ὁ πρέσβυς τῷ ἐχορήγησεν ἐν δωμάτιον ἐν τῇ
 »ἐαυτοῦ οἰκίᾳ, ὅπου ἤρχετο τὴν ἐσπέραν ἐκ τοῦ τυπρ-
 »γραφείου, συνοδευόμενος ὑπὸ φυλάκων.

»Οἱ Ἰησουῖται ἐν τούτοις, βλέποντες τὴν ταχύτητα,
 »μεθ' ἧς εἰργάζετο ὁ Μεταξᾶς, καὶ ἐννοήσαντες κατὰ
 »βάθος τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον τὰ συμφέροντα τοῦ
 »παπισμοῦ ἐκ τῆς διαδόσεως συγγραμμάτων ὀρθοδό-
 »ξων, ἐκτυπουμένων ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει,
 »δὲν ἠδύναντο νὰ ἡσυχάσωσιν. Ἡ λύσσα αὐτῶν ὑπε-
 »ρέθη πᾶν ὄριον καί, πρὸς ἐπίτευξιν τῶν κακούργων
 »σχεδίων των, μετεχειρίσθησαν τὸ σύνηθες αὐτῶν ὁ-
 »πλον τὴν συχοφαντίαν. Μετέβησαν λοιπὸν παρὰ τῷ

»διοικητῇ τοῦ Γαλατᾶ, μέγα ἰσχύοντι παρὰ τῷ μεγάλῳ
 »βελῳ Βεζύρῃ, φέροντες τὸ κατὰ Ἰουδαίων σύγγραμμα
 »τοῦ Λουκάρεως, εἰς ὃ ἐκφράζονται ὑπὸ τοῦ συγγρα-
 »φέως καὶ γινῶμαι κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ εἶπον
 »κατ' αὐτοῦ ὅσα ἡ μαύρη ψυχὴ των ἐδύνατο, νὰ ἐπι-
 »νοήσῃ ψεύδῃ. Τὸν παρεκάλεσαν δὲ νὰ παραστήσῃ εἰς
 »τὸν Βεζύρην, ὅτι ὁ Μεταξᾶς ἦτο πολεμικοῦ χαρακτῆρος
 »καὶ ἔμπειρος περὶ τὰς μάχας, σταλείς πρὸς διοργάνωσιν
 »ἐπανάστασεως καὶ ὑπὸ τὸ ἀπατηλὸν πρόσχημα τυπώσεως
 »καὶ διαδόσεως βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν παιδῶν θέλει κυ-
 »κλοφορήσῃ ἀκολούθως καὶ ἄλλα κατὰ τοῦ Κορανίου ἐξ
 »Ἀγγλίας στείλλόμενα· ὅτι ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὑπο-
 »βάλῃ τοὺς ἐπανάστατικούς καὶ ἀντιθρησκευτικούς σκο-
 »ποὺς του, ὅτι ἐν τῷ τυπογραφείῳ ἐκείνῳ ἐκτυποῦνται βι-
 »βλία, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου συντασσόμενα, δι' ὧν τοὺς Ἑλ-
 »ληνας εἰς ἐπανάστασιν διήγειρε καὶ ὅτι πολλὰ ἀντίτυπα
 »αὐτῶν ἐστάλησαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν προτρέποντα εἰς τὸν
 »κατὰ τοῦ Σουλτάνου πόλεμον κτ.λ.

« Αἱ κατηγορίαι αὗται ἤρκουν πρὸς σπουδαίαν ἐνοχο-
 »ποίησιν. Ὁ μέγας Βεζύρης, ταραχθεὶς εἰς τὸ παράδο-
 »ξον ἐκεῖνο ἄκουσμα, διέταξεν ἀμέσως νὰ περιφρουρη-
 »θῇ ἡ οἰκία τοῦ Μεταξᾶ ὑφ' ἐνὸς λόχου γενιτσαρῶν. Ὁ
 »πρέσβυς τῆς Γαλλίας, φανατικὸς τοῦ Ἰησουϊτισμοῦ
 »προστάτης, πληροφορηθεὶς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς στηθεί-
 »σης παγίδος, προσεκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν πρέσβυν τῆς
 »Ἀγγλίας, τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν Βάϊλον τῆς Ἑνε-
 »τίας εἰς εὐωχίαν, ὅπως ἐμποδίσῃ πᾶσαν αὐτῶν παρέμ-
 »θασιν πρὸς ματαίωσιν τῆς συνωμοσίας. Τῇ 6 Ἰανουα-
 »ρίου 1628, ἡμέρᾳ τῶν Θεοφανείων, ἐνῶ οὗτοι ἀμε-
 »ρίμνως συνεποσίαζον, 150 γενιτσάραι ἐπολιόρκησαν

» τὸ οἶκημα τοῦ Μεταξᾶ, ἀπαγορευθείσης τῆς εἰσόδου
 » εἰς τὸν Ἀγγλον πρέσβυν. Ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Γραμ-
 » ματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας συλληφθέντες ἀπήχ-
 » θησαν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Γαλατᾶ, ἐν μέσῳ τοῦ πα-
 » νοικοῦ φόβου τῶν κατοίκων, ἀγνοούντων τὰ διαδρα-
 » ματιζόμενα. Ὁ ἐκατόνταρχος τῶν γενιτσάρων ἐδέ-
 » σμευσε πάντας τοὺς ὑπηρέτας, συνέτριψε τὰ κιβώτια
 » καὶ τὰς σκευοθήκας, καὶ λαβὼν τὸ τυπογραφεῖον, τὸν
 » χάρτην, τὰ βιβλία καὶ πάντα τὰ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ
 » χρήματα, μηδ' αὐτῶν τῶν παρασῆμων τῆς πρεσβείας
 » ἐξαιρουμένων, ἀπῆλθε συνοδευόμενος ὑφ' ἐνός Ἰη-
 » σουίτου διερμηνέως. Οἱ Ἰησουίται, ὅπως περιπλέξωσι
 » τὸ πρᾶγμα, διέδωκαν, ὅτι ἐκεῖ ἐτεκταίνετο συνωμοσία
 » κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι διὰ τῶν
 » τυπογραφείων ἐπλάστουργοῦντο τὰ σουλτανικὰ δια-
 » τάγματα καὶ ἐκόπτοντο κίβδηλα νομίσματα.

» Τὴν ἐπιούσαν τὰ κατασχεθέντα βιβλία ἐξητάοθη-
 » σαν ὑπὸ δύο Ἑλλήνων, μανιωδῶν ἀρνισιθρήσκων. Ἐκ
 » τοῦ βιβλίου τοῦ πατριάρχου μετεφράσθη τὸ ἐπιλήψι-
 » μον χωρίον ἐνώπιον τοῦ μεγάλου Βεζύρου καὶ τοῦ
 » Μουφτῆ Γιαγῖ Ἐφένδη. Οὐδὲν εὔρεθῆ τὸ πλημμελές
 » ἐν αὐτῷ. Ὁ Βεζύρης ἐξέφρασε δισταγμούς τινας περὶ
 » τοῦ Μεταξᾶ, τὸν ὅποιον τῷ παρέστησαν ὡς ἄνδρα πο-
 » ρεμικῶν φρονημάτων καὶ συνενοημένον μετὰ τῶν
 » Ῥώσων πρὸς ἐπανάστασιν. Ἀλλ' οἱ ἐνδιασμοὶ οὗτοι
 » τοῦ Βεζύρου πρὸς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Ὁ Μουφτῆς
 » λοιπὸν ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἀποφαίνεται, ὅτι τὰ
 » κατασχεθέντα βιβλία οὐδὲν περιέχον κατὰ τοῦ Κορανίου
 » καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἐπιλήψιμα· ὅτι ἀφοῦ ὁ Σουλτάνος
 » ἐχορήγησεν εἰς τοὺς χριστιανούς τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρ-

»ρας ἐξασκήσεως τῶν θρησκευτικῶν τῶν δογμάτων, οὐδόλως
 »οὔτοι ἀμαρτάνουσι καὶ διὰ τοῦ τύπου ἐκτιθέμενοι τὰς ἐ-
 »ρίδας των.

» Συνεπεία τῆς τοιαύτης τοῦ Μουφτῆ ἐλευθέρας καὶ
 »ἀνεξιθρήσκου αποφάσεως, ὁ Ἄγγλος πρεσβευτής, με-
 »ταβὰς τὴν τρίτην ἡμέραν παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ,
 »διεμαρτυρήθη διὰ τὰ γινόμενα καὶ ἰδίως διὰ τὴν φυ-
 »λάκισιν τοῦ Μεταξᾶ, μοναχοῦ φιλησύχου καὶ ἐξ εὐγε-
 »νῶν καταγομένου, καὶ ὑπηκόου τῆς Ἑνετίας. Ὁ Βε-
 »ζύρης, κατανοήσας τὸν δόλον τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐπλήσθη
 »ὀργῆς καὶ διέταξε παραχρῆμα τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ
 »Μεταξᾶ καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κατεσχεμένων. Καὶ οὖ-
 »τως ὁ μὲν Πατριάρχης καὶ ὁ Μεταξᾶς ἠθωώθησαν,
 »οἱ δὲ Ἰησουῖται ἐτιμωρήθησαν διὰ βαρείας ποινῆς, ἐ-
 »ξορισθέντες ἀπὸ παντός τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ὡς
 »ταραξίαι τῆς κοινῆς εἰρήνης. Οὐχ ἤττον τὸ τυπογρα-
 »φεῖον κατεστράφη.» (1)

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔπασχον ὅσοι ἀπεπειρῶντο τότε νὰ
 συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐγκαινίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς
 Ἀνατολῆς καὶ διὰ συστάσεως τυπογραφείων τὴν δὲ σπου-
 δαίαν ταύτην πραγματείαν, τὴν ἐμφαίνουσιν τὸ μὲν
 τὴν κακοήθειαν τῶν Ἰησουϊτῶν, τὸ δὲ τὴν εὐθυδικίαν
 καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ἔγραψεν ὑπὸ τὸν τίτλον
 περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι
 μέχρι τοῦ 1821 καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Χρυσαλίδι ὁ ἐξ
 Ἠπείρου Παῦλος Λάμπρου(2)· ὁ αὐτὸς εὐπαιδευτος καὶ φι-

(1) Λούντζη. Περὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἑ-
 νετῶν, σελ. 131.

(2) Ἰδὲ Χρυσαλίδος τομ. γ' φυλλάδ. 6' σελ. 360 361.

λόπατρὶς νομισματογνῶμων ἀφηγεῖται ἐν τῇ αὐτῇ
πραγματείᾳ τὰ ἐξῆς περὶ τῆς ἄλλοτε ἀνθηρᾶς κατα-
στάσεως τῆς Μοσχόπολεως.

« Ἡ Μοσχόπολις, πόλις κειμένη ἐν τῇ νέᾳ Ἡπείρῳ
»κατὰ τὴν χώραν τῆς Κοριτσᾶς, ἤκμαζε κατὰ τὰς ἀρ-
»χὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διὰ τὸν πληθυσμόν, τὸν πλοῦ-
»τον καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τῶν κατοίκων, τὸ μέγα ἐμ-
»πόριον καὶ τὰ πολλὰ βιομηχανικά καταστήματα. Ἐν τῇ
»πόλει ταύτῃ λοιπὸν, τῇ οἰκουμένη μὲν ὑπὸ πεντήκοντα
»χιλιάδων ψυχῶν βλαχικῆς φυλῆς, ἐχούσῃ δὲ ἀξιόλο-
»γον σχολεῖον καὶ εὐμοιρούσῃ διαφόρων λογίων ἀνδρῶν,
»συνεστήθη ἡ δευτέρα ἐν Ἑλλάδι τυπογραφία ὑπὸ τοῦ
»ἱερομονάχου Γρηγορίου Κωνσταντινίδου. Ἀγνοοῦμεν
»ἐὰν ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος ἦτο διευθυντὴς μόνον ἢ
»καὶ ἰδιοκτῆτης τοῦ τυπογραφείου, ἐὰν εἷς ἡ πλείονες
»συνετέλεσαν εἰς τὴν σύστασίν του καὶ πόθεν αὐτὸ ἐκο-
»μίσθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν. Ἐπειδὴ ὁμως ἐλλείπουσιν
»εἰδήσεις, ὅπως ἀποφανθῶμεν θετικῶς περὶ τούτου δὲν
»σφάλλομεν, φρονῶ, ἀποδίδοντες τὸν περὶ τοῦ ἐπωφε-
»λοῦς ἰδρύματος ἔπαινον εἰς τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν
»περὶ τὰ γράμματα ἔφεσιν ἀπάντων τῶν λογίων ἀνδρῶν,
»καὶ τῶν προυχόντων τῆς φιλομούσου ἐκείνης πόλεως,
»ἥτις σεμνύνεται ὡς ἀναδείξασα καὶ ἐκ τῶν λειψάνων
»τῆς ἀξιοδακρύτου καταστροφῆς τῆς τοὺς πολλαχῶς
»εὐεργετήσαντας καὶ εὐεργετοῦντας τὸ ἔθνος φιλογε-
»νεῖς Σίνας πατέρα τε καὶ υἱόν. Ἐκ τοῦ περὶ τὰ ἱερὰ
»γράμματα καὶ τὴν θύραθεν παιδείαν ζήλου τῶν ἀγα-
»θῶν Μοσχοπολιτῶν παρήχθησαν οὐκ ὀλίγοι ἀγλαοὶ
»καρποί. Ἐκ τῶν ἐν τῷ τυπογραφικῷ ἐργαστηρίῳ ὁ

« μως τῆς Μοσχουπόλεως ἐκτυπωθέντων βιβλίων γνω-
 « στὰ ἔμοι ὑπάρχουσι μόνον τὰ ἐξῆς. » (1).

Ὁ δὲ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς περιγράφει τὴν τε
 ἀρχαίαν καὶ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Μοσχόπο-
 λεως ὡς ἐξῆς. « Κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Κοριζᾶς εὐρίσκο-
 « μεν οἰκογενείας 200 μόλις, ἐνοικούσας εἰς τὴν περιώ-
 « νυμον Μοσχόπολιν, ἧς τινος οἱ κάτοικοι κατὰ τὴν ἐ-
 « ποχὴν τῆς ἐρημώσεώς της συνεποσοῦντο εἰς 9,000
 « οἰκογενείας Βλάχους τὴν καταγωγὴν καὶ Ἑλληνας
 « τὴν καρδίαν καὶ τὴν παιδείαν. » (2)

Ὁ δὲ Κούμας περιγράφει τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἐξῆς.

« Μία Μακεδονικὴ πόλις, ὅλη Βλαχικὴ, ἀλλ' ἀκατοίκη-
 « τος ἢ Μοσχόπολις, ἐν ὧσ' ἤχμαζεν, ἡμιλλᾶτο νὰ γείνη
 « ἑξάρχος τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰ κοινωφε-
 « λῆ ἔργα της. Πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐνιαυτῶν δὲν διε-
 « τήρει μόνον δύο σχολεῖα Ἑλληνικά, ἀλλὰ μετέφερεν
 « ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ τυπογραφεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου
 « ἐξέδιδε τὰ ἀναγκαῖα εἰς μάθησιν βιβλία. Τεχνῖται διά-
 « ροι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κλειδοποιοὶ, μαχαιροποιοὶ,
 « ὀπλοποιοὶ ἐστόλιζαν τὴν πόλιν μὲ κέρδη, καὶ οἱ ἑμ-
 « ποροὶ της ἤρχισαν νὰ ἔχωσι συναλλαγὰς μὲ τὴν Εὐ-
 « ρώπην διὰ τῆς Αὐστρίας. Ἄλλ' ἵδομεν ἀλλαχοῦ, ὅτι
 « ἡ πόλις αὕτη ἠφανίσθη. Πολλοὶ εὐκατάστατοι κατέ-
 « φυγον εἰς τὴν Αὐστρίαν, καὶ διὰ τῆς ἐμπορίας ὑπερ-
 « πλούτισαν χωρὶς νὰ ἐνθυμῶνται πλεόν τὸν ὑπὲρ τῆς
 « ἑλληνικῆς παιδείας ζῆλον τῆς πατρίδος των· οἱ μικρό-
 « τεροι διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς τουρ-

(1) Ἰδὲ Χρυσалиδос τομ. γ'. σελ. 399.

(2) Ἰδὲ Παγδώρας τόμ. 20ον σελ. 44.

»κιχῆς ἐπικρατείας· ἐν γένει δὲ οἱ Βλάχοι ἔχουν ἑλλη-
 »νικά σχολεῖα εἰς τὰ μεγαλείτερα χωρία των. Ἀκού-
 »ουσιν ἑλληνιστὶ τὰς προσευχὰς καὶ λιτανείας τῆς ἐκ-
 »κλησίας. Συμπεριφέρονται ἀδελφικῶς μὲ τοὺς Γραι-
 »κοὺς οἱ Βλάχοι, καὶ δὲν δείχνουν, οὔτε ἐκεῖνοι οὔτε
 »οὔτοι καμμίαν ἐθνικὴν διαφοράν πρὸς ἀλλήλους, κα-
 »θὼς καὶ τῷ ὄντι εἶναι ἀμφοτέρω οἱ λαοὶ μιᾶς πατρί-
 »δος τέκνα, καὶ τῶν αὐτῶν προγόνων ἀπόγονοι.» (1)

Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ πατρίς τοῦ Σίνα μέχρι πρὸ
 μιᾶς ἑκατονταετηρίδος· ἡ δὲ καταστροφή τῆς ἐγένετο
 κατὰ Πουκεβίλ ὡς ἔζης· »Αἱ τουρκικαὶ ἄρχαὶ τῶν περι-
 »χώρων Ὀθωμανῶν, κατοίκων τοῦ Δαγκλῆ καὶ τῆς Κο-
 »λώνιας, ἤρξαντο πρῶτον νὰ ξεγυμνῶνται καὶ δολοφο-
 »νῶσι τοὺς συχνάζοντας εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Μοσχο-
 »πόλεως ἐμπόρους. Τοῦτο ἰδόντες οἱ Ὀθωμανοὶ μπέη-
 »δες τῆς Μουζακιάς καὶ θέλοντες δῆθεν νὰ προστατεύ-
 »σωσι τοὺς κακοποιουμένους οὕτω ὑπηκόους τοῦ Σουλ-
 »τάνου, ἔθεσαν φρουρὰν εἰς τὴν πόλιν. Ἐντὸς δεκαετίας
 »ὁμῶς αἱ κλοπαί, αἱ ληστεῖαι καὶ αἱ ἐρημώσεις, ὥς με-
 »τῆρχοντο ἐν αὐτῇ οἱ λεγόμενοι οὔτοι προσταῖται, ἐπῆ-
 »νεγκον τὴν ἐξαφάνισιν τῆς Βοσκοπόλεως ἐκ τῆς ἐπιφα-
 »νείας τῆς Ἀλβανίας. Διακόσαι μόνον ἄθλιαὶ σκηναί,
 »οἰκούμεναι ὑπὸ πενεστάτων ποιμένων, μένουσιν ἤδη·
 »ἀλλὰ καὶ ταύτας δὲν θὰ βραδύνη ἴσως νὰ καταβρο-
 »χθίσῃ, ἐνεκα δυστυχίας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς
 »ἡ πόλις, ἥς ἡ λαμπρότης καὶ σήμερον καταφαίνεται.» (2).

Τὴν παρακμὴν τῆς Μοσχοπόλεως ὁ μὲν Πουκεβίλ

(1) Ἰδὲ Ἱστορ. ἀνθρῳπ. πράξ. ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα τομ. ιβ' σελ. 531;

(2) Ἰδὲ Voyage dans la Grèce par Pouqueville tom. ij, σ. 393;

χρονολογεῖ ἀπὸ τοῦ 1788 καὶ ἀποδίδει εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν αἰτίαν. Ὁ δὲ Κούμας ἀνέρχεται μακρότερον καὶ ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὴν ἐκδίκησιν· ἀφ' οὗ περιγράφει ὅσα κακὰ ὑπέστη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ἄλλα τῆς Τουρκίας μέρη, ἔνεκα τῆς συμμεθέξεως αὐτῶν εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείαν τοῦ Ὀρλώφ, τὴν γενομένην, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸ 1768 καὶ 1769, «εἰς ἄλλα μέρη,» λέγει, «δὲν συνέβησαν ὀλιγώτερα δεινά. Εἰς Κωνσταντινούπολιν συκοφαντηθεὶς ὁ Πατριάρχης Μελέτιος, ἐστρεβλώθη καὶ ἐβασανίσθη παντοίως, καὶ ἡ ἀναφαναῖσα ἀθωότης του δὲν ἐστάθη ἱκανὴ νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐξορίαν. Τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Ἰωάννην Καλλιμάχην καὶ τὸν μέγαν Διερμηνέα Νικόλαον Σουτσον δι' ὑποψίαν προδοσίας ἀπεκεφάλισαν τὴν 18 Φεβρουαρίου 1769. Εἰς τὴν Φιλιππούπολιν ἐράβδισαν τοὺς προεστῶτας, διήρπασαν τὰ ὑπάρχοντά των, ἔκαυσαν τὰς οἰκίας των καὶ ἐφόρνευαν καθ' ἐκάστην χριστιανούς. Τὴν Μοσχόπολιν ἐβληλάτησαν καὶ ἐρήμωσαν τόσον, ὥστε ἔκτοτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τὴν γῆν ἡ πρὸ ὀλίγου εὐτυχὴς πόλις. Τῆς Τρίκης ἐπυρπώλησαν τὸ ἥμισυ μέρος. Εἰς τὴν Σμύρνην ἐξερχομένους τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, ἐφόρνευσαν τὸ περισσότερον αὐτῶν μέρος. Εἰς τὴν Λῆμνον ἀπεκεφάλισαν τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς προεστῶτας τῶν χριστιανῶν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ περιγράψῃ ὅλα τὰ δεινά; Ἰδοὺ τὰ καλὰ, ὅσα ἀπῆλαυσε τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀπὸ τὴν τῶν Πελοποννησίων.» (1).

(1) Ἰδὲ Ἱστορ. τῶν ἀνθρωπ. πράξ. ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα, τόμ. 40, σ. 384.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο, ἕνεκα δὲ τοιούτων αἰτίων καὶ κατεστράφη ἡ πατρίς τοῦ Σίμωνος Σίνα. Οὗτος δὲ, ἔγγαμος ὢν τότε, τὸν ἔμπορον μετερχόμενος καὶ σύζυγον ἔχων τὴν Εἰρήνην Τύρκα, μετώκησε τὸ μὲν πρῶτον πρὸς διάσωσιν τῆς οἰκογενείας του εἰς Νύσαν, ἔνθα ἐγεννήθη τὴν 20 Νοεμβρίου 1783 καὶ ὁ Γεώργιος Σίνας· ἀλλ' ἐκεῖ ἔσχεν, ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ, τὴν ἀτυχίαν ν' ἀπωλέσῃ καὶ τὴν προσφιλῇ καὶ ἐνάρετον αὐτοῦ σύζυγον Εἰρήνην, ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ καὶ ἴσως δὲν ἦτο (ἕνεκα τῶν καταστροφῶν, ἃς εἶχε πάθει πρότερον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ) ἐν ἀνθηρᾷ καταστάσει· τοῦτο δὲ εἰκάζομεν, διότι τὸν μὲν προσφιλῇ αὐτοῦ υἱὸν Γεώργιον, ἐν νηπιακῇ ἢ ἴσως καὶ βρεφικῇ ἐτι ἡλικίᾳ ὄντα, ἐπεμψεν εἰς Σέρρας παρὰ τῇ ἀδελφῇ τῆς ἀποθανούσης συζύγου αὐτοῦ Εἰρήνης Μαρίᾳ Βρέττα Τζαχάνη· οὗτος δὲ μετώκησε καὶ αὐθις εἰς Μπιτώλια.

Ἀλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἔμπορος, κατεστραμμένος μάλιστα ὢν, καὶ συγκαταστραφέντος τότε πανταχοῦ καὶ τοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορίου; πολυλάκις μὲν, ὡς ἐμάθομεν, ἐφθασεν ἐγγύτητα τῆς παντελοῦς πενίας, ἀλλ' οὐδέποτε κατεβλήθη. Μόλις ἐξοικονομήσας τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν, ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην· ἐκεῖ δὲ εἶδεν ὅτι, καίτοι κατεστραμμένου ὄντος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὸ μετὰ τῆς Αὐστρίας ὁμῶς καὶ μάλιστα τὸ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς βιομηχανικῶν προϊόντων τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν ἀκατέργασον βάμβακα τῆς Μακεδονίας, παρέσχε μέγιστα κέρδη· ἐξοικονομήσας λοιπὸν ὅπως κάλλιον ἐδυνήθη τοιαῦτα τινὰ εὐτελοῦς ἀξίας βιομηχανικά προϊόντα, μετέφερεν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἀντήλλαξε διὰ τοῦ ἐτι εὐτελεστέραν ἀξίαν ἔχοντος

ἔκεισε βάμβακος. Τὰ κέρδη τῆς πρώτης ταύτης ἀποπείρας εὐτυχῶς ὑπῆρξαν τοσαῦτα, ὥστε οὔτε στιγμήν ἀπώλεσεν ὁ Σίνας.

Εὐθὺς ὡς ἀντήλλαξε τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Αὐστρίας μετὸν βάμβακα τῆς Μακεδονίας, ἀπῆλθε καὶ αὖθις εἰς Αὐστρίαν, ἵν' ἀνταλλάξῃ καὶ τοῦτον μὲ ἕτερα, ἂν οὐχὶ πολυτιμοτέρας, μεγαλειτέρας ὁμως (κατ'ἀναλογίαν τῶν περδῶν του) ἀξίας· ἔφερε καὶ ταῦτα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ μετεσχημάτισεν εἰς βάμβακα. Τοιαῦτα δὲ ταξείδια (οὐχὶ βεβαίως ἄνευ πολλῶν κόπων καὶ μεγάλων κινδύνων) ἔπραξε πολλὰ ὁ Σίνας μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Μακεδονίας· τοὺς δὲ κόπους καὶ τοὺς κινδύνους τοιούτων ταξειδίων πρέπει νὰ ὑπολογίσῃ τις οὐχὶ κατὰ τὴν σημερινήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων· διότι σήμερον μὲν ἔνθα τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους διέλθῃ τις, εὐρίσκει τοῦλάχιστον μίαν ἐγγχώριον Ἀρχήν, καὶ ἂν πάθῃ τι καθ' ὁδόν, δύναται νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Ἀρχήν καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εὐρίσκει παρ' αὐτῇ ἂν οὐχὶ ἐντελῇ προστασίαν, τοῦλάχιστον ὁμως ὑποχρέωσιν τινα πρὸς τοῦτο· ἀλλὰ τότε πᾶς ὁθωμανὸς ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας παντός Γκιαούρου. Ἄν μὲν οὗτος προήρχετο ἐκ τῆς Φ ρ α γ κ ι ᾱ ς καὶ ὑπονοίας μεγαλειτέρας παρέσχε καὶ φανατισμὸν πλείοτερον διήγειρεν· ἂν δὲ ἀπῆρχετο εἰς αὐτήν, ὦ τότε ἡ πλεονεξία καὶ τὸ ὀρησκειτικὸν μῖσος τῶν ὁθωμανῶν ἠϋξανε κατὰ λόγον εὐθὺν τῆς ἐπιθυμίας, ἣν εἶχον νὰ πέμπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τοὺς Γκιαούριδας πάντῃ γυμνοὺς, ἣ καὶ νὰ τοὺς φονεύωσιν ἐν τῷ Τουρκικῷ ἐδάφει πρὶν ἔτι μολυνθῶσι πλείοτερον ὑπὸ τοῦ Φ ρ α γ κ ι σ μ ο ὦ.

Τὰ μεταξὺ μὲν κατακτηθέντων Χριστιανῶν καὶ κατακτητῶν Τούρκων μίση ἦτον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πάντοτε ἀκραίᾳ, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ Τούρκων καὶ τῶν ἐρχομένων ἐξ Αὐστρίας ἢ ἀπερχομένων εἰς αὐτὴν Χριστιανῶν ἦσαν ἀδιάλλακτα· διότι εἰ μὲν Τοῦρκοι μετὰ τὴν κατάκτησιν μεγάλου μέρους τῆς Ἀνατολῆς ὥρμησαν ὥς χείμαρρος καὶ εἰς τὴν Δύσιν· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἦτον ἐτοιμότετοι νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν Βιένναν, νὰ ἐμπλησθῶσι λαφύρων καὶ νὰ πλημμυρίσωσιν ἐκεῖθεν σύμπασαν τὴν Εὐρώπην, αἴφνης, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1683, κατεστράφησαν καὶ ἔφυγον κατησχυρμένοι· τὰ λάφυρα, »ἅπερ ἐγκατέλιπον εἰς τοὺς νικητὰς, οὓς ἠλπίζον νὰ »ληηλατήσωσιν, ἦτον, λέγει ὁ Χάμμερ, ἄπειρα. Τριακόσια κανόνια, πέντε χιλιάδες σκηνῶν, ἐν αἷς καὶ αἶ τοῦ μεγάλου Βεζύρου, τὰ ἀρχεῖα, τὰ ταμεῖα τοῦ στρατοῦ, ἑξακόσιοι σάκκοι πλήρεις ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν νομισμάτων, ἡ πολυτελεστάτη συσκευὴ τοῦ μεγάλου Βεζύρου Καρὰ Μουσταφᾶ, ἡ καὶ διὰ πολυτίμων πετρῶν κεκοσμημένη· ταῦτα πάντα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν» (1).

Καὶ οἱ μὲν πεσόντες κατὰ τὴν μάχην ταύτην Τοῦρκοι ἦσαν ἄπειροι, μόνην τὴν μεγάλην σημαίαν τοῦ Προφήτου διέσωσε φεύγων ὁ μέγας Βεζύρης, προσθέτει ὁ Χάμμερ· ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ οἱ καταστραφέντες βραδύτερον, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους «ἀπώλεσαν,» λέγει ὁ Χάμμερ, «ἐν μιᾷ μόνῃ μάχῃ ἐν Παρχάνῃ (Parg-

(1) *Idée Histoire de l'Empire Ottoman par Hammer*, τόμ. β', σελ. 146.

»kany) ἑπτὰ χιλιάδας εἰς φονευμένους καὶ πνιγέντας ἐν
 »τῷ Δουνάβει· ἐν τούτοις κατελέγετο καὶ εἰς Πασσᾶς, ὁ
 »διοικητὴς Βόσνας Χιζρ πασσᾶς (Khizr pasccha)· μεταξὺ
 »δὲ τῶν χιλίων διακοσίων Τούρκων, οὓς ἤχμαλώτισαν
 »οἱ Αὐστριακοὶ τότε, συγκατελέγοντο καὶ οἱ διοικηταὶ Σί-
 »βας καὶ Σουλιστρίας Χαλήλ καὶ Μουσταφᾶ πασσᾶς· δύο
 »δὲ ἄλλοι πασσάδες ἐγένοντο ἄφαντοι ἐν τῇ μάχῃ» (1).
 Ἀλλὰ δὲν προὔξενησαν ὀλιγώτερα τούτων κακὰ εἰς τοὺς
 Αὐστριακοὺς καὶ οἱ Τοῦρκοι, μέχρις οὗ φθάσωσι πολε-
 μοῦντες εἰς Βιέννην καὶ πολιορκήσωσιν αὐτήν· «ὅτε ἡ-
 »ναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἕξ χιλιάδες ἀνδρῶν, ἔνδεκα
 »χιλιάδες γυναικῶν, δέκα τέσσαρες χιλιάδες παρθένων
 »καὶ πεντήκοντα χιλιάδες παίδων ἀπήγαγον τότε εἰς
 »τὴν αἰχμαλωσίαν οἱ Τοῦρκοι, λέγει ὁ Χάμμερ· ἐκ τού-
 »των πρέπει νὰ ἐξαيرهθῶσι μόνον ἕξ χιλιάδες, αἱ περὶ-
 »εμαῖωσε καὶ ἔσωσεν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης (μετὰ τὴν
 »ἡτταν βεβαίως) ὁ ἐπίσκοπος Κολλονίτζης (Collonitz) (2).

Μεταξὺ λοιπὸν τοιαῦτα ἐχόντων ἀρχαῖα μίση λαῶν
 καὶ τοιαῦτα ἐφιεμένων νὰ διεκδικήσωσιν ἄγρια πάθη ἐ-
 θνῶν, ὥφειλε νὰ διέρχεται ἐδεύων ἐπὶ πολλὰς ἐβδομά-
 δας διὰ ξηρᾶς ὁ Σίνας, ἵν' ἀνταλλάσῃ τὰ ἐμπορεύμα-
 τὰ του· ἃς μὴ νομίσῃ δέ τις, ὅτι τ' ἀρχαῖα ἐκεῖνα πάθη
 εἶχεν ἐξαλείψει ἐπὶ τοῦ Σίνα ὁ χρόνος· πολλοῦ γε καὶ
 δεῖ· τὸ Νέμτσα Γκιοὺρ ἀντήχει φρικωδέστατα
 παρὰ τοῖς Τούρκοις μέχρι σχεδὸν τῆς ἐποχῆς τῆς ἐγ-
 καθιδρύσεως τῆς Μετερνιχείου πολιτικῆς, ἥτις μόνη
 ἐδυνήθη τῷ ὄντι νὰ διαλλάξῃ κατὰ τι πάθη ἀπληραιο-

(1) 'Idē Histoire de l' Empire Ottoman par Hammer, τόμ. 16',
 σελ. 127.

(2) 'Idē Αὐτόθι, σελ. 149.

μένα καὶ ἄγρια μεταξὺ Τούρκων καὶ Αὐστριακῶν.

Ἄλλ' ὁ Σίνας εὐτυχῶς δὲν ἠναγκάσθη νὰ μετέλθῃ ἐπὶ πολὺ τὸ ἐπὶ ποδὸς κινδυνωδέστατον τοῦτο ἐμπόριον· ἐπέμενεν ἐν αὐτῷ μέχρις οὗ διὰ τῆς ὀξυνοίας του ἀνεκάλυψε πάσας τὰς ἀτραπούς, αἵτινες ἔμελλον νὰ τὸν ὀδηγήσωσι μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν μέγαν τοῦ ἐμπορίου πλοῦτον. Μόλις δ' ἐσχημάτισε περιουσίαν τινὰ, ἐγκατέστη ὀριστικῶς ἐν Βιέννῃ, καὶ ἔπεμπεν ἄλλους ἐμμίσθους ν' ἀνταλλάσσωσι τὰ ἐμπορεύματά του μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Τῷ δὲ 1791 μετεπέμψατο παρ' αὐτῷ καὶ τὸν προσφιλέστατον υἱὸν Γεώργιον, ὅκατι ὄντα τότε· καὶ τοῦτον μὲν ἀπησχόλησεν ἀμέσως εἰς τὴν σπουδὴν γραμμάτων τινῶν, ὅσα ἐπέτρεπον αἱ τότε περιστάσεις, καὶ ὅσα ἦσαν ἀπαραίτητα εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἐμπορίου, ὅπερ μετήρχετο ὁ Σίνας· οὗτος δὲ οὔτε ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε γὰρ ἐμπορεύηται. Μετ' οὐ πολὺ τότε ἠνεώχθη καὶ ἕτερον εὐρύτερον στάδιον ἐμπορίας καὶ πλουτισμοῦ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Σίνα, ἀμφοτέρων ἀσχολουμένων εἰς τὸ ἐμπόριον τότε.

Ἐκραγείσης τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ μὲν Ἀγγλία, φοβουμένη τὴν διάδοσιν τῶν πολιτικῶν δοξασιῶν, ὅσας ἐπρέσβευον οἱ Γάλλοι τότε, ἀπέκλεισε διὰ τῶν πλοίων τῆς πάντας τοὺς ἐμπορικὸς λιμένας τῆς Μεσογείου· ἡ δὲ Γαλλία κατέλυσε τὴν Ἑνετικὴν δημοκρατίαν, ἥτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ἡ ἐπικρατεσττέρα ἐν τῇ μεσογείῳ δύναμις, ἥτις ἀντήλλασσε διὰ τῶν πλοίων τῆς τ' ἀκατέργαστα προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὰ βιομηχανικά τε καὶ φυσικὰ προϊόντα τῆς Δύσεως καὶ αὐτοῦ πρὸς τούτοις τοῦ νέου κόσμου· τὸ Βενέτικον φλωρὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο τὸ ἐπι-

κρατέστερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ χρυσοῦν εὐρωπαϊκὸν νόμισμα, καὶ οἱ λιμένες τῆς Ἀνατολῆς μόνον σχεδὸν τοὺς Ἑνετοὺς ἀνεγνώριζον ὡς ἐμπόρους· ἀλλ' ὁμότερα ταῦτα ἐξέλιπον μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας· ἡ δὲ Ἀγγλία, ἀποκλείουσα διὰ τῶν πλοίων τῆς πάντας τοὺς λιμένας τῆς Δύσεως, ἵνα καταπνίξῃ, ὡς εἵπομεν, εἰς τὴν γέννησιν καὶ εἰς τὴν κοίτην τῶν τὰς πολιτικὰς δοξασίας τῶν Γάλλων, δὲν ἐδύνατο νὰ μετέρχεται συνάμα καὶ τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Τότε λοιπὸν ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ἐπεκράτει μεγίστη ἔλλειψις βιομηχανικῶν καὶ φυσικῶν προϊόντων τῆς Δύσεως, καὶ ἐοήποντο μένοντα σχεδὸν πάντῃ ἄχρηστα τὰ πλούσια αὐτῆς προϊόντα· ἐν δὲ τῇ Δύσει ταῦτα μὲν ἦσαν εἰς μέγιστον βαθμὸν ὑπερτιμημένα, τὰ δὲ βιομηχανικὰ καὶ τὰ λεγόμενα ἀποικιακὰ προϊόντα ἦσαν πάντῃ ἀκαταζήτητα. Τοιαύτης οὕσης τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τότε, ὁ Σίνας ἐπωφελήθη πασῶν ἐκείνων τῶν πρακτικῶν γνώσεων, ἃς ἀπέκτησε, μετερχόμενος πρότερον τὸ ἐπὶ ποδὸς καὶ τὸ διὰ ξηρᾶς ἐμπόριον μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Συνέλεγεν ἐν Βιέννῃ δι' εὐτελοῦς ὅσα ἐνόμιζεν εἰς τὴν Τουρκίαν καταναλώσιμα διὰ μεγάλης τιμῆς ἐμπορεύματα, ἐφόρτωνεν αὐτὰ εἰς τὰ λεγόμενα καραβάνια, ἐδίδεν εἰς τοὺς μετακομιστὰς ἢ ἀγωγιάτας σαφεῖς ὁδηγίας πρὸς ἀσφαλῆ μεταφορὰν αὐτῶν καὶ τὰ ἐπέμπεν εἰς τὸν προορισμὸν τῶν· ἐκεῖθεν δὲ τίμιοι ἀνταποκριταὶ τῷ ἔπεμπον διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τὰ προϊόντα τῆς Τουρκίας καὶ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τότε βάμβακα, ὅστις ὅσω ἄφθονος ἦτο τότε αὐτόθι, τόσω σπάνιος καὶ πολυζήτητος καὶ παν-

ταχοῦ μὲν τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἰδίως ἐν Βιέννῃ, διότι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐφθανε διὰ θαλάσσης καὶ ἐξ Ἀμερικῆς ἥ καὶ ἀλλαχόθεν φορτίον τι.

Ἡ μνήμη τοῦ Σίνα ἦτο τόσον ἀκμαία καὶ ζωηρά, ὥστε ἐνεθυμεῖτο οὐχὶ μόνον πάσας τὰς μεγάλας ὁδοὺς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἐπικαίρους ἢ ἐπικινδύνους θέσεις αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς ἀτραποὺς, δι' ὧν, παρεκκλίνων τις, δύναται νὰ διαφύγῃ παρουσιασθησόμενον ἐν τῇ μεγάλῃ ὁδῷ κίνδυνον συλλήψεως, καὶ πάσας πρὸς τούτοις τὰς διαρκεῖς ἢ τυχαίας περιστάσεις, ὧν δύναταί τις νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἐν κινδύνῳ· ἐστάθμιζεν ἐπίσης ἀκριβῶς καὶ πάσας τὰς περιπετείας, εἰς ἃς ἤθελον περιέλθῃ τὰ φορτία του καθ' ὁδόν, ἔδιδε τὰς ἀναγκαίας περὶ τούτων ὁδηγίας, ὑπελόγιζεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκριβῶς, τὸν χρόνον τῆς ἀπελεύσεως καὶ ἐπιστροφῆς ἐκάστου καραβανίου, ἐνήργει προπωλήσεις τοῦ προσδοκωμένου ἐμπορεύματος, προῦμηθεύετο ἐγκαίρως τὰ ἐξαποσταλησόμενα, παρήγγελλε τοὺς ἀνταποκριτάς του νὰ προπωλῶσιν ἐκ τούτων καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐδέποτε ἐλανθάνετο εἰς τοὺς ἐπιπόνους τούτους ὑπολογισμούς του· ὥστε ὀλίγας μόνον καὶ πάντῃ ἀσημάντους ζημίας ὑπέστη εἴτε ἕνεκα μὴ ἐγκαίρου ἀφίξεως τῶν ἐμπορευμάτων του εἰς τὸν προορισμόν των, εἴτε ἕνεκα κατασχέσεως καὶ καταστροφῆς ἢ ἄλλης τινὸς βλάβης αὐτῶν ἐπὶ τῆς διὰ ξηρᾶς ἀποστολῆς των.

Καὶ κυριώτεραν μὲν ὁδὸν μετεχειρίζοντο οἱ Σίνοι πρὸς μεταφορὰν τῶν ἐμπορευμάτων των τὴν δι' Ὁρσόβας καὶ Βοσνασαραϊ· ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε καὶ ἀτραπὸς, ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ὁδῷ ἀπολήγουσα, δὲν ὑπῆρχεν εἴτε ἐν

ταῖς ἀτραποῖς, εἴτε ἐν τῇ μεγάλῃ ὁδῷ καὶ ἐπίκαιρός τις θέσις, ἥς νὰ μὴ ἐγίνωσκε καὶ νὰ μὴ ἐνεθυμεῖτο ὁ Σίνας ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἅπαντα τὰ τε πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα, τὰ ἐν ᾧ ἀνάγκῃς ἢ κινδύνου χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν ἀγωγέων πρὸς ἀσφαλῆ καὶ ἔγκαιρον μεταφορὰν τῶν ἐμπορευμάτων· ἔκτοτε ἴσως ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ περὶ τῶν δυσκόλως πληρωνόντων τὰ χρέη τῶν παροιμία, ἡ λέγουσα «θὰ μὲ πληρώσει, ὅταν συλλέξῃ καθ' ὁδὸν βάμβακα ἐκ τῶν ἄκανθῶν καὶ τριβόλων,» διότι δι' αὐτῶν διερχομένου τοῦ βάμβακος ἐν σάκκοις καὶ φορτίοις, βεβαίως ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐγίγνετο καὶ φθορά τις αὐτῶν.

Οὕτω λοιπὸν οἱ Σίнай ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ἐγένοντο ἀπὸ πενήτων πλούσιοι· μετ' οὐ πολὺ δὲ κατέστησαν καὶ βαθύπλουτοι, ὥσπερ κατωτέρω λεχθήσεται ἐν τινι λεπτομερείᾳ τοῦτο· ἀλλὰ πρὸ τούτου ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ εἰπωμέν τινα καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν Σίνα τότε, καθὼς καὶ περὶ τῆς χρήσεως τοῦ πλούτου τῶν.

Πρώτιστοι πρὸς ἀπόκτησιν πλούτου κανόνες εἶναι πρῶτον μὲν τὸ μὴ δαπανᾶν εἰς περιττὰ, εἰς μάταια καὶ εἰς ἀνωφελῆ· δεύτερον δὲ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν ἐπὶ τῶν διὰ μισθοῦ ἐργαζομένων ἢ συμπραττόντων, ἀλλὰ μάλιστα τὸ ἀμείβειν αὐτοὺς ἀναλόγως τοῦ ζήλου καὶ τῶν κερδῶν· καὶ κατὰ τρίτον λόγον τὸ ἀδιαλείπτως μὲν, ἀλλὰ φρονίμως βαίνειν πρὸς τὰ πρόσω, οὐδέποτε μὲν ῥισκοκινδυνεύειν τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἀποτρέπεσθαι ἐκ τῶν δυσχερειῶν.

Ἄπαντας τοὺς κανόνας τούτους ἐτήρησαν μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας οἱ Σίнай· καὶ ὁ μὲν Σίμων Σίνας

οὐχὶ μόνον οὐδὲν τῶν πατρίων καλῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων ἀπέμαθέ ποτε, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πάτριον ἐνδυμασίαν ἐπὶ πολὺ ἢ καὶ μέχριτέλους τοῦ βίου του κατ'οἶκον διετήρησε. Τοῦτο συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ τὸν μιμηθῶσι καὶ ἅπαντες, οἱ μετ' αὐτὸν εἰς Βιέννην χάριν ἐμπορίου ἐπερχόμενοι ἢ ἐγκαθιστάμενοι, ὁμογενεῖς, ὥσπερ καὶ ἄλλοτε λεπτομερέστερον διελάβομεν τὰ περὶ τούτου (1). τοῦτο συνετέλεσεν ἐπίσης εἰς τὸ νὰ διατηρηθῇ ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων καὶ τοσούτων περιπετειῶν ἀλώβητος ἡ ἐν Βιέννῃ ἰδιαίχουσα ἐλληνικὴ ἀποικία· τοῦτο συνετέλεσεν ὡσαύτως καὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ ἀπωλέσῃ αὕτη ἀρχαῖα τινὰ προνόμια, ἀλλὰ μάλιστα καὶ εἰς τὸ νὰ τὰ ἐπαυξήσῃ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Σίμων Σίνας· ὁ δὲ Γεώργιος γνωστὸν καὶ πανθομολογούμενον εἶναι, ὅτι ἔνεκα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πλούτου, καὶ ἰδίως ἔνεκα τῶν ἐξόχων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν εἰς τὸ Κράτος ἀνηγορεύθη βραδύτερον σὺν τῷ πατρὶ καὶ Βαρῶνος καὶ ἐγένετο Εὐγενής, ἀλλ' οὐδέποτε οὔτε ἐπὶ στιγμὴν ἐπαύσατο νὰ ᾔηται γνήσιος γνησιώτατος Μακεδών. «Μόνον τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ παράσημα, ἅτινα ἐνίοτε δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἀξίαν, συνήθως ἔλεγε, μοι ἐχορήγησεν ὁ τόπος οὗτος, τὰ δὲ ἐντίμως κτώμενα πλούτη, ἅτινα μόνον ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἀξίαν, ἀπέκτησα ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου μου ὡς Μακεδών· εἰς τὴν Μακεδονικὴν λοιπὸν καταγωγὴν μου ὀφείλω τὴν ἀξίαν μου· καὶ δι' αὐτῆς ἐθησαύρισα τὸν πλοῦτόν μου» καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Ἄπαντες δὲ οἱ ἐργαζόμενοι ὑπὸ τοὺς Σίνα, εἴτε ὡς ἔμμισθοι, εἴτε ὡς ἀνταποκριταί, εἴτε καὶ ὀλίγιστοι τού-

(1) Ἰδὲ Βίον Παράλληλων Τόμ. Α', σελ. 212—213.

των ὥς συνέταιροι, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐπλούτησαν ἐπίσης ἕκαστος ἀναλόγως τῆς φρονήσεως, τῆς ἱκανότητος καὶ τοῦ ζήλου, μεθ' ὧν ἐξετέλει τά τε λοιπὰ κοινωνικά του καθήκοντα καὶ τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας του. Οἱ Σίναι οὐχὶ μόνον δὲν ἐφθόνουν τοὺς ὑπ' αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν πλουτοῦντας καὶ προαγομένους, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ προόδῳ αὐτῶν, συνήθως λέγοντες «ἄνθρωποι μας» «εἶναι καὶ οὗτοι.»

Γνωστὸν δὲ καὶ πανθομολογούμενον εἶναι ἐπίσης ὅτι οὐχὶ μόνον οὐδέποτε ἐρριψοκινδύνευσαν τὸ σύνολον τῆς περιουσίας των εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἐξετέλουν αὐτὰς τοσοῦτον περιεσκεμμένως, ὥστε οὐδέποτε σχεδὸν ἔπαθον μεγάλας ζημίας· ὅσω δὲ πλειότερα προσκόμματα ἀπήντων εἰς τὰς καλῶς λελογισμένας ἐπιχειρήσεις των, τοσοῦτω καὶ πλειότερον ζήλον ἀνέπτυσσον εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν προσκομμάτων τούτων· καὶ δὲν ὑπάρχει ἄχρι τοῦδε οὐδὲν παράδειγμα ἀρξαμένης ὑπὸ τῶν Σίνα ἐπιχειρήσεως, ἀφ' ἧς ν' ἀπετράπησαν οὗτοι, ἢ ἦν νὰ ἐγκατέλιπον ὥς μὴ ἐπιδεκτικὴν πραγματοποιήσεως. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ νέον καὶ εὐρύτερον στάδιον ἐπιχειρήσεως καὶ ἐπισωρεύσεως μυθώδους πλούτου εἰς τοὺς Σίνας.

Ἡ Αὐστριακὴ Αὐτοκρατορία, ἐξαντλήσασα ἕνεκα τῶν ἀδιακόπων μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος πολέμων ἅπαντας τοὺς χρηματικούς πόρους αὐτῆς, ἤτ' αναγκάσθη πρὸς ἄμυναν τοῦ Κράτους τῆς νὰ καταφύγῃ εἰς χαρτονόμισμα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας· ἀλλὰ τοῦτο, ἵνα διατηρῇ τὴν ἀξίαν του, ἔχει ἀνάγκην ν' ἀντι-

προσωπεύηται, ἂν οὐχὶ ὑπὸ πραγματικῶν νομισμάτων, τοῦλάχιστον ὁμῶς ὑπὸ στερεῶν εἰσοδημάτων τοῦ Κράτους ἢ ὑπὸ προϊόντων τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὁσημέραι ἤλαττοῦντο τότε, ἔνεκα τῶν ἀδιακόπων πολέμων, καὶ τὰ εἰσοδήματα τοῦ Κράτους ἀπερρόφῳντο ἔνεκα ἄλλων κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν, καὶ αἱ δυσχέρειαι ἀδιαλείπτως ἐπολλαπλασιάζοντο εἰς τοσεῦτον, ὥστε τὸ μὲν χαρτονόμισμα καθ' ἑκάστην ἐξέπιπτε τῆς ἀξίας του, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων τιμὴ καθ' ἑκάστην ἤϋξανε· καὶ τὰ μὲν ἐγχώρια ἐδύνατό τις νὰ προμηθευθῇ ὅπως δῆποτε, πληρόνων ταῦτα ἀναγκαστικῶς διὰ χαρτονομισμάτων· ἀλλὰ πρὸς προμήθειαν τοῦ βάμβακος, ὃν εἰς Σῖναι μετέφερον ἐκ Τουρκίας, ἀπητοῦντο χρήματα μετρητὰ, διότι οἱ Τοῦρκοι τότε ἠγνόουν καθ' ὅλοκληρίαν τὴν χρῆσιν χαρτονομισμάτων.

Οἱ Σῖναι λοιπὸν τότε ἀνέπτυξαν μεγίστην δεξιότητα εἰς τὸ κερδίζειν· συνεφώνουν μετὰ ἐντίμων ἐργοσασιαρχῶν νὰ τοῖς προμηθεύσωσιν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας βάμβακα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀπαραβάτῳ ὄρω τὸ νὰ λάβωσι τὸ τίμημα αὐτοῦ εἰς πραγματικὰ νομίσματα· δι' αὐτῶν μὲν ἠγόραζον ἀμέσως εἰς εὐτελεῖς τιμὰς χαρτονομίσματα· διὰ τούτων δὲ ἐπλήρωναν (χάρις εἰς τὸ προνόμιον, ὅπερ παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία) τὰ ἐμπορεύματα, ὅσα ἔπεμπον εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ οὕτω τὰ κέρδη ἐπολλαπλασιάζοντο εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον.

Προβλέποντες δὲ ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ δοθῇ ἐν ὀριστικὸν τέλος εἰς τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτι τὰ κτήματα δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ ἐλλείψωσι καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς

γῆς, οὔτε νὰ παύσωσι τοῦ νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινά, καὶ μάλιστα τὰ ἐν Βιέννῃ, ἀπεφάσισαν μέρος τῶν κερδῶν των νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς κτήματα, πωλούμενα τότε ἕνεκα τῶν παντοειδῶν ἀναγκῶν εἰς εὐτελεστάτας τιμὰς. Εἶχέ τις τοιαῦτα καὶ παρουσιάζετο εἰς τοὺς Σίνας πρὸς θεραπείαν χρηματικῆς ἀνάγκης; οὔτοι δὲν τὸν ἀπέκρουον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ἐδράττοντο τῆς εὐκαιρίας, ἵνα γείνωσιν οὔτοι κύριοι τοῦ ὑποθηκευομένου ἀντὶ τῶν δανείων κτήματος. Οἱ Σίνοι λοιπὸν τὸ μὲν πρῶτον ἐδάνειζον τὰ κέρδη των ἐπὶ ὑποθήκῃ κτημάτων. Μὴ βελτιουμένης δὲ τῆς καταστάσεως τῶν δανεισθέντων, καὶ παρερχομένων ματαίως πολλῶν προθεσμιῶν πρὸς πληρωμὴν τῶν χρεῶν, οἱ Σίνοι ἤναγκάζοντο νὰ ἐκδιάσωσι τὸν πλειστηριασμὸν τῶν ὑποθηκευμένων αὐτοῖς κτημάτων· ὀλίγων δὲ συνήθως ὑπαρχόντων τότε συναγωνιστῶν, οἱ Σίνοι καὶ ἄκοντες ἐνίστε ἐγίγνοντο κάτοχοι μεγάλης ἀξίας κτημάτων.

Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἱερὰν συμμαχίαν ἣ Αὐστρία οὐχὶ μόνον ἀνέκτησε πᾶσαν τὴν ἰσχύοντες, ἀλλὰ κατέστη καὶ ἐν τῶν ἰσχυροτέρων ἐν τῇ Εὐρώπῃ Κρατῶν. Ἡ Βιέννα τότε εἶχε μετασχηματισθῇ εἰς ἀληθὲς μαντεῖον, κανονίζον πάσας τὰς πολιτικὰς σχέσεις καὶ διαφορὰς ἀπάντων σχεδὸν τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ Κρατῶν· καὶ τότε μὲν ἡλαττώθησαν κατὰ τι τὰ ἐκ τοῦ προγενεστεροῦ ἐμπορίου τῶν Σίνα μυθώδη κέρδη, καὶ διότι, ἀνοιχθέντων τῶν ἀποκεκλεισμένων λιμένων μετεφέροντο ὀλιγοδαπανώτερον διὰ θαλάσσης τὰ ἐμπορεύματα, καὶ διότι ἀνεδείχθησαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐν τούτῳ συναγωνισταί· ἀλλὰ τότε καὶ οἱ Σίνοι δὲν εἶχον ἀνάγκην τοῦ πρώτου αὐτῶν ἐμπορίου. Τὰ ἐκ τῶν κερδῶν τούτου ἀγορασθέντα ἐν εὐτελεστάταις τιμαῖς κτή-

ματα τῶν Σίνα ἀπέφερον τότε τοσαῦτα στερεὰ καὶ ἀκίνη-
δυνα εἰσοδήματα, ὥστε δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ μετέρχων-
ται καὶ τὸ διαζήτηρ ἐπίμοχθον καὶ ἐπικίνδυνον ἐμπόριον.

Πολὺ μὲν πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ Σίνα ἀνίδρυσαν
μετ' ἄλλων μεγαλοπρεπῆ νηματοποιεῖα, καὶ θαμβακερῶν
ὕφασμάτων ἐργαστάσια ἐν Αὐστρίᾳ· τούτων δὲ τὰ πρω-
τεῖα ἔχει τὸ ἐν ἔτει 1802 συστηθὲν καὶ ἄχρι τῆς σή-
μερον προοδεύον ὑφαντοποιεῖον καὶ νηματοποιεῖον εἰς
Potterdorf τῆς κάτω Αὐστρίας. Εὐγνωμονοῦντες δὲ
πρὸς τε τὴν χώραν καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, παρ' αἷς
ἐθησαύρισαν τόσα πλοῦτη, συνετέλεσαν καὶ εἰς τὴν ῥύθ-
μισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Αὐστρίας, καὶ εἰς τὴν ἱδρυ-
σιν τῆς ἐθνικῆς Τραπεζῆς, πολλῶν τε ταμιευτηρίων
(Caisses d' épargne), πολλῶν πυρασφαλιστικῶν καταστη-
μάτων καὶ αὐτοῦ τέλους τοῦ πολυτεχνείου, οὗ τινος τὸν
καταρτισμὸν κατέστησαν ἐφικτόν, δωρήσαντες μεγαθύ-
μως πρὸς σύστασιν αὐτοῦ ἱκανὰς γαίας.

Τοιαῦται ὑπηρεσίαι, προσφερόμεναι αὐθορμήτως ὑπὲρ
χριστιανικοῦ καὶ αὐτονομουμένου Κράτους, πολλὰ πα-
θόντος, καὶ τούτων ἔνεκα εὐρεθέντος σμικρόν τι πρότερον
εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς
ὕποχρεώσεις του δὲν ἦτό ποτε δυνατόν νὰ μὴ ἐλκύσῃ
τὴν εὐμένειαν τοῦ φύσει γενναιόφρονος καὶ εὐαισθήτου
περὶ τὰ τοιαῦτα Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου τοῦ Α', ὁ-
στις ἀμείδων τῷ 1818 τὰς ἐκδουλεύσεις τῶν Σίνα, κα-
τέταξεν εἰς τὴν τάξιν τῶν Βαρῶνων τὸν τε πατέρα καὶ
υἱόν, καὶ ἀπένειμεν αὐτοῖς καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν
τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας. Δὲν ἔχομεν δὲ ἀνάγκην νὰ εἴ-
πωμεν ὅτι οἱ Σίνα ἐδέχθησαν μὲν μετ' εὐγνωμοσύνης
τὸ ἀξίωμα τοῦτο, καὶ ἐτίμησαν ἴσως αὐτὸ διὰ τῶν πρά-

ξεων ὡς ὀλίγοι ἄλλοι, ἐκ γενετῆς κληρονομοῦντες τοὺς τίτλους τῆς εὐγενείας, ἀλλ' οὔτε ἐπὶ στείγμῃν παρεξέκλιναν τῶν καλῶν αὐτοῖς ἐλληνικῶν καὶ πατροπαραδότων ἡθῶν καὶ ἐθίμων, οὐδὲ τὸ παράπαν ἐπῆρθησαν ἢ ὠλιγώρησαν ἔνεκα τούτου τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεών των· τοῦναντίον μάλιστα καὶ ἄχρι τῆς σήμερον διάγουσι μὲν βίον ἀνάλογον τοῦ πλούτου, τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς δόξης των, ἀλλ' ὁ οἰκειακὸς των βίος εἶναι ὁλος Ἑλληνικὸς καὶ ἐμπορικὸς.

Τέσσαρα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ σεβάσμιος γέρων Σίμων Σίνας, πλήρης ἡμερῶν, ἐπέρανε τὸν δραστήριον καὶ εὐεργετικὸν αὐτοῦ βίον, τελευτήσας τὴν 22 Αὐγούστου 1822, μακαριζόμενος ὑπὸ πάντων καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα δραστηριότητος, νοημοσύνης, καὶ τιμιότητος σύμπαντα τὸν βίον αὐτοῦ προτιθεῖς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς σύμπαν τὸ βάρος τῆς διευθύνσεως ἐμπορικοῦ οἴκου, σχέσεις ἔχοντος ἔκτοτε πρὸς σύμπαντα σχεδὸν τὸν ἐμπορικὸν κόσμον, ἀνεδέχθη ὁ ἀξιος αὐτοῦ υἱὸς Γεώργιος Σίνας· οὗτος δὲ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ὧν τότε, ἐντελεστέρον πῶς τοῦ πατρὸς ἀνατραφεῖς, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν αἰείποτε ἔχων τὸ τούτου, τοῦ καὶ διδασκάλου αὐτοῦ συνάμα χρησιμεύσαντος κατὰ τοῦτο παράδειγμα, μετῆλθε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ οὕτως, ὥστε ἐξέπληξε σχεδὸν ἅπαντα τὸν ἐμπορικὸν κόσμον ἐπὶ ἡμιστῇ περίπῳ αἰῶνα διὰ τε τὴν δραστηριότητα, διὰ τὴν νοημοσύνην, διὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν καὶ δι' αὐτὴν πρὸς τούτοις τὴν ἐμπορικὴν τιμιότητα· ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Σίνα ἦτο πάντοτε ἰσχυρότερα παντὸς οἰουδήποτε συμβολαίου.

Τὰς ἀρετάς ταύτας ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ με-

γαλέμποροι τῆς Αὐστρίας, καὶ ἀνέκαθεν ἀποτελοῦντες ἴδιον σωματεῖον, ἐξελέξαντο τῷ 1823 τὸν Σίναν ὡς προϊστάμενον ἢ ἀντιπρόσωπον ἐπὶ πασῶν ἐκείνων τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς τὸ τῶν ἐμπόρων σύστημα ἐμελλεν ν' ἀντιπροσωπευθῇ ὡς σωματεῖον· τὸ βάρος ἢ τὸ ἀξίωμα τοῦτο διετήρησεν ἐφ' ὅλου τοῦ μετὰ ταῦτα βίου του ὁ Σίνας. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγκαινιασθεῖσα καὶ εἰς βαθμὸν μέγαν προαχθεῖσα εὐημερία τοῦ ἐμπορίου τῆς Αὐστρίας, κατὰ μέγα μὲν μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν πατρικὴν προστασίαν καὶ ἰδιόζουσαν μέριμναν, ἣν ἡ Κυβέρνησις παρέχει εἰς τὸν σπουδαῖον τοῦτον κλάδον, ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς εὐημερίας καὶ τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου τοῦ Κράτους αὐτοῦ, πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὸν ἄξιον ἀντιπρόσωπον τῆς συντεχνίας τῶν ἐμπόρων Γ. Σίναν. Τί δὲν μετῆλθε τῳόντι, πόσα δὲν ἐπενόησεν ὁ μεγαλήτορος ἐκεῖνος ἀνὴρ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου;

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν καθίδρυμα, ἢ βιομηχανικὸν κατ' ἄσθημα, ἢ ἄλλο τι οἷον δὴ ποτε ἀνθρώπινον ἔργον, συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, ὅπερ νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ ὡς πρῶτον ἰδρυτὴν ἢ ὡς ἓνα τῶν πρώτων συνθεμελιωτῶν καὶ τὸν Γεώργιον Σίναν. Λόγος ἐγίγνετο περὶ ἀνάγκης τινος τοῦ ἐμπορίου; πρῶτος ὁ Σίνας ἐθεράπευεν αὐτὴν διὰ τε τῆς τοῦ Κράτους προστασίας, ἣν ἴσως ἦτο ὁ ἱκανώτερος πάντων καὶ νὰ ἐπικαλῆται ἐπιτυχῶς καὶ νὰ μεταχειρίζηται ἐπιδειξίως, διὰ τοῦ πλούτου του καὶ διὰ τῶν παντοειδῶν σχέσεων του πρὸς ἅπαντα τὸν ἐμπορικὸν κόσμον. Ἐθεραπεύετο ἡ ἀνάγκη αὕτη; Ὁ Σίνας καὶ ἐγρηγορῶν καὶ κοιμώμενος καὶ εὐθυμῶν καὶ ἐργαζόμενος ἀδιαλείπτως ἐσκέπτετο καὶ ἐ-

πενόει τρόπους ἐμπορικῶν ἢ κερδοσκοπικῶν ἐπιχειρήσεων, οὐς ἄλλοι οὔτε κἂν ὠνειρεύθησαν· ἐμελέτα καλῶς τὸ σχέδιόν του, ἐπελαμβάνετο τῆς ἐκτελέσεως καὶ οὐδέποτε ἀπέκαμνεν, οἷα δὴ ποτε προσκόμματα καὶ ἂν ἀπῆντα.

Μόλις ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι δύνатаί τις νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀτμοῦ καὶ εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς κίνησιν, καὶ ἀμέσως ὁ Σίνας τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ἐταιρίας, σκοπὸν ἐχούσης τὴν κατασκευὴν σιδηροδρόμου· προκατέρχεται μὲν τοῦ πρὸς νότον, τοῦ ἄγοντος ἤδη μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, δίδει δὲ ἔπειτα τὴν πρώτην ὠθησιν καὶ εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς, τοὺς διασταυρώνοντας ἤδη τὸ Αὐστριακὸν Κράτος, καὶ συγκοινωνοῦντας πρὸς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἡ δὲ ἐταιρία τῶν Καισαροβασιλικῶν σιδηροδρόμων, ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς, ὠνόμασεν αὐτὸν τῷ 1855 πρόεδρον, εὐγνωμοσύνης ἕνεκα· ἀλλ' ὁ Σίνας διὰ νὰ πράξῃ τὸ καλόν, καὶ ἰδίως διὰ νὰ προάξῃ τὸ ἐμπόριον δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὔτε τιμῆς οὔτε πρωτοκαθεδρίας.

Ὁ ὀξυδερκὴς αὐτοῦ ὀφθαλμὸς ἐνωρίτατα διείδεν ὅτι πηγὴ μὲν πλούτου διὰ τε τὸ Κράτος καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον, ἀνεκτίμητα δὲ πολιτικά τε καὶ ἐμπορικά πλεονεκτήματα παρέχει ἡ Ἀνατολή· ἐφ' ὅσον λοιπὸν αὐτὴ μένει ἀπρόσιτος εἰς τὴν Αὐστρίαν, διελογίζετο, ἢ προσεγγίζει μόνον διὰ τῶν ὁδῶν καὶ ἀτραπῶν, δι' ὧν ἔπεμπε τὰ ἐμπορεύματά του ὁ πατήρ μου, σύμπας ὁ πλοῦτος τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἐπισωρεύηται ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως εἰς τὰ Κράτη, τὰ ἔχοντα εὐκολωτέραν καὶ συντομωτέραν τὴν μετὰ τῆς Ἀνατολῆς προσέγγισιν. Ἐνταῦθα λοιπὸν, ἐν τῷ ἀληθεῖ τούτῳ Πακτωλῷ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του

ὁ Σίνας, ἐμελέτησε καλῶς τὸ σχέδιόν του καὶ τὸ ἐξετέλεσε μετ' ἐπιτυχίας.

Ὡς μέσον δὲ συγκοινωνίας ἐξελέξατο ὁ Σίνας οὐχὶ τὴν ξηράν, ἀλλὰ τὸν ποταμὸν Δούναβιν· συνέστησεν ἀτμοπλοῖκὴν ἑταιρίαν, ἐπεδίωξε δραστηρίως τὴν δι' ἀτμοῦ ποταμοπλοΐαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἡσυχάσῃ πρὶν ἢ ἰδῇ τὰ ἀτμόπλοια τῆς ἑταιρίας ταύτης μετακομίζοντα τὸ μὲν τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Αὐστρίας μέχρι τῶν περάτων τῆς Ἀνατολῆς, τὸ δὲ τὰ μυθώδη πλούτη τοῦ ὄσον ὠραίου τοσοῦτον καὶ ἀτυχοῦς τούτου τόπου μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Εὐρώπης. Μόνον ὁ μὴ διαπλεύσας τὸν Δούναβιν διὰ τῶν ταχυδρομικῶν λεγομένων ἀτμοπλοίων τῆς ἑταιρίας ταύτης ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ μέχρι τῶν ἀπωτάτων προσεγγίσεων, ἐκεῖνος μόνος ἀγνοεῖ τὸ μὲν τὴν εὐκολίαν, μεθ' ἧς μεταβαίνουνσιν οἱ ἐπιβάται ἀφ' οἷας δὴποτε παραποταμίου ἐμπορικῆς πόλεως μέχρι τοῦ προορισμοῦ των, τὸ δὲ τὸν πλοῦτον, ὃν ἀενάως διὰ τῆς ποταμοπλοίας μεταφέρουσι τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι μικρὸν, παραβαλλόμενον πρὸς τὴν ἐμπορικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Σίνα. Οὗτος κορεσθεὶς, φαίνεται, ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν τοσούτων καθαρῶς ἐπικερδῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπεθύμησε νὰ ἐκτελέσῃ καὶ ἔργον, οὗτινος τὰ μὲν κέρδη καὶ ἡ ἐπιτυχία ἦτον ἀμφίβολα· ἡ δὲ ἐπινόησις ὡμοίαζέ πως τὴν Δαιδάλειον· ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ διὰ κρεμαστῆς γεφύρας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως τὰς δύο πόλεις Πέσταν καὶ Βούδαν· Συνεταιρίσθη πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ ἐξόχου πολιτικοῦ ἀνδρὸς Οὐγκρου Κόμητος Szechenyi καὶ τῶν τραπεζιτικῶν οἰκων Rothschild καὶ Wodianer, ἐπεδίωξε διὰ τῆς συνή-

θους αὐτοῦ δραστηριότητος τὴν τε ἐκτέλεσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν, καὶ ἡ θεία πρόνοια ἐπέστεψεν εἰς τοσοῦτον τὰς ἀγαθὰς προθέσεις του, ὥστε τὸ ἔργον τοῦτο θαυμάζεται σήμερον οὐχὶ μόνον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλλιτεχνίαν. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐδαπανήθησαν πέντε ἑκατομμύρια ἀργυρᾶ Αὐστριακᾶ φιορίνια, τουτέστι πεντακόσαι χιλιάδες ἀγγλικῶν λιρῶν, ἢ δέκα τέσσαρα ἑκατομμύρια ἐλληνικῶν δραχμῶν.

Χάριν δὲ τῆς ἀληθείας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἐνθερμος καὶ ἰσχυρὸς προστάτης ἀνεδείχθη καὶ ὁ δημοφιλὴς Παλατῖνος τῆς Οὐγγρίας Ἀρχιδούξ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀβσβούργων.

Σμικροῦ λόγου ἄξιον ἴσως θὰ φανῇ τὸ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ ἑτερόν τι, ὅπερ τὸν μὲν Σίναν ἀμφιβάλλομεν ἂν ὠφέλησεν ὑλικῶς, οὐχ ἦττον ὁμῶς ὠφέλησεν ἄλλους. Εἶναι δὲ τοῦτο ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διάδοσις τοῦ καπνοῦ, δι' οὗ φορολογεῖται δυστυχῶς σήμερον μέγα τῆς ἀνθρωπότητος μέρος. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Σίνα ὁ καπνὸς ἐκαλλιιεργεῖτο ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τῆς καλλιιεργείας αὐτοῦ ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἰδίως ἡ τεραττία κατανάλωσις Αὐστριακοῦ καπνοῦ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἀγγλίας, κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὸν Σίναν.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε συντόμως λεχθέντων ἴσως εἰκάσει τις, ὅτι ὁ Σίνας ἦτο πεπλασμένος μόνον δι' ἐπικερδαῖς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ ὅτι ἐκώφευε καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὰ παθήματα τῆς ἀνθρωπότητος. Καθ' ἃς ἔχομεν θετικὰς καὶ ἐπισήμους μάλιστα πληροφορίας, ἃς ἐνεκα τούτου καὶ ἀντιγράφομεν κατὰ γράμμα, «οὐδέποτε συ-

»νέβη ἐν Αὐστρίᾳ ἡ καὶ ἀλλαχοῦ μέγα τι δυστύχημα
 »χωρὶς νὰ εὕρῃ τὴν ἀγαθοεργὸν χεῖρα τοῦ Σίνα, ἐπιδα-
 »ψιλεύουσαν ἀδρῶς τὸν ἔρανον καὶ ἐπιχέουσαν ἀφθόνως
 »τὸ βάλσαμον ἐπὶ τῶν πληγῶν.» Οὕτω π.χ. κατὰ τὰς
 δύο μεγάλας καὶ φοβερὰς πλημμύρας τοῦ Δουνάβεως
 ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Πέστη τῷ 1830 καὶ 1838, καθὼς ἐ-
 πίσης καὶ κατὰ τὰς δεινὰς τῆς Ἀσιατικῆς χολέρας
 ἐπιδημίας ὁ Σίνας ἀνεδείχθη ὁ ἀποτελεσματικώτερος
 ἀντιλήπτωρ τῆς ἐκ τῶν δεινῶν τούτων παθούσης ἀν-
 θρωπότητος.

Ἄλλὰ καὶ ταῦτα μόνα ἴσως παρέξωσι τὸ ἐνδόσιμον
 νὰ εἰκίσῃ τις, ὅτι ὁ Σίνας ἐπολιτεύετο μὲν ἄριστα ἐν
 Αὐστρίᾳ, ἀλλὰ παρημέλει τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθη-
 κόντων. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Σίνας δὲν συμμετέσχε
 σωματικῶς τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀγώνων τῶν διαδρα-
 ματισθέντων ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ δὲν
 ἔπαυσε διατηρῶν οἰκείας καὶ ὅλως ἐμπιστευτικὰς σχέ-
 σεις πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν πατριωτῶν ἡμῶν καὶ πρὸ
 τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ παρέχων κατὰ τὰ ἐπιτρε-
 πόμενα ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἀναμφίλεκτα τεκμήρια
 τῆς διαπύρου φιλοπατρίας του. Εἶναι ἐπίσης βέβαιον,
 ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καταστίχων φαίνεται
 τὸ ὄνομα τοῦ Σίνα, ὡς παρασχόντος συνδρομὴν τινα
 ἢ βοήθειαν ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἄρ' αὖ γε ἀπάντων τῶν ὀ-
 πωσδῆποτε συνδραμόντων Ἑλλήνων τὰ ὀνόματα ἐνε-
 γράφησαν ἐν τοῖς καταστίχοις τούτοις; καὶ ἤτό ποτε
 δυνατόν νὰ γείνη τοῦτο μὲ ἀθροεντικὴν ἀκρίβειαν; καὶ ἤτο
 συμφέρον εἰς τε τοὺς συνδραμόντας ἢ καὶ εἰς τοὺς ἀ-
 γωνιζομένους νὰ γείνωσι τοῖς πᾶσι γνωστὰ τὰ ὀνόματα
 τῶν πρώτων;

Μόλις ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀντιβασιλεία, μαθοῦσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων βεβαίως τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός, καὶ ἐκτιμῶσα τὸ χρήσιμον αὐτοῦ εἰς τὸ μέλλον, διώρισε τῷ 1834 τὸν Γ. Σίγαν, βαρῶνον καὶ τοῦτον ἀναδειχθέντα τῷ 1832 ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ τοῦ Α', Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος καθ' ἅπασαν τὴν Αὐστροίαν. Πόσον δὲ ἐπιτυχὴς ὑπῆρξεν ὁ διορισμὸς οὗτος, καὶ πόσον εὐεργετικὸς κατέστη ὁ Σίνας εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ τὸ ἀποδείξωμεν διὰ πολλῶν ἀρκεῖ μόνον, ν' ἀναμνήσωμεν, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐκπαιδευτικόν, φιλανθρωπικόν ἢ ἄλλως εὐεργετικόν κατὰ στήμα ἐν Ἑλλάδι, ὅπερ νὰ μὴ ἀνεγνώρισε καὶ τὸν Σίγαν, οὐχὶ μόνον ὡς μέγαν διὰ χρηματικῶν εἰσφορῶν εὐεργέτην, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποτελεσματικὸν προστάτην.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἥς τὴν εὐημερίαν ἀλλαχοῦ δι' ἀριθμῶν καὶ ἐπισήμων ἰσολογισμῶν κατεδείξαμεν (1), ὀφείλει μὲν τὴν σύστασίν της εἰς τὸν Γεώργιον Σταύρου, εἰς τὸν Τισαμινὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν· ἀλλὰ μέγα μέρος τῆς εὐημερίας της ὀφείλει ἀναντιρρόπως καὶ εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν καὶ προστασίαν, ἣν παρέσχε τῷ τε ἔθνικῳ τούτῳ καθιδρύματι καὶ τῷ διευθυντῇ αὐτῆς ὁ Σίνας, ὅστις ἦτο ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Γ. Σταύρου.

Ἄλλ' ὁ Σίνας ἤθελε νὰ προικίσῃ τὴν κοινὴν πάντων τῶν Ἑλλήνων πατρίδα καὶ δι' ἰδίου καθιδρύματος· ἐσκέφθη καὶ ἐμελέτησε τὰ περὶ τούτου, καὶ δυνάμεθα νὰ διαβεβαιώσωμεν, ὅτι ἐπέτυχεν ἐντελέστατα εἰς τὴν ἐκ-

(1) Ἰδὲ Βίον Παράλληλων, Τόμ. Γ', σελ. 230-248.

λογήν του. Ὁκοδόμησε τῷ 1842 ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις τὸ περικαλὲς Ἀστεροσκοπεῖον, καὶ ἐπρόικισεν αὐτὸ διὰ τε τῶν ἀναγκαιούντων ἐργαλείων, καὶ διὰ σχετικῶς καταλλήλου βιβλιοθήκης. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πρὸς ταῦτα πάντα δὲν ἐδαπάνησεν, ἀναλόγως τῆς κολοσσιαίας χρηματικῆς περιουσίας του, μεγάλα κεφάλαια ὁ Σίνας, μόλις ἐβδομήκοντα πέντε χιλιάδας φιορινίων, διακοσίας περίπου χιλιάδας δραχμῶν· ἀλλ' «οὐκ ἐν τῷ πολὺ τὸ εὖ» τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Σίνα εἶναι ἐν ἐκ τῶν πρώτων καθιδρυμάτων, δι' ὧν ἤλθομεν εἰς ἐπαφὴν καὶ εἰς συνάφειαν μὲ τὸν πεφωτισμένον κόσμον τῆς Εὐρώπης· ἄλλως ὁ ἄξιος καὶ μεγαλόψυχος αὐτοῦ υἱὸς Σίμων Σίνας, ἐκπληρῶν εὐσεβῶς τὰς διαθήκας τοῦ πατρὸς, ἀνεδέχθη ἀπὸ τοῦ 1858 καὶ ἄχρι τῆς σήμερον σύμπασαν τὴν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ δαπάνην, ἀνερχομένην ἐτησίως εἰς δέκα χιλιάδας δραχμῶν· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ Ἀστεροσκοπεῖου ἐνταῦθα, ἄτοπον ἴσως δὲν εἶναι νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἐν τινι λεπτομερείᾳ καὶ τὰς ὠφελείας, ἃς παρέσχεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἄχρι τῆς σήμερον εἰς τε τὸ ἔθνος καὶ εἰς σύμπαντα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον· ἀριθμοῦμεν δὲ ταύτας, καθ' ἃς θετικὰς καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἐπισήμους πληροφορίας εὐηρεστήθη νὰ παρέξῃ ἡμῖν πρὸς τοῦτο ὁ ἄξιος διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Κύριος Σμίθ.

«Τὸ θεμέλιον τοῦ ἀστεροσκοπεῖου ἐτέθη τὴν 8 Ἰουλίου 1842 (1) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος· τὸ

(1) Διαρκούσης τῆς πράξεως ταύτης μεγάλη ἐκλειψις ἡλίου συνέβη.

»οικοδόμημα ἐτελείωσεν ἐν ἔτει 1846, καὶ κατὰ τὴν ἐπο-
 »χὴν ταύτην ἄρχονται τὰ ἔργα τοῦ πρώτου διευθυντοῦ Κ.
 »Βούρη. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ ἱκανοῦ τούτου ἀστρονόμου
 »εὐρίσκονται εἰς τὰ Ἀστρονομικὰ Nachrichten τοῦ ἔτους
 »1849. Ὁ Βούρης πρόσδιώρισε τὴν θέσιν μικρῶν τινῶν
 »πλανητῶν, τὴν θέσιν τοῦ πλανήτου Ἀρεως καὶ τὴν
 »θέσιν τοῦ Σειρίου. Ὁ μέγας κατάλογος τῶν ἀπλα-
 »νων ἀστέρων τοῦ Βούρη δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι. Ἐξα-
 »κολουθήσας ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τὰς ἐργασίας ὁ Κ. Βού-
 »ρης ἀπεσύρθη. Κατὰ τὸ 1854 ἐπέστρεψεν εἰς Βιέν-
 »ναν, ἐνθα ἐτελεύτησε τὴν 2(14 Ἰουλίου 1860, εἰς ἡλι-
 »κίαν 58 ἐτῶν.

«Τὴν 14(26 Μαΐου 1853 ἐτελεύτησεν εἰς Βιένναν
 »καὶ ὁ βαρῶνος Γεώργιος Σίνας. Αἱ προτάσεις τοῦ κυ-
 »ρίου Βούρου ἱατροῦ τῆς Αὐτῆς Μεγαλ. τῆς βασιλίσσης
 »Ἀμαλίας, κατέπεισαν τὸν βαρῶνον Σίμωνα Σίναν κατὰ
 »τὸ 1856, νομίζω, νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς
 »τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν· ἀλλὰ μετὰ ἱκανὸν χρό-
 »νον οὐδὲν ἐπράχθη, μέχρις οὗ ὁ καθηγητὴς τῆς Βιέν-
 »νης Κ. Χέλλερ ὠμίλησε μετὰ τοῦ Βαρῶνου Σ. Σίνα,
 »λέγων αὐτῷ ὅτι, ἡ τὸ ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν ἢ οἱ ἀ-
 »στρονόμοι του εἶναι μέτριοι καὶ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου
 »λησμονημένοι. Κατὰ τὸν Μάιον τοῦ 1858 ὁ βαρῶνος
 »Σίνας μοι ἔδωκε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀστεροσκοπεῖου,
 »μισθοδοτῶν με οὕτως, ὥστε ἡ ἐν Ἀθήναις διαμονή μου
 »νὰ ᾔῃ ἐλευθέρα.

«Ἐφθασα εἰς Ἀθήνας τὴν 2 Δεκεμβρίου 1858, καὶ
 »αὐθημερὸν ἤρχισα τὰς μετεωρολογικὰς καὶ τὰς ἐπὶ
 »τῶν διαττόντων ἀσέρων παρατηρήσεις μου, ὡς καὶ τὰς
 »περὶ τοῦ Ζωδιακοῦ φωτός.

«Τὸ ἀστεροσκοπεῖον δὲν ἦτο ἐν καλῇ καταστάσει. Κατὰ
 »τὸ 1859 ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ἀστεροσκοπείου καὶ καθη-
 »γητῆς Κ. Θεόφιλος Χάνσεν ἐπανώρθωσε τὸ οἰκοδόμη-
 »μα καὶ, ἀφοῦ ἔστειλα μέρη τινὰ τοῦ μεγάλου τηλε-
 »σκοπείου εἰς Βιέννην, ἡδυνήθην νὰ ἀρχίσω τὰς τηλε-
 »σκοπικὰς παρατηρήσεις μου τὸν Ἀπρίλιον 1860. Ἀπὸ
 »τοῦ 1860 εἰργάσθην ἄνευ διακοπῆς. Διὰ τοῦ τηλεσκο-
 »πείου τοῦ Πλέσλ ἐξηκολούθησα τὰς μελέτας μου ἐπὶ
 »τῆς τοπογραφίας τῆς σελήνης, ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν κη-
 »λίδων, ἐπὶ τῆς περιστροφῆς τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἄρεως.
 »Σχεδὸν ἅπαντες οἱ κομῆται, οἱ ἀνακαλυφθέντες ἀπὸ τοῦ
 »1860, παρατηρήθησαν σπουδαίως ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ὄ-
 »ψιν θέσεως καὶ ὑπὸ ὄψιν κατασκευῆς φυσικῆς, πρὸ
 »πάντων οἱ μεγάλοι κομῆται τοῦ 1860 καὶ 1864. Τὴν
 »2 Ἰουλίου 1862 νέος κομήτης ἀνεκαλύφθη ὑπ' ἐμοῦ
 »τοῦ ἰδίου εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Κασσιοπέας. Ὁ με-
 »σημβρινὸς κύκλος δὲν ἦτο ἐν καλῇ καταστάσει μέχρι
 »τοῦ 1869, ὅτε ἐξετοποθετήθη, ἵνα διορθωθῇ ἐν Βιέννῃ,
 »μόλις δὲ ἡδυνήθην νὰ κάμω ἓνα προσδιορισμὸν τοῦ χρό-
 »νου. Ἀπὸ τοῦ 1870 ἔλαβον ἀπὸ τῆς γενναιοδωρίας
 »τοῦ Βαρώνου Σίνα ἐν μικρόμετρον, καὶ ἐργαλεῖόν τι
 »(Spectroscope) καλούμενον.

« Αἱ φωτομετρικαὶ παρατηρήσεις τῶν πλανητῶν ἐγέ-
 »νοντο τακτικῶς ἐν διαστήματι 12 ἐτῶν· αὗται εἰσὶ πλέον
 »τῶν 100,000· καὶ ἀνεκάλυψα πλέον τῶν 10 νέων ἐξ
 »αὐτῶν τῶν περιέργων, ὧν αἱ περίοδοι εἰσὶν ὠρισμέναι. Ἐ-
 »πίσης σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς ἐγένοντο αἱ παρατηρήσεις
 »τῶν μετεώρων, κτλ. τῶν δὲ βολίδων καὶ τῶν διαττόντων
 »ἀστέρων ηὐξύνθησαν βραδέως, ἀνερχόμεναι εἰς τὸν ἀριθ-
 »μὸν τῶν εἰς μίαν ὥραν, καὶ προσδιορίζουσαι τὰς τροχιάς

»καὶ τὸ κέντρον τῆς κινήσεως τῶν διαττόντων ἀστέρων.

• Μακρὰ ἐργασία περὶ τοῦ λυκαυγοῦς, ἀρξαμένη ἐν
»Οὐλμυτς κατὰ τὸ 1856 καὶ λήξασα ἐν Ἀθήναις κατὰ
»τὸ 1864, ἐδημοσιεύθη ἐν Γερμανίᾳ.

• Αἱ πολυάριθμοι παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ζωδιακοῦ
»φωτὸς δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι.

• Κατὰ τὸ 1865 ἤρχισα ὀριστικῶς τὴν χαρτογρα-
»φίαν τῆς σελήνης. Ὁ μέγας χάρτης τῶν ὁρέων τῆς
»σελήνης ἔχει διάμετρον δύο μέτρων, ἥ ἐξ παρισιανῶν
»ποδῶν. Ὁ χάρτης οὗτος ἐνώνει ὅλας τὰς ἰδίας ἐμοῦ
»παρατηρήσεις, καὶ πρὸ πάντων τὸ πλῆθος τῶν τοπο-
»γραφικῶν σχεδίων, τῶν εἰς Ἀθήνας παρασκευασθέντων.

• Αἱ μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις ἐγένοντο τακτι-
»κῶς, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 12 ἐτῶν λείπει μία
»μόνον παρατήρησις.

• Μέγα μέρος τῶν ἔργων δὲν ἐδημοσιεύθη δι' ἑλλειψιν
»μέσων καὶ χρόνου.

• Ἐλπίζω, ὅτι ἡ γενναιοδωρία τοῦ Βαρώνου Σίνα δὲν
»θὰ λησμονήσῃ τὸ Ἀστεροσκοπεῖόν μας.

Δημοσίευσις ἀπὸ τοῦ 1859.

• III Τόμοι εἰς VI, τοπογραφία καὶ μετεωρολογία τῆς
»Ἑλλάδος.

• 123 Ὑπομνήματα ἀστρονομικά, δημοσιευθέντα εἰς
»τὰ ἐν Ἀλτώνη «Astr. Nachr.» Ἀστρονομικά.

• 46 Ὑπομνήματα ἀστρονομικά καὶ μετεωρολογικά
»εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Χείς.

• 6 Μικρὰ ὑπομνήματα ἰδιαίτερα.

• 21 Ἀνάμικτα.

»3 Ὑπομνήματα γεωλογικά εἰς τὴν ἑφημερίδα τοῦ
»Πέτερμαν.

»14 Διάφοροι δημοσιεύσεις εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τυ-
»πωθεῖσαι ἐν Βιέννῃ. Διάφοροι παρατηρήσεις καὶ
»σημειώσεις εἰς τινὰς ἑφημερίδας.»

Ἐὰν δέ τις κρίνῃ ἐκ τούτων μόνον τὸν Σίναν, θέλει ἐξάξει μὲν ἀναντιρρότως τὸ ἀλάνθαστον συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο πεπλασμένος διὰ μεγάλα, καὶ ἡ καρδιά του ἑπαλλεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ δὲν εἶδον εἰσέτι τὸν Σίναν, ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν τοῦ ἀτόμου, ἐνθα ἐνίοτε ἡ εὐεργεσία, καλῶς καὶ ἐγκαίρως πραττομένη, καθίσταται ἀποτελεσματικωτέρα, διότι οὕτω σώζεται καὶ βοηθεῖται ὁ δυνάμενος ἔπειτα νὰ βοηθήσῃ καὶ σῶσῃ καὶ ἄλλους ἢ καὶ κοινωνίας ὁλοκλήρους, καὶ ἴσως θέλει ἐξάξει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σίνας δὲν ἦτο πεπλασμένος διὰ μικρά, οὔτε εἰσῆλθέ ποτε μέχρι τοῦ ἀτόμου· ἀλλὰ πλὴν τῶν ἄλλων πολλῶν τοιαύτης φύσεως ἀτομικῶν εὐεργετημάτων, ἅπερ οἰκοθεν ἔπραττεν ὁ Σίνας, ἦρκει μόνον νὰ εἶχε τὴν βεβαιότητα, ἡ ὅτι σώζει τὸ ἄτομον, ἡ ὅτι συντελεῖ εἰς τὴν προαγωγὴν, καὶ ἔπραττε ταῦτα συμμορφούμενος πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου «μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου,» πλὴν, λέγομεν, ἀπειραρίθμων ἄλλων τοιαύτης φύσεως εὐεργετημάτων τοῦ Σίνα, ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἰδιὸν τι, ἀφορῶν ἡμᾶς αὐτούς.

Πικρὰν πεῖραν λαβόντες τῶν δυσχερειῶν, ὅσας ὑφίστανται οἱ σπουδάζοντες ἐν Ἑλλάδι ἐπιστήμας ἄνευ ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν γεγραμμένων, καὶ θέλοντες νὰ συντελέσωμεν τὸ κατὰ

δύναμιν εἰς τὴν ἄρσιν τινῶν ἐκ τῶν δυσχερειῶν τούτων, μόλις ἀξιοθέντες τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος, ἐπελήφθημεν τῆς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφράσεως τοῦ ἐγχειριδίου τῆς πρακτικῆς παθολογίας τοῦ Οὐφελάνδου. ἀλλὰ ποῦ χρήματα νὰ τυπώσωμεν τὴν μετάφρασιν; Τῇ προτροπῇ τινῶν καθηγητῶν ἐτυπώσαμεν ὡς ἀπόπειραν τὴν πρὸς τοῦτο ἀγγελίαν καὶ ἐπέμψαμεν καὶ ἐν ἀντίτυπον αὐτῆς εἰς Βιέννην. Μόλις περιῆλθεν ἡ ἀγγελία ἡμῶν ἄνευ ἐπιστολῆς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σίνα, οὗτος μὲν ἐνέγραψε συνδρομὴν εἰς εἴκοσιν ἀντίτυπα, εἰς ἰσάριθμα δὲ τούτων ἐνέγραψεν ὁ ἄξιος αὐτοῦ υἱός· τῇ προτροπῇ δὲ τούτων ἐνεγράφησαν ἐν ὅλοις ἑκατὸν εἴκοσιν ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Αὐστρίας. Ἀναχωροῦντος τότε τοῦ Μαντζουράνη, Γραμματέως τοῦ Προξενείου, εἰς Ἀθήνας, ὁ Σίνας παρήγγειλε τοῦτον νὰ ἐρευνήσῃ, καὶ, ἂν μὲν πεισθῇ πράγματι ὅτι θὰ τυπώσωμεν τὴν μετάφρασιν καὶ ὅτι στερούμεθα χρημάτων, νὰ προκαταβάλῃ ἂ μὲσως ἅπαν τὸ τίμημα· τὸναντίον δὲ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν περὶ τούτου συνέντευξιν καὶ πᾶσαν μεθ' ἡμῶν γνωριμίαν, οὔτε τὴν ἀγγελίαν μάλιστα τὸν παρήγγειλε νὰ μᾶς δώσῃ. Εὐτυχῶς ἡ συμφωνία τῆς ἐπὶ πιστώσει τυπώσεως εἶχε γείνει τῷ 1845 μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Ἀντωνιάδου. Ἀφ' οὗ ὁ Μαντζουράνης ἔμαθεν ἅπαντα τὰ περὶ ἡμῶν, ἐκτελῶν τὴν διαταγὴν τοῦ Σίνα, ἐπλήρωσε πάραυτα τὸ τίμημα· δὲν ἔχομεν δὲ ἀνάγκην νὰ προσθῶμεν, ὅτι ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον γενομένη χορηγία τοῦ Σίνα ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐλατήριον τῆς εἰς τὸ γράφειν ἐφέσεως ἡμῶν καὶ τῆς σμικρᾶς εἰς τοῦτο προαγωγῆς καὶ ἐπιδόσεως.

Ἀρεταὶ τοιαῦται, οἷαι αἱ τοῦ Σίνα, δὲν ἤτό ποτε δυ-

νατόν νά μή ἐλκύσωσι τήν εὐμένειαν τῶν ἡγεμόνων. Καί ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ ἀπένειμε τῷ Σίνα τόν σταυρόν τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τάγματος τῆς Ἀγίας Ἀννης ἀδαμαντοκόλλητον· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Ἰωσήφ ὁ Α΄ ἐτίμησεν αὐτόν διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ τῶν Ταξιαρχῶν σταυροῦ τοῦ Καίσαροβασιλικοῦ τάγματος τοῦ σιδηροῦ στέμματος· ἦν δὲ πρὸς τούτοις κάτοχος καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ παρασήμου, τοῦ καλουμένου Νισσάν· Ἰφτιχάρ· σύμπαντες δὲ οἱ τίτλοι τοῦ Σίνα ἔχουσιν οὕτω· Ἱππότης τοῦ Καίσαροβασιλικοῦ Αὐστριακοῦ τάγματος τοῦ σιδηροῦ στέμματος 2^{ος} τάξεως. Τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ῥωστικοῦ τάγματος τῆς Ἀγίας Ἀννης ἀδαμαντοκόλλητου. Ἀνώτατος ταξιάρχης τοῦ βασιλικοῦ Ἑλληνικοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος. Κάτοχος τοῦ ὀθωμανικοῦ τάγματος Νισσάν· Ἰφτιχάρ. Ἐπίτιμος πολίτης τῶν Βασιλικῶν Οὐγκρικῶν πόλεων Βούδας, Σαγαδίνου καὶ Ἀράδ. Γενικὸς Βασιλικὸς Πρόξενος ἐν Βιέννῃ. Ἀντιπρόεδρος τῆς Αὐστριακῆς προνομιοῦχου Τραπεζῆς. Πρῶτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Καίσαροβασιλικοῦ Αὐστριακοῦ συστήματος. Πρόεδρος τῆς Καίσαροβασιλικῆς προνομιοῦχου ἐταιρίας τῶν Αὐστριακῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς κρεμαστῆς γεφύρας Βούδας—Πέστης. Ἀντιπρόσωπος καὶ συμμετοχος τοῦ εἰς Pottendorf νηματοποιείου καὶ ὑφαντηρίου. Γαιοκτήμων ἐν Αὐστρίᾳ, Βοεμίᾳ, Μοραβίᾳ, Οὐγγρίᾳ, ἐν τῷ Σερβικῷ Βοεβοδάτῳ, ἐν τῷ τοῦ Γουμένη Δουκάτῳ, ἐν Ῥουμανίᾳ, κτλ. κτλ. κτλ.

Πρὶν δὲ ἀφηγηθῶμεν τὰ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ τῆς σωματικῆς μορφῆς τοῦ Σίνα, ὅπως περιεγράφησαν ταῦ-

τα ὑπὸ ἀνδρὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετ' αὐτοῦ βιώσαντος, ἐν πρὸς τούτοις ὀφειλομεν νὰ τεκμηριώσωμεν καὶ τοῦτο, ὅπως ἐκ θετικῶν πληροφοριῶν ἐμάθομεν. Μακαριζόμενος ὁ Σίνας ὑπὸ πολλῶν διὰ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ, δι' ὧν ἀντήμειψεν ἡ θεία πρόνοια τὴν τε εὐφυΐαν, τὴν δραστηριότητα καὶ τὰς πολλὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, « Δὲν ἔχω λέ- » ξεις ἱκανὰς, συνήθως ἔλεγε, νὰ δοξάσω τὸν Ὑψιστον » δι' ὅλα ταῦτα, ἀλλ' ἐν μόνον δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς » νὰ πράξω, νὰ δώσω ὅλως ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν εἰς » τὸν υἱόν μου, καὶ νὰ ἐξοικειώσω αὐτὸν πρὸς τε τὴν » γλῶσσαν καὶ πρὸς τὰ πάτρια ἥθη καὶ ἔθιμα, ὥστε νὰ μὴ » διακρίνηται τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων μόνον διὰ τὸν πλου- » τον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸν ἀκραιφνῆ καὶ γνήσιον ἐλ- » ληνισμόν. Πῶς ; ὁ καλὸς καὶ γνήσιος Ἀγγλος, ἐπρόσ- » θετε, πέμπει καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματά του καὶ ἀπὸ » τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἰνδίας εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα πλύνων- » ται ἀγγλίσί, καὶ ὁ Ἕλλην, ὁ ἐμπορευόμενος ἐν Ῥωσ- » σίᾳ, ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, νὰ μὴ δύναται νὰ ὁμιλῇ » οὔτε καὶ τὴν γλῶσσάν του, ὅπως καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ; » Ταῦτα φρονῶν καὶ λέγων ὁ Σίνας, δὲν εἶχεν ἄδικον, δι- » ὅτι οὐδὲν τῷ ὄντι ἐντιμότερον παρὰ τοῖς Ἕλλησι τοῦ- » λάχιστον τὴν καταγωγὴν, τοῦ νὰ ἦναι πανταχοῦ καὶ » πάντοτε Ἕλληνες τὴν τε γλῶσσαν, τὴν καρδίαν, τὴν » ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα.

Ἄλλ' εἶχεν ἄρᾳ γε εὐκαιρίαν ὁ Γεώργιος Σίνας νὰ διδάξῃ εἰς τὸν υἱόν του καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ὅπως ἐδίδαξεν αὐτὸν ἅπαντα τὰ λοιπὰ εὐγενῆ αὐτοῦ αἰσθήματα ; Ταῦτα ἐν μέρει μὲν εἰσὶ σύμφυτα, ἐν μέρει δὲ ἐμπνέονται ὑπὸ τῶν γονέων καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς μη- » τρὸς σὺν τῷ μητρικῷ γάλακτι· κατὰ τοῦτο λοιπὸν εἰ-

χεν ἄδικον νὰ παραπονῇται ὁ Γ. Σίνας, διότι ὁ ἄξιος
 αὐτοῦ υἱὸς κατ'οὐδὲν καθυστέρησεν ἐκ τῶν αἰσθημάτων.
 Εἷς τινὰ μάλιστα καὶ ιδίως εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν καὶ
 ὑπερεξηκόντισε τὸν πατέρα· ἡ δὲ γλῶσσα διδάσκεται,
 ὡς γνωστὸν, εἴτε ἀνεπαισθήτως ἐν τῇ ὁμιλούσῃ αὐτὴν
 κοινωνίᾳ, εἴτε δι' ἐγκρατῶν διδασκάλων, εἴτε διὰ τιθί-
 δων καὶ οἰκογενειακοῦ ὁμίλου, ἐπίτηδες ἐκλεγομένων
 καὶ ὑποχρεωμένων ὑπὸ τῶν γονέων νὰ ὁμιλῶσιν εἰς τὰ
 τέκνα αὐτῶν μόνον τὴν γλῶσσαν, ἣν θέλουσι νηπιόθεν
 νὰ τοῖς διδάξωσιν. Ἀλλὰ ποῦ διδάσκαλοι ἐγκρατεῖς τῆς
 ἐλληνικῆς γλώσσης, καὶ ποῦ τιθίδες καὶ οἰκογενειακοὶ
 ὁμιλοὶ ἐξ Ἑλλήνων ἐν Βιέννῃ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡδύνατο
 νὰ μάθῃ τὴν γλῶσσαν ταύτην ὁ Σίμων Σίνας; Οὗτος
 ἄγει σήμερον τὸ πεντηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλι-
 κίας του, καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ἐδύνατο νὰ διδαχθῇ καὶ τὴν
 ἐλληνικὴν οἱ μὲν πρότερον διδάσκοντες αὐτὴν ἀπῆλθον
 τῆς Αὐστρίας, ἵνα μὴ πάθωσιν ὅσα ἔπαθεν ὁ Μανούσης·
 οἱ δ' ἐν Βιέννῃ διατρίβοντες Ἕλληνες, ἧ ἡγνόουν νὰ δι-
 δάξωσι τὴν ἐλληνικὴν, ἧ καὶ ἂν ἐγίνωσκον τοῦτο, ὠμί-
 λουν ὅμως τὴν Γερμανικὴν, ἵνα μὴ ἀναγνωρίζωνται ὡς
 συμπατριῶται ἐκείνων, οὓς ὁ Ναύαρχος Παυλοῦτσος
 κατεδίωκεν ἐν τῇ Μεσογείῳ ὡς πειρατάς. Σήμερον μόνον,
 ὅτε βρίθουσιν οὐχὶ μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ καὶ
 πολλάι ἄλλαι τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς
 Τουρκίας πόλεις λίαν εὐπαιδεύτων διδασκαλισσῶν καὶ
 διδασκάλων, εἶναι αὐτόχρημα αἶσχος εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀλ-
 λοδαπῇ Ἑλληνόπαιδας νὰ μὴ σπουδάζωσι καὶ νὰ μὴ ὁ-
 μιλῶσι τὴν πάτριον αὐτῶν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, δι' ἧς καὶ
 ἄλλα ἔθνη ἄλλοτε ἐφωτίσθησαν, καὶ αὐτὴ ἡ Γραφὴ ἐν τῇ
 Ἀνατολῇ τοῦλάχιστον κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθη. Πόσον δὲ

ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο ἔπεισεν ἡμᾶς ὁ σεβάσμιος Ἀρσάκης. Λόγου γενομένου κατὰ τὴν τελευταίαν περιοδείαν ἡμῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι διδασκαλίας, καὶ ιδίως περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων ἡμῶν, «Σᾶς μακαρίζω, εἶπε δακρύων, ὁ ὅσω εὐ-
 »εργετικὸς τοσούτῳ καὶ πολυτάλαντος πρεσβύτης. Σεῖς
 »εἴσθε ἀσυγκρίτως εὐτυχέστεροι ἐμοῦ.» μὴ ἐννοοῦντων
 ἡμῶν τοῦτο· «Οἷαν ἀξίαν ἔχουσι τὰ πλούτη ἐμοῦ καὶ
 »τῶν θυγατέρων μου, προσέθηκε μετὰ συγκινήσεως,
 »παραβαλλόμενα πρὸς τὴν ὄντως ἑλληνικὴν ἀνατρο-
 »φὴν, ἣν ἐδυνήθητε ὑμεῖς νὰ δώσητε εἰς τὰ τέκνα Σας ;
 »Τὰ μὲν πλούτη μόνον τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας, ἡμῶν ζών-
 »των, θεραπεύουσιν. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἀνατροφή, ἣν ὑ-
 »μεῖς ἐδῶκατε εἰς τὰς τέκνα σας, ἐνδέχεται νὰ παρέξῃ
 »εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἑτέρους ὁμοίους τῶν δοξασάντων
 »αὐτήν. Κατὰ τοῦτο, ἐπέειπε, μόνον τὰς δεινὰς τῆς πα-
 »τρίδος περιστάσεις αἰτιώμεθα ἐγὼ τε καὶ τὰ τέκνα
 »μου· διότι, ὅτε ἀνέτρεφον ταῦτα, δὲν ὑπῆρχον ἐν ταῖς
 »ἡγεμονίαις, οὔτε διδάσκαλοι Ἕλληνες, οὔτε διδασκά-
 »λισσαι· τότε λοιπὸν ἠναγκάσθην νὰ ἐκπαιδεύσω ἐκ τῶν
 »ἐνόντων τὰ τέκνα μου· ἀλλὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀνα-
 »τροφῆς τῶν τέκνων τῆς πατρίδος καὶ ἄχρι τοῦδε ἐ-
 »φρόντισα ὅσον ἐδυνήθην καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ἀ-
 »διαφορήσω.» Ἀντιγράφομεν ταῦτα, ὅπως μένουσιν εἰ-
 σέτι ἐναυλα εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, τῶν μὴ δυνηθέντων
 τὸ πρῶτον νὰ ἐννοήσωμεν, διατί ἡμεῖς, οἱ μόλις ἀπο-
 ζῶντες ἐκ τῆς ἐργασίας, εἴμεθα εὐτυχέστεροι τοῦ ὀλβίου
 Ἀρσάκη, ἐπικαλούμεθα δὲ τῆς μαρτυρίας τούτου.

Δὲν ἔχομεν δὲ ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καθὼς
 ὁ Ἀρσάκης ἐφρόντισεν ὁ σ ο ν ἐ δ υ ν ῆ θ η (ὡς μετὰ με-

γίστης μετριοφροσύνης μᾶς εἶπε, καὶ δὲν θὰ ἀδιαφορήσῃ εἰς τὸ μέλλον, ὥσπερ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπραξε, δωρήσας ἐτέρας ἐβδομήκοντα πέντε χιλιάδας δραχμῶν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν καὶ πλουσιοπαρόχως προικισθὲν Ἀρσάκειον) οὕτω καὶ ὁ Σίνας ἐφρόντισε καὶ βεβαίως θὰ φροντίσῃ ἔτι πλείοτερον διὰ τὴν ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων τέκνων τῆς πατρίδος, ἀνιδρύσας καὶ προικίσας τὴν Ἀκαδημίαν, ἣτις ὅσον περιττὴ ἐφαίνετο κατ' ἀρχάς, εἰς τοὺς μὴ βλέποντας, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, πέραν τῆς ρίνος των, τόσον τελεσφόρος θ' ἀποβῇ, δὲν ἀμφιβάλλομεν, εἰς τὸ μέλλον, διὰ τε τῆς γενναιότητος τοῦ Σίνα καὶ τῶν καλῶν αὐτῆς διατάξεων καὶ κανονισμῶν. Ἐξιλασμός δὲ τοιοῦτος, οἷος ὁ τοῦ Σίνα καὶ ὁ τοῦ Ἀρσάκη εἶναι, φρονοῦμεν, λίαν εὐπρόσδεκτος παρὰ Θεοῦ τε καὶ παρ' ἀνθρώπων.

Οἱ ἔνεκα τῶν δεινῶν τῆς πατρίδος περιστάσεων στεφρῶντες τῶν μέσων, ὁ μὲν τοῦ νὰ λάβῃ αὐτὸς, ὁ δὲ τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα του ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν, γίνονται πατέρες τῆς πατρίδος καὶ ἀναδέχονται τὴν ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν ἀπάντων τῶν τέκνων αὐτῆς, ὁ μὲν διὰ Ἀρσακείου, ὁ δὲ δι' Ἀκαδημίας· ὡς ἡ εἶναι βέβαιον, ὅτι διὰ τοιούτων τέκνων, ὧν ὁ τε ἀριθμὸς καὶ ὁ ζῆλος εὐτυχῶς ὁσημέραι αὐξάνει ἐν τῇ ἐλληνικῇ φυλῇ, ἡ εἶναι βέβαιον, λέγομεν, ὅτι διὰ τοιούτων τέκνων ἀναγεννᾶται ἡ Ἀνατολὴ καὶ ὅσον οὐπω θὰ καθέξῃ τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν, ἡ οὐδὲν ἐν αὐτῇ εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ Σίνα καθίστα κατὰδηλον τὸ ἔνδον τοῦ ἀνδρὸς μεγαλεῖον καὶ ὑπεδείκνυε τοῦ νοὸς αὐτοῦ τὸ κράτος· ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, εἶχε πρόσωπον ἀρχαϊκόν·

Οἱ μέλανες ὀφθαλμοί του ἐδείκνυον ἡρεμίαν συνειδήσεως καὶ δύναμιν ὀρθῆς κρίσεως· ἦτο μὲν σοβαρὸς τὸ ἦθος, ἀλλ' ἤπιος καὶ ἐπεικὴς τοὺς τρόπους· διετήρησε δὲ πάντῃ ἀλώβητα τὰ πατριαρχικὰ ἦθη· ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς του, ἡ λευκανθεῖσα κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσι τοῦ βίου του ἔτη, ἐκόσμει πρότερον βοστρυχηδὸν μέτωπον μεγαλεπήβολον, καὶ μέγα ἐνδιαφέρον ἐμπνέον. Εὐπροσῆγορος καὶ μειλήχιος τοὺς τρόπους, ἐτῆρει πρὸς ἕκαστον μικρὸν ἢ μέγαν, πλούσιον ἢ πένητα ὕφος εὐγενές, ἐμφαῖνον καρδίαν φιλάνθρωπον. Τῆς ἀντιλήψεως τὴν ὀξύτητα, τῆς βουλήσεως τὸ ἄκαμπτον καὶ τῆς πειθοῦς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν ἐκέκτητο ἐν σπανίῳ μέτρῳ· ἦτο ἄριστος σύζυγος καὶ οἰκογενειάρχης, φιλόστοργος πατὴρ καὶ εὐεργετικὸς πρὸς ἅπαντας μὲν τοὺς ὑπαλλήλους, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν πρὸς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς δραστηριότητος, διὰ τῆς νοημοσύνης καὶ διὰ τῆς τιμιότητος παρέσχον ἐλπίδας μελλούσης προαγωγῆς.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Σίνας καὶ τοιοῦτον βιώσας βίον ἐτελεύτησεν ἐν Βιέννῃ τὴν 6[18 Μαΐου 1856. Ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου του προὔξενησε μεγίστην ἐντύπωσιν οὐ μόνον εἰς ἅπασαν τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἀνατολὴν, ἀλλὰ καθ' ἅπαντα τὸν ἐμπορικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης· διότι δὲν ὑπάρχει φρονοῦμεν ἐν αὐτῇ μικρὸς ἢ μέγας ἀναγνωρισμένος ὅμως ἐμπορικὸς οἶκος, ὅστις νὰ μὴ ἦλθεν εἰς σχέσεις καὶ ἐμπορικὰς συναλλαγὰς μὲ τὸν ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ Σίνα. Καὶ οἱ μὲν ἐθρῆνουν τὴν ἀπώλειαν ἰσχυροῦ προστάτου εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν· οἱ δὲ, τὴν στέρησιν νοήμονος συμβούλου ἐν ταῖς δυσχερείαις· ἄλλοι, τὴν ἔλλειψιν παραμυθίας ἐν θλίψεσι· καὶ ἄλλοι, τὴν ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν ἐν ἀνάγκαις.

ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπάντων τούτων τὴν πικρίαν δὲν ἐβράδυνε νὰ μετριάσῃ ἢ καὶ νὰ ἐξαλείψῃ ὁ κατὰ πάντα ἄξιός αὐτοῦ υἱὸς καὶ διάδοχος Σίμων Σίνας.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Γεωργίου, ἐγένετο κατὰ τὰ εἰθισμένα, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὰ ἐν Αὐστρίᾳ νόμιμα, καταγραφὴ τῆς περιουσίας του· καθ' ἧς δὲ ἐδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν ἐπιτοπίους πληροφορίας ἢ κτηματικὴ μόνον περιουσία ἐξετιμήθη εἰς ἑκατὸν εἴκοσιν ἑκατομμυρίων φιορίνια τῆς Αὐστρίας, τουτέστιν εἰς τετρακόσια πεντήκοντα περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν ἑλληνικῶν. Μέγα δὲ μέρος τῆς περιουσίας ταύτης ἐξετιμήθη οὐχὶ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχικῶς δαπανηθεῖσαν πρὸς ἀπόκτησιν τῶν κτημάτων τούτων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπωλήθησαν ταῦτα ἀναγκαστικῶς ἐν πλειστηριασμῶ. Τὴν πληροφορίαν ταύτην θεωροῦμεν κατὰ τοσοῦτον μάλλον πιθανήν, καθ' ὅσον ἐπιτοπίως ἐπίσης ἐμάθομεν, ὅτι ἡ κτηματικὴ αὕτη περιουσία τοῦ Σίνα τότε παρῆχεν εἰσόδημα ἐνιαύσιον ἐννέα ἑκατομμύρια Αὐστριακῶν φιορινίων, τουτέστιν εἰκοσιπέντε περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν. Δὲν ἔχομεν δὲ ἀνάγκην νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Σίνας ἐκηδεύθη μὲν μεγαλοπρεπῶς ἐν Βιέννῃ, ἀλλ' ἐτάφη ἐν τῇ κατὰ τὴν κάτω Αὐστρίαν ἐπκύλει αὐτοῦ, τῇ καλουμένῃ RAPPOLTEN KIRCHEN.

Τὴν ἐκ τοῦ θανάτου τούτου λύπην εἵπομεν ἐμετριάσει καὶ βαθμηδὸν ἐγλύκανεν ὁ εὐτυχῶς ζῶν Βαρῶνος Σίμων Γ. Σίνας, ὅστις κατὰ μὲν τὰ λοιπὰ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε νὰ βαδίζῃ ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Μόλις δὲ μαθὼν, ὅτι τὸ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπεῖον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καθηγητοῦ Βούρη, καὶ εἰδικοῦ ἀνδρὸς στερεῖται καὶ ἄλλων τινῶν δεῖται, ἵνα ἐκ-

πληροῖ τὸν σκοπὸν τῆς συστάσεως αὐτοῦ, ἀνέλαβεν ὀκοθεν αὐτὸς τῷ 1858 πᾶσαν τὴν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ δαπάνην, ἀναβαίνουσαν, ὡς εἶπομεν, εἰς δέκα χιλιάδας περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος, καὶ ἔπεμψεν ἐπίτηδες εἰδικὸν πρὸς τοῦτο ἄνδρα τὸν γνωστὸν παρ' ἡμῖν Σμίθην, τὸν οὐκ ὀλίγον τιμήσαντα τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν ἐκ τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τοῦ Σίνα ἀστρολογικῶν καὶ μετεωρολογικῶν αὐτοῦ παρατηρήσεων.

Ἄλλ' ὁ υἱὸς Σίνας, ἅμα τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, πρῶτιστον αὐτοῦ καθῆκον ἐθεώρησε νὰ ὑπερεξακοντίσῃ τοῦτον κατὰ τὸν πατριωτισμόν. Μεταξὺ δὲ πολλῶν παρυσιασθεισῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σκέψει τῆς πατρίδος ἀναγκῶν, ἃς ἐδύνατο νὰ θεραπεύσῃ ὡς Σίνας, προὔτιμησε τὴν ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπστάτης Ἀκαδημίας πρὸς τοῦτο δὲ προώρισεν ἀρχικῶς νὰ δαπανήσῃ τέσσαρα ἑκατομμύρια δραχμῶν. Καὶ ὁ μὲν θεμελίος λίθος τοῦ καθιδρύματος τούτου ἐτέθη ἐν μεγάλῃ πομπῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος τὴν 2 Αὐγούστου 1859. Προαχθέντος δὲ ἱκανῶς τοῦ οἰκοδομήματος, ἀνεχαιτίσθη ἐπὶ τινα χρόνον ἡ περαιτέρω προαγωγή του ἕνεκα τῶν μετὰ τὸ 1862 ἐνσκηψασῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνωμάλων περιστάσεων. Ἄλλ' ἀπὸ τίνος χρόνου ἐπανελήφθη καὶ αὖθις καὶ ἐπιδιώκεται δραστηρίως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀξιόμου μηχανικοῦ Κυρίου Τσίλερ, τοῦ μεγάλως συντελέσαντος καὶ εἰς ἀνακάλυψιν τῶν θεμελίων τοῦ ἀρχαίου σταδίου, ὅπερ, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ ἐξεχώσθη ἤδη δαπάνῃ τῆς Α. Μ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Μετ' ἀνεκλαλήτου δὲ χαρᾶς ἐμάθομεν, ὅτι ὁ Βαρῶνος Σ. Γ. Σίνας ἐτροποποίησε κατὰ τι τὸ ἀρχικὸν σχέ-

διόν του περί Ἀκαδημίας ἐπὶ τὸ λυσιτελέστερον, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ἐλαττωθῇ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀληθοῦς τούτου μεγάρου. Ἀντὶ τῶν τεσσάρων ἑκατομμυρίων δραχμῶν πρὸς οἰκοδόμησιν αὐτοῦ, θὰ δαπανηθῶσιν ἤδη πρὸς τοῦτο δύο μόνον· ἐν δὲ σχεδὸν καὶ ἐδαπανήθη ἤδη καὶ ἐντὸς ἑξ μὲν περίπου μηνῶν ἀποπερατωθήσεται σύμπαν τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος· ἐντὸς δὲ δύο περίπου ἐτῶν ἀποπερατωθήσεται καὶ σύμπας ὁ ἐσωτερικὸς αὐτοῦ καλλωπισμὸς καὶ πᾶσα ἡ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ καθιδρύματος τούτου ἀναγκαία οἰκοδόμησις, ἡ διασκευή· πρὸς ἀποπεράτωσιν πάντων τούτων θὰ δαπανηθῇ ἐν ἑτερον ἑκατομμύριον δραχμῶν.

Εἰς δὲ τὰ δύο περισεύοντα ἐκ τοῦ ἀρχικῶς προσδιορισθέντος ποσοῦ ἑκατομμύρια δραχμῶν θὰ προσθέσῃ ὁ ἀληθῶς γενναιόδωρος Σίνας ἐν ἑτερον καὶ οὕτω διὰ τῶν τριῶν τούτων ἑκατομμυρίων θὰ προικήσῃ τὴν Ἀκαδημίαν πρὸς αἰωνίαν καὶ ἀξιοπρεπῆ καὶ τῷ ὄντι Σιναίαν διατήρησιν αὐτῆς. Καὶ τὰ μὲν καθ' ἑκάστα τοῦ σκοποῦ τῆς συστάσεως τῆς Ἀκαδημίας ταύτης εἰσὶν ὅσον αὐδεὶς ποτε ἤλπιζε σκόπιμα, καὶ γενήσονται ἀναντιρρήτως ἐπωφελέστατα τῇ πατρίδι. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων κανονισθεισῶν, ἐμάθομεν εὐχαρίστως, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σίνας μεταβήσεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἴσως δὲ καὶ ἀποκατασταθήσεται ἐνταῦθα, ἵνα εὐεργετῇ διὰ τε τοῦ παραδείγματος, διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ διὰ τοῦ πλοῦτος ἐγγύτερον τὴν πατρίδα.

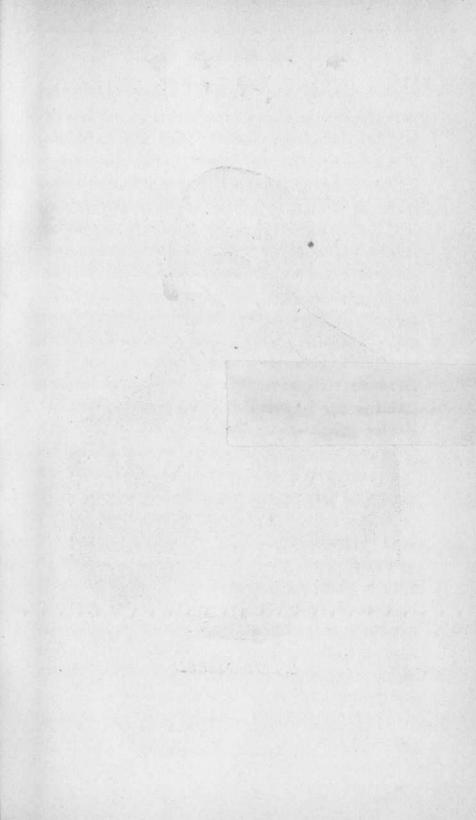
Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄχρι τοῦδε εὐεργεσίαι τῆς οἰκογενείας τοῦ Σίνα ὑπὲρ τῆς πατρίδος δὲν περιορίζονται μόνον εἰς ὅσας ἐνταῦθα ἐμνημονεύσαμεν· εἰσὶ καὶ ἄλλαι, ἐξ ὧν τὰς μὲν δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε καὶ νὰ ὑποδείξωμεν,

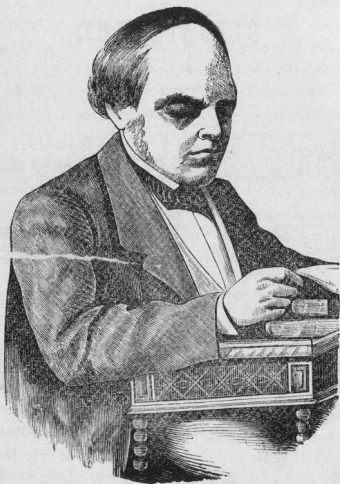
τάς δὲ θεωροῦμεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ· διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι καὶ νέοι πολλοὶ καὶ παρόντες οὐκ ὀλίγοι ἐξεπαιδεύθησαν δαπάνῃ τῆς οἰκογενείας Σίνα· οὐδεὶς ἀγνοεῖ ἐπίσης, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ὄντως εὐγενὴς Ἰφιγένεια Σίνα ἀπὸ δεκαετίας ἤδη μισθοδοτεῖ τὴν ἀξίαν διευθύντριαν τοῦ Ἀρσακείου Κυρίαν Καθανιάρη, δαπανῶσα πρὸς τοῦτο μόνον ὀκτῶ χιλ. φράγκων κατ' ἔτος. Οὐδεὶς ἄγνοεῖ ὡσαύτως, ὅτι δύο τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ὁ Σίνας, καίτοι ἐπιζητήτων ὑπὸ πολλῶν μεγάλων ἀρετῶν τε καὶ καταγωγῆς εὐρωπαϊῶν γαμβρῶν, οὗτος ὅμως ἐξελέξατο τοὺς ἐξ ἐπίσης μεγάλης μὲν καταγωγῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἰσαξίου πλούτου Ἑλληνας, Γρηγόριον Ὑψηλάντην καὶ Γ. Μαυροκορδάτον, προτιμήσας τοῦ πλούτου τὴν δόξαν καὶ τὰς ἀρετάς, δι' ὧν τε ἐκοσμοῦντο οἱ πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων γαμβρῶν αὐτοῦ, καὶ δι' ὧν θὰ τιμήσωσι βεβαίως ἑαυτοὺς οὗτοί τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν. Τοῦτο δὲν εἶναι μικρόν· διότι οἱ ἀπόγονοι τῶν θυγατέρων τοῦ Σίνα, οἷους δὴποτε ἄλλους μὴ Ἑλληνας καὶ νὰ εἶχον συζύγους, θὰ ἀπεκδύοντο καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ· οἱ ἀπόγονοι ὅμως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου εἰσὶ καὶ ἔσονται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα Ἕλληνες, ἐφάμιλλοι τῶν ἐνδόξων προγόνων αὐτῶν Ὑψηλάντου, Μαυροκορδάτου καὶ Σίνα.

Οὕτω λοιπὸν ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως καταγόμενος Σίνας, καταστραφεὶς ἐν αὐτῇ ἕνεκα ἀνομίας, μόλις ἐγκατεστάθη εἰς εὐνομούμενον Κράτος, προήχθη καὶ ἐξέπληξε διὰ τε τοῦ πλούτου καὶ διὰ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἅπαντα τὸν ἐμπορικὸν κόσμον μὲ θαύματα· εὐηργέτησε καὶ εὐεργετεῖ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου ἔσεται εὐφημούμενον καὶ ἀξιομνημόνευτον τὸ ὅ-

νομα αὐτοῦ, διὰ τὰ εὐεργετικά ἔχνη, ἅπερ ἐνεχάραξεν ἀνεξάλειπτα ἐπὶ τῆς μνήμης ἀπασῶν τῶν μελλουσῶν γενεῶν.

Πόσοι ἄρά γε Σίνοι, πόσοι Ζωσιμάδες, πόσοι Καπλᾶναι καὶ πόσοι Βαρβάκαι, διήλθον τὸν βίον των ἄσχημοι καὶ λιμώττοντες ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπικρατήσεως τῆς ἀνομίας; Ἀλλ' εὐτυχῶς τὴν εὐνομίαν ἐπιδιώκουσιν ἤδη ὅσον δύνανται καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι. Οἷα ὅμως θὰ ἦτον ἡ Ἀνατολή σήμερον, οἷα ἡ Δύσις, οἷα σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης, ἂν μὴ διεκόπτετο ἡ ἄλλοτε ἀκμάσασα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι εὐνομία; Ἀλλ' ἔχουσι φαίνεται καὶ αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη, καθὼς καὶ ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντα τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν παρακμὴν των ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης, νεάζοντα, ὀργῶσιν εἰς τὴν πρόοδον διὰ τῆς εὐνομίας· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, γηράσαντα, ἐκφυλίζονται καὶ σήπονται ἐν ἀνομίᾳ καὶ ἀθλιότητι. Εἶθε τοῦλάχιστον ἤδη, ὅτε ἐνεκαὶ νιάσθῃ ἀναντιρρήτως ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς εὐνομίας, μὴ διακοπῇ αὕτη, ἵνα παρὰ χῶσι καὶ ἕτεροι ὅμοιοι ἐκείνων, ὧν τοὺς βίους συγγράφομεν, καὶ οἵτινες ἀνεπτύχθησαν καὶ διέπρεψαν κατὰ τὰ πλεῖστα ἐν εὐνομουμένοις Κράτεσιν, ἵνα εὐεργετήσωσι καὶ οὗτοι τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως εὐηργέτησαν ἤδη ταύτην πάλαι μὲν ποτὲ οἱ Σωκράται, οἱ Σόλωνες, οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Ἀριστείδαι, οἱ Πλάτωνες, οἱ Δημοσθένεις, οἱ Περικλεῖς, οἱ Ξενοφῶντες, καὶ οἱ Πλούταρχοι, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ Εὐγένιοι, οἱ Θεοτόκαι, οἱ Κοραεῖς, οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Βαρβάκαι, οἱ Καπλᾶναι, οἱ Ἀρσάκαι, οἱ Ζάππαι καὶ οἱ Σίνοι.

Δ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

Ἄλλος μὲν τις, γράφων τὰ περὶ Βερναρδάκη τοῦ ἐκ Κρήτης καταγομένου, καὶ συνδυάζων τὰ τε ἄλλοτε πολλάκις καὶ τὰ πρὸ πενταετίας ἐν τῇ ἀτυχεῖ ταύτῃ νήσῳ διαδραματισθέντα πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ κατὰ παρελθόντα Αὐγουστον γερόμενα, πρῶτον μὲν ἤθελε κλίνει γόνυ ἐνώπιον τοῦ δημιουργοῦ τοῦ παντός, καὶ ἤθελεν ἐπιφωνήσει ἴσως τὸ Πυθαγόρειον· «ἔστι δίκης ὀφθαλμός, ὃς τὰ πάνθ' ὄρᾳ.» Λυπηρὸν εἶναι μόνον, ὅτι σὺν τῷ πρωταιτίῳ τῶν τελευταίων συμφορῶν τῆς Κρήτης, ἔπαθον καὶ λαοὶ ἄθωοι. Δεύτερον δὲ ἤθελε προοιμιασθῇ ἴσως δι' Ἱερεμιάδος ὀλῆς, ἵνα θρηνήσῃ τὰς ἐκατόμβας, ἃς προσέφερον ὀλοκαύτωμα τὸ μὲν οἱ κατὰ καιροὺς τύραννοι, χάριν κατακτήσεως τῆς ὅσον ὥραίας τοσοῦτον καὶ ἀτυχοῦς ταύτης νήσου· τὸ δὲ οἱ ἰθαγενεῖς λαοὶ, χάριν διατηρήσεως ἢ ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας των· ἡμεῖς ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, ἐκφράζοντες μόνον ὀδύνην, διότι τὰς μὲν κατακτήσεις ἐφίενται μόνον οἱ τύραννοι, ὅσῳ δι' ἀδίκων χειρῶν ἐπιτιθέμενοι καὶ ἐπιβουλευόμενοι, τόσῳ δικαίως ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας τιμωρούμενοι· αἱ δὲ ζημίαι καὶ καταστροφαὶ ἐπιβαρύνουσι τοὺς ἀτυχεῖς λαοὺς· ἡμεῖς,

λέγομεν, πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεως, ἀρκοῦμεθα μόνον εἰς τὰ ἐξῆς περὶ Κρήτης.

Ἡ νῆσος αὕτη ἦτο τόσον περίφημος ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε ἐν αὐτῇ καὶ ἰδίως ἐν τῷ κατακορύφῳ τοῦ ὑψηλοτάτου ὄρους αὐτῆς, τοῦ Ἰδαίου καλουμένου, ἐμυθολογεῖτο, ὅτι ἐγεννήθη καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς θεῶν τε πάντων καὶ ἀνθρώπων Ζεὺς· ἐξ αὐτῆς δὲ εἶναι βέβαιον, ὅτι προέκυψεν εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ Μίνως καὶ Ῥαδαμάνθυος καὶ ἡ εὐνομία, δι' ἧς μόνῃς ἀναπτύσσεται καὶ προάγεται ἡ εὐημερία τῶν λαῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος τεκμηριοῖ τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κρήτης διὰ τῶν ἐξῆς ὠραίων στίχων :

«Κρητῶν δ' Ἰδομενεὺς δουρικλητῶν ἡγεμονεύων
 »οἱ Κνωσσὸν τ' εἶχον Γόρτυν τε τειχέεσσαν
 »Λύητον, Μίλητόν τε καὶ ἀργυρόεντα Λύκασσον,
 »Φαιστόν τε, Ῥύτιόν τε, πόλεις εὐναιεταέσας
 »Ἄλλοι θ' οἱ Κρήτην ἐκατόμπελιν ἀμφενέμοντο
 »Τῶν μὲν ἄρ' Ἰδομενεὺς δορυκλητὸς ἡγεμονεύων
 »Μυριόνης τ' ἀτάλαντος ἐννυαλίῳ ἐνδρεφόντῃ
 »Τοῖσι δ' ἅμ' ὀγδοήκοντα μέλαιναί νῆες ἤποντο.» (1).

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, ἀναλογιζόμενος τὴν θέσιν καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς νήσου, θεωρεῖ αὐτὴν ἱκανὴν νὰ κα-
 τασταθῇ κυρίαρχος τῆς Μεσογείου· «δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς
 »τὴν ἀρχὴν τὴν ἐλληνικὴν πεφυκέναι καλῶς διό καὶ
 »τὴν τῆς θαλάσσης κατεῖχεν ὁ Μίνως καὶ τὰς νήσους
 »τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰ δὲ ὥκησε» (2).

(1) Ἰδὲ Ὅμηρ. Ἰλ. β. στ. 645—652.

(2) Ἰδὲ Ἀριστοτέλ. Πολιτικὰ, Βιβλ. Δεύτερον, Κεφάλαιον δέκατον.

Ὁ δὲ Στράβων, περιγράφων γεωγραφικῶς τὴν Κρήτην, λέγει· «Μέγεθος δὲ Σωσικράτης μὲν, ὃν φησιν ἀκριβοῦν Ἀπολλόδωρος τὰ περὶ τὴν νῆσον, ἀφορίζεται, »μηκέτι μὲν πλειόνων ἢ δισχιλίων σταδίων καὶ τριακοσίων· πλάτει δὲ οὐ κατὰ μέγεθος· ὥςθ' ὁ κύκλος γένοιτ' ἂν πλέον ἢ πεντακισχίλιοι στάδιοι. Ἀρτεμίδωρος »δὲ τετρακισχιλίους καὶ ἑκατὸν φησίν. Ἱερώνυμος δὲ μήκρος δισχιλίων φήσας, τὸ δὲ πλάτος ἀνώμαλον, πλειόων ἂν εἴη λόγων τὸν κύκλον ἢ ὅσον Ἀρτεμίδωρος....

«Ἔστι δ' ὀρεινὴ καὶ δασεῖα ἡ νῆσος, ἔχει δ' αὐλῶνας »εὐκάρπους. Τῶν δ' ὀρῶν τὰ μὲν πρὸς δύοσιν καλεῖται »Λευκά, οὐ λειπόμενα τοῦ Ταυγέτου καθ' ὕψος· ἐπὶ μήκρος δ' ἐκτεταμένα ὅσον τριακοσίων σταδίων, καὶ ποιοῦν »τα ῥάχιν, τελευτῶσάν πως ἐπὶ τὰ στενά. Ἐν μέσῳ δὲ »κχτὰ τὸ εὐρυχωρότατον τῆς νήσου τὸ Ἰδαῖον, ὅρος ὑψηλότατον τῶν ἐκεῖ, περιφερὲς δ' ἐν κύκλῳ σταδίων »ἑξακοσίων· περιρικεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρίστων πόλεων»⁽¹⁾.

Τὴν ἑκτασιν ταύτην ἀναλογίζων ὁ Τournesfortius, λέγει, ὅτι ἔχει μῆκος μὲν 287 μιλίων, πλάτος δὲ πεντήκοντα πέντε· τὸ μῆκος τοῦτο μόνον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν δύναται τις νὰ διατρέξῃ ἑφιππος, ἐπιπροσθέτει ὁ αὐτὸς Γάλλος συγγραφεὺς· συμμεριζόμενος δὲ πληρέστα· τατὴν δοξασίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπιφέρει πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς τὰ ἐξῆς· «κεῖται μεταξὺ Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, καὶ ἀπέχει τῆς μὲν Μασσαλίας 1600 »περίπου μίλια· τῆς δὲ Κωνσταντινουπόλεως 600· τῆς »ὁ ἐν Αἰγύπτῳ Δαμιάτης 400· τῆς Κύπρου 400· καὶ »τῆς Μήλου καὶ τῶν Κυθήρων 40· καὶ εἶναι κα-

(1) Ἰδὲ Στράβ. Γεωγρ. βιβλ. δέκατον, κεφάλαιον ἕκτον.

»τάλληλος νὰ κατασταθῇ αὐτοκρατορία
»τῆς Μεσογείου» (1).

Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ νῆσος Κρήτη ὑπέστη πάσας τὰς περιπετείας, ὡς καὶ ἅπασαι σχεδὸν αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χῶραι. Καὶ πρῶτον μὲν κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, τούτους δὲ ἐξέβαλον οἱ Ἑνετοὶ, οἵτινες, ἵνα διατηρήσωσι τὴν ὠραίαν ταύτην νῆσον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των, ἠναγκάσθησαν νὰ δαμάσωσι, κατὰ Σιμόνδον Σισμόνδην, δεκαῆς περίπου ἐπαναστάσεις (2), γενομένας ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων, χάριν ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας των. Τοὺς Ἑνετοὺς τέλος ἐξεδίωξαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ εἰκοσιπενταετῇ περίπῳ ἀγῶνα καὶ πολιορκίαν «μοναδικήν, κατὰ Χάμμερ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου διὰ τε τὴν διάρκειαν αὐτῆς, διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ πολέμου, διὰ τὴν πληθὺν τῶν πολιορκούντων, διὰ τὸν ἥρωϊσμόν τῶν πολιορκουμένων καὶ διὰ τὰς πολλὰς ἐκατέρωθεν γενομένας ὑπονόμους κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἀξιομνημονεύτου τούτου ἀγῶνος. Τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ἐγίνετο ἡ πολιορκία, μετεβλήθη, προσθέτει, εἰς πυριφλεγὲς πεδίον, ἔθθα ἐφ' ἐκάστου βήματος ἡ γῆ, χαίνουσα, ἀνέδιδε φλόγας, καὶ ὅθεν οἱ ἐκ τῶν σφαιρῶν κρατῆρες ἐξέπεμπον τὴν καταστροφὴν καὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν» (3).

(1) Relation d'un voyage du Levant etc. par Tournesfort tom. J, pag. 81.

(2) *Idè Histoire des republiques Italiennes du moyen age* par J. C. L. Simonde de Sismondi, Paris 1826 ἀπὸ τοῦ δεκάτου τόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἑκτου.

(3) *Idè Histoire de l' Empire Ottoman* par J. de Hammer, tom. XI, pag. 299.

Μόνον δ' ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἐθουσιάσθησαν τριάκοντα χιλιάδες χριστιανῶν, λέγει ἕτερος ἱστορικός, καὶ ἑκατὸν δέκα χιλιάδες Τούρκων (1).

Τὰς μὲν ἐπὶ τῶν Τούρκων πολλὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις τῶν Κρητῶν, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἀπαριθμοῦμεν ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων. δὲν δυνάμεθα δὲ δυστυχῶς νὰ μνημονεύσωμεν λεπτομερῶς καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος σφαδασμούς τῆς Κρήτης, διότι πρὸς τοῦτο δὲν ἤθελον μᾶς ἀρκέσει ἴσως τόμοι πολλοί· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ σιωπήσωμεν, ὅτι ἡ Κρήτη καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἐπανέστη καὶ ἡρωϊσμὸν ἀπαράμιλλον ἔδειξε καὶ μόνον εἰς τὴν σκληρὰν διπλωματίαν ὑπέκυψεν· ἄλλως δὲν ὑπάρχει βράχος ἐν Κρήτῃ, ὅστις νὰ μὴ ἐβάφη ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τοῦ αἵματος ἐνὸς μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας, καὶ δὲν ὑπάρχει ἴσως ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ Ἑλλάδι οὔτε σπιθαμὴ γῆς, ἥτις νὰ μὴ ἐποτίσθῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ Κρητικοῦ αἵματος· Τόσον ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας ἦτο ἐκπαλαι εἶναι καὶ σήμερον ἐρριζωμένος καὶ ἀκμαῖος εἰς τὰ στήθη τῶν Κρητῶν. Εἶθε τοῦλάχιστον εἰς τὸ μέλλον νὰ ἡσυχάσῃ καὶ εὐημερήσῃ ὁ ἀτυχὴς οὗτος τόπος, ἔστω δι' οἴουδήποτε εἰδους πολιτεύματος, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ καλὸν μόνον νὰ γείνῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἀδιάφορον εἰς ἡμᾶς ἂν τὸ καλὸν τοῦτο προκύψῃ ἐκ τοῦ Γιάννη ἢ ἐκ τοῦ Χασάνη. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Ὁ δὲ Δημήτριος Βερναρδάκης, καίτοι Ἑλλήν γνη-

(1) Histoire de la republique de la Venise par P.Daru deuxième édition tom. vj, pag. 428.

σιώτατος τὴν τε καταγωγὴν καὶ τὸ φρόνημα καὶ ὀλίγους βεβαίως ἔχων καὶ μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι γεννηθέντων τοὺς ἐφαμίλλους κατὰ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὰ ἀληθῶς ἑλληνικὰ αἰσθήματα, δὲν ἐγεννήθη ὁμῶς ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' οὔτε ἐπάτησέ ποτε τὸν πόδα οὔτε εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεως τῶν γονέων αὐτοῦ, οὔτε εἰς τὴν διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἐλευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς τῆς ἡμέρας εἶδεν ἐν τῇ ἑκπαλαί φιλοξενούσῃ τοὺς ἐξ ἀνάγκης ἢ χάριν ἐμπορίου ἐκπατριζομένους Ἕλληνας Ῥωσσίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ταϊγανίῳ. Πατέρα δ' ἔσχε τὸν Γεώργιον Βερναρδάκην καὶ μητέρα τὴν Μαρίαν Ἀλφιεράκη. Ἀμφοτέρων τῶν γεννητόρων αὐτοῦ αἱ οἰκογένειαι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερουσῶν ἐν Κρήτῃ μὲν ἢ τοῦ πατρὸς, ἐν Πελοποννήσῳ δὲ ἢ τῆς μητρός. Ἀμφοτέραι ἐνοχοποιηθεῖσαι ἐν μιᾷ τῶν πολλῶν ἐπὶ Τούρκων ἐπαναστάσεων τῆς Ἑλλάδος, μετώκησαν μετὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρίδος εἰς Ῥωσσίαν. Ἐκεῖ δὲ ἀμφοτέραι διεκρίθησαν ὡς ὀλίγιστα, ἄλλαι οὐ μόνον ἐπὶ πλούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντοειδέσιν ἄλλοις καὶ μεγάλοις εὐεργετήμασιν ὑπὲρ τε τοῦ φιλοξενούντος αὐτὰς τόπου, ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων πατρίδος καὶ ὑπὲρ ἄλλων πρὸς τοῦτοις χωρῶν, δεομένων τῆς συνδρομῆς των, εἴτε χάριν ἐκπαιδεύσεως, εἴτε χάριν πολιτισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως τῆς ὕλικῆς εὐημερίας, ὥσπερ κατωτέρω λεχθήσονται ἐν λεπτομερείᾳ τινὶ τὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Βερναρδάκη ἀφορῶντα.

Ὁ πατὴρ τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη Γεώργιος, δὲν ἦτο, φαίνεται, προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν, ὅτε τῷ 1770 ἐξεπατρίσθη· διότι ἐν Ῥωσσίᾳ εἰσέχθη εἰς στρατιωτικὴν

σχολήν, ἐδιδάχθη ἐν αὐτῇ ἐπιμελῶς τὰ ναυτικά, διωρίσθη ἀκολουθῶς ἀξιωματικὸς καὶ προήχθη εἰς τοσοῦτον, ὥστε βηθμηδὸν προβιβαζόμενος ἀνεδείχθη καὶ ταγματάρχης ἐν ναυτικῇ ὁμῶς πάντοτε ὑπηρεσία.

Ἀλλὰ καίτοι λαμπρὸν ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ στάδιον καὶ κλίσιν οὐκ ὀλίγην εἰς τὰ ναυτικά, παρητήθη ὁμῶς οἰκοθεν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ διώκει ἀκολούθως ἰδιόκτητόν τι πλοῖον, Γ α μ π ά ρ α ν καλούμενον, δι' οὗ μετήρχeto τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον· τότε δὲ συνεζεύχθη καὶ τὴν Μαρίαν Ἀλφιεράκη.

Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐτέχθη τῷ μὲν 1800 πρωτόκοτος ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, οὗ τὸν βίον γράφομεν ἐνταῦθα· βραδύτερον δὲ δευτερότοκος ὁ Κωνσταντῖνος Βερναρδάκης, ἐν μεγάλῃ ὑπολήψει πρὸ ἐτῶν τινῶν ἀποβιώσας· μετ' αὐτὸν δὲ ἡ Θεοδώρα, σύζυγος γενομένη βραδύτερον τοῦ εὐπόρου Βαφέα· καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Σοφία, σύζυγος καὶ αὕτη γενομένη βραδύτερον τοῦ Οἰκονόμου.

Ὁ δὲ Δημήτριος, εἴτε διότι ὀλίγην εἶχεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων ἔφεσιν, εἴτε διότι αἱ περιστάσεις δὲν τῷ ἐπέτρεψαν, ὀλίγα ἐδιδάχθη ὑπὸ διδασκάλων γράμματα, οὐδεμίαν δ' ἐγίνωσκε κατὰ γραμματικούς κανόνας ξένην γλῶσσαν. Ὅσα δ' ἐγίνωσκεν ἐδιδάχθη τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ ἐν Ταϊγανίῳ σχολῇ, ἀκολούθως δὲ, κεκτημένα ἔχων ὡς Ἑλλήν καὶ ὡς υἱὸς ἀξιωματικοῦ τὰ τῆς Εὐγενείας δικαιώματα, εἰσήχθη καὶ εἰς στρατιωτικὴν τινα σχολήν, ἐνθα ἐξεπαιδεύθη περὶ τὰ στρατιωτικά. Ἀποπερατώσας δ' ἐν αὐτῇ τὰς σπουδὰς τοῦ, κατετάχθη ἀμέσως εἰς τὸν στρατὸν, λαβὼν τότε συνάμα καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπασπιστοῦ· προαγά-

μενος δὲ πάντοτε κατ' ἀρχαιότητα, ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑπολογαγοῦ.

« Ἀλλ' ὁ βαθμὸς οὗτος ἦτο (ὡς ἐδημοσίευσέ τις ἐν » τῇ Μερίμνῃ, ἅμα μαθὼν τὸν θάνατον αὐτοῦ) ἐλάχι- » στος διὰ τὸν Δημ. Βερναρδάκη. "Οθεν διατελὼν εἰς » ἡλικίαν, καθ' ἣν ἡ κρίσις ἐπέρχεται ἰσχυροτέρα εἰς τὸν » ἄνθρωπον, ἐσκέφθη ὅτι τὸ στάδιον, ὅπερ ἐξελέξατο δὲν » ἡδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀξιέπαινον φιλοδοξίαν » του· διότι δὲν προέβλεπε διὰ τῆς ὀξυδερκείας του οὔτε » μακρόθεν μέλλον ἀνάλογον τῶν ἐλπίδων καὶ τοῦ πό- » θου του. Διὸ ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἐνιαυτῶν ἀπεσύρθη » ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἵνα δοθῇ εἰς ἕτερον » βίον. Οἱ γονεῖς του διέτριβον τότε ἐν Ταϊγανίῳ. Ἀ- » πεφάσισε λοιπὸν νὰ μεταβῇ παρ' αὐτοῖς, ὅπως κατορ- » θώσῃ νὰ τύχῃ ὑπηρεσίας ἀναλόγου τῆς σφριγώσης » φιλοδοξίας του. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐστερεῖτο τῶν ἀ- » παιτουμένων δι' ἔξοδα τῆς μεταβάσεώς του ἀπὸ Πε- » τρουπόλεως εἰς Ταϊγάνιον, ἅτινα συνεποσοῦντο κατ' » ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς 800 περίπου φρ. Ὁ Δημήτριος » Βερναρδάκης ἐλυπεῖτο σφόδρα διὰ τὴν οἰκονομικὴν » ταύτην κατάστασίν του, καὶ διετέλει εἰς ἀμηχανίαν » περὶ τοῦ πρακτέου. Διανοεῖται λοιπὸν ἡμέραν τινὰ » νὰ ζητήσῃ τὸ διὰ τὸ ταξιδιδίον του ἀναγκαιοῦν ποσὸν » ἀπὸ πλούσιόν τινα τραπεζίτην καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ » σκοποῦ του συντάσσει ἀπόδειξιν, ἐν ᾗ ἔγραψεν ὅτι ἐ- » δανείσθη παρ' ἐκείνου τοῦ τραπεζίτου 800 φρ. ἅτινα » ὑπεχρεῶτο νὰ τῷ ἀποδώσῃ, ἀφοῦ ἤθελεν ἀποκτήσει » χρήματα. Φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην, » μεταβαίνει παρὰ τῷ τραπεζίτῃ καὶ αἰτεῖ τὰ χρήματα. » Ὁ τραπεζίτης τῷ ἀπήντησεν ὅτι δὲν δύναται νὰ τῷ

»φανῇ χρήσιμος. Ὁ Βερναρδάκης, εἰς ὃν ὑπέφωσκεν
 »ἐπίζηλον μέλλον, κατελήφθη ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ ἀ-
 »πῆλθε (1).

Τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν ἔξοδα ἐπρομηθεύθη κατ' ἄλλον
 τινὰ τρόπον ὁ Βερναρδάκης. «Ἐξ ὧσων δαπανῶ ὡς
 »ἀξιωματικός, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ
 »ὑπάρχωσι καὶ τινὰ μὴ ἀπολύτως ἀναγκαῖα· διότι οἱ
 »ἀπλοὶ στρατιῶται, οἳ μὴ δαπανῶντες εἰς ταῦτα, καὶ ζῶσι
 »καλῶς καὶ ὑγιαίνουν. Ἐὰν λοιπὸν μὴ δαπανῶ καθ'
 »ἐκάστην πρὸς προμήθειαν τῶν μὴ ἀπολύτως ἀναγ-
 »καίων, θὰ ἔχω οἰκονομίας· δι' αὐτῶν δύναμαι νὰ
 »ἐπιτύχω τοῦ σκοποῦ ἄνευ δανείων καὶ ἄνευ πλειοτέ-
 »ρου ἐξευτελισμοῦ· ἂν δὲ ἡ θεία πρόνοια, ἥς τὴν προ-
 »συχσίαν ἐπικαλοῦμαι ἐξ ὅλης καρδίας, μὲ βοηθήσῃ νὰ
 »εὐπορήσω ποτὲ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου μου, δὲν θὰ
 »πολιτευσθῶ βεβαίως ὅπως ὁ τραπεζίτης, ἀλλὰ μάλι-
 »στα θὰ προσπαθῇσω νὰ γείνω καὶ εἰς αὐτὸν χρήσιμος,
 »διότι μ' ἐδίδαξεν ἐν πρακτικὸν καὶ ὠφέλιμον ἔσως ἐν
 »τῷ μέλλοντι μάθημα».

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπελήφθη ἀμέσως τοῦ ἔργου· ἡ
 δὲ θεία πρόνοια εὐώδωσε κατὰ πάντα τὰς εὐχὰς του·
 ἐντὸς μηνῶν τινῶν ἔσχε τοσαῦτα ἐκ τῶν οἰκονομιῶν,
 ὧσων ἐδεῖτο ν' ἀπέλθῃ εἰς τοὺς γονεῖς του· παρ' αὐτοῖς
 δὲ διαμένων ἐν ἀδείᾳ ἔτυχε τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Ἐν Ταϊγανίῳ κατῴκει τότε ἡ φιλόανθρωπος ἑλληνίδς
 Βαφέα, ἀνατρέφουσα εὐειδεστάτην τινὰ, ἀλλ' ὀρφανὴν
 γονίων, καὶ ἀπορον νέαν, Ἐνναν Κηποροῦ καλουμένην.
 ταύτης ἠράσθη ἐντίμως ὁ Βερναρδάκης· ἀλλὰ ποῦ χρή-

(1) Ἡ δὲ Μερίμνης ἀριθμ. 899, 12, Ἰουλίου 1870.

ματα, ἵνα γείνη τὸ συνοικέσιον; καὶ διὰ τίνων μέσων, διὰ τίνος ἐντίμου ἐργασίας νὰ ζήσωσι μετ' αὐτὸ οἱ ἐρώμενοι; Καὶ ἡ μὲν Βαφέα καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Βερναρδάκη ἐξοικονόμησαν τότε, ὅπως κάλλιον ἐδυνήθησαν, τὸ πρᾶγμα μὴ ἀποκρούουσαι ἀποτόμως τὸν ἀγνὸν καὶ ἐντιμον ἔρωτα τῶν νέων· ἀλλὰ μὴ ἐνδίδουσαι καὶ εἰς τὸ συνοικέσιον. Ἡ δὲ θεία πρόνοια, ἥς τὴν ἀντίληψιν ἐπεκαλέσθη καὶ τότε ἐνθέρμως ὁ Βερναρδάκης, δὲν ἐβράδυνε νὰ προμηθεύσῃ καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦντα.

Ἐν οἰκίᾳ τινὶ ἐγίγνετο κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν μέγα χάρτοπαίγνιον· ὁ Βερναρδάκης, μὴ ἔχων ἐργασίαν, καὶ πανταχοῦ εὐπρόσδεκτος ὢν διὰ τοὺς τρόπους του, ἐσύχναζε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀπεφάσισε νὰ γείνη διὰ μόνης τῆς ἐργασίας καὶ τῆς καλῶς ἐννοουμένης οἰκονομίας εὐπορος, δὲν ἔπαιζε τυχηρὰ μάλιστα παιγνίδια, καίτοι καλῶς γινώσκων ἀπαντας τοὺς κανόνας τούτων.

Μεταξὺ τῶν παιζόντων ὑπῆρχε καὶ νέος τις ἐκ Χαρχόβου, Κούζεν καλούμενος, υἱὸς ἀνδρὸς πλουτήσαντος μεγάλως ἐκ τοῦ μονοπωλείου τῶν οἶνοπνευμάτων· ὁ μὲν Κούζεν, ἀφηρημένος ὢν, ἔπαιζε τόσον ἀπροσέκτως καὶ ἀδεξιῶς, ὥστε ἐν σμικρῷ διαστήματι χρόνου ἀπώλεσεν ἑπτὰ χιλιάδας ρουβλίων· ὁ δὲ Βερναρδάκης παρ' αὐτῷ ἱστάμενος, ἐλυπήθη τοσοῦτον διὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην, ὥστε παρεκάλεσε τὸν Κούζεν νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ παίξῃ εἰς λογαριασμὸν του μέχρις οὗ ἐπανορθώσῃ τὰς ἀπωλείας. Δεκτῆς γενομένης τῆς προτάσεως, ὁ Βερναρδάκης ὑπῆρξε τοσοῦτον τυχερὸς, ὥστε μετὰ τὸ τέλος τοῦ παιγνιδίου παρέδωκε τῷ Κούζεν καὶ ἑπτὰ ἐτέρας χιλιάδας ρουβλίων κέρδος· ἀλλ' ὁ εὐγενὴς τὴν ψυχὴν

Ῥώσσοι, ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν ζημιῶν, παρέδωκεν ἅπαντα τὰ κέρδη εἰς τὸν Ἑλληνα «εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ δεχθῶ, εἶπεν οὗτος, ἐπαιζον εἰς λογαριασμόν σου.» «Ναί» ἀπήντησεν ὁ Ῥώσσοι, «ἀλλ' ἱκανὸν μοι εἶναι ὅτι μοι ἀνέκτησες τὰ ἀπώλεσθέντα· τὰ δὲ κέρδη σοὶ ἀνήκουσι μέχρι λεπτοῦ.» Ἀμφοτέρων δ' ἐπιμενόντων εἰς τὴν ἄρνησιν, τῇ μεσιτείᾳ τῶν φίλων τὰ κέρδη διανεμήθησαν ἐξ ἡμισείας μεταξὺ τῶν ἀποποιουμένων.

Τὸ ὅλως τυχαῖον τοῦτο περιστατικὸν διέθεσε τοσοῦτον εὐμενῶς τὴν καρδίαν τοῦ Ῥώσσου πλουσίου ὑπὲρ τοῦ Βερναρδάκη, ὥστε ἀμέσως τὴν ἐπιούσαν ἐγράψεν αὐτῷ φιλοφρονεστάτην ἐπιστολήν, δι' ἧς τὸν παρεχάλει νὰ δεχθῇ, ἂν ᾔηται δυνατόν, θέσιν τινὰ παρ' ἑαυτῷ, διευθύνοντι τότε ὑπὸ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, γενικὸν ἐνοικιαστὴν τοῦ μονοπωλείου τῶν οἰνοπνευμάτων τοῦ Νομοῦ Χαρκόβου ὄντα, τὸ μονοπώλιον τούτων ἐν τῷ τμήματι Ταϊγανίου. Δὲν ἔχομεν δὲ ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἀμφοτέρα τὰ περιστατικὰ ταῦτα διέθεσαν ἐπίσης εὐμενῶς καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ Ῥώσσου καρδίαν τοῦ Βερναρδάκη.

Καὶ οὗτος μὲν εὐθὺς μετὰ τίνα συνήθη ἐν τοιαύταις περιστάσεσι περιποίησιν ὑπὲρ τῆς ἐρωμένης του, ἐπέμψεν τὴν ἀπὸ τοῦ στριτιωτικοῦ του βαθμοῦ παραίτησιν, ἀνέλαβε τὰ παρὰ τῷ Κούζεν νέα καθήκοντα ὡς γραμματεὺς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὡς διευθυντὴς τοῦ ὑποκαταστήματος, καὶ ἐξεμυστηρεύθη αὐτῷ ὡς ὀμήλικι καὶ τὰ περὶ τῆς ἐρωμένης του. Ἀποδεκτῆς γενομένης ὀριστικῶς τῆς παραιτήσεως, ὁ Βερναρδάκης ἀνέπτυξε τοσοῦτον ζήλον καὶ προήγαγεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν τὴν ὑπηρεσίαν,

ὥστε ὁ ἀπὼν γενικὸς ἐνοικιαστὴς πατὴρ Κούζεν θαυμάσας, ἠρώτησε περὶ τούτου δι' ἐπιστολῆς τὸν υἱόν· οὗτος δὲ μετ' εὐγενοῦς εἰλικρινείας ἀπέδωκε τὰ πάντα εἰς τὸν νέον γραμματέα αὐτοῦ καὶ διευθυντὴν Βερναρδάκην. Ὁ γενικὸς ἐνοικιαστὴς ἐπιθυμεῖ μετ' οὐ πολὺ νὰ γνωρίσῃ καὶ προσωπικῶς τοῦτον, γράφει λοιπὸν τῷ υἱῷ του νὰ παραλάβῃ τὸν νέον αὐτοῦ γραμματέα καὶ ν' ἀπέλθῃ πρὸς συνέντευξίν του εἰς Χάρκοβον. Τὰ μὲν πρὸς ἀξιόπρεπῇ τινα παρουσίαισιν ἑαυτοῦ ὁ Βερναρδάκης ἐξεῦρε τότε εὐχόλως παρ' Ἑλλήνου φίλου, τοῦ καὶ δόντος ἡμῖν τὰς πληροφορίας ταύτας καὶ μὴ ὁμοιάζοντος, φαίνεται, τὸν Ῥώσσον τραπεζίτην. Ἐν Πετροπόλει δὲ τότε ἔμελλε νὰ ἐνοικιασθῶσι τὰ μονοπώλια καθ' ἅπαν τὸ ἀπέραντον Ῥωσσικὸν Κράτος.

Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ Βερναρδάκη δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ὁ πατὴρ Κούζεν, ὅστις ἀγαθὴν φαίνεται ἔχων ἐπίσης καρδίαν, πολλὴν κτησάμενος ἐν τῷ ἐπαγγέλματί του πείραν, μαθὼν δὲ ἴσως τι παρὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ περὶ τοῦ ἐρωτικοῦ πόνου τῆς καρδίας τοῦ Βερναρδάκη, καὶ θέλων νὰ ὠφελήσῃ αὐτόν, παρέλαβε καὶ ἀπῆλθεν εἰς Πετρούπολιν, ἐνθα ἔμελλε νὰ γείνη μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐνοικίασις τοῦ μονοπωλείου τῶν οἶνοπνευμάτων καθ' ἅπαν τὸ Κράτος. Καὶ τῷ μὲν Βερναρδάκῃ προέτεινε ὁ Κούζεν νὰ παρουσιασθῇ ὡς πλειοδότης ἐπὶ τῆς ἐνοικιάσεως πολλῶν νομῶν ἢ τμημάτων ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ ἀπεσύρθη καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ συναγωνισμοῦ, ὡς προβλέπων δηθὲν ζημίαν.

Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε θαυμασίως· ἡ ἐνοικίασις κατεκυρώθη ἐν ὀνόματι τοῦ Βερναρδάκη εἰς ἐπικερδεῖς τιμάς· δὲν ἐβράδυναν δὲ νὰ τῷ παρουσιασθῶσιν ὑπενοί-

κίασται, προσφέροντες οὐκ εὐκαταφρόνητα κέρδη· τότε ὁ Βερναρδάκης, κατεχόμενος πάντοτε ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς ιδέας τοῦ δικαίου καὶ τοῦ καθήκοντος, ἐπολιτεύθη, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ χαρτοπαιγνίου· ἅπαντα μὲν τὰ κέρδη προσέφερε τῷ Κούζεν, αὐτὸς δὲ ἤρχεσθαι εἰς τὴν ἀντιμισθίαν τοῦ γραμματέως· ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ Κούζεν δὲν ἐδείχθη ὑποδεέστερος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κατὰ τὰ αἰσθήματα· τὰ μὲν ἐκ τῆς ὑπενοικιάσεως τῶν λοιπῶν τμημάτων κέρδη διένειμεν ἐξ ἡμισείας μετὰ τοῦ Βερναρδάκη· αὐτὸς δὲ τηρήσας εἰς συνεταιρικὸν λογαριασμὸν τὸ τμῆμα τοῦ μεγάλου Νομοῦ Σιμπίρσκη, ἐπεμψεν εἰς αὐτὸ διευθυντὴν τὸν Βερναρδάκην καὶ ἐπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἵνα ἡσυχάσῃ. Ὁ Βερναρδάκης, μὴ ἔχων λέξεις ἱκανὰς νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν εὐχαρίστησίν του, «μίαν ἔτι Σὰς ζητῶ χάριν, εἶπε τῷ Κούζεν, νὰ μοι ἐπιτρέψῃς ν' ἀπέλθω πρότερον εἰς Ταϊγάνιον καὶ λάβω τὴν εὐχὴν τῶν γονέων μου·» «ἐνόησα» ἀπήντησεν ὁ Κούζεν, «δὲν εἶναι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἔ-»
 »χεις καὶ ἄλλο τι νὰ πράξῃς ἐν Ταϊγανίῳ, ποιεῖ πῶς
 »τὸ δόκει σου· ἀπελθε μετὰ τῆς εὐχῆς μου, μὴ σὲ κα-
 »ταλάβῃ ὁμοῦς ἐπὶ πολὺ ὁ ὑμέναιος.

Αὐθημερόν τῆς ἀφίξεώς του εἰς Ταϊγάνιον ὁ Βερναρδάκης, ἀποδείξας ὅτι ἔχει ἤδη καὶ πόρους καὶ ὑπηρεσίαν ἐντιμον καὶ ἐπικερδῆ, ἀπήντησεν ὡς σύζυγον τὴν ὀρφανὴν μὲν καὶ ἄνευ προικὸς, ἀλλ' ἐνάρετον καὶ εὐεῖδῃ Ἑλληνίδα Ἀνναν Κηπουροῦ· τοῦτο δὲ ὑπῆρξε τὸ θεμέλιον καὶ ἡ κορωνὶς πάσης τῆς ὅσον οὕτω ἀναλαμψάσης εὐημερίας καὶ δόξης του· διότι οἶαν δὴ ποτε ἄλλην, ἀλλογενῆ μάλιστα, καὶ ἂν ἐλάμβανεν ὡς σύζυγον, ὅσην δὴ ποτε προῖκα καὶ ἂν τῷ ἔφερεν αὕτη, ἢ τε προῖξ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ κα-

ταναλωθῇ καὶ ὁ Βερναρδάκης νὰ μὴ εὐημερήσῃ. Διὰ τῆς ὀρφανῆς ὅμως ἑλληνίδος καὶ πλούτη μεγάλα ἐθησαύρισεν ὁ Βερναρδάκης καὶ δόξης καὶ τιμῶν ἠξιώθη καὶ μνήμην ἀθάνατον τοῦ ὀνόματός του ἐκληροδότησεν εἰς τὸ μέλλον. Τοῦτο θὰ φανῇ ἴσως παράδοξον, καὶ θὰ κατακριθῶμεν ὡς ὑπερβολικοὶ, ἀλλὰ ἐπιτραπήτω νὰ παραθέσωμεν ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ἄλλων ἐν μόνον παράδειγμα πρὸς σύγκρισιν.

Σύγχρονος τοῦ Βερναρδάκη ὑπῆρξε καὶ Πελοποννήσιός τις Ἑλλήν, ἐν Βασαραβία προαχθεὶς καὶ εὐημερήσας· Οὗτος, μόλις εὐπορήσας, ἐπεμψεν ἐνταῦθα χίλια χρυσᾶ νομίσματα, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς δέκα τρεῖς χιλιάδας δραχμὰς, ἵνα διατηρῆται ἐκ τοῦ τόκου ἡ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν ἀλληλοδιδασκτικόν τι σχολεῖον ἐν τῇ πατρίδι του· διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἠγοράσθησαν δέκα καὶ τρεῖς μετοχαὶ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης. Καλῶς καὶ εὐσυνειδήτως διοικουμένη ἡ περιουσία αὕτη, οὐ μόνον ὑπερεπαρκεῖ εἰς τὸν φιλοπάτριδα σκοπὸν τοῦ δωρητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπετέλεσεν ἤδη κεφάλαιον πεντήκοντα χιλιάδων δραχμῶν. Ὁ δωρητὴς, ἔχων φαίνεται καὶ ἅπαντα τὰ λοιπὰ προσόντα τοῦ Βερναρδάκη, δὲν ἐβράδυνε νὰ πλουτήσῃ καὶ νὰ γείνῃ ἑκατομμυριούχος, ἀλλὰ τότε ἐπεθύμησεν εὐγενὴς τε νὰ γείνῃ ἐξ ἀγχιστείας, καὶ προῖκα ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειτέραν νὰ προσθέσῃ εἰς τὰ πλούτη του· συνεζεύχθη λοιπὸν ἀλλοδαπὴν, ἔτεξε μετ' αὐτῆς τέκνα, ἠύξησεν εἰς μέγαν βαθμὸν τὰ πλούτη του· ἀλλ' ἀποθανόντος τούτου, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξέλειπεν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐνθα διέπρεψε, καὶ μόνον τὸ πρὸς τὴν πατρίδα εὐτελὲς κληροδότημα θὰ διατηρήσῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἀθάνατον καὶ

εἰς τὰς μελλούσας γενεάς· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Ὁ δὲ Βερναρδάκης, παραλαβὼν τὴν σύζυγον καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων, ἀπῆλθεν εἰς Σιμπήρσκη· ἐκεῖ δὲ εὔρε το μὲν ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων ἐκ τῆς εἰσπράξεως νεκράν· τὸ δὲ, μεγάλην ποσότητα ἀλεύρων τοῦ δημοσίου, πωλουμένων ἐπὶ δημοπρασίας εἰς εὐτελεστάτας τιμὰς. Καίτοι δὲ μὴ ἔχων ἐντολὴν ὁ Βερναρδάκης νὰ ἐξέρχεται τοῦ κύκλου τοῦ ἐμπορίου του καὶ νὰ ῥιψοκινδυνεύῃ συνεταιρικὰ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀλλότρια μάλιστα κεφάλαια εἰς ἐπισφαλεῖς ἐπιχειρήσεις, δὲν ἐδίστασεν ὅμως ν' ἀγοράσῃ ἀνεὺ ἀδείας τ' ἀλευρα καὶ νὰ γράψῃ ἐν τιμιότητι καὶ εἰλικρινείᾳ εἰς τὸν προῖστάμενον καὶ συνέταιρον, ὅτι ἐν περιπτώσει ζημίας ἀναδέχεται εἰς βάρος του ταύτην· ἀλλ' ὁ Κούζεν, ἄριστα ἐκτιμήσας τὴν ἐμπορικὴν ὀξυδέρκειαν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τοῦ Βερναρδάκη, ἀπήντησε, «κέρδη καὶ ζημίαι θὰ ἐπιβαρύνουσι τοῦ λοιποῦ ἀμφοτέρους». Εὐτυχῶς οὔτε ὁ Κούζεν μετεμελήθη ποτὲ διὰ τὴν ἄκραν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὸν Βερναρδάκην, οὔτε οὗτος ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Τὰ μὲν ἀλευρα μετ' οὐ πολὺ ὑπερετιμήθησαν· τὰ δὲ πάντων ἔσχατα ἐκποιηθέντα ἀπέδωκαν κέρδη μυθώδη, ὡς πωληθέντα κατὰ τὸ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἀξίας.

Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Βερναρδάκη τότε εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν, ἥτις μόνη ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τοιαῦτα εὐάρεστα ἀποτελέσματα, ἔφθασεν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν. «Ὡς μόνον, συνήθως ἔλεγε, μὲ λυπεῖ, ὅτι δὲν ἐδυνήθην εἰσέτι ν' ἀνταμείψω καὶ τὸν ἀρνηθέντα μοι τὸ δάνειον τραπεζίτην· διότι βεβαίως, ἂν εὐχόλως εὑρισκόν ἤ χρήματα τότε, δὲν ἤθελον ἀποφασίσαι νὰ οἰκονομῶ τοῦ

»λοιποῦ ἐκ τῶν περιττῶν, καὶ δὲν ἤθελον ἐπιθυμήσει
 »νὰ πλάσσω πάντῃ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ
 »ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν καὶ νὰ γείνω
 »πλούσιος. Εἶναι μὲν ἀληθές, προσέθετεν, ὅτι εἰς τοῦτο
 »μ' ἐβοήθησε μὲν κατὰ τι καὶ ἡ τύχη· συνετέλεσε δὲ μεγά-
 »λως καὶ ἡ καλῶς ἐννοουμένη οἰκονομία, καὶ ἡ ἀνεκτί-
 »μητος οἰκογενειακὴ εὐημερία, δι' ὧν μ' ἐπροίκισεν ἡ σύ-
 »ζυγός μου· ἀλλ' εἰς τί ἤθελον συντελέσει ἅπαντα
 »ταῦτα, ἂν μὴ ὠδήγει στερεῶς τὰ διαβήματά μου ἡ
 »θεία πρόνοια; Πόσοι ἄρά γε ἄλλοι δὲν ὑπῆρξαν εὐ-
 »τυχέστεροι ἐμοῦ εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον; ἀλλ' ὅμως
 »οὐδένα τοῦτον εἶδον μέχρι τέλους τοῦ βίου του εὐη-
 »μεροῦντα. Τὸ χαρτοπαίγνιον εἶναι εἶδος συμπεφωνη-
 »μένης ληστείας, ἣν οὐδεὶς τίμιος ἄνθρωπος πρέπει νὰ
 »μετέρχηται, ἵνα πλουτήσῃ. Ὅσα δὴποτε καὶ ἂν ᾔναι
 »τὰ ἐκ τοῦ χαρτοπαίγνιου κέρδη, οὐχὶ μόνον δὲν δια-
 »μένουσιν, ἀλλὰ συγκαταστρέφουσι καὶ τὰ δι' ἐντίμων
 »ἐπιχειρήσεων ἢ ἔργων ἢ δικαιωμάτων κτώμενα. Πόσοι
 »ἄλλοι ἄρά γε, καίτοι δραστηριώτεροι ὄντες ἐμοῦ εἰς
 »τὰ ἔργα των καὶ φρονιμώτεροι εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις
 »των, δὲν ἐπλούτησαν ὅμως τοσοῦτον ταχέως ὅσον
 »ἐγώ. Τοῦτο βεβαίως μόνον εἰς τὴν διαρκὴ προστασίαν
 »τῆς θείας προνοίας ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἀποποίησιν
 »τοῦ τραπεζίτου, εἰς δὲν ὁμολογῶ χάριτας καὶ δέομαι τοῦ
 »εὐψίχου νὰ μοὶ παρέξῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀνταμείψω».

Δὲν ἐβράδυνε τῷ ὄντι νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ ἡ εὐχὴ αὕτη
 τοῦ Βεναρδάκη. «Ἐπὶ τετραετίαν διατελέσας οὗτος
 »ὥς διευθυντής, λέγει ὁ συντάκτης τῆς Μερίμνης, ἡ-
 »τύχησε νὰ λάβῃ εἰς μερίδιόν του δύο ἑκατομμύρια
 »φράγγα. Γενόμενος λοιπὸν κάτοχος τοιαύτης περι-

σουσίας τόσῳ ταχέως, ἐπόμενον ἦτον ὅτι ἤθελε πολ-
 »λαπλασιάσει αὐτήν· καὶ πράγματι ἐντὸς ὀλίγων ἐνι-
 »αυτῶν ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης ὑπελογίζετο μεταξὺ
 »τιῶν πλουσιωτέρων τῆς Πετρουπόλεως, ἀποκτήσας ἀ-
 »κίνητον περιουσίαν μεγάλης ἀξίας».

«Ὁ Βερναρδάκης, ὡς εἴπομεν, ἐπεζήτηι πάντοτε νὰ
 »εὕρῃ τὸ μέσον, δι' οὗ νὰ δυνηθῇ νὰ εὐεργετήσῃ τὸν μὴ
 »εὐεργετήσαντα αὐτόν. Ὁ τραπεζίτης ἐκεῖνος ἐκ συμ-
 »πτώσεως περιῆλθεν εἰς χρηματικὴν κρίσιν. Ἡ κτη-
 »ματικὴ του περιουσία, ἥς μερίδιον εἶχε καὶ ἑγγαμος
 »μονογενὴς θυγάτηρ του, κατεσχέθη ὑπὸ τῆς κυβερ-
 »νήσεως, εἰς ἣν ἐχρεώσται, καὶ ἐτέθη εἰς πλειστηρια-
 »σμόν. Ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθώτατος Βερναρδάκης
 »μανθάνει τοῦτο καὶ σπεύδει τὴν ἡμέραν τοῦ πλειστη-
 »ριασμοῦ εἰς τὸν προσδιωρισμένον τόπον. Ἐρωτᾷ περὶ
 »τοῦ ποσοῦ τοῦ χρέους καὶ μανθάνει ὅτι ἀνήρχετο εἰς
 »142 περίπου ἑκατομ. φράγκων. Ἐμποδίζει τὴν
 »πρόσδον τοῦ πλειστηριασμοῦ καὶ πληρώνει ὁλόκληρον
 »τὸ χρέος. Ὁ ὀφειλέτης, πληροφορηθεὶς τοῦτο, μετα-
 »σχίνει πανοικί μὲ δακρυβρέκτους τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς
 »τὸν πρωτοφανῆ εὐεργέτην του καὶ τῷ ἐκφράζει ἀπεί-
 »ριους εὐγνωμοσύνας. Ὁ Βερναρδάκης εἰς ἀπάντησιν τῷ
 »λέγει, δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ εὐεργέτης σου ἀλλὰ σὺ εἶσαι τοιοῦ-
 »τις εἰς ἐμέ. Ὁ εὐεργετηθεὶς τραπεζίτης ἀπορεῖ καὶ ζη-
 »τιῇ νὰ μάθῃ τὰς λεπτομερίας. Τότε ὁ Βερναρδάκης
 »τῷ ἀφηγεῖται τὸ συμβάν τοῦ αἰτηθέντος καὶ μὴ δο-
 »θίντος δανείου, ἢ πραγματοποίησις τοῦ ὁποίου, ἂν ἐγί-
 »νετο, ἤθελεν ἀποκλείσει αὐτόν, οἷου ἔτυχε μέλλοντος.
 »Ὁ γέρον δυστυχὴς τραπεζίτης, ἀνακαλέσας εἰς τὴν
 »μνήμην αὐτοῦ τὴν περίστασιν ἐκείνην, ἡσθάνθη ἀπερί-

» γράπτον τύψιν τῆς συνειδήσεως. Εἶναι περιττὸν νὰ
 » προσθέσωμεν ὁποίας ἐντυπώσεις παρήγαγε τὸ γεγονός
 » τοῦτο καθ' ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν. Ἀπὸ τοῦ Αὐτοκρά-
 » τορος μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἀνεφέρετο ἡ περίστασις
 » αὕτη ὡς ἐν τῶν σπανιωτέρων δειγμάτων τῆς ἐπιγείου
 » ἀγαθοεργίας καὶ εὐαγγελικῆς διαγωγῆς.» (1).

Τοιαύτην μεγαλοψυχίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρα-
 βλέψῃ καὶ ἡ θεία πρόνοια ἄνευ ἀναλόγου ἀμοιβῆς· ἐκ-
 τοτε τῷ ὄντι ὁ Βερναρδάκης *λίθον ἔπιανε*, κατὰ κοινὴν
 παροιμίαν, καὶ μάλαμα ἐγένετο· ὅσω δὲ πλειότερας ἐξή-
 σκει σκοπίμους εὐπραγίας, τόσω πλουσιώτερος ἐγί-
 γνετο· δικαίως ἄρα λογίζουσιν τινες τὸν πλοῦτον οὐχὶ
 κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κερματίων, ἀτινα δύναται τις
 ἐκ τύχης ἢ ἐξ ἱκανότητος νὰ ἐπισωρεύσῃ ἐν τῷ ταμείῳ
 του, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς εὐπραγίας, ἣν δύναται νὰ
 παρέξῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς ἄλλους· ἡ δὲ εὐπραγία δὲν
 πρέπει νὰ περιορίζηται μόνον εἰς οἰκείους, φίλους, συγ-
 γενεῖς ἢ εὐεργέτας, διότι τότε καὶ εἰς παρεξηγήσεις
 ὑπόκειται, καὶ ματαίᾳ ἐνίοτε ἀποβαίνει, καὶ ὡς καθήκον
 ἐνδέχεται νὰ θεωρηθῇ· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπεκτείνηται
 σκοπίμως εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· τότε δὲ μόνον ἀμεί-
 βεται πλουσιοπαρόχως ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ὅταν
 ἀποδίδηται ὡς καλὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ γίγνεται πρὸς
 αὐξήσιν μὲν ἐκεῖνου, ἐλάττωσιν δὲ τούτου. Καὶ ἂν μὲν
 τις θεωρήσῃ τὴν ἄρνησιν τοῦ τραπεζίτου ὑπὸ τὴν ἀ-
 πόλυτον αὐτῆς σημασίαν, βεβαίως θέλει εὑρεῖ αὐτὴν
 ὡς κακὴν, διότι ἐστέρησε τίμιον ἄνδρα, καὶ φιλόστοργον
 υἱὸν νὰ ἐκπληρώσῃ εὐσεβῇ εὐχὴν· ἡ πρᾶξις ὁμῶς ἐ-

(1) Ἰδὲ Μερρίμης ἀρ. 899. 12. Ἰουνίου 1870.

κείνη απέβη πρὸς σωτηρίαν τοῦ Βερναρδάκη· τὸ μὲν, διότι ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν οἰκονομίαν· τὸ δέ, διότι τὸν καθωδήγησε ν' ἀποφασίσῃ ἀμετατρέπτως νὰ γείνη διὰ τῆς ἐργασίας του εὐπορος καὶ εὐεργέτης.

Ἐν Περουπόλει σπανίως ἤρχετο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς εὐημερίας του ὁ Βερναρδάκης· καὶ μόνον, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ἀποπερατώσῃ τὰς ὑποθέσεις του· ἀλλὰ, καὶ τότε καίτοι ἑκατομμυριοῦχος ὢν, διῆγεν ὁμως βίον ἀείποτε ἀξιοπρεπῆ μὲν, ἀλλ' οὐχὶ μάταιον οὔτε ἐπιδεικτικόν· «πρὸς τί ἡ ἐπίδειξις; συνήθως ἔλεγε, δὲν εἶναι ἄρά γε σκοπιμώτερον νὰ ἐπιδείκνηται τις δι' ἀρετῶν, ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι εὐαγγελικώτερον ν' ἀποκρύπτῃ καὶ ταύτας καὶ νὰ γίγνηται γνωστός μόνον δι' ἔργων; ἔργα λοιπὸν ἐπεδίωκε μόνον ὁ Βερναρδάκης· ἐκ φύσεως δὲ ἐργατικώτατος ὢν, ἀγαπῶμενος δικαίως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας κηττάμενος τῆς κοινωνίας, ἐπολλαπλασίασε τὰ ἔργα του εἰς τοσοῦτον, ὥστε κατέστη κύριος καὶ ἰδιοκτῆτης μεγάλης τινὸς καὶ προσοδοφόρου ἐπαρχίας παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀμοῦρ, ἐχούτης μάλιστα καὶ χρυσοῦρυχεῖα, ἐν οἷς εἰργάζοντο ἄπειροι χεῖρες.

Οἱ ἐργαζόμενοι παρ' αὐτῷ εἴτε δοῦλοι ἀργυρώνητοι καὶ ἀναπαλλοτρίωτοι ἦσαν, εἴτε ἐπὶ συμπεφωνημένῳ μισθῷ παρείχον τὴν ὑπηρεσίαν των, οὐδέποτε ἠσθάνοντο τὴν χεῖρα τοῦ Βερναρδάκη, οὔτε ὡς μάστιγα ἀπηνοῦς δεσπότης, τυφλοῖς ὄμμασι τύπτοντος πρὸς κορεσμόν τῆς ἀπλήστου αὐτοῦ ἀδηφαγίας, οὔτε ὡς μηχανὴν ἀσυνειδήτου κερδοσκοποῦ ἀποχωρίζουσιν τὸ μὲν ἔλαιον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μόνον τὰ ἐλαιόστυφα δωρουμένην τοῖς ἐργαζομένοις· ἀλλ' ὡς χεῖρα πατρὸς φιλοστόργου, εὐλογοῦντος

καὶ θωπεύοντος μάλιστα ἐνίοτε τὰ τέκνα του ἀναλόγως τῆς ἐπιδόσεώς των.

Καὶ τοὺς μὲν δούλους, καίτοι ἀναπαλλοτριώτους ὄντας, ἐθεώρει ὅμως ὡς ἀνθρώπινα πλάσματα, ἔχοντα τὸ δικαίωμα καὶ νὰ ζῶσιν ἀνθρωπίνως καὶ νὰ μὴ κωλύωνται τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἀνθρωπίνων αὐτῶν δικαιωμάτων· οὐδένα λοιπὸν τούτων οὔτε ἡνάγκαζε νὰ ἐργάζεταιται πέραν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, οὔτε ἐμπόδιζε νὰ συζῇ μετὰ τῶν οἰκείων κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων νόμων ἐπιτρεπόμενα, ἀλλ' οὔτε ἐδέσμευεν, ἵνα μὴ δραπετεύσῃ, ὥσπερ ἄλλοι ἀληθεῖς δεσπόται. Κατὰ τοῦτο ὁ Βερνρδάκης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προηγηθεῖς (ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του τοῦλάχιστον) πολὺ τῶν ἀπελευθερωσάντων τοὺς δούλους ἐν Ῥωσίᾳ· καὶ γνωστόν εἶναι ὅτι τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ Αὐτοκρατορίᾳ ἐκήρυξε διὰ νόμου πρῶτος ὁ νῦν Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Δεύτερος, σμικρὸν μετὰ τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον, πρὸ δεκαπέντε μόλις ἐτῶν.

Συνήθειαν δὲ εἶχε κατ' ἔτος νὰ κάμνῃ τὸν λεγόμενον ἰσολογισμόν. Εὐθὺς δ' ὡς ἐβλεπε προκύπτοντα κέρδη ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεών του, δὲν ἤρκειτο μόνον νὰ πληρῶνῃ τοὺς συμπεφωνημένους μισθοὺς, οὓς καὶ ἄνευ κερδῶν εἶχε πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπαλλήλων του, ἀλλὰ προέβαινε καὶ εἰς φιλοδωρήματα ἀνάλογα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γενναῖα.

Οὕτω δὲ ἅπαντες, οἱ ἐργαζόμενοι παρὰ τῷ Βερναρδάκῃ, εἶχον καθῆκον νὰ θεωρῶσιν αὐτόν ὡς ἄλλον εὐεργετικώτατον ἐπίγειον Θεόν, φροντίζοντα διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἐκτάκτου δραστηριότητός του νὰ εὐη-

μερῇ, ἵνα παρέχῃ καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνάλογον τῶν ἀρετῶν τῶν εὐημερίαν· καὶ νὰ πλουτῇ, ἵνα πλουτίξῃ· ἀλλὰ δυστυχῶς τοῦ καθήκοντος τούτου τινὲς μὲν τῶν περὶ αὐτὸν ἐπελάθοντο καθ' ἐλοκλήριαν· τινὲς δὲ ἄλλοι ἐπότισαν τὸν εὐεργέτην ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ὥσπερ κατωτέρω λεχθήσεται τοῦτο παρ' ἀνδρός, ἰδόντος μάλιστα ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς τοιαύτας ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας.

Τοῦτο ὁμῶς κατ' οὐδὲν ἐκώλυσε τὸν Βερναρδάκην νὰ καθίσταται ὅσημέραι εὐεργετικώτερος ἑαυτοῦ. Ὅτε δὲ ἀποκατέστη ὀριστικῶς ἐν Πιερρούπολει, ἐγένετο ἀληθὴς προστάτης καὶ εὐεργέτης πάντων, τῶν εἰς αὐτὸν προσερχομένων. Ἐδεῖτό τις χρημάτων, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς μεγαλειτέρας ἐπιχειρήσεις; πρόθυμος ὁ Βερναρδάκης νὰ παρέξῃ τ' ἀναγκαιοῦντα, ἤρκει μόνον νὰ ἐπέιθετο περὶ τῆς χρηστότητος τοῦ εἰς αὐτὸν προσερχομένου. Ἐστερεῖτο ἕτερος τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἢ ἐκμάθησιν τέχνης; οὐδεμίαν ἀνάγκην συστάσεως εἶχεν ὁ Βερναρδάκης νὰ δωρήσῃ τὰ πρὸς πολλαπλασίασιν τῶν ταλάντων τούτων, ἤρκει μόνον νὰ ἐπέιθετο ὅτι ὁ αἰτῶν πρὸς τοῦτο μόνον ἤθελε μεταχειρισθῇ τὸ δωρηθῆσόμενον αὐτῷ ἀργύριον. Ἐπένετο παρ' ἀξίαν οἰκογένειά τις; εἶχε τοὺς πρὸς τοῦτο κατασκόπους τοῦ ὁ Βερναρδάκης, καὶ δι' αὐτῶν ἤρχετο οἰκοθεν καὶ ὅλως ἄγνωστος ἀντιλήπτωρ καὶ εὐεργέτης· συνήθειαν δ' εἶχε ν' ἀπαγορεύῃ αὐστηρῶς τὴν διάδοσιν τῆς πηγῇ; τῶν μυστικῶν τούτων κατασκοπιῶν καὶ ἀντιλήψεων, ἵνα ἀποδίδηται, ἔλεγε, μόνον τῷ Θεῷ ἡ χάρις. Νοσῶν τις, εἶχεν ἀνάγκην ἱατροῦ καὶ φαρμάκων; Ὅλως οὐρανόπεμπτα, οὕτως εἰπεῖν, παρεγγίνοντο ταῦτα, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι πολλάκις οὔτε ὁ νοσῶν,

οὔτε ὁ ἰατρός, οὔτε ὁ φαρμακοποιὸς πόθεν ἐπήγαζεν ἡ φιλάνθρωπος πρόσκλησις καὶ ἡ εὐσυνείδητος, πολλάκις μάλιστα καὶ γενναίη, ἀποζημίωσις. Τιμὴ τις καὶ ἐργατικὴ νεάνις ἐστερεῖτο τῶν πρὸς ἀποκατάστασιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ; συνήθως ὁ Βερναρδάκης δὲν ἤρκειτο μόνον εἰς τὸ νὰ παρέχῃ ἅπαξ πάντῃ ἄγνωστος πρὸς μὴ αἰτοῦσαν καὶ ἐπίσης ἄγνωστον τὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν διαρκῶν πόθων τῆς, ἀλλ' ἡ πρόνοιά του ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ἐν μόνον προσὸν πλειότερον τῆς εὐεργετηθείσης ἤρκει νὰ ἔχῃ ὁ σύζυγος αὐτῆς, νὰ ᾔτο δηλαδὴ καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης, καὶ τότε παρὰ τῷ Βερναρδάκῃ εὕρισκεν οὐχὶ μόνον διαρκῇ πόρον ζωῆς, ἀλλὰ καὶ πρόχειρα τὰ μέσα τοῦ νὰ κατασταθῇ πλούσιος. Τοιοῦτοι δὲ, ἀποκατασταθέντες καὶ πλουτήσαντες διὰ τοῦ Βερναρδάκη, ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐνταῦθα τε καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· ἡμεῖς αὐτοὶ ἐγνωρίσαμεν οὐκ ὀλίγους, ὁμολογοῦντας τοῦτο διορρήδην.

Ἴσως νομίσῃ τις ἡ ὅτι εὐεργετήθημὲν ποτε ἀτομικῶς καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Βερναρδάκη καὶ θέλομεν ν' ἀποτίσωμεν φόρον εὐγνωμοσύνης, μεγαλοποιοῦντες οὕτω τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός, ἡ ὅτι συγγενὴς τις αὐτοῦ ἡ φίλος ἡ εὐεργέτης ὑπηγόρευεν ὑμῖν ταῦτα· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ἅπαξ μόνον ἀποταθέντες ἐμμέσως, ἀπετύχομεν. Ματαιωθεισῶν τῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐθνοσυνελεύσεως ἐλπίδων ἡμῶν εἰς συνδρομὴν τινα ἐκ τοῦ δημοσίου πρὸς τὴν ἑκτοτε δημοσίευσιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματος, ὑπεδείξαμεν διὰ φίλου ὃν ἐπιδιώκομεν διὰ τοῦ ἔργου τούτου σκοπόν. «'Αχ! ἀπήντησεν ὁ γενναῖόψυχος Βερναρδάκης, ἐννοῶ κάλλιστα τὸν σκοπόν καὶ ἤθελον ὑπερεκπληρώσει τὰς εὐχὰς τοῦ συγγρα-

»φέως, ἀλλὰ δυστυχῶς ἔχω δεδεσμευμένας τὰς χεῖρας.» Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Βερναρδάκη, καίτοι ἐπίτηδες ἀπελθόντων ἡμῶν εἰς Πετρούπολιν, ὡς ἀπόντες ὁμῶς, οὐδεμίαν οὔτε ἔδωκαν οὔτε ἔπεμψαν περὶ τοῦ βίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν πληροφορίαν.

Τῶν πάντων ὁμῶς ἐν ἐνὶ στόματι ὁμολογούντων τὰς ἀρετάς, ἃς εὐαγγελικῶς καὶ μεγαλοφύχως ἐξήσχει ὁ Βερναρδάκης ἐν τε τῇ Πετροπόλει, καὶ ἀλλαχοῦ, ἠθέλαμεν παραβλέψει ἱερὸν καθῆκον, ἂν, γράφοντες τὸν βίον τοῦ Βερναρδάκη, ἠθέλαμεν σιωπήσει τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα, ἅτινα ἐν μικρογραφίᾳ μόνον ἐμφαίνουσι τὸ μέγεθος τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός· δυστύχημα δὲ μέγα θεωροῦμεν τὸ νὰ μὴ ἤκμαζεν ὁ Βερναρδάκης ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἔτι μεγαλείτερον τὸ ὅτι εὗρίσκετο ἐν δειναῖς περιπετείαις ἐπὶ τοῦ τελευταίου Κρητικοῦ· ἀλλήν ἐκβασιν ἠθελον λάβει οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ἂν ἐπ' αὐτῶν ἤκμαζεν ὁ Βερναρδάκης. Οὗτος ἦτο ἱκανὸς καὶ τὸν τελευταῖόν του ὀβολὸν νὰ δαπανήσῃ, καὶ ἄπειρον ἀλλήν παρ' ἄλλων διὰ τῆς ὑπολήψεώς του συνδρομὴν νὰ προκαλέσῃ πρὸς τελικὴν ἴσως πραγματοποιήσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀλλὰ ἐπὶ μὲν τοῦ μεγάλου ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ὁ Βερναρδάκης ἦτο ἔτι μικρὸς καὶ πένης· ἐπὶ δὲ τοῦ Κρητικοῦ, καίτοι πλούσιος εἰσέτι ὢν, εἶχεν ὁμῶς τὰς χεῖρας δεσμευμένας· καὶ ἴσως ὑπ' αὐτῶν τούτων, ὧν τὸν πλοῦτον ἐδημιούργησεν.

Τοῦτο συνετέλεσε μεγάλως καὶ εἰς τὸ νὰ συντμηθῇ πολὺ ὁ βίος τοῦ εὐεργετικωτάτου Βερναρδάκη· διότι οὐδὲν τῷ ὄντι ἀνιάρωτερον καὶ οὐδὲν σκληρώτερον εἰς ἄνδρα τὸ νὰ θέλῃ μὲν καὶ νὰ ἔχῃ πόρους, ἵνα ἐκπληρώσῃ τοὺς διακαεστέρους αὐτοῦ πόθους, ἀλλὰ νὰ μὴ

δύναται νὰ διαθέτῃ ἐκείνους πρὸς θεραπείαν τινὰ τούτων. Ὁ τοιαῦτα πάσχων κατατήκεται ὡς κηρὸς ἐν ὑπερβαλοῦσῃ θερμότητι, καὶ διψᾷ δίκην Ταντάλου, καίτοι ἐν μέσῳ τῶν ναμάτων τοῦ πλούτου κολυμβῶν.

Πόσον δὲ ἤθελε συντελέσει ὁ Βερναρδάκης καὶ εἰς τὴν λοιπὴν εὐημερίαν καὶ δόξαν τῆς τε ἰδιαιτέρας καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πατρίδος Ἑλλάδος, εἰκάζομεν ἐκ τοῦ ὅτι, καίτοι οὔτε ἐν ἐκείνῃ γεννηθεὶς, οὔτε ἐν ἐκατέρᾳ τούτων πατήσας ποτὲ τὸν πόδα, μόλις ὁμῶς ἐμάνθανεν ἀνάγκην τινὰ αὐτῶν, ἔσπευδεν αὐτόκλητος εἰς θεραπείαν καὶ βοήθειαν.

Ἄπαντα τὰ περὶ τούτων καὶ πολλὰ ἄλλα τὰ περὶ Βερναρδάκη, προτιμῶμεν ν' ἀφηγηθῶμεν, ὅπως ἐξεφώνησε μὲν αὐτὰ ἐν τῷ μητροπολικῷ ναῷ Ἀθηνῶν ἐπισήμως ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Νικόλαος Ῥομπότης, πρωτοπρεσβύτερος τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης Ὁλγας, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσίευσεν εἰσέτι. Ὁ δὲ σεβάσμιος οὗτος λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ζήσας πολλὰ ἔτη ἐν Πέτρουπόλει καὶ εὐπραγῆσας ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη, ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐξετίμησε ταύτας. Προθύμως δὲ παρέσχεν ἡμῖν τὸ μεγάλτιμον τοῦτο τῷ ὄντι ἔργον αὐτοῦ καὶ πρὸς δημοσίευσιν ἐνταῦθα· ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἀληθεῖς μαργαρίται θεολογικῶν γνώσεων, ὑπὸ Θεολόγου προσενεχθέντες μόνον εἰς ἀκρόασιν εὐσεβοῦς ἀκροατηρίου, ἀλλ' οὐκ ἔτι καὶ εἰς ἀνάγνωσιν σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, διὰ τοῦτο δημοσιεύομεν ἐνταῦθα κατὰ γράμμα σύμπαντα τὸν λόγον τοῦτον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Ῥήτορος. Θὰ διατρέξωμεν ἰσως τὸν κίνδυ-

νον νὰ παραθέσωμεν πρὸς διπλὴν ἀνάγνωσιν πολλὰ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων, ἀλλὰ τὰς ἀρετὰς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ὅσῳ πλειότερον ἀναγινώσκει τις τόσῳ πλειότερον συνήθως τέρπεται. Ὅσῳ δὲ ἀπὸ ἐπισημοτέρας πηγῆς ἔλκει τὴν καταγωγὴν τῆς ἡ ἀνάγνωσις αὕτη, τοσοῦτω καὶ δαφιλεστέρους καρποὺς παράγει.

« Ἀγαθοποιεῖτε καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου. »

(Λουκ. 6, 35).

« Μνημόσυνον ἐπιτελεῖ, ἀδελφοί, τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν »
 « Πανεπιστήμιον ὑπὲρ τοῦ μεγάλου εὐεργέτου Δ. Βερ-
 « ναρδάκη, τοῦ τῇ 27 Μαΐου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος.
 « Καὶ ἀξίως μὲν τοῦ Πανεπιστημίου ποιοῦσα ἡ Σύγκλη-
 « τος, ἅμα πληροφορηθεῖσα τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός,
 « ἔσπευσε νὰ ἀποτίσῃ τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς
 « τὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ τε Πανεπιστημίου καὶ τῆς
 « Ἑλλάδος ἀπάσης. Ἀλλὰ τὴν διακονίαν τοῦ λόγου
 « ἀνέθετο ἐμοί, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ, καὶ οὕτω κινδυνεύε-
 « ται ἐν ἐμοί ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνδρός ἐκ τε τῆς ἐμῆς ἀδυ-
 « ναμίας καὶ ἐκ τῆς τοῦ χρόνου βραχύτητος. Ἀλλ’
 « ἐφρόνει, φαίνεται, ἡ Σύγκλητος, ὅτι οὐδέποτε οὐδὲ
 « τοῦ μεγίστου τῶν ρητόρων ὁ ἔπαινος εἶναι ἴσος πρὸς
 « τὰ ἔργα τῶν μεγαθύμων ἀνδρῶν, ἀλλ’ αὐτὰ ταῦτα
 « τὰ ἔργα αὐτῶν, οἵνοι κήρυκες διαπρύσιοι καὶ μνη-
 « μεῖα περιφανῆ καὶ ἀριζήλα, εἶναι ὁ κάλλιστος αὐτῶν
 « ἔπαινος. Ἀρκεῖ λοιπόν, ἵνα καὶ ἐλάχιστός τις ὑπο-
 « δεῖξῃ μόνον διὰ λόγου τὰ ἔργα, ἵνα αὐτὰ ἀφ’ ἑαυτῶν
 « λαλήσωσι τορώτερον πάσης ῥητορείας. Ταῦτα ἐνθυ-
 « μούμενος καὶ ἐγὼ, καὶ ἔχων λόγους ἰδίας εὐγνωμοσύ-
 « νης πρὸς τὸν ἀοίδιμον εὐεργέτην, ἐδεξάμην προθύ-

» μως τὴν κλησιν, ἐπικαλούμενος ἅμα Θεὸν ἀρρώγων
 » καὶ συναντιλήπτορα, καὶ ἐλπίζων νὰ τύχῃ καὶ ὑμῶν
 » νεύγωνμόνων ἀκροατῶν.

« Ἄγε δὴ ἴδωμεν, διὰ τι τηλικούτου τίτλου εὐγενείας
 » ἡξιώθησαν οἱ ἀγαθοποιοί, ὥστε νὰ κληθῶσιν υἱοὶ τοῦ
 » Ὑψίστου, καὶ κατὰ πόσον ἀπεδείχθη ἄξιος τοῦ παγ-
 » κάλου τούτου ὀνόματος ὁ Δ. Βερναρδάκης.

Α΄.

« Ἀγαθοποιεῖτε καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου. »

« Πάντες, ἀγαπῆται, οἱ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, εἶναι
 » υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδεμία ἄλλη ὀνομασία εἶναι λαμ-
 » προτέρα ταύτης καὶ ἀριζηλοτέρα. Οἱ ἀγαθοποιοὶ εἶναι
 » λαμπραὶ εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ὧν ἀπαυγάζει ἡ λαμ-
 » πηδὼν ἡ ὑπέρλαμπρος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· εἶναι τὸ
 » χάτοπτρον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ἀντανακλᾶται τὸ τρισήλιον
 » σέλας τῆς ἀπροσίτου Θεότητος, ἀμαυρότερον μὲν τοῦ
 » πρωτοτύπου φωτός, ἀλλὰ φωτοβόλον πάντοτε καὶ
 » ζωογόνον, ἵνα φωτίζῃ τὸν νοῦν καὶ θερμαίνῃ τὴν καρ-
 » διαν τῶν ἀνθρώπων πρὸς δόξαν τοῦ Ὑψίστου πατρός,
 » ἐγείρῃ δὲ δεινὴν τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως παρὰ τοῖς
 » φαύλοις. »

« Ἄν δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει καθόλου λεγόμενον ἐπὶ
 » τῶν ἀγαθοποιῶν, πόσω μᾶλλον ἔχομεν εἰπεῖν τοῦτο
 » περὶ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ
 » μάλιστα περὶ τῶν αἰοδίων εὐεργετῶν τοῦ ἡμετέρου
 » ἔθνους, οἵτινες « ἐπληθύνθησαν καὶ ἐπερίσσευσαν εἰς πᾶν
 » ἔργον ἀγαθόν (Β'. Κορ. 9, 8) ; Ἀστὴρ ἀστέρος διαφέ-
 » ρει ἐν δόξῃ, λέγει ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, καὶ ἄλλη ἡ
 » δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη ἡ δόξα σελήνης (Α'. Κορ. 15, 14)

» Διὰ τί τοῦτο ; διότι οἱ μεγάλοι εὐεργέται, *οἵτινες ἐ-*
» σκόρπισαν ἔδωκαν τοῖς πένησιν, εἶναι φαινότεροι εἰκό-
» νες τῆς χρηστότητος καὶ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, τῆς
» παίχμαλωτιζούσης εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν διὰ τοῦτο
» καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα (Ψαλ. 111,
» 9). Οἱ μεγάλοι εὐεργέται τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀπέδει-
» ξαν ὅτι ἔζων, ἵνα πολλαπλασιάσωσι τὸ δοθὲν αὐτοῖς
» τάλαντον καὶ θησαυρίζωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Θεοῦ.
» ἐγένοντο πιστοὶ οἰκονόμοι καὶ ἐπίτροποι τοῦ Θεοῦ,
» ἵνα συνάγωσιν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς
» πεινῶντας χορτάσωσι, καὶ τοὺς διψῶντας ποτίσωσι,
» καὶ τοὺς γυμνητεύοντας ἐνδύσωσι καὶ πάντας τοὺς
» ὅπως δῆποτε κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους ἀναπαύ-
» σωσιν. Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ οὐράνιον μάννα τῆς
» παιδείας ἐχόρτασαν τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ διὰ τῶν ἀγνῶν
» ναμάτων τῆς θείας σοφίας ἐπότισαν αὐτὸ καὶ οὕτω
» καὶ πρότερον μὲν παρεσκεύαζαν ἡμῖν τὸ θεῖον δῶρον
» τῆς ἐλευθερίας καὶ ἄχρι τοῦδε κρατύνουσιν αὐτήν. »

« Ἐὰν ἔχη τι, ἐφ' ᾧ καυχᾶται μάλιστα ὁ χριστιανι-
 » σμός, καὶ τὸ ὅποιον μάλιστα πάντων ἀποδεικνύει τὴν
 » θεϊότητα αὐτοῦ, τοῦτο βεβαίως εἶναι οἱ ὠραῖοι καὶ
 » γενναῖοι καρποὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, τῆς ἐν τῇ
 » ἀγαθοεργίᾳ ἐκδηλουμένης. Διὰ τῆς ἀγαθοεργίας πρὸς
 » τοῖς ἄλλοις κατορθοῦται ὁμαλῶς καὶ φιλανθρώπως
 » καὶ δικαίως ἡ λύσις τοῦ μεγίστου τῶν κοινωνικῶν
 » ζητημάτων, ὁ ἀναδασμός τῆς γῆς καὶ ἡ σεισάχθεια,
 » ἅπερ ἀδίκως καὶ βιαίως καὶ μάτην ἐπεζήτησαν καὶ ἐ-
 » πιζητοῦν πολλοὶ διὰ τοῦ σφετερισμοῦ τῆς περιουσίας
 » τῶν ἄλλων καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἄρσεως παντός κέντρου
 » καὶ ἐλατηρίου πρὸς ἐργασίαν καὶ αὐτενέργειαν. Διὰ τί

»δὲ οὕτω καλῶς ἔλυσαν τὸ ζήτημα οἱ μεγάλοι ἡμῶν
 »εὐεργέται; Διότι ἐνεφοροῦντο ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ
 »ἀγνῶν διδαγμάτων τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως, καὶ
 »ἐπαιδαγωγήθησαν ἐν λιτότητι καὶ ὀλιγαρκείᾳ, διὸ καὶ
 »ἔσωσαν ἐν ἑαυτοῖς τὰς μεγάλας ψυχὰς, ἃς ἐκληρονό-
 »μησαν παρὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ οὐδέποτε ἐ-
 »πλήρχετο εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ἔννοια σφετερισμοῦ καὶ
 »ἀδικίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐσπούδαζον, ἵνα ἀναδειχθῶσιν
 »ταμίαι καὶ οἰκονόμοι τοῦ βιοῦ. Δικαίως ἄρα ὥς υἱοὶ
 »Ὑψίστου λάμπουσιν ἐν τῷ νοητῷ στερεώματι, καὶ διὰ
 »παντὸς βλέπousι τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανίου Πατρὸς,
 »καὶ μακαριστοὶ εἶναι καὶ τρισόλβιοι, κλέος ἀκήρατον
 »καὶ ἀγήραντον εὐράμενοι.»

Β΄.

«Ἀγαθοποιεῖτε καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου.»

«Εἰς τὴν οὐρανομήκη στήλην, ἐφ' ἧς ἀνεγράφησαν
 »τὰ ἀθάνατα ὀνόματα, οἱ Ζωσιμάδαι, Καπλάναι, Βαρ-
 »θάκαι, Ῥιζάραι, Σίναι, Ἰονίδαί, Στουρνάραι, Τοσίτσαι,
 »Ἀρσάκαι, Χατζηκώσται, Ζάπαι, Τριανταφυλλίδαί καὶ
 »ἄλλοι πολλοὶ καὶ μεγάθυμοι εὐεργέται τοῦ ἡμετέρου
 »ἔθνους· εἰς τὴν πάμφωτον καὶ φωτοβόλον πλειάδα
 »τοῦ νοητοῦ στερεώματος, ἔνθα λάμπουσιν ὥς ἀστέρες
 »ἀρίζηλοι οἱ εἰρημένοι εὐεργέται. Εἰς τὴν σεμνὴν χο-
 »ρείαν τῶν υἱῶν Θεοῦ, εἰς ἣν ἐτάχθησαν οἱ μακαριστοὶ
 »ἐκεῖνοι ἄνδρες, δικαίως πρέπει νὰ καταταχθῇ καὶ ἡ
 »ναγραφὴ καὶ ὁ κλεινὸς γόνος τῆς Κρήτης καὶ Πελο-
 »ποννήσου καὶ Σμύρνης καὶ Ταιγανίου, Δημήτριος ὁ
 »Βερναρδάκης.»

«Κατὰ τὴν ζοφερὰν ἐποχὴν, ὅτε ἡ λύσσα τῶν ἀ-

» γρίων βαρβάρων ἡρήμωσε τὴν Πελοπόννησον καὶ
 » Κρήτην, οἱ μὲν πρὸς πατρός πρόγονοι τοῦ Δ. Βερναρ-
 » δάκη ἔφυγον ἐκ Κρήτης εἰς Σμύρνην καὶ μετὰ ταῦτα
 » εἰς Ταϊγάνιον, οἱ δὲ πρὸς μητρός Ἀλφιεράκη καὶ ἐκ Πε-
 » λοποννήσου εἰς τὴν αὐτὴν κλεινὴν τῆς νέας Ἑλλάδος
 » ἀποικίαν. Ἐκεῖ, ἐν Ταϊγανίῳ, εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας
 » περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ
 » ἡμέτερος Βερναρδάκης· καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἐπεδόθη
 » εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ἐν ᾧ εἶχεν εὐδοκιμήσει
 » καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, προαχθεὶς εἰς μεγάλα ἀξιώματα.
 » Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς καὶ ἡ ἀπορία χρημάτων,
 » εἰς ἣν κατέλιπε τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐπιβεβαρημένον καὶ
 » ὑπὸ χρεῶν, ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον καὶ φιλόστορ-
 » γον Βερναρδάκην νὰ ἐπιδοθῇ ἀπὸ τοῦ 1830 εἰς τὴν
 » ἐμπορίαν, ἐν ᾗ ἠνοιχθῇ εὐρὺ στάδιον εἰς τὸν μεγαλο-
 » πράγμονα ἄνδρα. Διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ δραστη-
 » ριότητος καὶ τιμιότητος τάχιστα πλουτήσας, εὐθὺς
 » ἐξ ἀρχῆς ἀπέδειξεν ὅτι εἰς Θεὸν ἐπλούτησε· διότι
 » πρῶτον μέλημα αὐτοῦ ἦν νὰ ἀναστήσῃ τὸν πατρικὸν
 » οἶκον καὶ ἀφέλῃ τὸ ὄνειδος αὐτοῦ ἀπ' ἀνθρώπων. Μετ'
 » ὀλίγον δ' ἔτυχεν εὐκαιρίας, ἵν' ἀποδείξῃ τὸ μέγεθος
 » τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ἀποδείξῃ, λέγω, τὴν εὐγνωμοσύ-
 » νην αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρώτους εὐεργέτας πτωχεύσαν-
 » τας· ἀπέδειξε δὲ διὰ μεγαλοδωρίας δυσαναλόγου ὁ-
 » λως πρὸς τὴν τότε περιουσίαν του, ἀλλ' ἀναλόγου
 » πάντως πρὸς τὴν μεγάλην αὐτοῦ ψυχὴν. Ἀπειρον
 » εἶναι πρὸς τούτοις τὸ πλῆθος τῶν μεγάλα ἢ μικρὰ
 » εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτοῦ! εἰς ἑκατομμύρια συμπο-
 » σούνται τὰ ἀφεθέντα χρέη τοῖς ὀφειλέταις! Ὁ οἶκος
 » αὐτοῦ ἦν οἶκος Ἀβραὰμ καὶ ἄσυλον τῶν ὑπὸ παν-

» τοίων δεινῶν κατατρυχομένων· ἦν ὀφθαλμὸς τυφλῶν,
 » οὐκ κωφῶν, ποῦς χωλῶν, βακτηρία γερόντων, προ-
 » στάτης χηρῶν, πατὴρ ὀρφανῶν, καὶ τὸ κάλλιστον ἦν
 » εὐλαρὸς δότης, ὃν ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς κατὰ τὸν Ἀπόστολον
 » (Β'. Κορ. 9, 7). Τίς, ὁ γνωρίσας τὸν ἄνδρα, δὲν ἐν-
 » θυμεῖται μετ' ἀγάπης τὸ μειλίχιον καὶ εὐπροσήγορον
 » τῶν τρόπων, δι' ὧν κατέθειλε πάντας ; »

« Ἀλλ' ἔπρεπεν ἄρα ἡ πατρίς, τὸ γλυκὺ αὐτῷ ὄνομα
 » καὶ πᾶγμα, νὰ μένη ἀμέτοχος τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ
 » φιλοστοργοτάτου τέκνου ; οὐχὶ βεβαίως ! Ἀλλ' ἂν
 » μέχρι τοῦ 1850 οὐδὲν σχεδὸν τοιοῦτο βλέπομεν, αἴ-
 » τιον τούτου εἶναι, ὅτι μόλις πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀποκα-
 » τασταθῇ εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἡδύνατο νὰ μάθῃ τὰ
 » περὶ τῆς φίλης πατρίδος. Πρὸς δὲ τούτοις μέχρι τῆς
 » ἐποχῆς ἐκείνης πολλοὶ τυχοδιῶκται καὶ πολλάκις
 » ἄλλογενεῖς, ἀλλὰ φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνου,
 » εἶχον καταισχύνει τὸ λαμπρὸν ὄνομα εἰς τοσοῦτον
 » βαθμόν, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ κοσμηθῇ τῷ παγκά-
 » λῳ τούτῳ ὀνόματι. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στε-
 » ρηθῇ ὁ μεγάλθυμος ἀνὴρ τῆς καλῆς εὐκαιρίας· ἐπέστη
 » δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1850, ὅτε ἀπεστάλη πρεσβευ-
 » τῆς εἰς Πετρούπολιν διὰ τὰς τότε περιστάσεις ὁ ἐπι-
 » φανὴς πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος Κ. Ζωγράφος· μετ' οὗ
 » πολὺ δὲ ἀπεστάλη καὶ ὁ ἀοίδιμος Μισαήλ. Παρὰ τού-
 » των καὶ τῶν ἀκολουθῶν αὐτῶν μαθὼν τὰ περὶ τῆς
 » φίλης πατρίδος, ἐσκίρτησεν ἀπὸ χαρᾶς, καὶ ἐνθους
 » μετ' ἀκορέστου δίψης ἐπυνθάνετο τὰ περὶ αὐτῆς. Οὐ-
 » δεμίαν ἄλλην γλυκυτέραν καὶ συχνοτέραν ὁμιλίαν ὡ-
 » μίλει μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη ἡ περὶ πατρίδος.
 » Ἐνθεμοῦμαι δὲ μετὰ συγκινήσεως, πόσον ἐλυπεῖτο ὁ

«φιλόπατρις ἀνὴρ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ καὶ ἀσπα-
 «θῇ τὸ πάτριον ἔδαφος· δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ κορέσῃ τὸν
 «διακαέστατον τοῦτον πόθον διὰ τὸ ἀδύνατον νὰ ὑπο-
 «μείνῃ οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον κατὰ θάλασσαν πλοῦν.»

«Ἀπὸ τοῦ 1850 λοιπὸν ἄρχονται αἱ μεγαλοδωραὶ
 «πρὸς τὸ ἔθνος τοῦ μεγαθύμου καὶ φιλογενεστάτου
 «ἀνδρός. Καὶ ὅσα μὲν πλουσίως καὶ ὡς ἱλαρὸς δότης
 «ἐπεδαψίλευσεν εἶναι ἄγνωστα τὰ πλεῖστα οὐ μόνον
 «ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς οἰκειοτάτοις. Οὕτως ἦν
 «καὶ κατὰ τοῦτο εὐαγγελικώτατος ὁ ἀνὴρ ⁽¹⁾. Πρώτη
 «δὲ μεγαλοδωρία, ὣν ἐγὼ οἶδα, εἶναι ἡ ἐξ 120,000
 «δραχμῶν προσφορὰ τῷ 1854, ὅτε κατῆλθεν εἰς τὸν
 «ἄκαιρον ἐκεῖνον ἀγῶνα ἡ πατρίς. Ἄμα μαθὼν τὸ
 «πρᾶγμα ὁ μεγαθύμος υἱὸς τῆς πατρίδος, ἔσπευσε νὰ
 «προσενέγκῃ ὅ,τι πρόχειρον, ὑποσχόμενος καὶ πλείω
 «κατόπιν. Δευτέρα μεγαλοδωρία εἶναι ἡ μετὰ ταῦτα
 «προσφορὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον πρὸς ἐκδόσιν Ἑλλη-
 «νικῆς Βιβλιοθήκης· ἀλλ' ἀντὶ ταύτης εἰς πέρας ἤχθη
 «ἡ διακόσμησις τοῦ λαμπροῦ οἰκοδομήματος τοῦ Πα-
 «νεπιστημίου. Συμπεσοῦται ἡ μεγαλοδωρία αὕτη εἰς
 «150,000 περίπου δραχμὰς. Τρίτη μεγαλοδωρία εἶ-
 «ναι αἱ 250 χιλ. δραχμαὶ πρὸς ἀνέγερσιν ἐθνικοῦ Μου-
 «σείου. Τετάρτη μεγαλοδωρία εἶναι, ἡ πληθὺς τῶν
 «νιποτρόφων, οὓς καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπὶ
 «τολλὰ ἔτη καὶ γενναίως συνετήρησεν. Ἀξιοσημείω-

(1) Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ πόσα προσήνεγκεν ὁ μεγαλόδωρος
 ἀνὴρ εἰς τὸ ἐν Σύρῳ Ὁρφανοτροφεῖον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ. Ἦκουσα δὲ ὅτι,
 ἐν Γαῖτανίῳ, τῇ δευτέρᾳ πατρίδι, ἀναριθμητὰ ὅσα προσήνεγκεν. Εἰς δὲ τὸ
 ἐνταῦθα Ὁρφανοτροφεῖον προσήνεγκεν 80,000 δραχμὰς εἰς δόσεις ἐνιαυ-
 τίσας ἀνὰ 8,000.

»τος δὲ ἡ διατήρησις ἐν τῇ Ῥιζαρίῳ Σχολῇ δέκα ὑπο-
 »τρόφων ἐκ Κρήτης, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἱερεῖς καὶ
 »διδάσκαλοι εἰς τὴν ἀναξιοπαθοῦσαν πατρίδα του, ἣν
 »μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων ἀνεπόλει πάντοτε εἰς
 »τὴν μνήμην του. Πέμπτη μεγαλοδωρία εἶναι ἡ μυριάς
 »τῶν ὀπλῶν, δι' ὧν ὠπλίσθη ἡ Ἐθνοφυλακὴ καὶ ἔσωσε
 »κατὰ τὴν μεσοβασιλείαν τὴν Ἑλλάδα. Ἑκτη μεγα-
 »λοδωρία εἶναι ἡ ἀδροτάτη δαπάνη ἀνέγερσις τοῦ ἐν
 »Πετροπόλει περικαλλεσάτου ναοῦ τῆς ἑλληνικῆς κοι-
 »νότητος, ἐν' ἀντηχῇ ἐν αὐτῷ ἡ μελίρρυτος καὶ θεία
 »γλῶσσα τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ τηρῆται στενὸς ὁ
 »σύνδεσμος τῶν τέκνων τῆς φίλης πατρίδος. Οὕτω
 »λοιπὸν καὶ ἀριθμούμεναι μόνον αἱ μεγαλοδωρίαι τοῦ
 »ἀνδρός, δὲν ἀρκοῦσιν ἄρα μόναι νὰ διατρανώσωσιν,
 »ὅτι εἴ τι λαμπρὸν, εἴ τι μέγα, εἴ τι Πανελλήνιον, συ-
 »ννεκίνει καὶ ἔφλεγε τὴν καρδίαν τοῦ μεγαλοδώρου Βερ-
 »ναρδάκη; Δὲν ἀρκοῦσι μόναι νὰ ἐγείρῳσιν αὐτῷ κάλ-
 »λιστον καὶ περιφανέστατον μνημεῖον; »

« Ἄλλ' ἐπέπρωτο, ἀγαπητοί, ἵνα στερηθῇ ἡ μὲν πα-
 »τρὶς τῆς μεγίστης τῶν μεγαλοδωριῶν ὅσαι ποτὲ αὐτῇ
 »ἐγένοντο, ὁ δὲ μεγάλθυμος Βερναρδάκης τῆς μεγίστης
 »χαρᾶς, τὸ δὲ μνημεῖον αὐτοῦ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου
 »ἐπιστεγάσματος. Μικρόν τι πρὶν σημάνῃ ἡ μεγάλη
 »ᾠρα τῆς Κρήτης, ἐκ τῶν δυσμενῶν περιστάσεων, ἐκ
 »τῆς ἀσυνεσίας τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τὸ χεῖριστον ἐξ
 »ἀγνώμονος ἐπιβουλῆς τινῶν, κατεστράφη τὸ μέγιστον
 »τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ χεῖριστον ὅτι καὶ
 »τοῦ ὑπολειπομένου μέρους, μεγάλου καὶ αὐτοῦ, δὲν
 »ἦτο κύριος, εἰμὴ δίκην Ταντάλου. Ἐν τοιαύτῃ κατα-
 »στροφῇ ἐσήμανεν ἡ ᾠρα τῆς ἐγέρσεως τῆς Κρήτης,

»τῆς χώρας ταύτης τῶν ἡρώων καὶ βασιλίδος τῆς Με-
 »σογείου, ἀλλ' ἀτυχοῦς καὶ πολυστενάκτου καὶ ὑπὲρ
 »πᾶσαν ἄλλην ἐλλαδικὴν χώραν ἀναξιοπαθούσης. Ἐγώ
 »πλήρη πεποιθήσιν, εἰμὶ βεβαίος, τόγε ἐπ' ἐμοί, ὅτι,
 »ἂν μὴ συνέβαινε τῷ μεγαθύμῳ ἀνδρὶ ἡ δεινὴ ἐκείνη
 »συμφορὰ, ἤθελε προσενέγκει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πα-
 »τρίδα Κρήτην ἐκθύμως πάνυ καὶ ἐγκαίρως περισσότε-
 »ρα μόνος αὐτὸς, ἡ δὲσα πάντες ὁμοῦ οἱ ὁμογενεῖς καὶ
 »σύμπασα ὁμοῦ ἡ Ἑλλάς! Τίς δὲ δὲν συνορᾷ ὅτι ἄλλη
 »τις ἂν ἦν ἡ ἐκβασίς τῶν πραγμάτων; Καὶ ὅμως ἔ-
 »μελλεν ὁ φιλογενέστατος καὶ μεγαλόδωρος ἀνὴρ νὰ
 »ἔχῃ ἐσταυρωμένους τὰς χεῖρας, καὶ ἀκούων ἔνθεν μὲν
 »μεγάλα κατορθώματα καὶ ἥρωϊκὰς ἐκατόμβας, ἔνθεν
 »δὲ τὰ πάνδεινα καὶ τὰς μυρίας κακώσεις νὰ τήκηται
 »ὥσει κηρὸς, καὶ κατώδυνος καὶ περίλυπος ἡ ψυχὴ του
 »ἕως θανάτου νὰ ἴδῃ τὴν δεινὴν καταστροφὴν! Ὡ το
 »πένθος τὸ βαρὺ καὶ τὰ δάκρυα αὐτοῦ τὰ πικρὰ παρέ-
 »μειναν αὐτῷ ἄχρι τέλους, ὥς ἔστιν ἀκοῦσαι καὶ ἐνταῦ-
 »θα παρ' αὐτοπτῶν μαρτύρων φαίνεται δὲ ὅτι ἐπετά-
 »χυναν τὴν ἀξιοθρήνητον καταστροφὴν τοῦ μεγάλου
 »εὐεργέτου, ἦν πενθεῖ σύμπαν τὸ ἔθνος ἡμῶν. »

α' Ἀλλὰ δὲν πρέπει ἄρα νὰ παρηγορήσωμεν τὴν μα-
 »καρίαν αὐτοῦ ψυχὴν; δὲν πρέπει νὰ ἐπιστεγάσωμεν
 »τὸ λαμπρὸν μνημεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ; Ἡ μὲν Πα-
 »τρὶς ἔπραξε τὸ ἴδιον, μέγαν πολίτην ἀναδείξασα τὸ
 »μεγαλόδωρον καὶ μεγάλουμον αὐτῆς τέκνον· καὶ στε-
 »φάνοις εὐφημιῶν ἀναδῆσασα τὴν τιμίαν αὐτοῦ κορυ-
 »φήν. Ὁ δὲ Ὑψιστος υἱὸν αὐτοῦ ἀνέγραψε καὶ ἐν χορῷ
 »δικαίων ἔταξε. Ἀλλ' ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἔργον, ἵνα
 »συμπληρωθῇ ἡ χαρὰ τοῦ μεγαθύμου εὐεργέτου, ἀπό-

» κείται εἰς μὲν τοὺς υἱοὺς νὰ ἀναδειχθῶσι πατρώζον-
 » τες καὶ κληρονόμοι τῶν ἀθανάτων ἀρετῶν τοῦ μεγά-
 » λου αὐτῶν πατρός· εἰς ἡμᾶς δέ, ἀδελφοί, πάντας νὰ
 » ἀποδείξωμεν ὁτιδὸν τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν με-
 » γάθυμον ἄνδρα, ἐργαζόμενοι τὸ ἀγαθὸν ὑπὲρ τῆς
 » φίλης πατρίδος. Σὺ δέ, ὦ φίλη νεότης τοῦ Πανεπι-
 » στημίου, πρὸς ἣν μετὰ στοργῆς καὶ χρηστῶν ἐλπίδων
 » ἀτενίζει ἡ φιλτάτη ἡμῶν πατρίς, σὺ πρὸ παντός
 » ἄλλου ὀφείλεις νὰ ἐπιτελέσης ἐπαξίως τὸ μνημόσουνον
 » τοῦ μεγάλου εὐεργέτου· ὀφείλεις νὰ ἐγχαράξης εἰς τὰ
 » βᾶθρα τῆς πρὸς τὰ καλὰ ὀργώσης καρδίας σου καὶ τὸ
 » ὄνομα τοῦ μεγάλου εὐεργέτου Δ. Βερναρδάκη, ἵνα
 » καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν πληροῖ φρονήματος με-
 » γάλου τὴν ψυχὴν σου, καὶ φεύγουσα τοὺς κινδύνους
 » τῆς ἀπειρίας νὰ προαγάγῃς τὴν φίλην πατρίδα. Οὐ-
 » τω κάλλιστα ἐπιστεγάσεις τὸ μνημεῖον τῆς δόξης
 » τοῦ μεγάλου εὐεργέτου καὶ ἐπαξίως ἐπιτελέσεις τὸ
 » μνημόσουνον αὐτοῦ. Ναί, ἐπιτελέσωμεν λοιπὸν οὕτω
 » πάντες τὸ μνημόσουνον τοῦ μεγάλου εὐεργέτου, καὶ
 » ἐνώσαντες τὰς εὐχὰς ἡμῶν μετὰ τῶν λειτουργῶν τῆς
 » Ἐκκλησίας, ἐκφωνήσωμεν. »

« Τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς
 » Ἑλλάδος ἀπάσης, Δημητρίου τοῦ Βερναρδάκη, αἰωνία
 » ἡ μνήμη! »

Ἄλλὰ μόνον αἱ Ἀθηναὶ ἄρα γε, μόνη ἡ Κρήτη,
 μόνη σύμπασα ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, ἐπένθησαν ἐπὶ τῷ ἀ-
 κούσματι τῶν τε προγενεστέρων περιπετειῶν καὶ αὐτοῦ
 τοῦ ἐκ τούτων ἐπισπευθέντος θανάτου τοῦ Βερναρδάκη;
 Μόνον ἐν Πιερρούπολει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης οἱ
 μὲν ἔμποροι ἠοθάνθησαν σπουδαίως τὴν ἀπώλειαν ἐν-

τίμου καὶ ἐπιχειρηματικωτάτου ἐμπορίου· οἱ δὲ φίλοι, τὴν στέρησιν εἰλικρινοῦς φίλου· τὰ δὲ τέκνα, τὴν ὀρφανίαν φιλοστόργου πατρός· οἱ δ' ἐν ἀνάγκαις εὐρισχόμενοι, τὴν ἀφαίρεσιν παρηγορίας καὶ ὑποστηρίξεως· οἱ δὲ πένητες, τὴν στέρησιν ἀενάου πηγῆς εὐεργεσιῶν; μόνον οὗτοι λέγομεν καὶ μόνον ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐπένθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου τοῦ Βερναρδάκη; πλεῖσται ἄλλαι πόλεις καὶ χῶραι οἰκοθεν ἔσπευσαν νὰ μιμηθῶσι τὸ εὐσεβὲς παράδειγμα τῆς τε Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν μιᾶς μόνης μνημονεύομεν ἐνταῦθα, τῆς Τραπεζοῦντος, ἔνθα ἐν ἀγνοίᾳ τῶν πάντων εἶχεν ἐπιδαψιλεύσει φαίνεται τὰς εὐεργεσίας του ὁ Βερναρδάκης.

Μόλις λοιπὸν γνωστοῦ γενομένου τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οἱ εὐσεβεῖς καὶ εὐγνώμονες Τραπεζοῦντιοὶ ἔψαλαν ἐν τῷ μητροπολικῷ ναῷ δημοτελὲς μνημόσυνον εἰς αἰωνίαν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς τοῦ εὐεργέτου των· ἐν τῷ μνημοσύνῳ τούτῳ ἐξεφωνήθη καὶ συγκινητικώτατον λογίδριον, δημοσιευθὲν ἀκολούθως καὶ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει «Νεολόγου.»

Μόνον ἄρα γε ὅσα κοινωνικὰ εὐεργετήματα ἀπηρίθμησεν ἀπλῶς ἐν τῷ λόγῳ ὁ πρωτοπρεσβύτερος Ῥομπότης ἔπραξεν ὁ Βερναρδάκης; ἡμεῖς αὐτοὶ γινώσκομεν καὶ ἑτερόν τι. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' ἐν Ἀθήναις ἀπεπειράθησάν τινες νὰ συστήσωσι γεωργικὴν ἐταιρίαν, σκοπὸν ἔχουσαν μόνον τὴν διὰ παντός τρόπον ἐνίσχυσιν τοῦ δυστυχῶς παρημελημένου κατὰ τι σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς εὐημερίας τῶν ἐθνῶν. Εὐθὺς

ὥς ἔμαθε διὰ τῶν ἐφημερίδων μόνον τὴν εἶδσιν ταύτην ὁ Βερναρδάκης τὸ μὲν πρῶτον ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ἔπειτα δὲ καὶ ἔγραψε παραγγέλλων ν' ἀγορασθῶσιν ὀκτακοσίων χιλιάδων δραχμῶν μετοχαὶ εἰς λογαριασμόν του.

Δυστυχῶς δὲν ἐτελεσφόρησεν ἡ ἀπόπειρα αὕτη, ἀλλως ὁ Βερναρδάκης διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἤθελε θέσει τὴν κορωνίδα τῶν εὐεργετημάτων του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἣν οὐδέποτε εἶδε. Ματαιωθέντος δὲ τοῦ σχεδίου τούτου, διωργανίσθη ἰδιωτικὴ τις ἐταιρία πρὸς σύστασιν ἰδιωτικοῦ μὲν, ἀλλὰ προτύπου γεωργικῆς τινος ἐπιχειρήσεως ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ ἐταιρία αὕτη δὲν εἶχε νὰ προκαταβάλλῃ ὅσα ἄφθονα χρήματα ἀπῆτει τοιαύτη ἐπιχείρησις· ἀπετάθη λοιπὸν εἰς τὸν Βερναρδάκην· οὗτος δὲ, καίτοι ἐν περιπετείαις εὐρισκόμενος τότε, δὲν ὤκνησεν ὁμως νὰ λύσῃ τὸ βαλάντιόν του καὶ νὰ δανείσῃ ἱκανὰ χρήματα εἰς τὴν ἐταιρίαν.

Πόσα ἄρά γε ἄλλα τοιαῦτα δὲν ἔπραξεν ἐν τῷ βίῳ του ὁ Βερναρδάκης, χωρὶς νὰ συγκατατεθῇ ν' ἀφήσῃ τὸ ἐλάχιστον ἔχνος μελλούσης ἀποκαλύψεως αὐτῶν; τὸ «μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου,» ἦτο κανὼν ἀπαράβατος εἰς τὰς ἀγαθοεργείας τοῦ Βερναρδάκη· ἐδυσχέραине δὲ πάντοτε ὁσάκις ἤκουε νὰ γίνηται πολὺς περὶ αὐτοῦ λόγος.

Πρὶν ἀποπερατώσωμεν ἐνταῦθα τὸν βίον τοῦ Βερναρδάκη ἄσκοπον ἴσως δὲν εἶναι ν' ἀνακεφαλαιώσωμεν τὰ λεχθέντα, ἵνα ἐξάξωμεν συμπεράσματά τινα.

Τὸ πρῶτον, ὡς εἶδομεν, βῆμα εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν εὐημερίαν τοῦ Βερναρδάκη ἦτο ἡ ἄρνησις τοῦ τραπεζίτου νὰ δανείσῃ ὀλίγα χρήματα. Τοῦτο ἤθελεν ἀποδει-

λιάση ἴσως ἄλλον τινὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ ὥριμον καὶ εὐσεβὲς σχέδιον. Ἄλλ' ἢ ἀποτυχία αὕτη ἐχρησίμευσε τῷ Βερναρδάκῃ ὡς διδακτικώτατον μάθημα. Ποσάκις ἄρά γε καὶ παρ' ἄλλοις ἀποτυχία τις φαινομένης καλῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐλπίδος δὲν ἔσωσεν αὐτοὺς πραγματικῆς ἀθύσσου καὶ δὲν ὠδήγησε τὰ διαθήματά των εἰς πραγματικὴν ευδαιμονίαν; παρ' ἡμῖν τοῦλάχιστον συνέβη τοῦτο πολλάκις. Ἐνθα ἐνομίζαμεν ὅτι ὑπῆρχε παρὰδειςος καὶ τυφλοῖς ὄμμασιν ἐσπεύδαμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτόν, ἦτο αὐτόχρημα Ἄδης, ἐξ οὗ μόνῃ ἡ θεία πρόνοια ἔσωσεν ἡμᾶς. Ἐπὶ ὥριμων λοιπὸν καὶ εὐσεβῶν σχεδίων δὲν πρέπει ν' ἀποτρεπώμεθα τῆς ἐκτελέσεως ἐκ τινος ἐναντιότητος, ἀλλὰ ν' ἀρῶμεθα ἐκ ταύτης διδάγματα καὶ θάρρος, ὥσπερ ὁ Βερναρδάκης, ἄλλως οὐδέποτε ἐπιτυγχάνομεν.

Τὸ δεύτερον διάθημα εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν εὐημερίαν τοῦ Βερναρδάκη ὑπῆρξεν ἡ δεξιότης καὶ ἡ ἀφιλοκέρδειά του εἰς τὸ χαρτοπαίγιον. Πῶς; καὶ τὸ παίζειν ἄγει εἰς τὴν εὐημερίαν; καὶ διδάσκεται τοῦτο διὰ συγγράμματος, ἔχοντος τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξαίρῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀναγινωσκόντων εἰς μίμησιν τῶν ἐν αὐτῷ περιγραφόμενων ἀρετῶν; Ἀδύνατον ν' ἀνθέξῃ τις καὶ μάλιστα νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς ἐντελῶς διηγετὴ εἴτε τοῦ νοός εἴτε τοῦ σώματος ἐπασχόλησιν, ἄνευ ἀναψυχῆς τινος ἑκατέρου τούτων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπασχολήσεως. Τοῦτο διδάσκει ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ φύσις διὰ τε τοῦ ὕπνου καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἐπερχομένου ἐν τῇ ἐργασίᾳ νυσταγμοῦ. Τὴν ἀναψυχὴν ταύτην τινὲς μὲν ἀπολαμβάνουσι κοιμώμενοι καὶ ἐν ἡμέρᾳ, τινὲς δὲ ἄδοντες, ἄλλοι περιπατοῦντες, καὶ ἄλλοι παίζοντες. Τὸ παίζειν λοι-

πὸν ἀπολύτως δὲν εἶναι κακὸν, οὔτε ἂν γίνηται τοῦτο καὶ δι' αὐτῶν τῶν παιγνιδιοχαρτίων. Κακὸν μόνον εἶναι τὸ ἀποδέχεσθαι ἐκ τούτου καὶ μόνου τὴν εὐημερίαν καὶ μάλιστα διὰ τῆς λησέυσεως τῆς περιουσίας ἄλλων.

Τρίτον καὶ τελευταῖον διαθεῖμα πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ Βερναρδάκη ὑπῆρξεν ὁ μετ' ὀρφανῆς μὲν καὶ στερουμένης προικὸς, ἀλλ' ἐναρέτου καὶ ὁμογλώσσου καὶ ὁμοθρήσκου νεάνιδος γάμος. Ἕλληνα ἀξιωματικὸς τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ στρατοῦ, κεκτημένα ἔχων τούτου καὶ μόνου ἔνεκα τὰ τῆς εὐγενείας προνόμια, βεβαίως δὲν ἦτο δύσκολον νὰ συνάψῃ γάμον καὶ με' ἄλλην τινά, εὐγενῆ τὴν καταγωγὴν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν, νὰ κορπωθῇ ἴτως ἐκ τοῦ γάμου τούτου καὶ προίκα μεγάλην· ἀλλ' οἷαν ἄρά γε ἀξίαν ἔχει ἡ προίξ, παραβαλλομένη πρὸς τὰ λοιπὰ ἠθικὰ προσόντα; ἐκείνη μὲν ἐνδέχεται νὰ καταστραφῇ καὶ πρὶν ἔτι παρέλθωσιν αἱ τοῦ μέλιτος λεγόμεναι νύκτες· ταῦτα δὲ διαμένουσιν ἰσόβια, μεταδίδονται μάλιστα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ πολλαπλασιάζονται εἰς τὸ ἐπάπειρον παρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς μεταγενεστέροις, ἂν συναρμολογηθῶσι καλῶς πρὸς τὰ ἰδιάζοντα τοῦ συζύγου προσόντα· ἐκείνη μὲν καθιστᾷ τοῦτον δοῦλον ὑποκλινέστατον πασῶν τῶν φρενοτροπιῶν τῆς ἐχούσης μὲν πλουσίαν προίκα, στερουμένης δὲ ἠθικῶν πλεονεκτημάτων συζύγου. Ταῦτα δὲ, ὅταν μάλιστα καλλιεργηθῶσι σκοπίμως ὑπὸ τῶν τοῦ συζύγου, καὶ ἂν μὴ συνοδεύωνται ὑπὸ προικὸς, οὐχ ἥττον ὁμως καθιστῶσι τὸν συζυγικὸν βίον ἡρεμον καὶ εὐδαίμονα· ἐκ τούτου ἀντλεῖ θάρρος ὁ σύζυγος καὶ βαίνει εἰς τὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου μετὰ καρτερίας καὶ περισκέψεως. Ἄν δὲ καὶ ἡ θεία πρόνοια εὐδοκήσῃ

νὰ ἐπιδαφιλεύσῃ διαρκῆ περιουσίαν εἰς τὰ τοιαῦτα συναικέσια, τότε ἐπέρχονται, ὅσα ἐπῆλθον μετὰ τὸ συναικέσιον τοῦ Βερναρδάκη ἀποτελέσματα.

Τὰ περὶ υἱῶν καὶ κληρονόμων τοῦ Βερναρδάκη ἀγνοοῦμεν καθ' ὁλοκληρίαν· ἤκούσαμεν ὅμως ὅτι ἔχει τρεῖς υἱοὺς καὶ ἰσαριθμούς θυγατέρας. Τὰ τέκνα ταῦτα, ὅσον πλούτοι καὶ ἂν ἐκληρονόμησαν, ἀδύνατον ἐλπίζομεν νὰ ἐπαίρωνται μόνον ἐπὶ τούτῳ. Αἱ ἄρεται τοῦ Βερναρδάκη εἶναι τόσον μεγάλαι καὶ λαμπραὶ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον τὰ τέκνα του νὰ μὴ φιλοτιμηθῶσιν, ἂν οὐχὶ νὰ πολλπλασιάσωσι καὶ λαμπρύνωσι πλειότερον ταύτας δι' ἰδίων, ὅπως τῷ ὄντι ὀφείλουσι, τοῦλάχιστον ὅμως ν' ἀφσωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους των πάντῃ ἀσπίλους καὶ τηλαυγεῖς, ἵνα κατοπτρίζωνται σκοπιμώτερον ἐν αὐταῖς οἱ θεωροῦντες, ὅτι μόνον ἡ καταγωγὴ, μόνον ἡ τύχη καὶ μόνον τὰ πλούτη ἄγουσιν εἰς τὴν ἀθανασίαν.

Ἦχομεν ἤδη στοιχειοθετημένον καὶ ἔτοιμον πρὸς τύπωσιν τὸν βίον τοῦ Βερναρδάκη, ὅτε ἐλάβομεν τὸ ἐξῆς ἐπίσημον ἔγγραφον.

Αἱ ἀγκυθεργίαι τοῦ ἀοιδίμου Δημητρίου Βερναρδάκη δὲν » πρῶρισθησαν εἰς μόνην τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα καὶ τὴν γεννητήριαν αὐτοῦ Κρήτην. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος τοῦ » Πίντου διήγον πλεῖσται χιλιᾶδες κατοίκων, κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ὡς ὁπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ· κρυφίως δὲ, τὸν Χριστὸν λατρεύοντων· μετὰ δὲ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐκκρύχθησαν ἀναφρονδὸν χριστιανοί. Ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ἐν Πιερρούπολε Γεώργιος Συμβουλίδης, ἐκ Τραπεζοῦντος ἔλκων τὸ γένος » καὶ οἰκιακὸς ἱατρὸς διατελὼν τοῦ Βερναρδάκη, παρέστησεν » αὐτῷ πάσων ἀγαθῶν πρόξενος ἤθελεν εἶσθαι ἡ σύστασις ἀλλοποδιδακτικοῦ σχολείου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ διὰ τὰ τέκνα » τῶν ἀνακηρυχθέντων χριστιανῶν. Ὁ φιλογενέστατος καὶ φιλόλυστος Βερναρδάκης ἀνεδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ ἱατροῦ » Συμβουλίδου καὶ προσδιώρισε 360 ρούβλια ἐτησίαν συνδρομὴν, » ἐξ ὧν συνεστήθη τὸ ἀκμάζον ἤδη καὶ φερώνυμον αὐτοῦ Βερναρδάκειον Σχολεῖον, ἐνθα διδάσκονται ὑπὲρ τὰ 400 παιδιὰ. » Ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ σχολείου τούτου προκύψαντα » μεζονα ἀγαθὰ ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας πάντων· ἐξ αὐτοῦ,

»ὥς ἐκ φυτωρίου, ἐβλάστησαν ἕτερα πολλά. Οἱ περίξ τῆς Τραπεζοῦντος χωρικοί, ὡς ἐκ ληθαργίας ἀνανήψαντες, προσέδραμον εἰς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐν τῇ πόλει σχολείων. αἰτούμενοι καὶ οὗτοι σχολεῖν διὰ τὰ τέκνα των. Οἱ πα τὸς ἐπαίνου ἄξιοι ἔξφοροι συνέδραμον αὐτοῖς, καὶ βαθμηδὸν συνεστήθησαν σχολεῖα εἰς πολλά χωρία, ὥστε ἀριθμοῦνται ἤδη ὀκτὼ χωρικῶν σχολεῖα, ἐνθα φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 600 παιδίᾱ· ἐπιτηροῦνται δὲ ὑπὸ ἰδιαιτέρας ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς λογίων Τραπεζουντίων.

«Ὁ Βερναρδάκης συνέδραμε καὶ τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος ἑλληνικὰ σχολεῖα, προστεγγὼν 500 ρούβλια. Παρὰ τίθεμεν ἐπίσημον ἑγγράφον, δι' οὗ οἱ Τραπεζούντιοι ἀνεκήρουζαν αὐτὸν εὐεργέτην.

»Ἀριθ. Μητρ. 70.

»Τὸ Συμβούλιον τῶν ἑλληνικῶν σχολείων Τραπεζοῦντος ἐν τῇ ε'. συνεδριάσει αὐτοῦ τῆς δευτέρας περιόδου τῇ 9 Νοεμβρίου 1869 ἐξελέγξαντες κατὰ τὸ 5' ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ νόμου τοῦ περὶ τῶν σχολείων τοὺς λογαριασμοὺς τῆς πρώτης ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς, καὶ μελετήσαντες ἐπισταμένως τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς, ἐπειδὴ ὁ ἐν Πατρὺσι φιλόμουσος ὁμογενὴς Κ. Δημήτριος Βερναρδάκης καταφαίνεται ἐκ τούτων, ὅτι πολλῶν ἀγαθῶν πάροχος ἐγένετο τῷ περὶ ἡμᾶς ὁμοφύλῳ διὰ τῆς θαυματοῦς ἐτησίας ἑαυτοῦ ἐπιχορηγήσεως, διατελεῖ τοιοῦτος ὢν καὶ νῦν περί τε τοὺς ἐν Πόντῳ οἰκοῦντας Ἕλληνας καὶ περὶ τὸ ἄλλο ἑλληνικόν, ψηφίζομεν, ἵνα ἀναγραφῇ *Εὐεργέτης* τῆς πόλεως ἐν τῷ Μητρώῳ, ἀντίγραφον δὲ τοῦ παρόντος ν' ἀποσταλῇ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συμβουλίου διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπῆς, δημοσιευθῇ δὲ καὶ διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφημερίδος τοῦ *Νεολόγου*, ἵνα ἅπαντες οἱ Ἕλληνες καταμάθωσι τὴν τε ἀρετὴν τοῦ Κ. Δημητρίου Βερναρδάκη καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν εὐεργετηθέντων.

»(Τ. Σ.) Ὁ Τραπεζοῦντος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ.

»Ὁ πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου
»Π. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ.

»Ὁ Γραμματεὺς

»Π. Δ. Ζαρογούλης.»

Ἄθωνα, ὥσπερ ἀλλαγῶ εἶδομεν τοῦτο (1) ὁ δὲ Ψαλλίδας δὲν εἶχε σχηματίσει· εἰσέτι τὴν Καπλανιαίαν λεγομένην σχολήν· κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα ὁ Χατζῆ Κώστας ἐδιδάχθη ὑπὸ τὸν Μπαλάνον.

Γράμματα δ' ἔμαθεν οὐχὶ βεβαίως ὅσα ἡμεῖς διδασκόμεθα σήμερον, ἐπιδιδόμενοι κατ' ἀνάγκην εἰς πλεῖστα καὶ παραμελοῦντες δυστυχῶς τὴν ἐντελῆ σπουδὴν οὐχὶ μόνον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς καθομιλουμένης, ἣν δύναται τις, φρονοῦμεν, νὰ σπουδάσῃ καλῶς καὶ ἂν μὴ ἐκστηθίζῃ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Πίνδαρον, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐγκύψῃ εἰς τοὺς κανόνας, καθ' οὓς ἐσχηματίσθη ἡ ἀρχαία· κατ' αὐτοὺς δὲ νὰ γράφῃ μόνον καὶ νὰ σχηματίζῃ τὰς λέξεις ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ συντάττῃ καὶ συναρμολογῇ ταύτας κατὰ τοὺς ἀρχαίους· διότι καὶ αἱ γλῶσσαι ἔχουσι φαίνεται τὰς περιόδους καὶ ἐποχὰς των, τοῦτου ὁ ἕνεκα ἄλλως πῶς συνέταττε καὶ ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ὁ Ὅμηρος, ἄλλως πῶς ὁ Ξενοφῶν.

Κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν ἡ καθομιλουμένη ἐλληνικὴ πρέπει ν' ἀποκλίνῃ μᾶλλον πρὸς τὰς νεωτέρας γλώσσας· τότε δὲ μόνον γράφει τις γλαφυρῶς καὶ εὐλήπτως αὐτήν, ὅταν μεταχειρίζεται μὲν τὰς παρὰ τῷ λαῷ ἐν χρήσει λέξεις, ἀρκεῖ μόνον αὐταὶ νὰ μὴ ᾔναι ὅλως ξενικαί· εἰς τὴν γραφὴν δὲ καὶ τὸν σχηματισμὸν τούτων νὰ ὁδηγῇται ἐκ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα κανόνων τῶν ἀρχαίων· ἀλλ' εἰς τὴν πλοκὴν αὐτῶν νὰ τηρῇ μέσον τινὰ ὅρον, οὔτε πάντῃ δηλαδὴ ἀσυντάκτως νὰ μεταχειρίζεται ταύτας, ἀλλ' οὔτε πάλιν πλέκων αὐτάς

(1) Ἰδὲ Β. Παραλλήλων τόμ. 6' σελ. 15.

νά σχηματίζη γρίφους· οὐδόλως δὲ εἶναι ἀναγκαῖον ν' ἀνορύττωμεν πάντη ἀπηρχαιωμένας ἑλληνικάς λέξεις καὶ νά μεταχειρίζομεθα μόνον χάριν ἐπιδείξεως.

Ἐπεριτολογήσαμεν ἴσως ἐνταῦθα περὶ σπουδῶν καὶ ὕφους γλώσσης καὶ ἀνοικείως μάλιστα ἐν τῷ βίῳ ἐμπόρου, ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐμπόρων, φρονοῦμεν, ὅτι καὶ ἔγγραφον καὶ ἐλάλουν τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, ἂν οὐχὶ κανονικώτερον, τοῦλάχιστον ὅμως εὐληπτότερον πολλῶν ἐκ τῶν θελόντων σήμερον εἴτε ν' ἀρχαίζωσιν εἴτε νά νεωτερίζωσι πέραν τοῦ μέτρου· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ὁ δὲ Γ. Χατζῆ Κώστας, σπουδάσας ἐν Ἰωαννίνοις ἑλληνικά τινά, ἐγίνωσκε φαίνεται καλῶς τὴν γραμματικὴν τῆς γλώσσης του· ἀλλ' ἐκεῖνο, ὃ περ ἐγίνωσκεν ἐντελέστερον ἦτο φαίνεται ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἠθική. Ναὶ μὲν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς πρῶτον μάθημα ἐδίδον εἰς τοὺς μαθητάς των τὸ

« Ἀρξὸν χεῖρ μου ἀγαθὴ
 » γράψον γράμματα καλὰ
 » μὴ δαρθῆς καὶ μεληθῆς
 » καὶ εἰς φάλαγγα βαλθῆς. »

Ναὶ μὲν λέγομεν τοῦτο πρῶτον ἐδίδασκον καὶ ἐφήρμοζον αὐστηρῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ δὲν ἡμέλουν καὶ τὰ λοιπά· ἀλλοίμονον ἂν μαθητῆς τις ὠλιγώρει τῶν πρὸς τὰ θεῖα, τῶν πρὸς τοὺς γονεῖς, τῶν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τῶν πρὸς τὰ χρηστά ἥθη καθηκόντων του. Οἱ διδάσκαλοι ἀπήτουν μετ' αὐστηρότητος λόγον καὶ περὶ τούτων. Οὐδ' ἐπετρέπετο τοῖς νέοις οὐχὶ μόνον ν' ἀσχημονῶσι, καπνίζοντες ἢ ἀπρεπῶς παίζοντες, ἀλλ' οὔτε καὶ

νὰ λαλῶσιν ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων αὐτῶν τὴν ἡλικίαν, ἔστω καὶ πάντῃ ξένων ὄντων τούτων, καὶ οὐδεμίαν ἔχόντων δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν νέων· μόνον εἰς τὰς ἐρωτήσεις ὠφείλουν ν' ἀπαντῶσιν οὗτοι καὶ τότε σεβασμίως κατέρρυθριῶντες· τοὺς μὴ τηροῦντας τοὺς κανόνας τούτους ἀπεκάλουν οἱ διδάσκαλοι *ξετσιπώτους*, τουτέστι νέους μὴ ἔχοντας ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν τὸ σεμνὸν κάλυμμα τῆς αἰδοῦς· οὐχὶ δὲ σπανίως ἐφήρμοζαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν διὰ τὸ ξετσιπῶμα καὶ ῥαβδισμοὺς πολὺ σκληροτέρους τῶν διὰ τὴν μὴ ἐπίδοσιν εἰς τὰ γράμματα.

Οὕτω σπουδάζων καὶ καλλιεργῶν τὰ ἥθη τοῦ ὁ Γεώργιος Χατζῆ Κώστας ἐν Ἰωαννίνοις, ἐνωρίτατα ἐδείκνυε καὶ τάσιν πολλὴν εἰς τὸ ἐμπόριον· ὅθεν δεκαπενταετῆς μόλις ὢν τὴν ἡλικίαν, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς οὗτος μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ κατὰ δέκα ἔτη πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀναστάσιος, εἰς Μόσχαν.

Φθάσαντες οἱ νέοι εἰς αἷς ἐστάλησαν χάριν ἐμπορίου πόλεις, τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχολήθησαν νὰ οἰκειωθῶσι μετὰ τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν. Ἐπειρῶται δὲ πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ κόσμου εὐρίσκονται καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐδοκιμοῦσι κατ' ἐξοχὴν μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον, δὲν παραμελοῦσιν ὅμως καὶ πᾶσαν οἷαν δὴποτε ἄλλην ἐντιμὸν καὶ κερδαλέαν ἐπιχείρησιν καὶ οὔτε δυσκολεύονται τὸ παράπαν οὔτε ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς ἐγγχωρίου γλώσσης, οὔτε ἐκ τῆς ἐλλείψεως μέσων, οὔτε ἐκ τῆς ἀπειρίας τῶν εἰς τὰ ἐπιτόπια ἥθη καὶ ἔθιμα· τὰ κακὰ μάλιστα ἐκ τούτων οὐδέποτε θέλουσιν οὔτε νὰ μάθωσιν οὔτε νὰ μιμηθῶσιν, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης προσοχῆς τηροῦσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὰ πάτρια· εἰς τὴν καλὴν δὲ ταύτην συνήθειαν, ὀφείλουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν

τε προαγωγήν καὶ τὸν ἀκραιφνή πατριωτισμόν των.

Ἀπάσας λοιπὸν τὰς δυσκολίας ταύτας ἦσαν ἐκ τοῦ μέσου οἱ Ἑπειῶται διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ ἐπιμονῆς των· τούτου ἔνεκα καὶ οἱ νέοι Χατζῆ Κώστα, βαδίζοντες εἰς τὰ ἴχνη τῶν συμπατριωτῶν των, δὲν ἐβράδυναν ν' ἀναδειχθῶσιν ἔμποροι. Ἐχοντες δὲ καὶ τὸν πατέρα ἔμπορευόμενον εἰσέτι ἐν Ἰωαννίνοις, ὁ μὲν Ἀναστάσιος ἔπεμπεν ὅσα ἐνόμιζε καταναλώσιμα εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἰδίως εἰς Κωνσταντινούπολιν προϊόντα τῆς Ῥωσσίας· ὁ δὲ Γεώργιος, λαμβάνων ταῦτα, ἐφρόντιζε νὰ τὰ καταναλίσκῃ ὅσον ἔνεστιν ἐπικερδέστερον· ἀλλ' ἡ μεγαλειτέρα φροντίς καὶ ἐπασχόλησις τοῦ Γεωργίου συνίστατο εἰς τὸ νὰ προμηθεύηται τὰ τῆς Ἀνατολῆς πολυποίκιλα προϊόντα καὶ νὰ πέμπῃ ταῦτα εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐπικερδῆ κατανάλωσιν.

Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς προϊόντων ἐμπορίου, ὅπερ σήμερον εἶναι τὸ μόνον ἐν χρήσει, οὔτε τόσον εὐκόλον ἦτον ἄλλοτε, οὔτε τόσον σύνηθες, τοῦλάχιστον παρὰ τοῖς Ἑλλησι. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναπόφευκτος, ὡς γνωστὸν, πρῶτον μὲν ἡ ὅσον ἔνεστι ταχεῖα ἀνταπόκρισις· ἀλλὰ ποῦ ταχύτης τότε ; ἵνα λάβῃ τις ἀπάντησιν εἰς Ἰωάννινα π. χ. ἐκ Μόσχας παρήρχοντο μῆνες. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἀναγκαιοτάτη πρὸς τὸ δι' ἀνταλλαγῆς προϊόντων ἐμπόριον εἶναι ἡ ἐντελής γνῶσις καὶ ἄλλων μὲν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῆς γλώσσης ἐκείνης, ἣτις ὀμιλεῖται εἰς τὴν χώραν, μεθ' ἧς ἀνταλλάσσει ὁ ἔμπορος τὰ προϊόντα ἐκείνης, ἐν ᾗ διαμένει. Ἐν ἄλλαις δηλαδή λέξεσιν ὁ ἐν Ἰωαννίνοις ἔμπορος, ἔν' ἀνταλλάσσει ἐπιτυχῶς καὶ μόνον δι' ἀνταποκρίσεως τὰ προϊόντα τῆς Τουρκίας

ἢ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς προϊόντα τῆς Ῥωσσίας ἢ τῆς Γαλλίας, ἢ τῆς Γερμανίας ἢ καὶ τῆς Ἰταλίας, ὥφειλε νὰ γινώσκη ἐντελῶς τὴν Ῥωσικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Γερμανικὴν ἢ τὴν Ἰταλικὴν, ἵνα πέμπῃ εἰς τοὺς ἀνταποκριτάς του ὁδηγίας σαφεῖς καὶ μὴ διφορουμένας· ἄλλως ὑπέκειτο εἰς ζημίας· ἀλλ' ἡ ἐκμάθησις ξένων γλωσσῶν τότε μὲν ἦτο δυσχερεστάτη, σήμερον δὲ δυστυχῶς ἀμελεῖται πέραν τοῦ μέτρου.

Ὅθεν οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιωρίζοντο εἰς τὸ ἀπλούστερον εἶδος τοῦ ἐμπορίου· ἢ ἡγόραζον δηλαδὴ χονδρικῶς ἐν τῷ τόπῳ τὸ ἐμπόρευμα καὶ ἐπώλουν τοῦτο λιανικῶς, ἢ ἔδιδαν ἐνίοτε καὶ ἀπλᾶς τινὰς παραγγελλίας, ἐλάμβανον τοῖς μετρητοῖς τὰ ἐμπορεύματα, ἐπώλουν ταῦτα, ἔπεμπον ἕτερα χρήματα, ἵνα λάβωσιν ἕτερα ἐμπορεύματα. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐμπορίου δὲν παρεῖχε βεβαίως τοσαῦτα κέρδη ὅσα τὸ δι' ἀνταλλαγῆς· ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐδύναντο νὰ ἐπιδοθῶσι μόνον ὅσοι εἴτε συνεταιρίζοντο πρὸς ἀλλήλους, εἴτε εἶχον ἀδελφοὺς ἢ υἱοὺς· καὶ εἷς μὲν τῶν συνεταίρων ἢ ἀδελφῶν διέμενεν ἐν ἐμπορικῇ τινι χώρᾳ τῆς Ἀνατολῆς· ἕτερος δὲ, μετέβαινε καὶ ἀποκαθίστατο ἀλλαχοῦ· ἡγνόει μὲν καὶ οὗτος κατ' ἀρχὰς τὴν γλῶσσαν τῆς χώρας, εἰς ἣν ἀπῆρχετο νὰ ἐμπορευθῇ· ἀλλ' ἐννοοῦσεν ἄριστα τὴν τοῦ συνεταίρου ἢ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· τὴν δ' ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτοπίου γλώσσης ἔλλειψιν ἀνεπλήρου διὰ τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ οὕτω δὲν ἐβράδυνεν νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ διακριθῇ.

Τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ ἐμπορίου σπάνιοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων μετήρχοντο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἀλλ' ὅσοι ἐδύναντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς αὐτὸ ὑπερεπλούτουν

ταχέως· ἐντεῦθεν εἶδομεν ὅτι ἐπεσωρεύθησαν ἄπειρα πλούτη εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Ζωσιμάδας, καίτοι οὔτε ἐκτάκτων εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἀξιοθέντας, οὔτε πολὺ ἰσως κοπιάσαντας ἢ διακινδυνεύσαντας.

Τὸ εἶδος λοιπὸν τοῦτο τοῦ ἐμπορίου μετήρχοντο καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἀναστάσιος καὶ Γεώργιος Χατζῆ Κώστας. ἔχοντες δὲ ἅπαντα τὰ πρὸς τοῦτο προσόντα, δὲν ἐβράδυναν νὰ πλουτήσωσιν. Ἀπησχολημένοι δὲ ὄντες ἀνενδύτως μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον, εἶχον σχεδὸν λησμονήσει καθ' ὁλοκληρίαν ἀπάσας τὰς λοιπὰς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τέρψεις· ἀλλὰ τέλος ὁ Γεώργιος, προβεβηκὼς ἤδη ὦν τὴν ἡλικίαν, τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἄγων, ἦλθε τῷ 1804 εἰς γάμον ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῆς Αἰκατερίνης θυγατρὸς Γεωργίου Μελαχρινοῦ, τοῦ καὶ ἄρχοντος Καμινάρη καλουμένου, ἔνεκα ἀξιώματός τινος, ὅπερ εἶχε φαίνεται ἄλλοτε ἐν ταῖς ἡγεμονίαις. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐτέχθησαν τέσσαρες υἱοὶ καὶ ἰσάριθμοι θυγατέρες, οἷον ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Ἀναστάσιος καὶ ὁ Παῦλος. Ἡ Μαρία, ἡ Μαργαρίτα, ἡ Ταρσία καὶ ἡ Ζαφείρα.

Ὁ γάμος οὗτος ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον συνετέλεσεν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς περιουσίας τοῦ Γεωργίου Χατζῆ Κώστα καὶ διὰ τῆς προσθήκης προικός, εἰκάζομεν ὅμως ὅτι συνετέλεσε κατὰ τι εἰς τὴν αὐξησιν τῆς εὐσεβείας τοῦ ἀνδρὸς καὶ οὐδόλως ἀπέτρεψεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πλείστων ὧσων ἀγαθῶν προθέσεων. Καίτοι οἰκογενειάρχης γενόμενος καὶ πολλὰ ἔχων ν' ἀναθρέψῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τέκνα, διακαῇ ὁμως εἶχε πάντοτε ζῆλον νὰ πράξῃ καὶ τι ὑπὲρ τῆς πατρίδος· δύω ὑπαρχόντων καὶ ἀκμαζόντων μάλιστα πρὸ τοῦ ἀγῶνος σχο-

λείων ἐν Ἰωαννίνοις, τοῦ τῶν Ζωσιμάδων καὶ τοῦ τοῦ Καπλάνη, καὶ ἄριστα πεπροικισμένων ὄντων τούτων διὰ καλῶν τε βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν ἀναγκαιούντων πρὸς διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς πειραματικῆς ἐργαλείων, καὶ καλοῦ τινος νοσοκομείου ἐκεῖ ὑπάρχοντος, καὶ ἐλεῶν οὐκ ὀλίγων διανεμομένων τοῖς πένησι, καὶ τῶν ἐν ρυλακαῖς στεναζόντων ἀδιαλείπτως περιθαλπομένων ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας τῶν Ἰωαννιτῶν, πάντων λέγομεν τούτων ἐν Ἰωαννίνοις ὑπαρχόντων πρὸ τοῦ ἀγῶνος, οὐδὲν σχεδὸν ἀπελείπετο τῷ Χατζῇ Κώστα νὰ πράξῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀνέβαλε λοιπὸν τὴν πρὸς τοῦτο ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν εἰς ἄλλοτε. Ἀποβίωσαντος δὲ τοῦ 1815. τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Μόσχᾳ, ἀπῆλθεν ἐκεῖ, διότι τὸ μὲν τῆς ἀρχαίας ταύτης πρωτεύουσης τῆς Ῥωσσίας ἐμπόριον ἦτο τὸ σημαντικώτερον ἐν αὐτῇ ὡς ἰδομεν ἐσχημάτισαν τὸν πλοῦτον αὐτῶν οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Ῥιζάραι, ὁ Καπλάνης καὶ ἄλλοι· τὸ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ παρακμάζῃ ἤρξατο τότε καὶ ἐπικίνδυνον νὰ καθίσταται· ἀλλ' οὐχ ἦττον τὸν Χατζῇ Κώσταν εἵλκυόν πως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ αἰ τῆς συζύγου αὐτοῦ συγγένειαι εἰς Μόσχαν λοιπὸν ἀπῆλθεν οὐχί, ἵν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀδελφόν, ἀλλ' ἵνα διευθετήσῃ τὰς ὑποθέσεις· καὶ ἦν δ' ἐποχὴν ἡσχολεῖτο ἀνευδότως εἰς τοῦτο, ἤρξαντο αἱ προπαρασκευαί τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐξεῖρήσθη οὗτος ἐν ταῖς ἡγεμονίαις· βραδύτεροι δὲ ἐπῆλθον αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγαί, καὶ ταύτας διεδέχθη ἡ γενικὴ ἀναστάσις συμπάντης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἄπαντα τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Χατζῇ Κώσταν καὶ ἄκοντα νὰ ἐγκατασταθῇ ὀριστικῶς ἐν

Μόσχα. Ἐνταῦθα δὲ διαμένωνν καὶ συναναστρεφόμενος καθ' ἑκάστην μετὰ τῶν Ζωσιμάδων, Ῥιζαρῶν, Πατσιμάδη Κομιζοπούλου καὶ ἄλλων, ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον συνεμέθεξε καὶ οὗτος πασῶν ἐκείνων τῶν θυσιῶν, ἃς οἶεν Μόσχα Ἕλληνες εὐγενῶς προσήνεγκον πρὸς τε τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος, καὶ πρὸς τὴν κατὰ τὰ ἐνόντα ἱασιν τινῶν τοῦλάχιστον ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς ἠνέωξεν εἰς τὰ στήθη τῆς Πατρίδος ὁ γιγάντιος ἐκείνος ἀγών. Ἀλλ' ὑπῆρξεν ἄρά γε Ἕλληνα δυνάμενος καὶ μὴ συνδραμῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην;

Ὁ Ἰω. Παπαρῤῥηγόπουλος μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἀγῶνος ἡ Μόσχα ἦτο τὸ ταμεῖον καὶ τὸ ὀρμητήριον οὕτως εἰπεῖν ἀπάντων τῶν ἐταιριστῶν. Ἐν αὐτῇ ἔτυχον περιπαιήσεως καὶ ὁ Περῤῥαιτῆς, καὶ ὁ Ἀναγνωστάρης, καὶ ὁ Ξάνθης, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Παπαρῤῥηγόπουλος καὶ ἄλλοι, οἵτινες περιέτρεχον ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἀνατολήν, τὸ μὲν ἵνα διαδώσωσι τὰς ὁδηγίας τῆς ἀγνώστου ἀρχῆς, τὸ δὲ ἵνα προπαρασκευάσωσι τὰ τοῦ ἀγῶνος. Ἀπὸ τῆς Μόσχας ἠρύσθη φρονοῦμεν οὐ μικρὰς ἐνισχύσεως καὶ ὁ Ὑψιγάντης, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις καὶ ταῦτα μὲν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀγῶνος. Μετὰ δ' αὐτὸν γνωστὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς Μόσχας πολλάκις ἐπέρρευεν ἱκανὸν ἱαματικὸν βάλσαμον πρὸς ἱασιν τινῶν ἐκ τῶν πληγῶν τῆς πατρίδος καὶ φορτία σίτου ἐξάλησαν ἐξ αὐτῆς τότε καὶ αἰχμάλωτοι ἀπελευθερώθησαν, καὶ πολεμεφόδιά τινα ἐπέμφθησαν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους. Εἰς ἅπαντας λοιπὸν τούτους τοὺς ἐκ Μόσχας ἑράνους συμμετέσχε προθύμως καὶ ὁ Χατζῆ Κώστας. Ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἦτο σμικρὰ, παραβαλλόμενα πρὸς τὸν ἐνέριμον ζῆλον τῆς εὐπραγίας καὶ τὴν εὐσέβειαν

τοῦ Χατζῆ Κώστα. Οὗτος ἔμαθε μὲν ὅτι ἀμφότερα τὰ ἐν Ἰωαννίνοις σχολεῖα κατεστράφησαν, ὅτι ἐπυρπολήθη καὶ σύμπασα ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, ἀλλ' ἔμαθεν ἐπίσης, ὅτι οἱ φιλόμουσοι Ἰωαννῖται, μόλις ἐπελθούσης τάξεώς τινος, ὠκοδόμησαν καὶ αὖθις κατάλληλα τῶν Μουσῶν τεμένη, δαπάνη τῶν Ζωσιμάδων, καὶ πρὶν μάλιστα ἀνοικοδομήσωσι τὰς πυρποληθείσας οἰκίας τῶν ἔμαθε μὲν ὡσαύτως ὅτι ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστροφῆς, συγκατεστράφησαν καὶ τέσσαρες περικαλεῖς εὐκτήριοι οἶκοι, ὁ τῆς Μητροπόλεως, ὁ τῆς ἀγ. Μαρίνας, ὁ τοῦ ἀγ. Νικολάου ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ὁ τῆς Περιβλέπτου, γενόμενος οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἀποθήκη πολεμεφοδίων, ἔπειτα δὲ καὶ σταῦλος τῶν ζώων, καὶ τελευταῖον ἐρειπωθεὶς· ἤκουε δ' ἐπίσης ὅτι ἕνεκα τῆς ἐρημώσεως ταύτης τῶν οἰκῶν τοῦ Κυρίου πολλοὶ τῶν εὐσεβῶν Ἰωαννιτῶν ἤρχοντο καὶ ἀπὸ μιᾶς ὥρας ἀπόσασιν νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς τοὺς μόνους μείναντας ναεὺς τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τῆς ἀγ. Αἰκατερίνης, ἀλλὰ μετ' ἀγαλλιάσεως ἤκουσεν ἐπίσης ὅτι οἱ μὲν συμπατριῶταί του εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν καταλλήλων σχολείων ἐπελήφθησαν δραστηρίως καὶ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἐπισκευῆς ναῶν, καὶ τὴν μὲν Περιβλεπτον ἐπεσκεύασαν ὅπως κάλλιον ἐδύναντο, τὴν δὲ Μητρόπολιν ἀνήγειραν μεγαλοπρεπείαν τε καὶ πολυτελείαν, τῆς δὲ ἀγ. Μαρίνας τὴν οἰκοδομὴν ἀνέλαβεν ὁ Ζωσιμᾶς, ὅστις διέταξε μάλιστα καὶ τὴν δαπάνη αὐτοῦ ἀνακαίνισιν τοῦ ἀγ. Νικολάου, ἐτέθησαν μάλιστα τὰ θεμέλια αὐτοῦ, καὶ ἐδαπανήθησαν πρὸς τοῦτο εἴκοσι πέντε, φρονοῦμεν, χιλιάδ. ρουβλίων χαρτίνων ἅτινα θέλων νὰ ᾔηται ἴδιον αὐτοῦ οἰκοδόμημα ἐπλήρωσεν ἀμέσως τῷ Ζωσιμᾷ Χ. Κώσας. Ἀλλὰ τὸ ἀγλαὸν τοῦτο τέ-

κνον τῆς Ἠπείρου μαθὼν, ὅτι καὶ ἕτερος συμπατριώτης αὐτοῦ ὁ Χατζῆ Κώστας προτίθεται νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῆς Ζωσιμαίας ἀδελφότητος, εὐχαρίστως παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν ἀρξαμένην ἤδη οἰκοδομὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ναοὶ ἀνηγέρθησαν κομψότεροί τε καὶ μεγαλοπρεπέστεροι τῶν πυρποληθέντων. Καὶ πόσα μὲν ἐδαπανήθησαν πρὸς τοῦτο ἀγνοοῦμεν. Οἱ ναοὶ ὁμως οὗτοι δὲν εἶναι πολὺ ὑποδεέστεροι τοῦτῃς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν πρὸς οἰκοδομὴν δὲ ταύτης γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐδαπανήθη ἡμῖς περιπὺ ἑκατομμύριον δραχμῶν. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν ὅτι καθὼς ὁ Ζωσιμᾶς ἐπροίκισεν ἀπάσας τὰς ἐν Ἰωαννίνοις ἐκκλησίας, οὕτω καὶ ὁ Χατζῆ Κώστας τὸν ἅγιον Νικόλαόν του. Παρ' αὐτῷ μάλιστα ἱδρυσέ καὶ κατάλληλον νοσοκομεῖον, ὅπερ καὶ ἐπροίκισεν ἐπίσης δι' ὅλων τῶν ἀναγκαιῶν πόρων πρὸς αἰωνίαν διατήρησιν αὐτοῦ. Ἀγνωστον μὲν εἶναι πόσα ἐδαπάνησε καὶ πρὸς τοῦτο ὁ Χατζῆ Κώστας· γινώσκομεν ὁμως ὅτι τὸ φιλάνθρωπικόν τοῦτο καθ'ἰδρυμα διατηρεῖται λίαν σκοπίμως, ἐκπληροῦν τὰς εὐεργετικὰς διαθέσεις τοῦ ἱδρυτοῦ· εὐχαρίστως δ' ἐμάθομεν ὅτι ἱκανοποιεῖ ἐπαρκῶς τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν αὐτῷ νοσηλευομένων, ἀνεξαρτήτως μάλιστα τοῦ θρησκειώματος καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν· τοῦτο δὲ περιττὸν εἶναι νὰ προσθέσωμεν ὅτι περιποιεῖ πολλὴν τιμὴν εἰς τοὺς ὅσον εὐσεβεῖς τοσοῦτον καὶ ἀνεξιθρήσκους Ἰωαννίτας, τοὺς διοικοῦντας σήμερον τὸ νοσοκομεῖον Χατζῆ Κώστα.

Ἀλλὰ καὶ ταῦτα μόνα, καίτοι μεγάλα καὶ σκόπιμα, δὲν ἦσαν ὁμως ἱκανὰ νὰ σβέσωσι τὴν πρὸς τὸ εὖ πράτ-

τειν δίψαν τοῦ ἐνθέρμου τούτου τέχνου τῆς εὐάνδρου Ἡπεύρου· ὁ Χατζῆ Κώστας ἤθελε νὰ πράξῃ καλόν τι καὶ ὑπὲρ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πατρίδος Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ τῆς μᾶλλον τῶν λοιπῶν παθούσης ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος χώρας αὐτῆς· ὡς τοιαύτην λοιπὸν ἐξελέξατο τὸ πολυπαθὲς Μεσολόγγιον, πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Χατζῆ Κώστας, καίτοι μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας ἐφαρμόσας τὸ «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου.» ἔγραψεν ὁμως εἰς τὴν διαθήκην του τὰ ἐξῆς·

« Ἐπιθυμῶ νὰ διατάξω εἰς τὸ Βασιλείον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πόλιν Μεσολογγίου νὰ ἐνεγείρω ἓνα κοινὸν Νοσοκομεῖον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γεωργίου καὶ Ἀθανασίου Χατζῆ Κώστα πρὸς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀσθενεῖς τῆς πόλεως ταύτης, καθὼς καὶ ὅσων ξένων ὁποῦ κατὰ περίστασιν τύχωσι, καὶ περὶπλέον ἐκ τῶν συμπολιτῶν μου Ἰωαννιτῶν, καὶ τὸ ὅποῖον Νοσοκομεῖον ἀφιερώνω εἰς τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιστάσιν ὅλης τῆς κοινότητος Μεσολογγίου νὰ τὸ συστήσῃ διευθύνῃ καὶ διοικῇ διὰ τῶν δημοσίων ἀρχῶν τῆς, δηλ. τῶν κατὰ καιροὺς δημάρχων, δημογερόνων, καὶ λοιπῶν τῶν παρὰ τῆς κοινότητος ἐκλελεγμένων εἰς ὑπηρεσίαν ὑποκειμένων, καὶ θέλει διατάξῃ ἐπιστάτης καὶ κυβερνήτης αὐτοῦ τοῦ Νοσοκομείου, οἵτινες θέλουσι ὑποχρεόνει νὰ δίδουν κατ' ἔτος λογαριασμὸν εἰς τὴν κοινότητα περὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων. »

« Προσδιορίζω διὰ τὴν οἰκεδομήν του ἀσιγνάτζιες ρούβλια δέκα χιλιάδες ἥτοι ἀργυρὰ ρούβλια 2817. » 14[100· τῶν ὁποίων τὸ ἰσότιμον ἤμπορεῖ νὰ ἀναβῇ περὶπου ἀπὸ 12,000 δραχμάς, καὶ ἀφοῦ συναγροικῇ

»θοῦν οἱ ἐνταῦθα ἐπίτροποί μου μὲ τοὺς πολίτας Με-
 »σολογγίου θέλουν ἐμβάσῃ τὸ ἰσότιμον τῶν 10,000
 »ῤουβλίων ἀσιγνάτῳ διὰ νὰ κτήσουν τὴν οἰκοδομὴν
 »εἰς ὅποιον μέρος τῆς πόλεως ἐγκρίνουν οἱ πολῖται
 »ἁρμόδιον, ἢ ὅποια νὰ γίνη ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύχω-
 »ρος καὶ στερεὰ, καὶ ἐπειδὴ θέλει εἶναι διὰ τὸ κοινὸν
 »ὄφελος τῆς πόλεως, καὶ τῶν πτωχῶν ξένων ἀσθενῶν,
 »ἂν δυνατόν τὸν τόπον ὅπου θέλει γεινῇ ἡ οἰκοδομὴ νὰ
 »τὸν παραχωρήσῃ ἡ πόλις ἄνευ πληρωμῆς· διὰ κεφά-
 »λαιον διατάζω 60. ἐξήντα χιλιάδας δραχμὰς, τὸ ἰσό-
 »τιμον τῶν ὁποίων οἱ κύριοι ἐπίτροποί μου θέλουν τὸ ἐμ-
 »βάσῃ εἰς τὴν Ἑθν. Ἑλλ. Τράπεζαν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ
 »ληφθῶσι μετοχαὶ ἐκ τῆς Τραπεζῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ
 »ἀνεγειρομένου ἐν Μεσολογγίῳ Νοσοκομείου τοῦ Γε-
 »ωργίου καὶ Ἀθανασίου Χ. Κῶστα· αὐταὶ αἱ 60. μετο-
 »χαὶ θέλουν φυλάττονται εἰς τοὺς πολίτας Μεσολογ-
 »γίου καὶ θέλουν λαμβάνει διὰ τῶν δημοσίων ἀρχῶν
 »τῆς τὰ ἑξαμηνιαῖα μερίσματα παρὰ τῆς Τραπεζῆς, τὰ
 »ὅποια θέλουν χρησιμεύει μόνον διὰ τὰ χρονικὰ ἐξοδα
 »τῆς συντηρήσεως τοῦ Νοσοκομείου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ
 »Ἑθνικὴ Ἑλλ. Τράπεζα κατὰ τὸ καταστατικὸν τοῦ ὀρ-
 »γανισμοῦ τῆς εἶναι διὰ 25. ἔτη, ἀνίσως μετὰ τὰ ἔτη
 »25. ἀνανεώσῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς, ἡ κοινότης Με-
 »σολογγίου θέλει ἀπαριθμῆται πάντοτε μέτοχος 60.
 »μετοχῶν ἀνὰ χιλίας δραχμὰς ἐκάστη, καὶ εἰς ὅσας
 »ἄλλας ἐποχὰς ἀκολούθως ἤθελε ἀνανεώσῃ τὸν σχη-
 »ματισμὸν τῆς, ἂν δὲ ἐκ περιστάσεως ἤθελε τελειωτι-
 »κῶς διαλυθῇ, καὶ καθεὶς τῶν μετόχων λάβῃ ὀπίσω τὸ
 »ἀνάλογον κεφάλαιον, καὶ δὲν ἤθελε σχηματισθῇ ἄλλο
 »παρόμοιον ἐν Ἑλλάδι, τότε ἡ κοινότης Μεσολογγίου

» νὰ λαμβάνη τὸ κεφάλαιον τῶν παρ' ἐμοῦ διορισθέντων
 » ἐξήντα μετοχῶν, καὶ νὰ ᾔηται εἰς χρέος νὰ ἐμβάσῃ
 » τὰ χρήματα αἰωνίως εἰς τὸ τῆς Μόσχας Ἱμπερατορι-
 » κὸν ὀρφανοτροφεῖον, πέρνοντες Μπιλέτον ἐπ' ὀνόματι
 » τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ Νοσοκομείου τοῦ Γεωργίου καὶ
 » Ἀναστασίου Χ. Κῶστα διὰ νὰ χρησιμεύσουν οἱ ἐτήσιοι
 » τόκοι εἰς παντοτεινὴν συντήρησιν τοῦ Νοσοκομείου. »

« Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω προκείμενου τοῦ Νοσοκομείου
 » διορίζω τοὺς ἐνταῦθα ἐπιτρόπους μου νὰ καταθέσουν
 » εἰς τὸ ἐδῶ τῆς Μόσχας Ἱμπερατορικὸν Ὀρφανοτρο-
 » φεῖον αἰωνίως καὶ ἀναφαιρέτως ρούβλια πενήντα χι-
 » λιάδας, ἥτοι ἀργυρᾶ ρούβλια 14 285 14]00 πέρνον-
 » τες μπιλέτον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἰδίου νοσοκομείου, τοὺς
 » ἐτησίους τόκους αὐτῶν εἰς διάστημα εἴκοσι ἐτῶν οὐ-
 » δεῖς νὰ μὴν ἔχῃ τὴν ἀδειαν νὰ τοὺς σηκώσῃ, ἀλλὰ
 » μετὰ παρέλευσιν τῶν 20 χρόνων ὅλοι οἱ τόκοι νὰ γεί-
 » νουν κεφάλαιον, καὶ ἐπίσης νὰ ληφθῇ μπιλέτον αἰώ-
 » νιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ νοσοκομείου τοῦ
 » Γεωργίου καὶ Ἀναστασίου Χατζῆ Κῶστα καὶ τότε ἐξ
 » ἀμφοτέρων τῶν μπιλέτων ἡ κοινότης τοῦ Μεσολογ-
 » γίου δι' ἐπιτροπικῶν τῆς νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος νὰ συνάξῃ
 » ἀπὸ τὸ τῆς Μόσχας Ἱμπερατορικὸν ὀρφανοτροφεῖον
 » τοὺς ἐτησίους τόκους, τοὺς ὁποίους καὶ ἐπίσης θέλει
 » μεταχειρίζεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἐπαυξάνουσα αὐτὸ
 » ἀναλόγως καὶ τῆς ἐπαυξήσεως τῶν προσόδων· πρὸς
 » τοῦτοις τότε νὰ διορίσῃ ἐπὶ μετρίῳ μισθῷ καὶ ἓνα ἱε-
 » ρεῖα ἐκ τῆς πλησιον τοῦ νοσοκομείου ἐκκλησίας διὰ νὰ
 » ἐκπληρῇ τὰ χριστιανικὰ χρέη πρὸς τοὺς ἐν τῷ νοσο-
 » κομείῳ ἀσθενεῖς. »

« Ἐπιβεβαιούμεν ὅτι ἴσον τῷ πρωτοτύπῳ. »

Τὴν 30 Μαΐου 1846, Μόσχα.

Α. ΚΟΥΜΙΖ ΠΟΥΛΟΣ

Μ. ΣΤΑΜΕΛΟΣ

ΑΝΑΣΤ. Γ. ΧΑΤΖΗ ΚΩΣΤΑΣ.

(ἐπίτροποι Γ. Χατζῆ Κῶστα.).

ἐκ Μεσολογγίου δὲ ἔγραψαν ἡμῖν τὰ ἑξῆς·

« Κατὰ τὸν παρελθόντα Μάιον ἔληξεν ἡ εἰκοσαετία
 » τῆς ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ Μόσχας καταβολῆς τῶν
 » χρημάτων, ὅτε συγκεφαλαιωθέντων τῶν τόκων ἐγέ-
 » νετο ἐν ποσὸν ἐκ ρουβλίων ἀργυρῶν 25,000 περίπου
 » καὶ ἐλήφθη μπιλέτον ἐπ' ὀνόματι τοῦ νοσοκομείου τοῦ
 » ἐν Μεσολογγίῳ Χατζῆ Κώστα· ἔρχονται δὲ τακτικῶς
 » διὰ τῶν ἐπιτρόπων μας οἱ τόκοι. Τὰ ἔσοδα δὲ καὶ τὰ
 » ἔξοδα τῆς συντηρήσεως ἀναβαίνουν περὶ τὰς δραχμ.
 » 14,000 ἐτησίως περίπου· εἰς τὴν διαθήκην παρατη-
 » ρεῖται ἐν σφάλμα, καὶ θὰ εἶναι βέβαια ἀντιγραφικόν
 » κατ' ἀρχᾶς λέγει ὅτι ἀνεγείρετο νοσοκομεῖον ἐπ' ὀνό-
 » ματι Γεωργίου καὶ Ἀθανασίου Χατζῆ Κώστα, ἀκολού-
 » θως δὲ « νὰ παρῇ μπιλέτον ἐπ' ὀνόματι Γεωργίου καὶ
 » Ἀναστασίου Χ. Κώστα » (τὸ ὅποιον πιστεύεται καὶ ὡς
 » ἀληθέστερον). Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀναστάσιος
 » Χ. Κώστας παρέχει μεγάλας συνδρομὰς, μεριμνῶν
 » πάντοτε περὶ τῆς παραλαβῆς τῶν μερισμάτων ἐκ τῆς
 » Ῥωσσίας, καὶ ἐρωτῶν πάντοτε διὰ τὴν διαχείρησιν τοῦ
 » νοσοκομείου. Εἰς δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει υἱῶν
 » ὁ πρωτότοκος Κωνσταντῖνος Γ. Χ. Κώστα, ἀποβιώ-
 » σας πρό τινος ἀφίερωσε 12,000 περίπου δραχμῶν
 » πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ σχολείου, διὰ
 » καὶ τοῦ ἐδόθη εἰς εὐγνωμοσύνην ὁ Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος.
 » Σημειώσατε δὲ ὅτι ἐπειδὴ τὸ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ
 » νοσοκομείου ποσὸν ἐν τῇ διαθήκῃ ἦτο εὐτελές, μετε-
 » χειρίσθησαν τοὺς τόκους τῶν μερισμάτων Τραπεζίης
 » τεσσάρων περίπου ἐτῶν προστεθέντων ἐπὶ τῶν λοιπῶν,
 » καὶ οὕτω τὸ κατάστημα ἐγένετο μέγα, εὐρύχωρον καὶ
 » χαλόν, δαπανηθέντων 60,000 περίπου δραχμῶν. »

Οὕτω λοιπόν ἐθεράπευσε καὶ ἑτέραν τῶν ἐνθέρμων εὐχῶν τοῦ ὁ Χατζῆ Κώστας· ἀλλ' ἀπελείπετο ἔτι μία καὶ ἴσως ἡ ἀσπαρτοτέρα, νὰ γείνη δηλαδὴ εὐεργέτης καὶ τῆς ὅλης πατρίδος· εἰς τοῦτο ὁμῶς ἀντέκειτο κατὰ τι τὸ πρὸς τὴν προσφιλῆ αὐτοῦ σύζυγον Αἰκατερίνην καθῆκον καὶ ἡ πατρικὴ αὐτοῦ στοργὴ πρὸς τὰ ἐπιζῶντα τότε ἐξ αὐτοῦ τέκνα, τοὺς τέσσαρας δηλαδὴ μνημονευθέντας υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας Μαρίαν καὶ Ζαφείρων.

Ὁ Χατζῆ Κώστας ἡγάπα μὲν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν μεγάλην ἀπάντων πατρίδα, καὶ ἐπραξεν ὑπὲρ αὐτῆς ζῶν ὅσα ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ· ἀλλὰ χάριν ταύτης δὲν ἠδύνατο καὶ οὔτε ἔπρεπε ν' ἀποξενώσῃ καὶ τὴν φύσιν τῶν ἀπαραγράπτων αὐτῆς δικαιωμάτων. Ἄλλως ταῦτα εἶναι τόσον ἐχυρὰ καὶ φωνάζουσι τόσον τρανῶς καὶ στεντωρεῖως μάλιστα οὐχὶ μόνον εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐνστικτον παντὸς ἐμψύχου ὄντος, ὥστε οὔτε αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα τολμῶσι νὰ παρὰβλάψωσι τὰ δικαιώματα ταῦτα ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον διαρκεῖ ἡ ἀπὸ γονέων εἰς τὰ τέκνα ἀδιάρρηκτος δεσμός τῆς στοργῆς· ὁ δεσμός δὲ οὗτος παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν εἶναι διαρκὲς, ἐπαυξάνει μάλιστα μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας καὶ διπλασιάζεται εἰς τὴν δευτέραν γενεάν· διὰ τοῦτο βλέπομεν πολλάκις γέροντας ὑπερήλικας ν' ἀγαπῶσι τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν πλειότερον καὶ τῶν ἰδίων τέκνων τῶν.

Τὰ δικαιώματα λοιπόν ταῦτα τῆς φύσεως δὲν ἠδύνατο νὰ παρὰβλάψῃ καὶ ὁ Χατζῆ Κώστας, ἀλλὰ δὲν ἐδύνατο νὰ καθησυχάσῃ καὶ τὴν συνείδησίν του, ὅτι οὐδὲν, ὡς ἐνόμιζεν, ἐπραξεν ὑπὲρ τῆς μεγάλης πατρίδος. Συντάσσω λοιπόν τὴν διαθήκην του, ἐπεκαλέσθη τὴν

Θεῖαν ἀντίληψιν, ἥτις τὸν ἐβοήθησεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς ὅλης πατρίδος ἐφesis του ὑπερεξепληρώθη μετὰ θάνατον.

Διαθέσας τὸ σύνολον τῆς περιουσίας του ὁ Χ. Κώστας, ἔγραψε περίπου καὶ τὰ ἑξῆς· «ἂν εὑρεθῇ τι πλεόν αὐτῆς, τοῦτο νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης μου πρὸς ἐκτέλεσιν ἀγαθοεργοῦ τινος σκοποῦ.»

Χρόνον τινὰ μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ἀπεβίωσε τὴν 31 Αὐγούστου 1845 ἐν Μόσχᾳ καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ἐν αὐτῇ μοναστηρίῳ, Δάσχοι καλουμένῳ. Εὐτυχῶς τὸ περίσσευμα δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητον, οἱ δ' ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης του καὶ ἰδίως ἡ προσφιλὴς αὐτοῦ σύζυγος ἦτο τόσον εὐσεβεῖς, ὥστε ἅμα εἶδον τὸ περίσσευμα συνεβουλεύθησαν περὶ τοῦ δι' αὐτοῦ πρακτέου τοῦς ἐν Ἀθήναις φίλους τῶν καὶ ἰδίως τὸν Γεώργιον Σταύρου. Οὗτος δὲ, ζήσας πολλὰ ἔτη, ὡς εἶδομεν, ἐν Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδὼν τὰ ἐν ταῖς κοινωνίαις εὐεργετήματα ἐκ τῶν καλῶς διατηρουμένων ὀρφανοτροφείων, προέτεινεν ἐν ἰδιαιτέρα τινι μετὰ τῶν φίλων του ὁμιλίᾳ τὴν σύστασιν ἐνὸς τοιούτου καταστήματος. Καὶ τινες μὲν τῶν φίλων ἀντέτεινον, νομίζοντες μικρὸν τοῦτο καὶ δυσανάλογον τῶν μεγάλων ἐφeses του Χατζῆ Κώστα· ἄλλοι δὲ ἀντέλεγον, νομίζοντες πάντῃ ἀνεπαρκὲς τὸ ποσόν· ἀλλ' ὁ Γεώργιος Σταύρου ἐπέμεινεν. Εὐτυχῶς τὴν δοξασίαν του συνεμερίσθησαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης, καὶ ἔπεμψαν τὸ περίσσευμα εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν· ὁ δὲ διοικητὴς αὐτῆς, μεταβαλὼν τοῦτο εἰς μετοχάς, ἐπελήφθη ἀμέσως καὶ τοῦ ἔργου, καὶ προήγαγεν αὐτὸ εἰς τοσοῦτον, ὥστε καθήκον νομίζομεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ση-

μερινήν κατάστασιν, ὅπως περιλαμβάνει αὐτὴν ἢ τελευταία ἐκθεσις τῆς διοικήσεως τὸ κατάστημα τοῦτο ἐπιτροπῆς.

ΕΚΘΕΣΙΣ

Τῆς διαχειρίσεως τοῦ Ὁρφνοτροφείου
τῶν ἀειμνήστων Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζῆ
Κώνστα τοῦ ἔτους 1870.

ΕΞΟΔΑ.

	Δραχ. Λ.
Εἰς μισθοὺς διδασκαλίας καὶ ὑπηρεσίας	8,985.—
» τροφὴν 74 ὀρφανῶν καὶ 44 προσωπικοῦ	14,138.18
» ἐνδυμασίαν 74 ὀρφανῶν	4,949.65
» διάφορα ἐξόδα, πλύσιν, ξύλα, ἄνθρακας, γραφικὴν ὕλην, φάρμακα κτλ	3,151.59
Εἰς ἐξόδα τεχνῶν ἀνὰ δραχμὰς 15 κατὰ μῆ- να καὶ ἀγορὰν ἐργαλείων	881.95
Εἰς ἐπιπλα καὶ σκεύη	274.60
» κλινοστρωμνάς	898.60
» μνημόσυνον τοῦ πρώτου προέδρου τοῦ Κα- ταστήματος καὶ τῶν εὐεργετῶν Δούμα καὶ Μπήκα	345.65
Εἰς κτήματα πληρωμὴν τῆς Α΄ δόσεως τοῦ ἐκ πύχεων 6,306.66 ἀγορασθέντος οἰκοπέδου	16,817.66
Εἰς ἐπισκευὰς καταστήματος καὶ περίφραγμα τοῦ ἄνω οἰκοπέδου	4,710.50
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν	10,627.45
	65,740.83

ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ.

	Δραχ. Λ.
Εἰς 252 μετοχὰς τραπεζῆς πρὸς δραχμὰς 1264.40 ἐκάστην	317,974.15

» 20 Φοίνικος	2,780.—
» Ἐθνικὴν Τραπεζαν ἀν. λ/σμὸν πρὸς 3 ο/ο	45,763.—
» 95 μετοχὰς τοῦ ἔθνικοῦ δανείου . . .	21,281.55
» δάνεια ἰδιωτικὰ ἐπὶ ὑποθήκῃ	69,773.86
» ἐντόκους καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπεζῇ.	206,000.—
» κτήματα ἐξ ἀναγκαστικῆς ἐκποιήσεως .	4,020.—
» προκαταβολὰς εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας τοῦ καταστήματος	4,200.—
Εἰς δικαστικὰς προκαταβολὰς	400.—
» μετρητὰ ἐν τῷ ταμείῳ	289.—
	669,182.47

Ἡ χρηματικὴ περιουσία τοῦ Καταστήματος ἦτο.
 Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1869 Δραχ. 658,555.02
 Προσθέσει τοῦ ἐφετεινοῦ ὡς ἄνω περισεύματος » 10,657.45
 Χρηματικὴ περιουσία τὴν 31 Ἰοβρίου 1870. » 669,182.47
 Ἐν Ἀθήναις τὴν 31 Ἰανουαρίου 1871.

Ὁ Πρόεδρος

Γ. Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

ΕΣΟΔΑ ΤΑΚΤΙΚΑ.

	Δραχ. Λ.
Ἀπὸ μέρισμα μετοχῶν Τραπεζῆς Α'. ἐξαμηνίας	21,268.80
» » ὅμοιον » Β'. »	22,705.20
» » ὅμοιον Φοίνικος	400.—
» τόκους δανείων ἀπὸ ἰδιώτας	3,838.93
» » ὁμολογιῶν Τραπεζῆς	42,093.35
» » ἔθν. δανείου τῶν 28 ἑκατομμυρίων	2,212.—
» » ἐκ τοῦ πρὸς 3 ο/ο ἀν. λ/σμοῦ μετὰ τῆς Τραπεζῆς	4,096.55
Ἀπὸ ἐνοίκιον τοῦ ἐν Πατησίοις περιβολίου .	450.—
» ὅμοιον τῶν ἐν Κηφησίᾳ κτημάτων . .	280.—

ΕΣΟΔΑ ΕΚΤΑΚΤΑ.

Ἀπὸ συνεισφοράν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης .	500 —
» κληροδότημα Α. Τραπάντσαλη	500.—
» ὑπότροφον Α. Ἀντωνιάδην μιᾶς ἐξαμηνίας.	340.—
» κλήρωσιν μιᾶς ὁμολ. τοῦ ἄνω ἔθν. δανείου.	56.—
	65,740.83

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ.

Ἡ μεσημβρινὴ πτέρυξ τοῦ καταστήματος ἀφιέρωμα τοῦ αἰμνήστου Κωνσταντίνου Βράνη.

Ἡ βόρειος πτέρυξ οἰκοδομηθεῖσα δαπάνη τοῦ Καταστήματος.

Οἰκόπεδον ἐκ πήχεων 6,386.66 ἀγορασθὲν δαπάνη τοῦ Καταστήματος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

Τρία στρέματα παλαιὰ οἰκόπεδον ἐκ πήχεων τετραγωνικῶν 6912, ἀφιέρωμα τοῦ εὐεργέτου καὶ πρώτου προέδρου τοῦ Ὁρφανοτροφείου αἰμνήστου Γεωργίου Σταύρου.

Ἐν περιβόλιον εἰς Πατήσια, ἀφιέρωμα Θ. Μανούσου.

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1874.

	Δραχ. Λ.
Εἰς μισθοδοσίαν	9,600.—
» τροφοδοσίαν 75 ὀρφ. καὶ 12 προσωπικοῦ.	17,000.—
» ἐνδυμασίαν 75 ὀρφανῶν	6,000.—
» ἐξοδα διάφορα, ἥτοι ξύλα, ἄνθρακας, πλύ- σιν, φάρμακα, γραφ. ὕλην κτλ.	3,500.—
Εἰς ἔπιπλα καὶ σκεύη	1,000.—
» ἐξοδα τεχνῶν	1,500.—
» κλινοστρωμνάς.	2,500.—
» ἐπισκευὴν καταστήματος	1,000.—
» Β'. δόσιν τιμήματος τοῦ ἄνω οἰκοπέδου .	16,761.66
	58,861.66

Τὰ Μέλη

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

Γ. ΨΥΛΛΑΣ.

Θ. Ν. ΓΚΙΚΑΣ.

Κ. Ν. ΚΩΣΤΗΣ.

Κ. ΔΟΥΜΑΣ.

Εἰς τὴν συνοπτικὴν ταύτην ἐκθεσιν, τὴν ἀφορῶσαν τὸ λή-
ξαν ἔτος 1870, ἐκρίθη καλὸν νὰ προστεθῶσιν ἐκ τοῦ προχεί-
ρου πληροφορίαι τινές, ὅπως δι' αὐτῶν καταδειχθῇ ἀφ' ἐνὸς
μὲν ἢ κατ' ὀλίγον αὐξήσεις τῆς περιουσίας τοῦ Ὀρφανοτροφείου,
ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐν συνόλῳ ἀποτελέσματα ὅσα παρήγαγε τὸ
φιλανθρωπικὸν τοῦτο κατὰστημα.

Τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1856, ὅτε τὸ πρῶτον συνέστη τὸ
Ὀρφανοτροφεῖον, τὸ ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ
ἀειμνήστου Γ. Χ. Κώστα καταβληθέν χρηματικὸν κεφάλαιον
συνέκειτο ἐκ Δραχμῶν 239,616.65

καὶ ἐκ τῆς οἰκίας ἣν ἐδωρήσαντο οἱ κληρονόμοι
τοῦ ἀειμνήστου Γ. Βράνη. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τέλους

1870 ἔλαβε τὰ ἐξῆς κληροδοτήματα καὶ δωρεάς.

1856.	Υἱοὶ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Βράνη	Δραχμας	3,000
»	Δ. Σοφιανόπουλος ἐξ Ὀδησσοῦ . . . »		9,606
»	Κ. Σκληρῆς »		228
»	Υἱοὶ Ταμβάκου »		2,000
»	Σ. Σίνας διὰ τῆς Βασιλίσσης . . . »		4,500
»	Οἱ ἐκ Μελίσσης Κύριος Παπαφῆς . . . »		400
»	Ε. Π. Πετροκόκκινος »		400
»	Α. Π. Μαυρογορδάτος »		400
»	Μ. Ν. Αὐγερινὸς »		400
»	Ἰω. Βαλσαμάκης »		400
»	Δ. Ἀτσηλιώτης »		400
»	Α. Α. Ἀναργύρου »		400
»	Ἑρ. Φουρκάτος »		400
»	Οἱ Κύριοι Ν Καλσοκορέσης καὶ Ν. Κου- τουλουμῆς ἀνὰ δραχμ. 60. . . . »		420
»	Ὁ Κύριος Ἰω. Σεβαστόπουλος . . . »		84,36
»	Ἡλίας Πανῆς ἐκ Λιθόρνου »		500
1857	Νομικὸς ἐκ Μάγκεστερ »		440
»	Ἰωάννης Δούμας ἐξ Ὀδησσοῦ . . . »		440,25
»	Γεώργιος Μπήκας »		440,25

»	Γεώργιος Βοτζίνας »	4,000
»	Π. Ζωγράφος »	2,000
»	Τὰ τέκνα τοῦ διδασκάλου Οἰκονόμου »	4,000
»	Κοσμάς Λιβερόπουλος Ἀρχιμανδρίτης ἐκ Βιέννης »	450
»	Γρηγόριος Νοταρᾶς »	300
»	Συνεισφορά Ῥήγα Ἰω. ἐκ Λειβαδεῖας »	450,25
1858	Π. Ζωγράφος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως »	450
»	Ἀλέξανδρος Ῥάλλης »	10,000
»	Ἀνανίας ἡγούμε. Τυλίας Μολδαυίας »	4,000
»	Κωνστ. Θεοδώρου ἐξ Ἀγράφων . . »	655
»	Συνεισφορά Ῥήγα Ἰωάννου. . . . »	477,92
»	Α. Ν. Μετχξᾶς »	4,000
1859	Διάφοροι ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁμογενεῖς διὰ τῆς Βασιλίσσης. »	40,423,20
»	Π. Ζωγράφος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως »	450
»	Συνεισφορά Ῥήγα Ἰωάννου. . . . »	409,08
»	Θ. Ἀφεντούλης. »	21,60
1860	Π. Ζωγράφος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως »	450
»	Θεόκλητος Φαρμακίδης. »	5,250
»	Χρ. Παραμυθιώτης »	4,000
»	Ἠλίας Πανᾶς ἐκ Λιθόρνου. . . . »	448
1861	Π. Ζωγράφος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως »	450
»	Κ. Σοῦτσος ἀποβιώσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ »	24,938,20
»	Ἐμμανουὴλ Βουτσινᾶς. »	22
»	Ἡ Κυρία Μοροζίνη, ἐκ Τεργέστης . »	230,50
1862	Γρηγόριος Χαντσερῆς πρίγκιψ . . »	44,890,94
»	Ν. Ἀστεριάδης »	508,97
»	Στέφανος Μαυρογορδάτος. . . . »	300
»	Ἡ Κυρία Λάσκαρη, γένος Δρανέτη »	80,60
1863	Ἀγάπιος Σοῦτσος, Ἀρχιμανδρίτης »	500
»	Μιχαὴλ Βελούδιος »	300
»	Δημήτριος Χαντζίσκος »	400

1864	N. Κουτουλουμάς.	Δρ.	41,374
»	Ἀλέξανδρος Κασαβέτης	»	8,459
»	Σ. Ν. Φραγκοπούλου, ἐκ Μαγνησιῶν	»	566
»	Κωνσταντῖνος Γαλάτης.	»	9,000
1865	Ἀνδρ. Κομπατῆς.	»	500
»	Νικόλαος Χορτάκης.	»	300
1866	Γεώργιος Τλιβίδης	»	35254,57
»	Ἑλένη Τσιτίσα	»	30,000
»	Ἡ ἐν Παρισίοις Ῥωσσοικὴ Ἐκκλησία	»	4416,50
1867	Παπᾶ Ἀργύρης ἀποβιώσας ἐν Φιλιπ- πουπόλει	»	250
»	Ἰωάννης Δούμας { Ὀδησοῦ	»	80,000
1869	Γ. Μπήκας {	»	80,000
»	Μ. Καλδοκορέσης.	»	250
»	Βασίλειος Μελάς	»	400
»	ὑποτροφία τοῦ Ἀντωνιάδου.	»	678
»	Κληροδότημα Ἀλεξ. Τραπάτζαλη	»	500
1870	Συνεισφορά τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσ- σης ΟΛΓΑΣ	»	500
»	ὑποτροφία Ἀντωνιάδου	»	340
Τὸ ὅλον Δραχ.			591,148,84

Εἰς κτήματα δ' ἐδωρήσαντο πλὴν τῆς οἰκίας τοῦ ἀοιδίμου Κ. Βράνη, οἱ ἀείμνηστοι Γ. Σταύρου ἐν οἰκόπεδον ἐκ στρεμ. παλαιῶν τριῶν, καὶ Θ. Μανοῦσοι ἐν περιβόλιον εἰς Πατήσια· ὁ δὲ Κύριος Π. Ὀμηρίδης ἐν οἰκόπεδον πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ περιβολίου ἐκ πύλων 857.

Ἐκ τῶν διαφόρων αὐτῶν προσφορῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ὠφελειῶν ἐσχηματίσθη τὸ χρηματικὸν κεφάλαιον ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν συνοπτικὸν πίνακα. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐτησίων τακτικῶν τοῦ καταστήματος δαπανῶν, ἐξωδεδύθησαν ἐν ἔτει 1864 πρὸς ἀγορὰν οἰκοπέδου ἐκ πύλων 324, κατὰ τὴν δυτικὴν τοῦ κα-

ταστήματος πλευράν, ἀπὸ τὸν Κόριον Γ. Σκουζέν, δραχ. 3255, ἄλλου τοσούτου ἀνήκοντος ἐξ ἀδιαιρέτου πρὸς τὸ δημόσιον, δωρηθέντος διὰ πράξεως τῆς ἐθνοσυνελεύσεως· πρὸς οἰκοδομὴν δὲ κατὰ τὸ 1867 τῆς βορείου πλευρᾶς καὶ ἐπισκευὴν τοῦ κα-
ταστήματος κατὰ διαφόρους ἐποχὰς δραχ. 87,308,48.

Καὶ ταῦτα μὲν καθόσον ἀφορᾷ τὸ οἰκονομικὸν μέρος. Καθ' ὅ-
σον δ' ἀφορᾷ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διοικήσεως, τοῦ εὐεργετικοῦ
τούτου καθιδρύματος, δυνάμεθα σήμερον μετὰ θαρρόους νὰ κη-
ρύξωμεν, ὅτι ἐπετεύχθη ὁ διττός τῶν ἀειμνήστων ἰδρυτῶν σκο-
πός· τὸ μὲν νὰ χορηγῇται ἄνυλον εἰς ὄντα ἐντελῶς ἀπροστά-
τευτα καὶ ἐγκαταλελειμμένα, τὸ δὲ νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὴν
κοινωνίαν πολῖται χρηστοὶ καὶ εἰς κατὰστασιν νὰ προσπορίζων-
ται τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς ἐργασίας των. Ἀλλὰ πόσας δυσ-
κολίας ἐδέξασε νὰ ὑπερνικήσῃ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον, ἕως οὗ
φθάσῃ περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸ αἴσιον τοῦτο ἀποτέλεσμα!
Ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τοῦ Ὀρφανοτροφείου οἱ μὲν πόροι τοῦ
Καταστήματος ἦσαν ὀλίγοι, ὥστε ἡ περὶ αὐξήσεως αὐτῶν καὶ
ἡ περὶ τῆς ρυθμίσεως τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους μέριμνα ἰδίως
ἀπησχόλει τὸ συμβούλιον, τὰ δὲ πρόσωπα, εἰς τὰ ὅποια ἀνε-
τίθη ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς
τῶν ὀρφανῶν, πρωτόπειρα ὄλως περὶ τὸ ἔργον των, δὲν ἠδύ-
ναντο, φυσικῶ τῷ λόγῳ, νὰ φέρωσι ταχέως ἀποτέλεσμα εἰς τὸ
πάντοτε δυσχερές ἔργον τῆς ἠθικοποιήσεως παιδῶν ἐσχάτης
τάξεως, στερημένων πάσης οἷαςδήποτε ἀγωγῆς καὶ φερόντων
πολλάκις τὰ ἠθικὰ στίγματα τοῦ προηγουμένου βίου των. Πρὸς
τούτοις δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ κατὰστημα, καθὼ ἀρτισύστατον,
ἠθικός τις πυρὴν, ἥτοι ἀρχαιότεροι καὶ ὅπως δήποτε μορφωμέ-
νοι ὀρφανοὶ δυνάμενοι νὰ ἐπενεργήσωσιν ἐπὶ τῶν νεωτέρων· οὐ-
δὲν παράδειγμα πρὸς μίμησιν, οὐδὲν ἄλλο μέσον ὑπῆρχε πρὸς
ἠθικὴν διάπλασιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν ἀτυχῶν αὐτῶν ὄντων ἢ
μόνον ἡ ἀτελής ὄλως, ὡς ἐκ τῆς πρωτοπειρίας, ἐπιτήρησις καὶ
μέριμνα τῶν ἀποδεχθέντων τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν.
Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ καθ' ὅσον ἐσχηματίζετο ἠθικῶ-

τερος πυρὴν ἐν τῷ Καταστήματι, ἡ δὲ καθημερινὴ πείρα ὑπεδείκνυε τὰ καταλληλότερα πρὸς τὴν ἀγωγὴν μέτρα, ἡ κατὰ-στικis ἐβελτιοῦτο βαθμηδὸν καὶ περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη πᾶσα ἀσχημία ἐντελῶς ἐξέλιπε καὶ ἡ ἠθικὴ διάπλασις ἐπιτυχάνεται πληρέστατα.

Ἀπὸ τῆς 16 Φεβρουαρίου 1856 μέχρι τέλους 1870 κατετάχθησαν ὀρφανοὶ 190.

Κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη μέχρι τέλους 1869

Ἐξῆλθον	Ῥάπται	46.	
	ὑποδηματοποιοὶ	46.	
	Ξυλουργοὶ	4.	96
Ἀπεβίωσαν	Ῥάπται	3.	
	ὑποδηματοποιοὶ	4.	4

Κατετάχθησαν εἰς τὸ χαλκεῖον τοῦ Κ. Δουροῦτη 4

Εἰς τὸ ὀπλοστάσιον Ναυπλίου 3

Κατὰ δὲ τὸ 1870. Ἀπελύθησαν, προσληφθέντες αὐτῆμερὸν ἐπὶ ἡμεροσμισθίῳ εἰς ἰδιωτικὰ ἐργασάσια

Ῥάπται	3.	
ὑποδηματοποιοὶ	2.	
Ξυλουργοὶ	4.	9

Διητῶντο ἐν τῷ Καταστήματι εἰς τὸ τέλος τοῦ 1870,

Ῥάπται	25.	
ὑποδηματοποιοὶ	23.	
Ξυλουργοὶ	26.	74

190

Ἡ κίνησις τοῦ τελευταίου τούτου ἔτους ἀποδεικνύει ἐναργέστατα ὅσα ἀνωτέρω ἐρρήθησαν. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως κατεβλήθη προσοχή, ὅπως ἡ τε τροφή, ἐνδυμασία καὶ ἡ ἐν γένει τῶν ὀρφανῶν διαίτα ἦ ὅσον ἐνεστι λιτὴ ἀφ' ἐνὸς καὶ ὅλος ἀπλῆ, ἵνα μὴ ἀποκτήσωσιν ἐξεις ἀπαχθούσας πρὸς τὸ μέλλον ἐπάγγελμά των, καθαρὰ δ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ὑγιεινῇ, καθύσον

μάλιστα οἱ πλείστοι τῶν εἰσερχομένων ὀρφανῶν εἰσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον καχεκτικοὶ ὥς ἐκ τοῦ προτέρου βίον των. Ἐντεῦθεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ καταστήματος τέσσαρες μόνον ἀπεθίωσαν, καθ' ὅλον δὲ τὸ λήξαν ἔτος εἰς μόνον, ὁπωσοῦν σπουδαίως νοσήσας, ἐντελῶς ἰάθη.

Γράμματα μὲν διδάσκονται ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς μόρφωσιν καλῶν ἐργατῶν, συμφώνως πρὸς τὰς περὶ τοῦτου διατάξεις τῶν ἀειμνήτων ἱδρυτῶν καὶ οὐχὶ πλείονα. Τέχναι δὲ εἰσῆχθησαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως ἡ ῥαπτική καὶ ἡ ὑποδηματοποιία, πρὸ τριῶν δ' ἔτων καὶ ἡ ξυλουργική, τὸ δὲ συμβούλιον ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ εἰσάξῃ καὶ τὴν σιδηρουργικὴν, ἅμα ἐπιτρέψωσι τοῦτο τὰ χρηματικὰ μέσα τοῦ καταστήματος. Ἐκ τῶν 190 Ὀρφανῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ 1856 ἄχρι τέλους τοῦ λήξαντος ἔτους 1870 προσληφθέντων εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον, ἀνήκουσιν εἰς τὸν

Νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	40
Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.	49
Κυκλάδων	44
Μαντινείας.	44
Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος	9
Λακωνίας	8
Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.	4
Μεσσηνίας	4
Εὐβοίας	3
Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας	3
Ἐπτανήσου	3
Κρήτην	40
Ἠπειρον	42
Μακεδονίαν.	6
Λέσβον	5
Θεσσαλίαν	3
Βουλγαρίαν.	2
Ἀλεξανδρείαν.	3
Θράκην	40

Κύπρον	4
Σάμον	4
Ψαρά	4
Σμύρνην	4

 490

Ἐπὶ τέλους, τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἰς τὴν πρόδοον τοῦ καταστήματος, καθόσον ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἠθικὴν διάπλασιν καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν ὀρφανῶν, καθὼς καὶ τὴν ἐν γένει καταλληλοτέραν τῆς διδασκαλίας ῥύθμισιν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ πρὸ δύο ἐτῶν διορισθεὶς ἐπιμελητὴς Κ. Δ. Γ. Γραφειάδης· ἀπονέμει δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν δικαίως ὀφειλόμενον ἔπαινον, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους, παιδονόμους, οἰκονόμον καὶ τεχνίτας, οἵτινες μετ' ἀξιεπαίνου ζήζου συντρέχουσι τὸν προϋστάμενόν των εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του.

Καὶ ταῦτα μὲν, ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ ὀρφανοτροφείου· ὀφείλομεν δὲ, πρὶν ἢ περαιώσωμεν τὴν παροῦσαν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἀναπτύξεως.

Κατὰ τὸν συνοπτικὸν πίνακα ἡ μὲν ἐτησίᾳ χρηματικὴ πρόσοδος ὑπερβαίνει τὰς δραχ. 60,000, οἱ δὲ ἐτήσιαι τακτικαὶ δαπάναι ἀνέρχονται μόλις εἰς 42,000! ἔχομεν ἄρα πλεόνασμα ἐτήσιον τοῦλάχιστον δραχ. εἴκοσι χιλιάδων. Διὰ τοῦτο τὸ συμβούλιον ἐσκέφθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπως εἰσαχθῶσι καὶ ἄλλαι τέχναι, καὶ πρὸ πάντων αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ὀρφανῶν. Κατὰ δυστυχίαν τὸ Κατάστημα, ὡς ἔχει σήμερον, δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ πλείονας τῶν ἐβδομήκοντα μέχρι ἐβδομήκοντα πέντε· ἔχει δὲ καὶ ἄλλας πολλὰς ἐλλείψεις, καὶ ἰδίως στερεῖται καταλλήλου θεραπευτηρίου, εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἀσθενοῦντα ἐκ τῶν ὀρφανῶν νοσηλεύονται ἐντὸς τῶν κοιτώνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ προθυμία, μεθ' ἧς οἱ ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς συνέτρεξαν ἄχρι τοῦδε τὸ Ὀρφανοτροφεῖον παρέχει πολλὰς καὶ χρηστὰς διὰ τὸ μέλλον ἐλπίδας, λίαν δ' ἐνδεχόμε-

νον εἶναι ὃ ἀναπτυχθῶσιν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον οἱ πόροι του, ἐνομήσθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖα ἢ πρόσκτησις τοῦ παρακειμένου γηπέδου, ἀνήκοντος εἰς τὸν Κ. Πέτρον Ὁμηρίδην, ἐκ πῆχυν 6,307 ἀντὶ δραχ. 50,453. Τῆς τιμῆς ταύτης τὸ μὲν τρίτον ἐπληρώθη ἐπὶ χεῖρας, τὰ δὲ λοιπὰ δύο τρίτα συνεφωνήθη νὰ πληρωθῶσιν εἰς δύο ἴσας δόσεις ἐτησίας μὲ τόκον ἐτήσιον 3 0/0 ἐκ τούτου, ἐκτὸς τῶν τακτικῶν δαπανῶν, τὰ δύο ταῦτα ἔτη ἐπιβάρυνονται καὶ μὲ τὴν πληρωμὴν τῶν δόσεων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστον ἔσται τὸ ἐξ αὐτῆς περίσσευμα καὶ ὅλως ἀνεπαρκὲς πρὸς ἐπιχείρισιν νέας οἰκοδομῆς. Ἄν τὸ συμβούλιον ἐκέκτετο ἑκτακτον κεφάλαιον δυνάμενον νὰ διατεθῇ πρὸς οἰκοδομὴν νέας πτέρυγος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ λάβῃ τὸ κατὰστημα πᾶσιν τὴν ἐπιθυμητὴν χωρητικότητα, βεβαίως ἐκ τῶν τακτικῶν ἐσόδων του, καὶ μετὰ τὴν ἐξόφλησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀγορασθέντος γηπέδου, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνδiciaτωμένων ὀρφανῶν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τοὺς 120, μέχρι 130, τοῦλάχιστον. Ἡ δ' ἔλλειψις αὕτη εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἐπαισθητὴ, καθύσον κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1870, ἐνῷ ὑπεβλήθησαν 42 αἰτήσεις πρὸς παραδοχὴν ὀρφανῶν, μόνον 12 ἐγένοντο δεκταί, αἱ δ' ἄλλαι ἐδέχθησαν νὰ ἀπορρίψωσι δι' ἔλλειψιν χώρου. Ἄς ἐλπίσωμεν δὲ, ὅτι ἢ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκτίσει καταδεικνυομένη πρόοδος τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου Καταστήματος θέλει ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν ἀπανταχοῦ φιλογενῶν συμπολιτῶν μας, καὶ ὅτι θέλουν φιλοτιμηθῇ, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν ἄχρι τοῦδε εὐεργετῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθιδρύματος, νὰ συντρέξωσι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ ὅσον τάχιον τὴν ἐπέκτασιν τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὴν σύστασιν τοῦ σιδηρουργείου, ὅπως εὐρύτερον παρουσιασθῇ ἄσυχον ὑπὲρ τῶν ἀπροστατεῦτων ὀρφανῶν τῆς κοινῆς πατρίδος.

Τίτος ἄρά γε Ἕλληνας δὲν θὰ συντριβῇ ἡ καρδιά ἐκ τῆς ἀφελοῦς ταύτης ἐκθέσεως; Τεσσαράκορτα καὶ δύο αἰτήσεις ὑπεβλήθησαν καὶ μόνον δώδεκα ἐγένοντο δεκταί. Τί ἄρά γε θὰ γίνωσιν οἱ μὴ παρεδεκτοὶ γενόμενοι; Δὲν εὐθύνονται ἄρά γε οἱ εὐποροὶ, οἱ σπαταλῶντες τὰ χρήματά τωρ εἴτε εἰς τρυφὰς καὶ διασκεδάσεις, εἴτε εἰς ἀγορὰν ματαίων τίτλων Εὐεργείας; Δὲν εὐθύνεται ἄρά γε σύμπασα ἡ κοινωρία, ἂν τινες τῶν μὴ εἰσελθόντων εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον παραπεμφθῶσι βραδύτερον εἰς τὴν λαιμητόμον;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΩΜΑΣ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΩΜΑΣ.

Ἡ Ζάκυνθος, ἡ προικισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ παντός δι' ἐξόχων ἄλλων φυσικῶν καλλονῶν διὰ πλουσίων τε καὶ ἐξαιρέτων καὶ πολυειδῶν προϊόντων δὲν ἦτο δυνατόν νά μὴ προικισθῇ καὶ δι' ἀνδρῶν, ἔξοχα πρετερήματα ἐχόντων.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀρχαιότητος ἤκμασαν ἐν αὐτῇ καὶ Πυθαγόρας τις φιλόσοφος, μνημονευόμενος ὑπὸ Διογένηους τοῦ Λαερτίου (¹) οὐχὶ βεβαίως ὁ μέγας, ἀλλ' ἕτερός τις, μεταγενέστερος καὶ πιθανὸν μαθητὴς αὐτοῦ, συγγράφας καὶ οὗτος τ' ἀπόρρητα τῆς φιλοσοφίας. Ἐν αὐτῇ ἤκμασαν ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ Σιμωνίδης ὁ ῥαψωδός, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (²) καὶ σύγχρονος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ὧν· ἐν αὐτῇ διέπρεψε καὶ ἕτερος Πυθαγόρας, ἔξοχος μουσικὸς, σύγχρονος φαίνεται τῶν ἐξόχων ὁμοτέχνων αὐτοῦ Ἀγήνορος τοῦ Μιτυληναίου, Τιμοθέου τοῦ Θηβαίου, Δαρίωνος καὶ Ἐπιγόνου, τῶν μνημονευομένων ὑπὸ Πλουτάρχου (³). Ἐν αὐτῇ διέπρεψε καὶ Φαλῖνός τις διδάσκαλος τῆς ὅπλομαχίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τε τοῦ Ξε-

(¹) Ἰδὲ Διογ. Λαερτ. φιλοσοφ. ἱστορ. II, α. 26,

(²) Ἀθηναίου κεφ. ιδ'

(³) Πλουτ. περὶ μουσικῆς λ',

νοφῶντος ⁽¹⁾ τοῦ Πλουτάρχου ⁽²⁾ καὶ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ⁽³⁾. Ἐν αὐτῇ διέπρεψαν καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, μνημονευόμενοι ἐν λεπτομερείᾳ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Π. Χιώτου ⁽⁴⁾.

Ἐπὶ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐτίμησαν τὴν ἐκ Ζακύνθου καταγωγὴν των ἢ τὴν ἐν αὐτῇ γέννησίν των ἄλλοι τε τινὲς, μνημονευόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Καθηγητοῦ Χιώτου, καὶ δὴ καὶ Εὐγένιός τε ὁ Βούλγαρις, οὗ τὸν βίον ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη ⁽⁵⁾ καὶ ὁ χλεινὸς Φώσκολος, ἀποβιώσας ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ Διονύσιος ὁ Ῥώμας, οὗ τὸν βίον γράφομεν ἤδη, καὶ Σολομός ὁ ὑψιπέτης ἀοιδὸς τῆς ἐλευθερίας.

Τῶν Ῥώμα ἡ οἰκογένεια εἶναι φαίνεται, μία τῶν πάνυ ἀρχαίων ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ὁ μὲν Μοροζίνης μνημονεύει ὅτι τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1669 ἡνδραγάθησεν ἐν Κρήτῃ Μώχιός τις Ῥώμας, λαβὼν τούτου ἕνεκα καὶ τὸ προσεπώνυμον *Κανδιάρος*, τουτέστι *Κρητικὸς*, ὅπερ κατέστη ἔκτοτε καὶ οἰκογενειακὸν διπλοῦν ἐπώνυμον. Ὁ δὲ Χιώτης μνημονεύει ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Ῥώμα ἦτο μία τῶν 90, τῶν ἀποτελουσῶν τὸ μέγα συμβούλιον τῆς νήσου Ζακύνθου ⁽⁶⁾. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς μνημονεύει ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι, ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Ῥώμα ἐτιμήθη καὶ διὰ τίτλου τοῦ κόμητος ⁽⁷⁾. ὁ δὲ Φραγ-

(1) Ἰδὲ Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. Β. α'. 7.

(2) Πλουτάρχ. Ἀρταξέρξ. γ'.

(3) Διοδ. Σικελιάτου ιδ', 25.

(4) Ἰδὲ Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα τῆς νήσου Ζακύνθου ὑπὸ Π. Χιώτου τόμ. α', σελ. 158—166.

(5) Ἰδὲ Βίων Παρὰλλ. τόμ. 6. σελ. 1—45.

(6) Ἰδὲ Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα τῆς νήσου Ζακύνθου ὑπὸ Π. Χιώτου τόμ. γ' σελ. 959.

(7) Αὐτόθι, σελ. 960.

κίσκος Ῥώμας, πάππος τοῦ Διονυσίου, καὶ Γεώργιος Καν-
διάνος Ῥώμας, πατήρ μὲν τούτου, υἱὸς δ' ἐκείνου, ἦν-
δραγάθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τάγματος καὶ κατ' αὐτῶν τῶν
Τούρκων, ὅτε οὗτοι ἐπολιόρκουν τὴν Κέρκυραν καὶ κα-
τεστράφησαν, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἐνετοῦ
Σαλαμβούργου. Ὁ μὲν Φραγκίσκος Ῥώμας ἔχαιρε το-
σαύτην ὑπόληψιν ἐν τῇ νήσῳ, ὥστε οἱ Μεσσολογίται
ἐζήτησαν αὐτὸν ἐπισήμως ὡς προστάτην τῶν ἐν Ζακύν-
θῳ διὰ τῆς ἱεραρ. πόδας περιέργου ἀναφορᾶς τῶν, ἦν
δημοσιεύομεν κατὰ γράμμα καὶ δι' ὅλων τῶν ἀνορθο-
γραφιῶν τῆς, καὶ ἵνα γινώσκωσιν οἱ μεταγενέστεροι τὴν
κατάστασιν τῆς γλώσσης καὶ τῆς πατρίδος τῶν κατὰ
τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἵνα ἐκτιμήσωσι κάλλιον τοὺς
κόπους τῶν πατέρων αὐτῶν.

«Ἐξοχώτατε γα.ληνότατε ἐτζε.λεντήσιμε αὐθέντη Καπητάρ
Γερεράλε τὴν σὴν γα.ληνότητα δου.λικὸς προσκυνοῦμεν.

✠ ἡ φύμη καὶ καλοκαγάθηα τῆς καλοσίνης καὶ εὐεργεσί τῇ
σῆς Γαληνότητος ἔστοντας νὰ τρέχει καὶ νὰ πετᾷ ὅσῳ μὲ πτε-
ροῦγες καὶ νὰ κυρίτεται μὲ χήλια στόματα εἰς ὅλον τ' κόσμον
εὐθασε καὶ εἰς τὰ ἐδικὰ μας μῆρι οἱ ὅποιοι ἀοκνος καὶ ἀεναως
δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμε κύριον τὸν Θεὸν νὰ διὰ φηλάτη τ'
σὴν γαλινότητα ἀγῆα καὶ ἀνωτεραν παντὸς ἀνιαρὸ καὶ πο-
νιροῦ συναντιματος. καὶ νὰ τῆς χαρίζη πάντοτε τὴν κατ' ἐχ-
θρῶν νίκην καὶ τρόπεα. Θελῆς ἡξεύρης τζελεντισημε ὅτι οἱ
ἄνθρωποι καὶ τὰ ξίλα τὰ δικὰ μας ἔρχονται πάντοτε αὐτοῦ
εἰς τὸ νισίον τὸ ἐδικὸ σας φέρνοντας τὰ ἀναγκαια διὰ σοτη-
ρία καὶ βοήθιαν τῶν νησιῶν σας καὶ οἱ σουδιτίσας αὐτοῦ ἄλους
δέρνουν ἄλους ἡβρίζουν καὶ ἄλῳνον τὸ δίκεον κρατοῦν καὶ τοῦ-
το κάνουν διὰ μὴν εἶναι κανένας Κονσολας καὶ ἐπιτροπος καὶ
κυβερνήτης τῶν τουρκομεριτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν περιφημον ζα-
κύνθο διὰ νὰ κυτᾷ τὸ δικεῶνμα διὰ τοῦτο ἡμεῖς μοικρὶ καὶ

μεγάλοι τ' παρακαλοῦμεν νὰ μὰς δόσης ἀνήτανε βολετὸς διὰ κόνσολο καὶ κυβερνήτη μας τὸν σιὸρ Κόντε Φραντζέσκο ἐπονομαζομενον Ρώμα διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τὸ δικεονμα νὰ τὸ προσφέρῃ ὅταν εἶναι χρεῖα ὁμπρὸς εἰς πάντα πουμπλικο ραπρεζενταντε κατὰ πὸς ἡ χρεῖα τὸ φέρει καὶ ὁ κερὸς διὰ νὰ λαβενομεν τὸ δικεον μας τὸν ὅπιον σουδιτον σου καὶ ἄρχοντα τ' παρακαλοῦμεν νὰ μὰς τὸν ψηρίση καὶ νὰ τὸν φανερόσης εἰς ὅλον τὸ νησιὸν τῆς Ζακύνθου πὸς ἀπὸ τὴν σήμερον εἶναι ἐπίτροπος καὶ Κόνσολος τ' τουρκομεριτῶν ὁ ἄνωθεν Ρώμας διατὶ ἡμαστέ βεβαιη εἰς αὐτὸν πὸς τὸ δικεον μας καὶ ἡ πραγματιῆς μα εἶναι σιγούραι ὁπόταν ταῖς στίλομεν ἢ ταῖς ἀφίσουν οἱ καραβοκιρέη μας εἶναι ὅσάν νὰ ταῖς ἤχαμεν εἰς τὰ χεῖρια μας διατὶ ἐτούτος ὁ ἄρχοντας ἔχει ἓνα καλὸν ὄνομα ὁμπρὸς εἰς ὅλους τοὺς χριστιανούς τοῦ τόπου μας καὶ εἰς ὅσους τὸν γνωρίζουν καὶ τοῦτο το φανερόνουν ἡ κάρικες ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τ' πατρίδα του καὶ ὅλοι ἔμειναν ευχαριστημένη καθὼς τὸ μνητιροῦν μὲ τὸ στόμα τους καὶ ἄνταν τρόπος τὸν ἠθελαν νὰ εἶναι πάντοτε καὶ τοῦτο τὸ ἡξεύρομεν ὅλοι μας διατὶ πρατιγάρομεν μὲ τὰ ξιῶλὰ μας αὐτοῦ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τ' σὴν γαλινότητα νὰ τὸν ψηρίσης ὡς ἄνωθεν καὶ ἂν δὲν θελίση νὰ λάβῃ ἐτούτο τὸ θάρος διατὶ εὐρίσκεται μοναχὸς τ' προσκυνοῦμεν καὶ τὴν παρακαλοῦμεν νὰ τὸν προστάξῃς νὰ τὸ λάβῃ καὶ διὰ ταύτην τὴν καλοσήνη ὁποῦ θέλῃς μὰς κάμῃς κυριος ὁ Θεὸς θέλη τ' δόση ζοὴν πολλὴν καὶ τημὴν καὶ ἀξίαν περισσοτέραν καὶ τὴν βασιλῆαν τῶν ουρανῶν δορεῖν ταῦτα μὲν καὶ παλὴν τὴν προσκυνοῦμεν

1735 Σεπτεβ. 16 μισολὸνγκι

της Γαληνότητος δούλοι

μησολονγκίταις (1).

(1) Ἰδὲ Πανδώρας τόμ. 18 σελ. 358—359.

Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Κανδιάνος Ῥώμας ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας. Ἐνεκα δὲ τῶν οἰκογενειακῶν καὶ ἀτομικῶν του ἐκδουλεύσεων, διωρίσθη μετὰ ταῦτα γενικός πρόξενος τῆς Ἑνετίας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ῥούμελη ἔχων ὑπ' αὐτὸν κατὰ Χιώτην δέκα καὶ ἑπτὰ προξενικά πρακτορεῖα (1).

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ πατήρ· τῆς δὲ μητρὸς τὸ μὲν βεπτιστικὸν ὄνομα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, κατήγετο ὅμως αὕτη ἐκ τῆς ἐπισήμου καὶ πλουσίας οἰκογενείας τοῦ κόμητος Καπνίσση· ἦτο δὲ μονογενὴς θυγάτηρ καὶ κληρονόμος.

Ἐγεννήθη δὲ ὁ Διονύσιος Ῥώμας περὶ τὸ 1771· καὶ μὲν τοῦτο δὲν ἐδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐκ ληξιαρχικοῦ τινὸς βιβλίου, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Διονύσιος Ῥώμας, γράφων τὴν 8 Μαΐου 1819 τὴν ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν του εἰς τὴν Φιλικὴν ἑταιρίαν, ὀρίζει ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεώς του διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως. «Φθάσας εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγγδοον τῆς ἡλικίας μου» (2).

Τὰ μὲν τῆς παιδικῆς ἡλικίας γράμματα ὁ Ῥώμας πιθανόν νὰ ἐδιδάχθη ἐν Ζακύνθῳ, ἐνθα καλλιέργειά τις γραμμάτων δὲν εἶχεν ἐκλείψει καθ' ὁλοκληρίαν οὔτε ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος· ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν ἀπάσαις ταῖς Ἑνετικαῖς κτήσεσι τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο μᾶλλον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς δεσποζούσης δημοκρατίας, ἥτις ἐπῆρκεσε καὶ νὰ καθιερώσῃ ἐν Ἑπτανήσῳ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν ὡς γλῶσσαν τῶν εὐγενῶν. Ὁ Ῥώμας

(1) Ἰδὲ Βιογρ. Λόγον περὶ Διον. Ῥώμα ὑπὸ Χιώτου σ. 9.

(2) Ἰδὲ Φιλήμονος ἱστορικὸν δοκίμιον τῆς Ἑλληνικῆς ἱεπαναστάσεως τομ. α', σελ. 169.

ὁμως δὲν ἔμεινε μὲ μόνα τὰ γράμματα, ὅσα ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατρίδι του· ἀλλ' ἡλικιωθεὶς, ἐστάλη καὶ εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς Παρισίους χάριν ἐκπαιδεύσεως· ἐκεῖθεν δὲ ἐπανελθὼν, διεδέχθη τὸν πατέρα ὡς γενικὸς πρόξενος. Ὡς τοιοῦτος ἔλαβεν εὐκαιρίαν καὶ προστασίαν τινὰ ἰσχυρὰν νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς καταπιεζομένους, καὶ γνωριμίας πολυτίμους νὰ κάμῃ μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν διαπρεψάντων βραδύτερον.

Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Ῥώμας ἐνεπνέετο, φαίνεται, ἐκ τοῦ εὐγενοῦς αἰσθήματος τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι· πολὺ δὲ πιθανὸν νὰ ᾔτο καὶ μεμνημένος ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας τοῦ Ῥήγα· διότι ἅμα οὗτος ἔφθασεν ἐν Τεργέστη, ὁ μὲν Χιώτης λέγει, ὅτι «ὁ Ῥώμας τρέξας εἰς Τεργέστην ὡς ἐξ ἀρχαιοτέρων προσόντων καὶ συγκοινωνιῶν ἐπὶ τῆς ποτὲ Βενετικῆς προξενείας, συνεννοεῖται μετὰ τοῦ Ῥήγα, καθιεροῦται εἰς τῶν δώδεκα ἀποστόλων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὡς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ πρωτομάρτυρος ἐκείνου ἐνετείλατο κατασταθέντων συναποστόλων του τοῦ Περὶ ῥαίβου καὶ τοῦ γέροντος Θεοχάρου.» (1).

Ἀλλ' ἀλλαχόθεν γινώσκομεν ὅτι ὁ Φερραῖος, ἅμα ἀφιχθεὶς εἰς Τεργέστην, συνελήφθη, ἐφυλακίσθη καὶ δὲν ἐλάμβανε συγκοινωνίαν τινὰ μετὰ τῶν ἔξω. Ἄν λοιπὸν ὁ Ῥώμας ᾔτο, ὡς πιθανόν, μεμνημένος εἰς τὴν ἑταιρίαν τοῦ Ῥήγα καὶ ἀπῆλθε τῶνόντι εἰς Τεργέστην, ὅτε συνελήφθη ὁ Φερραῖος, πιθανόν ν' ἀπεπειράθη τι πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἑταιρίας· ἀμφιβάλλομεν ὁμως ἂν ἐδυνήθη νὰ ἔλθῃ

(1) Ἰδὲ λόγον βιογραφικὸν περὶ Διονυσ. Ῥώμα ὑπὸ Χιώτου σελ. 12.

τότε καὶ εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ῥήγα, ὅπως ἐξιστορεῖ ὁ Χιώτης· ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐτελεσφόρησε τότε, οὐχ ἦττον ὁμως ἔσπειρε τὸν σπόρον ἐκεῖνον, ὅστις ἐβλάστησε βραδύτερον κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν πρόρρησιν τοῦ Ῥήγα, ἐκφωνήσαντος ἐπὶ τοῦ φόνου του τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο δίστιχον·

«ἐγὼ τὸν σπόρον ἔσπειρα κατὰ τῆς τυραννίας

«ἐξ οὗ καὶ θίλει θερισθῆ καρπὸς ἐλευθερίας» (1).

Ὁ σπόρος οὗτος ἐβλάστησε, φαίνεται, καὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ῥώμα, ὅστις ἐπὶ μὲν τῶν μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τυχῶν τῆς πατρίδος του οὐδέποτε ἔπαυσε ν' ἀναμιγνύηται ὡς εἰς τῶν πρώτων εἰς τὰ ταύτης πράγματα, καὶ Πρύτανις διορισθεὶς κατὰ Χιώτην ἐν Κερκύρα· ἀλλὰ κύριον μέλημα εἶχε νὰ προστατεύῃ ὅσον ἐδύνατο τοὺς εἰς τὴν Ἐπτάνησον καταφεύγοντας τότε ὁμογενεῖς, νὰ παρέχῃ μὲν αὐτοῖς πᾶσαν περίθαλψιν καὶ παρηγορίαν, ἀλλὰ κυρίως νὰ καλλιεργῇ τὸ φρόνημα αὐτῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

«Ὁ Ῥώμας, λέγει ὁ Χιώτης, ὡς συνεπόμενος ἀείποτε ταῖς
 »ἐθνικαῖς ἐλπίσι, συνεπιχειρίζεται τοῖς ὑπουργοῦσι περὶ τὴν
 »Ἑλληνικὴν ἀνάπλασιν. Μετὰ τῶν καπιτανέων τῶν ἐλληνικῶν
 »Ἐπτανησίων ταγμάτων ποιεῖται τὰς πρώτας αὐτοῦ γνωριμίας,
 »οἰκειότητας, συνεντεύξεις, ἀδελφοποιήτας (Βραζεριλίκια). Ἐξη-
 »γεῖται πρὸς αὐτοὺς τὰς ιδέας του περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπο-
 »καταστάσεως, σχεδιάζει μετ' αὐτῶν τὰ μέλλοντα τῆς ἀνα-
 »γέννήσεως. Τότε κοινοποιεῖται αὐτοῖς τὰ περὶ τοῦ κινήματός
 »σχέδια τοῦ Ὁζακῶφ, καὶ τὰς συνεννοήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου
 »Μουρούζου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας μετὰ τοῦ τότε πατριαρ-

(1) Ἰδὲ Βίων Παράλλι. τομ. 6, σελ. 447.

»χεύοντος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε συμφωνῆται κοινὴ ἐ-
 »πανάστασις τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων νὰ ἐπεκτανθῇ μέχρι τῆς
 »Πελοποννήσου. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἄρχεται διὰ τοῦ ἐν Ἡ-
 »πεύρῳ κλεπτοπολέμου (οὕτως εἰπεῖν) κατὰ τῶν Τουρκῶν ὑπὸ
 »τῶν Σουλιωτῶν Κίτσου Βότσαρη καὶ τοῦ Σαμουὴλ Καλογή-
 »ρου. Ἡ δὲ Ἐπτάνησις σημαία ἀνεμιζένη ἐπὶ τῶν φρουρίων
 »τῆς Πάργας, Πρεβέζης, καὶ Βονίτσης διὰ τῆς ὑπερτερούσης προ-
 »στασίας τῶν Ῥώσων, ἐρεθίζει μὲν τὰς ἐλπίδας, ἀλλ' ἐξά-
 »πτει τὴν βάρβαρον ἀντίδρασιν τοῦ Φαλαρίδος τῆς Ἡπείρου
 »Ἀλῆ. Ἐὰν δὲ οἱ μετασχόντες τοῦ ἐν Ἡπείρῳ κινήματος ἀν-
 »δρεῖοι, καταδιωκόμενοι καταφεύγωσιν εἰς Ἀγίαν Μαύραν καὶ
 »Ζάκυνθον, ὁ ὑπουργὸς Καποδίστριας κοινοποιούμενος τοῖς
 »Ἐπτάνησις τὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ περίθαλψιν, ζωογονεῖ
 »τὸ αἶσθημα. Ἐγκαρδιοῦται δὲ καὶ ὁ Ῥώμας τὴν ἐν Πελοπον-
 »νήσῳ ἀντίδρασιν τοῖς ἀπίστοις διὰ τῶν Κολοκοτρωναίων, καὶ
 »ἐπωφελεῖται τοῦ κατὰ τῶν Πασιάδων τῆς Πελοποννήσου ἐρε-
 »θισμοῦ τοῦ Τούρκου Ἀλῆ Φαρμάκη, καταφυγόντος εἰς Ζάκυν-
 »θον, καὶ φιλιωθέντος μετὰ τοῦ Ῥώμα τοῦ Κούφη, Ν. Φωσκάρ-
 »δου καὶ πολλῶν ἄλλων προκρίτων. Ὁ Ῥωσσικὸς ὁμως πληρε-
 »ξούσιος Μοκενίγος, ἐγκρίνας τὴν γνώμην τοῦ Παπαδοπούλου
 »ἐν συμβουλίῳ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἄτρεμ καὶ Συνιάβην, ἀνα-
 »βάλλει τὸ ἐπιχείρημα» (1).

Βραδύτερον ὁ Ῥώμας διορίζεται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ
 Δανζελώτου Γερουσιαστῆς καὶ πρόεδρος τοῦ συμβου-
 λίου τῆς δικαιοσύνης.

»Πλείονα δὲ ἐπιδεικνύει, λέγει ὁ Χιώτης, τὴν ὑπόληψιν τοῦ
 »γενναίου κρατοῦντος πρὸς τὴν ἰκανότητα τοῦ Ῥώμα, ὅτε παρα-
 »στάτην αὐτὸν μετὰ τοῦ Ἐμ. Θεοτόκη, Μαρίνου Μεταξᾶ, Σταμ.
 »Χαλκιοπούλου, καὶ Σπυρίδ. Κοντοῦ ἐκ μέρους τῶν νήσων ἐκ-
 »πέμπει ὁ Δονζελώτ εἰς Παρισίους, ὅπως τὸν Μέγαν Κυρίαρ-

(1) Ἰδὲ Λόγον βιογραφ. Διονυσ. Ῥώμα ὑπὸ Χιώτου σ. 15.

»χον τῆς Εὐρώπης, τοῦ ὁποίου πέντε στέμματα κοσμοῦσι τὴν
 »κεφαλὴν, καὶ δεκαοκτὼ στρατάρχαι ἢ μαρσιάλαι κρατοῦσι
 »τὰ κράσπεδα τῆς πορφύρας, ἵνα συγχαρῶ, ὅτι ἐγέννησεν υἱὸν,
 »ὃν ἐνόμιζεν ἀσφαλίζοντα ἐπ' αἰῶνα, τὴν οἰκείαν δυναστείαν
 »εἰς ἀπογόνους, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ γενέθλης τιτλοφορηθέντα
 »βασιλέα τῆς Ῥώμης. Κατὰ τὴν παράστασιν ταύτην ὁ Ῥώ-
 »μας ὁ Ζακύνθιος, ὁ Ἕλλην τὸ γένος, ὁ μικρὸς καὶ ἄστημος διὰ
 »τὴν πολιτείαν καὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν δεικνύεται, καὶ
 »προσφέρεται ὡς μέγας ὡς ἔνσημος ὡς ἐπιδεικτικὸς πρὸς τοὺς
 »λοιπούς. Τότε γινώσκεται μετὰ πολλῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς
 »αὐλῆς, καὶ ἐπωφελούμενος τῶν τότε σχέσεων μετὰ τοῦ πρίγ-
 »γιπος Καμβασαρῆ, τοῦ δουκὸς Βασάνου, καὶ τῶν στρατηγῶν
 »Βερσιερ καὶ Μασένα, συνομιλεῖ μετ' αὐτῶν, συνιστᾷ τὸ Ἑλλη-
 »νικὸν ὄνομα, ἐφέλκει τὴν προσοχὴν Μονάρχου καὶ Μεγιστά-
 »νων εἰς τὴν ἀθλιότητα τῆς Ἑλλάδος. Βραδεία, ἱπποτικά ται-
 »νίχι τῆς τιμῆς τῆς λεγεῶνος, δῶρα Βασιλικά περικοσμοῦσι
 »τὸν Ῥώμαν, ὡς καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, μάρτυροῦσι τὴν ἐκνότη-
 »τα, τιμῶσι τὸ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἵνα μὴ εἴπω περι-
 »φρονούμενον, ἀλλὰ ἀδιαφορούμενον Ἑλληνικὸν ὄνομα. Πλή-
 »ρης χαρᾶς καὶ οἰκείου αἰσθήματος πρὸς τὸν Γάλλον Αὐτοκρά-
 »τορα ἐπιστρέφει εἰς τὰς νήσους ὁ Ῥώμας» (1).

Τεθείσης βραδύτερον τῆς Ἑπτανησίου πολιτείας ὑπὸ
 τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν, ὁ Ῥώμας δὲν ἤτό ποτε δυ-
 νατὸν νὰ εὐαρεστῇ αὐτῇ κατὰ πάντα διὰ τε τὴν πρὸς
 τὸν Ναπολέοντα συμπάθειάν του, καὶ ἰδίως διὰ τὰ φι-
 λελεύθερα φρονήματά του· ἀλλὰ καὶ δὲν ἐδύναντο εὐ-
 κόλως οἱ Ἀρμοσταὶ νὰ παραβλάψωσιν ἓνα Ῥώμαν,
 ὅθεν ἐξ ἀνάγκης διώρισαν αὐτὸν Γερουσιαστήν.

«Τὸ πάτριον ὁμῶς φρόνημα τοῦ Ῥώμα, λέγει ὁ Χιώτης, καὶ τὸ τῶν
 »συνεταίρων δὲν εὐαρεστεῖ τῶν τότε χρόνων τὴν πολιτικὴν, ἐν

(1) Ἰδὲ Λόγον βιογραφ. Δ. Ῥώμα ὑπὸ Χιώτου σ. 48.

» γένει κηρυττομένην εἰς καταπίεσιν ἐλευθεροφρόνων ἀρχῶν καὶ
 » Βασιλικῶν προνομίων. Οὐτε ὑποτέρει αὕτη Ἑλληνικὴν παρ-
 » ῥησίαν, συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τῶν δικαιοματίων λαῶν, καὶ δια-
 » σαφίζουσαν ῥήτρας συνθηκῶν, καὶ ἐξηγοῦσαν νόμους καὶ κε-
 » φάλαια συνταγμάτων ἐπὶ ἐλευθερίῳ, ὀφειλομένων εἰς χριστι-
 » νικὰς ἐπιδόσεις καὶ ἐθνικὰς ἀναπλάσεις. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ
 » τῆς διοργανώσεως τοῦ συντάγματος τῶν 1817 ἀποβάλλεται
 » τῆς Γερουσιαστικῆς θέσεως μετὰ τῶν συμπολιτῶν Ἀναστα-
 » σίου Φλαμπουριάρου, Μαρίνου Μεταξᾶ, καὶ Στεφανίτη ὡς
 » ἀνίκανος καὶ ἀνήθικος (inello e corollo) ἐπὶ διαχειρίσει δη-
 » μοσίου καθήκοντος. Τοιοῦτο δὲ στίγμα παρὰ κρατοῦντος δὲν
 » ἀποθαρρύνει τὸν Ῥώμαν καὶ τοὺς ὁμόφρονας εἰς ἐθνικὰ δια-
 » βούλια καὶ Ἑλληνικὰς ἀναγεννήσεις. Ἐχει αὐτὸ τιμὴν, ἔχει
 » καύχημα εἰς τὴν πατρίδα εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν εἰς τὴν φρο-
 » νησιν, εἰς τὰς ὑγειεῖς ἀρχὰς ὀρθῆς πολιτείας καὶ τῆς μελλού-
 » σης ἐθνικῆς πολιτικῆς πορείας.

» Διὰ ταῦτα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς πολιτικῆς τύχης τῆς πα-
 » τρίδος ἐπισπεύδων ὁ Ῥώμας, κατατάσσεται εἰς τὴν μερίδα
 » τῶν αἰτούντων τότε τὴν μετάπλασιν τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ
 » ἀναλογωτέρων τῆς ἐν Παρίσις συνθήκης βάσεων, καὶ ἐκτε-
 » νεστέρων δημοτικῶν διαχειρίσεων. Ἐπὶ τούτῳ συνίστη τὸν
 » συμπολίτην Φώσκολον, ὃς εὗρε τὸν Βρεττανικὸν νόμον τῆς
 » φιλάνθρωπίας ἄσυλον, ὅτε κατεδιώκετο διὰ τὰς δημοκρατι-
 » κὰς ἀρχὰς τοῦ ἐξ ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου. Καὶ ἔγραφε
 » περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν πατρίων τυχῶν πρὸς τὸν Καποδίστριαν,
 » μετὰδάντα τὸ ἔσχατον ἐκ Κερκύρας εἰς Λονδίνον, καὶ ἀπο-
 » τείναντα πρὸς τοὺς Βρετανοὺς ὑπουργοὺς ἐνστάσεις καὶ μέμ-
 » ψεις περὶ τῆς πατρίου πολιτικῆς διοργανώσεως. Τότε καὶ ὁ
 » Φώσκολος διεκκίνωσε πρὸς τὸν Ῥώμαν καὶ τοὺς προκρίτους
 » τῆς ἡμετέρας νήσου τὰς περὶ εὐνομίας τῆς Ἑπτανήσου ἰδέας
 » του, ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἐξέθετε πρὸς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀγ-
 » γλικοῦ κοινοβουλίου τὰ ἐπὶ Παργίοις ἀδικήματα. Καὶ εἰσέτε
 » δικητρεῖται ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ Ῥώμα, ἡ ἀλληλογραφία τοῦ

»Φωσκόλου, ἡ μαρτυροῦσα τὸ Ἑλληνικὸν αἶσθημα, καὶ τὰς
 »πρὸς εὐημερίαν τῆς πατρίδος προσπάθησεις αὐτοῦ, δίδοντας
 »τοιαύτας ὁδηγίας, καὶ συμβουλευόντος ἐπιφανεῖς νησιώτας

»Ἦδη οἱ Ἕλληνες συγκινοῦνται ἐπὶ βελτιώσει· ἐμπορικαὶ
 »πρόοδοι, πλουτισμός τῶν ὁμογενῶν ἐξ ἀριτόλμου θαλασσο-
 »πλοίας, διακινδυνεύουσης ζωὴν καὶ τύχην ἐν τῷ μέσῳ δεινοῦ
 »ἀποκλεισμοῦ πολεμιωτάτων παραλίων καὶ λιμένων, εὐπορία
 »καὶ βελτιώσεις περιουσίας ἀτόμων, θρόνους ἡγεμονικοῦς διε-
 »πόντων, καὶ κυριάρχους τῆς Εὐρώπης διὰ λόγου καὶ ὅπλου ὑ-
 »πηρετούντων, εὐδοκίμοιτι συμβουλὰς ἀοιδίμου ἀνδρὸς ἐπὶ ἀ-
 »νακτῆσει προγονικῆς παιδείας, ἐπὶ καταρτίσει καθιδρυμάτων,
 »ἐπὶ πάσῃ, οὕτως εἰπεῖν, ἠθικῇ καὶ πολιτικῇ ἀναπλάσει. Ἄπαν-
 »τες οἱ ὁμογενεῖς συνεισφέρουσιν ἐπὶ ἀνατυπώσει βιβλίων, ἐπὶ
 »ἐγκαθιδρύσει ἐταιριῶν, ἐπὶ διαδόσει πολιτικῶν καὶ φιλολο-
 »γῶν ἐφημερίδων. Καὶ ὁ Ῥώμας καὶ ὁ Μαρτελάος καὶ ἡ ἐμ-
 »πορικὴ ἐν Ζακύνθῳ οἰκία Στεφάνων, καὶ ἡ τοῦ Γιάμαρη, καὶ
 »ἡ τοῦ I. Ἑλλήνος, καὶ ἡ τῶν προυχόντων τῆς νήσου ἱκανὴ με-
 »ρίς, ἀφειδεῖς τὰς χεῖρας προσφέρουσιν ἐπὶ ἐμφυχώσει τοιού-
 »των καθιδρυμάτων. Φορεῖ τὸ δακτύλιον τῆς Ἀθηνᾶς ὁ Ῥώ-
 »μας ὡς ἐταῖρος τῆς τότε φιλομούσου ἐταιρίας μετὰ τοῦ συμ-
 »πολίτου Δ. Βαρβίου καὶ τοῦ διδασκάλου Ἀναστασίου Καρ-
 »βία, συνασπίζεται τὸν λόγιον Ἑρμῆν, συνυπογράφει τὴν ἐπὶ
 »ἀνατυπώσει καὶ διαδόσει Ἑλλήνων καὶ θρησκευτικῶν συγ-
 »γραφέων ἐγκύκλιον τοῦ Πατριάρχου. Συνομιλεῖ μετὰ τοῦ λο-
 »γίου Κωσταντῆ, ἀφιχθέντος ἐνταῦθα περὶ συστάσεως σχο-
 »λείων· δέχεται· ἐν τῇ οἰκίᾳ του τοὺς τότε διαβάντας Ζωσι-
 »μοπούλους. Παιεῖται γνωρίμους τὸν λόρδον Ὀλανδ, τὸν κόμη-
 »τα Γιλφὸρδ, τοὺς περιηγητάς Ἰγιον Σμάρτε, Μούλερον, ἄπην-
 »τας περικοσμηθέντας μὲ τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα δακτύλιχ τῆς φι-
 »λογενοῦς ἐταιρίας. Ἰκανὴν τὴν σύστικσιν παρῆχεν αὐτῷ πρὸς
 »ταῦτα ὁ συναγωνισμός του εἰς τὸ πολεμικὸν ἐν Κερκύρα κα-
 »θιδρυτὲν ἐπὶ Γάλλων σχολεῖον. Αὐξάνει τὴν ὑπόληψίν του
 »παρὰ λογίων ὁμογενῶν καὶ ξένων τὸ δίπλωμα ὡς μέλος τῆς

»Ἰονίου Ἀκαδημίας, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἀναγνωσθέντα παρὰ τού-
»του ποιήματα» (1).

Τόσον δὲ ἦτο ἀνίκανος καὶ διεφθαρμένος ὁ Ῥώμας τότε, ὅπως εὐαρεστήθη νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὸν ἡ προσ-
τασία, ὥστε βραδύτερον, προέδρου ὄντος τῆς Ἑπτανη-
σίου πολιτείας τοῦ υἱοῦ Κανδιάνου Ῥώμα, καὶ αὐστη-
ρῶς ἀπηγορευμένης οὔσης τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Γερου-
σίαν, ὁ Διονύσιος, προβεβηκὼς τότε τὴν ἡλικίαν ὦν, καὶ
κατατεθλιμμένος ἐκ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου του, ἐν
μιαῖ τῶν ἡμερῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὴν Βουλὴν, ἀντὶ νὰ
εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γερουσίαν· εἰς τὸ
θέαμα τοῦτο ἄπαντες οἱ συνεδριάζοντες, καὶ σφοδρῶς
μάλιστα ἐρίζοντες τότε Γερουσιασταί, ἠγέρθησαν σύσ-
σωμοι ὡς εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο
τίς πρῶτος νὰ προσφέρῃ τὴν ἔδραν του εἰς τὸν ἄλλοτε
ἀποβληθέντα τῆς Γερουσίας ὡς ἀνίκανον καὶ ἀνήθικον.
Ἀλλ' ἡ ἀδικία αὕτη κατ'οὐδὲν ἡλάττωσε τὸν ὑπὲρ τῆς
πατρίδος ζῆλον τοῦ Ῥώμα.

Μόλις γνωστῆς γενομένης αὐτῷ τῆς ἐνάρξεως τῆς
Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὁ Διονύσιος κατηχεῖται τὸ 1819
καὶ προσφέρει τριακόσια χρυσᾶ νομίσματα (2), λεγόμενα
τότε Ὀλλαντικὰ καὶ ἰσοδυναμοῦντα πρὸς τέσσαρας πε-
ρίπου χιλιάδας δραχμᾶς· τότε δὲ ἔγραψε καὶ τὴν ἐξῆς
ἀφιερωτικὴν αὐτοῦ ἐπιστολὴν :

«Εὐγενὲς Κύριε Ἀριστείδη Παπᾶ ἡδεῖσθαι μοι ἀσπάζομαι.

«Ζάκυνθος τῇ 8 Μαΐου 1819.

«Εἰδοποιημένος παρὰ τῆς ὁμῶν γνώσεως, ὅτι ἓνα ξενοδο-

(1) Ἰδὲ Λόγον βιογραφικὸν Διονυσίου Ῥώμα ὑπὸ Χιώτου, σ. 2) 22.

(2) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν ὑπὸ Φιλῆμονος, Τ. Α', σελ. 411.

»χεῖτόν οἰκοδομεῖται ἐν Ἀθήναις πρὸς καταφυγὴν τῶν ὁδοιπο-
 »ρούντων Ἑλλήνων, περὶ τοῦ ὁποίου ἡ εὐγενεία σας φροντίζει
 »περισσῶς, καὶ ἐγὼ ὁ φθάσας εἰς τὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον
 »χρόνον τῆς ἡλικίας μου, ἀλλὰ μὴ φροντίσας τοῦ δοῦναι ἕως
 »τοῦ νῦν ἀρκετὴν πρὸς τὸ ἔθνος βοήθειαν, διὰ τοῦτο δὲ ἡναγ-
 »χάσθην νὰ ἀφιερώσω τῇ ῥηθείᾳ ὠφελίμῳ οἰκοδομῇ φλωρίᾳ
 »μυκνδσάρικα 300, τὰ ὅποια σᾶς τὰ πέμπω διὰ μέσου τοῦ κυ-
 »ρίου Νικολάου Καλύβα, διὰ νὰ τ' ἀπεράσσετε τῶν ἐπιστάτων
 »της, νὰ τὰ μεταχειρισθῶν κατὰ καιρὸν διὰ τὴν ἐξάρτυσιν
 »τοιούτου εὐεργέτου ἐπιχειρήματος.

« Προσέτι δὲ σᾶς φανερόν, ὅτι ἐγὼ δὲν θέλω λείψει μετὰ
 »τοῦτο νὰ ἐκδώσω ἕνα ποιημάτιον περὶ τῆς πολιτικῆς ὁλῶν
 »τῶν Διοικήσεων τῆς Εὐρώπης, θεμελιωμένο εἰς τὰς παλαιὰς
 »καὶ νέας συνθήκας, καὶ πλουτισμένο παρὰ τῶν πλέον ὑψηλῶν
 »παρατηρήσεων, ὅπου ἡ πολυχρόνιος πείρα καὶ γύμνασις εἰς
 »αὐτὴν τὴν πολύκοπον ἐπιστήμην μὲ ἐρμηνεύει· καὶ τοῦτο
 »ποιήσει θέλω διὰ δαπάνης μου πρὸς ὠφελειαν τῶν νέων τοῦ
 »ἔθνους, ὅπου τὰ πολιτικὰ σπουδάζουν φρονήματα, εἰς τὰ ὁ-
 »ποια ἐκ νεαρῆς μου ἡλικίας ἕως τοῦ νῦν καταγίνομαι.

« Ταῦτα καὶ ἔτοιμος πάντοτε εἰς τοὺς ὀρισμούς σας, ἀδελ-
 »φικῶς μένω, ὡς ὑποσημειοῦμαι,

» ἡγαπητὸς φίλος τῆς Εὐγενείας σας

» ΚΟΜΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ὁ ΡΩΜΑΣ» (1).

Ἐκτραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ῥώμας κατέστη
 ἐν Ζαχύνθῳ ὅ,τι ἦτο ὁ Γεροστάθης ἐν Κερκύρα, ὁ Κυ-
 βερνήτης ἐν Ἑλβετία καὶ ὁ Μητροπὶλης Ἰγνάτιος ἐν
 Ἰταλία, καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ. Γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι οἱ
 ἄνδρες οὗτοι καὶ φρένας καὶ χεῖρας καὶ πόδας, κατὰ
 Κοραῆν, ἐκίνουν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος.

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν ὑπὸ Φιλήμονος, Τ. Α', σελ. 469—470.

«Οἱ Ζακύνθιοι, λέγει ὁ Φιλήμων, ὡς πλησιέστεροι, ἔδραμον
 »πρῶτοι, οἱ μὲν ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Καμβασαίους, καὶ ἄλλοι
 »κατόπιν ὑπὸ τὸν Διονύσιον Σεμπρικὸν, Γεώργιον Σολωμοῦ,
 »Ἀναστάσιον Γιαννικέσσην καὶ Παναγιώτην Στούρτσαν, εἰς Ἡ-
 »λιδά· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πεθαμένον καὶ τὸν Παῦλον
 »Ἀντιστείρην, εἰς Ἀχαΐαν· καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, εἰς
 »Μεσσηνίαν, ὅλοι μέχρι τῶν τετρακοσίων. Περὶ τὰ τέλη δὲ
 »Ἀπριλίου ἐκ τῆς Κερκλληνίης ἀπέβησαν εἰς τὴν Κυλλήνην
 »(Γλαρέντισαν) πρῶτος ὁ Εὐαγγέλης Πανᾶς μετὰ ἑκατὸν ἀν-
 »δρῶν καὶ δύο σιδηρῶν τηλεβόλων· τῇ δὲ 9 Μαΐου ὁ Ἀνδρέας
 »Μεταξᾶς, Γεράσιμος Βίκτωρος Φωκᾶς καὶ Κωνσταντῖνος Με-
 »ταξᾶς μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα, ἐν οἷς καὶ δύο ἱερεῖς, δύο
 »ὄρειχαλκίων τηλεβόλων καὶ ἱκανῶν πολεμοφοδίων. Ἀπορεῖ-
 »ται, τίνοι κατόρθωσαν τρόπῳ τὴν τε προμήθειαν καὶ τὴν φόρ-
 »τωσιν τοῦ ὕλικου, ὡς καὶ τὴν ἐπιβίβασιν τοσοῦτων ἀνθρώπων,
 »ὑπὸ τὰ ὄμματα ἐξουσίας δυσμενοῦς καὶ ἀγρύπνου καὶ ἐντὸς
 »ἐνὸς μόνου πλοίου τοῦ Ἀναστασίου Φωκᾶ» (1).

Ἄλλος δὲ ἀγωνιστής, ὁ ἀντισυνταγματάρχης Ἀρ-
 τίμιος Μίχου, ἀτυχῶς μὴ δημοσιεύσας ἔτι τὸ πόνημα
 αὐτοῦ (πολιορκίαν καὶ ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου) περι-
 γράφει ὡς ἐξῆς τὰ περὶ Ζακυνθίων καὶ Ῥώμα:

«Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις ν' ἀποσιωπηθῶσιν αἱ πρεσ-
 »φοραὶ καὶ προσπάθειαι τῶν Ἑπτανησίων, πολὺ δὲ πλέον
 »τῶν Ζακυνθίων, οἵτινες εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις ἔδει-
 »ξαν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν καὶ φιλογένειαν, προσφέ-
 »ροντες πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὰ τὰ λιγὰ ὑποχάμισά
 »των, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς θεραπείαν τῶν πληγωμένων.
 »Αἱ δὲ τῆς οἰκίας τοῦ κόμητος Ῥώμα ἐκδουλεύσεις, προσ-
 »φοραὶ καὶ προσπάθειαι, εἶναι ἀνώτεραι παντὸς ἐπαίρου.»

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν ὑπὸ Φιλήμονος, Τ. Γ', σελ. 302—303.

Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν οὐχὶ μικρὸς ὑπῆρχε κίνδυνος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὰς ξένας δυνάμεις συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, ὁ Ῥώμας, λησμονήσας τὰς τελευταίας ταύτας κατὰ τῆς Ἀγγλίας, λησμονήσας τὴν ἀποπομπὴν τοῦ ἐκ τῆς Γερουσίας ὡς ἀνικάνου καὶ ἀνηθίκου, ἔγραψεν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν :

*Γεναιώτατε, ἀνδριώτατε καὶ ἀμετάβλητε ἡγαπητὲ φίλε
ἀδελφικῶς σὺς ἀσπάζομαι.*

Ζακύνθω τῇ κη Μαΐου αἰωκε.

« Ἡ ἀγαθὴ καρδίᾳ σας ὁποῦ καλῶς γινώσκει τὴν καθαρῶ-
τιτᾷ τῶν φρονημάτων μου, καὶ τὴν ἄδολον καὶ τὴν ἀσύγχυ-
στον φιλίαν ὁποῦ πάντοτε σὰς ἐπρόσφερα, εἶμαι βέβαιος, πῶς
θέλει καταλάβει μὲ ποίαν χαρὰν καὶ ἀγαλίσσιν ἄκουσα τὸν ἐν-
δοξον γηρισμόν σας, καὶ τὴν ἀναπόκτησιν τῆς προτέρας τῆς
φῆμης καὶ τιμῆς, Παρκαλῶ ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸ ὑπέρτατο ὄν νὰ
σὰς ὁδηγῇ, καὶ νὰ σὰς διατηρῇ εἰς ὅλα σας τὰ βήματα, καὶ νὰ
σὰς ἀξιῶσιν νὰ τελιώσετε τὴν ἐκστρατιάν ταύτην μὲ θριάμ-
βους, καὶ τρώπεα καθὼς καὶ ἄλλοτε ἐπετύχετε. Τώρα ἀδελφε
εἶναι καιρὸς νὰ ἀποθνατίσετε τὸ ὄνομά σας, καὶ νὰ ἐπιστηρί-
ξετε τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος. Ἡ παρούσα θέσις σας καὶ ἡ
κοινὴ γνώμη τῶν λαῶν ὡς ἐλευθερωτὴν τοῦ γένους σὰς κατα-
στένει· κάμετε νὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτε-
ρικῶς ὅτι τὸ μόνον κοινὸν συμφέρον ἐστάθη, καὶ εἶναι πάντοτε
ὁ σκοπός σας· ἐδοκίμασαν οἱ Ἕλληνες πολλὰ ἄλλα μέτρα, ἐμε-
ταχειρίσθησαν πολλὰ ἄλλα ὑποκείμενα, ἀλλὰ ἡ πρᾶξις ἀπέ-
δειξεν ὅτι ποτὲ δὲν λαμβάνουσι καλὴν πρόοδον τὰ πράγματα,
ὁπόταν οἱ ὁδηγοὶ τῶν ὑποθέσεων ἀλληλομάχονται διὰ ἰδιαι-
τέρους σκοπούς· ἡ φιλαρχία καὶ ἡ αἰγροκέρδεια τὰ πλέον κα-
λὰ συστήματα ματαιώνει. Ἄχ ! ἀδελφε πόσα ἐπραξα, πόσα ἐ-
συμβούλευσα, πόσα ἀκαταπαύστως ἐβόηθισα, ἀλλὰ ὅλα μα-
ταίως ! ἦλθε τὸ πρᾶγμα εἰς τέτοιαν κατὰστασιν ὥστε ὁποῦ

ἐκινδύνευσε τέλος πάντων νὰ ἐξαλειφθῶσιν ὁκτώ χρόνων προετοιμασίαι, καὶ σχεδὸν πέντε θυσίας ἀναριθμήτους καὶ θριάμβους τῶν ἀνδρείων Ἑλλήνων· φυλαχθίτε τὸ λοιπὸν νὰ μὴ πέσετε εἰς τὰς παγίδας ἐκείνων, ὅπου σὰς προσποιοῦνται φιλίαν, ἀλλὰ ζηλοτιποῦσι τὴν παρούσαν σας δόξαν· οἱ πλέον ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ εἶναι πάντοτε οἱ οἰκιακοί· ἐνθυμηθίτε τὰ ὅσα σὰς ἐπροφίτευσα ἐγγράφως, καὶ ἐκ μέσου συγγενῶν σας καὶ φίλων προσέξετε νὰ τρέξετε τὸν ἔντιμον δρόμον σας, καὶ νὰ πάρετε ἐπάνω σας τὸ τιμὸν τοῦ ἔθνους· ὁπότεν βασιάξετε τὴν πολιτικὴν νὰ συνενωθῇτε μὲ τὴν θάλασσαν διὰ μέσου τοῦ ἀνδρεϊοτάτου Μικούλη, καὶ μὲ τὴν στερεὰν διὰ μέσον ἄλλου εἰλικρινοῦ ἀνδρὸς καθαρίζετε τὰς ὑποψίας των, αἵτινες τοὺς κάμνουσι νὰ πιστεύσουν ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι δὲν κχταδέχωνται τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ θέλουσι μόνοι τους νὰ βχσιλεύσουν. Βάλλετε τοῦτο πρὸ ὀρθήκλων καὶ βεβαιωθῇτε ὅτι δὲν θέλει σφάλλετε εἰς τὴν διαγωγὴν σας. Μὴν δώσετε ἀκρόασιν εἰς τὰ διπλωματικὰ φερσίματα ἐκείνων τῶν παρμιάρων ἀτόμων, οἵτινες τῶρα πᾶσχουσι νὰ σὰς πλανέσουν μὲ τὸ νὰ σὰς κάμουν νὰ πιστεύσετε ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ αἵτιοι τῆς ἐπιστροφῆς σας, διὰ νὰ κερδίσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην σας. Αὐτοὶ δοκιμάζουσι εἰς τὴν παρούσαν ἀδυναμίαν των νὰ σὰς ἐλκύσουν πάλιν διὰ νὰ ἀναλάβωσι τρόπους νὰ σὰς ξαναεγκρεμνείσουν. Ἐχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐρημερίδας των τὸ τί ἐξέρασαν κατ' ἐσῆς, καὶ αὐτὸ ὅς σας ἐρμηνεύσῃ τί μέλλει νὰ προσμένετε ἐξ αὐτῶν. Ἄς πέσωσι πκντάπασι αὐταὶ αἱ δύο φατρίαι ἄνευ ἐλπίδος ἀνορθώσεως. Προσέτι σὰς μεταλέγω νὰ φυλαχθίτε ἀκριβῶς, καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὰς παγίδας τῶν ἰδίων συντρόφων τῆς καταστροφῆς σας, ἐπειδὴ καὶ τῶρα θεωροῦσιν ὅλοι, ὅτι ἂν ἡ αὐθεντία σας ἐπιτύχῃ εἰς τὰ πράγματα, ὅλοι πρέπει νὰ κλίνωσιν εἰς τὰ θελήματά σας· ἡ πολιτικὴ σας, καὶ οὐχὶ τὸ πάθος πρέπει νὰ σὰς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν παρούσαν κχιρίαν περίστασιν. Μεταχειρισθῇτε τῶρα τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, καὶ ὠδιγίστετέ τον εἰς τὴν ἀληθινὴν δόξαν, καὶ μὴ τὸν ἀφίετε νὰ ψυχραθῇ, καὶ

νὰ πέσῃ εἰς σὲ στοχασμοὺς, καὶ εἰς φατρίας. Θυσιάσατε τώρα ἀδελφεὶ καὶ ἀπὸ τὰ μερικὰ σας, χρήματα διὰ νὰ βαστάξετε τὴν ἐκστρατίαν ταύτην, καὶ μετὰ ταῦτα ἡμπορεῖτε νὰ κράξετε εἰς λογαριασμὸν ἐκείνους ὅπου ἄρπαζαν καὶ ἔκαμαν κατὰχρησιν τῶν δανείων, καὶ τῆς περιουσίας τοῦ γένους· πάσχισε οὕτως πράττοντας νὰ κερδίσετε ὅλην τὴν ὑπόληψιν ὅχι μόνον τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοφύλων ὅπου πολλὰ συμφέρει. Τὰ ὅσα ἀδελφικῶς σὰς συμβουλεύω μὴ τὰ βίξετε ὀπίσω σας ὡς καθῶς καὶ ἄλλοτε ἐκάμετε· στοχασθίτε ὅτι ἐγὼ γνωρίζω ὅλα σας τὰ πράγματα λεπτομερῶς, καὶ ἐσπούδασα ὅσα εἶναι ἐκεῖνα ὅπου ἔως τώρα σὰς ἔβλαψαν ἐσωτερικῶς· πρέπει τώρα νὰ σὰς ὁμηλίσω καὶ διὰ τὰς ἐξωτερικὰς βλέψεις ὅπου τυγένοι νὰ ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν· ἡ γνωριμία τούτου καιροῦ ἐλπίζω νὰ σὲ ἔβαλεν εἰς κατὰστασιν νὰ ἡγούρης ἐὰν καὶ ἐγὼ ἐστάθην εἰλικρινὸς πατριώτης, καὶ ἐγκάρδιος φίλος σας· ἐλάβετε ἀκόμη εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσετε ἐὰν καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ἔχω ἀρκετὴν ἰδίαν καὶ προκοπὴν· πρέπει νὰ στοχασθίτε ὅτι ἐγὼ διέτρισον ὑπὲρ τοὺς τεσσάρους χρόνους ἐσχάτως ἐν Εὐρώπῃ, ἔλαβον αἰτίαν νὰ γνωρίσω λεπτομερῶς τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ τέλη πάσης βασιλικῆς αὐλῆς. τὸ τί ἐσυνέργησα διὰ τὰ πράγματα τοῦ ἔθνους ἡ ἱστορία κανέναν καιρὸν θέλει τὰ φανερώσει. ὡς τόνον σὰς λέγω ὅτι ἡ ἱερὰ Συμμαχία δὲν ἡμπορεῖ ποτὲ νὰ μᾶς εἶναι ὠφέλιμος. Οἱ σκοποὶ τοῦ δεσμοῦ της εἶναι ἀντικείμενοι παντὸς ἔθνους φιλελευθέρου. ἐὰν καὶ τὴν πάρωμεν κατὰ μέρος, ἐθεώρισα ὅτι ἡ Αὐστρία εἶναι καὶ θέλει εἶναι ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰς τοῦτο εἶναι ἀμετάβλητος. ἡ Ῥωσσία ἐπειδὴ καὶ ἐλιθργίσθη, καὶ ἔχατε καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ βασίλειον τῶν Ἑλλήνων, ἐπιθυμᾷ τώρα νὰ ἀδυνατίσῃ καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Γραικοί, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ ἔναν καιρὸν νὰ τοὺς ὑποτάξῃ καὶ τοὺς δύο ἀνεμποδίστως. Ἡ Γαλλία ὅπου θεωρεῖ τὴν Ἀγγλίαν νὰ φέρεται εἰς τρόπον ὠφέλιμον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐσυμφώνησε μὲ τὴν Αὐστρίαν νὰ τοὺς πλῇ.

νέτη μὲ δώρα καὶ μὲ ἄλλα μέτα, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν νὰ βοηθᾷ καὶ τοὺς Τούρκους διὰ νὰ φέρῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τέτοιον βαθμὸν ὅπου νὰ ἀναλάβῃ ἡ Τουρκία τὴν προτέραν τῆς ἰσχύν καὶ δύναμιν διὰ τὴν ἰσσοσταθμίαν τῆς Εὐρώπης. Αὐτὴ στοχάζεται μὲ τὸ νὰ πρὸσηλωθῶσιν οἱ Γραικοὶ κἀνεὺς πρίγκιπὸς τῆς φαμηλίας τῆς, αὐτὴ νὰ λάβῃ δικαίωμα καὶ δύναμιν νὰ παραδώσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ Τούρκου, ἐπειδὴ γνωρίζει πῶς ἐὰν καὶ θελήσει νὰ βασιλεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἄλλοι βασιλεῖς δὲν θέλει τὴν ἀφίσουν. ἐὰν σκευθῶμεν ποῖα ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ἐπιθυμᾷ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐγὼ ἔχω λόγον νὰ κρίνω τὴν μόνην Ἀγγλίαν, καὶ ἐτοῦτο διατὶ τῆς συμφέρει εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ τῆς σχέδια, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἐμποδίζει τοὺς στεριανοὺς βασιλεῖς νὰ μεγαλώσωσι μὲ τὴν ἀπόκτησιν τῆς Γραικίας, ἢ προτεινότερη καταδρομὴ ὅπου ἔκαμναν οἱ Ἄγγλοι τῶν Γραικῶν δὲν ἦτον ἄλλο, πᾶρεξ διατὶ εἶδον ὅτι μὲ τὸ μέσον τῆς μεταβολῆς τῶν ἢ Ῥωσσία ἐτιμᾶζετο νὰ ἐκτανθῇ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἑλλάδα. τῶρα ὅπου ἡ Ἄρνησις τῆς Ῥωσσίας ἐψύχρανε τὰς ἐλπίδας τῶν Γραικῶν, τῶρα ὅπου ἡ Ῥωσσία ἔχασε τὸν πολιτικὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα τοῦ παλαιοῦ σκοποῦ τῆς, τῶρα ὅπου εἶδασιν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἔθνος ἀνδρῖο καὶ ἱκανὸ νὰ ἀποκαταθῇ εἰς τὴν προτέραν τοῦ δόξαν ἀφ' ἑαυτοῦ του, στοχάζονται οἱ Ἄγγλοι, ὅτι οἱ Γραικοὶ, εἶναι ἄρκετοὶ νὰ βασιτάξωσι μίαν θέσιν ἀρμόδιον διὰ νὰ ἐμποδίσωσι πάσῃν στεριανῇ ἐξουσίᾳ νὰ μὴ ἐκτανθῇ πέραν τῶν ὁρίων τῆς. Ἀπὸ ἐτούτας τὰς αἰτίας θεωρῶμεν καὶ τὰ δάνεια, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὅπου μὲς δίδουν νὰ σὰς βοηθοῦμεν, καὶ νὰ σὰς συντρέχομεν. Τώρα ἂν θελήσετε νὰ ἐπιτύχετε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ προσέξετε ἀκριβῶς, καὶ νὰ φυλαχθῆτε μήπως καὶ σὰς συκοφαντίσουν ἄλλην μίαν φορὰν οἱ ἐχθροὶ σας πῶς εἶσθαι ἐναντίος τῶν Ἀγγλῶν, ἀλλὰ νὰ πησχίσετε μὲ πάσῃν σας σπουδῇ νὰ τοὺς πείσετε ὅτι τὴν στερεὰν ἀνεξαρτησίαν τοῦ γένους τὴν ἐλπίζετε ἀπὸ τὴν μεγαλοφυλίαν τῆς Ἀγγλικῆς ἀποφάσεως κατὰ τὸ ἐξωτε-

ρικό. Μὴ πλανεθίτε νὰ κλίνετε εἰς σὲ προβλήματα νὰ ἐγκαλέ-
 σετε κανέναν ὁδηγὸν ὁποῦ νὰ εἶναι προσκολλημένος μὲ καμίαν
 στερικὴν αὐλήν, διατὶ τότε ἡ ζήλοτυπία καὶ ἡ δικαία ὀρ-
 γὴ τῶν Ἀγγλων ἀφεύκτως θέλει κινηθῇ ἐναντίον σας μὲ τὸν ἀ-
 φανισμόν τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ κίνδυνος γίνεται εὖ-
 κολος διατὶ εἶναι συμφωντικός καὶ γίτονας, καὶ ἐπειδὴ τὰ συμ-
 φέροντα τῶν Ἑλλήνων συμφωνοῦσι τώρα μὲ ἐκεῖνα τῶν Ἀγ-
 γλων, πρέπει νὰ προκρίνομεν ἐτοῦτο ἀπὸ πᾶν ἄλλο πρᾶγμα. Σὰς
 ἐπιτοκῶ (ἐξορκίζω) εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ πάρετε
 τὰ λόγια μου ὡς τοῦ εὐαγγελίου ῥητὰ, καὶ νὰ ἐναντιοθίτε μὲ
 ἀποφασιστικὴν ὀργὴν κατὰ παντὸς ἄλλου προβλήματος, ἐπει-
 δὴ ἤξεύρω ὅτι πολλὰ ἀποφασίσθησαν ἀπὸ τὰς δύο φατρίας
 τῶν ἀνοήτων Κυβερνιτῶν σας, καὶ μάλλον τώρα ὁποῦ εἶδασιν
 ὅτι μὲ τὴν ἐπιστροφὴν σας πιγένουν νὰ χάσουν πᾶσαν τους δύ-
 ναμιν καὶ ἐλπίδα. Θεωρίσατε ὅτι πλέον σᾶς ἐβλάψασιν αὐταὶ
 αἱ ἰδέαι ὁποῦ ἔδωσαν νὰ καταλάβουν πῶς εἶχατε παρὰ τὰ ἐσω-
 τερικά των ἐργαλία, ἐπειδὴ καὶ μὲ ἐτούτο ἔλαβον οἱ ἀντίπα-
 λοι τὰ δάνεια καὶ τὰς βοηθείας τῶν Ἀγγλων. Τυχένοι τὸ λοι-
 πὸν αὐτὰ τὰ μέσα νὰ τὰ ἀναλάβετε ὁ ἴδιος, καὶ μὲ αὐτὰ νὰ
 ἐπιστηρίζετε τὴν ἀσφάλειαν ἐδικὴν σας καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ ἂν
 οἱ ἐναντίοι σας κακῶς τὰ ἐμεταχειρίσθησαν, στοχασθίτε νὰ τὰ
 μεταχειρισθίτε εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον διὰ νὰ ἀποκτήσετε
 στερεὰν δύναμιν, δόξαν, καὶ ὑπόλιπιν ἐσωτερικὴν, ἐξωτερικὴν
 τε καὶ αἰώνιαν. Μὴ λείψετε νὰ διαβάζετε μόνος σας τὴν πα-
 ροῦσάν μου, διὰ νὰ ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰς ὅλας τὰς στιγμὰς
 ἐτούτας τὰς εἰλικρινεῖς συμβουλὰς μου, καὶ νὰ ὁδηγίσθαι ἐξ αὐ-
 τῶν εἰς πᾶσαν περίστασιν. καὶ ὡς καθὼς εἶμαι βέβαιος πῶς
 ὡς φρόνιμος ὁποῦ εἴσθαι θέλει συμφωνίσετε εἰς τὴν ἄδολον
 γνώμην μου, δὲν θέλει λείψετε νὰ μοῦ ἀποκριθίτε εἰς ὅλα ἀ-
 πλῶς καὶ ἀναλόγως, διὰ νὰ ἡμπορέσω καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ἀπό-
 κρισίν σας νὰ σὰς ἀποδείξω, ὡς καθὼς σᾶς ἐλπίζω, ἐμπροσθεν
 τῶν Βρετανῶν ὡς ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ βοηθείας των, καὶ οὐχὶ
 ὡς καθὼς σᾶς ἤχασι παρκαστίσει οἱ παμμύαροι ἐχθροί σας,

καὶ τοῦτο θέλει ὠφελείῃ ὑπέρμετρα τὴν πατρίδα, Ἀλισμονί-
σατε κάθε ἄλλον στοχασμὸν, καὶ κάθε ἄλλην φιλίαν, καὶ ὑπό-
ληψιν μερικὴν, ἐπειδὴ καὶ πρόκειται λόγος περὶ σωτηρίας τοῦ
γένους καὶ τοῦτο πρέπει νὰ προκριθῇ παρὰ τινος ἄλλου δεσμοῦ
ἐγὼ διὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδος ἤθελα ἀρνηθῶ τὴν ἰδίαν μου
φριγηλίαν, καὶ οὕτως· πρέπει νὰ αἰσθάνεται πᾶς καλὸς πατριό-
της. Μὴ λείψετε νὰ μοῦ ἀποκριθῇτε εἰς ὅλα τῆς παρούσης
μου τὰ μέρη, καὶ θέλει σᾶς κάμω ἐμπράκτως νὰ δοκιμάσετε
πόσον ὠφέλειμαί ἐστάθισαν αἱ ἀπαθεῖς συμβουλαί μου.

Ταῦτα καὶ ἀσπάζοντάς σας ἀδελφικῶς μένω

πρόθυμος τῶν ἐπιταγῶν σας.

ΔΙΟΝ. Ο ΔΕ ΡΩΜΑΣ. » (1)

Τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ βίου τοῦ Ῥώμα προτιμῶμεν νὰ με-
ταφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅπως ἀπήγγειλε καὶ ἐδημοσίευσεν
αὐτὰ ὁ Χιώτης.

« Ἀλλ' ὅποσον συμπράττη ἀρξικμένου τοῦ ἀγῶνος κατ' ἐ-
δίαν ὁ Ῥώμας. Ναὶ φίλοι μου ! ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι εἰς Βε-
ρώναν, ὅτε συνήχθησαν οἱ βασιλεῖς, καὶ ἐστάλη ἀναφορὰ τοῦ
ἔθνους, διασφρίζουσα τὰ δίκαια τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ οἱ δυ-
νάσται τότε ἀνεθεμάτιζον ὡς κερθοναρίαν τὴν ἐλληνικὴν ἐξέ-
γερσιν, ὁ Ῥώμας, εἰδοποιηθεὶς τὰ περὶ ἀναφορᾶς παρὰ τῶν ἀ-
ποσταλέντων, τρέχει εἰς Ἀγκῶνα ἐκ Βενετίας, ἐνθα τότε ἔτυ-
χε διατρίδων. Λαθῶν δὲ τὴν ἀναφορὰν παρὰ τῶν ἐπιτραπέν-
των, οἵτινες ἐν τῷ λοιμοκκαθητήριῳ Ἀγκῶνος διέμενον, διζ-
κωλυόμενοι τοῦ νὰ ἐξέλθωσι μετὰ πολλῶν κινδύνων, ἐπιτυγ-
χάνει τὴν προσέλευσιν τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τοὺς Βασιλεῖς. Εἶτα,
συμβουηθόμενος παρὰ τοῦ συμπολίτου Α. Φλαμπουριάου, πο-
λιτικοῦ φυγάδος τότε εἰς Βενετίαν, προσκτᾶται συγκοινωνίαν
μετὰ τοῦ διοικητοῦ Ἀγκῶνος, καρδινάλιου Μπενθονούτη, καὶ
ἐγχειρίζεται ἑτέρα ἀναφορὰ πρὸς τὸν Πάπαν Πίον Ζ', ἐπικα-

(1) Ἰδὲ Ἀπομνημ. Σηληιάδου τομ. 6, σ. 357—360,

λουμένη τὴν μεσιτείαν του, ἵνα αἰτήσῃται τὸ ἔλεος τῶν βασιλέων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Μακκαριώτατος φιλόχριστος ἑκεῖνος, μεταβιβάσας τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἐν Βερώνῃ πρέσβυν του, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῆς βασιλικῆς συνόδου εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀκολουθῶς, ὅτε διελύθη ἡ σύνοδος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας μετέβη εἰς Βενετίαν, ὁ Ῥώμας, λαβὼν ἀναφορὰν παρὰ τοῦ Μεταξᾶ, συνεκοίνωσε μετὰ τοῦ Ζακύνθου Σ. Νεράντη, προξένου τότε Ῥωσικοῦ ἐν Βενετίᾳ, καὶ ἐνεχειρίσθη ἡ ἀναφορὰ αὕτη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, ἣτις ἐμετρίασεν ὅπως οὖν τὰς δυσμενεῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων εἰσηγήσεις τοῦ Μίτερνιχ πρὸς τὴν ἱερὰν συμμαχίαν τῶν Βασιλέων.

«Πρὸς τοῦτοις ἐξ Ἰταλίας ἐπιστρέψας εἰς Ζάκυνθον ὁ Ῥώμας, εἶχε πολλοὺς ἀποστόλους καὶ σχετικούς ἐν τῇ ἐστίᾳ τοῦ πολέμου, ἵνα μανθάνῃ μετὰ τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς τῶν συνεταίρων τὰ διακτρέχοντα ἐν τοῖς στρατοπέδοις τῶν πολεμίων, καὶ κοινοποιῇται πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς τὰ κινήματα αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἐσυσχετίσθη διὰ τοῦ ἀφιχθέντος ἐν Ζακύνθῳ ὡς φυγάδος καρβονάρου, στρατηγοῦ Ῥοζαρόλ, καὶ ἔγραψεν ὡς συνεπίτροπος πρὸς τὸν Ἰταλὸν συνταγματάρχην τοῦ μηχανικοῦ τοῦ Ἰβραήμου, Ῥωμικὴν. Οὗτος δὲ ὑπὸ χριστιανικῆς φιλοανθρωπίας ὠθούμενος, ἐκοινοποίησε πρὸς τὸν Ῥώμαν καὶ τοὺς συνεργάτας τὰ σχέδια τοῦ Ἰβραήμου, καὶ ταῦτα ἀπεστέλλοντο κρυφίως πρὸς τὴν τότε κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀναγκάζομένης δὲ τῆς ἐπιτροπῆς νὰ ἀλληλογραφῇ πρὸς τὰ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰ κομητάτια, ὅπως συνάγωνται συνεισφοραὶ, καὶ ἐκτελῶνται ἄλλαι προβλέψεις καὶ ἐκπληρῶνται αἱ χρεῖαι, ὁ Ῥώμας διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ σχέσεως πρὸς πολλοὺς τῶν φιλελλήνων, εὐκόλυνε τὰς ἐργασίας καὶ διευθύνσεις τῆς ἐπιτροπῆς. Φροντίζων δὲ οὐ μόνον περὶ τῆς κατ' ἰδίαν ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀναστάσεως τῶν ὁρθοδόξων ἀπαλλοχθησομένων τοῦ μωαμεθανικοῦ ζυγοῦ, ἡλληλογράφει μετὰ τοῦ πρίγκιπος τῆς Σερβίας, καὶ ἠρέθειζε κατὰ τῶν πολεμίων τῆς πίστεως τὸν Βλαδίκαν τοῦ Μαυροβουίνου.

«Τοῦ δὲ ἀγῶνος εἰς τὰ ἔσχατα τῶν δεινῶν φθάσαντος διὰ τὰς ἐμφυλίους παραχᾶς καὶ ἀλληλομαχίας, καὶ πολλῶν εἰς προστασίας ξένων δυνάμεων χριστιανικῶν ἀφορώντων, καὶ ἐν τούτοις τῆς ἐν Πελοποννήσῳ διοικητικῆς ἐξουσίας τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀμιλτωνος, ἐξαιτουμένης τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Ῥώμης ἐσχεδίασεν ἐν Ζακύνθῳ τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν μυστικοσυμβούλιον, ἐκθέσας αὐτὴν γαλλιστί, ἣν μεταφράσας ὁ Π. Στεφάνου εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ παραλαβὼν ὁ Π. Λεονταρίτης, ὡς συνάμα καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, συνήρῃσεν νὰ ὑπογραφῶσιν ὅλοι οἱ θαλάσσιοι καὶ ἡπειρωτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ἀρχεγοί. Εἰσέτι δὲ σώζονται καὶ ἐτυπώθησαν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ῥώμα, δι' ὧν ἐπροσπάθησεν οὗτος καὶ ἐπίσθη ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ὑπέγραψεν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τὴν περὶ προστασίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν Ἀγγλῶν ἀναφορὰν. Αὐτὴν δὲ ὑπογραφεῖσαν, μετεβίβασεν ὁ υἱὸς τοῦ νυάρχου Μισούλη εἰς Ζάκυνθον. Καὶ τοῦτον διαταγέντα παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως, νὰ προσαγάγῃ τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Ἀγγλίας Κάνιγγα, συνέστησεν ὁ Ῥώμης καὶ ἡ ἐπιτροπὴ, συνεργοῦντος τοῦ φιλέλληνος Μικλῆν, πρὸς τὸν Ἀρμοστήν Ἀδάμ, ὃς πρέπεμψε τὴν αἴτησιν μετὰ τοῦ προσάγοντος πρὸς τὸ Βρετανικὸν μυστικοσυμβούλιον. Εἰ μὲν αὕτη ἡ ἀναφορὰ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς προστασίας δὲν ἔτυχε παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἔδωκε τοῦλάχιστον ἀφορμὴν πρὸς τὸν προστάτην τῶν ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν Κάνιγγα, νὰ ἀπαντήσῃ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, «ὅτι ἀπορασισμένη ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις νὰ διικτηρήσῃ ἀναλλοίωτον τὴν οὐδετερότητα, ἣν πολλὰ ἄλλοις διετήρησε, ἤθελε δράξῃ μετὰ χαρᾶς τὴν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποῖαν ἡ τύχη τοῦ πολέμου καὶ αἱ σχετικαὶ ἐχθροπραξίαι τῶν διαμαχομένων μερῶν δύνανται νὰ προσενέγκωσι, διὰ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τέλος διὰ τῆς μεσολαβήσεώς της ἡ πάλη, ἥτις ἐπροξένητε τόσῃν αἱματοχυσίαν, διὰ συνθήκης, καθ' ἣν τὰ συμφέροντα καὶ ἡ τιμὴ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν νὰ μείνωσιν ἀπρόσβλητα.

»Τ. ΚΑΝΙΓΓ.»

» Ἐκ τούτων συνάγομεν, ὅτι ἡ ἀναφορά, παρὰ τοῦ Ῥώμα ἐκτεθεῖσα, ἔγεινεν, οὕτως εἰπεῖν, ἀκολούθως, ὅτε ὠρίμασαν τὰ πράγματα καὶ ἐδιάσθησαν οἱ κραταιοὶ νὰ ἀλλάξωσι πολιτικὴν, τὸ κεφάλαιον τῆς συνεννοήσεως Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας εἰς τὴν μετολάβησιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα δὲ ἅπαντα εἶνε γεγονότα πρόδηλα, γνωστά ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ μαρτυρούμενα ὑπὸ ἀγωνιστῶν καὶ δημοσίων ἐγγράφων.

« Ἀλλὰ τιμὴν μεγάλην, ὧ συμπολίται, ποιοῦνται τοσαῦται συνέργειαι, ὅτι διαφημίζουσι τὴν ἑλληνικωτάτην αὐτὴν νῆσον ἡμῶν, ὅτι εἰς τοὺς κόλπους τῆς, ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ τὸν κάλαμον τῶν οἰκείων τέκνων, ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὴν τῶν ἐγκατοίκων ἐβλάστησαν αὐτὰ τὰ σχέδια. ἐδόθησαν τοσαῦται ὠθήσεις, καὶ ἐπεσφραγίσθη ἡ Ἑλληνικὴ ὑπαρξίς. Αἰωνία ἡ μνήμη ὅλων τῶν συμπολιτῶν Ζακυνθίων τῶν συνεργησάντων καὶ προαγαγόντων τοιαῦτα βήματα. Αὐτοὶ πρὸς τὰς θυσίας, πρὸς τὰς ἐλευθερίους συνεισφοράς, πρὸς τὰς καταδιώξεις, πρὸς τὰς φελακίσεις ἐπέσπευσαν καὶ τὰς ἀγαθὰς συστάσεις, διήγειραν τὰς συμπαθείας τῶν ξένων, εὑρισκον φίλους ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Αἰωνία σας ἡ μνήμη ὧ ἀξιότιμοι Παῦλε Βούτε, Ἀνδρέα Κοκκίνη, Ἀντώνιε Κουερίνε, Φραγκῆσκε Καρβελά, Ἰω. Δεσίλα, Ἀναστάσιε Φλαμπουριέρη, Ἰωάννη καὶ Παναγιώτη Λεονταρίται, Ἰω. Στέφανε, Γεώρ. Διχαμάντη, ὀρκιστὰ τῶν φιλικῶν Α. Ἀργυρόπουλε, Παναῖ Θεοδόσιε, διδάσκαλε, ὃς μὲ ὅλον τὸ βάρος τῶν γηρατειῶν ἐζώθης τὰς πιστόλας, καὶ ἐπέβης δρομαίως εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Ἀθνασίου Δημάκου, καὶ ἔσπευδες νὰ συναποθάνης ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ὁμογενοῦς. Καὶ οὐ, Γεώργιε Λαδόπουλε, ἐλαφρὸν ἔχεις τὸ χῶμα τοῦ τάφου, ὅτι καὶ τὸ ἐργαστήριόν σου ἐκλείσας, καὶ πολλάκις ἐψωμοζήτησας, στερούμενος τοῦ ἐπιουσίου, ἵνα ὑπηρετῶν τὴν ἐνταῦθα ἐπιτροπὴν καὶ τὰς ἐπιφορτῆσεις παρὰ τῶν ἀγωνιστῶν, εὐκολύνῃς τὰς ἀποστολὰς ζωοτροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ὑποδέχῃσαι καὶ ἐνοικίζῃς εἰς τὴν νῆσον τόσας χιλιάδας προσφύγων, παρηγόρης τοὺς πᾶσχοντας, καὶ εὐοδῇς, κατὰ τὴν δυνάμιν σου, τὸν ἀγῶνα. Τὸ ὄνομα ἀπάντων

ὡμῶν μένει ἀθάνατον, διαμνημονεύεται εἰς τὴν ἱστορίαν, ζῇ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους.

Καὶ δὴπου ἡ ἐκλογή τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου διήγειρεν ἀντιζηλίαν τινὰς εἰς τὰ περὶ Ῥώμα ἔνεκα τῆς παρὰ πολλῶν ταῦτοχρόνου ἰδεασθείσης ὑποψηφιότητος· οὐδέποτε ὁ ζῆλος ὁμῶς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς Ἑλλάδος ἔλλειψεν ἐκ τοῦ προκειμένου Διονυσίου. Ἐγραφεν αὐτὸς πρὸς πολλοὺς τῶν ὀπληρχηγῶν νὰ προτιμηθῇ ὁ Καποδίστριας κατὰ τὴν ἐκλογὴν. Πάντοτε δὲ συνεργὸς ὠφέλιμος εὐπάροχος καὶ μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐκείνου τοῦ πατρὸς τοῦ ἔθνους καθ' ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐδεικνύετο. Εὐλόγησε τὴν Βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος, ἐπρόσφερε τὸ σέβας του καὶ ὑπόκλισιν πορευθεὶς εἰς Ναύπλιον ἐπὶ Ἀντιβασιλείας. Τότε ἐδεξιώθη παρὰ τῶν γνωρίμων του, ἔσφιγξε χεῖρα ἀδελφικὴν καὶ ἀναμνησκούσαν παλαιὰς φιλίας καὶ συναγωνισμοῦ μετὰ τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνου τοῦ Μικρυγιάννη τοῦ Πλαπούτα καὶ τῶν λοιπῶν. Ἡ ὑπερβολικὴ φιλογένεια ἐπέβριψεν αὐτοῦ ὑπονοίαι· ἐγκλήματος καθοσώσεως. Συγκλητορορήθη τότε, ἐσυκοφαντήθη καὶ κτεδικάσθη μετὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου καὶ Πλαπούτα. Καταδικωκόμενος προσφεύγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀναθεωρηθείσης τῆς δίκης, ἐξηλέγχθη ἀκολούθως ἡ συκοφαντία, καὶ ἀπεδείχθη τὸ ἀνυπόστατον ψεῦδος. Ἐξῆλθεν ἀθωωτικὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπόφασις. Ἀνεκτήσατο τὴν βασιλικὴν εὐμένειαν ἐπὶ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ὅτε ἔτυχον τῆς χάριτος καὶ οἱ ἄλλοι περικλεεῖς σὺν αὐτῷ συκοφαντηθέντες. Ἐπανελθὼν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, προσεκύνησε τὸν μέγαν κυρίαρχον τοῦ ἔθνους. Ἐτιμήθη παρ' αὐτοῦ μὲ τὸ βασιλικὸν παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτῆρος, δι' οὗ μόνου τότε οἱ μέγιστοι συναγωνισταὶ ἐτιμῶντο. Ἀνεδείχθη, ὡς καὶ αὐτοὶ, σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, καὶ συνῆδρευε τῷ βουλευτικῷ τούτῳ σώματι, μόνον παριστῶντι καὶ ἐξηγοῦντι τὴν ἐθνικὴν θέλησιν πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἐπὶ τῆς μὴ συνταγματικῆς Μοναρχίας. Ἐτιμήθη καὶ ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν του μὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος διὰ τὰς ἰδιαι-

τέρως ἐκδουλεύσεις του κατὰ τὸν ἀγῶνα. Θρέψας δὲ καὶ τοὺς ἐγγόνους εἰς Ἑλληνικὸν φρόνημα, ἔχει προθύμους εἰς ἔθνικὰς ὑπηρεσίας.»

«Γέρων δὲ ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς ἡλικίας πιεζόμενος, ἀπεσύρθη τοῦ πολιτικοῦ σταδίου. Ἐξῆς εἰς τὴν νῆσόν μας ἰδιώτευεν ὡς ἀγαθὸς πολίτης, ὡς πατὴρ φιλόστοργος, ὡς ἀγαθοποιὸς φίλος. Ἡ εὐπροσηγορία του πρὸς ἅπαντας κατέστη παραδειγματική, καὶ πρὸς ταύτη ἢ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καταδεικτικότης καὶ ἐλευθεριότης. Δὲν ἀπέδοτο ποτὲ κακὸν ἀντὶ κακοῦ, οὐδένα ἐσυκοφάντησε ἢ ἐτοκογλύφησεν ἢ ἐξεδικήθη. Τὰ πλούτη αὐτοῦ καὶ ἡ εὐπορία ἔθρεψαν ὀρφανὰ καὶ χήρας, ἐβοήθησαν ναοὺς καὶ ἱερεῖς, νοσηλοῦντας καὶ πένοντας. Τὸ φιλελεῆμον μαρτυρεῖ ὅλη ἡ πατρίς, καὶ τὸ φιλόθησκον σέβας καὶ ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια γινώσκονται παρὰ πᾶσιν.»

«Αἰεὶ δὲ πιστὸς εἰς τὰς ἐλευθερόφρονας ἀρχάς, καὶ ἀποκλειστικῶς, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος προσηλωμένος, ἂν καὶ ἰδιώτευεν, ἀπέβλασε βραβεῖα καὶ τιμὰς, παρ' ἄλλοις ἐθνῶν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ἡλικίας προσφερόμενα. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εἶχεν αἰεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅ,τι ἔγραφέ ποτε πρὸς τὸν μακαρίτην φίλον του Κολοκοτρώνην. «Ἀλησμόνω »κάθε ἄλλον στοχασμὸν, καὶ κάθε ἄλλην φιλίαν, καὶ ὑπόληψιν »μερικὴν, ὅταν πρόκηται περὶ σωτηρίας τοῦ γένους, καὶ τοῦ »το προκρίνω παρὰ τινι ἄλλῳ δεσμῶν. Ἐγὼ διὰ τὸ καλὸν τῆς »πατρίδος ἤθελα ἀρνηθῶ τὴν ἰδίαν μου φριμυλιάν, καὶ οὕτως »πρέπει νὰ αἰσθάνεται πᾶς καλὸς πατριώτης.» Διὸ ὅτε ὁ Ἀρμυστὴς Οὐάρδος, βουλούμενος νὰ ποιήσῃ Ἀγγλοῦνικοὺς τινὰς συνδυασμοὺς, ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, καὶ πρὸς αὐτὸν μὲν ἐπρόσφερε τὸν μεγαλόσταυρον τοῦ Ἀγγλικοῦ παρασκήμου τῶν ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, Γερουσιαστικὴν θέσιν, ὃ γέρων οὗτος Ἕλληνα ἐν ἑλληνικῇ ἀπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ ἀπήντησε «Εὐχαριστῶ ὑμᾶς Ἐξοχώτατέ »διὰ τὰς προσφερομένας πρὸς ἐμὲ τιμὰς· ἀλλὰ καμμίαν φορὰν γινώσκω τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν μεγάλην Βρε-

»τανίαν· καὶ διὰ τοῦτο παράσχμόν της δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ· ὁ
 »δὲ υἱός μου δὲν θέλει τὴν θέσιν αὐτήν.» Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν αὐ-
 τοῦ τὸν πρεσβύτερον, μετ' οὐ πολὺ ἐκλεχθέντα Πρόεδρον τῆς
 Ἰονίου Γερουσίας, ὅτε αὐτὸς μετ' εὐφημιῶν συνεπέμπετο ἐκ
 τῆς νήσου διὰ τὴν ὑψηλοτάτην ἀρχὴν τῆς Ἰονικῆς θέσεως, καὶ
 ἡσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς ἀποχωρῶν, ὁ γέρων Ῥώμας,
 Βρούτου λημβάνων σχῆμα, εἶπεν «ἢ νὰ κάμης καλὸν υἱέ μου
 »ἢ νὰ μὴ ζήσης.»

«Τοιαῦτα ἦσαν τὰ φρονήματα τοῦ Ζακυνθίου Ῥώμα, ὃ συμ-
 πολίται, τοσοῦτα αἰσθήματα, ἀπαρτίζοντα εὐκλεῆ βίον, ὅν
 καθ' ὅσον ἡμῖν συνεχώρει ἐκφώνησις νεκρολόγος, ἐσκιαγραφῆ-
 σαμεν. Δικαίως λοιπὸν ἐπηνέθη, ἐσεβάσθη, ἐδοξάσθη ὑπὸ τῶν
 συμπολιτῶν, ὑπὸ τῆς Ἐπτανήσου, ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου· καὶ ἡ
 μνήμη αὐτοῦ εἶναι μετ' ἐγκωμίων, καὶ ὁ θάνατος ἀναγγέλλε-
 ται μετ' ἰλαρότητος. Πληγυρίζομεν δήπου τὰ ἔργα του, εὐ-
 φημοῦμεν τὰς ἀγαθεργίας, εὐκλείζομεν τὸν βίον. Ἡ μὲν πατρίς
 δίδει τώρα τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, ἀλλὰ στολίζει τὸν βίον
 του μὲ τὸ διαδῆμά της. Κατάβα ὦ νεκρὲ τοῦ Ῥώμα εἰς τὸν
 τάφον. Δέξου γῆ τὴν γῆν σου· ἡ δὲ ψυχὴ ἅς ὁδεύῃ εἰς τοὺς
 οὐρανοὺς, ἅς ἀναπαύηται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἰφίστου.»

Ἐτελεύτησες δὲ ὁ Ῥώμας ἐν Ζακύνθῳ τὴν 27 Ἰουλίου 1857.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΖΑΣ

ΚΑΙ

ΑΔΕΛΦΟΙ.

Θετικάς καὶ λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ βίου τῶν ἀδελφῶν Τοσίτζα, εἶχομεν ἀπελπισθῆ, ὅτι ἡθέλομεν εὖρει· διότι, καίτοι ἀποταθέντες εἰς πολλοὺς συγγενεῖς καὶ εἰς ἄλλους, ὑπερμέτρως εὐεργετηθέντας ὑπὸ τῶν Τοσίτζα, παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ μᾶς προμηθεύσωσι πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ βίου τῶν εὐεργετῶν καὶ συγγενῶν των, ἀλλ' ὅμως οὔτε κἂν ἀπαντήσεως ἡξιώθημεν. Ἐπὶ τέλους ἀπετάθημεν καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀνεψιούς τῶν Τοσίτζα, Στέργιον καὶ Δημήτριον Τοσίτζα καλουμένους καὶ τούτους, οὓς, ὡς ἀδικοθέντας ἐκ τῆς διαθήκης, ἐνομίζαμεν τοὺς ἥττον καταλλήλους νὰ παρέξωσιν ἡμῖν τὰς ἀναγκαίαις πληροφορίας· ἀλλὰ, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, παρ' αὐτοῖς εὗρομεν οὐ μόνον ἀγαθωτάτην διάθεσιν, ἐπιμαρτυροῦσαν εὐγενὲς αἶσθημα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἄλλοτε εὐεργετήσαντα αὐτοὺς Μιχαὴλ Τοσίτζαν, ἀλλὰ καὶ πλήρη αὐτογραφίαν τούτου.

Ταύτην νομίζομεν καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν κατὰ γράμμα διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους·

Πρῶτον μὲν, διότι περιέχει ἅπαντα τὰ τῆς καταγω-

γῆς τῶν Τοσίτζα καὶ πάσας τὰς περιπετείας τοῦ νεανικοῦ βίου αὐτῶν μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας, ἣν ἀδυνατεῖ βεβαίως νὰ περιγράψῃ καὶ ὁ δεξιώτερος συγγραφεύς.

Δεύτερον δέ, διότι ἐν τῇ αὐτογραφίᾳ ταύτῃ οὐδὲν εὖ-ρομεν τὸ ἐμφαῖνον ἐπίδειξιν τινα· τοῦναντίον μάλιστα ὁ αὐτοβιογράφος Μιχ. Τοσίτζας σκοπὸν εἶχε, φαίνεται, οὐχὶ νὰ ἐπιδείξῃ, ὅσα ἀγαθὰ ἔπραξεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ (ἄτινα ἅπαντα ἀποσιωπᾷ καθ' ὅλοκληρίαν), ἀλλὰ νὰ διηγηθῇ ἀφελῶς πάσας τὰς περιπετείας του, καὶ ἅπαντα τὰ παθήματά του· ἐνιαχοῦ μάλιστα δὲν ἀποκρύπτει οὐδὲ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα χρησιμεύσωσιν ἅπαντα ταῦτα ὡς διδάγματα τοῖς ἀναγνώσταις. Ἐχει δὲ (καθ' ἡμᾶς τοῦλάχιστον) τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἂν δημοσιευθῇ ὅπως καθ' ὑπαγόρευσιν ἐγράφη, τοσοῦτον μείζονα ἀξίαν, καθ' ὅσον δεικνύει ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ἀφελείᾳ τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν ἀνδρός, αὐτοκηρυττομένου ἀγραμμάτου.

Τὴν αὐτοβιογραφίαν λοιπὸν ταύτην δημοσιεύομεν ὡς ἔχει μετ' αὐτὴν δέ, ἀποπερατοῦντες τὸν βίον τοῦ Τοσίτζα, θέλομεν ἀφηγηθῇ καὶ ὅσα εὐεργετήματα ἔπραξεν οὗτος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, χωρὶς νὰ σιωπήσωμεν καὶ ὅσα ἐδύνατο μὲν καὶ ἐπεθύμει νὰ πράξῃ, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα ἀμελείας, ἣ ἔνεκα μὴ ἀγαθῶν διαθέσεων τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων κληρονόμων αὐτοῦ.

«Πολλάκις ἀπεφάσισα, λέγει, νὰ γράψω τὸν βίον μου, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἐμπορικαὶ ἐνασχολήσεις μου μὲ ἐμπόδισαν ἀπὸ τοῦτο. Καίτοι δὲ ἀπὸ τὸ 1849, διαλυθέντος τοῦ ἐμπορικοῦ ἡμῶν καταστήματος, δὲν μὲ ἀπησχόλουν πλέον τοιαῦται ἐμπορικαὶ ὑποθέσεις, αἱ εἰς διάφορα ὅμως τῆς Εὐρώπης πρὸς ἀλλαγὴν τοῦ ἀέρος μέρη περιοδεῖαί μου

μὲ ἐμπόδισαν καὶ πάλιν μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοῦτο. Ἦδη δὲ, μὴ δυνάμενος ἰδίᾳ χειρὶ (ἐνεκα τῆς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ μου Στουρνάρη θλίψεως) νὰ γράψω αὐτόν, γράφει καθ' ὑπαγόρευσιν ἐμοῦ ὁ ἀνεψιός μου Δημήτριος Τοσίτζας, ἀρχίζων ἀπὸ σήμερον 20 Νοεμβρίου 1852.

«Καθόσον ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ τινὰ τοῦ μακαρίτου πατρὸς μου Ἀναστασίου Τοσίτζα σημειώσιν, ἐν ᾗ οὗτος ἐσυνείθιζε νὰ γράφῃ τὸ ἔτος καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἕκαστον τῶν τέκνων του ἐγεννᾶτο, ἐγεννήθην τὴν 3 Ἰανουαρίου 1787 ἔτους ἐν Μετσόβῳ, κωμοπόλει τῆς Ἡπείρου, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Πίνδου ὄρους κειμένη. Ἐκεῖ κατ' ἀρχὰς μέχρι τοῦ 1795 ἐδιδάχθην τὰ πρῶτα μαθήματα, οἷον τὴν Ὀκτάηχον καὶ τὸ Ψαλτήριον ἀπὸ τοὺς διδασκάλους μου Παπᾶ Ἰωάννην Κρένταν καὶ Παπᾶ Ἀποστόλην Πρίτσιου, τὴν ἀριθμητικὴν ἀπὸ τὸν Σταραμπάμπαν, ἀρχὰς δὲ γραμματικῆς ἀπὸ τὸν περίφημον τῷ ὄντι ἑλληνοδιδάσκαλον Βαρδάκαν, ὅστις ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς λαμπρὸν σχολεῖον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Βαρδάκας, φάλλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔπαθεν ἀπὸ ἀποπληξίαν, διωρίσθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ Σιασάκος, εἰς ὃν ἐξηκολούθησα τὰ ἰδία μαθήματα μέχρι Σεπτεμβρίου τοῦ 1797, ὅτε ὁ πατήρ μου μὲ ἔλαβε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου κατῴκει οὗτος εἰς συνοικίαν τινὰ (Μετόχιον) καλογέρων, καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθην παρ' ὑποτακτικοῦ τινος Ἡγουμένου μαθηματὰ τινὰ, καὶ τοῦτο, διότι ἤμην πολὺ μικρὸς καὶ τὸ σχολεῖον ἦτο μακρὰν, καὶ ὁ πατήρ μου δὲν εἶχεν ἄνθρωπον διὰ νὰ μὲ ὑπάγῃ καὶ νὰ μὲ φέρῃ. Οὕτως ἐξηκολούθησα ἕως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ πατήρ μου, ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν (ὥς ἐσυνεί-

θίζεν ἕκαστον καλοκαίριον νὰ κάμνη) διὰ Μέτσοβον, ὅπου ἔμεινε τρεῖς ἢ τέσσαρας μῆνας, ἔλαθε καὶ ἐμὲ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐξηκολούθησα ἐκεῖ μαθήματα καθ' ὅλον τὸ καλοκαίριον τοῦτο εἰς τὸν ἐλληνοδιδάσκαλον Στασάκον. Ἀλλ' εὐκόλως ἐννοεῖ τις πόσον ἀτάκτως ἐξηκολούθουν αὐτὰ, διότι, ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὰ ξένα εἰς τὴν πατρίδα, κατεδαπάνουν ὁλόκληρον τὸν καιρόν μου εἰς ἐπισκέψεις τῶν συγγενῶν καὶ φίλων μου συνηλικιωτῶν. Οὕτω τὸ μὲν καλοκαίριον εἰς Μέτσοβον, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς Θεσσαλονίκην ἐξηκολούθουν μαθήματα μέχρι τοῦ 1801, ὅτε ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξηκολούθησα μαθήματα παρὰ τινι διδασκάλῳ, ὃν ὁ Καυταντζόγλους εἶχε μισθώσει διὰ τὸν υἱόν του. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ υἱὸς του εἶχε τελειώσει τὰ μαθήματα, καὶ ὁ πατήρ μου δὲν ἠδύνατο νὰ μοῦ ἔχη κατ' οἶκον διδάσκαλον, παρεκάλεσε τὸν ῥηθέντα τοῦ υἱοῦ τοῦ Καυταντζόγλου διδάσκαλον, ὅστις εἶχεν ἰδιαίτερόν τι δωμάτιον, νὰ μὲ κρατήσῃ πλησίον του διὰ νὰ μὲ διδάσκῃ. Καὶ τῷ ὄντι οὗτος μὲ ἐδέχθη καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ζήλου μὲ ἐπεμελήθη καὶ μὲ ἡγάπα, διασχεδάζων μὲ ἐμὲ, ὡς καὶ ἐγὼ ἡγάπων αὐτόν, ὥστε προώδευσα ἀρκετὰ, καὶ ἔλαβον μεγάλην κλησιν εἰς τὴν σπουδὴν. Ἐπελθούσης ὁμως τῆς πανώλους, οὗτος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐκεῖ καλούμενον Τσιαοῦς μοναστήριον, ὅπου φίλος τις τῷ εἶχε παραχωρήσει ἓν δωμάτιον, καὶ τότε, ἂν καὶ ὁ πατήρ μου τὸν παρεκάλεσεν νὰ μὲ δεχθῇ διὰ νὰ μὲ διδάσκῃ, οὗτος ἀπεκρίθη μὲ τὴν κοινὴν παροιμίαν «ὁ ποντικὸς δὲν χωρεῖ εἰς τὴν τρύπαν του καὶ θέλει νὰ σύρῃ καὶ τὰ κολοκύνθια» ὅθεν ἔμεινον ἕως τὴν σήμερον μὲ τὰ ὅσα παρὰ τοῦ διδασκάλου τούτου, τὸν ὁποῖον εὐγνωμονῶ διὰ βίου, ἔμαθον γράμματα,

ἐξακολουθῶν μαθήματα, ὡς εἶπον, τὸ μὲν καλοκαίριον εἰς Μέτσοβον, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς Θεσσαλονίκην.

• Μετὰ ταῦτα, ἀρχίσας ἤδη νὰ συλλογίζωμαι, ὅτι ὁ πατήρ μου ἦτο γέρων, καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου αὐτοῦ, ἐγὼ ὡς ὁ μεγαλύτερος ἐκ τῶν υἱῶν του ἔπρεπε ν' ἀντικαταστήσω αὐτόν, τρέφων τὴν οἰκογένειάν μας· μοι ἤλθε κατὰ νοῦν ἡ ἰδέα τοῦ νὰ μάθω τὴν τέχνην τοῦ πατρός μου (γουνarikήν), δι' ἧς νὰ προσπορίζωμαι τὰ εἰς τὴν οἰκογένειάν μας ἀναγκαῖα, καὶ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν σπουδὴν. Ὅθεν εἶπον εἰς τὸν πατέρα μου τοῦτο, ἀλλ' οὗτος κατεφρόνησε τὴν ἰδέαν μου ταύτην, εἰπὼν μοι, ὅτι δὲν εἶμαι εἰσέτι ἐγὼ ἄξιος νὰ σκέπτωμαι τοιαῦτα. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1801, ἀφοῦ ἐπῆγον εἰς τὸ Μέτσοβον, εἶπον τὴν ῥηθεῖσαν ἰδέαν μου εἰς τὴν μητέρα μου Κάτσιω, θυγατέρα τοῦ Βάρβαρου, καὶ εἰς τὸν πάππον μου. Οὗτοι δὲ, ἐπιδοκιμάσαντες αὐτὴν, κατέπεισαν καὶ τὸν πατέρα μου. Οὕτως μεταβάς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1801 εἰς Θεσσαλονίκην, ἐμβῆκα εἰς τεχνίτην τινὰ, ὀνομαζόμενον Καραστογιάννην, ἄνθρωπον ἔχοντα κατάστημα μὲ μαθητάς, καὶ τὸν ὅποιον εἶχε σύντροφον ὁ πατήρ μου. Ἄν καὶ ὑπέφερον πολλὰ ἐνεκα τῆς ἀπλότητος τοῦ ἀνθρώπου τούτου, διότι οὗτος ἐσυνείθιζε νὰ ζῇ λιτωτάτα, ὡς ἐσυνείθιζον νὰ ζῶσι τότε ὅλοι οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ ὡς τὸ μόνον ἀφθονον εἰς ἡμᾶς ἦτον ὁ ἄρτος, ἐνίοτε δὲ ἐτρώγαμεν 12 ἄνθρωποι μίαν ὀκτὴν κρέατος, καὶ διὰ νὰ ἀποχορτάσωμεν μᾶς ἐδίδεν ἀπ' ὀλίγον τυρόν, ὅταν δὲ ἔλειπε καὶ τοῦτο, μᾶς ἐδίδεν ἐν αὐγὸν εἰς δύο ἀνθρώπους, καὶ δι' ἐμὲ ἦτο δύσκολον τοῦτο, ὡς συνειθισμένον ὄντα εἰς τὸν πατέρα μου ἄλλως, μολοντοῦτο δὲν ἐτόλμων νὰ φανερώσω ταῦτα εἰς αὐτόν διὰ νὰ μὴ μαλώσῃ μετ' αὐτοῦ, καὶ

ὅταν τυχόν ποτε ἐσφαλλόν τι νὰ μοὶ ἀναφέρῃ τὸ ξένον ψωμί· μετὰ τὸ τέλος τῶν δύο ἐτῶν, λογαριασθεὶς ὁ πατήρ μου μὲ τὸν κύριόν μου, ἔλαβε διὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη μετὰ πολλὰς φιλονεικίας 40 γρ. ἥτοι ἀνὰ 20 γρ. κατ' ἔτος. Ταῦτα τὰ γρόσια ἐχρησίμευσαν εἰς ἐμέ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν μου Θεόδωρον ὡς τὸ πρῶτον ἡμῶν κεφάλαιον. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας ἐκερδίσαμεν ἀπὸ τοῦ 1804 μέχρι τοῦ 1807 καὶ ἐσχηματίσαμεν ὡς ἔγγιστα κεφάλαιον ἀπὸ 4,200 γρόσια. Ὁ πατήρ μου εἶχε 2,000 γρόσια κεφάλαιον, μὲ τὰ ὅποια ἐπήγαινε εἰς τὸν Μαυρονόρον καὶ ἐπραγματεύετο, καὶ ἀφοῦ ἐκέρδιζεν 800 γρόσια διὰ νὰ ἐξοδεύῃ εἰς τὸ Μέτσοβον, ἐπήγαινε ἐκεῖ καὶ οὕτω δὲν ἤυξανε ποτὲ τὸ ἐκ 2 χιλιάδων γροσίων κεφάλαιόν του. Κατὰ τὸ 1806, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία εἶχε πολιορκήσῃ ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον καὶ τὴν Τουρκίαν, ἐπομένως καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι, μὴ δυνάμενοι νὰ πωλήσωσι τὰ προϊόντα των, δὲν εἶχον χρήματα νὰ ἀγοράσωσι πράγματα, ἐπομένως οὔτε γούνας διὰ νὰ φορέσωσι· δὲν ὑπῆρχε ποσὼς τότε ζήτησις ἐμπορευμάτων· ὁ πατήρ μου ἐκάθησε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς Μέτσοβον καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ Θεοδώρου ἐπρομηθεύομεν εἰς τε τὴν οἰκογενειάν μας καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ πρὸς τροφήν. Τότε ἐσκέφθημεν μετὰ τοῦ Θεοδώρου ποῖον στάδιον θέλομεν ἀκολουθήσει, καὶ ἀπεφασίσσαμεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὸ ἐμπορικὸν στάδιον (κρατοῦντος εἰσέτι τοῦ πατρός μας τὸ κατὰ στήμά του) καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο δι' ἡμᾶς ἐργασία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπερασίσαμεν κατὰ πρότροπὴν ῥαπτιῶν τινῶν ἐκ Νιαούσσης, οἵτινες εἶχον ἔλθει τότε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ μᾶς εἶπον, ὅτι ἐκεῖ θέλομεν

ὠφελήθη μεγάλως, νὰ ὑπάγῃ ὁ Θεόδωρος εἰς τὴν Αἴ-
 γυπτον καὶ τῷ ὄντι ὑπῆγε καὶ ὠφελήθημεν. Κατὰ τὴν
 ἐποχὴν ἐκείνην ὁ εἰς Ἰωάννινα ἔμπορος Στέργιος Νί-
 τσιου, Μετσοβίτης, εἶχε λάβει ἀπὸ Ῥωσσίαν κακουμό-
 γουνας, ἃς ὁ πατήρ μου ἀγοράσας ἐπὶ προθεσμίᾳ, ἔφε-
 ρεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ταύτας ἡμεῖς κατειργάσαμεν
 καὶ ἐπώλησαμεν, κερδίσαντες μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν.
 Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ
 πληρώσωμεν εἰς τὸν Στέργιον Νίτσιου τὰ χρήματα διὰ
 τὰς γούνας, παρεκαλέσαμεν αὐτὸν νὰ μᾶς περιμένῃ ἄ-
 κόμῃ καιρὸν τινα καὶ νὰ τῷ πληρώσωμεν τόκον καὶ οὗ-
 τος μᾶς ἐπερίμενε. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Κωνσταντῖνος
 Τζαρτζούλης, Μετσοβίτης, ἐλθὼν εἰς Θεσσαλονίκην, κα-
 τέλυσεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, καὶ ἐγὼ ἐφιλοξένησα αὐ-
 τόν, δώσας τῷ καὶ τὸ στρώμά μου, καὶ τὸν ἐσυμβουλευό-
 μην ὡς πατέρα. Οὗτος, ἔχων δύο ἀδελφούς εἰς Βιέννην,
 μοι ἐπρότεινε νὰ ὑπάγω εἰς τὸ ἐν Σέρραϊς κατάστημα
 αὐτῶν, διὰ νὰ μείνω ἐκεῖ ἀντ' αὐτοῦ, θέλοντος ἤδη νὰ
 μείνῃ εἰς Μέτσοβον μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ἐγὼ
 σκεφθεὶς, ὅτι ἐμεγάλωνε καὶ ὁ ἀδελφός μου Κωνσταν-
 τῖνος καὶ τὰ κεφάλαιά μας ὡς πολλὰ μικρὰ δὲν ἐξήρ-
 κουν εἰς ἡμᾶς νέους ὄντας, προθύμους εἰς ἐργασίαν καὶ
 ὅτι ἐὰν ἐγὼ ἐπήγαινον εἰς τοιαύτην πλουσίαν οἰκίαν, ἡ-
 θελον δυνηθῇ νὰ ὠφελήσω καὶ τοὺς ἀδελφούς μου, δα-
 νείζων ἀδείᾳ τοῦ κυρίου μου εἰς αὐτοὺς κεφάλαια με-
 γαλείτερα, ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω εἰς τὸ ἐν Σέρραϊς τοῦ-
 το κατάστημα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ῥηθεὶς Κωνστ. Τζαρ-
 τζούλης ἐφοβεῖτο μήπως ὁ πατήρ μου δὲν θελήσῃ νὰ μὲ
 ἀφήσῃ νὰ ὑπάγω, ἐγὼ τῷ εἶπον, ὅτι θέλω γράψῃ εἰς
 τὸν πατέρα μου οὕτως, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ μοι ἀρ-

νηθῇ τοῦτο. Τότε οὗτος μὲν ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ ἀδελφούς του διὰ νὰ κάμωσι τὸ συμβόλαιον, ὅτι ἐγὼ θέλω ἀντικαταστήσει τὸν Στέργιον Νίτσιου καὶ νὰ τῷ τὸ στείλωσι· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πρὸς τὸν εἰς Αἴγυπτον εὐρισκόμενον τότε ἀδελφόν μου Θεόδωρον. Μετὰ 15 ἡμέρας ἔλαβα ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν πατέρα μου, δι' ἧς μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Τζαρτζούλης δὲν εἶνε ἄνθρωπος, ὅστις νὰ θέλῃ τὸ καλὸν οὐδενὸς ἀνθρώπου οὔτε τὸ ἐδικόν μας καὶ νὰ μὴν ὑπάγω εἰς Σέρρας κτλ. Ἀλλ' ἐγὼ, θεωρήσας τοὺς λόγους τούτους ὡς ἀπὸ γεροντίαν προερχομένους, ἔγραψα πάλιν πρὸς αὐτὸν νὰ μείνῃ ἡσυχος, διότι ἐγὼ γνωρίζω τὸ συμφέρον μου καὶ θέλω ὠφεληθῇ κτλ. καὶ περιέμεινον νὰ λάβῃ ὁ Κωνστ. Τζαρτζούλης ἐπιστολὰς καὶ τὸ συμβόλαιον ἀπὸ Βιέννην διὰ νὰ ὑπάγω εἰς Σέρρας. Ἐρωτῶν δὲ τὸν Κωνσταντῖνον τοῦτον τί τοῦ γράφουν οἱ ἐν Βιέννῃ ἀδελφοί του, μοὶ ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἔλαβεν εἰσέτι ἐπιστολὰς των καὶ οὕτω παρῆλθε πολὺς καιρὸς, ἀπατῶν με χωρὶς ἐγὼ νὰ γνωρίζω τὴν ἀπάτην του ταύτην, ἀλλὰ πάντοτε εἶχον ἐλπίδας καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ ἀδελφόν μου Θεόδωρον νὰ ἔλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀφοῦ παρῆλθε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Κωνστ. Τζαρτζούλης ἐντρεπόμενος ἤδη, διότι ἔβλεπε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Θεοδώρου, τὰς ὁποίας τοῦ ἐδείκνυον, ὅτι οὗτος διέθεσεν ὅσον οἶόν τε καλῶς τὰ πράγματά του εἰς Αἴγυπτον διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἔφυγεν εἰς Σέρρας. Ὁ Θεόδωρος λαβὼν ἀντὶ τῶν πραγματειῶν του δέκα σάλια καὶ τινα μαργαρητάρια, ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Τὰ σάλια ταῦτα κατὰ συμβουλήν τοῦ ῥηθέντος Κωνστ. Τζαρτζούλη, ὅστις δὲν εἶχε φύγει εἰσέτι διὰ

Σέρρας, ἐπωλήσαμεν εἰς τινὰ φίλον τοῦ Τοῦρκου διὰ 4 χιλιάδας γροσίων ἐπὶ ἕξ μηνῶν προθεσμία, μολονότι εἰσέτι δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ περιμένωμεν ἕξ μῆνας. Ἐπωλήσαμεν δὲ καὶ τὰ μαργαρητάρια διὰ 2 χιλ. γροσίων, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα δὲν μᾶς ἔφθانون, ἔγραψα πρὸς τὸν ἐν Σέρραις ἤδη εὐρισκόμενον Κωνσταντῖνον Τζαρτζούλην (διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ εἶχεν εἰπεῖ, ὅτε εἶχε καταλύσει εἰς τὸ κατάστημά μου, ὅτι ἔχει χρήματα, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤξευρον ὅτι ἔχει χρήματα) νὰ μὲ δανείσῃ 4 χιλιάδας γρόσια πρὸς νόμιμον τινὰ τόκον. Οὗτος δὲ μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἔχει μὲν χρήματα, ἀλλὰ τὰ θέλει ν' ἀγοράσῃ βαμβάκια καὶ συναλλαγματικὰς (κάμβιον) διὰ τὴν Βιέννην, καὶ δὲν εἰμπορεῖ νὰ μοῦ τὰ δανείσῃ, εἰμὴ ἐὰν ἐγὼ ὑποσχεθῶ ἢ ὅτι θέλω τοῦ τὰ ἐπιστρέψαι ἅμα μοῦ τὰ ζητήσῃ ἢ θέλω τοῦ δώσει ὅσα ἤθελε κερδίσει αὐτὸς ἐὰν ἡγόραζε βαμβάκιον ἢ κάμβια. Ἐγὼ ἀπήντησα, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτον ὅρον δὲν θέλω νὰ μὲ δανείσῃ τίποτε, διότι οὕτως μὲ θάπτει ζωντανόν, καὶ οὕτως ἔπαυσα πλέον τὰς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου σχέσεις μου. Τότε ὁ ἀδελφός μου Θεόδωρος ἐπῆγεν εἰς τὴν Σμύρνην, ὅπου ὠφελήθημεν ἕως 12 χιλιάδας γρόσια. Οὗτος εὐρισκόμενος εἰς Σμύρνην ἐσυλλογίσθη, ὅτι ἡθέλαμεν ὠφελῆθῃ περισσότερο, ἐὰν εἴχομεν εἰς Βιέννην πίστωσιν μεγαλειτέραν, διότι ἐκ τῶν συναλλαγμάτων τῆς Βιέννης ἐκέρδιζε τις ἐν δέκατον περισσότερο ἢ ἀπὸ τὰς ἄλλας συναλλαγματικὰς. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1808 ἐλάβομεν ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Ποσολάκα ἐκ Μετσόβου μικράν τινὰ πίστωσιν χιλίων φιορινίων καὶ ἄλλων χιλίων ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ῥηθέντας ἀδελφοὺς τοῦ Κ. Τζαρτζούλη. Οὗτοι τὴν μικράν πίστωσιν μᾶς ἔδωσαν

ἂν καὶ ἐγνώριζον τὴν οἰκογένειάν μας καὶ δὲν εἶχον κα-
 νέναν φόβον νὰ χάσωσι τὰ χρήματά των, διότι ἡμεῖς
 ὡς νέοι εἴμεθα πάντοτε προσδευτικοί. Οὕτως ἐμπορευό-
 μεθα μέχρι τοῦ 1814, ὅτε, ἐλθόντων τοῦ τε πατρός μου
 καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου Θεοδώρου εἰς Θεσσαλονίκην, ἐλο-
 γαριάσαμεν τὴν κατάστασίν μας καὶ εὗρέθη, ὅτι συνέ-
 χειτο ὅλη ἐκ 36 χιλιάδων γροσίων, ἅτινα ὅλα ὁ πατήρ
 μας ἤθελε νὰ τὰ λάβῃ, λέγων μας, ὅτι ὑπολήψει αὐτοῦ
 ἡμεῖς ἀπεκτήσαμεν αὐτήν. Ἡμεῖς ὁμῶς τῷ ἀπεκρίθη-
 μεν, ὅτι ἐὰν ἡμεῖς δὲν εἴμεθα, αὐτὸς ποτὲ δὲν ἤθελεν
 ἔχει πλέον τῶν δύο χιλιάδων γροσίων. Ἐπὶ τέλους ἐ-
 συμβιβάσθημεν, δώσαντες εἰς τὸν πατέρα μας 9,000
 γροσίων, κατὰ διαταγὴν δὲ αὐτοῦ εἰς τὸν ἀδελφόν μας
 Κωνσταντῖνον 1,500 γρόσια καὶ τὰς λοιπὰς ἐκρατή-
 σαμεν ἡμεῖς. Τότε εἶπομεν εἰς τὸν πατέρα μας νὰ ὑπά-
 γῃ αὐτὸς εἰς τὸ Μέτσοβον νὰ ἡσυχάσῃ πλέον, γέρων
 ἤδη ὢν, καὶ νὰ τῷ στείλωμεν ἡμεῖς διὰ τὰ χρήματά
 του, ἅτινα ἄφησεν εἰς ἡμᾶς 1080 γρόσια κατ' ἔτος καὶ
 ἂν δὲν τῷ ἐπαρκῶσι ταῦτα, ἡμεῖς ὡς υἱοὶ του θέλομεν
 τοῦ στείλει καὶ ἄλλα, καθὼς πραγματικῶς μετὰ ταῦτα
 καταντήσαμεν νὰ τῷ στείλωμεν 40 χιλ. γρόσια κατ' ἔ-
 τος. Οὕτως ὁ πατήρ μου ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην
 διὰ Μέτσοβον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ εἶχομεν εἰπεῖ νὰ μᾶς
 ἀγοράσῃ διαφόρους πραγματείας ἀπὸ τὴν πανήγυριν,
 ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀπέρνα, οὗτος ἐπῆγεν ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ
 ἔτυχε νὰ μὴν ὑπάγῃ τότε εἰς τὴν πανήγυριν οὐδεὶς σχε-
 δὸν ἀγοραστής, παρεκάλουν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἀγο-
 ραστὴν νὰ τῷ πωλήσωσιν ὅσας πραγματείας θέλει καὶ
 ἐπὶ προθεσμίᾳ· ἡγόρασε λοιπὸν ὁ πατήρ μου πραγμα-
 τείας ἐπὶ προθεσμίᾳ, ἀλλὰ δὲν εὔρε ν' ἀγοράσῃ ἀπὸ

ὅλα τὰ εἶδη, τὰ ὅποια τοῦ εἵχομεν παραγγείλει. Ὅθεν ἀφοῦ μᾶς ἔγραψε τοῦτο, ἐγὼ ἀμέσως ἔγραψα εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τοὺς Μηλιώτας, ἐκ Μετσόβου, μὲ τοὺς ὁποίους εἵχομεν ἤδη ἐμπορικὴν ἀνταπόκρισιν νὰ μοῦ στείλωσιν ἐκεῖθεν ὅσας πραγματείας δὲν εὔρεν ὁ πατήρ μου νὰ μοῦ στείλῃ καὶ νὰ διατάξωσι νὰ τοῖς ἐμβάσω τὰ χρήματα. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν οὗτοι μοὶ ἔστειλαν αὐτάς, ἡσθάνθην μεγίστην χαρὰν, διότι ἐβλεπον, ὅτι θὰ κερδίζω, ἐπεὶ οἱ ἄλλοι ἔμποροι δὲν εἶχον τοιαύτας πραγματείας· ἐπεὶ δὲ συγχρόνως ἤθελον νὰ πληρώσω τὰς συναλλαγματικὰς τοῦ τε πατρός μου καὶ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐγὼ εἰσέτι δὲν ἤμην γυμνασμένος εἰς τὰ τοιαῦτα, καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθην ποσῶς νὰ κοιμηθῶ, συλλογιζόμενος πῶς νὰ πληρώσω τὰς ῥηθείσας συναλλαγματικὰς. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὠκονόμησα ὅλα ταῦτα καλῶς. Ἐυστήσαμεν οὕτω μὲ τὸν ἀδελφόν μου Θεόδωρον ἑταιρίαν, ἧς τὸ συμβόλαιον ἔγραψα ἐγὼ αὐτός· ἐν τῷ συμβολαίῳ δὲ τούτῳ ἔγραψα 27 τοῖς 0/0 τοῦ κέρδους δι' ἐμέ, 20 τοῖς 0/0 διὰ τὸν Θεόδωρον, 5 ἢ 6 τοῖς 0/0 διὰ τὸν Κωνσταντῖνον, 4 τοῖς 0/0 διὰ τὸν Νικόλαον καὶ 2 τοῖς 0/0 διὰ τὴν ἀδελφὴν μας Στάμω, μητέρα τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ν. Στουρνάρη. Ἐθεσα δὲ τὸ συμβόλαιον τοῦτο ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τὸ ἴδῃ ὁ Νικόλαος καὶ νὰ ἐλχυσθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοῦ πατρός μου ἐπῆγεν εἰς τὸ Μέτσοβον τὸ ἔτος τοῦτο καὶ ὁ Θεόδωρος, ὁ Νικόλαος δὲν ἦτο ποσῶς ἐνεργητικὸς τότε, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἐν ἔτος ἐκάθησα μόνος μου ἀργὸς χωρὶς νὰ μὲ βοηθήσῃ ποσῶς, ἀλλὰ μόνον μοὶ ἐζήτηι χρήματα διὰ ν' ἀγοράσῃ ἐν ἀλογον καὶ μίαν σπάθην

καὶ 500 γρόσια διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ τζελέπικα· ἐγὼ ὁμως τοῦ εἶπον, ὅτι δὲν ἔχομεν τόσα χρήματα, ὥστε νὰ δώσωμεν καὶ εἰς αὐτόν καὶ οὕτως τὸν ἐμπόδισα. Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ ἔτους τούτου ὁ Νικόλαος ἠκολούθησε τοὺς ἀγωγιάτας πεζὸς καὶ ἐπῆγεν εἰς Μέτσοβον καὶ κατέλυσεν εἰς τὴν ἀδελφὴν μας, ἐννοεῖται δὲ ὁποῖαν λύπην ἐπροξένησε τοῦτο εἰς τοὺς γονεῖς μας. Καθ' ὅλον ὁμως τὸ καλοκαίριον κατέπεισαν αὐτόν διὰ συμβουλῶν, ὥστε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Θεοδώρου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπειτα συσκεφθέντες μετὰ τοῦ Θεοδώρου εὗρομεν ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου εἶχεν ὑπάγει ὁ Θεόδωρος προτῆτερα καὶ ἐγνώριζε τὸν τόπον, εἶνε δι' ἡμᾶς καλλίτερον νὰ κάμωμεν τὸ ἐμπόριον, διὸ καὶ ἐπῆγεν ὁ Κωνσταντῖνος. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Θεόδωρος ἐμείναμεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐχρειάσθη νὰ ὑπάγῃ ὁ Θεόδωρος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὸ καὶ ἐπῆγεν, ὁ δὲ Νικόλαος ἔμεινε μαζί μου. Ἐγὼ ἅμα ἐλάμβανον γράμματα ἀπὸ τὸν Θεόδωρον, δι' ὧν μοὶ ἔγραφεν ὅτι τὸ δεῖνα πράγμα τὸ ἐπώλησεν εἰς τὴν δεῖνα ἐπικερδῆ τιμὴν, τὸ ἄλλο εἰς τὴν δεῖνα κτλ. διὰ νὰ ἐλκύσω πάλιν τὸν Νικόλαον εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐδείκνυον εἰς αὐτόν τὰ γράμματα ταῦτα καὶ τῷ ἔλεγον, ὅτι αὐτὸς μετ' ὀλίγον θέλει ἔχει τὸ δεῖνα κεφάλαιον καὶ οὕτως εἴλκυσσα αὐτόν εἰς τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐπειδὴ ἦτο πανώλης καὶ ἦτο κίνδυνος εἰς τὸν ὅστις ἐξήρχετο τῆς οἰκίας του, καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ ἤμην ἡναγκασμένος νὰ ἐξέρχωμαι τῆς οἰκίας, διὰ νὰ παραλαμβάνω τὰς πραγματείας μας, διὰ νὰ σωθῇ τοῦλάχιστον εἷς ἐξ ἡμῶν, εἶπον εἰς τὸν Νικόλαον νὰ μοῦ στρώσῃ εἰς ἰδιαιτέρον δωμάτιον διὰ νὰ μὴν ἔ-

χωμεν συγκοινωνίαν. Τὸ ἑσπέρας, ὅταν ἤλθον εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ὅτι εἶχε στρώσει ὁ Νικόλαος εἰς τὸ ἐδικόν του στρώμα, εἰπὼν μοι, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θέλει νὰ ὑπάγῃ αὐτὸς ἔξω διὰ νὰ παραλάβῃ τὰς πραγματείας μας, ἐγὼ δὲ νὰ μείνω εἰς τὴν οἰκίαν, ὡς γνωρίζων καλλίτερον νὰ γράφω. Αὐτὸς λοιπὸν ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἐργάζεται, καὶ ἐνῶ πρότερον δὲν ἦτον ποσῶς ἐνεργητικὸς, ἔκτοτε ἔγεινεν ἐνεργητικώτατος. Ὁ Νικόλαος ἐγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους τοὺς πλοιάρχους ὡς ἱκανώτατος, φρονιμώτατος καὶ δραστηριώτατος. Οἱ πλοῖαρχοι οὗτοι, πηγαίνοντες εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐπήνουν τὸν Νικόλαον εἰς τὸν ἀδελφόν μου Θεόδωρον διὰ τὰ προτερήματά του ταῦτα. Ὅθεν μετ' ὀλίγον μοὶ ἐγραψεν ὁ Θεόδωρος νὰ τοῦ στείλω εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν Νικόλαον, ὡς πλέον ἀναγκαῖον ἐκεῖ. Τὸ Σεπτέμβριον λοιπὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1812 ἔστειλα τὸν Νικόλαον εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸν Θεόδωρον. Ὁ Νικόλαος ἔδειξε καὶ ἐκεῖ τὴν ἱκανότητά του καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐζήτησεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Κάϊρον, ὡς ἀναγκαιότερον ἐκεῖ· διὸ καὶ ἐπῆγεν ὁ Νικόλαος εἰς Κάϊρον. Μετὰ ταῦτα ὁ Νικόλαος ἐστάλη εἰς τὴν Μάλταν, ὅπου εἶχομεν ἐμπορικὸν κατάστημα καὶ ὅπου ἐδείχθη ἱκανώτατος, καὶ τέλος ἐστάλη εἰς Λιβόρνον, ὅπου ἀντικατέστησε τὸν Κωνσταντῖνον Κουστουρούσιον, διευθυντὴν τοῦ ἐκεῖ καταστήματός μας· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ 1825 μᾶς ἀπέθανεν, ἀφήσας τὸ κατάστημα (ὅπερ παρέλαβε μὲ μικρότατα κεφάλαια) μὲ 50 χιλιάδας περίπου τάλληρα κατὰστασιν, καὶ ὁ θάνατός του οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς γνωρίζοντας τὴν τιμιότητά του, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ πικρῶς ἐλύπησε, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέχρι

τὴν σήμερον ἀναφέρουσι μὲ σέβας πάντες οἱ ἐν Λιβόρνῳ γνωρίσαντες αὐτόν. Καὶ ταῦτα συνοπτικώτατα περὶ τοῦ βίου τοῦ Νικολάου. Ἦδὴ ἐπανερχόμεθα εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐπιζῶντας αὐτοῦ.

«Ἐπειδὴ κατὰ τὸ 1808 ἅπανα ἡ θάλασσα ἐπολιορκεῖτο, οἱ ἔμποροι ἠναγκάζοντο νὰ ὑπάγωσι διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Συρίαν, Δαμασκὸν κλπ. ἡμεῖς λοιπὸν τότε ἀπεφασίσαμεν νὰ ὑπάγῃ ὁ Θεόδωρος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετὰ τινὸς ἐκ τῶν ἐμπόρων τούτων, ὅστις ἐπῆγεν ἐκεῖ ὡς ὑπηρέτης αὐτοῦ μὲ μισθὸν 60 γρόσια κατ' ἔτος καὶ ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ δύναται ὁ Θεόδωρος νὰ λάβῃ δι' ἐκεῖ ὀλίγα τινὰ ἐμπορεύματα διὰ λογαριασμὸν του, χωρὶς νὰ πληρώσῃ τὸν ναῦλον αὐτός. Οὕτως ὁ Θεόδωρος ἐπῆγεν εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ πωλῆσας τὰ διὰ λογαριασμὸν του ταῦτα ἐμπορεύματα, ἅτινα ἦσαν ἀξίας δύο χιλιάδων γροσίων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, φέρων ἀλατζάδες, οὓς πωλῆσαντες ὠφελήθημεν. Ὁ Κωνσταντῖνος τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπῆγεν ὡς ὑπηρέτης ἐμπόρου τινὸς, ὀνομαζομένου Γιοβίκη εἰς τὴν Δαμασκὸν μὲ 60 γρόσια κατ' ἔτος καὶ μὲ τὴν συμφωνίαν τοῦ νὰ λάβῃ μετ' αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ λογαριασμὸν του ἐμπορεύματά τινα, ἅτινα ἦσαν ἀξίας πέντε χιλιάδων γροσίων. Οὕτως λοιπὸν ἀνεχώρησαν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Θεσσαλονίκην διὰ τὴν Δαμασκὸν. Ἀφοῦ ἐφθασεν εἰς τὴν Χίον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν τελώνην ὡς ἔμπορος καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν νὰ τῷ δώσῃ ἄδειαν νὰ πωλήσῃ ἐκεῖ ὅσα ἐμπορεύματα θὰ ἡδύνατο καὶ διὰ ταῦτα μόνον νὰ τῷ πληρώσῃ τελώνειον, διὰ δὲ τὰ ὅσα δὲν πωλήσῃ νὰ μὴ τῷ πληρώσῃ τίποτε. Ὁ Τελώνης, ἰδὼν τὸν Κωνσταντῖνον νέον 14 μόλις ἐτῶν καὶ τόσον ἐξυπνον, εὐ-

χαριστήθη καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος λαβὼν τὴν ἄδειαν, ἔθεσεν εἰς τοὺς ὤμους τὰς γούνας καὶ τρέχων εἰς τὰς ἀγυῖας ἐπώλησεν ἀρκετὰς καὶ διὰ ταύτας μόνον ἐπλήρωσε τελώνιον καὶ ὠφελήθη· ὠφελήθη δὲ καὶ ἀπὸ τὸ νόμισμα τῆς Χίου, διότι τοῦτο εἶχεν εἰς τὴν Δαμασκὸν ἀνωτέραν ἀξίαν. Μετὰ ταῦτα φθάσας εἰς Κύπρον, ἔκαμεν ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Χίον· καὶ σχεδὸν ἐπώλησε καθ' ὁδὸν τὰ ἐμπορεύματά του· ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Δαμασκὸν, ὅπου πωλήσας τὰ ἐπίλοιπα ἐμπορεύματά του, ἐπέστρεψε μετὰ τρεῖς μῆνας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἔφερεν ἀλατζάδες καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα, κατέλυσε δὲ εἰς τὸ δωμάτιόν μου, μὴ καταδεχόμενος νὰ καταλύσῃ ἤδη εἰς τὸ τοῦ κυρίου του. Τότε ἐπειδὴ ὑπερηφανεύετο διὰ τὰ κέρδη του, ὅπου ἔκαμεν, ἐγὼ τοῦ ἀπέδειξα διὰ λογαριασμῶν, οὓς αὐτὸς ἔνεκα τῆς μικρᾶς του ἡλικίας δὲν κατελάμβανε καλῶς, ὅτι δὲν κατώρθωσε μέγα κατόρθωμα, διότι εἰς τὴν τιμὴν ἐπώλησεν αὐτὸς τὰ ἐμπορεύματά του εἰς τὴν Δαμασκὸν, ἡδυνάμην ἐγὼ νὰ τὰ πωλήσω εἰς Θεσσαλονίκην· τοὺς δὲ ἀλατζάδες, οὓς ἔφερε, δὲν τοὺς ἐπώλησεν αὐτὸς, ἀλλ' ἐγώ. Καὶ τῷ ὄντι ἐπέισθη, ἀλλὰ πάντοτε ἐδίωκε τὴν ἐργασίαν. Ὁ κύριος, μὲ τὸν ὅποιον εἶχεν ὑπάγει ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Δαμασκὸν, εἶχε καὶ ἄλλον τινὰ ὑπηρέτην, ἀνώτερον τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἐθεώρει τὸν Κωνσταντῖνον ὡς μηδὲν καὶ κατεφρόνει αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε ποτε εἰπεῖ, ὡς μετὰ ταῦτα μοι εἶπεν, εἰς τοὺς ἐν Δαμασκῷ φίλους «διατί νὰ με μεταχειρίζεται οὕτω κακῶς ὁ ὑπηρέτης ἐκεῖνος καὶ δὲν ἠξεύρει ὅτι ἐγὼ ἐφέτος ἦλθον ὑπηρέτης καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος θέλω ἔλθαι κύριος,» ἤθελε νὰ ὑπάγῃ εἰς Δα-

μασκὸν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεχθὲν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσπάθει παντοίοις τρόποις νὰ μὲ καταπέισῃ νὰ τὸν στείλῃ εἰς Δαμασκὸν, καὶ περίστασις εὗρέθη. Ὁ ἀπὸ Ῥωσσίαν εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθὼν Δημήτριος Τσήκας Μετσοβίτης κατέλυσεν εἰς τὸ δωμάτιόν μας. Οὗτος εἶχε φέρεῖ ἀπὸ Ῥωσσίαν γούνας, ἐκ λευκῶν σκύλων ὀνομαζομένας, αἱ μού εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι εἰς Δαμασκὸν ἠδύνατο αὐτὸς νὰ τὰς πωλήσῃ μὲ μέγα κέρδος. Τοῦτο ἐγὼ ἀκούσας, ἠγόρασα αὐτὰς ἐπὶ προθεσμία ἑνὸς ἔτους καὶ οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἐπῆγεν εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀφοῦ τὰς ἐπώλησεν ἐκεῖ ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τότε μοὶ εἶπεν, ὅτι εἶναι πρόθυμος πλεόν νὰ ὑπάγῃ, ὅπου θέλω, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τοὺς λόγους τοῦ ὡς εἶπομεν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Τοῦρκοι ἔμποροι ἠγόρασαν καπνὰ διὰ τὴν Ἀττάλειαν καὶ ἐπειδὴ δὲν τοῖς ἔφθασαν τὰ χρήματά των νὰ πληρώσωσι τὸν ναῦλον κλπ. ἐζήτουν θαλασσοδάνεια. Εἰς τούτους λοιπὸν ἐδανείσαμεν ἡμεῖς ἐπὶ προθεσμία τοῦ νὰ μᾶς πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἀττάλειαν πρὶν ἐκβαλῶσι τὰ καπνὰ ἀπὸ τὰ πλοῖα. Τούτους ἠκολούθησεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀττάλειαν χωρὶς ναῦλον. Ἀφοῦ ὁμως ἔφθασαν εἰς Ἀττάλειαν οἱ ἔχοντες τὰ καπνὰ Τοῦρκοι, ἔφερον προσκῆμματα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, διὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος, γνωρίσας τινὰ ἐκεῖ, τὸν Ἰωάννην Παπουλάκον, δι' αὐτοῦ κατῴρθωσε νὰ πληρωθῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπληρώθη τὴν νύκτα, τοῦ ἔδωσεν ὁ πλειάρχος ὅλον τάλληρα κίβδηλα χωρὶς νὰ καταλάβῃ ὁ Κωνσταντῖνος· λαβὼν δὲ τὰ τάλληρα ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος ἐπῆγεν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐπιτηδεῖως πῶς ἠδυνήθη χωρὶς νὰ τὸν καταλάβωσιν καὶ τὰ ἔδωσεν εἰς τινα ἄλλον, καὶ οὐ-

τως ἡλευθερώθη τῶν κιβδῆλων ἐκείνων ταλλήρων. Ἦγόρασε δὲ ἀπὸ ἀγᾶν τινα ἐν *Φερμάνι*! κουκιά καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς τὸν Θεόδωρον εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ Θεόδωρος δὲ εὐθὺς ἔστειλεν εἰς Μάλταν τὰ κουκιά καὶ ἐπειδὴ ἔτυχεν ἐκεῖ νὰ ἔχωσι τότε μεγάλην τιμὴν τὰ κουκιά, τὰ ἐπώλησεν ὅλα καὶ ὠφελήθημεν μεγάλως. Ἦγόρασε δὲ ἐκεῖθεν σιδηρικά διάφορα, τὰ ὅποια ἔφερεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠφελήθημεν καὶ ἀπὸ αὐτά. Ὁ Θεόδωρος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1812 ἀνεχώρησεν ἀπὸ Θεσσαλονίκην δι' Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εὕρισκόμενος εἰσέτι εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ἡγόρασεν 170 ὀκάδες κρεμέζιον πρὸς 160 γρόσια τὴν ὀκᾶν μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μοῦ τὸ στείλῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, ὅταν ἔφυγεν αὐτός, τὸ ἄφησε πρὸς 200 γρόσια τὴν ὀκᾶν, καὶ ἔγραφε περὶ τούτου εἰς τὸν ἐν Καίρῳ τότε Κωνσταντῖνον, ὅστις εὐθὺς ἔγραψεν εἰς τὸν Θεόδωρον νὰ στείλῃ ἀφεύκτως εἰς αὐτὸν τὸ κρεμέζιον τοῦτο, διότι εἰς τὸ Καῖρον εἶχε 250 γρόσια τὴν ὀκᾶν καὶ ἡλπιζε καὶ 300 νὰ τὸ πωλήσῃ. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Θεόδωρος τοῦ ἔστειλε τὸ κρεμέζιον τοῦτο, νομίζων ὅτι εὔρε μέγα κέρδος, διότι αὐτός, ὡς εἶπομεν, εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅτε ἔφυγε, τὸ κρεμέζιον 160 γρόσια τὴν ὀκᾶν. Ὁ Κωνσταντῖνος, λαβὼν τὸ κρεμέζιον, τὸ ἐπώλησε πρὸς 300 γρόσια τὴν ὀκᾶν καὶ εἰς τὸ τέλος πρὸς 350. Αὕτη δὲ ἡ περίστασις καὶ ἡ τῶν κουκίων εἰς τὴν Μάλταν μᾶς ἔκαμον νὰ ἀναφανῶμεν ὡς συστηματικοὶ καὶ κυρίως ἔμποροι, ἔχοντες ἤδη μεγάλα τινὰ κεφάλαια. Μετὰ ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος, ἐλθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν καὶ τῷ εἶπεν ὅτι εἶναι ἔμπορος ἐκ Θεσσαλονίκης· ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἰδὼν τὸν Κωνσταντῖ-

νον νέον ἔξυπνον καὶ ἔχοντα παρουσιαστικόν τοῦ εἶπε
 νὰ συχνάξῃ εἰς αὐτόν, ὅπερ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἤθελε.
 Ἐκτοτε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος καθ' ἑκάστην ἐσύχνα-
 ζεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, ὥστε μετ' ὀλίγον ἔκαμνεν
 ἐμπόριον μετ' αὐτοῦ καὶ ὠφελοῦμεθα. Ὁ Θεόδωρος, δι-
 δὼν εἰς διαφόρους ἐπὶ προθεσμίᾳ τὰς πραγματείας, ἃς
 ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Κάϊρον τοῦ ἔστελλεν, ἔχανεν αὐ-
 τὰς καὶ διὰ τοῦτο προέκυψαν διχόνοιαι μεταξύ τοῦ Θεο-
 δώρου καὶ Κωνσταντίνου, διό ὁ Κωνσταντῖνος μοὶ ἔ-
 γρηψεν εἰς Θεσσαλονίκην νὰ ἔλθω εἰς Αἴγυπτον διὰ νὰ
 τοὺς σώσω, διότι ἄλλως ἀπόλλυνται. Ἐγὼ λοιπὸν τὸν
 Ἰούλιον τοῦ 1820 εὐθὺς ἀνεχώρησα ἀπὸ Θεσσαλονίκην
 δι' Ἀλεξάνδρειαν· ἀφοῦ ἔρθασε τὸ πλοῖον εἰς τὸν λιμένα
 καὶ ὁ ναυπηγὸς ἔμαθεν, ὅτι εἶμαι ἀδελφὸς τῶν Θ. καὶ Κ.
 Τασίτζα, εὐθὺς με' ὠδήγησεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν,
 εἰπὼν μοι, ὅτι ἐκεῖ θέλω εὔρει καὶ τοὺς ἀδελφούς μου.
 Ἐπαρουσιάσθην εἰς τὸν εὐεργέτην μας Μεχμέτ Ἀλῆν,
 ὅστις με' ἐδέχθη εὐγενικώτατα καὶ ἀφοῦ με' ἠρώτησε
 περὶ διαφόρων πραγμάτων, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐγὼ ὡς με-
 γαλειότερος ἀδελφὸς πρέπει νὰ συμβουλευσῶ τοὺς μι-
 κροτέρους ἀδελφούς μου Θεόδωρον καὶ Κωνσταντῖνον.
 Ἀφοῦ ἀνεχώρησα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔφθασα εἰς τὸ δωμάτιόν
 μας, ἤρχισεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ μοῦ εἴπῃ ὅτι ὁ Θεό-
 δωρος δίδει τὰς πραγματείας μας ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ
 τὰς χάνομεν κτλ. ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεόδωρος, καταφρο-
 νῶν τοὺς λόγους τοῦ Κωνσταντίνου, δὲν ἀνταπεκρίνετο
 εἰς τίποτε, ἐγὼ ἐδικαίωσα τὸν Κωνσταντῖνον. Τότε ὁ
 Θεόδωρος ἐθύμωσε καὶ δὲν ἤθελε νὰ με' ὑπακούσῃ, ἐ-
 ξηκολουθοῦμεν ὁμως τὸ ἐμπόριον, μολονότι δὲν ἡδυνή-
 θην νὰ τοὺς συμβιδάσω, μεταχειρισθεῖς ἄλλον ὅλως

τρόπον παρ' ἐκεῖνον, ὃν μετεχειριζόμεν ἐῖς Θεσσαλονίκην. Ὁ Θεόδωρος ἔπειτα μοι εἶπεν, ὅτι ἀδίκως ἐδικαίωσα τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ ἂν ὑπάγω, μοι εἶπεν, εἰς Κάϊρον, θὰ ἴδω πόσον κακὰ εἶναι τὰ πράγματα τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐγὼ λοιπὸν ἐπῆγα εἰς Κάϊρον καὶ ἰδὼν τὴν ἀταξίαν τῶν πραγμάτων τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ εἶπον νὰ λάβωμεν ἓνα γραμματέα διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πράγματά μας καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπρότεινα τὸν Θεμελῆν Νάτζιον Μετσοβίτην, ὃν ἐγνώριζον εἰς Σέρρας, ἔπειτα ἐπέστρεψα εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Βλέπων δὲ ὅτι ὁ τρόπος, ὃν μετεχειρίσθην πρὸς τὸν Θεόδωρον, δὲν ἦτο καλὸς, ἤρχισα νὰ μεταχειρισθῶ τὸν τρόπον, ὃν μετεχειριζόμεν ἐῖς Θεσσαλονίκην, ὅτι δηλαδή, ὅταν μοι ἐλεγέ τι ὁ Θεόδωρος νὰ κάμω, ἔπρεπε νὰ τοῦ εἶπω ὅτι τὸ κάμνω καὶ ἔπειτα τὸ ἄφινον, καὶ ὅταν μὲ ἠρώτα, ἂν ἔκαμον αὐτὸ, τῷ ἔλεγον, ὅτι ἤρχισα νὰ τὸ κάμνω, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμον, διότι ἐσκέφθην ὅτι θὰ μᾶς ἔφερε ζημίαν καὶ τὸ ἄφησα νὰ ἐρωτήσω καὶ σέ. Καὶ τῷ ὄντι διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατήντησεν ὁ Θεόδωρος νὰ μὲ ὑπακούῃ εἰς ὅ,τι ἤθελον τοῦ εἰπεῖ. Κατὰ τὸ 1824 ἀποθανὼν ὁ Θεόδωρος, ἄφησεν ἡμᾶς εἰς πολὺ δυσάρεστον θέσιν, διότι τότε εἴχομεν μᾶλλον χρεὴ παρὰ κέρδη, καὶ εἴμεθα εἰς μεγίστην ἀμνηχανίαν. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μᾶς ἐνεκαρδίωσεν, εἰπὼν εἰς ἡμᾶς, ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν ἤθελε νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἐπειδὴ ἔζη ὁ Θεόδωρος, ὅστις ἦτον ἄνθρωπος κατασπαταλωτής· ἀπὸ τῶρα ὁμως, μᾶς εἶπε, νὰ μείνωμεν ἡσυχοί, ἐξακολουθοῦντες τὸ ἐμπόριόν μας, καὶ θέλει μᾶς βοηθήσῃ· ἐξακολουθοῦμεν ὅθεν τὸ ἐμπόριόν μας, ἀλλὰ πολὺ ἀτάκτως, διότι δὲν εἴχομεν τακτικὰ ἐμπορικὰ βιβλία· ἐπειδὴ λοιπὸν εἴχομεν μεγάλην ἀταξίαν

εἰς τὰ πράγματα μας, εἶχομεν ἀνάγκην γραμματέως. Ὅθεν προσεκαλέσαμεν τὸν Κωνστ. Κωσταρούσιον, ὃν εἶχομεν εἰς τὸ ἐν Λιβόρνῳ κατάστημά μας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Κυριάκος Ῥσαπέκος Μετσοβίτης, φοβηθεὶς ἀπὸ τὰς τότε συμβαινούσας ἀταξίας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου τὸν εἶχομεν εἰς τὸ ἐκεῖ κατάστημά μας, εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Κωσταρούσιος διώρωσε τότε ὅπως οὖν τὰ ἐμπορικά μας βιβλία.

«Κατὰ τὸ 1822 ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Παναγιώτης Γχιουζελέτος μετὰ τῶν τότε ἐνεκα τῆς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐπικρατούσης ἀνησυχίας ἐρχομένων Ἑλλήνων ἐμπόρων. Τοῦτον ἐγὼ ἔλαβον γραμματέα εἰς τὸ κατάστημά μας. Οὗτος, ὅστις ἦτον καταστιχογράφος μᾶλλον ἢ ἐπιστολογράφος, μεθ' ὅσης ἡδύνατο ἐπιμονῆς εἰργάσθη, καὶ μετὰ δύο ἐτῶν ἐργασίαν ἐσχημάτισεν ἀπὸ τὸν σωρὸν τῶν διαφόρων ἀτάκτων σημειώσεων καὶ καταστίχων ἀληθῶς τακτικὰ ἐμπορικὰ βιβλία, ἐξ ὧν ἐξῆγεν ἔπειτα ἓνα ἰσολογισμόν, μέχρι τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ ὁποίου εἴμεθα πολλὰ ἀνήσυχτοι, μὴ γνωρίζοντες σχεδὸν τὴν κατάστασίν μας. Ὁ Γχιουζελέτος ἐσχημάτισε βιβλία τακτικὰ ὥς νὰ εἶχομεν τοιαῦτα ἀπὸ τοῦ 1814 ἔτους.

«Κατὰ τὸ 1824 ἐξήχθη εἰς μέγας ἰσολογισμός. Ὁ Γχιουζελέτος οὗτος ἔμεινεν ἐξακολουθῶν τὸ ἔργον του τακτικῶς μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφῆσεν ὅμως οὗτος εἰς ἡμᾶς ἀντ' αὐτοῦ τὸν Ἀναστάσιον Χατζῆ Σωτηρίου, ὃν αὐτὸς ἐσχημάτισεν εἰς πολὺ κλόνν καταστιχογράφον. Κατὰ τὸ 1825 ἀποθανόντος, ὥς εἶπομεν, τοῦ Νικολάου εἰς Λιβόρνον, ἠναγκάσθημεν καὶ ἐπῆγεν ἐκεῖ ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἀν-

τικατέστησεν αὐτόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἤξευρε καλῶς νὰ γράψῃ οὔτε ἑλληνιστὶ καὶ ἔτι μᾶλλον δὲν ἤξευρε ποσῶς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο μόνος του νὰ διευθύνῃ τὸ ἐκεῖ κα-
τάστημά μας, ἠναγκάσθημεν νὰ προσκαλέσωμεν τὸν ἐν Παρισίοις σπουδάζοντα τότε μικρότερον ἀνεψιόν μας Νικόλαον Στουρνάρην, ἂν καὶ εἰσέτι δὲν εἶχε τελειώσει τὰς σπουδὰς του, διότι οὗτος ὡς ἀνεψιός μας θὰ ἐβοή-
θει ἡμᾶς πιστῶς κτλ. Ἐδιωρίσαμεν δὲ τότε διὰ τοῦτον τὸ $\frac{1}{2}$, ἐκ τοῦ κέρδους τοῦ ἐν Λιβόρνῳ μόνον ἐμπορι-
κοῦ καταστήματός μας. Κατὰ δὲ τὸ 1835 ἐδιωρίσαμεν δι' αὐτόν καὶ τὸ $\frac{1}{2}$, ἐκ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καταστήμα-
τός μας. Ἐκτοτε ἐμπορευόμενοι ἐκτεταμένως καὶ με-
γαλοπρεπῶς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἐκερδίζα-
μεν, δὲν ἐφαίνοντο ὁμῶς τὰ μεγάλα κέρδη μας, ἀλλὰ πάντοτε ἐκερδίζαμεν, ἐμπορευόμενοι εἰς ὅλα τὰ μέρη. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1842 ἀνεφάνημεν μὲ μεγάλα κεφάλαια καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνεξάρτητοι μεγαλέμποροι, μὴ ἔχον-
τες ἀνάγκην οὐδεμιᾶς βοηθείας. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐβάλαμεν καὶ τὸν ἀνεψιόν μας Ν. Στουρνάρην ὡς τρί-
τον μέλος τῆς ἐταιρίας μας, ἥτοι ἐδώσαμεν εἰς αὐτόν τὸ $\frac{1}{3}$, ἐφ' ὅλου γενικῶς τοῦ ἐμπορίου καὶ οὕτως ἐμπο-
ρευόμενοι, ἐσχηματίσαμεν τὴν σημερινὴν κολοσσιαίαν κατάστασίν μας.

«Κατὰ δὲ τὸ 1849 θέλοντες νὰ ἡσυχάσωμεν πλέον, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 1805 τόσα ἤδη ἔτη εἰργάσθημεν, ἀπε-
φασίσσαμεν καὶ διελύσαμεν τὸ κατάστημά μας καὶ οὕ-
τως ζῶμεν ἤδη ὡς ἀπόμαχοι ἔμποροι. Ἄμα τὸ 1820 ἐπῆγον εἰς Ἀλεξανδρείαν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μὲ ἐδέχθη, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, εὐγενικώτατα καὶ ἔλαβε μεγάλην

ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν οἰκογένειάν μας, καὶ ἰδίως πρὸς ἐμὲ πολλάκις ἔδειξε σημεῖα εὐνοίας. Ὅθεν κατὰ τὸ 1822 εὐρισκόμενος ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἰς Κάϊρον, μοι ἔστειλε μίαν ἐπιστολὴν, δι' ἧς μὲ καθίστα ἐπίτροπόν του εἰς ὅλα τὰ γεννήματά του, ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν μαγαζινιέρην του νὰ μὴ παραλείψῃ οὐδὲν ἐκ τῶν ὅσα ἐγὼ ἤθελον διατάξαι. Ἐκ τούτου ἔλαβον εἰς τὴν Αἴγυπτον μεγίστην ὑπόληψιν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς θέλων τὴν εὐτυχίαν μας καὶ σκοπεύων νὰ προσελκύσῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπεράντων ἐρήμων γαιῶν τῆς Αἰγύπτου, καθ' ἐκάστην μὲ ἠνάγκαζε νὰ τοῦ ζητήσω καὶ λάβω γαίας διὰ νὰ καλλιεργήσω. Ἐγὼ ὁμως γνωρίζων, ὅτι οὔτε ἐγὼ αὐτὸς ἤμην πρὸς τοιαύτην ἐργασίαν ἐπιτήδειος, διότι ἤμην ὅλως ἄμοιρος τῆς γεωργίας, οὔτε ἄλλον πρὸς τοῦτο ἐπιτήδειον εἶχον, ἵνα διευθύνῃ τὰς γαίας, ἃς ἤθελον λάβει, πάντοτε ἐπροφασίζομην. Τοῦτο ἀφοῦ ἔμοθε Ἀντώνιος τις Γαβρίνης ἐξ Ἀνατολῆς, πρακτικὸς ἱατρός τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀφ' οὔτου οὗτος ἦτον εἰσέτι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἤρχισε νὰ μὲ παρακινήσῃ καὶ οὗτος πολὺ νὰ λάβωμεν ὁμοῦ γαίας καὶ νὰ τὰς καλλιεργήσωμεν, εἰπὼν μοι, ὅτι αὐτὸς γνωρίζει ἀπὸ γαίας καὶ ἔχει καὶ ἄνθρωπον ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο, μολονότι ἦτον ἄπειρος τῶν τοιούτων. Ἐνῶ ὠμιλοῦμεν μίαν τῶν ἡμερῶν μὲ τὸν ἱατρὸν τοῦτον περὶ τούτου, ἦλθε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις τότε εἶχεν ἔλθει ἀπὸ Κάϊρον, καὶ μᾶς ἠρώτησε τί ὠμιλοῦμεν. Ὁ ἱατρός λοιπὸν οὗτος ἐφανέρωσε τὸν σκοπὸν μας εἰς αὐτὸν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιδοκιμάσας αὐτόν, ἐπῆγεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν καὶ τῷ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ λάβω γαίας, χωρὶς ἐγὼ ἀκόμη νὰ ἔχω ἀποφασίσει τίποτε.

Καθὼς λοιπὸν ἐγὼ ἐπῆγον εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, εὐ-
 θὺς αὗτος γελάσας, μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος τῷ
 εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ἀπεφάσισα νὰ λάβω γαίας καὶ μὲ συνε-
 χάρη. Ἐγὼ μολονότι, ὡς εἶπον, δὲν εἶχον ἀκόμη ἀπο-
 φασίσει τίποτε, μὴ θέλων ὁμῶς νὰ ψεύσω τὸν Κων-
 σταντῖνον, εἶπον ὅτι ἀπεφάσισα νὰ λάβω. Εὐθὺς τότε
 διέταξεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ μοὶ ἐδόθη Φιρμάνι (διά-
 ταγμα) καὶ ἐπῆγον ἐγὼ μετὰ τοῦ ῥηθέντος ἱατροῦ εἰς
 τὸν Διοικητὴν τοῦ τόπου, ὃν ἀπεφασίσαμεν νὰ λάβωμεν
 αὗτος μᾶς ἐδειξε τὰ σύνορα. Ἀλλὰ μολονότι ἠδυνάμε-
 θα νὰ ζητήσωμεν ὁποιασδήποτε γαίας ἠθέλομεν, ἡμεῖς
 ἐκλέξαμεν τὰς χειροτέρας γαίας τῆς Αἰγύπτου, διότι
 αὗται μᾶς ἐφάνησαν καλλίτεραι, ἰδόντες, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρ-
 χον λιμνάζοντα ὕδατα. Ἠρχίσαμεν λοιπὸν νὰ καλλι-
 εργήσωμεν τὰς γαίας ταύτας, ἐξοδεύοντες ἀδρῶς, χω-
 ρὶς νὰ ἔχωμεν κανὲν κέρδος. Κατὰ τὸ 1825 εἶχομεν ἐ-
 ξοδεύσει 460 χιλ. γρόσια, ἐξ ὧν 20 χιλ. γρόσια μόνον
 ἦσαν τοῦ ἱατροῦ καὶ πάντοτε ἐχρειάζοντο νὰ ἐξοδεύ-
 ωμεν. Ὁ ἱατρὸς μοὶ εἶπε νὰ λάβωμεν καὶ ἄλλας γαίας
 ἐκεῖ πλησίον, ἀλλ' ἐγὼ, βλέπων ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα αὐ-
 τὰς τὰς ὁποίας εἶχομεν ἤδη λάβει νὰ καλλιεργήσωμεν,
 πολλῶ μᾶλλον νὰ λάβωμεν καὶ ἄλλας, δὲν ἠθέλησα.
 Αὐτὸς ὁμῶς ἔλαθεν ἀρκετάς καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς
 ἐμέ καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι θέλει ν' ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὰς ὁποίας
 εἶχομεν ὁμοῦ γαίας καὶ νὰ τῷ δώσω τὰς 20 χιλ. γρό-
 σια· διότι ἔλαθεν ἄλλας γαίας καὶ δὲν ἔχει νὰ τὰς καλ-
 λιεργήσῃ. Ἐγὼ τοῦ ἔδωκα τὰ γρόσια ταῦτα καὶ ἐκρά-
 τησα μόνος τὰς γαίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιακόπως ἐξώ-
 δευον ἀδρῶς, χωρὶς νὰ λαμβάνω κανὲν εἰσόδημα, παρ-
 επονόμην διὰ τοῦτο εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, ἵσως μοὶ

ἀνταλλάξῃ τὰς γαίας ταύτας μὲ ἄλλας καλλιτέρας, καὶ τοῦ ἔλεγον, ὅτι οἱ γαῖται, ἃς ἠγόρασα δὲν εἶνε γόνιμοι καί, ὥς μοι εἶπον διάφοροι γεωπόνοι, οὓς ἠρώτησα, ἐξοδεύομαι ἀδίκως κτλ. Αὐτὸς ὁμῶς μοι ἔλεγεν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀκούσω τοὺς λόγους τούτων, οἵτινες εἶνε νήπιοι ἀκόμη, διότι αὐτοὶ δὲν ἠξεύρουσι τίποτε, καὶ ὅτι ὅλη ἡ γῆ τῆς Αἰγύπτου εἶνε καλὴ ὥς ἀπομεινάρια διαφόρων ὑλῶν, ἃς ὁ Νεῖλος πλημμυρίζων ἔφερεν. Ἡ γῆ γίνεται καλὴ καὶ γόνιμος, ὅταν τύχῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τὴν καλλιεργεῖ, νὰ ᾔνῃ ἐπιμελής καὶ φρόνιμος· γίνεται δὲ ἄγονος καὶ κακὴ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τὴν καλλιεργεῖ, ᾔνῃ ἀμελής. Ὅθεν, ἐὰν ᾔμαι ἀπὸ τοὺς πρώτους, πρέπει νὰ ἀκολουθήσω τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν μας καὶ νὰ ᾔμαι, ἔλεγε, βέβαιος, ὅτι θέλω εὐδαιμονήσει. Ἐγὼ λοιπὸν, ὅστις ἐθεώρουν τοὺς λόγους ἐκείνου τοῦ σεβασμίου ἀνθρώπου ὥς πλήρεις φρονήσεως, ἐξηκολούθησα τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν μου καὶ ἐσχημάτισα τὸν πατριώτην μου Νικόλαον Τούλην ἐπιτήδειον πρὸς τὸ διευθύνειν τὰς γαίας ταύτας, καὶ ὅστις τὰς διεύθυνε καλῶς. Ἐξώδευσα δὲ χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνω κέρδος 50 χιλ. πεντάφραγκα εἰς τὰς γαίας ταύτας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατήντησαν νὰ μοι δίδουν τὴν σήμερον 10 χιλ. τάλληρα κατ' ἔτος. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ὁσάκις ἐπήγαινον εἰς ἐπίσκεψίν του, πάντοτε μοι ἀνέφερε διάφορα περὶ γεωργίας καὶ ἐνῶ ὠμιλοῦμεν καὶ ἤρχοντο οἱ ὑπουργοὶ του, μόλις τοὺς ἐχαιρέτα καὶ πάλιν μοι ὠμίλει περὶ γεωργίας, καὶ τοῦτο διὰ νὰ προσελκύσῃ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἔβλεπον τὴν σχέσιν μας ταύτην νὰ ζητήσωσι καὶ αὐτοὶ γαίας ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, διὰ νὰ δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ ὀμιλῶσι μ' αὐτόν, ὅπως ἐγὼ ὠμίλουν.

Ἀπὸ τὸ 1828 λοιπὸν ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι, ἐκ τούτου παρακινούμενοι, νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν ὀλίγον τόπον διὰ μικρὰ περιβόλια καὶ ἀνὰ ὀλίγας φυτείας ἀπὸ τὸ περιβόλιον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ αὐτὸς τοῖς ἔδιδε. Μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἐγνώρισαν τὴν ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν ὠφέλειαν, ἐζήτησαν μεγάλως γαίας ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν καὶ οὗτος τοῖς ἔδιδεν· ἀλλὰ βλέπων, ὅτι ἔνεκα τῆς ἐκτάσεως τῶν καλλιεργούμενων γαιῶν, δὲν θὰ εὕρωμεν ἐργάτας, ἀπὸ τοῦ 1838 ἤρχισε νὰ μὴ διδῇ πλέον γαίας. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς διὰ νὰ προσελκύσῃ ἐπίσης τοὺς Τούρκους εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν, ὁσάκις ἐπήγαινε, καθὼς καὶ ὁσάκις ἐπέστρεφεν ἀπὸ Κάϊρον, κατέλυεν εἰς τὸ χωρίον μου καὶ ἐγευματίζεν ἐκεῖ, καὶ τοῦτο ἔκαμνε, διότι οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ ὑπάγῃ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ γευματίσῃ μετ' αὐτῶν, ἠναγκάζοντο καὶ ἐκαλλιέργουν γαίας καὶ ἔκαμνον χωρία.

» Ἀλεξάνδρεια, 27 Νοεμβρίου 1852.»

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοβιογραφία.

Ἐν αὐτῇ δ' εἶδομεν, ὅτι ὁ Τοσίτσας ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον οὐχὶ πάντῃ ἄγνωστος οὔτε ἄπορος· πολὺ πρὸ αὐτοῦ εἶχον ἀπέλθαι οἱ ἀδελφοὶ Θεόδωρος, Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος Τοσίτσα, οἵτινες διὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματός των καὶ τινων ἐμπορικῶν πράξεων, εἶχον μὲν ἐλκύσει πῶς εἰς ἑαυτοὺς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀντιβασιλέως Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐδύναντο νὰ τὸν ἐξοικειωθῶσι· διότι ὁ μὲν Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο φαίνεται πολὺ πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τῶν προσόντων ἐκείνων, ἅτινα ἐλκύουσι τὴν εὖνοιαν τῶν

ἰσχυόντων, τοῦναντίον μάλιστα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ Μιχαὴλ ἐλέγχεται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὑπερήφανος καὶ τραχύς. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἐξ ἀξιοπίστου πηγῆς ἐμάθομεν, ὅτι ἦτο μεγαλοπράγμων. Πανταχοῦ δὲ τῆς Ἀνατολῆς περιλαλουμένων τότε τῶν μουσικῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὁ μεγαλοπράγμων Θεόδωρος δὲν ἦτο δυνατόν καὶ νὰ μὴ μάθῃ ταύτας καὶ νὰ μὴ ἠλεκτρισθῇ ἠκούσαμεν μάλιστα, ὅτι εἶχε κατηχηθῇ παρὰ τινος ἐταιριστοῦ καὶ εἶχεν ἀναδειχθῇ εἰς τῶν ἐν-θέρμων ζηλωτῶν· ὡς τοιοῦτος λοιπὸν ὁ Θεόδωρος, καὶ τοι μέγала ἄλλως ἐμπορικὰ προσόντα ἔχων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐλκύσῃ τὴν εὐμένειαν τοῦ Ἀντιβασιλέως.

Μόλις ὁμως ἀφιχθέντος τοῦ Μιχαὴλ Τοσίτζα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁ μεγαλεπήβολος Μεχμέτ Ἀλῆς ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν εὐμένειαν. Ἐκραγέντος βραδύτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἀναμιχθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὁ Τοσίτζας εὐρέθη ἐν δεινοτάτῃ ἀμηχανίᾳ. Δὲν ἦτο μὲν μεμνημένος εἰς τὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας· ἀλλ' ἦτό ποτε δυνατόν ὡς Ἕλληνα νὰ μὴ εὐχῇται τὴν εὐδωσιν τοῦ ἐπιδιωχομένου ὑπ' αὐτῆς σκοποῦ; Ἀναλαβόντος δὲ τοῦ σύμπαντος ἔθνους τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, τί ἐδύνατο νὰ προσθέσῃ ἐν αὐτῷ εἰς Τοσίτζας διὰ τῆς ἀτομικῆς του συμπράξεως; Μόνον οἱ πολὺν ζῆλον ἔχοντες ἀμηχανοῦσι πρὸς λύσιν τῶν τοιούτων ἐνθουσιασικῶν ζητημάτων· ὁ Τοσίτζας ὁμως ἔλυσεν αὐτὸ ὁσῶ ἀπαθῶς, τόσῶ καὶ ἐπικέρδῳ· ἔμεινε παρὰ τῷ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἐκαρποῦτο τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ καὶ ἐθησαύριζεν, ἵνα διὰ τοῦ πλούτου του γείνῃ βραδύτερον ὠφελιμώτερος τῇ πατρίδι.

Τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν ν' ἀποδώσωσί τινες τοῖς ἀδελφοῖς Τοσίτζα καὶ ἀντεθνικὰς ἢ κατ' ἀντικρυς μάλιστα προδοτικὰς ἐνεργείας παρὰ τῷ Μεχμέτ 'Αλῇ κατὰ τοῦ ἔθνους των· καὶ ὁ μὲν Ἰω. Φιλήμων ἀπροκαλύπτως λέγει «ἡ πρὸς τὸν Μεχμέτ 'Αλῆ προδοσία τοῦ »Κωνσταντίνου Τοσίτζα διεκινδύνευsen ὅλα, καὶ αὐτὴν »τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων» (1). 'Αλλ' ὁ αὐτὸς Φιλήμων ἐν ὑποσημειώσει τινὶ τῆς αὐτῆς σελίδος τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἀποφαίνεται, ὅτι «ὁ Μεχμέτ 'Αλῆς μέχρι τοῦ 1823 δὲν προσέφερε πρὸς τὸν Σουλτάνον καμμίαν εἰλικρινῆ συνδρομὴν κατὰ τῆς 'Ελλάδος, καὶ »πολλάκις ἐξέφρασε τὴν λύπην του, ὡς μὴ βλέπων τὸν »ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς εἰς τὸν τόπον τοῦτον. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, θέλων νὰ καταστήσῃ τὸ πνεῦμα »αὐτὸ ὠφέλιμον εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἐπεχειρίσθη τῷ 1823 »νὰ τῷ γράψῃ περὶ συμμαχίας, ἀλλὰ δὲν εὐδοκίμησε.»

Τί παράδοξον λοιπόν, ἐὰν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τοσίτζας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμφορούμενος, ἀνεκοίνωσέ τι, ὡς βεβαιοῖ ὁ Φιλήμων, τῷ Μεχμέτ 'Αλῇ εἰς προγενεστέραν τινὰ μάλιστα ἐποχὴν ; ἀλλ' ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη δὲν λέγεται προδοσία· διότι τοιαῦται ἀνακοινώσεις πρὸς πολλοὺς διασήμεους Ὀθωμανοὺς ἐγένοντο τότε, οὐχὶ μόνον ὑπὸ ἀνδρῶν πάντῃ ἀμυήτων, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ἀποστόλων τῆς Ἑταιρίας, ὥσπερ ἐγένοντο καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν 'Αλῆ Πασᾶν τῆς Ἡπείρου καὶ πρὸς ἄλλους οὐκ ὀλίγους Ὀθωμανοὺς καὶ φιλοτούρκους προεστώτας.

Ὁ δὲ Σπηλιάδης προβαίνει μακρότερον, λέγων·

«Καὶ ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις εἰδοποιεῖται, ὅτι εἰς

(1) Ἰδὲ Δοκίμι. ἱστορ. περὶ τῆς Φιλ. Ἑταιρίας ὑπὸ Φιλήμονος, σ. 320.

»τὴν Σύρον ὑπάρχουσιν Ἕλληνες τοῦ Μεχμέταλη κα-
 »τάσκοποι, καὶ ἀρχὰς Ἰουλίου, ἐνεργοῦντος τοῦ πρὸ δ-
 »λίγου διορισθέντος ὑπουργοῦ τῆς ἀστυνομίας Δημη-
 »τρίου Δεσύλα, Ἑπτανησίου, συλλαμβάνονται εἰ ἐκεῖ
 »διατρίβοντες Ν. Σατολῆς, Ἀργυρὸς Ταρποχτσῆς, Μπαν-
 »τιᾶς Τσιτσίνιας καὶ Γρ. Τσιτσεκλῆς, ὡς καὶ τὰ ἔγγρα-
 »φά των, καὶ ἀπαχθέντες εἰς τὸ Ναύπλιον, φυλακίζον-
 »ται. Συλλαμβάνεται προσέτι καὶ ὁ εἰς Ναύπλιον δια-
 »τρίβων Γεώργιος Ὀρφανίδης καὶ φυλακίζεται. Αὐτοὶ
 »ἦσαν ἀπεσταλμένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν εἰς Αἴ-
 »γυπτον Τσιτίσαν, φίλον τοῦ Μεχμέταλη, χάριν ἔμπο-
 »ρίου, καὶ κατασκοπείας· κατηγορηθέντες, ἐκρατήθησαν,
 »καὶ ἀνεκρίθησαν ἀπὸ πενταμελῆ ἐπιτροπὴν, διοριθεῖ-
 »σαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, καὶ δικασθέντες ἀπὸ ἐτέραν
 »πενταμελῆ, ἀθώωθησαν· διότι, ὡς ἐλέγετο, τὰ μέλη
 »τῆς δευτέρας ταύτης ἐπιτροπῆς ἐδεκάσθησαν. Ἐδόθη-
 »σαν τότε καὶ διὰ τὸν Κωλέττην ὑπόνοιαι, ὅτι συνεννο-
 »εῖτο μὲ τὸν Ὀρφανίδην, καθότι εἶχε λάβει πολλάκις
 »μυστικὴν συνέντευξιν μ' αὐτὸν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν
 »οἰκίαν του, καὶ εἶχε λάβει δῶρον διὰ χειρὸς του ἐν
 »σπαθίον καὶ διακόσια πενήντα δίστηλα, σταλέντα ἀπὸ
 »τὸν Τσιτίσαν, ὡς ὁ Ὀρφανίδης αὐτὸς ὡμολόγησε» (1).

Ἄγνοεῖ τις τῷ ὄντι τί πρῶτον τί δ' ὕστερον νὰ ἐλέγ-
 ξῃ τοῦ συγγραφέως τούτου. Πάντα τὸν μὴ ἐλθόντα ἐν
 Ἑλλάδι καὶ μὴ συμμετασχόντα τοῦ ἀγῶνος διὰ τῶν
 ὀπλων θεωρεῖ προδότην· πάντα τὸν ἔχοντα ἐμπορικὰς
 σχέσεις μὲ τὸν Τσιτίζαν θεωρεῖ κατάσκοπον αὐτοῦ, καὶ
 πάντα τὸν μὴ καταδικάσαντα ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἀθώω-

(1) Ἰδὲ Ἀπομνημ. Σπηλιάδου, Τόμ. Β, σ. 352—353.

σαντα τοὺς συκοφαντηθέντας ἐμπόρους, θεωρεῖ ὡς δεκα-
σθέντα ὑπὸ τοῦ Τοσίτζα. Περιέργον δὲ εἶναι, ὅτι θεωρεῖ
ὑποπτον καὶ αὐτὸν τὸν Κωλέτην, ὡς λαβόντα δῶρα σπά-
θην καὶ διακόσια πενήντα δίσηλα, σαλέντα ὑπὸ τοῦ Τοσί-
τζα. Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ συγγράμματός του χαρακτηρίζει με-
τὰ μελανώτερα χρώματα καὶ αὐτὸν τὸν Μαυροκορδάτον,
καὶ οὐδενός ἐν γένει ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τὰ μέγιστα διεκρί-
θησαν διὰ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν των φείδεται. Ἀλ-
λὰ τί παράδοξον νὰ εἶχεν εἰς Σπηλιάδης τοιαύτην περὶ
τοιούτων ἀνδρῶν δοξασίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν πᾶσα δυσ-
χέρεια καὶ πᾶσα ἀποτυχία, φυσικὸν ἦτο νὰ προκαλῇ
ὑπονοίας, ἐν ᾧ καὶ σήμερον ἔτι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐθεωρήθημεν
ὑπό τινος, ζηλωτοῦ τῷ ὄντι τῆς ἐθνικῆς δόξης καὶ ἀ-
κραιφνῆ πατριωτισμὸν ἔχοντος ὁμογενοῦς ὡς *φιλότουρκοι*
καὶ ὡς *ἀντεθνικοὶ* μόνον, διότι ὑπερεπαινέσαμεν κατ' αὐτὸν
τὰς ἀρετὰς τοῦ χρηματίσαντος καὶ προξένου τῆς Τουρ-
κίας Δούμπα⁽¹⁾ καὶ μόνον διότι, ἀμυνόμενοι, ἰσχυρίσθημεν,
ὅτι με ᾧδ' αὖς μόνον καὶ ἐπιτύμβια, οἷα μόνον συνεγραψεν
εἰς τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, δὲν διδάσκονται τὰ ἔθνη (2).
Ἀλλὰ τὴν μὲν ἀξίαν τῆς καθ' ἡμῶν μομφῆς ἄλλοις ἀ-
πόκειται νὰ κρίνωσι· περὶ δὲ τῶν προδοτικῶν διαθέσεων
τοῦ Μιχαὴλ Τοσίτζα ὁ παρ' ἡμῖν καθηγητῆς τῆς Θεο-
λογίας Κωνσταντῖνος Κοντογόνης ἀπεφάνθη οὕτως·

«Ὁ δὲ αἰσίδιμος Μιχαὴλ ταύτην τοῦ σατράπου τὴν ἀγάπην
καὶ τὴν παρ' αὐτῷ δύναμιν ἀείποτε μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς
Ἑλλάδος· διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας
ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρον διδομένην αὐτῷ πε-
ρίεχσιν γενναίας βοηθείας ἀπέστελλε πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων

(1) Ἰδὲ Βίον Παράλληλ. τομ. γ'. σ. 193—213.

(2) Ἰδὲ Αὐτόθι, σελ. μγ', μς'.

ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Καὶ οὐχὶ δὲ μόνον τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς ἔπειτα τοῦ χρόνου δὲν ἔπαυσε παντοιοτρόπως εὐεργετῶν τὴν Ἑλλάδα, ἀφειδῶς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ προχέων εἰς αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ, καθόλου εἰπεῖν, ὑπὲρ κραταιώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μαρτυροῦσί μου τὸν λόγον αἱ πολλαὶ ὑπὸ τούτου τοῦ πνεύματος ὑπαγορευθεῖσαι φιλανθρωπικαὶ αὐτοῦ πράξεις· ἐξαγοράζει αἰχμαλώτους Ἕλληνας, ἐλεεινῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπαγομένους κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τοῦ ὀλεθρίου πολέμου· ἐκπέμπει ἐκ τούτων εἰς τὰ διδασκτήρια τῆς Εὐρώπης πολλοὺς τῶν ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ὄντων, καὶ μετὰ τὴν τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀποπεράτωσιν φροντίζει περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, εὐλογούντων μετ' εὐγνωμοσύνης αἰδίου τῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐπιζώντων τούτου τοῦ λυτρωτοῦ, τοῦ εὐεργέτου, τοῦ σωτῆρος αὐτῶν τὸ ὄνομα· γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ ὁ πρωταθλητῆς εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐξάπλωσιν. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς Ἀλεξανδρείας κοινότητι, τῆς ὁποίας παρ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ δικτριβῆς αὐτοῦ διετέλει ὢν πρόεδρος, παρὰ πάντων τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος, νέος ἀνατραίνεται Ἡτολεμαῖος, φίλος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, καὶ τρία λαμπρότατα σχολεῖα ἐκ θεμελίων ἀνοικοδομεῖ, τὸ μὲν, ἀλληλοδιδασκτικόν, τὸ δὲ ἑλληνικόν, τὸ δὲ τρίτον, τῶν κορασίων, δαπανήσας ὑπὲρ αὐτῶν 420 χιλιάδας ταλήρων, καὶ προικοδοτήσας αὐτὰ πλουσιοπαρόχως πρὸς διατήρησιν τῶν ἀναγκαίων διδασκάλων· ζηλωτῆς δὲ τῶν θείων ὑπάρχων ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας, καὶ ἀγαπῶν πάντοτε τὴν εὐπρέπειαν τῶν οἰκῶν τοῦ Θεοῦ, ἀγοράζει γήπεδον 20 χιλιάδων πήχεων ἀντὶ 80,000 ταλήρων, καὶ ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ, φιλοτίμως συνδραμόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ναὸν μετὰ κωδωνοστασίων μεγαλοπρεπέστατον, ὑπερβάλλοντα κατὰ τὸ κάλλος πολλοὺς τῶν ἐν τῇ θρακικῇ αὐτοκρατορίᾳ ναῶν· ἀνακαινίζει τὸ πρότερον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου νοσοκομεῖον· δωρεῖται εἰς τὴν κοινότητα ἴδιον νεκροταφεῖον, καὶ ἀμύπολλα ἄλλα πράττει ἔργα φιλάνθρωπα καὶ θεοφιλῆ, συμποσομένων πάντων τῶν ἐν

Αιγύπτῳ γενναίων αὐτοῦ εὐεργετημάτων εἰς ἑκατομμύριον δραχμῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου παραίτιος οὐ τῆς τυχοῦσης ὠφελείας ἔγεινε προσέτι ὁ αἰετὶς Μιχαήλ καὶ διὰ τῆς γεωργίας· αὐτὸς πρῶτος ἔλαβε παρὰ τοῦ σατράπου Μεχμέτ Ἀλῆ γαίας εἰς καλλιέργειαν, εἰς ἣν ἐδαπάνησε μὲν κατ' ἀρχὰς πολλὰ, ἀλλὰ ταχέως καὶ ἀπέλαβε τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῶν κόπων αὐτοῦ ἀμοιβήν, καὶ κατέδειξεν οὕτως εἰς τοὺς ἐγχωρίους τὴν ἄφθονον ταύτην πηγὴν τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἅπερ ἐπιδιδόνοντες καὶ ἐκεῖνοι, ἤρχισαν νὰ μιμῶνται τὸ κελὸν αὐτοῦ παράδειγμα, καὶ ν' ἀσχολῶνται μετὰ προθυμίας περὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν φυτεῖαν, μεταβάλλοντες εἰς εὐφόρους καὶ εὐκάρπους τὰς ἐρήμους καὶ ἀγόνους τῆς Αἰγύπτου γαίας. Αἱ δὲ μεγαλόδωροι τοῦ ἀνδρὸς προσφορὰι, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς βασιλείας προσήνεγκεν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καθιδρύματα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν σκοπῶν ἄλλων μεγάλων, ὑπαρβαίνουσι τὰς ἑκατὸν χιλιάδας δραχμῶν ἐφ' ᾧ δικαίως καὶ εὐεργέτης τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου ἀνεγράφῃ μετὰ τῶν λοιπῶν φιλομούσων καὶ εὐεργετῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἀνηγορεύθη, καὶ ὡς ἐνθερμος προστάτης τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνεγνωρίσθη, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ φιλογενεστάτη συνδρομὴ αὐτοῦ εἰς τὴν πολλὰς καὶ παντοίας ὠφελείας ἐπαγγελλομένην ἀρτισύστατον ἀτμοπλοικὴν Ἑταιρίαν, τῆς ὁποίας ἑκατὸν μετοχὰς πρῶτος αὐτὸς ἔλαβε.

Ἐπὶ δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα τὸ Μέτσοβον ὁποῖός τις ὁ αἰμὴνηστος Μιχαήλ ; Ἀφειδῶς καὶ εἰς αὐτὴν παρέσχε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· διότι καὶ σταθμὸν ὠκοδόμησεν ἐπὶ τινος τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀγούσων ὁδῶν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ὁδοιπορούντων, καὶ τρία σχολεῖα, ἀλληλοδασκτικόν, ἑλληνικὸν καὶ τρίτον τῶν κορασίων, τὰ προσφορώτατα ταῦτα ὅργανα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου μορφώσεως καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ, ἀδροτάτῃ δαπάνῃ ἀνήγειρε, καὶ δι' ἀναλόγου προικοδοτήσεως τὴν διατήρησιν τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκάλων ἐξασφάλισε.

«Τοιοῦτος ὁ μακάριος Μιχαήλ· ἄνθρωπος, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων ἔγενε δῆλον, διακριθεὶς κυρίως καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ φιλογένειαν καὶ τὸν ἀκραίφνη ἑλληνισμόν. Χάριν τοῦ ἑλληνισμοῦ τούτου ἔπραξεν ὅσα γενναῖα καὶ μεγάλα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Μετσοβῶν κατώρθωσε· διὰ ταύτην τὴν ἄδολον αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην προὔτιμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κατὰ πάντα ἄνεστον καὶ ἐν τιμῇ βίον, τὸν ὅποιον ἔζη ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐλθὼν κατέκησεν ἐν τῇ ποθεινῇ ταύτῃ γῇ, ἵνα πνέῃ τὸν ἐλεύθερον αὐτῆς αἴερα, καὶ χαίρῃ ὡς καλὸς πολίτης διὰ τὰ ἐκ τῆς εὐνομίας προσερχόμενα καλὰ. Ἐμακάριζε δὲ πάντοτε τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἀνάκτισιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς προσερχομένους αὐτῷ ἐξείραζεν ἢν ἡθάνετο ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν, βλέπων τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ σκῆπτρον διατελοῦσαν βασιλικόν, ὅπερ ἐθεώρει ὡς τὴν μόνην αὐτῆς σωτηρίαν. Εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ ταύτῃ Ἑλλάδι καὶ διὰ διαθήκης ἐπιδαψιλεύει, ὡς διαθυλλεῖται, τὰς ἐκ τοῦ ἀγαθοεργίας, κληροδοτῶν αὐτῇ γενναιοτάτην χρηματικὴν ποσότητα. Ὅθεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ σερβαστοῦ ἡμῶν Βασιλέως, τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦτο αἶσθημα αὐτοῦ περὶ πολλοῦ ποιούμενη, καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ ἐκτιμῶσα, ἀπέδειξεν αὐτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὄντα, γενικὸν πρόβιον τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὰ συμφέροντα ἀφιλοκεδέστατα πάντοτε ἐπροστάτευσεν· ἀπένειμε δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ἀνώτερα τῶν παρὰ σῆμων, καὶ σήμερον ἐξαιρετικαῖς τιμαῖς τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ ἐτίμησεν» (1).

Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τοῦ Τσοτίτσα ἐπρεπενίσως νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἐνταῦθα τῶν προσπαθειῶν τούτου τε καὶ τοῦ Στουρνάρη πρὸς σύστασιν ἀτμοπλοικῆς εταιρίας, ἀλλὰ ταύτας μὲν περιεγράψαμεν ἤδη ἄλλα· χροῦ (2)· ἐνταῦθα δὲ ἐν μόνον θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωμεν, τὸ ἑξῆς.

(1) Ἰδὲ Λόγον ἐπικηδεῖον εἰς Μ. Τσοτίτσα ὑπὸ Κ. Κοντογόρου σ. 9—12.

(2) Ἰδὲ Βίον Παράλλ. τόμ. γ', σ. 316.

Ἡ διηνεκὴς ἐπασχόλησις τοῦ νοδὸς τοῦ Τοσίτζα εἰς ἔργα καὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἰδίως ἡ μεγίστη θλίψις αὐτοῦ ἔνεκα τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικολάου Στουρνάρη, προσέβαλον τοσοῦτον καιρίως τὰς διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ὥστε ἔτη τινὰ πρὸ τοῦ θανάτου του ἐβίου φυτικόν, οὕτως εἶπεῖν, βίον. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐθεάθη ὑπὸ τινος τῶν συγγενῶν αὐτοῦ κλαίων· ἐν δὲ τῇ ἐρωτήσῃ τοῦ συγγενοῦς περὶ τούτου, ὁ σεβάσμιος Τοσίτζας ἀπήντησε «διότι ἀπώλεσα, μοὶ εἶπον, σύμπασαν τὴν περιουσίαν μου καὶ στεροῦμαι τῶν πρὸς τὸ ζῆν·» ἐν τοιαύτῃ δὲ ὦν καταστάσει, ἀπεβίωσε τὴν 4 Νοεμβρίου τοῦ 1856 ἐν Ἀθήναις· ἐκηδεύθη πολυτελέστατα, ἐτάφη ἐν τῷ ἀ. νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν καὶ ἐν τῷ τάφῳ του ἀνηγέρθη ἀληθὲς μαυσωλεῖον, τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε γενομένων ἐν ταῖς νέαις Ἀθήναις· ἐν τῷ μαυσωλείῳ τούτῳ ὑπὸ τὴν φυσικὸν μέγεθος ἔχουσιν προτομὴν τοῦ Τοσίτζα ἐχαράχθη τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιον·

Σὺν μὲν γαῖα κεχάρδε δέμας Μιχαῆλε Τοσίτσα
Ἐρθὰδ' ἐς εὐσεβέων χώρον ἀποπαμῆνον
Οὐρομα δὲ ζῶει κληϊζόμενον μετὰ πᾶσι
Τοῖς ἔγνωσ' ἀρετὴ καὶ περὶ τοια σέθεν
Ζῶει μὲν ῥ' ἀνὰ Πίνθον ἀγάννιφον ἤχι τὸ πρῶτον
Αἰγλιν ἐν Μεσόβῳ τὴν φαέθοτος ἰδες
Ζῶει δ' ἐν χώρῃ Νειλορρότῳ ἔνθα περ ὄλθοι
Κτήσατο καὶ τιμὴν ἐμπορίῃ ὅση
Πᾶσαν δὲ ζῶει χθόρ' ἀν' Ἑλλάδα τὴν εὖ ἔρεξας
Συμφύλων κοινὴν μητέρ' ἀγαζόμενος
Ζῶει δ' εὐτε πόθη ἔθεν ἐν καρδίῃ ἀλόχθοιο
Σῆς Ἑλένης ἡ τοῦθ' εἶπατο σῆμα πόσει.

Ἐγεννήθη μὲν ἐν Μεσόβῳ ἔτει αἰωπζ' Ἰανουαρίου γ'.
Ἐτελεύτησε δ' ἐν Ἀθήναις ἔτει αἰωνς' Νοεμβρίου δ'.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΖΑΣ.

Περὶ τὸν ἴσως δὲν εἶναι νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ θρηῶν διότι ἀπώλεσεν, ὡς τῷ εἶπον, πᾶσαν τὴν περιουσίαν του, ἐκληροδότησε διὰ διαθήκης εἰς τὴν ἄτεκνον σύζυγόν του ἑπτὰ καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια δραχμῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον, φρονοῦμεν, νὰ νέμῃται ταύτας ἐφ' ὅσον ζῇ, καὶ ἔπειτα νὰ κληροδοτήσῃ κατὰ βούλησιν μὲν, ἀλλ' ἐννοεῖται (καὶ γραπτὸν εἶναι, φρονοῦμεν) ὑπὲρ τοῦ ἔθνους.

Τὰ μὲν ἐκ τῆς διαθήκης ταύτης προκύψαντα, γενόμενα καὶ ἀντικείμενον σπουδαιοτάτων δικῶν, καὶ οὐκ ὀλίγων συγγενικῶν σκανδάλων, προτιμότερον κρίνομεν ν' ἀποσιωπήσωμεν καθ' ὅλοκληρίαν πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων. Λίαν ἀμφίβολον ὁμῶς καθίσταται ἂν ἐξεπληρώθησαν οἱ πόθοι τῶν Τοσίτζα καὶ Στουρνάρη διὰ τῶν διαθηκῶν καὶ κολοσσιαίων περιουσιῶν αὐτῶν· ἐξ ἀμοτέρων τούτων, εἰς ἑννέα ἑκατομμύρια, ὡς γνωστὸν, συνηζαμένων, μόνον τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον, τὸ ἀφιερωθὲν τῇ Φιλεκπαιδευτικῇ Ἑταιρίᾳ, ἐγένετο τέλειον, καὶ τὸ περιώνυμον Πολυτεχνεῖον, ὅπερ στερεῖται θυρῶν τε, παραθύρων τε, πατωμάτων τε καὶ ὀροφῶν, καὶ ἐν γένει πάντων τῶν ἀναγκαίων πρὸς χρησιμοποίησιν. Μόνον ἐκ πολυτελεστάτου μαρμαρίνου σκελετοῦ σύγκειται καὶ ἐκ τῆς στέγης· ἄλλως μόνον πρὸς Γλαύκας εἶναι οἰκήσιμον· ἀλλ' ὁμῶς πρὸς τοῦτο ἐδαπανήθησαν ἐν καὶ ἥμισυ περίπου ἑκατομ. δραχμ. Σύμπασα δὲ ἡ λοιπὴ περιουσία τοῦ Τοσίτζα, διεληθοῦσα πρότερον διὰ τῶν χειρῶν τοῦ γνωστοῦ Μανᾶκη, μετέβη ἤδη εἰς Ἰταλίαν εἰς τοὺς ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Τοσίτζα υἱοὺς Μιχαήλ καὶ Ἀναστάσιον, οὓς μόνους ἐθεώρησεν ἡ Ἑλένη Τοσίτζα ὡς ἔχοντας τὰ προσόντα

νά εκπληρώσωσι τοὺς διακαεῖς πόθους τοῦ συζύγου της· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω· πιστεύομεν δὲ ὅτι δὲν θὰ παρεξηγηθῶμεν, εἰς τὸ προσθέσωμεν ὅτι παραπλησία περίπου διαχείρησις συνήθως γίγνεται τῶν περιουσιῶν ἐκείνων, ὅσοι, ἀκλήροι ὄντες, ὀκνεύουσιν ἢ ἀναβάλλουσι νὰ διαθέσωσι ζῶντες καὶ ὑγιεῖς ἔχοντες εἰσέτι τὰς φρένας τῶν ἂν καταλλήλως διέθετε τὴν περιουσίαν του καὶ ὁ Τοσίτζας καὶ τοὺς διακαεῖς πόθους του ἤθελεν ἱκανοποιήσῃ πληρέστατα καὶ εὐεργετικώτερος ἤθελε κατασταθῇ, καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ γεγόμενα διὰ τῆς περιουσίας του ὀργιά τε καὶ σκάνδαλα ἤθελεν ἀποφύγει. Εἶθε τὸ πάθημα τούτου νὰ γείνη μάθημα διδακτικώτατον εἰς ἄλλους. Εἶθε τὰ Ὀλύμπια τῶν Ζάππα νὰ μὴ λάβωσι τὴν τύχην τοῦ Πολυτεχνείου τοῦ Στουρνάρη καὶ Τοσίτζα.

Ἐτοίμου ὄντος πρὸς τύπωσιν τοῦ βίου Τοσίτζα, ἐστάλη ἡμῖν ἡ παρὰ πόδας ἐπιστολή, ἣν δημοσιεύομεν κατὰ γράμμα.

«Αξιότιμε φίλε κύριε Α. Γούδα !

Ἡ βιογραφία τοῦ αἰοιδίου θείου μου Μιχαὴλ Τοσίτζα, ἣν καθ' ὑπαγόρευσιν του ἔγραψα, ὅτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1852 ἔτους (συνεπεία τῆς ἐν τῇ σελίδι 45 τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μου Στεργίου ἐν ἔτει 1867 διὰ τοῦ τύπου δημοσιευθέντος ὑπομνήματος ἐπὶ τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων τῆς Ἑλένης Μιχαὴλ Τοσίτζα δίκης περὶ ἀκυρώσεως τῆς διαθήκης αὐτῆς κατακεχωρημένης ἐπιστολῆς αὐτοῦ) μετέβην εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἶνε ἐκείνη, ἣν ὁ ἀδελφός μου οὗτος ἔδωκεν ἡμῖν, καὶ δύνασθε ν' ἀρυσθῇτε ἐξ αὐτῆς ὅσα νομίσητε ἀναγκαῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ὑφ' ὑμῶν ἐκδίδο-

μένου σπουδαίου συγγράμματος, ὅπερ μέλλει νὰ διασώσῃ εἰδήσεις, δι' ἃς ἡ μεταγενεστέρα τοῦλάχιστον γενεὰ μεγάλως θέλει εὐγνωμονήσῃ ὑμῖν, διότι δὲν θέλει εὐρεθῇ αὕτη περὶ τῶν πράξεων τῶν προγόνων αὐτῆς (ὧν οἱ βίοι θέλουσι περιληφθῇ εἰς τὸ σύγγραμμα ὑμῶν τοῦτο) εἰς ὃν ἀδιέξοδον λαβύρινθον εὕρισχόμεθα ἡμεῖς περὶ τῶν πράξεων πολλῶν ἐνδόξων προγόνων, στερούμενοι τοιούτων θετικῶν περὶ αὐτῶν εἰδήσεων.

« Ἄλλ' ἀπαραίτητον θεωρῶ καθῆκον, ὅπως ἐν συντόμῳ ὑπομνήσω ὑμῖν τὰς ἐπομένας ἀγαθοεργίας τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρός, αἵτινες ἐντετυπωμέναι εἰσὶν εἰς τὴν μνήμην μου καὶ αἵτινες ἀποδεικνύουσι τὰ χριστιανικά καὶ ἑλληνικά ἐν γένει αὐτοῦ αἰσθήματα.

« Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας του βλέπετε πόσον εὐαγγελικῶς ἐμερίμνησεν οὗτος ἐκ νεαρᾶς του ἡλικίας περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μικροτέρων αὐτοῦ ἀδελφῶν καὶ τῆς ἀδελφῆς του, τῆς μητρὸς δηλαδὴ τοῦ φιλογενεσάτου ὄντως Νικολάου Στουρνάρη, ὃν οὗτος ἀποδεδειγμένως διὰ τῶν πατρικῶν ὁδηγίων καὶ τῆς πατρικῆς προστασίας κατέστησεν ἀληθὲς τῆς ἰδιαιτέρας ἡμῶν πατρίδος, ἵνα μὴ εἴπω τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καύχημα, καὶ ἐν γένει περὶ ἀπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἥτις δικαίως θεωρεῖ τὸν Μιχαὴλ Τοσιτζαν ὡς Ἰωσήφ αὐτῆς πεφλημένον. Προσθετέον δὲ, ὅτι ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἀνὴρ οὐδέποτε ἔπαυσεν εὐεργετῶν τοὺς πάντας καὶ ἰδίως ἐκείνους, μεθ' ὧν δι' οἷου δήποτε δεσμοῦ συνεδέετο. Πολλοὶ ἐν Μετσόβῳ συγγενεῖς, γείτονες καὶ φίλοι του δὲν δύνανται ἢ νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι παρ' αὐτῷ εὖρον πάντοτε πᾶσαν προστασίαν· διότι ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἀφ' ἧς ἐποχῆς οὗτος ἐπλούτησε μέχρι τοῦ 1853, ὅτε πλέον,

παθὼν ἐξ ἀποπληξίας, ἐνεκα τῆς μεγίστης λύπης, ἣν ᾔσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς ἀνεψιοῦ τοῦ Νικολάου Στουρνάρη, ἐσερήθη σχεδὸν τῆς φυσικῆς αὐτῷ ἐλευθέρας ἐνεργείας ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν γυπῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἐπιφυλάσσομαι νὰ γράψω ἐν ἀρμοδιωτέρῳ καιρῷ τὰ δέοντα, ἔπεμπεν οὗτος τακτικῶς κατ' ἔτος εἰς Μέτσοβον οὐχὶ μικρὰ χρηματικά ποσά, ἅτινα διενέμοντο αὐτοῖς ὡς δωρεὰ ἐκ μέρους τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκείσε ἐπιτρόπων αὐτοῦ. Πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἀπεφάσισεν οὗτος καὶ ἤρξατο τὴν δι' ἰδίων του δαπανῶν ἀνέγερσιν λαμπροῦ διὰ σχολεῖα ἀρρένων τε καὶ θηλέων οἰκοδομήματος ἐν Μετσόβῳ· ἀλλ' ἀτυχῶς ἐμποδισθὲν τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν, ἔμεινεν εἰς ἣν μέχρι τοῦδε ὑπάρχει κατὰστασιν, τουτέστι μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, δαπανηθέντων ὑπὸ τῶν ἐκείσε ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἑκατὸν ἐξήκοντα χιλιάδων γροσίων! Διὰ δὲ τῆς ἀπὸ 20 Νοεμβρίου 1855 μυσικῆς διαθήκης αὐτοῦ, κατετεθείσης εἰς τὸν ποτὲ συμβολαιογράφον Ἀθηνῶν Δ. Σουτσον, ἐκληροδότησεν εἰς μὲν τὴν κοινότητα τῆς πεφλημένης αὐτῷ πατρίδος Μετσόβου ἑκατὸν ἑνδεκα χιλιάδας καὶ ἑξακοσίας δραχμὰς, αἵτινες κατετέθησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν καὶ ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν πληρόνεται εἰς δημοδιδασκαλὸς καὶ μία δημοδιδασκαλισσα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων καὶ νεανίδων Μετσόβου καὶ πρὸς διάδοσιν τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ ἐκρίζωσιν τῆς ἐπικρατούσης τοπικῆς διαλέκτου, τῆς Βλαχικῆς καλουμένης· εἰς δὲ τοὺς συγγενεῖς καὶ ἑνδεεῖς συμπατριώτας του ἄφησεν ἀρκοῦντα κληροδοτήματα εἰς χρήματα, ἅτινα ἕκτοτε διενεμήθησαν αὐτοῖς. Εἰς Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου, τὴν χώραν ταύτην τῆς εὐδαιμονίας του, διὰ

τῆς πρὸς αὐτὸν μεγίστης τοῦ ἀντιβασιλέως Μεχμέτ Ἀλῆ εὐνοίας πολλοὺς μὲν ὁμογενεῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπηλευθέρωσεν, οἳ οἱ ὁ Δημ. Βαϊτάνης, ἀντιπρόσωπος τῆς μνησθείσης Τραπεζῆς ἐν Λαμῖα, ὁ Ἰδομενεὺς Βιτώρης, μεγαλέμπορος Ἀλεξανδρείας κλπ., πολλοὺς δὲ ἀπεκατέστησεν εὐδαίμονας διὰ τῆς συνδρομῆς του, οἳ οἱ οἱ Κωνσταντῖνος Νάτζιος, Στέργιος Γκόδοβας, Κυριάκος Τσαπέκος, Α. Χατζῆ Σωτήρης, Νικόλαος καὶ Θεόδωρος Τοῦλαι, Ἀχιλλεὺς Τηλεμαχίδης, Κυριακὸς Βαρδάκας, Ἀθέρωφ, Ναχαμάν Ἰσραϊλίτης κλπ., οὐκ ὀλίγον ἐπροστάτευσεν ὡς Γενικὸς τῆς Ἑλλάδος Πρόξενος τὰ τῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων συμφέροντα, ἐδώρησεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σχηματισθεῖσαν καὶ ἀνθοῦσαν ἤδη Ἑλληνοαἰγυπτιακὴν Κοινότητα ἐκτεταμένας γαίας, ἐφ' ὧν τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ σπουδαίᾳ αὐτοῦ συνδρομῇ ἀνηγέρθη ὁ ἱερός τῆς Εὐαγγελιστρίας ναὸς, καὶ ὠκοδόμησε καὶ ἐπαρκῶς ἐπροίκισεν ἐξ ἰδίων του τὰ ἐκεῖσε ἀρρένων καὶ θηλέων λαμπρὰ σχολεῖα, τὰ «Τοσιτζαῖα Σχολή» καλούμενα, ἅτινα ἀείποτε ἐθεώρησεν οὗτος καὶ εἶνε ὄντως τὸ φυτώριον, ἐξ οὗ βεβαίως θέλει διαδοθῇ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐν γένει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀφρικὴν ἥ τε ὀρθόδοξος ἡμῶν θρησκεία καὶ ὁ ἑλληνισμός· τὴν δὲ ἐποπτεῖαν τῶν καθιδρυμάτων τούτων ἀνέθεσε διὰ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Κοινότητος ταύτης εἰς τὸν κατὰ καιροὺς Γενικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐν Αἰγύπτῳ Πρόξενον ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προσεγγίσεως τῶν ὁμογενῶν ἐν γένει πρὸς τὴν ἐλευθέραν γωνίαν τῆς πατρίδος Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τούτων ὁ Μιχαὴλ Τοσίτζας, βεῦγνωμονὼν τὴν πόλιν τῆς Μακεδονίας, ἐνθα τὸ πρῶτον ἐμπορικὸν στάδιόν του μετῆλθε, τὴν Θεσσαλονίκην, ἱκανὰς χιλιάδας

δραχμῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν αὐτῆς σχολεῖον διὰ τῆς μνησθείσης διαθήκης του ἐκληροδότησε, δι' ὧν ἐλπίζεται ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἐλληνισμὸς ἱκανοὺς προμάχους, οἵτινες νὰ συντρίψωσι τὴν ἐπικινδύνως ἀπὸ τινῶν ἤδη ἐτῶν κατ' αὐτοῦ ὑψωθείσαν εἰδεχθῇ τοῦ Σλαυϊσμοῦ κεφαλὴν. Εἰς τὰς κλεινάς δὲ Ἀθήνας, τὰ Ἱεροσόλυμα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων, πρὸς τὰ ὅποια πᾶσα ἐλληνικὴ καρδία ἀτενίζει, ἵνα δι' αὐτῶν κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τῆς ἐπαγγελίας τόπον, ἐγκατέλιπε διὰ τῆς μνησθείσης διαθήκης του δια μὲν τὴν καθωράισιν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ταύτης δέκα χιλιάδας ταλλήρων, αἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐδαπανήθησαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, διὰ δὲ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐν αὐταῖς ἀνεγειρομένου μεγαλοπρεποῦς Σχολείου τῶν ὠραίων καὶ βαναύσων τεχνῶν τοῦ μνησθέντος ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νικολάου Στουρνάρη ἑκατὸν χιλιάδας ταλλήρων γαλλικῶν, αἵτινες κακῶς διεχειρίσθησαν, ὥς ἀπέδειξεν ὁ μνησθεὶς ἀδελφός μου Στέργιος διὰ τῆς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 372 φύλλῳ τῆς ἐνταῦθα ἐκδομένης ἐφημερίδος «Ἑθνικὸν Πνεῦμα» δημοσιευθείσης διατριβῆς αὐτοῦ, ἣν οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐτόλμησε ν' ἀναιρέσῃ· ἱκανὰς δὲ χιλιάδας δραχμῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, εἰς τὸ Ἀρσάκειον, εἰς τὸ Νοσοκομεῖον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐθνικὰ καθιδρύματα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ταφέν τὴν 5 Νοεμβρίου 1856 ἐν τῷ πρώτῳ Νεκροταφείῳ αὐτῆς, ἐφ' οὗ τόπου ἀνηγέρθη εἷτα ἐκ Πεντελικοῦ μαρμάρου ὁ ὑπάρχων ἤδη μεγαλοπρεπὴς τάφος αὐτοῦ, δι' ὃν τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδες δραχμῶν πρὸς ἐμφύχωσιν τῆς ἐλληνικῆς καλλιτεχνίας ἐδαπανήθησαν.

«Ὁ δὲ ἀδελφός αὐτοῦ Θεόδωρος Τοσίτζας ἀνήγειρε

τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐλληνικὸν φερώνυμον νοσοκομεῖον, διὰ τὸ ὅποιον οὐκ ὀλίγα ἐξ ιδίων του ἐδαπάνησε. Μόνος ὁ Κωνσταντῖνος Τσιτζίτσας ἀδελφός του οὐδὲν οὐδαμοῦ ἀγαθοεργὸν διέπραξατο ἔργον, διότι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἦτο τὸ πᾶν δι' αὐτόν· ἀλλ' ὁ μὲν Μιχαήλ, καίτοι ἄτεκνος, ἔμεινεν ἀθάνατος, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν πρόοδον μόνον τῆς οἰκογενείας του ἐλπίζει τὴν διαιώνισιν τῆς μνήμης του.

»Διατελῶ μὲ τὴν διαθεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου.

»Ἐν Ἀθήναις, τὴν 18 Μαρτίου 1874.

»Ο συμπατριώτης ὑμῶν

»Δ. ΤΟΣΙΤΖΑΣ,

»Δικηγόρος.»

Б. КОУМДАРЪ.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ

ΚΑΙ

ΑΔΕΛΦΟΙ.

Τὸ ἐπώνυμον *Κουμπάρης* δὲν εἶναι ἀρχαῖον. Ὁ πατὴρ τοῦ Κυριακοῦ ἐκαλεῖτο μὲν Χατζῆ Δημητράκης Κατακουζηνός, ἐγεννήθη δ' ἐν τῇ πόλει Μεσημβρίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῷ 1723· ἦτο ἐκ τῶν εὐπόρων καὶ σημανόντων· ἐχρημάτισε μάλα ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ προεστὼς ἡ δημογέρων καὶ ὠνομάσθη *Κουμπάρης* διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν·

Συνήθειαν εἶχε νὰ δέχεται εὐχαρίστως πᾶσαν πρόσκλησιν πρὸς βάπτισιν τέκνου· τοσαῦτα δὲ ἦσαν ἐν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς περιχώροις τὰ ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντα, ὥστε παρὰ τῶν πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων ἐκαλεῖτο *Κουμπάρος*, τουτέστιν ἀνάδοχος τέκνου. Ὁ ἐκ τῆς πνευματικῆς λοιπὸν ταύτης συγγενείας τίτλος κατέστη τόσον γενικός, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἀπεδόθη αὐτῷ καὶ ὡς ἐπώνυμον οἰκογενειακόν. Λέγεται δὲ, ὅτι ἦτο ἀνὴρ εὐσεβής, ἔχων καὶ σύζυγον ὁμοίαν, καλουμένην Σουλτάναν. Ἀποβιωσάσης ταύτης, ὁ Χατζῆ Δημητράκης ἡ *Κουμπάρης* περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἐγκατέλειπε τὰ τε ἐγκόσμια, τὰ τέκνα καὶ τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθῶν, ἐνθα ἐχειροτονήθη μεγάλοςχημος καὶ ἀπεβίωσεν ὑπέρ γηρως τῷ 1821.

Πρὸ τούτου ὁμῶς ἔσχε μετὰ τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ συζύγου Σουλτάνας τρεῖς υἱούς, τὸν Κυριακόν, γεννηθέντα τῷ 1760· τὸν Ἀλέξανδρον, γεννηθέντα τῷ 1763· καὶ τὸν Σταμάτιον, γεννηθέντα τῷ 1778. Ἔσχε δ' ἐπίσης καὶ ἕξ θυγατέρας, ὧν ἄγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα. Κύριον μὲν ἐπάγγελμα εἶχε τὸ ἐπιτόπιον ἐμπόριον· ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ πατρίς αὐτοῦ εἶναι πόλις παράλιος, ἔχουσα καὶ ναυτικόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χατζῆ Δημήτρης ἡ Κουμπάρης εἶχε καὶ πλοῖα τινὰ ἰδιόκτητα, δι' ὧν μετήρχοντο τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον· διώκουν δὲ τὰ πλοῖα αὐτοῦ τὸ μὲν πρῶτον συνεταιροὶ ἢ ἔμμισθοι πλοίαρχοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἅμα ἡλικιωθέντες· τούτου δ' ἕνεκα ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ Κουμπάρη παιδείαν μὲν γραμμάτων σμικρὰν ἐκέκτηντο, ἐγίνωσκον ὁμῶς κάλλιστα τὰ ἀναγκαζοῦντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ὁ πρωτότοκος Κυριακὸς ἐπὶ πολλὰ μὲν ἔτη μετήλθε τὸ διὰ τῶν ἰδιοκτῆτων αὐτοῦ πλοίων ἐμπόριον, ταξιδεύων· ἔπειτα δὲ, κερδίσας ἱκανὰ χρήματα, τῶν μὲν πλοίων διευθυντὰς διώρισε συνεταιροὺς ἢ τοὺς ἀδελφούς· αὐτὸς δ' ἐγκατέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετήρχετο ἐκεῖ μονίμως τὸ ἐμπόριον· μετ' οὗ πολὺ προσεκαλέσατο παρ' αὐτῷ καὶ τοὺς δύο μικροτέρους ἀδελφούς καὶ δὲν ἐβράδυνε ν' ἀναδειχθῇ εἰς τῶν σημαντικωτέρων ἐμπόρων τῆς πρωτευούσης τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς τινὰ δὲ ὑπεράσπισιν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων του καὶ ἐξασφάλισιν τῆς τε περιουσίας καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως ἐκ τῶν παντοειδῶν καταπιέσεων καὶ κινδύνων, ἅτινα ὑφίσταντο τότε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευόμενοι, ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης ἐφρόντισε νὰ ἐξοικειωθῇ τὴν εὐνοίαν τοῦ πρέσβους τῆς Αὐστρίας, γε-

νόμενος καὶ ὑπήκοος τῆς Δυνάμεως ταύτης· ἀλλ'ὁ Κυριακὸς ἐγίνωσκε κάλλιστα, ὅτι οὐδεμία ξένη προστασία, οὐδεμία ἀλλοεθνῆς ὑπηκοότης καὶ οὐδεμία ὑπεράσπισις ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὅσον ἡ τῶν κατὰ καιροὺς ἰσχυόντων ἐν τῷ τόπῳ Ὁθωμανῶν καὶ ἰδίως ἡ τῶν Γενιτσάρων. Τούτων λοιπὸν τὴν εὐνοίαν ἐκαλλιέργει ὅσον ἐδύνατο πλείότερον ὁ Κουμπάρης.

Μεταξὺ τῶν ἰσχυόντων τότε ἦτο καὶ ὁ διαβόητος Καρὰ Ἀλῆς, ὁ διαπρέψας καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ ἀξιώθεις ἐκεῖ τῆς εὐνοίας καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, στρατηγοῦ τότε ὄντος, καὶ ὁ γενόμενος μετὰ ταῦτα ἀρχιναύαρχος καὶ καταστραφεὶς τέλος ἐν Χίῳ ὑπὸ τοῦ Κανάρη. Μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου Ὁθωμανοῦ συνέδεσε στενὴν φιλίαν ὁ Κουμπάρης. Ἀλλ' ἐν Τουρκίᾳ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οὐδὲν ἀξίωμα, οὐδεμία προστασία καὶ οὐδεμία εὐνοία ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε νὰ προστατεύωσι καὶ ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν τῶν Σουλτάνων, ἡ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐξυφαινομένων ραδιουργιῶν καὶ συκοφαντιῶν τῶν ἀντιμαχομένων ἐπιρροῶν. Ἐνεκα δὲ ταύτης τινὸς ἰδιοτροπίας ἡ ραδιουργίας ὁ Καρὰ Ἀλῆς ὑπέπεσεν εἰς Σουλτανικὴν δυσμένειαν, καθεῖρχθη εἰς τοὺς Ἑπτὰ Πύργους καὶ διέτρεχεν ἀπὸ σιγμῆς εἰς σιγμὴν προφανὴ κίνδυνον νὰ φονευθῇ. Ταῦτα μαθὼν ὁ Κουμπάρης, ἔσπευσεν εἰς σωτηρίαν τοῦ φίλου καὶ ἐπήρκεσε τῷ ὄντι νὰ τὸν δραπετεύσῃ διὰ τινος τῶν ἰδιοκτῆτων αὐτοῦ πλοίων. Τοῦτο ὑπῆρξε παραίτιον τοῦ νὰ διασώσῃ ὁ Κουμπάρης πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐκ προφανεστάτου κινδύνου σφαγῆς, ὥς περ κατωτέρω λεχθήσεται τοῦτο. Ἐκτοτε, φαίνεται, ἡ Θεία Πρόνοια προπαρεσκεύασε μέσα τινὰ πρὸς σωτηρίαν ὀλιγίστων τοῦλάχιστον ἐκ τῶν μεγάλως

διακινδυνεύσαντων ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανῶν.

Ὁ Καρὰ Ἀλῆς, διαφυγὼν τότε διὰ τῆς δραπετεύσεως τὸν κίνδυνον, ἐξευρε βραδύτερον τρόπους, δι' ὧν καὶ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν ἔλαβε καὶ εἰς μεγαλείτερα ἀξιώματα προήχθη· ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε ἐπαύσατο νὰ εὐγνωμονῇ πρὸς τὸν Κουμπάρην, καὶ νὰ παρέχῃ αὐτῷ πᾶσαν προστασίαν καὶ συνδρομήν. Μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Κουμπάρης ἦλθεν εἰς γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχιφαρμακοποιοῦ τοῦ Σουλτάνου Κωνσταντίνου Καβάκου, μέγα ἰσχύοντος παρ' αὐτῷ τε καὶ παρὰ τοῖς ἐν τοῖς πράγμασιν· ἐν τῷ γάμῳ αὐτοῦ ὁ Κουμπάρης προσεκαλεσε καὶ τὸν φίλον Καρὰ Ἀλῆν. Οὗτος δὲ τοσοῦτον ζῶηρόν εἶχε τὸ αἶσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης, ὥστε τὸ πολυτιμότερον αὐτοῦ κειμήλιον ἐδωρήσατο τῇ νύμφῃ· ἦτο δὲ τοῦτο ἀριστεῖον χρυσοῦν, παριστῶν τὸν Ναπολέοντα μαχόμενον ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τῶν Μαμελούκων· τοῦ μεταλλείου τούτου κατεσκεύασεν ἐπίτηδες ὁ Ναπολεὼν ὁμοιά τινα, καὶ διένειμεν ἰδιοχείρως ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν σὺν αὐτῷ ἀγωνισαμένων καὶ διαπρεφάντων, ἐν οἷς κατελέγετο, ὡς εἴπομεν, καὶ ὁ Καρὰ Ἀλῆς. Τὸ ἀριστεῖον λοιπὸν τοῦτο μετεποίησε τότε οὗτος εἰς ταμπακοθήκην, ἐπλήρωσεν αὐτὴν μαργαριτῶν καὶ ἐδωρήσατο τῇ νύμφῃ ὡς γαμήλιον δῶρον, σωζόμενον καὶ ἄχρι τῆς σήμερον παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ Κουμπάρη.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1818 οἱ ἀδελφοὶ Κουμπάρη διήγον βίον ὅλως εἰρηνικόν, πλουτοῦντες ὅσον ἐδύναντο, καὶ μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῆς εὐπραγίας τοῦ ἰδίου αὐτῶν γεννήτορος. Τότε δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἀπεφάσισαν νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολῆς, τὴν ἐδραν τῶν Σουλτάνων, ἔ

στίαν καὶ κέντρον τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν των· ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διείδον, ὅτι ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν ἐκεῖ ἐμπόρων δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε νὰ εὐδοκιμήσωσιν, οὔτε ἀλλαχοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κατηχήσωσιν τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν των. Εἷς μὲν τῶν πρώτων, εἰς οὓς ἀπετάθησαν τότε ἦτο ἀναντιρρήτως καὶ ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης. Τοῦτον δὲ κατήχησε, κατὰ Φιλήμονα, ὁ Παναγιώτης Σέκερης⁽¹⁾ βραδύτερον, τῷ 1819, ὁ Γ. Π. Κορφινὸς κατήχησεν ἐν Ἰσμαϊλίῳ τὸν Σταμάτιον Κουμπάρην καὶ ἔτι βραδύτερον ὁ Ἰωάννης Ἀμβροσίου κατήχησεν ἐν Ὁδησσῷ τὸν Ἀλέξανδρον Κουμπάρην.

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ Κουμπάροι ἐδειχθησαν τοσοῦτον ἐνθερμοὶ ζηλωταὶ πρὸς διάδοσιν τῶν μυστηρίων τῆς ἐταιρίας καὶ εὐδόωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς, ὥστε κατέστησαν αὐτοὶ οὗτοι κέντρον ἐνεργείας. Βραδύτερον γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης διωρίσθη παρὰ τῆς ἀγνώστου Ἀρχῆς καὶ ἔφορος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐταιριστῶν διὰ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου·

«Τιμῶτατε κύριε Κυριακὲ Κουμπάρη!

«Μολονότι πρὸ πολλοῦ ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς ἡ φήμη τῆς φιλογενείας σου, καὶ διὰ τοῦτο ἐτρέφομεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν θεῖόν τινα ἔρωτα δι' αὐτήν, μολοντοῦτο καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ 26 Αὐγούστου 1818 γράμμα τῆς φιλίας σου ὅχι μόνον ἐδιπλασίασε τὴν χαρὰν καὶ τὸν πόθον, ἀλλ' ἐπεκύρωσε καὶ τῆς φήμης τοῦ; ἡχοῦς. Τὸ ἔθνος, φίλε, τοιαῦτα μέλη ζητεῖ, καὶ ἡ πατρίς τοιαῦτα τέκνα, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν τι, λαμπρότητα.

(1) Ἰδὲ Φιλήμονος ἱστορικὸν δοκίμιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως Τομ. Α, σελ. 398.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐφθασεν ἐκείνη ἡ εὐτυχὴς ἐποχὴ, καθ' ἣν ἀνάγκη νὰ ἐκλεχθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ γνήσιοι, ἀναγγέλλομεν καὶ τῇ φιλογενεῖαί τῃς, ὅτι τὸ πᾶγμα, πρὸς τὸ ὅποιον σκοποῦμεν, ὑπάρχει κατορθωτὸν καὶ εὐκόλον· διότι τὸ πρῶτον μέσον τῶν τοιούτων κατορθωμάτων εἶναι ἡ ἐπιμονή, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἡ γεννικιότης τῶν φρονημάτων, τὰ ὅποια ὅτι φυλάττει ἡ φιλία σου, δὲν ἀμφιβάλλομεν. Λοιπὸν μὴ πτοεῖ ! Συμβεβηθὺς εἰς τοῦτο ἀπείρους θέλομεν ἔχει, καὶ πρῶτον τὸν ἄγιον Θεόν, καὶ ἐπομένως ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, τὰ ὅποια θρυμμάζοντα διὰ τὴν ἐλεεινὴν αὐτὴν ὑπομονὴν μας, ἐφθασαν πλέον νὰ μὴ μᾶς θεωροῦσιν ὡς ἀπογόνους τῶν ἀθανάτων προγόνων μας. Καὶ κατ' ἰδίαν κρίνοντες καὶ ἡμεῖς τὸ πᾶγμα δὲν θέλομεν εὖρει ὅτι ἀδίκως μᾶς καταδικάζουσι· καθότι πότε καὶ εἰς ποῖον μέρος ἐζήτησε τὸ Γένος μὲ κοινὴν φωνὴν τὰ ἀναντιρρήτα τῆς ἐλευθερίας του προνόμια, καὶ δὲν εἰσηκούσθη; Ποία ἄλλη ἦτον ἡ αἰτία ἡ ἐμποδίζουσα τοσούτους χρόνους τὴν τοιαύτην εὐλογωτάτην καὶ δικαιωτάτην ζήτησίν του, εἰμὴ ἡ ἐσχάτη ἀμάθεια, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο τὸ ἔθνος καταβεβυσμένον; Τώρα ὅπου δόξα τῷ ἁγίῳ Θεῷ, τὸ σκότος ἐκεῖνο τῆς ἀμαθείας ἐξέλιπε καὶ ἤρχισε τὸ Γένος νὰ αἰσθάνηται τὴν ἐλεεινὴν στάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, καὶ νὰ καταγίνεται διὰ τῆς μαθήσεως καὶ παιδείας νὰ γνωρίζῃ τὰ δικαιώματά του, καὶ νὰ προβαίῃ γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς τὸν φωτισμὸν του, δὲν χρειάζεται ἄλλο παρὰ μίαν κίνησιν, διὰ νὰ καταλάβῃ τόσον, ὅπόσας δεξιωτάτας περιστάσεις ἐκ τῆς διχονοίας καὶ ἀπρονοησίας του πολλάκις ἔχασεν, ὅσον καὶ τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν ὅπου θέλει λάβῃ ἅμα μὲ τὴν κίνησίν του, καὶ ἐπομένως πόσον ἡ ἐπιτυχία ἔσεται ἄφρευκτος.

«Διὰ νὰ γένῃ λοιπὸν αὕτη ἡ κίνησις καὶ ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον, πρέπει νὰ ἔχωμεν χρήματα. διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἐξοικονόμησιν ἐνεκρίθη νὰ συστηθῇ μία κοινὴ ἑθνικὴ κάσσα, ἐπηρευομένη ἀπὸ τοὺς ἐγκριτωτέρους καὶ φιλογενεστεροὺς τῶν πραγματοτευτῶν τοῦ ἔθνους, οἵτινες, καὶ αὐτοὶ ὄντες μέλη τῆς

Ἐταιρίας, νὰ προφθάνωσι μὲ τὰ ἐναποταμιευόμενα χρήματα εἰς τὰς χρείας τῆς Ἐταιρίας. Ἐγένετο λοιπὸν τὸ σχέδιον ταύτης τῆς Κάσας, τὸ ὁποῖον θέλει παρέρησιασθῇ πρὸς τοὺς αὐτόθι ὁμογενεῖς. Ἰζητήθη δὲ, καὶ ὅθεν ἔδει, ἡ ἀνήκουσα βοήθεια καὶ ὑπεράσπισις, καὶ ἐχορηγήθη ἀφθόως, καὶ ἤρξαντο πολλοὶ νὰ καταγράψωσι τὰ ὀνόματά των. Συσκεφθῆτε λοιπὸν μετὰ τῶν ἡμετέρων αὐτόθι ἐμπόρων καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, καὶ καταβάλετε κάθε φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν διὰ τὴν ἀπαιτουμένην καταγραφὴν τῶν συνδρομητῶν.

*Πρὸς τοῦτοις εἰδοποιουμέν σοι, ὅτι διωρίσθη παρ' ἡμῶν Γενικὸς Ἐπίτροπος τῶν πραγμάτων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ὁ σεβαστὸς ἀνὴρ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς διαταγὰς προτρέπομεν ὅλα τὰ μέλη νὰ ὑπακούουν, ἀναφερόμενα πρὸς τὴν Ἐκλαμπρότητά του» (1).

*Ἦτο δὲ ὁ Κουμπάρης μετὰ τοῦ Μαύρου, τοῦ Μάρμπα καὶ Σέκερη καὶ ταμίας πάντων τε τῶν μουσικῶν ἐγγράφων καὶ αὐτῶν τῶν χρημάτων τῆς ἐταιρίας. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου· «Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ γράμματος δηλοποιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος ἡκαπετὰν Ἡλίας Πανάς μεθ' ὁρκου, ὅτι τὰ διάφορα ἡγράμματα, τὸ βιβλίον τῆς Κάσας μετρητῶν, καὶ ἀποδείξεις διαφόρων διὰ μετρητὰ, εἶχον λάβει καὶ ὅλα αὐτὰ ἐμπιστεύθησαν καὶ ἔδωσαν εἰς ἐμὲ οἱ Κύριοι Ἐκποροι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Κυριακὸς Κουμπάρης, Σ. Β. Μαῦρος καὶ Ἰωάννης ἡ Μάρμπα, διὰ νὰ ἔχω φυλαγμένα καὶ κρυμμένα διὰ τὰ ἐνδεχόμενα μέσα εἰς τὸ Βριγαντῖνον Ὀδησιάνη, ὡς καὶ τὰ εἶχα κρυμμένα εἰς ἀσφαλὲς μέρος κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν ῥηθέντων Κυρίων Ἐφόρων» (2).

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ὑπὸ Ἰωάννου Φιλήμονος, Τ. Α', σελ. 200—201.

(2) Ἰδὲ Ἀπομνημονεύματα Σπηλιάδου, Τομ. Γ, σελ. 515.

Πόσῃν δὲ σπουδαιότητι ἀπέδιδον ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἑταιρίας εἰς τὸν ζήλον, τὴν νοημοσύνην καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Κυριακοῦ Κουμπάρη, ἐξάγεται ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ιδίως ἀναθέσεως τῆς ἐκτελέσεως μεγίστου σχεδίου. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸν ἀνέδειξαν πρωτεύοντα γενικὸν ἔφορον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὀφείλοντα ἐκεῖθεν νὰ ἐφορεύῃ ἐπὶ πασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐφοριῶν. Τοῦτο δὲ τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀρθροῦ τοῦ ὅλου σχεδίου·

«Ἄρθρον 10'. Ἐστὶ γράμματα ἀναγκαιὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον κρίνομεν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γενικοὺς Ἐφόρους, κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἑθνικῆς Κάσας, τοὺς κυρίους Κυριακὸν Κουμπάρην, Σπυρίδωνα Μαῦρον καὶ Ἰωάννην Μπαρμπαν, τὰ ὁποῖα νὰ δίδουν τὴν ἄδειαν εἰς τὴν ἐντιμότητά των νὰ λαμβάνωσιν ἀπὸ τὰ κατοικοῦντα μέλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλοις τὰ συνεισφερόμενα χρήματα, διὰ νὰ ἀπαντῶσι τὰς χρεῖας τοῦ ἔθνους· ἐπειδὴ μὲ τὴν δύναμιν τῶν γραμμάτων αὐτῶν ὅχι μόνον θέλουν γνωρισθῇ καθολικοὶ ἔφοροι τῆς Ἑθνικῆς Κάσας ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀδελφότητα, ἀλλὰ θέλουν γίνῃ φιλοτιμότεροι καὶ προθυμότεροι εἰς τὸ ἔργον τους» (1).

Ἀκολούθως δὲ ἀνέθηκαν αὐτῷ τὴν φροντίδα ν' ἀναστατώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, νὰ πυρπολήσῃ τὸν τουρκικὸν στόλον ἐν τῷ Βοσπόρῳ, νὰ γίνῃ κύριος τῶν ἐν αὐτῷ φρουρίων, νὰ καθυποτάξῃ τοὺς γενιτσαίρους, νὰ ἐκθρονίσῃ τὴν βασιλεύουσαν ὀθωμανικὴν δυναστείαν καὶ νὰ ἐνθρονίσῃ ἀντ' αὐτῆς χριστιανικὴν. Τοῦτο ἴσως θὰ φανῇ ὑπερβολή, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐδημοσιεύθη τὸ σχέδιον, οὗτινος μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς μόνον ἄρθρα·

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως ὑπὸ Ἰω. Φιλήμονος, Τ. Α', σελ. 55.

«Ἄρθρον Δ'. Ἐνεκεν λοιπὸν τούτου σᾶς συμβουλευόμεν νὰ δοκιμάσετε τὸν Καπετὰν Κωνσταντῇ Γκιοῦστον, διοικητὴν τοῦ στόλου· καὶ ἐὰν ᾔνιχι τῷ ὄντι φιλόπατρις, τὸν ψηφίζομεν ἀπὸ τὴν σήμερον ναύαρχον, τὸν ὅποιον παρακκλοῦμεν ὄχι μόνον νὰ κάμῃ τὴν περιγραφὴν ἐκάστου πλοίου καὶ νὰ στρατολογήσῃ, καθ' ὃν τρόπον ἡξεύρει, ἀλλ' ἐν καιρῷ νὰ ἐξομαλύνῃ τὴν προσβολὴν μετὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν νυκτερινῶν φυλακῶν. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν γνωρίζετε, ὅτι κλίνει εἰς τὸ ἐναντίον φρόνημα, φροντίσατε ὅπως οἴδατε, τὸ συμφέρον, καὶ ἐξομαλίσατε τὴν ὁδὸν ἄλλεστρόπως.

«Ἄρθρον Ε'. Εἰς Μπεσίκτασι, καθὼς πολλάκις συνειθίζετο, ἐὰν εὐρεθῶσιν ἐν ἡ δύο βασιλικά πλοῖα, αὐτὰ κρίνομεν συμφέρον εἰς τὸ νὰ καταληφθῶν δι' ἑκατοντάρχων μας συγχρόνως μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ στόλου· διὰ τὸ ὅποιον ὑποχρεοῦμεν τὸν Ναύαρχον νὰ ἐκλέξῃ ἄνδρας ἀξίους, καὶ ἐν καιρῷ προσβολῆς νὰ δώσῃ τὸ ἀναγκαῖον σημεῖον. Τὸ αὐτὸ λέγομεν, ἐὰν κατὰ τύχην εὐρεθῇ εἰς τὸν λιμένα ἐν καὶ περισσότερα πολεμικά, ἐλθόντα ἐξωθεν ἢ μέλλοντα νὰ ἐκπλεύσουν· ἐπεὶδὴ κυριεύοντες ταῦτα ἔτοιμα, δὲν ἀπαντῶμεν σχεδὸν οὐδεμίαν δυσκολίαν.

«Ἄρθρον ΣΤ'. Ὅταν ἐλθῇ ἡ τελευταία ἡμέρα, οἱ χιλιάρχοι πρέπει νὰ διορίσωσι τοὺς ἑκατοντάρχους τῶν καὶ λοιποὺς ἀξιωματικούς, νὰ διατάξουν τὸν στρατὸν εἰς τὰ πλησίον τοῦ στόλου μέρη, κάμνοντες τὰς χρειώδεις παραγγελίας. Μέρη πλησιάζοντα καὶ ἀνύποπτα ἀπὸ μὲν θαλάσσης θεωροῦμεν, ὅσα φιλικὰ πλοῖα τύχωσιν εἰς Καλαφάτ-γερὶ καὶ εἰς τὴν ἀντικρὺ αὐτοῦ γραμμὴν ἕως τὸν Μπαλατὰν. Τὸ Χάσκιοι μάλιστα φαίνεται ἀρμόδιον. Διὰ τοῦτο φροντίσατε ἐκεῖ νὰ παραχειμάσουν δέκα φιλικὰ πλοῖα τοῦλάχιστον, ἐπεὶδὴ ἐκεῖθεν τὸ ρεῦμα καὶ ὁ ἥρ' εὐκόλως θέλει σύρῃ τὰς βάρκας μας εἰς τὸν στόλον, καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια πλοῖα θέλει βάλῃ εἰς ἐνέργειαν. Ἀπὸ ξηρᾶς δὲ εἶναι τὸ Σταυροδρόμιον καὶ τὰ λεγόμενα Ταταῦλα. Πλὴν τὸ μακρὸς τοῦ διαστήματος ἡμπορεῖ νὰ προξενήσῃ θόρυβον· διὸ

περὶ τούτου, σὰς εὐρισκόμενοι πλοσίον καὶ θεωροῦντες μὲ τὰ σωματικὰ ὄμματα, ἐκλέξατε τὸ συμφέρον. Ἐτι ὁ Μπαλατᾶς, τὸ Φανάρι, τὸ Τζουμπαλί ἡμπεροῦν νὰ κρύψουν ἱκανούς· πλὴν δι' αὐτοὺς πρέπει νὰ ἐτοιμάσῃτε φιλικὰ νησιώτικα καΐκια, ἐλλιμενισμένα πλοσίον εἰς τὰ ἐκεῖ λιμάνια ὡς ἀνύποπτα· τὰ ὁποῖα, εἰς δὲν εἶναι φιλικὰ, ἀλλ' ἦναι καὶ μισθωτὰ σοφιστικῶ τῷ τρόπῳ, καὶ ἐν καιρῷ μεταχειρίζονται ἀκόπως εἰς τὸ σκοπούμενον. Σημειώσατε ὅμως, ὅτι πρέπει οὗτοι νὰ κρύπτονται ἐν καιρῷ τῆς τελευταίας νυκτὸς εἰς αἰλικὰ παραθαλάσσια ὁσπῆτια. Πρὸς τούτοις δὲ μὴ δώσατε πίστιν μήτε εἰς τὸν ἀγιώτατον ἀσκητικώτατον καὶ φιλογενέστατον καλόγηρον, οὔτε εἰς τοὺς στενοὺς φίλους αὐτῶν.

Ἄρθρον Ζ'. Τούτων δὲ οὕτω διαταχθέντων, κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐν διωρισμένη ὥρᾳ νυκτὸς δύνανται ἅπαντες νὰ κινηθῶσιν εὐτάκτως πανταχοθεν πρὸς τὸ σκοπούμενον, καὶ νὰ προφθίσουν τάχιστα καὶ ἀνεπείσθητα εἰς τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν. Δι' αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα ἀνάγκη πᾶσα τὸ νὰ ἐτοιμάσῃτε εἴκοσι τοῦλάχιστον ἢ εἰκοσιπέντε πλοῖα ἀπὸ 8 ἕως 16 κανονίων, ἐφωδιασμένα καλῶς καὶ ἔχοντα κατὰ τὸ ποσὴν τῶν κανονίων ἀναλόγου καὶ τοὺς στρατιώτας· ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρα, τὰ μικρότερα διὰ τὸ ἀνύποπτον, πρέπει νὰ βαλθοῦν εἰς τὴν σειρὰν ἀπὸ Γενί-καπί ἕως Ὀδοῦν καπησί· τὸ δὲ πῶς καὶ πότε στέκει εἰς τὴν φρόνησιν τῶν ἀξιωματικῶν μας. Δέκα τὰ μεγαλύτερα καὶ πολυπληθέστερα ἀπὸ Καλαφάτ-γισί ἕως Τοπχανῶν ἀναμῖξ μὲ τὰ ἄλλα. Ὅταν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη ἔχομεν αὐτὰ τὰ πλοῖα, ἡμποροῦμεν νὰ φοβηθῶμεν; Ὅταν ἀρχήσωσι μὲ τὰ κανόνια καὶ τουφέκια νὰ πυροβολῶσι, ποῖος τολμᾷ νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ νυκτὸς; Ἀλλ' ἐὰν εὐρεθῶσιν ἄρματομένα ἐχθρικά πλοῖα καὶ κυριευθῶσιν ἐξ ἐφ' ὅδου, τί πνοὴ μένει εἰς τὸν ἐχθρόν; Λοιπὸν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν εὐκόλως καὶ ἀκινδύνως, ἀνάγκη, ὡς εἵπομεν, νὰ ἔχῃτε προετοιμασμένα τὰ ῥηθέντα πλοῖα εἰς τοὺς εἰρημένους τόπους, διὰ

ν' ἀρχίσουν εὐθὺς τὴν φωτιάν, ὅταν ὁ στόλος κυριευθῇ· ἔτι δὲ, καὶ διὰ τὰ ἔχουν εὐκαιρίαν οἱ ἡμέτεροι νὰ τραβήξωσι τὸν στόλον, ὅπου συμφέρει, καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν· τοῦ ὁποίου γενομένου, καὶ ὁ ἐχθρὸς θέλει τρομάζει τόσον, ὥστε ἀπελπιζόμενος κατὰ θάλασσαν θέλει χάσει τὸ ἐν δεύτερον τῆς ζωῆς του.»

« Ἄρθρον Η'. Καιρὸν πρέπει νὰ ἐκλεξήτε νυκτερινὸν καὶ ἀνεμώδη, βορρᾶ πνέοντος, διὰ νὰ βοηθῇ τὰ πλοῖά μας νὰ κινῶνται καὶ νὰ πυροβολοῦν, νὰ θρέψῃ τάχιστα τὰς πυρκαϊάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ βάλῃτε διὰ γνωπτῶν μέσων, ὅπου συμφέρει, διὰ νὰ τρέξῃ ὁ ἐχθρὸς ἐκεῖσε καὶ ν' ἀφήσῃ ἄδεια τὰ μέρη, ὅσα συμφέρει νὰ προκαταλάβῃτε. διὰ νὰ δυνηθῇτε δι' αὐτῶν νὰ χειρώσῃτε εὐκολώτατα καὶ ὅλην τὴν μητρόπολιν.

« Ἄρθρον Θ'. Ἐὰν ὁ στόλος κατοικητῇ ἀπὸ ὀλίγους φύλακας καὶ εἶναι τρόπος, οἰκονομουμένων αὐτῶν, νὰ κυριευθῇ ἡσύγως, ἐν ᾧ ὅλοι εἶναι βυθισμένοι εἰς ὕπνον, πρὸ τῶν πυρκαϊῶν συμφέρει νὰ ἐπιχειρησθῇ τὴν κατάληψιν τοῦ στόλου· ἐπειδὴ, ὅταν γένουν ἐκεῖνα, νὰ τρέχουν οἱ περισσότεροι εἰς τὴν φωτιάν, ἀλλὰ μὲν καὶ ἄλλοι τόσοι ἔξυπνοι εἰς θάλασσαν, οἱ ὅποιοι, καὶ ἂν δὲν ἤμποροῦν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ὁρμὴν μας, πλὴν εἶναι ἱκανοὶ θορυβοῦντες νὰ διαδώσουν τὸ πρᾶγμα, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὴν υποχείρωσιν τοῦ τυράννου, τὴν ὁποίαν συμφέρει νὰ φροντίσῃτε. Λοιπὸν σεῖς ὄντες πάντοτε παρὼν εἰς περιστάσεις πυρκαϊῶν, κάμντε ἐπιστάσιν εἰς αὐτὸ τὸ ἄρθρον· καὶ ἂν ᾖ εὐκολὸν πρὸ τῶν πυρκαϊῶν νὰ κτορθωθῇ ἡσύγως ἡ κατάληψις τοῦ στόλου, καλῶς· εἰ δὲ, πρέπει νὰ ἐνεργήσῃτε μίαν ἀνήκουστον πυρκαϊάν εἰς τὸ Σκούταρι κατὰ τὴν ἐ, ὥραν τῆς νυκτός, ἀπ' οὗ τρέξουν οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ τὰ τάγματα τῶν καὶ ἀδειάσουν ἀπὸ εὐρωστότερα τῶματτα, ὅσα μέρη ζητοῦμεν νὰ κυριεύσωμεν, τότε κινηθῇτε ὁρμῶντες εἰς τὰ σκοπούμενα, διὰ νὰ υποχειρώσῃτε τάχιστα.»

« Ἄρθρον Ι'. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπομεν περὶ πυρκαϊῶν, παραγγέλλομεν, ὅτι συγχρόνως πρέπει νὰ βαλθῇ μίαν καὶ εἰς τὸ Ἰσάρι

ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος, καὶ ἑτέρα περὶ τὰ μέσα τοῦ Νεοχωρίου συγχρόνως ἔμως, διὰ νὰ μὴ ἔχουν καιρὸν νὰ νοήσουν οἱ χωριανοὶ τὰ τῆς πόλεως, μήτε αὐτοὶ τὰ ἐκείνων, καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσουν πολλῶν ἐχθρῶν τὴν ὁρμὴν εἰς τὴν πόλιν. Ἐάν δὲ καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος συγχωρῇ τὸ συμφέρον καὶ ὁ καιρὸς, ὅς βαλθῇ καὶ ἐκεῖ τετάρτη πυρκαϊκά. Ἡ δὲ πέμπτη πρέπει ἐκ τοῦ προφανοῦς, μετὰ τὸ γενέσθαι ταῦτα πάντα, νὰ τεθῇ περὶ τὰ μέσα τῆς πόλεως ἀπὸ ἡμετέρους στρατιώτας.»

«Ἄρθρον ΙΑ'. Εἰς κυριεύσιν τοῦ ταρσανᾶ πρέπει νὰ διοργανίσῃτε καὶ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ μπάνιον σκλάβους, ὥστε τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ διακόψωσι τὰς ἀλύσεις των, ἵνα βαστάξωσι τοὺς παρακοιμωμένους φύλακας, ἢ νὰ τοὺς οἰκονομήσωσι, ἂν ὁ καιρὸς ἐπιτρέψῃ. Ταῦτα πρέπει νὰ ἐνεργῶνται πάντοτε φρονίμως, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ τί ἐναντίον. Τοιουτρόπως θέλετε κυριεύσει ἀναμφιβόλως τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπελπισία πολλάκις ἐνεργεῖ, ὅσα δὲν ἐλπίζει ὁ κατακτητὴς, διὰ τοῦτο αὐτὸς νὰ ᾔῃαι Προμηθεὺς, διὰ νὰ μὴ γείνῃ Ἐπιμηθεὺς.»

«Ἄρθρον ΙΒ'. Περὶ δὲ στερεᾶς, ἐὰν ἐσεῖς διορίσῃτε ἐκ τῶν φρονιμωτέρων κασάπηδων χιλιάρχους καὶ ἑκατοντάρχους, καθ' ὅν τρόπον εἶπουν καὶ εἰς τὸ ναυτικόν, εὐκόλως αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἡμποροῦν νὰ ἀναπληρώσουν ὅχι μόνον πέντε χιλιάδας, τὰς ὁποίας νομίζομεν ἱκανὰς, ἀλλ' ἔτι καὶ περισσοτέρας. Ἐξ αὐτῶν εἶναι πολλοὶ εἰδεασμένοι. Κοινολογήσατε καὶ εἰς αὐτοὺς τὰς ὑποσχέσεις μας περὶ τῶν γυναικῶν, τέκνων καὶ ἀδελφῶν αὐτῶν, ὅτι θέλουν νομιζωνταί τέκνα τῆς πατρίδος, καὶ ὅτι θέλουν τρέφονται ἐπὶ ζωῆς των ἐκ τοῦ κοινοῦ.»

«Ἄρθρον ΙΓ'. Οἱ πεζοὶ οὗτοι ἀξιωματικοὶ πρέπει πρότερον νὰ κατασκοπεύσουν ὅλα τὰ μέρη, ἵνα ἐν καιρῷ βαστάξουν ἐξ αὐτῶν τὰ συμφερότερα, διὰ κτυποῦν πανταχόθεν ἀνδρείως τὸν ἐχθρὸν, καὶ νὰ τὸν βαστοῦν σχεδὸν εἰς ἐντελῇ πολιορκίαν· ἐπειδὴ τότε τοιουτρόπως ὁ τύραννος βλέπων ἑαυτὸν πολιορκη-

μένον, καιόμενον καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ θάλασσαν. ἐπειδὴ δὲν ἔχει κἀστρα πρὸς τὸν ἄρσανα, μήτε κατὰ ξηρὰν, ἐπειδὴ αἱ ἐδικοὶ μας φυλῆττοντες καλῶς τὰς θύρας· καὶ κάθε ὥραν πολλαπλασιαζόμενοι, θέλουν παραστήσει ἓνα πολυάριθμον στρατὸν, ταῦτα πάντα βλέπων καὶ ἀπορῶν, τόσον θέλει τρομάξει, ὥστε τὴν ἰδίαν ἢ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἔσται ἀναγκασμένος νὰ ἐκλέξῃ ἐν ἀπὸ τὰ τρία, ἢ τὴν φυγὴν ἢ νὰ παραδοθῇ ἢ νὰ κατῇ μὲ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του.» (1)

Τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἀπέκρουσεν ὁ Κουμπάρης καὶ οἱ συνέφοροι αὐτοῦ· τούναντίον μάλιστα ἀνεδέχθησαν καὶ νὰ ἐκτελέσωσι· χρήματα μόνον ἐζήτησαν πρὸς τοῦτο καὶ τρεῖς ἐμπείρους ἀρχηγοὺς πολεμικοὺς, κατὰ τὸ ἐξῆς ἐγγραφον· «Ἐξὸν δὲ τῆς τοιαύτης χρηματικῆς ἀνάγκης ἔχομεν καὶ τὴν (ἥς οὐκ ἄνευ) ἀνάγκην ἀπὸ τρεῖς ἐμπείρους ἀρχηγοὺς πολεμικοὺς, δύο στεριανοὺς καὶ ἓνα θαλασσινόν (ἂν ᾗν' ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν περισσοτέρους), τοὺς καλλιτέρους καὶ ἀξιωτέρους, διὰ νὰ βάλουν τὰ πράγματα εἰς τάξιν καὶ νὰ κινήσουν τὴν μηχανὴν εἰς τρόπον, ἐπαγγελλόμενον ἀναπόφευκτον τὴν καλὴν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρημάτων μας ἐναντίον τοῦ Τυφῶνος. Τοιούτους ἀνθρώπους ἐδῶ δὲν εὐρίσκομεν. Ἐχομεν ὅπως οὖν τὸν Ἄρην, ἀλλὰ χρειαζόμεθα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐπάναγκες, ὁμοῦ μὲ τὰ χρήματα νὰ μᾶς προσθάσῃτε τὸ ὀγλιγωρότερον καὶ τοὺς τοιούτους ἀρχηγοὺς, διὰ νὰ μὴ τρέχωμεν χωρὶς βάσιν.

«Κρίνομεν πρὸς τούτοις εὐλογον νὰ σᾶς εἰπῶμεν, ὅτι ὁ στόλος τοῦ βαρβάρου εἶναι τὸ συστατικώτερον τῶν

(1) Ἰδὲ Δοκίμ. Ἱστορ. Ἑλλ. ἔπην. ὑπὸ Φιλήμονος τομ. α', σ. 61—65.

»δυνάμεών του ὡς πρὸς ἡμᾶς, διότι μ' αὐτόν, ὡς δὲν
 »σᾶς λανθάνει, μπορεῖ νὰ παραβάλλῃ μέγιστα ἐμπόδια
 »εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν μας. Ἐπειτα μπορεῖ νὰ
 »πλεύσῃ διὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος. ἂν δὲν μπορέσῃ νὰ κα-
 »τορθώσῃ τίποτε ἄλλο ἐδῶ, κ' ἐκεῖ, οὐαὶ καὶ ἀλλοίμο-
 »νον εἰς τοὺς ἀδελφούς μας! ληλατεῖ, κατακαίει, ἀ-
 »φανίζει νήσους, παράλια καὶ πλοῖα, πανταχοῦ ἐπιφέρει
 »φθορὰν καὶ θάνατον, καὶ προξενεῖ ἀπειρα κακὰ εἰς τὸ
 »Γένος. Διὰ ταῦτα εἶναι ἀναγκαιότατον πρὸ πάντων,
 »ἤτοι νὰ πυρποληθῇ ὁ στόλος, ἢ νὰ κυριευθῇ παρ' ἡμῶν
 »καὶ στοχασθῇτε, ποίαν χρεῖαν ἔχομεν ἀπὸ ἀνθρώπους
 »ἀξίους καὶ ἀπὸ χρήματα, διὰ νὰ καταβάλωμεν τὸν ἐχ-
 »θρὸν καὶ νὰ ὑπερβῶμεν τὰς δυσκολίας. Εἶναι δὲ τῆς
 »ἀρίστης φρονήσεως νὰ ἐκραγῇ συμφώνως ἡ μηχανὴ
 »εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη· καὶ τότε,
 »ἀφανιζομένου κατὰ πρῶτον τοῦ στόλου καὶ κυριευομέ-
 »νων τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως, εὐκολώτατα τότε
 »ἔπειτα λαμβάνει τέλος αἷσιον καὶ χωρὶς αἵματοχυσίας
 »μεγάλῃς. Ὁ βάρβαρος ἔχει τὴν πρόληψιν, ὅτι ἡγγικεν
 »ἡ ὥρᾳ. Τὸ γράφουν τὰ κιτάρια του. Ἐχει καὶ ὅλας
 »τὰς ἐκ τοῦ δεσποτισμοῦ μοχθηρίας· καὶ, ἅμα ὅπου πά-
 »θῃ τὴν παραμικρὰν δυσυχίαν, ἀπώλετο εἰς τὸν αἰῶνα.
 »Αὐτὰ εὐρήκαμεν κατὰ τὸ παρὸν συμφέροντα. Συμ-
 »βουλεύσατέ μας καὶ ἡ ἀδελφότης σας, καὶ προσφθάσα-
 »τέ μας καθ' ὅλα βοήθειαν διὰ τὴν ἱεράν μας πατρίδα.
 »Ὑγιαίνειτε!

»Κωνσταντινούπολις 13 Νοεμβρίου 421. Οἱ ἀδελφοί σας

»(ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ) 43ο8η40α 4ε69ηο3α

»(ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΥΡΟΣ) α93η3ψ87 Ε. 6ηξο8α

»(ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΜΠΑΣ) 38η73α 69ηο793α»(1)

(1) Ἰδὲ ἱστορ. δοκ. περὶ τῆς ἐλλ. ἐπαν. ὑπο Φιλῆμ. Τ. Α, σελ.

Ἄλλὰ τὸ μὲν σχέδιον τοῦτο, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐξετελέσθη· ὁ δὲ Κουμπάρης, προβλέπων ὅσα ἐμελλον νὰ συμβῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, προπαρεσκεύασε δι' ἰδίου αὐτοῦ πλοίου τὴν διάσωσιν τοῦ Πατριάρχου, μεθ' οὗ πρὸ χρόνων εἶχε σχέσεις στενάς, συνενοεῖτο πάντοτε καὶ συνεσχέπετο περὶ τῶν πρακτέων ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τοῦ καταδιωγμοῦ τῶν χριστιανῶν· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἐνέδωκεν, εἰπὼν, ὡς γνωστὸν, καὶ ὡς περ καὶ ἀλλαχοῦ εἵπομεν τοῦτο «*āmeiron ēra ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἀπωλέσθαι*»⁽¹⁾· βραδύτερον ἐπῆλθον αἱ σφαγαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τότε ὁ Κουμπάρης ἀνέλαθεν οἰκοθεν νὰ ἐκτελέσῃ ἕτερον καθήκον, νὰ σώσῃ δηλαδὴ ὅσους πλείστους ἐκ τοῦ προφανοῦς κινδύνου σφαγῆς, ἀγχόνης, καταποντισμοῦ ἢ ἄλλης θανατώσεως. Τὸ καθήκον δὲ τοῦτο ἐξετέλεσε μεθ' ὅσης προθυμίας, μετὰ τοσαύτης νοημοσύνης, δραστηριότητος καὶ ἐπιτυχίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρέθησαν ἢ προσεκλήθησαν ἐπίτηδες τότε τινὰ τῶν ἰδιοκτητῶν πλοίων του· ὑπῆρχον εὐτυχῶς καὶ ἕτερα, ἅτινα ἐδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Κουμπάρης πρὸς τὸν φιλάνθρωπον τοῦτον σκοπόν. Συνάμα δ' ἐνθυμήθη καὶ τὴν φιλίαν τοῦ μέγα ἰσχύοντος τότε φίλου του Καρὰ Ἀλῆ, καὶ ἐπωφελήθη αὐτῆς θαυμασίως.

Παραβλέπων πάντα προσωπικὸν κίνδυνον (καὶ μὴ νομίσῃ τις, ὅτι δὲν ἐκινδύνευον τότε οἱ ξένης δυνάμεως ὑπῆκοοι πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ· πᾶς ὁ εὐρεθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε καὶ μὴ ὢν Ὀθωμανός, διέτρεχε μέγιστον κίνδυνον. Ἰταλὸς πλοίαρχος ἀπηγγονίσθη εἰς Σμύρνην, διηγεῖται ὁ αὐτόπτης μάρτυς Ῥαφενέλλος⁽²⁾· ἐν

(1) Ἰδὲ Βίον Παράλληλιν, Τομ. Α', σελ. 60.

(2) Ἰδὲ Histoire des événements de la Grèce par Raffenelle, tome ottulnaire pag. 243—265.

δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπεκεφάλισαν τότε ἓνα πλοίαρχον καὶ ἕξ ναύτας, μετενεχθέντας ἐκ Δούλτσης, εἰ καὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ Αὐστριακὴν σημαίαν, λέγει ὁ Φιλήμων⁽¹⁾. Παραβλέπων, λέγομεν, πάντα προσωπικὸν κίνδυνον τότε ὁ Κουμπάρης, ἔσπευδε πρὸς περίσωσιν ὁμογενῶν· ὅσους δ' ἐδυνήθη νὰ εὔρῃ ζῶντας ἢ τοὺς καταφυγόντας εἰς αὐτόν, ὠδήγει εἰς ἓν τῶν ἐν τῷ λιμένι ἰδιοκτητῶν ἢ γνωρίμων πλοίων. Ἐπειδὴ δὲ ἀνευ φερμανίου οὐδὲν πλοῖον ἐξήρχετο τοῦ Βοσπόρου τότε, φερμανιον δὲ δὲν ἐδίδετο, ἂν μὴ προηγείτο ἡ λεπτομερὴς ἔρευνα τοῦ πλοίου, μὴ τυχὸν ὑποκρύπτονται ἐν αὐτῷ χριστιανοί, ὁ Κουμπάρης ἀντικατέστησε τήν τε ἔρευναν καὶ τὸ φερμανιον διὰ τοῦ φίλου του Καρὰ Ἀλῆ, ἀρχιναύάρχου ὄντος τότε ἡ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν.

Ἄμα ἡτοιμάζετο πρὸς ἀπόπλουν πλοῖόν τι, ἔμπλεον προσφύγων, ὁ Κουμπάρης ἐξητεῖτο παρὰ τοῦ Καρὰ Ἀλῆ καθάξην τινὰ ἢ ὑπάλληλον αὐτοῦ, ἵνα ἐρευνήσῃ τὸ πλοῖον καὶ προπέμψῃ αὐτὸ πέραν τῶν ἐν Βοσπόρῳ φρουρίων. Οἰκοθεν δ' ἐννοεῖται, ὅτι ὁ μὲν Καρὰ Ἀλῆς χάριν τοῦ σώσαντος αὐτόν ἄλλοτε φίλου του δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀρνηθῇ τοιαύτην αἴτησιν· ὁ δὲ Κουμπάρης ἐφρόντιζε νὰ ζητῇ ὀνομαστὶ ἐκείνους ἐκ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Καρὰ Ἀλῆ, οὓς ἦτο ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος, ὅτι ἐδύνατο νὰ δωροκῆσῃ. Οὗτοι λοιπὸν εἰσῆρχοντο μόνον πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ τύπου εἰς τὸ πρὸς ἐκπλουν πλοῖον· διαβαίνοντος δὲ τούτου ἐκ τῶν φρουρίων, οἱ δωροδοκηθέντες ὑπὸ τοῦ Κουμπάρη ὑπάλληλοι τοῦ Καρὰ Ἀλῆ Τοῦρκοι, γνωστοὶ ἄλλως τοῖς φρουροῖς, ἐφώναζον μακρόθεν «τὸ πλοῖον εἶναι ἐλεύθερον πρὸς ἐκπλουν.» Κατὰ τὸν

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορ. Ἑλλ. ἐκκλ. ὑπὸ Φιλήμονος, Τ. Γ', σελ. 234.

τρόπον τοῦτον ὁ Κουμπάρης ἐπῆρκεσε νὰ φορτώσῃ τότε διὰ προσφύγων καὶ νὰ πέμψῃ εἰς Ὀδησσὸν οὐκ ὀλίγα πλοῖα. Τοῦτο δὲ τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ἐξῆς αὐθεντικοῦ καὶ τρόπον τινὰ ἐπιστήμου ἐγγράφου· «Διὰ τοῦ παρόν-
 »τος ἐνυπογράφου γράμματος ὁμολογοῦμεν οἱ ὑπογε-
 »γραμμένοι, ὅτι ὁ Κύριος Κυριακὸς Κουμπάρης, Γραι-
 »κὸς τὸ γένος, τίμιος ἔμπορος ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν
 »πραστασίαν, κατοικῶν πρὸ χρόνων πολλῶν εἰς Γαλα-
 »τᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κινούμενος ἀπὸ ζήλον
 »φιλογενείας διάπυρον, συνείργησεν ὅλαις δυνάμεσιν εἰς
 »σωτηρίαν ἡμῶν καὶ διαφυγὴν ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς
 »τουρκικῆς θηριωδίας, ἄλλους μὲν ἐξ ἡμῶν ἀποκρύψας
 »πρότερον εἰς ἰδιαιτέραν οἰκίαν, ἄλλους δὲ καὶ ἀμέσως
 »ἐμβαρκαρίσας εἰς διάφορα πλοῖα καὶ ἐπιστατήσας μὲ
 »κίνδυνον τῶν κτημάτων του καὶ τῆς ἰδίας του ζωῆς,
 »ἕως οὗ διεσώθημεν εἰς τοῦτο τὸ φιланθρωπότατον ἁ-
 »συλον τῆς κραταιᾶς Ῥωσικῆς προστασίας. Ὅθεν πρὸς
 »ἀπόδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν πρὸς τὸν φιλόχρι-
 »στον τοῦτον ἄνδρα, ὅστις ἐπροτίμησεν ἀπὸ τὴν ἰδιαι-
 »τέραν του καὶ ἐπικερδῇ ἐμπορίαν του νὰ συγκακουχη-
 »θῇ, καὶ νὰ συγκινδυνεύσῃ, καὶ νὰ συμφυγαδευθῇ καὶ
 »αὐτὸς μὲ τοὺς ὁμογενεῖς του καὶ κατὰ Χριστὸν ἀδελ-
 »φούς του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των, δίδομεν τὸν παρὸν
 »ἡμῶν γράμμα ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφράγιστον.

• 1822 Ἰανουαρίου 17 ἐν Ὀδησσῷ.

»ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΜΟΥΡΟΥΖΗ.

»ΠΡ. Γ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΥΡΟΥΖΗΣ.

• ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ καὶ Καθολικὸς Ἱεροκλήρῳ
 »τῆς Με ἁλῆς Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν
 »Ἐσθόνον Ὁρθόδοξων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν. (Τ. Σ.)

»ΜΑΡΙΑ ΔΟΜΝΑ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ.

»ΡΑΛΛΟΥ ΜΟΥΡΟΥΖΗ.

»ΡΩΣΑΝΔΡΑ ΜΟΥΡΟΥΖΗ.

»ΙΕΡΑΠΟΛΕΩΣ ΦΙΛΟΘΕΟΣ (Τ. Σ.)» (1).

Πρὸς δὲ τούτοις ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας καὶ ἕτερον ἐπίσημον ἔγγραφον, δημοσιευθὲν μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλήμονος, ἀλλ' ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν ταῦθα ἐκ τοῦ πρωτογράφου, φέροντος τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐνὸς ἐκάστου τῶν σωθέντων, ἰδίᾳ χεὶρὶ καὶ διανοίᾳ γραψάντων ταῦτα.

«Ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι Γραικοὶ χριστιανοί, πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, ὁμολογοῦμεν ἐν καθαρῷ συνειδότητι, ὅτι ὁ ἐπιφέρων τὸ πικρὸν Κύριος Κυριακὸς Δημητρίου Κουμπάρης, Γραικὸς τὸ γένος, μεγαλέμπορος τῆς Ἀουστριακῆς προστασίας, κατοικῶν πρὸ πολλῶν χρόνων εἰς τὸν Γαλατῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μᾶς διέσωσεν τὸν παρελθόντα 1821ον χρόνον, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ διωγμοῦ τῶν χριστιανῶν, πρὸς τῶν Ὀθωμανῶν, ἀπὸ τὸν ἀδικον θάνατον.

«Ἡμεῖς εὐρισκόμενοι εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοῦ νὰ γίνωμεν θύματα τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, καθὼς ἐγέναν πάμπολλοι ὁμογενεῖς, συγγενεῖς καὶ φίλοι μας, μὴ ἐπιτυχόντες μέσον νὰ τὸν ἀποφύγωσι, καὶ γνωρίζοντες ὑπὸ πολλὰ πικραδεύματα τὴν φιλογένειαν τῆς φρικτῆς ταύτης, κατεφύγαμεν πρὸς αὐτὸν, ἄλλοι γυμνοί, ἄλλοι διαφυγόντες τὴν φρουράν, ἄλλοι προδωμένοι καὶ ζητούμενοι κατ' ὄνομα ἀπὸ τὴν διοίκησιν, καὶ ἄλλοι μὲ ὅτι ἡ τρομερὰ καὶ φονικὴ περίστασις μᾶς ἐσυγχώρησεν ἀπὸ τὰ κινητὰ μας νὰ φέρωμεν, αὐτὸς ὑποδεχθεὶς ὅλους τοὺς προσφευγόντας μὲ ζῆλον φιλογενείας διέφυγον, καὶ καταφρονήσας ἐπιχειρήσεις, κτήματα καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν ζωὴν ἀφιερῶθη ὅλος διόλου εἰς τὴν θεάρεστον πρᾶξιν τῆς σωτηρίας

(1) Ἰδὲ Δοκίμ. Ιστορ. περὶ τῆς ἑλλ. ἐπαν. ὑπὸ Φιλῆμ. Τ. Β, σ. 302.

τῶν ὁμογενῶν του χριστιανῶν, καθυποβάλλον τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν ἴδιον κίνδυνον, ἐμεθωδεύθη παντοίους τρόπους, παραμνητῶν πολλοὺς ἐνδεεῖς, καὶ ὀρφανὰ, μὲ χρήματα, ἐνδύματα καὶ ζωτροφίας, ἄλλους προμηθεύων διαβατήρια, καὶ ἄλλους ἄλλως, ὥστε χωρὶς δαπάνην μας, μᾶς διέσωσε ἀπὸ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ μᾶς ἐφυγάδευσε μὲ διάφορα πλοῖα εἰς διχφόρους λιμένας τῆς ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ γενικότερα ὅσα ἤλθον εἰς Ὀδησσὸν εἶναι τὰ ἀκόλουθα· πρῶτον τοῦ πλοιάρχου Ἀντωνίου Πεταλᾶ Μαράτου, μὲ σημαίαν ῥωσικὴν μὲ ψυχὰς ἐξήντα, δεύτερον τοῦ πλοιάρχου Παναγῆ Καληγὰ μὲ σημαίαν ῥωσικὴν μὲ ψυχὰς ἑκατὸν σαράντα μίαν, τὸ ὅποιον ἐπιδόθη ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκοντο μέσα εἰς αὐτὸ, καὶ ἐμποδίσθη παρὰ τῆς διοικήσεως διὰ νὰ ἐρευνηθῇ, ἀλλὰ διὰ συνεργείας τοῦ εἰρημένου Κουμπάρη διέφυγε τὸν προφανέστατον κίνδυνον· τρίτον τοῦ πλοιάρχου Ἀντωνίου Νίκοιτιτς μὲ σημαίαν Ἀουστριακὴν μὲ ψυχὰς ἑκατὸν ἐνδεκα· καὶ πολλὰ ἄλλα μερικῶς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἤλθον εἰς Ὀδησσὸν, καὶ ἄλλα εἰς ἄλλους λιμένας τῆς Μαύρης καὶ Ἀζοφικῆς θαλάσσης.

«Ὁ φιλογενέστατος οὗτος ἄνδρας, δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τὴν φιλάνθρωπον καὶ θεάρεστον πρᾶξιν τῆς σωτηρίας τῶν ὁμογενῶν του χριστιανῶν, εἰμὴ, ὅταν προδωθεῖς δι' αὐτὰς τὰς φυγαδεύσεις καὶ φοβηθεῖς κατέφυγε καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὴν οἰκογενεαὴν του εἰς τοῦτο τὸ φιλάνθρωπότητον ἔκφυλον τῆς κραταιᾶς Ῥωσικῆς προστασίας, ἐγκαταλείπων τὰς ἀκινήτους καὶ πολλὰς κινητὰς περιουτίας του, καὶ τὸ ἐμπόριόν του.

«Πρὸς ἀπόδειξιν λοιπὸν τῆς ἀπειλουμένης ἡμῶν εὐγνωμότητος, ὅσοι ἐκ τῶν δικσωθέντων, διὰ τῆς συνεργίας του, εὐρέθημεν ἐνταῦθα, οἱ ὅποιοι εἴμεθα μέρος τῶν ὄλων, διδομεν τὸ πᾶρόν ἡμῶν μαρτυρικὸν ἐνυπόγραφον.

«Ὁδέσσα τῇ 17 Ἰανουαρίου 1822.

«Καὶ γὰρ μετὰ τῆς οἰκογενεαῖς μου συμποστούμενης εἰς ψυχὰς

δώδεκα, διεσώθην διὰ τοῦ αὐτοῦ προδοθέντος Καραβίου Κ. Καλιγᾶ, καὶ ὁμολογῶ τὴν ὧς ἄνω συνέργειαν τοῦ Κυρίου Κυριακού Κουμπάρη.

Σπυρίδων Κωνσταντᾶς.

«Ὁ ὑποσημειούμενος μετὰ τῆς οἰκογενείας μου, συμποσούμενης εἰς ψυχᾶς ἑξ, διεσώθην διὰ τοῦ αὐτοῦ προδοθέντος καραβίου τοῦ Κ. Π. Καλιγᾶ, καὶ ὁμολογῶ τὴν ὧς ἄνωθεν συνέργειαν τοῦ Κυρίου Κυριακοῦ Κουμπάρη.

Δημ. Α. Παππαθανασίου.

«Μαριώρα Βασιλίου Σχοινᾶ μετὰ τῆς φαρμείας μου εἰς ἑξ ψυχᾶς συνομολογῶ μετὰ τῶν κυρίων Κωνσταντᾶ καὶ Δ. Παπᾶ.

«Ἐλέγκω Θ. Νικολάου Λεβίδου μετὰ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν μου συνομολογῶ μετὰ τῶν κυρίων Κωνσταντᾶ καὶ Δημήτριον Παπᾶ.

«Δημήτριος Μειμάρογλου ὡσαύτως.

«Δημήτρης Λεονάρδου δηκσοθης μετὰ τὸ πλῆλον τοῦ πληάρχου Ἀντωνίου Νηκολήτς βεβαiono τα ἀνωθεν.

«Διασωθεῖς καὶ ἐγὼ μετὰ τὸ ἴδιον καρᾶθην βεβαιω τὰ ἀνωθεν.

Νικολας Αθανασίου

«Καγὼ μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Σικρλάτου διασωθεῖς μετὰ τὸ πλοῖον τοῦ πλοιάρχου Ἀντωνίου Νηκολητς βεβαιω ἐν καθαρᾷ συνηθῆσει τὰ ἀνωθεν

Κωνστ. Σεβαστόπουλος.

«Καγὼ διασωθῆς μετὰ τὸ πλῆλον, τοῦ πληάρχου Ἀντωνίου Νηκολήτς βεβαιω τὰ ἀνωθεν.

Ἀθανάσιος Βασιλείου.

«Καγὼ μετὰ τῆς οἰκογενείας μου συμποσούμενης εἰς ψυχᾶς ἑξ διασωθεῖς μετὰ τὸ πλοῖον τοῦ καπετάν Ἀντωνίου Πεταλᾶ Μαράτου. Βεβαιω τὰ ἀνωθεν.

Ἀγγελῆς Σιλήβεργος

«Καγὼ μετὰ τῆς οἰκογενείας μου συμποσούμενης εἰς ψυχᾶς ἑξ διασωθεῖς μετὰ τὸ πλοῖον τοῦ καπετάν Ἀντωνίου Πεταλᾶ Μαράτου βεβαιω τὰ ἀνωθεν.

Ἀλέξ. Ρουσόπουλος.

«Μὲ τὸ ἴδιον καράβι διεσώθη ἡ οἰκογένειά μου συμποσουμένη εἰς ψυχὰς τέσσαρες καὶ βεβαιῶ.

Παναγιώτης Σέκερης.

«Καγὼ μετὰ τῆς οἰκογενίας μου συμποσουμένης εἰς ψυχὰς ἑπτὰ ἤτοι νούμερον 7 διασώθημεν μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Καπετάν Ἀντωνίου Νικόλιτζη βεβαιῶ ἐν συνηδίᾳ τὰ ἄνωθεν.

Χ. Γεώργιος Ζῶν Κωνσταντινουπολίτης.

«Χρῆστος Χ. Γεωργίου βεβαιῶ.

«Καγὼ μὲ τὸν υἱόν μου καὶ ἄνθρωπόν μου διασωθεῖς μὲ τὸ μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Καπετάν Ἀντωνίου Νικόλικ βεβαιῶ τὰ ἄνω.

Αἰζαρος Α. Σίμου.

«Καγὼ μετὰ τῆς οἰκογενίας μου, συμποσουμένης εἰς ψυχὰς ἑπτὰ, νούμερο 7 διασωθεῖς μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Καπετάν Ἀντωνίου Νικόλιτζ βεβαιῶ ἐν συνηδίᾳ τὰ ὀπίσθεν καὶ ἄνωθεν.

Σωτήριος Χ. Γεωργίου.

«Μαν. Θεοχάρη, καγὼ διασωθεῖς μὲ τὸ ἴδιον πλοῖον βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

«Νικολάκης Θεοχάρη, καγὼ διασωθεῖς μὲ τὸ ἴδιον καράβι βεβαιῶ τ' ἄνωθεν.

«Καγὼ μὲ ἄλλους δύο ἀνθρώπους μου διασωθεῖς μὲ τὸ πλοῖον τοῦ πλοιάρχου Ἀντωνίου Νικόλιτζ, βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Χρῆστος Χειμῶνας.

«Διασωθῆς καὶ ἐγὼ μὲ τὸ καράβι τοῦ Καπετάν Ἀντωνίου Νικόλιτζ βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Μιχαὴλ Ἀναγνωστάκης Κρής.

«Καγὼ διασωθεῖς μὲ μίαν ψυχοπαίδαν μου καὶ μίαν καλογραίαν μὲ τὸ καράβι τοῦ Καπετάν Δομένικου Φουτζίλα βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Ἑλένη Βλάχαλη.

«Διασωθεῖς καὶ ἐγὼ μὲ τὸ καράβι τοῦ Καπετάν Δομένικου Φουτζίλα βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Σμαράγδα Γρηγορίου.

« Διασωθῆς καὶ ἐγὼ μὲ τὸ καράβι τοῦ Καπετὰν Ἀντωνίου Νίκολιτζ βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Παναγιώτης Κωνσταντίνου.

« Δικαιοῦς καὶ ἐγὼ μὲ τὸ καράβι τοῦ Καπετὰν Ἰωάννη Μάρκοβιτζ βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

Πάγκαλος Ἀντωνίου

« Καὶ γὰρ διασωθεῖς μὲ τὴν οἰκογένειάν μου συνοποσούμενην εἰς ψυχὰς ὀκτὼ, ἤτοι 8 μὲ τὸ πλοῖον τοῦ πλειάρχου Δομένικου Φουτζίλα βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν

Κωνστ. Θωμά.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὁ δ' ἐν Ὁδησσῷ Σταμάτιος Κουμπάρης ἔγραφε τότε τὰ ἑξῆς· « Ὁ ἀξίος λύπης Χαντσερῆς μόνον μὲ 100 ρουμπιέδες ἦλθε... Ἐπῆγα εἰς τὸ κάστρον φορέματα διὰ τὸν Καραταῶν.... Δὲν εὐκαιροῦμεν εἰς τὸ νὰ οἰκονομοῦμεν διὰ φορέματα νὰ τοὺς ἀλλάξωμεν. » Σχεδὸν ἔδωκα καὶ τὴν γοῦνά μου. Ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως τὰ μεσάνυχτα τρέχω εἰς ταῖς λάσπαις καθάλα, καὶ μὲ φαίνεται νὰ εὐρίσκωμαι εἰς μπάλους. Τόσῃν εὐχαριστήσιν λαμβάνω, ὅταν στοχάζωμαι, ὅτι περιποιοῦμαι τοὺς πᾶδελοφούς μας, ὅπου ὠμοφρόνεσαν, ἀφίνοντες κάθε ἡσυχίαν τοὺς... Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ Διοίκησις... ἐζήτησε νὰ βιζιτάρῃ τὰ ῥωσικὰ παρτίδα· ὁμως ἐστάθη ὁ Στρώγανωφ καὶ δὲν ἄφησε... Αὐτοὺς ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ὁ ἀδελφός μου τοὺς φευγατίζει»⁽¹⁾.

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρις οὗ ἐδύνατο νὰ πράξῃ τι πρὸς σωτηρίαν ἄλλων· ἔπειτα δὲ

(1) Ἰδὲ ἱστορ. δοκ., Ἑλλ. ἐπαν. ὑπὸ Φιλήμονος, Τ. Β, σελ. 323.

ἀπῆλθεν εἰς Ὀδησσόν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμειναν ἀδρανῆς· πρὸς αὐτὸν ἰδίως καὶ τοὺς ὀδελφούς αὐτοῦ ἀπετείνοντο τότε ἅπαντες, γινώσκοντες καὶ λίιστα τὰς διαθέσεις καὶ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν ἐκείνων, πρὸς οὓς ἀπετείνοντο· πρὸς αὐτοὺς διεύθυνε καὶ ὁ μέγας Οἰκονόμος ἐκ Πετροπόλεως τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν·

Φιλογενέστατοι μεγαλέμποροι τῆς Ὀδησσοῦ

Κύριοι Ἀδελφοὶ Κουμπάρη.

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

«Δι' ὑψηλῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐπιταγῆς ἐσυστήθη Κομητά-
τον εἰς συλλογὴν συνεισφορᾶς πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλω-
τισθέντων ὁμογενῶν ἀδελφῶν μας Λίων Κασσανδρινῶν, Κυ-
δωνιατῶν κτλ. Ὁ ἐκλαμπρότατος πρίγκιψ καὶ φιланθρωπό-
τατος ἐπὶ τῆς θρησκείας λειτουργὸς Κύριος Ἀλέξανδρος Νι-
κολαΐδης ὁ Γαλιτσινὸς, συγκαλῶν μὲ τὸν γνωστὸν σας θεῖόν του
ζῆλον ὅλους τοὺς φιλοχρίστους Ῥώσσοις εἰς ταύτην τὴν θεοφι-
λῇ συνδρομῇ, ἐπένευσε νὰ τιμήσῃ μὲ τὴν αὐτὴν πρόσκλησιν
καὶ ὅλους τοὺς ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ κατοικοῦντας μεγαλεμπόρους
Ἕλληνας. Ταύτην δὲ τὴν πρόσκλησιν ἡξίωσε νὰ τὴν προβάλλῃ
ῤητῶς πρὸς τὰ ὀνόματά σας καὶ δι' ἐμοῦ, ὅστις ἐκπληρῶ ἤδη
τὴν προσχγὴν του μὲ πολλὴν μου χαρὰν καὶ μὲ ἐλπίδας χρησᾶς.

«Φίλοι συμπατριῶται! Ὅτι κáμνουν προαιρετικῶς οἱ ἄλλοι
χριστιανοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν αἰχμαλώτων ὁμογενῶν μας, τοῦ-
το εἰς ἡμᾶς γίνεται χρέος ἱερώτατον καὶ ἀπαραίτητον. Ἐὰν
οἱ γενναῖοι Ῥῶσσοι διὰ μόνον τὸ ὁμόπιστον συντρέχουσι φι-
λανθρώπως εἰς ἐξυγορὰν τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ χριστιανῶν πό-
σω μᾶλλον χρεωστούμεν νὰ συμποθυμοποιηθῶμεν ἡμεῖς, οἱ
ὅχι μόνον ὁμόπιστοι, ἀλλὰ καὶ συμπατριῶται καὶ συγγενεῖς μὲ
ἐκείνους τοὺς πολυπαθεῖς ἀδελφούς μας. Ἀγαπητοὶ, ἐνθυμη-
θῆτε τὰς βασάνους τῶν ἀπεσχισμένοι ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν
ἀφηρπασμένοι ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας φορτωμένοι

ἀλύσσοις καὶ κατασχύνῃν, γυμνοὶ, πεινῶντες, ἐλεεινοὶ κινδυνεύουσι συρόμενοι μεταξὺ τῆς ῥομφαίας τοῦ βιαίου θανάτου, καὶ τοῦ φοβεροῦ τῆς ἐξωμώσεως κρημνοῦ. Ἀπὸ τὸ μέσον τῶν πολυειδῶν των βασάνων ἐκτείνουσι τὰς ἡμιθανεῖς των χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς, ἐπικαλούμενοι ταχεῖαν τὴν ἀπολύτρωσιν. Δὲν ἀκούετε, ἀδελφοί μου, τὰς γοεράς των φωνάς εἰς τὸ βάθος τῶν χριστιανικῶν σας ψυχῶν; δὲν βλέπετε τὰ δάκρυά των, φοβερῶς ἀκτινοβολοῦντα ἐν τῷ μέσῳ τῆς φαιδρᾶς καὶ εἰρηνικῆς καταστάσεώς σας; Ἐμπορεῖ ποτε ἡ καρδία σας νὰ μὴ δείξῃ πρὸς αὐτοὺς ὅλην τὴν συμπάθειαν, τὴν ὁποῖαν ἀπαιτεῖ ἀπὸ σᾶς ἡ πίστις, ἡ πατρις καὶ ἡ ἐκκλησία;

αφίλτατοι συμπολίται! γνωρίζω τὰς ἐκ τῶν περιστάσεων ἐπισυμβάσας κοινῶς εἰς τὸ ἐμπορικὸν σύστημα τῶν Ἑλλήνων ἀνωμαλίαις καὶ δυσκολίαις σας· ἀλλ' ὡσαύτως γνωρίζω καὶ τὴν φιλογενῆ καὶ φιλόλεον εὐσπλαχνίαν σας. Καὶ πρόηεν συνεδράμετε γενναίως τοὺς εἰς τὴν Ῥωσσίαν διασωθέντας φυγάδας ὁμογενεῖς μας. Καὶ τώρα ὁ αὐτὸς ζήλος ἅς σας ἐξάψῃ πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων ἀδελφῶν μας. Τώρα μάλιστα εἶναι καιρὸς νὰ δείξητε καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὅλην τὴν ἐκκλησίαν τῶν ὀρθοδόξων, τῶν Ἑλληνικῶν σας ψυχῶν τὴν εὐσέβειαν καὶ φιλανθρωπίαν. Τὰ ὀνόματα τῶν Γραικῶν μεγαλεμπόρων εἶναι γνωστά, ὡς ὀνόματα τιμίων ἀνδρῶν, οἵτινες ζητοῦν τὴν τιμὴν, ὅχι εἰς τὸν νεκρὸν καὶ ἄψυχον πλοῦτον, ἀλλ' εἰς τὴν εὐγενεῖ τῷ πλούτῳ μεταχειρίσιν πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ πλησίον των. Ἐπιβεβαιώσατε, σᾶς παρκαλῶ, τὴν ἀγκυρὴν σας ὑπόληψιν καὶ μὲ τυχὴν τὴν ἀγαθοεργίαν σας. Ἐμπορευόμενοι καὶ κερδαίνοντες τὰ θεῖα ἐλέη εἰς τὴν φιλόξενον τροφὴν μας Ῥωσσίαν, ἀνταπόδοτε τὴν πρόθυμον ὑπακοήν σας, συγκαλούμενοι πρὸς εὐεργεσίαν ὅχι ξένων, ἀλλὰ πάλιν τῶν ἰδίων ὁμογενῶν μας. Ὁ ἐκλαμπρότατος πρίγκηψ περιμένει εὐελπίς τὴν γενναίαν συνεισφοράν σας, νὰ τὴν ἀποστείλῃ παρευθὺς εἰς

τὸ Κομητάτον ὅπου γίνεται φρονίμως καὶ δικαίως ἢ τῶν λό-
τρων συνάθροις καὶ διανομῇ. Ὁ εὐσεβέστατος καὶ κραταιότα-
τος Αὐτοκράτωρ θέλει ἐπαινέσει τὸν φιλάδελφον καὶ χριστιαν-
ικὸν ζῆλόν σας. Ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν θέλει εὐλογήσει τὴν
εὐσπλαγχνίαν σας. Συνδράμετε λοιπὸν ταχέως καὶ δαψιλῶς.
Ἀπόδοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀπεσχισμένους ὁμογενεῖς μας,
εἰς τὰ τέκνα τοὺς γονεῖς, εἰς τοὺς γεννήτορας τοὺς υἱοὺς καὶ
τὰς θυγατέρας, εἰς ὁλοκλήρους ἀθλίαις οἰκογενείαις τὴν ὑπαρξίν
τῶν καὶ εἰς τὸν ἐκυτὸν σας τὴν χαρὰν καὶ τὸν ἀμάραντον
στέφανον, ὅτι ἐγίνετε σωτῆρες τῶν αἰγμυκλώτων ὁμογενῶν σας.
ἡμεῖς Δεκεμβρίου 16 ἐκ Πετροπόλεως.

Ὁ Οἰκονόμος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου
καὶ καθολικὸς ἱεροκλήουζ τῆς Μ. Ἐκκλησίας

ΚΩΝΣΤ. ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗΣ.

Π. Σ. Τὴν φιλόθεόν σας συνεισφοράν στείλετέ την ἀμέσως
εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον πρίγγηπα Γαλίτζινον, ὅστις τὴν περι-
μένει κατὰ τάξιν, διὰ νὰ τὴν ἀποστείλῃ τὸ γρηγορότερον εἰς
τὸ Κομητάτον.

Βραδύτερον ὁ Οἰκονόμος ἐνόμισε καθήκόν του νὰ γρά-
ψῃ πρὸς τοὺς Κουμπάρη καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

*Ἐντιμώτατοι ἀντάδελφοι κύριοι Χ. Κυριακὲ,
καὶ Σταμάτη Κουμπάρη.*

1825, Ἰουλίου 20, ἐκ Πετροπόλεως.

Ἄδεν σὰς ἔγραψα καμμίαν ἐπιστολήν, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησα
ἐκ τῆς Ὁδησσού· καὶ ἴσως ἐκλαμβάνετε τὴν σιωπὴν μου ὡς
σημεῖον λήθης καὶ ἀμνημοσύνης τῶν πρὸς ἐμὲ εὐεργεσιῶν σας.
Ἀλλ' ὄχι ἀγαπητοί! ἂν αἱ περιστάσεις μὲ κάμνουν νὰ σιωπῶ,
δὲν θέλω ὅμως λησμονήσει διὰ βίου τὴν χάριν σας. Ἐχω πάν-
τοτε πρὸ ὀφθαλμῶν μου. Κύριε Χ. Κυριακῶ, τὴν φοβερὰν ἐ-
κείνην στιγμήν, καθ' ἣν καταφυγόντα εἰς τὴν οἰκίαν σου μὲ

ὕπεδέχθης, καὶ μὲ συνώδειςας ἀλλὰ μπρατζέτα ἔως εἰς τὸ πλοῖόν σου, καὶ μὲ παριδωκας εἰς τοῦ φιλιτατοῦ ἀδελφου σου τὴν προστασίαν, καὶ, ὅσον τὸ ἐπὶ σοί, ἐξησφάλισας τὴν κινδυνεύουσαν ζωὴν μου· στιγμὴν, τὴν ὁποίαν, οὔτε νὰ λησμονήσω, οὔτε νὰ ἀνταμείψω πρεπόντως, θέλω δυνηθῇ ποτέ. Ἐνθυμούμαι διὰ πάντα κύριε Σταμάτη τὰς φιλοφροσύνας σου καὶ παρηγορίας, μὲ τὰς ὁποίας καὶ εἰς τὸ πλοῖόν μὲ ἐγκαρδίωνες, καὶ εἰς τὴν Καραντίναν τῆς Ὀδησσοῦ μὲ ἀνέψυχες, καὶ εἰς τὴν εὐγενῆ οἰκίαν σας μὲ περιέβαλπες. Σὰς εἶμαι εὐγνώμων ἀδελφοὶ διὰ βίου δι' ὅλας ταύτας τὰς χάριτάς σας. Ὁμολογῶ τὴν περὶ ἐμὲ φιλογένειαν καὶ φιλανθρωπίαν σας εἰς τοιοῦτον ἐπώδυνον καὶ ἐπικίδυνον καιρὸν, καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ μὲ φρονῆτε πάντοτε εὐκρίσθητον καὶ μνήμονα τοῦ πρὸς τὴν ἀγαπὴν σας τούτου χρέους μου. Κἀνὲν σημεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης μου, κύριοι Λυτάδελφοι, δὲν συνέπεσε μέχρι σήμερον νὰ σὰς δεῖξω· καμμίαν χρεῖαν μου δὲν ἐλάβετε, καὶ ἴσως δὲν θέλετε λάβει ποτέ· ἀλλ' ἔχετε μὲν ἐκ τῆς Θεῆς Προνοίας τὴν ἀμοιβήν, ἔχετε δὲ καὶ ἐκ τῆς ἰδίης σας συνειδήσεως τὴν εὐφρόσυνον ἀγαλλίασιν, ὅτι ἐκάματε καλόν. Ἐμεινε μόνον εἰς ἐμὲ τὸν εὐεργετηθέντα νὰ σὰς πληροφορήσω ὅτι ἐκάματε τὸ καλὸν εἰς ἄνθρωπον, ὅστις τὸ γνωρίζει, καὶ σὰς εὐγνωμονεῖ. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἰς τῶν ὁποίων τὴν σωτηρίαν συνειργήσατε, σὰς εὐγνωμονοῦσι παρομοίως. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ τελειὰ ἀρετὴ δὲν παρκτηρεῖ εὐγνώμονας καὶ ἀγνώμονας· κἀμνεὶ τὸ καλόν, δι' αὐτὸ τὸ καλόν, διότι τὸ ἀγχαπῆ ἀλλ' ἡ εὐγνωμοσύνη ἐκ μέρους τῶν εὐεργετημένων εἶναι φόρος ἱερὸς πρὸς τὴν ἀρετὴν τῶν εὐεργετῶν· φόρος, τὸν ὁποῖον ὅσοι χρεωστοῦντες δὲν πληροῦνουν, ἀπὸ μὲν τοῦ εὐεργέτας τίποτε δὲν ἀφαιροῦσι, διότι τούτων ὁ μισθὸς εἶναι ἀναφείρετος· αὐτοὶ δὲ ἀποδείκνυνται ἀχάριστοι καὶ ἀνάξιοι τῆς ὁποίας ἔλαβον εὐεργεσίας· εἴτε μεγάλης, εἴτε μικρᾶς. Ταῦτα, Κύριοι Κουμπάροι, ἐπρόσθεσα, ὑποπτεῶν, μή πως τινὲς, ἀπὸ τοῦς ὅσους ἐβοηθήσατε νὰ σωθῶσιν ὁμογενεῖς μας, ἐλησμονήσαν τὴν χάριν σας. Ἄν τύχη κανεῖς

τοιούτους, μὴ τὸν συνεισθῆτε ἀγαπητοί. Ἐχετε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀμοιβήν· τὸν ὅποιον ἐμὴ μῆθητε, καὶ ὁ ὅποιος ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Εὐλογητὸν τὸ ὄνομά του, ὅτι σὺ ἡξίωσεν εἰς τοιοῦτον κτιστὸν, νὰ φανῇτε δοῦλοι ἀγαθοὶ τῆς παναγάθου προνοίας του, ἥτις ἠθέλησε νὰ σώσῃ μετὰ τὸ μέτρον σας, ὅτους ἠθέλησεν. Εἴθε πάντοτε νὰ σὺς βοηθῇ εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἁγίου του θελήματος. Κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἀναχωρῶ πρὸς τὸ παρὸν ἐκ Πετροπόλεως εἰς Βιένναν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς οἰκογενείας μου. Σὺς ἀσπάζομαι λοιπὸν ἀγαπητοὶ καὶ ἐκ τῆς θεοσώστου ταύτης Μητροπόλεως, ὡς νὰ σὺς ἔχω παρόντας· καὶ σὺς εὐχομαι θεόθεν πᾶν ἀγαθόν, καὶ πολυχρόνιον ζωὴν. Τὰς εὐγενεστάτας κυρίας Ἀρχοντίσσας καὶ τὰ φίλτατα τέκνα σας εὐχομαι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ μετὰ πάντων τῶν οἰκείων σας· ὅταν γραψῇτε πρὸς τὸν φίλτατον Αὐτάδελφον εἰς Μόσχαν, ὅπου νομίζω, ὅτι διατρίβει ἀκόμη, προσφέρετε παρακαλῶ, καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην του τὰς ἐγκαρδίας μου εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας διὰ τὰς ἰδικιτέρας πρὸς ἐμὲ φιλοφρονήσεις του. Ὑγιάνοιτε καὶ οἱ τρεῖς ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ Κουμπάροι, καὶ εὐτυχεῖτε, καὶ μὴ λητμονεῖτε τὸν διὰ βίου εὐγνώμονα πρὸς τὴν ἐντιμότητά σας, καὶ θερμὸν εὐχέτην πρὸς Κύριον.

ΟΙΚΟΝΟΜ. ΚΩΝΣΤΑΝΤ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗΝ.

Ἐτι βραδύτερον ὁ Κυβερνήτης ἔγραψεν αὐτοῖς καὶ ἄλλοις, ἐν Ὁδησσῷ διαμένουσιν, ἐπισήμως τὰ ἑξῆς·

Ἄριθ. 647.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πρὸς τοὺς ἐν Ὁδησσῷ Βουλγαρινοὺς ὁμογενεῖς.

«Ἐλάβα κύριοι, τὸ ἐξ Ὁδησσοῦ κατὰ τὴν 11 τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου μονολογημένον ἔγγραφόν σας, καθ' ὃ ἡμέρας διέτριβεν εἰς Νευπλίαν ὁ ἐξωχώτατος κύριος Ῥιθοπιέρ·

ροι, διαβάς ἐντεῦθεν διὰ Νεάπολιν. Θεωρήσας τὰ γραφόμενα ὡς ἀντικείμενον σπουδαίας φροντίδος ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὠμίλησα μετὰ τῆς ἐξοχότητός του περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς πραγμάτων, λαβὼν θάσιν τὸ κείμενον τῆς ὑμετέρας ἐκθέσεως καθ' ὅσον ἡ ἐξοχότης του ἐπηρεστήθη νὰ μοι δώσῃ πληροφορίας, ἐνητοχολήθη μὲν ἐγκαίρως, καὶ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐμβριθείας περὶ τῶν νομίμων σας ἀπαιτήσεων καὶ ἔκαμε τὰ ἀναγκαῖα κινήματα εἰς ὀθωμανικὴν Πόρταν· ἀλλ' αὕτη πρὶν νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν παρὰ τῆς ἐξοχότητός του διακοίνωσιν, ἐζήτησε καιρὸν, καθ' ὃν νὰ ἐρευνήσῃ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἰδιοκτησιῶν σας, τῶν ὁποίων αἰτεῖσθε τὴν ἀπόδοσιν, ἢ τὴν ἀποζημίωσιν. Ἐὰν ἔρχ ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διάδοχον τῆς ἐξοχότητός του ἐπαναλάβετε τὰς περὶ τῶν κτημάτων σας νομίμους ἀπαιτήσεις, ἐλπίζομενον εἶναι τὸ νὰ πορισθῇτε ὠφέλειάν τινα ἀπὸ τὸ τοιοῦτόν σας κίνημα, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν θέλει ὑποστηριχθῇ τὸ δίκαιόν σας ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μὲ τὸν δραστικώτερον καὶ τελεσιουργότερον τρόπον.

«Λυπηρὰν μὲν ἀλλ' ἀναγκασίαν ἀλήθειαν βιάζομαι νὰ σας ἐκφράσω Κύριοι, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὸ παρὸν δὲν εἶναι εἰς στάσιν τοῦ νὰ σας προσφέρῃ οὐδὲν ἕτερον παρὰ μῦθον· ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑφίσταται μέχρι τῆς σήμερον, εἰμὴ διὰ τῶν χορηγηθέντων βοηθημάτων, χάρις τῶν συμμάχων αὐτῶν τὴν μεγαλοψυχίαν προσδοκῶσα τὴν συντέλεσιν τοῦ δανείου, τὸ ὁποῖον τῇ ὑπεσχέθησαν νὰ ἐξασφαλίσῃ, βλέπει ἐπαπειλουμένην διὰ τὰς μεγάλας ἐν Εὐρώπῃ περιστάσεις ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου, ὅχι μόνον τὴν στέρησιν τῶν τοιούτων χρηματικῶν βοηθημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνδρολήν τῆς ἀποπαρατώσεως τοῦ δανείου· διὸ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, καίτοι φιλοστόργως ὀρμωμένη καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς μεγάλας καὶ πολυχρόνιους παθόντας συμφορὰς, καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ περισυνάξῃ εἰς τοὺς μητρικούς της κόλπους τόσων βυ-

ζαντινῶν οἰκογενειῶν τὰ ἀξιοπαρηγόρητα λείψανα, δὲν δύναται ἐπὶ τὸ παρὸν νὰ κατορθώσῃ τὰς εὐχὰς τῆς, ἀλλ' ἅμα σὺν Θεῷ προκύψωσι δεξιαὶ καὶ εὐμενεῖς περιστάσεις, καὶ μοὶ γενῇ ἐφικτὸν τὸ νὰ σᾶς χορηγήσω τὴν ἐνδεχομένην ἀντίληψιν, μὴ ἀμφιβηλλετε Κύριοι οὐδόλως, ὅτι θέλω καταβάλλει πᾶσιν σπουδὴν, καὶ ἀγωνισθῇ παντὶ σθένει διὰ νὰ προμηθευθῇ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας ἐντιμὸς ὑπαρξίς εἰς τὸ νόον Ἑλληνικὸν Κράτος.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 24]6 Νοεμβρ. 1830.

Ὁ Κυβερνήτης

(Σ. Τ.) Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ.

Ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερ. καὶ τοῦ ἐμπορ. ναυτ. γραμματεὺς

ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΙΖΟΣ.»

Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἴσως διάθημα, ὅπερ ἔπραξαν οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἱκανοποίησιν ἢ ἀποζημίωσιν οἱ Κουμπάριδες, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκπατρισθῶσι τελείως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλως γνωστὸν εἶναι, ὅτι οὐδεὶς τῶν τριῶν ἀδελφῶν Κουμπάρη οὐχὶ μόνον οὐδέποτε ἀπηύθυνε τὴν ἐλαχίστην ἀξίωσιν ἀντὶ τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἐκδουλεύσεων καὶ θυσιῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐπάτησε, φρονοῦμεν, τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, ὑπὲρ οὗ ἐμόχθησεν, ἐκινδύνευσε καὶ ἐθυσίασεν. Ἀείποτε δὲ οἱ Κουμπάριδες καὶ μακρόθεν διετέλεσαν οἱ ἐνθερμοὶ συνήγοροὶ καὶ οἱ γενναϊότεροι συνδρομηταὶ παντὸς τοῦ ἐπαγγελλομένου τὴν ωφέλειαν τῆς πατρίδος. Ἀπαντες ἔζησαν καὶ ἀπεβίωσαν μακρὰν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ὁ μὲν Κυριακὸς ἐτελεύτησε τῷ 1860 ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τῷ 1862 ἐν Ὁδῆσῳ· ὁ δὲ Σταμάτιος ὡσαύτως τῷ 1857.

Ἐπὶ τῇ ἀποβιώσει τοῦ Κυριακοῦ ὁ μὲν ἐν Κωνσταν-

τινουπόλει δικηγόρος Ἰωάννης Γεωργαντόπουλος ἐξεφώνησεν ἐν τῷ τάφῳ τὸν ἐξῆς λόγον·

«Ὁλόκληρος ὁ βίος τοῦ Κυριακοῦ Κουμπάρη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθὴς καὶ ἀκραιφνὴς τύπος βίου ἐναρέτου καὶ ἐλληνικοῦ. Γεννηθεὶς πρὸ 99 ἐτῶν ἐν Μεσημβρίᾳ τοῦ Εὐξείνου παρὰ τὸν Αἰμίωνα ἐκ τινος ναυτικῆς οἰκογενεῖας καὶ τὸν ἀκλόνητον ἐκεῖνον χαρακτῆρα τηρῶν κτύπησε ἐγκολληθεὶς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον νὰ προσκλήτῃ ἐαυτῷ σημαντικὴν περικοσίαν, ἥς ἐποίησε τὴν ἀρεστοτέραν τῶν χρήσεων, οὐχὶ ὅπως φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πλουσίου, ἀλλ' ὅπως καταστῇ χρήσιμος εἰς ἔθνος αὐτοῦ, καὶ ἀποκαταστήσῃ γόνους ἐναρέτους καὶ φιλοπάτριδας. Αὐτὰ ἦσαν τὰ κύρια σημεῖα πρὸς ἃ ἐφάνέρωσε τὴν ὑπαρξίν του καὶ προσεκλήτατο ἕνεκα τούτων γενικὴν καὶ πανέθνῃ, τρόπον τινὰ, ὑπόληψιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνθα διέμενεν ἐμπορευόμενος καὶ τὰ μάλιστα ἰσχύων νὰ τὰ 1844 ἐμυήθη ἐκ τῶν πρώτων τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρίας τῶν φιλικῶν καὶ ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ὀλιγίστων τότε πρωταγωνιστῶν τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας, ἐνώπιον τῆς ὁποίας περιεφρόνησε καὶ θέσιν καὶ χρυσὸν καὶ παντοίους κινδύνους. Εἰς τὴν Ἑταιρίαν ταύτην, ἥς ἀπετέλουν μέρος ὁ Σκουφάς, ὁ Σικερός, ὁ Ξάνθης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι πατριῶται ἔλαβεν ἐνεργητικὸν μέρος καὶ ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης, ἐν τῷ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντεπιστέλλον μέλος αὐτῆς, καὶ ἐν τῶν τριῶν προσώπων τῶν συγκροτούντων τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μυστικὴν ἐπιτροπὴν τῶν φιλικῶν, τὴν συγκεκριμένην παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξ. Μαύρου καὶ Ἰω. Μπάρμπα. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν ἐδικαίωσε πληρέστατα ὅλων τῶν συνεταίρων τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην, καὶ ὡς ἄλλος στρατιώτης, κρατῶν οὐχὶ ὄπλον πυρὸς, ἀλλ' ὄπλον μυστικῆς ἐνεργείας, οὐχὶ ὀλιγότερον ἐπιθετικῶς καὶ ἀμυντικῶς διέπραξε πλεῖστα ὅσα ἔργα, τείνοντα πρὸς διευκόλυνσιν καὶ ὑπόθαλψιν τῆς μεγαλουργοῦ ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπιτροπὴ, ἥς ἀπέτελει μέρος καὶ ὁ Κουμπάρης εἶχε σφραγίδα διηρημένην εἰς

τρία τεμάχια ἐν ἑκάστῳ μέλος ἐκράτει ἀνὰ ἓν, καὶ συνεννουμένη μετὰ τῆς κεντρικῆς τῶν φιλικῶν ἐπιτροπῆς διὰ συμβολικῶν ἐπιστολῶν, συνέδραμε τὰς ἐνεργείας τῆς διὰ συλλογῆς πολλῶν χρηματικῶν ποσοτήτων, σταλειςῶν εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου καὶ εἰς προμήθειαν τόσων ἄλλων ἀναγκαίων δι' αὐτὸ ἀντικειμένων, προμήθειαν ἐξακουσμένην διὰ τοσοῦτων κινδύνων ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς πωτευσούσης τοῦ δεσπόζοντος τὸ γένος μας. Αἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξ. Ὑψηλάντου καὶ πλείστων ἄλλων τότε πρωταθλητῶν, ἔτι δὲ αἱ μεταγενέστεραι ἐπιστολαὶ τοῦ κόμητος Στρογγυλῶφ ὑπουργοῦντος ἐν Πετρούπολει μαρτυροῦσι φανερῶς μετὰ ποίου μεγάλου καὶ δραστηρίου ζήλου, διὰ ποίας αὐταπαρνήσεως καὶ κινδύνων καὶ θυσιῶν ὁ Κουμπάρης εἰργάζετο πρὸς ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Ἄποτυχόντος δὲ τοῦ σχεδίου τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως καὶ θανατωθέντος τοῦ ἀξίου Πατριάρχου Γρηγορίου, ὁ Κουμπάρης διὰ θαρρῶκεωτέρου αἰσθήματος ἀνέλαβε νέαν ἐργασίαν, δηλαδὴ τὴν σωτηρίαν τῶν προκοίτων οἰκογενειῶν τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων πλείστων ὁμογενῶν, οἵτινες, ἀπειλούμενοι ὑπὸ βεβαίου θανάτου, κατέφευγον ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν του. Διὰ τῶν ἰδίων του πλοίων καὶ χρημάτων του, καίτοι αὐτὸς διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, λάθρα ἐξάπέστελιν εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἔσωσεν ἐκ βεβαιοῦ θανάτου ὅπερ τὰς χιλιάς οἰκογενείας ἐν αἷς ἀριθμοῦνται αἱ οἰκογένειαι τῆς Εὐφρ. Μουρούζη, τοῦ πρίγκιπος Κων. Μουρούζη, τῆς Μαρίας Μουρούζη, τῆς Αἰκατερίνης Μαυροκορδάτου, τοῦ Π. Σέκερη, ἀκόμη καὶ τὸν ἀοιδίμον Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον τῶν ἐξ Οἰκονόμων. Σῶζονται ἔτι αἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τὸ γενικὸν εὐχαριστήριον, φέρον τὰς ὑπογραφὰς πλείστων ἀρχιερέων καὶ ἄλλων οὐκ ὀλ(γων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀποδιδόντων εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Κυριακὸν Κουμπάρην, καὶ σωτῆρα αὐτῶν.

Ἄλλ' ἡ θαρχλλέα καὶ πατριωτικὴ αὐτῇ πρᾶξις, περιελθοῦσα εἰς γνῶσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐξήγειρε τὴν κατ'

αὐτοῦ ὀργὴν τῆς, καὶ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ καταλείψῃ ἅπασαν τὴν μεγάλην κινητὴν καὶ ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν. Καὶ ἐκεῖ ἐν μὲν δὲν ἔπαυσε τὰς ἐργασίας του, ἀλλ' ἐξηκολούθη καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ προστασίας καὶ διὰ τῶν σχέσεών του νὰ ὑποβοηθῇ τὸ ἔργον μέχρι οὗ ἐπῆλθεν ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ ἔθνους.»

Ἡ δ' ἐφημερὶς ὁ «Ἡλῖος» ἐδημοσίευσεν ἐν Ἀθήναις τὰ ἑξῆς·

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ.

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ.

«Ἐπescen εἰς τῶν πρώτων λίθων τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτονομίας ! ὁ σεβαστὸς πρωταγωνιστὴς Κυριάκος Κουμπάρης.

«Εἰς αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἀπέναντι τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἡμῶν κατὰ τὴν Ξηρὰν Βρύσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δώδεκα τῆς ἑταιρίας ἀπόστολοι συνεσκέπτοντο τῷ ἔτει 1817, καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρόεδρος καὶ τὸ ἐνεργότερον μέλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφορίας τῶν Φιλικῶν.

«Ἄνὴρ κατ' ἐξοχὴν ἀπτόητος καὶ ἐπίμονος, ὁ ἐκ Μεσημβρίας αὐτὸς ἐξελθὼν σιδηρίνος ἀνὴρ, καίτοι ἀγγρόνην βλέπων τοῦ Σουλτάνου ἐστημένην ἀπέναντι αὐτοῦ, οὐκ ἔπαυε σώζων, καὶ τὸ ἔτος 1821 τοὺς διωκομένους καὶ πρὸς αὐτὸν προσφεύγοντας ὁμογενεῖς, ὡς ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ.

«Τέλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καταδιωκόμενος, τελευταῖος ὄλων, καὶ βραδέως βλεμματικὰ ρίπτων ὀργῆς καὶ λύσσης κατὰ τῶν Τούρκων, εἰς Ὀδησσὸν ἀπεσύρθη, ὅπως τῆς μαχαίρας τοῦ αἰμοδόρου θηρίου σώσῃ τοῦλάχιστον σύζυγον καὶ τέκνα αὐτοῦ, ἀφοῦ σημαντικὴν περιουσίαν ἐθυσίασεν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ εἰς ἐλευθερὰν γῆν ἐλευθέρους πολίτας.

Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἅμα ἐσυστήθη Ἑλλη-
κὸν ἐλευθέρων κράτος, τὸ πρὸ τούτου καιροῦ ὀνειρευόμενον παρὰ
τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἔπεμψε σπεύδων τοὺς παῖδας αὐτοῦ εἰς τὰ
σπουδαστήρια τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα ποτισθῶσι τῶν ἐλευθέρων να-
μάτων τῶν ζούντων ἐκ χειλέων Γενναδίων καὶ Ἀσωπίων! Αὐ-
τὸς δὲ ἐπεγέλα βλέπων τὴν πιῶσιν τοῦ Τουρκισμοῦ.

« Πρὶν ἀποθάνῃ, ὀλίγα ἔτι, ἔλεγεν ἡμῖν, » ὑπὸ τὰς πτέρυ-
» γας, λέγεται, τῶν μεγάλων ὄρνέων, πτηνὸν τι μικρὸν ἔρχε-
» ται καὶ φωλεάζει, τὸ δὲ ὄρνεον βαθμηδὸν καταπίπτει· ἡ Ἑλ-
» λὰς ὑπῆρξε τὸ πτηνόν, τὸ τραυματίσαν τὸ ἡλίθιον τουρκικόν
» ὄρνεον, καὶ ἔκτοτε αἱ πτέρυγες αὐτοῦ ἔπεσαν καὶ οὐκ ἐγε-
» θήσεται τοῦ λοιποῦ. »

« Σιωπηλὸς καὶ ἐρημίτην βίον διάγων ὁ πρεσβύτης περιήρ-
χετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἐχθρὸς τις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων
οἴκου ἐχθρικοῦ καθήμενος καὶ χαίρων.

Ἡ ἱστορία ὀφείλει ἵνα ἀποθανάτισῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἐναρέτου
τούτου ἀνδρὸς, ἡ δὲ Ἑλλάς ἵνα παραδεχθῇ ὡς παῖδας αὐτῆς
τοὺς παῖδας ἐκείνους. »

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ἐπίσημος, οὕτως εἰπεῖν, βίος τοῦ
Κουμπάρη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἐνταῦθα δὲ ἀναγκαῖον θεω-
ροῦμεν νὰ προσθέσωμεν περιστατικὰ τινα, χαρακτηρί-
ζοντα καὶ τὸν ἰδιαίτερον βίον τοῦ ἀνδρὸς.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς
Ἀνατολῆς ἀρίστη συνείθεια ἐπεκράτησεν ἔκπαλαι ἵνα
οἱ διαφερόμενοι, πρὶν καταφύγωσιν εἰς τὰ δικαστήρια,
ἐκλέγωσιν αἵρετοὺς κριτάς· ἐπὶ πάσης δὲ σπουδαίας
διαφορᾶς ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκλεχθῇ καὶ ὁ
Κυριακὸς Κουμπάρης· πολλάκις μάλιστα ἐξελέγετο ἐξ
ἐκατέρου τῶν διαφερομένων, καὶ τότε ἐδίκαζεν ὡς αὐ-
τεξούσιος· οὐδέποτε δὲ οὐδεὶς τῶν διαφερομένων ἐξέ-
φερέ ποτε παράπονον κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κουμ-

πάρη. Τοῦτο καὶ μόνον εἶναι ἱκανὸν νὰ τεκμηριώσῃ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς κρίσεως τοῦ ἀνδρός. Τί δὲ νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ τιμιότητος αὐτοῦ ;

Ἐξ ἀξιοπίστου πηγῆς ἐμάθομεν ὅτι ἐπικειμένης ῥήξεως μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας ὁ Κουμπάρης προσέδωκε τρία φορτία σίτου. Γενοβέζος τις, κατοικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔμαθε μυστικῶς παρὰ τινος πρεσβείας τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου περὶ λύχνων ἀφάς. Γνωστὸν δὲ ἦτο ὅτι πᾶσαν κήρυξιν πολέμου παρηκολούθει ἡ ἀπαγόρευσις ἐξαγωγῆς σιτηρῶν ἐκ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἡ ἄμεσος ὑπερτίμησις αὐτῶν ἐν τῇ Δύσει· ὁ Γενοβέζος, μαθὼν τὴν κήρυξιν, σπεύδει εἰς τοῦ Κουμπάρη, εὐρίσκει δ' αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ συνδιαλεγόμενον μετὰ φίλων, καὶ τῷ προτείνει τὴν ἀγορὰν τῶν ἐν προσδοκίᾳ φορτίων· ὁ Κουμπάρης, ἐν ἀπαλλαγῇ μᾶλλον ὀχληρᾶς ἐπισκέψεως ἢ ἵνα κερδίσῃ, ὀρίζει τιμὴν τινα, καὶ λέγει τῷ Γενοβέζῳ, «*αὐριον ἀποπερατοῦμεν ἐν Γαλαταῖα τὴν πώλησιν*»· τὴν ἐπιοῦσαν ἐγένετο γνωστὴ ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου· ὁ Γενοβέζος προσέρχεται εἰς τὸν Κουμπάρην περιδεῆς, διότι ἡ πώλησις δὲν εἶχεν ἀποπερατωθῇ· ἀλλ' ὁ Κουμπάρης, μόλις ἰδὼν αὐτόν, καίτοι γινώσκων ὅτι ἐδύνατο νὰ ὠφελιθῇ αὐθημερόν διπλασίως ἐκ τοῦ μὴ εἰσέτι ὀριστικῶς πωληθέντος ἐμπορεύματός του, «*μὴ φοβοῦ ὅμως τῷ εἶπε, ὁ λόγος τῆς τιμῆς μου εἶναι ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερος παντὸς συμβολαίου καὶ παντὸς κέρδους, ἔλα ν' ἀποπερατώσωμεν τὴν πώλησιν, εἰς ἣν τιμὴν ὥρισα ψῆς, μόνον ἵνα ἀπαλλαγῶ τῆς ἐπισκ' ψέως σου.*»

Τὴν δὲ περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος ὀρθότητα

τῆς κρίσεως τοῦ Κουμπάρη ἐξετίμησεν, ὡς ἠκούσαμεν, καὶ αὐτὸς ὁ Στουρνάρης, ὅστις, πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ τι περὶ Ἑλλάδος, συνεβουλεύθη δι' ἐπιστολῆς τὸν Κυριακὸν Κουμπάρη· εὖτος δὲ πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἐνίσχυσε διὰ τοῦ πρακτικοῦ νόος του τὰς δοξασίας τοῦ Στουρνάρη· λυπηρόν εἶναι ὅτι δὲν εὗρέθη σύμπασα ἡ περὶ τούτου ἀλληλογραφία. ἵνα δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα.

Περίεργον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι καὶ τὸ ὅτι οὐδέποτε ἐπέτρεψε νὰ ζωγραφίσωσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἐφόρει τὰ πολλὰ αὐτοῦ παράσημα Ἑλληνικά τε καὶ Ῥωσσικὰ, τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἐντοῦθα εἰκὼν αὐτοῦ ἀντεγράφη ἐκ φωτογραφίας, ἐπὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ γενομένης.

Ἔσχε δὲ ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης δέκα τέκνα, πέντε μὲν υἱοὺς καὶ ἰσαριθμοὺς θυγατέρας. Τὸν Δημήτριον, ἀριστα ἐκπαιδευθέντα ἐν Ἀθήναις· ἔπειτα δὲ καὶ ἐν Παριείοις, καὶ λαμπρὸν εἰωνιζόμενον μέλλον· ἀλλ' ἀτυχῶς ἐνωρίτατα ἀποβιώσαντα ἐνταῦθα τῷ 1852, τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν Ἀλέξανδρον, διαμένοντα ἤδη ἐν Ἀθήναις, τὸν Ἀριστείδην εὐδοκιμήσαντα ἐν ταῖς σπουδαῖς αὐτοῦ, διευθυντὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀστεροσκοπείου διορισθέντα, καὶ εὖ τὴν τυχοῦσαν ὑπόληψιν χαίροντα ἤδη καὶ παρ' Εὐρωπαίοις τελευταῖον δὲ ἄρρην τέκνον τοῦ Κουμπάρη εἶναι ὁ Ἀχιλεὺς. Θυγατέρας δ' ἔσχε τὴν Καλλιῶπην, σύζυγον τοῦ Ἀγγλοῦ Πέρ-ινς, τὴν Ἀγλαΐην, σύζυγον τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου, ἀδελφοῦ τοῦ παρ' ἡμῖν γνωστοῦ Δημητρ. Μαυροκορδάτου, τοῦ καθηγητοῦ, ὑπουργοῦ καὶ Νομάρχου Κερκύρας χρηματίσαντος· τὴν Κλεάνθην, ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπ-βιώσαν, τὴν Χαρίκλειαν (ποτὲ σύζυγον τοῦ καθηγητοῦ Κοτζᾶ) καὶ τὴν Ἀσπασίαν, σύζυγον Μιαούλη.

Α. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.

ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΑΙ.

Τοῦ μὲν Λαζάρου Κουντουριώτου τὸν βίον, τὸν ἐκ-
προσωποῦντα, οὕτως εἰπεῖν, τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ
ἀγῶνος, καὶ τὴν τῶν Κουντουριωταίων καταγωγὴν, συ-
νέγραψε καὶ ἐξεφώνησε καὶ ἐδημοσίευσεν ἕτερος δόκι-
μος συγγραφεὺς, ὁ Εὐστάθιος Σίμος, πολλὰ ἔτη ζήσας
ἐν Ὑδρᾷ, πολλὰ ἐπίσης ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Γεώργιον
Κουντουριώτην καὶ τούτου ἕνεκα πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ
θυσίας τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐντελέστερόν πως ἀνα-
καλύψας καὶ γλαφυρώτερον περιγράφας. Τὸν βίον λοι-
πὸν τούτου μεταφέρομεν ἐνταῦθα κατὰ γράμμα ἐκ τοῦ
Παρελθόντος.

«Πολλάκις εἰς τὰ μεγάλα συμβάντα λέγει ὁ Σίμος, τοῦ βίου
τῶν ἐθνῶν, ἑξοχοὶ τινὲς ἄνδρες ἀναφαίνονται ἐν τῷ μέσῳ, προωρι-
σμένοι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ ἐξασκήσωσι τοσαύτην καὶ τόσον
ἰδιαζουσὴν ἐπὶ τῶν συμβάντων τούτων ἐπιρροήν, ὥστε κατα-
λαμβάνουν δικαιοματικῶς τὴν κορυφαίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσιν
μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν τῶν, παραδίδοται εἰς τὰς ἐπερχομένας
γείεα· ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματός των ὡς ἀντιπροσώπων τῆς ἐπο-
χῆς των, καὶ ἡ παγκόσμιος γνώμη θεωρεῖ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ
τοῖσι ὑπάρχουσιν αὐτῶν ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τῆς τελειουργίας
τῶν πράξεων ἐκείνων, μὲ τὰς ὁποίας ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν φαίνεται
ἀρρήκτως συνδεδεμένη.

«Ἡ ὑπεροχὴ τῶν προνομιούχων τούτων ἀνδρῶν εἰς τὸ σφά-
διον τὸ ὁποῖον ἐκλήθησαν νὰ διατρέξωσιν εἶναι τόσον ἀδιαφι-

λουείκητος, ὥστε καὶ ζῶντες ἀκόμη μένουσι ἄνευ ἀντιζήλων· σιγᾷ δι' αὐτοῦ; ὁ φθόνος· ἡ ἔρις, ἡ ἄμιλλα ἐργάζονται εἰς χώραν κατωτέραν τῆς αἰθερίου περιοπῆς των· ἡ μεγάλη μορφή των κατέχουσα ἀκίνητος τὴν πρώτην τῆς εἰκόνης θέσιν, ἀφίνει ὀπισθεν αὐτῆς σκηνὴν κινητήν, ὅπου ὅλα τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα δύνανται νὰ τοποθετηθῶσιν ἀνεμποδίστως εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, ὅποιαν αἱ διάφοροι τῶν θεατῶν ἐπόψεις ἤθελον εἰς αὐτὰ προσδιορίσει. Δι' αὐτοῦ; μόνους οἱ σύγχρονοι εἶναι μεταγενέστεροι.

«Τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ὁ βίος ἄλλοτε μὲν καταρβέει παταγητικὸς καὶ θορυβώδης, ἄλλοτε δὲ κυλίστα ὁμαλὸς καὶ ἡσυχος. Τινὲς ἀρπάζουσιν τὴν θέσιν· ἡ ὑπεροχὴ των ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δεσποτεία των ἐπὶ τῶν πραγμάτων, εἶναι ἀποτέλεσμα αὐταρχικῆς καὶ ῥεκτηρῆς θελήσεως· τινὲς δὲ σύρονται εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκουσίως· καὶ ἰσχυρὰν μὲν ἔχουσι τὴν θέλησιν ἐπίσης, δυνάμει ἄνευ ἰσχυρᾶς θελήσεως τίποτε ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ δὲν κατορθοῦται, θέλουν δὲ τὸν θρίαμβον τοῦ πιθομένου πράγματος μᾶλλον ἢ τὸν τῆς ἰδίας θελήσεως. Ἄλλοι, καίτοι ἐπενεργοῦντες ἐπὶ τῆς τύχης μυριάδων ἀνθρώπων, εἰς ἐκυτοῦ; μόνους ὡς εἰς κέντρον τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἀποβλέπουν· ἄλλοι, εἰς τὸ κοινὸν συμμέρον ἀφορῶντες, διακρίνονται ἐκ τῶν πολλῶν κατὰ τὴν αὐταπάλησιν μόνον καὶ τὰς θυσίας. Οἱ μὲν ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα φιλοπρωτοῦντες ἀγαποῦν νὰ μένωσι περιφανεῖς καὶ περίβλεπτοι διὰ παντός· οἱ δὲ, καὶ κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτὴν τοῦ ἔργου, εἰς τὸ ὅποιον ἐκλήθησαν, ἀποφεύγοντες τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἐξουσίας, βυθίζονται ὀλοτελῶς μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ταύτην εἰς τὴν ἀφάνειαν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ὡς πρῶτοι αὐτοὶ λησμονοῦντες τὸ ἐνδοξον αὐτῶν παρελθόν.

• Ποῖος ἐξ ὑμῶν, Κύριοι, εἰς τὰς τελευταίας τάτας λέξεις δὲν ἀνεγνώρισε τὴν σοβαρὰν καὶ σεβαστὴν εἰκόνα τοῦ ἡμετέρου Λαζάρου Κουντουριώτου; Ποῖος ἐστὶν ὁ Ἕλλην ὁ σύγχρονος, ὁ μεταγενέστερος, ὅστις θέλει ἀρνηθῆ εἰς τὸν ἐκλεκτὸν τοῦτον

ἄνδρα τὸν χαρακτηῖρα τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος πολίτου καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν ἐπὶ τῇ προτάσει ἐπανορθωτικοῦ ὑπουργείου ἀπονέμει σήμερον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ πανδῆμως ; Τίνας θέλει διστάσει ἢ κρίσει, τίνας ἢ συνείδησις θέλει ταλαντευθῇ εἰς τὸ νὰ ἀνχγνωρίσῃ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρξίν τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὡς τοιαύτην λαβοῦσαν ἐπὶ τῆς ἐνδόξου ἡμῶν ἐπαναστάσεως ἐπιρροήν, ὥστε εἰς αὐτὸν πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀποδοθῇ τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιχειρήσεως ἡ ἐπιτυχία ;

«Ναί, Κύριοι. Ἡ ἐπανάστασις ἡμῶν ἔχει τοὺς ἐνδόξους τῆς ἀνδρᾶς. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀστέρες φασινοὶ ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐκλείας, ἀνεγράφησαν εἰς τὴν μεγάλην βίβλον τῆς ἱστορίας, καθὼς εἶναι γεγραμμένα μὲ γράμματα σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης καὶ εἰς τὰς καρδίας ὅλων ἡμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ ἱστορία ζητήσῃ τὸν ἐκπροσωποῦντα τὴν μεγάλην ταύτην ἐποχὴν ἄνδρα, καθὼς, ἄλλος ὑπὸ μίαν καὶ ἄλλος ὑπὸ ἄλλην ιδιότητα, εἰς ἀνὴρ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐκπροσωπεῖ ἐκάστην τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας ἐποχῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑβραίων, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν σωτηρίαν τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, καθὼς ὁ Ἀλέξανδρος τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καθὼς ὁ Βροῦτος τὴν γέννησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας, καθὼς ὁ Τέλλος τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλβετίας, καθὼς ὁ Βασιγκτόν τὴν καθίδρυσιν τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, καθὼς ὁ Ναπολέων τὸν ἐγκεντρισμὸν τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ διάφορα τῆς Εὐρώπης ἦθ' ὅταν, λέγω, ἡ ἱστορία θέλῃ νὰ διακρίνῃ τοιοῦτον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡμῶν ἄνδρα, καὶ ὡς τοιοῦτον ζητήσῃ τὸν πλέον ἀναγκαῖον, τὸν πλέον ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὁποῦ ἡ ὑπεροχὴ ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἀδικαφιλονείκητος, ὦ ! τότε, Κύριοι, χωρὶς νὰ ἀδικηθῇ κανεὶς, χωρὶς νὰ παραγνωρισθῇ κανεὶς ἀρετῇ, κανεὶς ἀξία, κανεὶς κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν συντελεστικότης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, θέλει ἐμφανισθῇ ὁ Δάξχαρος Κουντουριώτης.

«Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔχει διὰ τοῦτο ἀφορμὴν νὰ σεμνύνηται καὶ νὰ καυχᾶται· ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν εὗρέθη ποτὲ εἰς τὰ πεδία τοῦ Ἄρεως· ξένος ὑπῆρξε καὶ αὐτοῦ τοῦ στοιχείου, διὰ τοῦ ὁποίου ἰδίως ἐπενήργησεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, τοῦ ναυτικοῦ· οὔτε πολιτικῶς διεύθυνε τὰς ἡνίκαις τοῦ κράτους, οὔτε διπλωματικῶς διεξήγαγεν ἐπωφελεῖς μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν διαπραγματεύσεις· Θέσιν δημοσίαν δὲν κατέλαβέ ποτε· ἔζησεν, ἐπολιτεύθη καὶ ἀπέθανεν ἀπλοῦς ἰδιώτης. Ἀλλ' ἐνόησεν, ὅτι ἡ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρέθη ἦτον ἡ καταλληλότερα πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε καὶ ἐκεῖθεν ἠργάσθη τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐφάνη δὲ μέγας εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, μέγας, ὅπως δὲν ἤθελε φανῇ δι' ὧν τῶν πομπωδῶν τίτλων, μὲ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἦτο νὰ στολισθῇ.

«Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τὸν πλοῦτον ὅχι, Κύριοι, ἐσφαλὰ· ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τρία εἶδη πλούτου· τὸν πλοῦτον τοῦτον τὸν ὑλικόν, τὸν ὅποιον ἀφειδῶς, ὡς ὀλίγοι, ἐπωφελέστερον δὲ ὡς οὐδεὶς, ἐπρόσφερεν ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

«Ἀλλ' ἔδωκε συγχρόνως εἰς τὴν καρδίαν του τὸν πλοῦτον τῆς εὐγενεστέρας τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, τὸν πλοῦτον τοῦ πατριωτισμοῦ· ποτὲ πατριωτισμὸς δὲν ἐπλημμύρισεν ἀφθονώτερος ἀνθρώπου καρδίαν· ὅθεν καὶ ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ ἀφθόνως ὅλα τοῦ πατριωτισμοῦ τὰ εἶδη· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ λεγόμενος πατριωτισμὸς τοῦ κωδωνοστασίου εἰς αὐτὸν ἦτον μέγας καὶ εὐγενής, οὐχὶ πολέμιος, ἀλλ' ὁ καλλίτερος καὶ συντελεστικώτερος ὑπηρέτης τοῦ μεγάλου τῆς ὕλης πατρίδος πατριωτισμοῦ.

«Εἶχε καὶ ὁ νοῦς τρίτον ἄλλον πολύτιμον πλοῦτον, πλοῦτον σπάνιον, πλοῦτον δυσεύρετον, τὸν πλοῦτον τῆς τιμᾶφαιστέρας καὶ τῆς δυσκολωτέρας τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τῆς γνώσεως ἐκείνης, ἣτις σπανίως ἐνοικεῖ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, τῆς γνώσεως ἐκείνης, διὰ τὴν ἑλλειψιν τῆς ὁποίας πράττονται τὰ

μεγαλείτερα ἀτοπήματα, τὰ μεγαλείτερα λάθη, ματαιώνονται αἱ καλλίτεραι διαθέσεις, μαραίνονται αἱ χρηστότεραι ἐλπίδες· τῆς γνώσεως ἐκείνης, τῆς ὁποίας εἶναι εὐτυχεῖς ὅσοι δὲν στεροῦνται παντάπασιν, ἀλλ' ἔχουν καὶ μικρὸν καὶ αὐτῆς μέρος· «Τοῦ γινῶθι σουτόν,» Κύριοι. Τὴν γινῶσιν ταύτην εἶχεν ἄφθονον ὁ μακαρίτης Λαζάρος Κουντουριώτης. Δι' αὐτῆς ἠδυνήθη, δι' αὐτῆς κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἐπωφελὲς μέχρι λεπτοῦ τὸ τέλειτον τῶν μέσων καὶ τῶν δυνάμεών του. Τί περισσότερον, ὁ Θεὸς, ἡ πατρὶς, ὁ κόσμος, ἡ ἱστορία δύνανται νὰ ἀπαιτήσωσιν ἀπὸ τὸν βίον ἀνθρώπου;

«Ἐκπληρῶν τὸ ἐπιτευχθέν μοι καθῆκον νὰ ἐπαινέσω δημοσίως τὸν ἄνδρα τοῦτον, καθ' ἣν περίστασιν προσεκλήθημεν νὰ μακαρίσωμεν δημοτελῶς τὴν μνήμην του, εἴθε νὰ μὴ κριθῶ ὀλοσχερῶς πικραδότης αὐτῆς τῆς τοῦ γινῶθι σουτόν παραγγελίας.

»Οἱ ἀρχαῖοι, Κύριοι, ἐγκωμιάζοντες τοὺς νεκροὺς, συνείθιζον πολλάκις νὰ ἀρχίζωσιν ἐκ τοῦ ἐπαίνου τῆς γεννησάσης αὐτοὺς πόλεως. Περὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἶναι ἀδύνατον νὰ λαλήσῃ τις χωρὶς νὰ λαλήσῃ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς Ὑδρας· τόσον τὰ δύο ταῦτα φαίνονται συνδεδεμένα καὶ ἀχώριστα, τόσον ἐπενήργησαν ἐπ' ἄλληλα εἰς τὸ μέγα ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον θαυμασίως συνετέλεσαν, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον δικαίως ἐδοξάσθησαν. Οὔτε ἡ Ὑδρα χωρὶς τοῦ Κουντουριώτου, οὔτε ὁ Κουντουριώτης χωρὶς τῆς Ὑδρας ἤθελον δειχθῆ, ὅπως ἐδείχθησαν.

«Ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν προήχθη ἐν μέσῳ θαυμάτων ἀληθῶν ἀνδρείας, καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως· ἡ Ἑλλὰς ἅπασα κινήθεισα, ἀπιδῶκε τὸν φόρον τῆς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μεγάλης ταύτης ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως· ἀλλ' ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν συνεισέφερον αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι, διακρίνεται πάντοτε ὡς ἡ ἀναντιρρήτως συντελεστικωτέρα, διότι τὸ ναυτικὸν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τακτικὴ σχηματισθεῖσα τοῦ ἔθνους δυνάμις, διὰ τῶν ἀφθόνων κατεβολῶν τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων· εἰς τὸ ναυτικὸν ἔφονη ἡ ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ

τῶν Τούρκων διὰ τοῦ ναυτικοῦ ἠλώθησαν τὰ πλεῖστα καὶ ὀχυρώτερα τῶν φρουρίων, καὶ ὑπεστηρίχθη ἡ κεντρικὴ ἐθνικὴ ἐξουσίαι. Ἰψώνει δὲ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀξίαν τῆς συντελεστικῆς ταύτης τῶν τριῶν νήσων ἐνεργείας· ἡ περίστασις τοῦ ὅτι τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἠσθάνοντο ὀλιγώτερον τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, διότι αἱ νῆσοι αὗται ἀπελάμβανον μεγάλα προνόμια· Τούρκους δὲν εἶχον οὔτε κατοίκους, οὔτε διοικητάς, ἐδιοικοῦντο αὐτονομούμεναι ἀφ' ἐκυτῶν, οἱ φόροι τῶν ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἡ εὐπορία τῶν ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορείας μεγάλη. Δὲν ἐδίστασαν μόλις ταῦτα νὰ ὑπακούσωσιν εὐπειθῶς οἱ κάτοικοί των, πρόκριτοι καὶ λαὸς συγχρόνως εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καὶ ἀφειδούντες παντὸς πράγματος, νὰ κινδυνεύσωσι περὶ τῶν ὅλων, συμμεριζόμενοι τὴν τύχην πάντων τῶν Ἑλλήνων, τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ βίος ἦτον διὰ τὰ δεινὰ τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας ἀβίωτος. Τῶν τριῶν τούτων νήσων προεξῆρχεν ἡ Ἰδρα κατὰ τὸν πληθυσμὸν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ἀνώτερον ὄντα, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπανάστασεως, τοῦ ἀριθμοῦ ὅλων ὁμοῦ τῶν πλοίων τῶν δύο ἐτέρων νήσων, Πετσῶν καὶ Ψαῶν.

Ὁ γυμνὸς οὗτος βράχος, ὁ δικαίως ἐπονομασθεὶς προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἔλαβε τὸν σημερινὸν ἐπώνυμόν του ἐξ ἀθροίσματος ἀποίκων, οὔτινες, φεύγοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, κατέφυγον ἐκ διαφόρων μερῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, εἰς τὴν ἄγονον ταύτην νῆσον, ἥτις ὁμοίως, κατὰ τὰς ἐγγχωρίους παραδόσεις, ἦτον τότε καλὴ διὰ κτηνοτροφίαν, ἰδίως δὲ δι' αἰγοτροφίαν, ὡς οὖσα, κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος, κατάφυτος ἐκ Πευκῶν.

Διὰ τὸ πρόσφατον τοῦ οἰκισμοῦ αἱ πλεῖσταί των οἰκογενειῶν τῆς Ἰδρας γνωρίζουν σήμερον τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς των. Οἱ πρῶτοι ἄποικοι -- καὶ τοῦτο κατὰ γραπτὰς τινὰς σημειώσεις τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος -- ἦσαν ποιμένες τινὲς ἐκ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Κρανι-

δίου· καὶ οὗτοι κατόκησαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Μεθ' ἱκανὰ ἔτη ἐπῆλθεν ἑτέρα ἀποικία ἐκ τῆς νήσου Κύθου ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος.

«Ταχέως οἱ μικροὶ οὗτοι πρῶτοι οἰκισμοὶ, εἰς οὓς προσετίθεντο διαδοχικῶς καὶ χωρίζεται ἐπερχόμεναι οἰκογένειαι, ἡσθάνθησαν ἔνεκα τῶν πειρατῶν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσι κατὰ τὸ δυνατόν.

«Τοῦτο καὶ ἐπραξαν, ἐκλέξαντες ἐκ τοῦ μέρους, ὅπου καίται ἡ πόλις, θέσιν τινὰ ὑψηλοτέραν, ὀνομαζομένην διὰ τὸ εἶδος αὐτῆς, ὡς καὶ σήμερον, *Κιάφαν*. Οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ πυρὴν τοῦ σημερινοῦ οἰκισμοῦ, περὶ τὸν ὁποῖον, ἐξακολουθοῦσης τῆς ἐπελεύσεως ἄλλων, ἐξετάθη ἡ μετὰ ταῦτα πόλις.

«Ἡ ἀνάγκη ἐπίσης μετέβαλε τοὺς ἄνδρας τούτους ἀπὸ ποιμένας εἰς θαλασσοβίους· διότι, βιαζόμενοι νὰ φέρωσι τὴν τροφήν των ἐξώθεν, κατεσκεύασαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλοιάρια, τὰ ὅποια ὀλίγον κατ'ὀλίγον ἐναυπήγησαν μεγαλείτερα, μεταχειρισθέντες αὐτὰ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν ἀκτοπλοΐαν, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς μικροτέρας ναυτιλίας.

«Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς πόλεμοι ἔφερον εἰς τὴν ἀνωτέραν περιωπὴν τὴν αὐξάνειν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ναυτικοῦ τούτου. Ἡ ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ὠφέλεια ἐμετρεῖτο τότε μὲ τὸν πῆχυν τοῦ κινδύνου· ἐδείχθησαν λοιπὸν ἀτρόμητοι κατὰφρονηταὶ τῶν κινδύνων, ἐβεγλίωσαν τὸ εἶδος καὶ τὴν κακατασκευὴν τῶν πλοίων, τὰ ὥπλισαν μὲ πυροβόλα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ἰδίως ἐκ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ εἰς μὲν τὴν ἄκαρπον νήσόν των ἔφερον ἄφθονα καὶ μυθώδη πλούτη, ἑαυτοὺς δὲ παρσκευάζον ἀθλητὰς ἀκαταβλήτους εἰς τὴν θαλασσομαχίαν, μέλλοντες μίαν ἡμέραν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς πατρίδος.

«Τὰ πλοιά των ὅχι μόνον δὲν ἐαυλόνοντο συνήθως, ἀλλ' οὔτε νάυτας εἶχον μισθωτοὺς. Τὸ πλήρωμα ὅλον, καθὼς ὁ πλοίαρχος, καθὼς καὶ ὁ κύριος τοῦ πλοίου καὶ τῶν κεφαλαίων

εἶχαν ὅλοι ἀνάλογα μερίδια ἐπὶ τοῦ κέρδους. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐμπορικῆς ναυτηλίας ἔφερε δύο κυρίως ἐπωφελεῖς ἀποτελέσματα· πρῶτον ἐγένοντο ὅλοι τολμηρότεροι, καρτερικώτεροι καὶ συντελεστικώτεροι εἰς τὴν αἰσίαν ἐκβασιν πάσης ἐπιχειρήσεως· καὶ δεύτερον ἐπενήργει θαυμασίως εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς νήσου κοινωνίας, συνειθίζων τὰς διαφόρους τῶν κατοίκων τάξεις εἰς πολιτικὸν βίον, καθ' ὃν δὲν ἀντεμάχετο ἡ πειθαρχία μὲ τὴν ἐλευθερίαν, τὸ δικαίωμα μὲ τὸ καθήκον.

«Εὐσέβεια, πατριωτισμὸς καὶ αὐστηρὰ τιμιότης διέκρινον πάντοτε τοὺς νησιώτας τούτους. Ἡ εὐθύτης αὐτῶν περὶ τὰς συναλλαγὰς ἦτον παροιμιώδης· σπανία ἦτο παρ' αὐτοῖς ἡ χρῆσις τῶν ὁμολογιῶν καὶ τῶν συναλλαγματικῶν· σπανιώτερον, δυσεύρετον, τὸ παράδειγμα τῆς ἀρνήσεως συμφωνίας ἢ τῆς ἀθετήσεως διὰ λόγου δοθείσης ὑποσχέσεως.

«Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου ἐξήσκουν ἐπὶ τοῦ λαοῦ πατριαρχικῆς διοικήσεως ἐξουσίαν. Ἐβουλεύοντο σοβαρῶς, ἐμβριθῶς· εἰς τὰς πράξεις τῶν εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, καὶ σεβασταί διὰ τοῦτο ἦσαν αἱ ἀποφάσεις τῶν.

«Ὁ Λάζαρος Κοιντουριώτης, ἦτον εἰς τῶν προκρίτων τούτων· ἀλλ' ὑπερέχων τῶν λοιπῶν κατὰ προτερήματα καὶ τὸν πλοῦτον, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξασκήσῃ ἑκτακτον καὶ ὑπέροχον ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐπωφελῶς ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος.

«Ἐγεννήθη ὁ αἰσίδιμος οὗτος πολίτης κατὰ τὸ ἔτος 1769, τὸ γόνιμον ἐκεῖνο τοσούτων διασήμεων ἀνδρῶν ἔτος, διότι κατ' αὐτὸ ἐγεννήθησαν ὁ Ναπολέων, ὁ Βελλινγκτῶν, ὁ Σατωβριάν, ὁ Νεύ, ὁ Ροεμβόλδ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι· μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν καὶ ὁ ἡμέτερος ἐνδοξος ναύαρχος Μιαούλης. Κοινῶς ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ περικλεῆς οἰκογένεια τῶν Κουντουριωτῶν, κατ' ἀρχαίαν συμφώνως μὲ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἐκ τῶν Κουντούρων τῆς Μεγαρίδος. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη καὶ τὴν ἀ-

πάτην ταύτην ἠρέσκετο ἐνίοτε νὰ καταδεικνύῃ ὁ μακαρίτης Λάζαρος πρὸς τοὺς οἰκείους του, διηγούμενος καὶ τὸ περιστατικόν, τὸ ὅποτον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτήν. Κατ' αὐτὸν ἡ οἰκογένειά του ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν Ζέρβα, καὶ ἦτον ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου Κρανιδιωτῶν. Πρῶτος μετωνομάσθη Κουντουριώτης ὁ πάππος αὐτοῦ Γεώργιος, ὁ καὶ Χατζῆ Γεώργιος Κουντουριώτης μετέπειτα ἐπωνομασθεὶς, μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἀγίων τῆς Ἱερουσαλὴμ τόπων, διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του, ἔμεινε μετ' ἄλλου πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς χάρις μητρὸς του· εἶχε δὲ ὁ ἀποθάνων πατήρ των φίλον στενὸν καὶ σύντεκνον εἰς Κούντουρα τῆς Μεγαρίδος, ὅστις μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ φίλου του ὑπῆγεν εἰς Ἰδραν νὰ παρηγορήσῃ τὴν χήραν καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτοῦ· εὐποροὶ δὲ ὦν καὶ ἄκληρος ἐζήτησε κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του νὰ παραλάβῃ τὸν νεώτερον τοῦ φίλου του υἱὸν καὶ νὰ τὸν κάμῃ μέτοχον τῆς περιουσίας του. Ἡ μήτηρ συγκατετέθη καὶ ὁ νέος ἀπῆλθεν· ἀλλ' ἀποθανόντος μετὰ ταῦτα τοῦ πρεσβυτέρου τῆς υἱοῦ, μετεκάλεσεν αὕτη ἐκ Κουντουρίων τὸν νεώτερον διὰ νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ ἐν τῇ πατρικῇ τῆς Ἰδρας οἰκίᾳ. Ἐπανελθὼν ὁ νέος, ἐπειδὴ ἐφόρει τὴν Κουντουριωτικὴν ἐνδυμασίαν, ἐπωνομάσθη Κουντουριώτης· ἔμεινε δὲ ἔκτοτε εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ἐλησμονήθη τὸ τοῦ Ζέρβα.

«Τοῦ Χατζῆ Γεωργίου τούτου ὁ υἱός, Ἀνδρέας Κουντουριώτης, ἐνυμφεύθη μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Λαζάρου Κοκίνη, ἀνδρὸς εὐπορωτάτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ἡ συγγένεια αὕτη ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τῆς περιουσίας τῶν Κουντουριωτῶν, ἃν καὶ ἡ λαμπρὰ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε φθάσει εἶναι ἔργον τῶν δύο τελευταίων ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν Λαζάρου καὶ Γεωργίου.

«Ἐδιδάχθη ὁ νέος Λάζαρος εὐδοκίμως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καθ' ὃν τρόπον τότε ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἐδιδάσκοντο· καί,

λαχὼν φύσεως εὐφυοῦς, κατέστησεν εἰς ἑαυτὸν ἐπωφελεῖ τὰ μαθήματα ἐκεῖνα, διότι καὶ καλῶς ἔγραφε καὶ καλῶς ἐλάλει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἦναγκάσθη δὲ νὰ καταλείπη ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν τὸν παιδικὸν καὶ ἄφροντιν βίον, διότι, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀναγκασθέντος νὰ ἀποδημήσῃ ἕνεκα καταδρομῆς τῆς ἐξουσίας, καὶ ἐγκατασταθέντος εἰς Γένουαν, ὅπου μετῆρχετο ἐμπορικὸν βίον, ἔμεινεν ὁ νεανίας Λάζαρος, διευθύνων τὸν οἶκον αὐτῶν ἐν ὥρᾳ, ἀνταποκρινόμενος μετὰ τοῦ πατρὸς του, καὶ συντελὼν εἰς τὴν αὕξησιν τῆς κοινῆς περιουσίας.

Ἦτον τριακονταετῆς περίπου τὴν ἡλικίαν, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, δολοφονηθεὶς ὥς εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τελετῆς τῶν γάμων τοῦ ἰδίου τούτου υἱοῦ του. Καὶ εἰσῆλθε μὲν ὁ φονεὺς εἰς τὴν οἰκίαν, θέλων νὰ φονεύσῃ ἕνα τῶν μουσικῶν· ἐφόνευσε δὲ ἐν γνώσει τὸν γέροντα Κουντουριώτην, ὥς ἐπιπλήξαντα καὶ ἀπειλήσαντα αὐτόν. Τὸ περιστατικὸν τῆς δολοφονίας ταύτης ἀποτελεῖ μίαν τῶν παθητικωτέρων σελίδων τοῦ βίου τοῦ μακκρίτου Λαζάρου. [Κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσε τὸ υἱικὸν φίλτρον, καὶ κατεδίωξαν οἱ δύο ἀδελφοὶ τὸν δολοφόνον, κατορθώσαντα νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς· ἐπανελθόντος δὲ τούτου μετὰ πολλὰ ἔτη εἰς Ὑδραν κρυφίως, ἔμαθε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Λάζαρος ἀταράχως, καὶ ὄχι μόνον αἰτήσαντα τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ διὰ πνευματικοῦ, τὸν ἐσυγχώρησεν, ἀλλὰ καὶ χρηματικῶς τὸν ἐβοήθησε δυστυχοῦντα, καὶ ὑπὸ σύνταξιν τὸν εἶχε κατὰ τὴν μακράν του ἀσθένειαν, καὶ θανόντα τὸν ἐνταφίσαεν. Ἐνα μόνον ὄρον ἔθεσεν εἰς τὰς εὐεργεσίας του ταύτας, καὶ τὸν ὄρον τοῦτον τὸν ἠθέλησεν ἀπαράβατον, τὸ νὰ μὴ τὸν ἰδῇ κατὰ πρόσωπον καὶ ἀληθὲς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠρέσκετο συμβιβάζων ὁ μεγαλόψυχος ἀνὴρ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιланθρωπίαν, μὲ τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εὐσεβείας.

Ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ νεότητος ἠγάπησε τὸν ἐνδημικὸν βίον, καὶ, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν συντόμων ταξειδίων, διέμεινε πάντοτε ἐν Ἰδρᾷ· ἀπεδήμησεν ὁμως δις εἰς Κύθηρα παρὰ τὴν θέλησίν του, ἕνεκα πολιτικῶν περιστατικῶν κατὰ τὸ 1802, νομίζομεν, καὶ κατὰ τὸ 1817 ἢ 1818 καὶ ἔκτοτε, ἐπανελθὼν, δὲν ἐξῆλθε πλέον τῆς ἀγαπητῆς του νήσου.

Ἡ ἑναρξίς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸν εὗρεν εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δημοτικότητος. Δὲν ἦτον ἐκ τῶν ὑποκινήτων τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεργάγη, φοβούμενος τὰς συνεπείας αὐτῆς διὰ τὸ ἔθνος, καὶ φρονῶν ὅτι ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ παρέλθῃ περισσότερος καιρὸς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς προπαρασκευῆς. Ἐκραγείσαν ὁμως ἄπαξ, τὴν παρεδέχθη, τὴν ἰσπασθῇ μετὰ ζήλου καὶ μετ' ἐπιμονῆς τοσούτης, ὥστε ἐκήρυξεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ τὴν τύχην αὐτῆς ἀδιάσπαστον ἀπὸ τῆς τύχης αὐτοῦ, τῆς τύχης τῶν οἰκείων του, τῆς τύχης τῆς μερικῆς του πατρίδος· καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην οὐδέποτε ἐκλονίσθη.

Ἡ ἱστορία τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου τούτου προεστῶτος τῆς Ἰδρας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εἶναι ὁλόκληρος ἡ τῆς ἐπανάστασεως αὐτῆς ἱστορία. Περιοριζόμεθα λοιπὸν νὰ ἀναφέρωμεν περιστατικὰ τινὰ μόνον, ἐμφαίνοντα τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸ τελέσφορον τῶν ἐνεργειῶν του.

Ἦτον βεβαίως ἰσχυρὸν ἐλαττήριον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ὁ πλοῦτος. Θεωρεῖται ὡς βέβαιον ὅτι ἡ περιουσία τῆς φιλοπάτριδος αὐτῆς οἰκογενείας ἔφθασε, κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς ἕως τῆς ὀκτακοσίας χιλιάδας διστύλων· ὅτι δὲ ἔδαπανήθη κατὰ τὰ τρία τέταρτα αὐτῆς σχεδὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀπόδειξις εἶναι ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Λαζάρου εὗρεθεῖσα εὐτελεῆς χρηματικὴ ποσότης. Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς τὰ ἐθνικὰ βιβλία οἱ Κουντουριῶται σημειοῦνται ὡς πιστωταὶ τριακοσίων ὀγδοήκοντα περίπου χιλιάδων δυστύλων· ἀλλ'

ἐκτὸς διαφορῶν τινῶν κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πλοίων εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ δαπάναι αὐτῶν δὲν ἦσαν ὅλκι ἐξ ἐκείνων, αἵτινες ἠδύναντο νὰ καταλογισθῶσιν εἰς θάρος τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐνεργῶν λοιπὸν ὁ ἀείμνηστος Λαζάρος ὡς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, τοῦ ἀξιολύμου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀπονέμεντος πάντοτε εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν πρωτείων καὶ τὴν ἀπεριόριστον τῆς κοινῆς περιουσίας χοῆσιν, καὶ ὑπερτερῶν ἐπὶ πολὺ τῶν λοιπῶν φιλογενῶν ἐπίσης προκρίτων κατὰ τὴν περιουσίαν, ἦτον ἐλευθεριώτατος, ἀλλὰ καὶ φρονιμώτατος περὶ τὴν χοῆσιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παραμικρὰν περιττὴν δαπάνην ἦτον ἐνάντιος μέχρι φειδωλίας· ὅπου δὲ ἐνόμιζε πρέπον νὰ δαπανήσῃ, ἐδαπάνᾳ ἀφθόνως καὶ ἀσυλλογίστως. Οὕτως ἐπλήρωσέ ποτε ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας δυσούλων ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν.

Ἄπατᾷται ὁμῶς ὅστις ἤθελε νομίσαι ὅτι ἡ πανίσχυρος αὐτὴ ἐπιρροὴ προήρχετο μόνον ἐκ τοῦ πλούτου· διότι ἡ φύσις τὸν ἐπιοίκισε μὲ ἕνα τῶν ἡγεμονικῶν ἐκείνων χαρακτήρων οἵτινες ἐπιβάλλουν σεβασμὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ πλούτη· χαρὰ κτῆρα ἀρχαῖκόν, μεγαλοπρεπῆ, διαλάμποντα ἐν τῇ ἀπλότητι τοῦ ἡθους καὶ τῇ λεπτότητι τοῦ βίου του. Οὕτως ἔσυρε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν λαόν, χωρὶς ὁμῶς νὰ θυσιάσῃ τίποτε οὔτε ἐκ τῶν ἀρετῶν οὔτε ἐκ τῆς ἀξιοπρεπείας του.

Ἦτον ὁ δημοκρατικώτερος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου, καὶ τοῦτο ἴσως ἀπετέλει τὴν μεγαλειτέραν δυνάμιν του· Ἄλλ' ἦτον τοιοῦτος ἐκ ποιότησεως ἀρχῶν καὶ φιλολάου διαθέσεως, καὶ ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ὑπεροχὴν του εἰς βλάβην τῶν συναδέλφων του προκρίτων, τῶν ὁποίων ἐτίμα τὴν ἀξίαν. Ὅτε ἐπὶ τῆς σιάσεως τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολυμροῦ τούτου δημαγωγοῦ, κατεσφέρετο ἐμμανῶς κατὰ τῶν προκρίτων, μηδένα ἄλλον σεβόμενος ἐκτὸς τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ ῥηθεὶς δημαγωγὸς ἐπρότεινον εἰς αὐτὸν, νὰ παραιτήσῃ τοὺς

ἄλλους εἰς τὴν τύχην των, καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἄρχων μόνος πολιτικῶς τῆς Ὑδρας, ἐκείνου περιοριζομένου εἰς τὴν κατὰ τὸν πόλεμον θαλασσαρχίαν· ἀλλ' ὁ Κουντουριώτης ἀπέβριψε μετ' ἀγανακτικῆς τὴν πρότασιν, ἀποκριθεὶς γενναίως ὅτι ἐπεθύμει νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην τῶν ὁμοίων του.

«Τοιοῦτό τι ἠκολούθησε καὶ ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα. Συνέβη τότε εἰς δημοτικὴν τινα συνέλευσιν, νὰ ἐξαγριωθῇ ὁ λαὸς κατὰ τῶν προκρίτων, καὶ ἀχαλίνωτος γενόμενος, νὰ ψηφίσῃ παραγρῆμα τὴν ἐκπτώσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ συμβουλίου καὶ τὴν ἀντικατάστασιν των ὑπὸ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἐπιστηματέρων δημογερετῶν. Πάντοτε ὁμοῦς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Οἱ πρόκριτοι, φοβηθέντες ἔφυγαν, μὴ φεύγετε τοὺς· εἶπεν ὁ Κουντουριώτης, ἢ ταχέως θέλετε ἐπιστρέψαι. ὑποχωρῶν δὲ, ὡς συνείθιζεν ὁσάκις ἐβλεπεν ὅτι ἔπρεπε πρὸς ὥραν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐδέχθη νὰ συνεδριάσῃ μετὰ τῶν δώδεκα ἢ ἑνδεκα, νομίζομεν, ἀσήμεων ἐκείνων ἀνθρώπων· κατέλαβε δὲ τὴν κατωτέραν θέσιν, ἐνῶ ἐκεῖνοι αὐθαδῶς προσεκάθησαν αὐτοῦ. Ἀρξαμένης δὲ τότε τῆς διασκεψέως ἐζήτησαν ἐκεῖνοί νὰ λαλήσῃ ὁ Κουντουριώτης· ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι, ἐπειδὴ οὗτος εἶναι τοῦ παλαιοῦ συμβουλίου, τοῦ ὁποίου αἱ γνώμαι δὲν ἐθεωρήθησαν αἱ καταλληλότεραι, εἰς αὐτοὺς παριστάνοντας τὸ ἐπικρατοῦν φρόνημα, ἀνήκει νὰ λαλήσωσι καὶ πρῶτοι καὶ τελευταῖοι. Οὕτως αὐτοῦ σιωπῶντος, ἔπασαν ἐκεῖνοι εἰς ἔριδας καὶ λογομαχίας, καὶ διελύθησαν κακὴν κακῶς. Τὴν ἐπαύριον, γενομένης ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς δεούσης ἐνιργείας, μετέβαλε γνώμην ὁ λαὸς, ἐξαναστὰς κατὰ τῶν νέων συμβούλων· ἀποκαταστήσας δὲ τοὺς παλαιοὺς, ἀπέβαλε τοὺς νέους τῆς ἀρχῆς, καὶ ἤθελε τοὺς κακοποιήσῃ, ἂν δὲν ἀνελάμβανε τὴν υπεράσπισιν των ὁ ἴδιος ὁ Κουντουριώτης.

«Δυσχερестηθεὶς ἄλλοτε ὁ λαὸς δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ναύτας διὰ τὴν μελετημένην ἐκστρατείαν τῆς Σάμου· ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, καὶ ἦν ἡρίστευσεν ὁ ἑνδοξος Σαχτοῦς

ρης. Ἡ συνέλευσις ἦτον θορυβώδης, ὁ λαὸς ἀπετίθετο κατὰ παντὸς ἀντιλέγοντος, ὅτε ἡγέρθη ἀταράχως ἐκ τῆς ἑδρας αὐτοῦ ὁ Κουντουριώτης. «Ὅσοι δὲν θέλουν, εἶπεν, ἅς μὴ ὑπάγουν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι θέλουν διατί νὰ ἐμποδισθῶν; Καιρὸς εἶναι νὰ ὑπηρετήσουν οἱ ναῦται. ὅσοι τοῦλάχιστον δὲν ὑπηρετήσαν, καὶ ἐγὼ πρῶτος εὐχαρίστως ἐμβαίνω νὰ ὑπηρετήσω.» Καὶ ταῦτα λέγων, ὥρμησε καὶ ἐξῆλθε τῆς συνελεύσεως. Ψιθυρισμοὶ μετανοίας ἡγέρθησαν παραχρῆμα, καὶ ὁ λαὸς ζητήσας συγχώρησιν, ἀνεκάλεσε τὴν προτέραν τοῦ ἀπόφασιν.

«Ὅντος ποτὲ, ὡς εἶναι γνωστὸν, πολυαριθμοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐν Ἰῶρᾳ εἰς προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ ἐχθρικῆς ἀποβάσεως, ἔρις σφοδρὰ ἡγέρθη μίαν τῶν ἡμερῶν μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ κατοίκων, καὶ ἡ ἔρις μετεβλήθη ταχέως εἰς τρομερὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ στρατιῶται ὠχυρώθησαν εἰς διαφόρους οἰκίας, ὁ λαὸς ἔτρεχεν εἰς τὰ ὄπλα, τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ἦσαν ἑτοιμα νὰ πυροβολήσωσι, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ φονικωτάτη συμπλοκή. Τριακόσιοι περίπου τῶν στρατιωτῶν ἐπολιορκούντο ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ μέρος, ἐπισωρευθὲν ἐντὸς αὐτοῦ τοὺς ἐπολιόρκει. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἰδὼν ὁ Δάζαρος Κουντουριώτης, κατῆλθε μόνος τῆς οἰκίας του καὶ ἐπλησίασε τὸ μαινόμενον ἐκεῖνο πλῆθος. Ἄμα αὐτοῦ ἐμφανισθέντος, ἐφάνη θέαμα παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον. Αἱ φωναὶ ἐσίγησαν, τὸ πλῆθος ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀφῆσαν εὐρὺ διάστημα ἐν τῷ μέσῳ, δι' οὗ διῆλθεν ὁ σεβαστὸς ἀνὴρ, ὅστις, λαλήσας τὰ δέοντα καὶ πρὸς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη, τὰ ἐσυμφιλίωσεν εὐθύς, καὶ μετέβαλεν ἐν ἀκαρεῖ τὰ πάντα εἰς εἰρήνην. Ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ἱπουργός, ὢν τότε εἰς τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ κλεισθέντων ἀρχηγῶν, καὶ μάρτυς αὐτόπτης χρηματίσας τοῦ πράγματος, ἐνθυμεῖται βεβαίως τὸ ἀξιολόγητόν του τοῦτο περιστατικόν.

«Καὶ ἄλλοι ὅσοι ἔτυχεν ἐκ τοῦ πλησίου νὰ γνωρίσωσι τὸν ἐξαισίον τοῦτον ἄνδρα καὶ νὰ τὸν ἰδῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τῆς

Ἵδρας, ἐφύλαξαν ἐξ ἅπαντος τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν τοῦ ἀπεριορίστου ἐκείνου σεβασμοῦ, ὅστις πανταχοῦ τὸν ὑπεδέχετο. Ὁ Κύριος Δάζαρος ἦτο φωνὴ μαγικὴ, διεγείρουσα πανταχοῦ τὴν εὐλάβειαν. Ὅτε μὲ τὸ κομβολόγιον εἰς τὰς χεῖρας τὸν ἔβλεπον σεμνῶς καὶ ὀπωσοῦν κυρτῶς προσερχόμενον, κανεῖς δὲν ἔμεινε καθήμενος καὶ βαθυτάτη σιωπὴ προηγείτο καὶ εἶπετο αὐτοῦ. Καὶ ἦτο ἄξιος κατὰ πάντα τῶν ἐκτάκτων τούτων τιμῶν.

« Ἦτον ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ θεοσεβὴς εἰς τὸ ἄκρον, πρᾶος καὶ ἡπιος τὴν καρδίαν, ἡτυχος καὶ ἀτάραχος τὸ ἦθος, γλυκὺς καὶ λιτὸς τὴν συμπεριφορὰν, βραχὺς καὶ ἐμβριθὴς τοὺς λόγους, ἀπτόητος μέχρι στωϊκῆς ἀπαθείας εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν κινδύνων, οὐδόλως ἐπιδεικτικὸς.

« Ἀνεφέραμεν τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ διαγωγὴν πρὸς τὸν φονέα τοῦ πατρὸς του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος κατὰ τὰς θυελωδεστέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἡμέρας ἐκινδύνευσε νὰ γείνη θύμα δολοφονίας. Ἢ μέθην ἄρά γε ἡ μυσαρῶτερόν τι πάθος ἐκίνησε τὴν δολοφόνον χεῖρα ; Ὁ ἴδιος ἤθελε νὰ ρίψῃ κάλυμμα ἐπὶ τοῦ πεπραγμένου, ἀπεποιήθη γενναίως τὴν φρουρὰν, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἠθέλησε νὰ συστήσῃ δι' αὐτὸν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην, εἰπὼν μεγαλοπρεπῶς, ὅτι φρουρὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Ἵδρας, καὶ μετὰ καιρὸν φανερωθέντα τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀποπείρας, καὶ ζητήσαντα νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ συγχώρησιν, συγκατετέθη νὰ τὸν δεχθῇ ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ μὴ δώσῃ κημῖαν ἐξήγησιν τῆς πράξεώς του, καὶ ἂν ἀκόμη ἐνόμιζεν, ὅτι εἶχε νὰ δώσῃ τοιαύτην.

« Εἶχε γλυκεῖαν καὶ ἱλαρὰν τὴν μορφήν· αὐτὴ τοῦ ἡ σωματικῆ ἑλλειψίς, ἡ στέρησις τοῦ ὀφθαλμοῦ του, ἂν ἔβλαπτεν ἀφ' ἐνὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ προσώπου του, ἔδιδεν ἀφ' ἑτέρου χροιάν τινα θελκτικῆς μελαγχολίας, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ταπεινοφροσύνης εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του, ἐλάτυνον ἔτι μᾶλλον τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων. Ἐφύλαττεν ἄκραν ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ ἄκραν καθαριότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν·

εἶχε δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην προσοχὴν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ σώματος αξιοπρεπείας, ὥστε κανεῖς ποτε δὲν τὸν εἶδε διατρίβοντα ἐπὶ πολὺ εἰς συμποσιακὴν εὐθυμίαν.

«Ἦτον φίλος καὶ λάτρης τῆς ἀληθείας τόσοις ἐνθερμῶς, ὥστε κανὲν ἐλάττωμα δὲν ἐσύσταινε τόσοις κακῶς ἀνθρωπὸν τινα πλησίον τοῦ ὅσον τὸ ψεῦδος. Εἰς τὴν ιδιότητά του ταύτην ἀποδίδεται ἡ ἀρχὴ τῆς ὀλίγης αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ μακαρίτου Κυβερνήτου συμπαθείας· ὁ νοῦς του δὲν ἐδύνατο νὰ συμβιβάσῃ μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, τὸ περιστατικὸν τοῦ ὅτι ἐξουσίαι, δεκτὴ γενομένη ὑπὸ ῥητούς τινας ὄρους, ἐτηρήθη μὲν αὐτὴ, δὲν ἐτηρήθησαν δὲ συγχρόνως καὶ οἱ ὄροι ὑπὸ τοῦς ὁποίους ἐδόθη.

«Σολοικισμὸν πολιτικὸν τοιοῦτον ἐβλεπε μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς Γ'. τοῦ Σεπτεμβρίου ἐποχὴν, διὰ τὰς δοθείσας περὶ Συντάγματος κατὰ τὸ 1833 ὑποσχέσεις.

«Ἡ περὶ τῆς ιδιωτικῆς του τιμιότητος ὑπόληψις ἦτο γενικὴ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως μετέφερον τὰ πολυτιμότερα κειμήλια τῶν ἐκεῖ ἱερῶν Μοναστηρίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ σώσωσιν ἐκ τῶν κινδύνων τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, εἰς τὸν Λάζαρν Κουντουριώτην ἐλθόντες, τὰ παρέδωκαν εἰς φύλαξιν.

«Ἡγάπα περιπαθῶς τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπη του ἦτον τοσαύτη, ὥστε καὶ τὴν οἰκογένειάν του αὐτὴν ἦτον ἔτοιμος κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ τὴν θυσιάσῃ χάριν καὶ τοῦ μικροτέρου συμφέροντος τῆς πατρίδος. Τοῦτο δὲ ἠρέσκετο καὶ νὰ τὸ λέγῃ συχνάκις. Ἐν ὧρα κινδύνου πολλάκις ἐπροτράπη νὰ τὴν στείλῃ εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ ἀκατακρίτως, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸ ἀπεφάσισε, διότι δὲν ἤθελεν, ὡς ἔλεγε, νὰ δειλιάσῃ ἐκ τούτου ὁ λαός.

«Πειθόμενος, ὅτι αὐτοῦ ἀποχωροῦντος ἡ Ἰδρυς ἐσκορπίζετο, σκορπιζομένης δὲ τῆς Ἰδρυς ἡ ἐπανάστασις κατεβάλλετο καὶ

διελύετο ἀφεύκτως, κατενόησε ταχέως, ὅτι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θέσις του ἦτον θέσις σκοποῦ ἀκινήτου, φυλάττοντος ἐμπεπεδωμένην τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἰδρας. Ὅθεν ἐκώφευεν εἰς πᾶσαν περὶ φυγῆς προτροπὴν καὶ κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν εἰς ματαίωσιν παντὸς τοιοῦτου σχεδίου. Μίαν φορὰν ὅμως ἐκινδύνευσε σπουδαίως νὰ ἴδῃ ματαιουμένους τοὺς ἀγῶνάς του, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὅλης πατρίδος βεβαίαν. Ἦτο κατὰ τὸ 1826, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐθρήνει τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν φρουρίων, ἔβλεπε πανταχοῦ περιφερομένους τὰς φάλαγγας τοῦ Ἰσραήμου, καὶ ἡ εἰς Ἰδραν ἀπόδρασις ἐμελεῖτο καὶ παρεσκευάζετο μετὰ κρότου. Τότε δὲν ἦσαν μόνον οἱ εὐποροὶ, οἱ θέλοντες νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς· ὁ φόβος διεδόθη εἰς τὸν λαόν, ὠργανίσθη ἐν ἀκαρεῖ πημπληθὴς συνέλευσις εἰς τὴν θέσιν, τὴν λεγομένην Σπιτάλια, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πανταχόθεν συρρέοντες ἤρχοντο μὲ σκοπὸν νὰ συζητήσωσιν, ὅχι περὶ τοῦ ἂν πρέπει νὰ μείνωσιν ἢ νὰ φύγωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς φυγῆς. Τὴν σκηνὴν ταύτην γνωρίζομεν ἐκ μάρτυρος αὐτόπτου. Προσεκλήθη εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ὁ αἰεθίμος Λάζαρος, καὶ ἐλθόντα τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ τῆς συνήθους εὐλαβείας. Ἐδόθη εἰς αὐτὸν πρῶτον ὁ λόγος, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ λαλήσῃ καὶ ἔμεινε σιωπῶν μέχρις ὅτου πολλὰ ἐρρέθησαν καὶ ἡ φυγὴ ἀπεφασίσθη. Τότε μόνον λαβὼν τὸν λόγον, «Κατευόδιον,» εἶπεν «ἀδελφοί· εὐχομαι νὰ εὐτυχήσητε εἰς τὴν ξένην γῆν, καὶ καλὴν πέντάμωσιν εἰς τοῦτον ἢ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἐγὼ, ἡ οἰκογενεῖά μου, οἱ συγγενεῖς μου, οἱ πλοίαρχοί μου, καὶ αἱ οἰκογενεῖαι τῶν πλοίαρχων μου, δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ μετατοπίσωμεν.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἠλέκτρισαν διὰ μιᾶς τὰ πλήθη· αἶφωναὶ «Καὶ ὅλοι ἡμεῖς δὲν φεύγομεν· κανεῖς δὲν φεύγει,» ἀντήχησαν εἰς τὸν ἀέρα. Καὶ τῷ ὄντι κανεῖς δὲν ἔφυγε καὶ ἡ Ἰδρα ἐσώθη, καὶ ἐσώθη ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης.

«Ὅστις σταθμίση καλῶς τὴν ἀξίαν τῆς πράξεως ταύτης καὶ τὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας ἐναντία ἀπόφασις ἤθελεν ἔχει, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ διὰ τούτου τὴν ἀκλόνητον τοῦ αἰδίου Λαζάρου ἐπιμονὴν εἰς τὸ νὰ μὴ χωρισθῇ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τῆς Ἰδρας, ἀποκλίναντος πᾶσαν πρότασιν περὶ προεδρείας εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, ὅπου πολλάκις προσεκληθῇ. Ἀλλὰ ποία ἄρα γε ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, δι' ἣν καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐτήρησε μέχρι θανάτου τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, οὐδέποτε θελήσας νὰ ἐξέλθῃ τῆς γῆς ἐκείνης τῆς γεννήσεώς του; Χωρὶς νὰ ἐμβώμεν εἰς λεπτομερεῖς περὶ τούτου ἐρεῦνας, ἃς θαυμάσωμεν τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, ἥτις πάντοτε πρέπει νὰ ἐστηρίζετο εἰς γενναίας αἰτίαι. Ἄς ἀποδώσωμεν εὐλαβῶς χάριν εἰς τὴν μνήμην του, ὅτι προνοῶν περὶ τῆς ἰδίας ἀξιοπρεπείας, διετήρησε δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν τὴν γιγαντώδη τοιοῦτου ἀνδρὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν μορφήν καθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῆς. Ἀκροσφαλὴς εἶναι πάντοτε τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἡ τύχη. Ὅταν τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης των δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἀπόγειον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡμερῶν των, ὅταν ὁ θάνατος δὲν τοῦς ἀρπάσῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεγαλειτέρας ἐπὶ τῆς γῆς εὐκλείας των, δυσκόλως αἱ μετὰ ταῦτα ἡμέραι διατηροῦνται εἰς τὸ αἰθέριον ἐκεῖνο ὕψος, ὅπου ἄπαξ ἀνεβιβάσθησαν διὰ τῶν πράξεών των καὶ συνήθως προστρίβονται εἰς τὴν πεζότητα τοῦ κοινοῦ βίου. Ὁ ἀληθὴς θαυμάσιος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου σήμερον μακαρίζομεν τὴν μνήμην, κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὸν σκόπελον τοῦτον· ἔμεινεν ὡς ὁ ἥρως ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐνόσω διεδραχμάτιζε τὸ μέγα τῶν πράξεων αὐτοῦ δράμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀφανὴς ἀπεχώρησεν εἰς τὰ πικρακίνητα, ἀπαλλάξας ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον τοῦ λυπηροῦ θεάματος μεγάλου ἀγωνιστοῦ, ἀναγκαζομένου νὰ λαλῇ περὶ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν του.

«Ἐν Ἰδρᾷ ἐντὸς τῆς οἰκίας του τὸν ἐπεσκέφθησαν ὁ κυβερ-

νήτης Καποδίστριας, ἡ Ἀντιβασιλεία, καὶ δις ἢ τρίς ὁ Μεγαλειότατος βασιλεὺς. Μὲ τὰ ὑψηλὰ ταῦτα πρόσωπα ἐλάλησε πολλὰ περὶ πατρίδος, τίποτε δὲ περὶ ἑαυτοῦ. Πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βασιλέως συνεντεύξεως, ἡ σύζυγός του ἐπέμεινε, πρὸς καλοῦσα αὐτὸν νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα, ζητῶν στάδιον διὰ τοῦ υἱοῦ του. «Δὲν λαλῶ,» εἶπε, «περὶ προσωπικοῦ ζητήματος· δὲν χαλῶ τὸ ἐδικόν μου »στάδιον διὰ τὸ στάδιον τῶν υἱῶν μου.» Ὑψηλοὶ λόγοι, ζωγραφοῦντες ζωηρῶς τὸν ἄνδρα καὶ τὸν χαρακτῆρά του.

«Περὶ τὰ ἔσχατα ὁμῶς τοῦ βίου του ὑπέβαλεν ἔγγραφον αἰτησὶν εἰς τὸν βασιλέα, ζητῶν ὥς μόνην παρὰ τῆς Α. Μ. χάριν νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς του εἰς τὴν Γερουσίαν. Τὴν αἴτησιν ταύτην ἀναγγέλλομεν εὐχαρίστως, ὅτι εἰσήκουσεν εὐμενῶς κατ' αὐτὰς ἡ Μ. Α.

«Ἡσύχως καὶ καρτερικῶς διάγων, ζῶν μὲ μόνας τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, καὶ ὑποφέρων ἀγογγύστως τὴν στερησὶν τῆς παρουσίας του, θυσιασθεῖσιν ὁλόκληρον σχεδὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καθὼς ὑπέφερεν ἄλλοτε τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν του τέκνων, διατῆρει ὑγείαν μέχρι τινὸς ἀγαθὴν. Ἐνόσησε κατὰ τὸ 1839 τὴν δεινὴν νόσον τῆς δυσουρίας, ἀλλ' ἴαθη τότε μετ' ὀλίγον ἐντελῶς. Νοσήσας δὲ πάλιν κατὰ τὸ 1849, εἶδεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλαττουμένας τὰς δυνάμεις του· αἱ αἰσθήσεις του ἐξησθένουν, ἐκυρτώθη ὁλοτελῶς καὶ ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του δὲν ἐγνώριζε πλέον. Ἀφιερώσας δὲ τὰς τελευταίας φροντίδας του εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἐκπληρώσας τὰ χριστιανικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἀπέθανεν ἐν εὐσεβεῖ κατὰ τὴν 6 Ἰουνίου 1852, ἀφήσας μνήμην χρηστοῦ ἀνδρὸς καὶ μεγάλου πολίτου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διέταξε πενθηφορίαν ἐπὶ πάντε ἡμέρας διὰ τὸν θάνατόν του, εἴκοσι δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ, τὸ ἐξῆς ἔγγραφον ἐξεδίδετο ἐκ τῶν γραφείων μεγάλης τινὸς Κυβερνήσεως:

«Πρὸς τὸν Κέριον Βαρόνον Φορθ. Ρουὰν πρέσβυν, πλὴ-
ρεξούσιον ὑπουργὸν τῆς Γαλλίας κτ.λ.

«Εἰς Ἀθήνας.

«Ἐν Παρισίοις τὴν 8^η Ιουλίου 1852.

«Ἐμαθα μὲ λύπην τὸν θάνατον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώ-
του, τὸν ὅποιον ὑμεῖς ὀνομάζετε δικαίως πρῶτον πολίτην
τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐλησμονήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ὅλαι αἱ θυ-
σίαι, τὰς ὁποίας ἔκαμε διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ τόπου του,
καὶ γίνομαι τὸ ὄργανον τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Πρίγκιπος Προ-
έδρου, ἐπιφορτίζων ὑμᾶς νὰ ἐκφράσητε εἰς τὴν οἰκογένειάν του
τὴν λύπην ἡμῶν, διὰ τὸ ὅποιον ὑπέστη δυστύχημα.

«Ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, ὑπουργὸς
τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

» Μ. ΤΥΡΓΟΣ. »

«Οὕτως ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν ὁ χρηστός, ὁ φιλόπαι-
τρις, ὁ μέγας οὗτος ἀληθῶς τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὅστις πολὺ
δικαιότερον πρὸς τὸν περιφανῆ ἐκείνον Ἰταλὸν Κοσμάν τῶν
Μεδίκων, μὲ τὸν ὅποιον εἶχε πλείους ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ὁμοιό-
τητας, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ Πατὴρ τῆς Πατρίδος· ἐξέλιπε,
καθὼς ἐκλείπουν καθ' ἡμέραν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ ἀγωνισαί,
ἐγκυκταλιπόντες ἡμᾶς ὀρφανούς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σεβαστῆς
αὐτῶν παρουσίας. Ἡμεῖς οἱ συναθροϊζόμενοι ἀπὸ καιρὸν εἰς και-
ρὸν νὰ μακαρίζωμεν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τὴν μνήμην των,
γνωρίζομεν ἄρα γε, ὅτι καταλληλότερον τρόπον εἰς τὸ νὰ τι-
μήσωμεν αὐτοὺς δὲν ἔχομεν εἰμὴ τὴν μίμησιν τῶν ἀρετῶν των·
Ὁ λοιδορὸς Λάζαρος Κουντουριώτης ἰδιόζουσιν καὶ ἔσοχον ἀρετὴν
εἶχε τὸν πατριωτισμὸν· πατριωτισμὸν μέγαν, ἐνθελμον, ἀληθῆ,
ἀνυπόκριτον. Εἶθε, ἀναπολοῦντες τὴν ἱερὰν μνήμην του, νὰ αἰ-
σθανθῶμεν διατρέχον τὰς φλέβας ἡμῶν τοῦ πατριωτισμοῦ τὸ
ρίγος! Ὁ πατριωτισμὸς, τὸν ὅποιον πολλάκις σήμερον δεικνύ-
ομεν, εἶναι πατριωτισμὸς ἐπιδείξεως, πατριωτισμὸς τῶν χει-
λέων. Ἄν θερμαινόμενοι εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρετῶν τῶν ἐν-

δόξων ἡμῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, αἰσθανθῶμεν τὸν ἀληθῆ πατριωτισμὸν, ζητοῦν-
τες τὰ συμφέροντα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, πᾶσα δι-
χοφροσύνη περὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν θέλει μεταξὺ ἡμῶν ἐκλεί-
ψει. Καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ὑψιστος, ὁ Θεὸς ὁ διὰ θαυμάτων σώσας τὴν
Ἑλλάδα, θέλει μᾶς δεῖξει τὴν ὁδόν. Σήμερον δὲ μακαρίσαντες
τρεις τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Λαζάρου Κουντουριώτου, ἃς
ἀπέλωμεν ἐν εἰρήνῃ» (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Σίμος περὶ Λαζάρου Κουντουριώ-
του. Ἐπίσημα δὲ ἐγγράφα καὶ μαρτυρίας συγγραφέων
περὶ ὧν ἐξιστόρησεν ὁ Σίμος νομίζομεν πάντῃ περιτ-
τὸν νὰ φέρωμεν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τοῦ
βίου Λαζάρου τοῦ Κουντουριώτου, ὃν οὔτε αὐτὸς ὁ Φίν-
λαυ, ὁ ἀμείλικτος ψέκτης ἀπάντων ἀνεξαιρέτως σχεδὸν
τῶν Ἑλλήνων, ἐδυνήθη νὰ ψέξῃ· ἐπειδὴ ὁμοῦς οὗτος ἦτο
ἠναγκασμένος νὰ γράψῃ καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἐ-
θεώρει φαίνεται ἀμάρτημα τὸ νὰ γράψῃ περὶ Ἑλλήνος,
χωρὶς νὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ψέξῃ, γράφει τὰ
περὶ Λαζάρου Κουντουριώτου εἰς τὰ περὶ Καποδίστρια,
ἐξιστορεῖ δὲ τὰ περὶ αὐτῶν ὡς ἐξῆς· «Ὁ Λάζαρος Κουν-
τουριώτης, εἷς τῶν ἐνθέρμων πατριωτῶν ἐν Ἑλλάδι,
» καὶ εἷς τῶν ὀλίγων, ὧν ὁ τε ἰδιωτικὸς καὶ ὁ δημόσιος
» βίος ἦτο σχεδὸν πάντῃ ἀνεπίληπτος ἐκατηγορήθη (ὑπὸ
» τοῦ Κυβερνήτου ἐννοεῖται) ἐπὶ συνενοχῇ πειρατείας(2).

Ἔσχε δὲ ὁ Λάζαρος πέντε υἱοὺς, τὸν Ἀνδρέαν, τὸν
Δημήτριον, τὸν Γεώργιον, τὸν Παντελῆ καὶ τὸν Εὐαγ-
γέλην. Ἔσχεν ἐπίσης καὶ τρεῖς θυγατέρας, τὴν Μαρίαν,

(1) «Πανελληνίου» ἔτος Α, ἀριθ. 143 τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1845.

(2) The History of the Greek revolution by Finlany vol. ij
pag 233.

συζευχθεῖσαν τὸ 1830 μετὰ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, τὴν Ἑλένην καὶ τὴν Κονδύλω.

Μόνον δὲ ἀφοῦ παρῆλθε πᾶς τῆς πατρίδος κίνδυνος ἐπέισθη ὁ Λάζαρος νὰ πέμψῃ τῷ 1827 εἰς Γενεύην τῆς Ἑλβετίας τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱοὺς Ἀνδρέαν, Δημήτριον καὶ Γεώργιον, ἵνα σπουδάσωσιν· ἀλλὰ δυστυχῶς μετ' οὗ πολὺ ἀπεβίωσεν ἐκεῖ ὁ Γεώργιος· ἐκ δὲ τῆς μεγίστης θλίψεως διὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο, κίνδυνος ἦτο νὰ πάθωσι καὶ οἱ ἄλλοι· τούτου δ' ἕνεκα ὁ Λάζαρος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τοὺς υἱοὺς οἵκαδε πρὸ τῆς ἀποπεράτωσεως τῶν σπουδῶν των.

Ἐκ τῶν ἀρρένων τούτων τέκνων τοῦ Λαζάρου ζῶσιν ἤδη τρεῖς, ὁ Δημήτριος, γενόμενος, ὡς γνωστὸν, καὶ Γεωργιαστής· ὁ Παντελής, ἐκλεχθεὶς πολλάκις βουλευτῆς τῆς πατρίδος του· καὶ ὁ Εὐαγγέλης, ἡσυχάζων ἐν Ὑδρᾷ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Λαζάρου Κουντουριώτου.

Ὁ δὲ Γεώργιος ἦτο, ὡς ὑπὸ πολλῶν λέγεται, κατὰ δέκα καὶ τρία ἔτη νεώτερος τοῦ Λαζάρου, ἄρα ἐγεννήθη τὸ 1782. Μεταξὺ δὲ Λαζάρου καὶ Γεωργίου ὑπῆρχον τέσσαρες ἀδελφαί, ἡ Σκεύω Τζάνη, ἡ Ἑλένη Δρίτσα, ἡ Αἰκατερίνη Ν. Βώκου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐνδόξου Μιαούλη, καὶ ἡ Φλώρα Ἰ. Ὁρλάνδου, τοῦ ἐπὶ βραχὺν τινα χρόνον ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐκλεχθέντος καὶ οἰκοθεν παραιτηθέντος πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων.

Μεταξὺ Λαζάρου καὶ Γεωργίου ὑπῆρξε τοσαύτη σύμπνοια, ὥστε ὁ Γεώργιος δὲν ἐθεώρει τὸν Λάζαρον ἀπλῶς ὡς πρεσβύτερον ἀδελφόν, ἀλλ' ὡς ἄλλον γεννήτορα. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος ὁ μὲν Λάζαρος ἦτον, οὕτως εἰπεῖν, ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ· ὁ δὲ Γεώργιος ἦτον ὁ κατὰ βούλησιν τοῦ Λαζάρου ἐκτελεστής

Γ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.

τῶν παντοίων ἀπαιτήσεων πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος· συνώκουν δὲ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ μέχρι τοῦ 1816 καὶ τότε ἠναγκάσθησαν νὰ κατοικήσωσιν ἕκαστος ἀδελφὸς μετὰ τῆς ἰδίας οἰκογενείας εἰς ἰδίαν οἰκίαν, οὐχὶ ἕνεκα διενέξεώς τινος, ἀλλὰ μόνον χάριν οἰκογενειακῆς ἀνέσεως· διότι κατὰ τὴν πολυτεκνίαν καὶ ὁ Γεώργιος δὲν ἀνεδείχθη ὑποδεέστερος τοῦ Λαζάρου. Καὶ οὗτος μὲν οὐδέποτε, ὡς εἶδομεν, συγκατατέθη νὰ ἀναμιχθῇ ἐπισήμως εἰς τὰ τῆς πατρίδος· πράγματι ὁμοῦς αὐτὸς διώκει ἐκ τοῦ καταξήρου βράχου τῆς Ὑδρας τὸ πᾶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος· ὁ δὲ Γεώργιος δὲν ἤτο σπουδαία τις πολιτικὴ ὑπηρεσία τῆς πατρίδος, εἰς ἣν νὰ μὴ προσεκληθῇ νὰ καταλάβῃ τὰ πρωτεία, καὶ εἰς ἣν νὰ μὴ ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του μεθ' ὅσης ἐδύνατο προθυμίας.

Καὶ τὰς μὲν λοιπὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ νομίζομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα μετὰ τινος λεπτομερείας, διότι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν εἶναι ὅτι ὅσον ἀμφοτέροι οἱ Κουντουριῶται ἀπέφευγον τὰ πρωτεία, τοσοῦτον προθύμως παρείχοντο αὐτοῖς ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἔθνους σύμπαντος, ἀναγνωρίζοντος τρόποντινὰ οὕτω παρὰ μὲν τῷ Λαζάρῳ τὸ ἔξοχον τῆς δικνοίας, παρὰ δὲ τῷ Γεωργίῳ, τὸ ἔξοχον τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως· καὶ παρ' ἀμφοτέροις τὸ ἔξοχον τοῦ πατριωτισμοῦ. Καὶ τὰς μὲν προγενεστέρας ὑπηρεσίας τοῦ Γεωργίου νομίζομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα μετὰ τινος λεπτομερείας, διότι αὗται συνταυτίζονται μετὰ τῶν τοῦ Λαζάρου. Βραδύτερον ὁμοῦς, ἐκλεχθέντος τούτου προέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ ἀποποιηθέντος ἡ μᾶλλον εἰπεῖν μὴ συγκατατεθέντος νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ὑδρας, ἀνετέθη τὸ ὑπέρτατον τοῦτο τῆς πολιτείας ἀξίωμα εἰς τὸν Γεώρ-

γιον. Οὗτος δὲ κατώρθωσε διὰ τῆς βαρύτητός τοῦ ὀνόματός του, διὰ τῆς ἐλευθεριότητός του καὶ διὰ πάντων τῶν λοιπῶν τρόπων του νὰ συμπήξῃ Κυβέρνησιν· διέμεινε δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο διαρκῶς μέχρι σχεδὸν τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ὅτε ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ὁ γνωστὸς Φίνλαῦ ἐχαρακτήρισε τὴν προεδρείαν τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου διὰ τοῦ συνήθους αὐτοῦ τρόπου· προσπαθοῦντος τοῦ Κουντουριώτου νὰ συμπήξῃ Κυβέρνησιν, καὶ τιμωροῦντος τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Κωλέτου τοὺς εἰς τοῦτο ἀνθισταμένους, ὃ Φίνλαῦ ἀποκαλεῖ τοῦ μὲν πρώτου τοὺς τρόπους *κακοδιοίκησιν* misgovernment, τοῦ δὲ δευτέρου τὰ μέτρα *βαρβαρότητα* (1)· ἐκστρατεύσαντος δὲ βραδύτερον τοῦ Κουντουριώτου αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ γνωστὸς Φίνλαῦ περιγράφει τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὡς γελοίαν «οἱ συκοφάνται, λέγει, οἱ περικυκλώσαντες τὸν Κουντουριώτην παρέπεισαν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ Πρόεδρος ἀνεχώρησε τῆς Ναυπλίας διὰ μεγάλης πομπῆς, ἵππευσεν ἐπὶ πλουσίῳ ἐστολισμένῳ ἵππῳ· ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐστηρίζετο, ὥσπερ σάκκος τις ἀχύρων, ὑπὸ δύο ἱπποπόμοις· παρηκολουθεῖτο δὲ ἡ ἀδέξιος αὐτοῦ ἱππασία ὑπὸ μεγάλης σειρᾶς γραμματέων, φυλάκων, ἱπποπόμοις, καὶ παιδῶν, κομιζόντων τὰ πρὸς τὸ καπνίζειν» (2)· φέρει δὲ ὁ εὐσυνείδητος οὗτος συγγραφεὺς καὶ μάρτυρα αὐτόπτην τῆς πομπῆς ταύτης, ἣν ἀσμενίζεσθαι νὰ σατυρίσῃ, καὶ λησμονεῖ καθ' ὁλοκληρίαν αὐτὸς οὗτος ὁ

(1) *Ibid* History of the Greek revolution by Finlay vol. ij pag 37.

(2) *Ibid* Αὐτοῦ, σελ. 63—64.

μάρτυς αὐτόπτης ὄλου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὅτι ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῶν Κουντουριωτῶν οὔτε οὗτος ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσῃ οὔτε Κυβέρνησις νὰ παγιωθῇ.

Ποῖα δὲ ἦσαν τὰ ἐλατήρια ἐκεῖνα, δι' ὧν οἱ Κουντουριῶται καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωσιν ἐφείλχυσαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν πάντων, δεν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ, ἀρκεῖ μόνον νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς.

« Ἐπροβλήθη νὰ γενῇ καταβολὴ χρημάτων, δανειζομένων ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους διὰ τὰς ἐπείγουσας ἀνάγκας τῆς πατρίδος, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐξοικονόμησην τῶν στρατοπέδων τῆς Ἀττικῆς. Συζητήσεως γενομένης ἔγεινε δεκτὴ ἡ πρότασις καὶ ἐπρόσφεραν αὐθόρμητοι,

« Ὁ μὲν Γ. Κουντουριώτης ἀτομικῶς γρ 12,000

« Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι περιληπτικῶς » 10,000

« Οἱ δὲ Σάμιοι » » 2,000

« Οἱ δὲ Σερίφιοι » » 500

γρ. 24,500⁽¹⁾

Τοῦτέστι μόνον αὐτὸς ἀτομικῶς προσέφερε τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ ὄλου συλλεχθέντος ἐν τῷ ἐράνῳ τούτῳ.

Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἐπὶ Γεωργίου Κουντουριώτου διωρίσθη Ἀρχιστράτηγος τῆς ξηρᾶς ὁ Ὑδραῖος πλοίαρχος Σκούρτης, ὁ οὐδέποτε διοικήσας στρατοὺς τῆς ξηρᾶς· εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι ἐνεκα τοῦ μὴ ἐπιτυχοῦς τούτου διορισμοῦ ἐπῆλθον ἄλλα τε πολλὰ καὶ ἡ τῆς Σφακτηρίας καταστροφὴ. Ἀλλ' ἦτον ἄρά γε δυνατόν νὰ εὕρῃ ὁ Κουντουριώτης καταλληλότερον ἀρχιστράτηγον,

(1) Ἰδὲ Μάρουκα τὰ κατὰ τὴν ἀνάγκην. τῆς Ἑλλάδος τομ. δ'. σελ. 140

καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ μίση καὶ αἱ ἐπιτόπιοι ἀντιζηλῖαι ἦσαν δυστυχῶς εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν ἐξημμένα; Ἐὰν μὲν διώριζε Πελοποννήσιον, βεβαίως δὲν ἤθελον ὑπαχθῇ ὑπ' αὐτὸν οἱ Στερεολλαδίται· ἴσως δὲ καὶ ἤθελον ἀντιπράξει. Ἐὰν δὲ διώριζε Στερεοελλαδίτην, ἤθελον μετέλθει τὰ αὐτὰ οἱ Πελοποννήσιοι· πιθανὸν μάλιστα ἦτο νὰ ἐξήπτοντο τότε τοσοῦτον τὰ ἐπιτόπια μίση, ὥστε νὰ ἐγεννᾶτο καὶ ἐμφύλιος πόλεμος. Μόνον τοὺς νησιώτας καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς Ὑδραίους δὲν ἐδύναντο νὰ φθονήσωσι τότε οἱ λοιποὶ τῆς ξηρᾶς ὀπλαρχηγοί· πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν μεγαλειτέρων δεινῶν ἠναγκάσθη ὁ Κουντουριώτης νὰ διωρίσῃ ἀρχιστράτηγον τῆς ξηρᾶς ναυτικὸν ἄνδρα.

Ἄλλως γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ Κουντουριώτης ἀείποτε διετέλεσεν, ὅσον ἐδύνατο, εἰς καθησύχασιν καὶ καταπραΰνσιν τῶν παθῶν, καὶ οὐτε ὤκνησε νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κουντουριώτου περιγράφει ὡς ἐξῆς ὁ Ἀμερικανὸς Χάου· «Ὁ Πρόεδρος (τοῦ ἐκτελεστικοῦ) Κουντουριώτης ἦτο ὁ πλουσιώτερος τῆς Ὑδρας· » εἰς τὰ πλούτη του δὲ ὥφειλε καὶ τὴν ἐκλογὴν του εἰς » τὸ ἀξίωμα τοῦτο· μετὰ τὰς διατάξεις τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γείνη ἀρχηγὸς » τοῦ Κράτους εἰς νησιώτης· ὁ Κουντουριώτης δὲ ἦτο » γνωστότατος ὡς ἔμπορος καὶ εἴλκυε τὸ σέβας ἀπάντων » διὰ τὴν τιμιότητά του. Τὸ ὄνομά του ἐνίσχυσε » τὴν πίστιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ ἐξωτερικόν. » (1)

(1) *Idē* An Historical sketch of the greek revolution by Samuel G. Howe pag. 249.

Ἡ τελευταία δὲ πράξις, ἣν ὑπέγραψεν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ὡς πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ εἶναι, νομίζομεν, ἡ ὑπ' ἀριθ. 16,430, 12 Ἰανουαρίου 1826 ἐκ Ναυπλίου, δι' ἧς προσεκάλει τοὺς πληρεξουσίους νὰ συνέλθωσιν, ἵνα ἐπαναλάβωσι τὰς ἐργασίας τῶν εἰς Μέγα-
 ρα (2)· καὶ συνήλθον μὲν οὗτοι, ἀλλ' ἐν Ἐπιδαύρῳ, καὶ ἤρξαντο τὰς ἐργασίας τῶν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἐπὶ μὲν τοῦ Κυβερνήτου ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης διωρίσθη καὶ Πανελλήνιος καὶ Γερουσιαστής· ἐπὶ δὲ τοῦ Ὁθωνος καὶ Σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ Γερουσιαστής, ἐχρημάτισεν ἐπίσης καὶ πρόεδρος ἀμφοτέρων τούτων τῶν νομοθετικῶν σωμάτων· τῷ δὲ 1848 διωρίσθη καὶ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου· ἀλλὰ βραχύν τινα χρόνον ἔμεινεν ἐν τῷ ὑπερτάτῳ τούτῳ ἀξιώματι, καὶ ἔπειτα παρητήθη. Καθ' ἅπαντα δὲ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον διετέλεσε πρόεδρος τῆς Γερουσίας καὶ Γερουσιαστής μέχρι τῆς ἀποδιώσεώς του, συμβάσης ἐν Ὑδρᾷ κατὰ Μάρτιον φρονοῦμεν τοῦ 1858. Ἐπὶ μὲν τῇ εἰδήσει τῆς ἀποδιώσεώς του διετάχθη τριήμερον πένθος καθ' ἅπαν τὸ Κράτος· βραδύτερον δὲ ἐξεδόθη καὶ τὸ ἐξῆς διάταγμα·

Ο Θ Ω Ν

«Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τοῦ Β. οἴκου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, εὐδοκοῦμεν νὰ διατάξωμεν, ὅπως ὁ παρ' ἡμῶν ἀπονεμηθεὶς εἰς τὸν ἀοίδιμον Γεώργιον Κουντουριώτην Μεγαλόσταυρος τοῦ ἡμετέρου Βασιλικοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος μένη ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ αὐτοῦ ὡς διηνεχὲς δεῖγμα τῆς πρὸς τὸν διάσημον τοῦ-

(2) Ἴδὲ τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Α. Μάμουκα, τομ. Δ' σελ. 49

τον ἄνδρα ἰδιαζούσης ἡμῶν ὑπολήψεως καὶ τιμῆς, καὶ ὡς κειμήλιον, ἀνακαλοῦν εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐξόχους αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις. Ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τοῦ Β. οἴκου καὶ τῶν ἐξωτ. ὑπουργῶς ἐπιφορτίζεται τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

« Ἐν Ἀθήναις τὴν 9 Ἀπριλίου 1858.

Ο Θ Ω Ν

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ. (1)

Τέκνα ἔσχεν ὁ Γεώργιος ἔξ, τὸν Ἀνδρέαν, ὑπουργὸν ἄλλοτε χρηματίσαντα, καὶ πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος διατελοῦντα σήμερον ἐν Φλωρεντίᾳ· τὸν Θεόδωρον πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Μελίτῃ διορισθέντα, καὶ ἐκεῖ φρονοῦμεν ἀποδιώσαντα· τὸν Λάζαρον, ζῶντα ἐν Ὑδρᾷ· τὴν Μαρίαν Ῥούφου, πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ πολλάκις χρηματίσαντος· τὴν Κονδύλω Ἀθανασίου Μιαούλη, ὡσαύτως· καὶ τὴν Καλλιόπην Ἀλεξάνδρου Κοντοσαύλου, ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης ἤδη ὄντος.

Τὰς δὲ θυσίας τῶν Κουντουριωταίων ἐν λεπτομερείᾳ μὲν τινι δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν ἐνταῦθα· διότι, καίτοι πολλάκις αἰτήσαντες βιογραφικὰς τινὰς πληροφορίας περὶ τῶν Κουντουριωταίων παρὰ τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ πρέσβειος Ἀνδρέου Κουντουριώτου, εἰς ὃν μάλιστα καὶ προσεφέραμεν τοὺς τρεῖς ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντας τόμους τοῦ συγγράμματος ἡμῶν· ἀλλ' ὅμως οὔτε ἀπλῆς ἀπαντήσεως ἠξιώθημεν· παρὰ δὲ τοῦ ἀξιότιμου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν Πανουργιᾷ ἐμάθομεν, ὅτι οἱ Κουντουριωταῖοι λαμβάνουσι συντάξεις κατ' ἔτος 24,679,73· ἐπειδὴ δὲ αἱ συντάξεις αὗται δίδονται τοῖς νησιώταις κατὰ νόμον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θυσιῶν ἐκάστου, καὶ λογίζονται ὡς ἐν τοῖς ἑκατόν, συμπεραίνομεν, ὅτι αἱ ἀναγνωρισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἔθνους θυσίαι τῶν Κουντουριωταίων ὑπερβαίνουν τὰ δύο ἑκατομμύρια τετρακοσίας ἐξήκοντα χιλιάδας δραχμὰς.

(1) Ἰδὲ Ἐφημ. τῆς Κυβερν. 1858, ἀριθ.

Π. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

ΟΙ ΜΠΟΤΑΣΑΙΟΙ.

Ἡ νῆσος, ἐν ᾗ ἐγεννήθησαν οἱ διαπρέψαντες ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος Μποτασαῖοι, ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος κατὰ Πausανίαν Πιτυοῦσα. «Πρὸς δυσμὰς τῶν Βουκεφάλων ἦν ἕτερον ἀκρωτήριο Κωλιερ-
γία καὶ μεταξύ των δύο τρεῖς νησίδες Ἀλιοῦσα, Πι-
τυοῦσα καὶ Ἀριστερά.» (1) λέγει ὁ ἱστορικὸς οὗτος. Εἰκοτολογεῖται μὲν ἡ ὀνομασία αὕτη ἐκ τῆς πληθύος τῶν πιτύων (πευκῶν), τῶν ἐν αὐτῇ φυομένων. Εἰκάζεται δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶχε σημασίαν τινά, διότι ὁ Ὅμηρος οὔτε τὰς τριήρεις αὐτῆς κατὰ τῆς Τροίας ἀριθμεῖ, ὥσπερ τὰς τῆς Αἰγίνης καὶ Σαλαμῖνος, οὔτε τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ ἡγεμόνος αὐτῆς μνησθῆναι τινά ποιεῖται, ἂν οὐχὶ ὥσπερ τοῦ τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς, ὑπὲρ οὗ ἔγραψεν, ὡς γνωστὸν, τὴν θαυμασίαν Ὀδύσειαν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὥσπερ τοῦ Αἴαντος τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἄλλων μικροτέρας ἴσως ἐκτάσεως νήσων.

Ἡ νῆσος αὕτη σήμερον μὲν καλεῖται Σπέτσαι ἢ Πέτσαι κατὰ τὴν ἐγγώριον Ἀλβανικὴν προφοράν. Εἰκοτολογεῖται δὲ ἡ ὀνομασία αὕτη κατὰ Ἀνάργυρον ἐκ τῆς Ἰταλικῆς ἢ Λατινικῆς λέξεως Speziae, σημαινού-

(1) Ἰδὲ Πausανίου Κορινθ. 0. Κεφ. 34,

σης εἶδη ἀρωματικῶν βοτάνων. Καὶ ὅτι μὲν αἱ Σπέ-
τσαι παράγουσι τῷ ὄντι διάφορα εἶδη ἀρωματικῶν βοτά-
νων εἶναι ἀναντίρρητον, οὐδεμίαν ὁμως εὐθύνην ἀνα-
δεχόμεθα καὶ περὶ τῆς τοιαύτης ἐτυμολογίας τῆς λέ-
ξεως Σ π έ τ σ α ι.

Κατὰ τίνα δ' ἐποχὴν κατωκίθη αὕτη ἐπὶ τῆς ἀρχαιό-
τητος, οἷας περιπετείας ὑπέστη ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος καὶ
οἷον πληθυσμὸν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ πότε ἀκριβῶς ὤκη-
θη ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ταῦτα πάντα εἰ-
σὶν ἀτυχῶς ἄγνωστα. « Αἱ Σπέτσαι, λέγει ὁ Ἀνάργυ-
» ρος, ἑκατοικήθησαν πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν Ὑδραν.
» Μόλις κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν γερόντων μας εἰς
» τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἤτοι τὸ 1700 ἐ-
» δέχθη τοὺς πρῶτους αὐτῆς κατοίκους ἡ νῆσος, προ-
» ελθόντας ἀπὸ τὰ γειτονικὰ μέρη τὴν Λακωνικὴν, τὴν
» Κυνουρίαν, τὴν Ἀργολίδαν καὶ τὴν Ἑρμιονίδα. » (1).
Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ Σπετιώτης συγγραφεὺς ὡς πρῶτους
αὐτῆς κατοίκους ἐννοεῖ βεβαίως τοὺς τῶν μεταγενε-
στέρων χρόνων· διότι ἕτερος ἐπίσης Σπετσιώτης συγ-
γραφεὺς ὁ Ὁρλάνδος, λέγει· « Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι
» ἡ νῆσος αὕτη, ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν γεωγράφων καὶ
» *Τιπάρητος*, μετὰ τῆς παρακειμένης ἄλλης μικροτέρας
» νήσου *Ἀστερίας* ἢ *Ἀριστεραῦς* ἑκατοικεῖτο καὶ ἐπὶ τῶν
» Ἑλληνικῶν χρόνων . . . εὐρέθησαν (ἐν τῇ νήσῳ)
» καὶ πλίνθοι καὶ πήλινα ἀγγεῖα καθὼς καὶ νομίσματα
» Βυζαντινῆς καὶ Ἑνετικῆς ἐποχῆς. » (2).

(1) Ἰδὲ τὰ Σπετσιωτικὰ ὑπὸ Ἀναργ. Ἀνδρ. Χ, Ἀναργύρου ἐν τοῖς
Προλεγομένοις σελ. κδ.

(2) Ἰδὲ Ναυτικά, ἤτοι τὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας
ἀγῶνα πεπραγμένων ὑπὸ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, ἰδίως δὲ τῶν Σπε-
τσῶν ὑπὸ Α. Κ. Ὁρλάνδου τομ. α', σ. 14.

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἔχῃσι ταῦτα τὸ νησίδιον τοῦτο, τὸ μόλις δέκα καὶ ὀκτὼ Ἀγγλικῶν μιλίων περιφέρειαν ἔχον, ἐφείλκυσε ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τὸν θαυμασμόν τοῦ σύμπαντος κόσμου διὰ τε τὸν πατριωτισμόν, διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ διὰ τὴν ἀληθῆ αὐταπάρνησιν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατεῖχον τότε θέσιν καὶ οἱ Μποτасаῖοι.

Οὗτοι δὲ κατάγονται κατὰ Ὀρλάνδον ἐκ Κρανιδίου· ὁ πατὴρ τοῦ Γκίκα καὶ Παναγιώτου Μποτάση, λέγει νοῦτος, μετεφέρθη νήπιον καὶ ὀρφανόν εἰς Σπέτσας ὑπὸ τῆς μητρὸς των ἐκ Κρανιδίου, μετὰ τὴν ἐκεῖσε καταστροφὴν τῆς Ἑνετικῆς ἐξουσίας, ἐφ' ἧς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν διοικητὴς (ἢ Καπετάνος) τοῦ Κρανιδίου. Σώζονται δ' εἰσέτι ἐν Κρανιδίῳ οἱ πλάγιοι αὐτοῦ συγγενεῖς, Καπετάνιοι καλούμενοι· ὠνομάσθη δὲ Μποτάσης ὁ ὀρφανὸς Νικόλαος διότι νήπιον ὃν ἔτρωγε χῶμα, ὃπερ κατὰ τὴν Ἀλβανικὴν καλεῖται *Μπότα*.» (1).

Ὁ ὀρφανὸς λοιπὸν οὗτος Μποτάσης ἐκαλεῖτο μὲν Νικόλαος, ἐγεννήθη δ' ἐν Κρανιδίῳ περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ μετεφέρθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τῆς χήρας μητρὸς του νήπιον. Μόλις ἡλικιωθεὶς, ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυτιλίαν μὲ μικρόν τι πλοιάριον ιδιόκτητον, τρέχαντήριον ἢ σαχτούριον, ὡς ἐσυνείθιζον νὰ τὰ ὀνομάζωσι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Φύσει δὲ ὁραστήριος, τολμηρὸς καὶ οἰκονόμος ὢν, δὲν ἐβράδυνε νὰ γείνη κύριος καὶ διευθυντὴς καὶ μεγαλειτέρου πλοίου *Μπρατσέρας*, καὶ τελευταῖον ἐνὸς ἐτι μεγαλειτέρου *Καράβιον*, καὶ μέτοχος εἰς ἄλλων πλοῖα.

(1) Ἰδὲ τὰ Ναυτικά κτλ. ὑπὸ Α. Κ. Ὀρλάνδου, σ. 14.

Τῷ δὲ 1765 ἦλθε καὶ εἰς γάμον μετὰ τῆς Σωσάνης γυναικὸς, ὡς λέγεται, ἐναρέτου καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Καρᾶ, τῶν ἐπὶ προσωπικῇ μόνον τόλμῃ καὶ ἀνδρία φημιζομένων καταγομένη. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἔσχε τῷ μὲν 1766 τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Γκίκαν Μπότασην, ὅστις ἔσχε δύο υἱοὺς, τὸν γνωστὸν παρὰ πολλοῖς ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν, τὸν μεγάλως διαπρέψαντα ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας καὶ ὑπουργὸν μάλιστα τῶν Οἰκονομικῶν μετὰ ταῦτα ἀναδειχθέντα Νικόλαον, καὶ τὸν οὐχ ἥττον διαπρέψαντα ἐν τῷ ἀγῶνι Θεοδόσιον. Βραδύτερον δὲ ὁ Μπότασης ἔσχε καὶ μίαν θυγατέρα Ἑλένην, γνωστὴν ἐν Σπέτσαις, διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς φρόνησιν καὶ τὸν ἀνδρικὸν χαρακτῆρα. Τῷ δὲ 1782 ἔσχε καὶ τὸν Δημήτριον, μετονομασθέντα ἔπειτα Ἀναγνώστην· ἐνωρίτατα μὲν κατηχηθέντα εἰς τὰ τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας, ἀλλὰ δύο περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀποβιώσαντα.

Ἐκ τούτου μὲν ἐβλάστησαν ἀγλαοί τινες καρποί, περὶ ὧν κατωτέρω λεχθήσονται τὰ δέοντα.

Κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε καλὴν συνήθειαν πρῶτον ἐκ τῶν τέκνων τοῦ Νικολάου Μπότασης ἦλθεν εἰς γάμον ἡ προσφιλὴς καὶ μόνη αὐτοῦ θυγάτηρ Ἑλένη μετὰ τοῦ διαπρέψαντος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Ἀναστασίου Κυριακοῦ, πατρὸς τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν καθηγητοῦ Διομήδους Κυριακοῦ, τοῦ καὶ προέδρου τῆς τελευταίας ἐθνοσυνελεύσεως ἐν χριστιμωτάταις περιστάσεσι χρηματίσαντος, καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν τότε φρόνησιν ἐξασκήσαντος. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη, λέγεται, ὅτι εἶχε τοσαύτην νοημοσύνην, ὥστε οὐ μόνον οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς,

ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σύζυγος οὐδεμίαν τῶν ἀνδρικῶν αὐτῶν ἐπιχειρήσεων ἐξετέλουν, ἂν μὴ συνεβουλευόντο πρότερον καὶ τὴν Ἑλένην. Ἐνεκα δὲ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως τῶν ἀδελφῶν Μπόταση καὶ αὐτὸς ὁ σύζυγος αὐτῆς Ἀναστάσιος Κυριακὸς καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης, καίτοι καὶ μεγάλας ἀτομικὰς ἀρετὰς καὶ ἔντιμον οἰκογενειακὸν ὄνομα ἔχοντες, μνημονεύονται ὁμως ἐνισχυοὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον *Μπόταση* καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς θυγατρὸς.

Ἐτι βραδύτερον, τῷ 1784 ὁ Νικόλαος Μπότασης ἔσχε καὶ τρίτον υἱόν, τὸν Παναγιώτην, τὸν ἐξόχως διαπρέψαντα ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἔγγαμον μὲν, ἀλλὰ καὶ ἀκληρον ἀποβιώσαντα. Τὰ περὶ τῆς ἡλικίας τῶν τριῶν υἱῶν Νικολάου Μπότασης σημειοῦμεν, ὅπως ἐπληροφορήθημεν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ δὲν ἐγγυώμεθα περὶ τῆς ἀκριβείας, διότι ὁ κατὰ τὸ 1824 ἀποθανὼν Παναγιώτης μνημονεύεται, ὡς ἔχων τότε τεσσαράκοντα τριῶν ἐτῶν ἡλικίαν.

Οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Νικολάου Μπότασης ὁ Γκίκας, ὁ Δημήτριος ἢ Ἀναγνώστης καὶ ὁ Παταγιώτης, ἀνατραφέντες ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ ἱκανά τινα ἠθικὰ τε καὶ ὕλικά κεφάλαια κληρονομήσαντες, φρόνιμοι καὶ ἐπιχειρηματῆαι ὄντες, δὲν ἐβράδυναν νὰ πολλαπλασιάσωσι μεγάλως καὶ καθ' ἅπαντα τὴν πατρικὴν αὐτῶν κληρονομίαν. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτῶν ἀπεβίωσεν ἐν Σπέτσαις τῷ 1812, ὑπὸ πάντων θρηνούμενος διὰ τὰς ἀγαθὰς ἀναμνήσεις, ἃς ἐγκατέλιπεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ιδίως διὰ τὰ εὐαγγελικῶς γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ πρὸς πολλοὺς εὐεργετήματα.

Οἱ δὲ υἱοί, γινώσκοντες, ὅτι ἡ μὲν ἔνωσις τῶν δυνάμεων ἀποτελεῖ τὴν ἰσχὺν, ἡ δὲ σύμπνοια προκαλεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν καὶ τὴν ἀναπόφευκτον αὐτῆς σύντροφον οἰκογενειακὴν εὐημερίαν, τὴν γλυκυτέραν ἀναντιρρήτως πάσης δόξης καὶ πάσης ἑτέρας ἀνθρωπίνου εὐπραγίας, οὔτε κατὰ διάνοιαν ἐσκέφθησάν ποτε πρὸ τοῦ ἀγῶνος νὰ μοιράσωσι τὴν πατρικὴν ἢ καὶ τὴν δι' αὐτῶν πολὺ αὐξηνηθεῖσαν ἰδίαν περιουσίαν· ἀλλ' ὥσπερ τρία σώματα, διὰ μιᾶς ἀνωτέρας δυνάμεως (τῆς ἀδελφικῆς συμπνοίας) ἐργαζόμενα, ὑπῆρξαν ἀείποτε τὸ παράδειγμα τῆς ἐξασκήσεως πολλῶν ἀρετῶν μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν των.

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἰπώμεν, ὅτι γράμματα ὀλίγιστα ἐγνώριζον οἱ Μποτασαῖοι· διότι καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτοι ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι γράμματα, μόνος ἐν Σπέτσαις διδάσκαλος ὑπῆρχέ τις *Δασκαλάκι* καλούμενος καὶ τὰ κοινὰ μόνον γράμματα διδάσκων. Παρ' αὐτῷ φαίνεται ὁ μὲν Γκίκας ἐπιδοθεὶς ἐνωρίτερα εἰς τὴν ναυτιλίαν, οὔτε τὴν ὑπογραφὴν του, ἣν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, δὲν ἔσχε καιρὸν νὰ κατεργάσῃ· ὁ δὲ Δημήτριος καὶ Παναγιώτης καὶ πλειότερά τινα γράμματα ἔμαθον καὶ δι' αὐτοδιδασκαλίας ἐπηύξησαν πολὺ τὰς γνώσεις των. Ἦσαν δὲ τόσον φιλομαθεῖς ἀμφοτέρω, ὥστε πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν Νικολάου, ὁ πατήρ του Ἀναγνώστης ἔφερεν ἐπίτηδες εἰς Σπέτσας καὶ παρέλαβεν οἱκοι ἱερωμένον τινὰ διδάσκαλον, καὶ πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν ἔπεμψε κατόπιν τὸν νέον εἰς Ὑδραν, ἐνθα ἤχημαζεν ὁ ἐκ Σμύρνης εὐπαίδευτος Μαμάκης.

Ἄπαντες οἱ υἱοὶ τοῦ γέροντος Νικολάου Μποτάση

ἡσπάσθησαν τὴν ναυτιλίαν, ἣν μετῆρχοντο ὡς ἰδιοκτῆται καὶ κεφαλαιοῦχοι πλοίων μᾶλλον ἢ ὡς μισθώνοντες τὰ πλοῖα τῶν ἐπὶ τῷ λεγομένῳ ναύλῳ. Φρόνιμοι δὲ, τολμηροὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ οἰκονόμοι ὄντες καὶ εὐνοϊκῶν περιστάσεων τυχόντες, ἐσχημάτισαν τοσαύτην περιουσίαν, ὥστε ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, καίτοι ἀποθανόντος πρότερον τοῦ ἀδελφοῦ τῶν Ἀναγνώστου, εὐρέθησαν ὁμῶς νὰ ἔχωσιν οὐκ εὐκαταφρόνητα ποσὰ χρημάτων. Τὰ εἰς πλοῖα μόνον, ἦτοι εἰς δύο ἰδιόκτητα καὶ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα πλοῖα τὸν Ἀχιλλέα, τὸν ἐπωνομασθέντα Ναυέταν καὶ τὸν Διομήδην συμποσοῦνται εἰς τάλληρα Ἰσπανίας

40,970

Πρὸς δὲ τούτοις εἶχον μερίδας τῶν Μποταςέων καὶ τὰ ἐξῆς πλοῖα·

Ποσὸν μεριδίου	Ὄνομα πλοίου	Ὄνοματεπώνυμον πλοιάρ.	
Τὸ 1 2	Διομήδης	Α. Δρίτσα	3,862
Τὰ 3 1	Ἀχιλλέος	Κ. Μπουκουβάλα	7,208
Τὸ 1 4	Διομήδης	Α. Στεμισσιώτου	3,494
Τὸ 4 4	Ποσειδῶν	Α. Γουδῆ	2,204
Τὸ 4 8	Ξενοφῶν	Δ. Σκληῆ	2,029
Τὸ 4 8	Ἀχιλλεύς	Ι. Κυριακοῦ	2,257
Τὸ 4 4	Λυκοῦργος	Β. Ὁρλῶρ	3,776
Τὰ 3 16	Λυκοῦργος	Β. Σκληῆ	2,533
Τὸ 1 18	Σόλων	Γ. Πάνου	1,106
Τὸ 4 32	Πελεκάνος	Α. Κυριακοῦ	268
Τὸ 4 8	Πελεκάνος	Γ. Ἀνδρούτσου	2,250
Τὸ 4 4	Ἀχιλλεύς	Ι. Μαθιοῦ	4,785
			73,436

Τὸ ὅλον λοιπὸν τῆς τῶν Μποτασαίων περιουσίας, τῆς εἰς πλοῖα μόνον προσφερθείσης καὶ θυσιασθείσης ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, συνίσταται εἰς ἐβδομήκοντα τρεῖς καὶ ἡμίσειαν σχεδὸν χιλιάδας Ἰσπανικῶν ταλλήρων, τοῦ-

τέστιν εἰς μικρὸν ἔλαττον τοῦ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου δραχμῶν.

Περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι ἅπαντα τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφερον ὀνόματα ἐνδόξων ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐνῶ ἴσως οὔτε οἱ ἰδιοκτῆται, οὔτε οἱ πλοίαρχοι, οὔτε οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐλάλουν εὐχερῶς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Περίεργον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησι· τοῦτο φαίνεται, ὅτι εἶναι ἔμφυτον παρ' αὐτοῖς, διότι καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ φῶτα ἦσαν τόσον ὀλίγα ἐν Ἑλλάδι, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν ἐκ θεωρίας ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος ἄλλων ἐθνῶν νὰ συνεταιρίζωνται, κατ' αὐτὴν, λέγομεν, ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν οἱ ναυτικοὶ Ἕλληνες εἶχον εἰς πλήρη ἐνέργειαν πατριρχικόν τινα, οὕτως εἰπεῖν, συνεταιρισμόν. Συνηθάνετο τις ὅτι εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ διοικήσῃ πλοῖον; δὲν ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ἔχῃ καὶ τὰ πρὸς τοῦτο χρηματικὰ μέσα.

Ἐκέρυττεν ὅτι κατεσκούαζε πλοῖον καὶ ἀμέσως οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι ἢ ἀπλῶς οἱ γνώριμοι κατέθετον συνεταιρικῶς τὰ ἀναγκαιοῦντα κεφάλαια καὶ οὕτω κατεσκευάζετο τὸ πλοῖον. Ἦτο τις ἑτοῖμος νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς παρατόλμους μάλιστα καὶ λίαν ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις; δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐκμισθώσῃ ἄδραῖς μάλιστα δαπάναις τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου του. Ἀπαντες, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἔχωσιν ἴδιον πλοῖον, προσήρχοντο νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐν τοῖς ἑτοιμοῖς πρὸς ἐκπλουν συνεταιρικῶς. Τούτου ἕνεκα βλέπομεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, καίτοι δυναμένην κατασκευάσαι τέσσαρα τοῦλάχιστον ἰδιόκτητα αὐτῆς πλοῖα, νὰ ἐπασχολῇ ὁμῶς

τὰ κεφάλαιά της εἰς δέκα καὶ τρία, γενόμενα διὰ συνεταιρισμοῦ. Καὶ τὸ μὲν εἶδος τοῦ συνεταιρισμοῦ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς Ἑλλησι θέλομεν περιγράψει ἐν λεπτομερείᾳ ἄλλαχοῦ· οἱ δὲ Μποτасаῖοι δὲν προσέφερον μόνον τὴν προμνημονευθεῖσαν ποσότητα χρημάτων εἰς πλοῖα.

Ἐν ἀρχαίᾳ τινὶ σημειώσει, δοθείσῃ ἡμῖν παρὰ τῆς οἰκογενείας, εὑρομεν πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐξῆς ποσά, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἀποζημιώσεις πλοίων,» ἥτοι δαπάναι πρὸς ἑκπλευσιν πλοίων. Κατὰ τὴν σημείωσιν λοιπὸν ταύτην ἡ οἰκογένεια Μποτάση ἐδαπάνησε·

Διὰ τὸ βρίκιον	Διομήδης	15,155
Διὰ τὴν Ναυέταν	Ἀχιλλεὺς	12,000
Τῷ πλοιάρχῳ Δρίτσα	Διομήδης	3,545
Διὰ τὸ βρίκιον Μπουκουβάλα	Ἀχιλλεὺς	7,232
» Στεμνιτσιώτῃ	Διομήδης	1,906
» Γουδῇ	Ποσειδῶν	4,006
» Σκλιᾷ	Ξενοφῶν	623
» Ι. Κυριακοῦ	Ἀχιλλεὺς	4,556
» Β. Ὀρλώφ	Λυκουργος	2,748
» Γ. Πάνου	Σόλων	747
» Α. Κυριακοῦ	Πελεκάνος	274
» Ἀνδρούτσου	Πελεκάνος	1,238
» Ι. Μαθιοῦ	Ἀχιλλεὺς	1,430
τάλ.		49,464

Προστιθεμένων καὶ τούτων εἰς τὸ ἀνωτέρω ποσόν, συνάγονται ἑκατὸν εἴκοσι δύο χιλιάδες Ἰσπανικῶν ταλλήρων, εἰς ἃ πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ τέσσαρες χιλιάδες τετρακόσια Ἰσπανικά τάλλητρα, ὡς ἀξία τουφεκίων, ἅτινα οἱ Μποτасаῖοι προσέφερον εἰς τὴν Κυβέρ-

νησιν κατὰ τὸ εἰς τὴν οἰκογένειαν εὐρισκόμενον ἔγγραφον. Εἰς ταῦτα δὲ πάντα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ὀκτιὼ χιλιάδες Ἰσπανικὰ τάλληρα, ἅτινα προσέφερον εἰς ἐράνους κατὰ τὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου Σπετσῶν. Ἄπαντα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ ποσὸν ἑκατὸν τριάκοντα τεσσάρων χιλιάδων καὶ τριακοσίων ἰσπανικῶν ταλλήρων, τοὔτέστιν ὀκτακοσίων πέντε χιλιάδων καὶ ὀκτακοσίων δραχμῶν. Οἰκογένεια δὲ, διαθέτουσα τοσαῦτα ποσὰ εἰς πλοῖα, θὰ διέθετε τότε βεβαίως καὶ ἄλλα οὐκ εὐκαταφρόνητα εἰς κειμήλια ἢ κοσμήματα, ἅτινα ἅπαντα προσέφερεν ὀλοκαύτωμα καὶ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐντελεστάτης πενίας, ὥσπερ κατωτέρω λεχθήσεται τοῦτο.

Ἀλλὰ τὰ ποσὰ ταῦτα, ὅσῳ μεγάλα καὶ ἂν ᾦναι, ὅσῳ εὐχαρίστως καὶ ἂν προσέφερον ταῦτα οἱ Μποτασαῖοι, καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ νὰ στερῶνται ἔπειτα οὗτοι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, τὰ ποσὰ, λέγομεν, ταῦτα, ὅσῳ μεγάλα καὶ ἂν ᾦναι, ἀποτελοῦσιν ὅμως τὸ ἐλάχιστον ἐξ ὧν προσέφερον οἱ Μποτασαῖοι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Οὗτοι ᾗσαν βεβαίως μεμνημένοι εἰς τὰ τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας μυστήρια. Ναὶ μὲν δὲν μνημονεύει τούτου ὁ Φιλῆμων, ὁ δημοσιεύσας, ὡς γνωστὸν, κατάλογον πολλῶν συνεταίρων· ἀλλ' ἕτερος συγγραφεὺς, ὁ Ἀγγλος Γόρδων, λέγει, περὶ τούτου τὰ ἑξῆς· «Κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1820 ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταίρων ἠϋξήσε μεγάλως ἐκ πολλῶν νεοφύτων. Τότε εἰσῆλθον εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἐταιρίας » καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας καὶ προσεκάλεσαν τὰ πλοῖά » των νὰ ἐπανέλθωσιν οἵκοι καὶ νὰ παύσωσι τοὺς εἰς με- » μακρυσμένα μέρη πλοῖας. Οἱ δὲ πρόκριται τῶν Σπε-

«τῶν εἶχον κατηχηθῇ πρότερον» (1). Ἀλλως δὲ γνω-
στὸν εἶναι, ὅτι οἱ ἀποστολοὶ τῆς ἐταιρίας τὰς Σπέτσας
ιδίως ἐξελέξαντο λίαν ἐνωρὶς τότε, ὡς κέντρον, ἐξ οὗ
ἐνήργουν εἰς τε τὰς λοιπὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Πελο-
πόννησον. Γνωστὸν ἐπίσης εἶναι, ὅτι εἷς τῶν ἀποστόλων
τῆς ἐταιρίας ὁ Θέμελης εἶχε κατέλθει εἰς Σπέτσας πο-
λὺ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀγῶνος, ἵνα συνενοηθῇ μετὰ
τῶν ἐκεῖ προϋχόντων καὶ προπαρασκευάσῃ τὰ τῆς ἐπα-
ναστάσεως. Ἀδύνατον δὲ ἦτο νὰ πράξῃ ταῦτα, ἂν μὴ
διεκοίνου τὰ μυστήρια τῆς ἐταιρίας εἰς τοὺς ἀρχηγούς
τοῦλάχιστον τῶν τριῶν διαπρεπούσων ἐν Σπέτσαις οἰ-
κογενειῶν, τῆς τοῦ Μπότاسη, τῆς τοῦ Μέξη καὶ τῆς
τοῦ Ἀναργύρου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Φιλήμων,
καίτοι μὴ δημοσιεύων τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν κατηχήθη
ὁ Μπότاسης, δημοσιεύει ὁμως ἀμνηολόγητον ἐπιστο-
λὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἀρχομένην οὕτω·
Κύριε Παναγιώτη Μπότاسη· μολονότι ἐλάβομεν τὸ ἀπὸ
25 Ἰανουαρίου 1819 τῆς φιλογενείας σου καὶ ἐγνωμεν
τὰ κατ' αὐτήν (2).

Σύμπασα δὲ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπαναστατικὴ καὶ
ἐμφαίνει μεγάλην ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐται-
ρίας πρὸς τὸν Π. Μπότاسην. Ἀλλαχοῦ τοῦ αὐτοῦ τό-
μου ὁ αὐτὸς Φιλήμων δημοσιεύει ὅτι ὁ Δικαῖος ἐκ Γόρ-
τυνος ἔγραφε τὴν 30 Μαρτίου 1821 πρὸς τὸν Γκίκαν
Μπότاسην καὶ Πάνον πρὸς τοὺς ἄλλοις τὰ ἐξῆς· «ἐλπί-
»ζω οἱ ἥρωες Μποτασαῖοι νὰ κάμουν τὸ ρεσάλτον.»

Καὶ ἡ μὲν ἐπανάστασις ἐξερράγη ἐν Σπέτσαις τὴν 2

(1) Ἰδὲ History of the greek revolution by Gordon vol. j
pag. 88.

(2) Ἰδὲ Φιλήμων; ἱστορικὸν δοκίμιον τομ. α'. σ. 338.

ἡ 3 Ἀπριλίου « Κατὰ τὰς χαρμωσύνους ταύτας ἡμέρας, » λέγει, ὁ Ὀρλάνδος, ὁ ἐκ Σπάρτης Χρυσόσπαθης, ὁ ἐκ » Νάξου Κορνήλιος καὶ ἄλλοι τινὲς ἐταιρισταί, παρευ- » ρεθέντες ἐν Σπέτσαις καὶ ἐνθουσιασθέντες, ἀνέβησαν » ἐπὶ δώματος οἰκίας τινός, παρὰ τῇ ἀγορᾷ κειμένης, » καὶ ἄδοντες μεγαλοφώνως τὸ θεῦριον ᾄσμα Ῥήγα » τοῦ Φερραίου « Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων » τοσοῦτον » κατεγοήτευσαν τὸν λαόν, ὥστε ἄλλοι μὲν ἔχυνον δά- » κρυα χαρᾶς, ἄλλοι δὲ ὠμνυον τὴν ὑπὲρ πατρίδος χύ- » σιν τοῦ αἵματός των, καὶ ἄλλοι γονυκλιτῶς ἐδέοντο » πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ εὐδοΐωσεως τῆς μεγάλης ταύτης » ἐπιχειρήσεως. » (1). Τὴν δευτέραν λοιπὸν ἢ τρίτην Ἀ- » πριλίου ἐξερράγη ἐν Σπέτσαις ἡ ἐπανάστασις. Τὴν δὲ ἐννάτην ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν Μπόταση, ὁ Γκί- » κας, γέρων ἤδη ὢν, καὶ οὐχὶ νεανίας ἐξημμένος, εὐρί- » σκεται ἐν Κρανιδίῳ καὶ ἐκεῖθεν τὴν παραμονὴν τοῦ Πά- » σχα γράφει πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν, σω- » ζομένην ἐν πρωτοτύπῳ παρὰ τῷ Ῥήγῃ Παλαμίδῃ.

« Ἀγαπημένε μου παιδί, καπετὰν Νικολό ἀκριβῶς σέ χαιρετῶ καὶ τὰ μάτια σου φιλῶ.

« Λαμβάνοντας τὸ γράμμα μου, εὐθὺς νὰ γράψῃς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ Μωρέως ἀπὸ μέ- ρους σου, ὅτι ἔκαμες μπλόχο τὸ Ἀνάπλι μὲ τὰ καρά- βια σου καὶ ὁ πατέρας σου ἀπὸ ξηρᾶς, διότι ἐχθὲς ἔ- στειλα τὸ ἀσκέρι καὶ ταύτην τὴν ὥραν κινῶ καὶ ἐγὼ μὲ ἄλλους καὶ θέλω σφίξει τοὺς ἀγαρινοὺς μὲ μόνον τοὺς ἐδῶ Ἑλληνας. Γράψε εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς Ἀ- γιάννην καὶ εἰς τοὺς καπετανέους Μανιάτας νὰ σπιδή-

(1) Ἰδὲ Ναυτικά ὑπὸ Ὀρλάνδου τομ. α. σ. 60—61.

ρης ὁλοῦθεν γράμματα καὶ καθὼς σοῦ γράφω νὰ ἔχης τὴν εὐχὴν μου νὰ τοὺς εἰδοποιήσης ὅτι τοῦ λόγου σου τοὺς ἐμπλοκάρισες διὰ θαλάσσης καὶ ἐγὼ διὰ ξηρᾶς καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν νὰ τοὺς κατατροπώσωμεν ταῦτα καὶ καλαῖς ἀντάμωσαις.

»1821 Ἀπριλίου 9 Κρανίδιον.

ΓΚΙΚΑΣ ΜΠΟΤΑΣΗΣ.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην σχολίου τινός. «Τὴν δεκάτην Ἀπριλίου,» λέγει ὁ Ὁρλάνδος, «ἐπεμψαν οἱ πρόκριτοι Σπετσῶν, δαπάνη αὐτῶν, ὁκτὼ μὲν πλοῖα πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ Ναυπλίου, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Μπότᾶση, υἱοῦ τοῦ Γκίκα Μπότᾶση, ἑτέρα δὲ ἑνδεκα μετὰ μιᾶς καλῶς ὠπλισμένης τράπτας πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Μονεμβασίας, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου» (1). «Συγχρόνως δὲ,» ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, «ὁ Γκίκας Μπότᾶσης, ἀνὴρ βαθύπλουτος καὶ φιλόπατρις, μεταβάς εἰς Κρανίδιον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Σπέτσαις ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ὁ πρωταίτιος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Κρανιδιωτῶν. Ὁ αὐτὸς δὲ Μπότᾶσης, ἀναβάς εἰς Ἀργος, ὑπεδέχθη ὑπὸ τῶν Ἀργείων μετ' εὐφημιῶν, καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα μετὰ τῆς Μπουμπουλίνας εἰς τὸ νὰ λάβωσιν αὐθις θάρρος κατὰ τῶν ἐχθρῶν οἱ Ἀργεῖοι καὶ νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν πολιορκίαν, τὴν ὁποίαν, μόλις ἀρξαμένην, εἶχον διαλύσει.

«Οἱ Σπετσιῶται μετὰ τὴν κατὰ Ναυπλίαν καὶ Μονεμβασίαν ἀποστολὴν τῶν πλοίων των, ἐθεώρησαν ἐκ τῶν πρωτίστων καθηκόντων των νὰ προτρέψωσιν εἰς

(1) Ἰδὲ Ναυτικά ὑπὸ Ὁρλάνδου, Τόμ. Α', σελ. 65.

»ἐπανάστασιν καὶ τὰς ἄλλας δύο ναυτικὰς νήσους τὴν
»Ὑδραν καὶ Ψαρᾶ. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ὑδραν ἔστειλαν
»τριμελῆ πρεσβείαν ἐκ τῶν Παναγιώτου Μπότσης, Γε-
»ωργίου Πάνου καὶ Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου» (1).

Ἡ πρεσβεία αὕτη ἐπέτυχεν, ὥς γνωστόν, πληρέστα-
τα τοῦ σκοποῦ της. Οἱ ἐμβριθεῖς Ὑδραῖοι ἐβράδυναν
μὲν κατὰ τι ν' ἀσπασθῶσι τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἠσπάσθη-
σαν καὶ ἐξυπηρέτησαν αὐτὸν περιπαθέστατα καὶ ἀποτε-
λεσματικώτατα. Μὴ ἐξαρκούντων δὲ τῶν τὸ πρῶτον ἐκ
Σπετσῶν ἐκπλευσάντων πλοίων «οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου
»Σπετσῶν καὶ Ὑδρας,» λέγει ὁ Ὁρλάνδος, «ἀπεφάσι-
»σαν ἀπὸ κοινοῦ ἀποστολὴν δώδεκα πολεμικῶν πλοίων
»ἑνὰ ἐξ ἑκάστης νήσου, καὶ τὰ μὲν Σπε-
»τσιωτικὰ ἐξέπλευσαν τὴν 6 Μαΐου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
»τοῦ Νικολάου Μπότσης» (2). Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπολι-
όρχησαν τόσον στενῶς τὰ φρούρια Μονεμβασίας καὶ
Νεοκάστρου καὶ προὔξενησαν τοσαῦτον ἐνθουσιασμόν
εἰς τὸν λαόν, ὥστε οὗτος ἅμα μετὰ τὴν ἐμφάνισίν των
συνέθεσε καὶ ἐτραγῶδει ἐνθουσιωδῶς τὸ ἐξῆς ᾠμάτιον·

«Καὶ τὸν Μάιον τὸν μῆνα
«ἦλθαν Σπετσιωτῶν τὰ πλοῖα
«Μπότσης καὶ Κολανδρουῦτσος
«σὰν ξηριέρα τρέχουν οὕτως
«τὴν πολιορκίαν στήνουν
«καὶ τὴν θάλασσαν ἀποκλίνουν» (3).

Πόσον δὲ χρήσιμος ὑπῆρξε τότε ἡ διὰ θαλάσσης αὕτη

(1) Ἰδὲ Ναυτικὰ ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, τόμ. α', σελ.

(2) Αὐτόθι, σελ.

(3) Ἰδὲ Α. Φραντζῆ Ἱστορία τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως. Τ. Α, σελ. 158.

πολιορκία, γίνεται δὴλον ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐπισήμου ἐγγράφου·

«Πιστοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι, ὃ τε ἀρχιεπίσκοπος Μοθώνης καὶ λοιποὶ Ἀρχιστράτηγοι καὶ Προεστοί, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἐκ Στερεᾶς πολιορκίαν τοῦ Νεοκάστρου, ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ὁ φιλογενέστατος πατριώτης καπετὰν Νικόλαος Μπότασης, ἐξουσιαστὴς τῆς Ἑλληνικῆς Νάβες ὁ Ἀχιλλεὺς, ἐφάνη ἀπέναντι τοῦ λιμένος μας μετὰ τὸ ἐν πλοῖόν του καὶ μετὰ ἐκεῖνο τοῦ καπετὰν Ἀναστάση Ἀνδρουτσου, ἤγουν ἀπὸ τὰς 15 Μαΐου ἀπελθόντος, ἀπὸ τότε ἡ πολιορκία ἐστενοχωρήθη μεγάλως· καὶ μάλιστα ἀφοῦ τόσον ἡ αὐθεντία του, ὡσὰν καὶ ὁ καπετὰν Ἀναστάσιος, ἔβαλαν ἐδικὰ των κανόνια καὶ ἀνθρώπους εἰς τὸ νησί ἀπέναντι τοῦ Κάστρου μετὰ ἐδικαῖς των μπαρουτές καὶ βάλλους· ἐξαίρετως δὲ ὅταν ἀπὸ τὰς 17 Ἰουνίου ἐπέστρεψεν ἐδῶ ὁ ῥηθεὶς Κ. Ν. Μπότασης ἀπὸ Ἐπακτον, καὶ ἐνωμένοι μετὰ τὸν Κ. Ἀνδρουτσον ὅπου ἐδῶ ἔμειναν, ἐπολέμησαν ἀρκεταῖς φοραῖς τὸν ἐχθρὸν, στενοχωρήσαντές τον διὰ θαλάσσης καὶ ἐνταυτῷ ἐμποδίσαντες τὸν ἀπὸ Μοθώνην ἐχθρὸν νὰ ἔλθῃ μετὰ ζωτροφίας καὶ μάλιστα κατὰ τὰς 22 πρὸς τὰς 23 Ἰουλίου, ὅπου ἐνῷ τὰ ῥηθέντα δύο καράβια εὕρισκοντο ἀραγμένα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου, οἱ ἐν Μοθώνῃ ἐχθροὶ ἐπροσπάθησαν νὰ προφθάσουν εἰς τοὺς ἐν Νεοκάστρῳ πολιορκουμένους Τούρκους, ἐν κόττερον φορτωμένον μετὰ σιτηρὰ καὶ κουκίᾳ, τὸ ὅποιον καὶ καλὰ ἄρματωμένον, εἶχε μέσα ἕως 150 ἄνδρας πολεμίους, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων Σκοδριάνοι· εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν οἱ ἄνδρεῖοι Σπετσιῶται ὁμογενεῖς μας ἐδειξαν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν των, καὶ μετὰ μόνον ὀγδοῶντα ἀνθρώπους μέσα εἰς μίαν τράταν καὶ βάρκας μικρὰς τῶν καραβίων των, ὥρμησαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου τὸν ἐπρόφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος καὶ ἐκρότησαν τὴν νύκτα πόλεμον διὰ πέντε ὥρας ἀκαταπαύστως, φονεύσαντες τοῦ ἐχθροῦ ἀρκετοὺς ἀνθρώπους καὶ καταδιώκοντές τον εἰς Μοθώνην· εἰς αὐτὴν τὴν θαλάσσιον μάχην ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος οἱ κάτωθεν

ἥρωες ναῦται τοῦ Κ. Μπότσαρη, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς χρεωστει μνήμην· καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἐδειξαν οἱ ἴδιοι τὴν ἀνδρείαν των, ἡγούν κατὰ τὰς 13 Ἰουλίου ξημερώνοντας Κυριακῇ, ὅτε τὰ χαράγματα μᾶς εἰπῶθη, ὅτι ἔρχονται ἀπὸ Μοθώνων πέντε πλοῖα ἐχθρικά, τὰ ὅποια καὶ τῶντι ἐφάνησαν, ἀνατείλκοντος τοῦ ἡλίου, ἔξω τοῦ λιμένος μας, ἕως ἐπὶ μίλια προσέχοντες, εἰ δυνατόν, νὰ ἐμβάσουν ἐν ἰδικόν των κόττερον φορτωμένον σιτάρι καὶ κουκίαν, διὰ νὰ τὸ ξεφορτώσουν εἰς τὸ κάστρον, ἀπὸ μέρους τῆς θαλασσίας πόρτας, ἐλπίζοντες οἱ ἐχθροὶ, ὅτι ὄντα τὰ δύο Ἑλληνικὰ Σπετσιωτικὰ πλοῖα ἀραγμένα εἰς τὸ νηοὶ Χελονάκι, δὲν ἤθελαν ἀποτολμήσει νὰ εὗγουν, φοβούμενοι τὰ κανόνια τοῦ κάστρου, καὶ μάλιστα ὅπου ὁ λιμὴν μας εὕρισκετο κατὰ δυστυχίαν εἰς γαλήνην· ἀλλ' αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμπόδισαν τὴν ἔξοδον τῶν καραβίων, ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς τοῦ ἐχθροῦ κανονίας καὶ μ' ὅλην τὴν γαλήνην εἰς τὸν λιμένα, εὐγῆκαν ὑποφέροντες ζημίαν, πλὴν τὰ πέντε ἐχθρικά πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἐμβῆκαν εἰς Μοθώνων, κυνηγούμενα ἀπὸ τὰ δύο ἑλληνικὰ ἕως ὑποκάτω τοῦ κάστρου τῆς Μοθώνης· χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν ἄλλους ἀκροβολισμοὺς καὶ προθυμότητα τόσον τῶν ῥηθέντων τιμιωτάτων Κ.Κ. Νικολάου καὶ καπετάν Ἀναστασίου, ὥσταν καὶ ἀνθρώπων των γενικῶς, ὁμολογοῦμεν, ὅτι μὴ ὄντων τῶν ἰδίων μὲ τὰ καράβιά των δὲν ἤθελε παραδοθῇ τὸ Νεόκαστρον, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν στερεὰν δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐμπόδισωμεν τοῦ ἐχθροῦ τὰς ζωοτροφίας τῆς θαλάσσης· ὅθεν καὶ αἱ συμφωνίαι ἐγέναν μετεχόντων τῶν αὐτῶν καπετανίων καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ὁ Βοεβόδας τοῦρκικ, ἐπαράδωκε τὴν τουρκικὴν σημαίαν εἰς τὸν Κ. Βασίλειον Φώτειον, ἄνθρωπον τοῦ καπετάν Ν. Μπότσαρη, ἀφοῦ πρῶτον εἶχε στείλει εἰς τὸ κάστρον καὶ ἄνοιξε τὴν μίαν πόρταν. Ταῦτα πάντα βεβαιόνομεν πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ ὑποσημαϊνόμεθα.

Φονευμένοι.

Πληγωμένοι.

Ἰωάννης Κιρκιλίτης

Ν. Ι. Χρυσίνας ἡ Μπούκουρης

Ἀνδριανὸς Φράγκος

Παντελῆς Γλάκας

Κοσμάς Λιγκιάρης
Ν. Ι. Γκίνης ἢ Γρισώριζας

Δίδες Τοῦρλος

Παντελής Σωτηρίου

Παντελής Κιρκιλίτσας

Ἀντώνιος Μπαλώτης

Νικ. Γιανίτσος

Βασίλ. Καππαρότας

Ν. Α. Μπαμπακρούτσου

Αἰχμάλωτος Δημ. Ι. Ρουμάνης, ἐτῶν 8, Σπετσιώτης.

Ἀνκαστάσιος Παξινός

Μιχαήλ Πανάγος

Δημ. Ι. Πετρούλας

Ι. Μαστροπέτρου

Χρυσ. Μπουλαμάτσας

Διονύσιος.....

Νικ. Ι. Μπίλιας

Ἀνδρ. Τρατωλάτης

Μ. Ι. Τρατωλάτης

«Νεόκαστρον τῇ 14 Αὐγούστου 1821.

«Μοθώνης Γρηγόριος, Οἰκονόμος Παπαθεοδώρου, Α. Κα-
πταρὸς, Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης, Ν. Ποτηρόπουλος, Γιαρ-
νάκος Μέλιος, Σπυρίδων Κουμουνδουράκης, Ἀναστάσιος
Περωτής· ἀπὸ μέρους τοῦ μακαρίτου Καπετὰν Κωνσταν-
τίνου ὑπογραφόμεθα οἱ δύο ἐξάδελφοι Καπετὰν Κυριάκος
Κουτράκος, Καπετὰν Ροδίτης, Ἀθανάσιος Κουμουνδουρά-
κης, Διαμαντὴς Καλαγκῆς, Παραγῆς Ἀρτωνόπουλος» (1).

Τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφον ἀναιρεῖ, φρονοῦμεν, ἄρ-
δην μαῦρην τινὰ συκοφαντίαν, ἣν ὁ Φίνλαυ ἐξετόξευσε
κατὰ τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ Νικολάου Μπότاسη καὶ Ἀ-
ναστασίου Κολανδρούτσου. Ὁ ἀμείλικτος οὗτος συκο-
φάντης τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ χύνη πικρὰ δάκρυα δι' ὅσα
δεινὰ ὑπέστησαν οἱ πολιορκούμενοι Τοῦρκοι, ἐπιφέρει
καὶ τὰ ἑξῆς. «Οἱ Ἕλληνες, γενόμενοι κύριοι αὐτῶν
διὰ συνθήκης, ἣν παρεβίασαν, ἐπελήφθησαν ἀμέ-
σως τῆς λεηλασίας. Εἶχε προαποφασισθῇ, ὅτι τὸ ὅλον
τῆς λείας νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία· μίαν μὲν μοῖραν νὰ
λάβῃ τὸ δημόσιον· μίαν δ' ἑτέραν, ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς·

(1) Ἰδιὲς ναυτικὰ Ὁρλάνδου τόμ. α', σελ. 178—181.

»καὶ τὴν τρίτην νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πλοίαρχοι τῶν
 »πολιορκούντων πλοίων. Ἀλλὰ τὸ μὲν δημόσιον καὶ ὁ
 »στρατὸς τῆς ξηρᾶς οὐδὲν ἔλαβον. Δύο Σπετσιωτικὰ
 »πλοῖα, ἀνήκοντα εἰς τὸν Μπότασην καὶ Κολανδρεῦτσον,
 »ἅμα ἐπεβίβασαν τὰ πολυτιμότερα ἐκ τῶν Τουρκικῶν
 »πραγμάτων, καὶ τινες εὐπόρους Τουρκικὰς οἰκογενείας,
 »ἀπέπλευσαν καὶ οὐδέποτε ἔδωκαν λόγον διὰ τὸ μεγα-
 »λείτερον μέρος τῆς λείας, ἧς ἐγένοντο οἱ κύριοί των
 »κάτοχοι» (1)

Τὸ φρούριον, ὡς γνωστὸν, ἔπese τὴν 7/19 Αὐγού-
 στου, τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ὑπεγράφη μετὰ ἐπὶ ἡμέ-
 ρας· ἂν ὅσα ἰσχυρίζετο ὁ Φίνλαϋ ἦσαν ἀληθῆ, ἤθελον
 ὑπογράψει τοιοῦτον ἔγγραφον τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι ἀρ-
 χηγοὶ τῆς κατὰ γῆν πολιορκίας;

Ἀλλὰ πρὶν ἢ στήσῃ τὴν τοσοῦτον ἀποτελεσματικὴν
 ταύτην πολιορκίαν ὁ Νικόλαος Μπότασης, εἶχεν ἐκ-
 πλεύσει πρότερον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὡς εἰς
 τῶν ἀρχηγῶν τῆς Σπετσιωτοῦδραϊκῆς μοίρας, εἶχεν ἐ-
 πιτεῦθῃ πολλάκις κατὰ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ εὐρι-
 σκομένων μεγάλων ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ εἶχεν ἀπο-
 κλείσει ταῦτα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ φρουρίου τῆς Ναυ-
 πακτίας. Περιέργον δὲ εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν περί-
 που ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Ψαριανὸς Δημήτριος Παπανικο-
 λῆς ἐπυρπόλησεν ἐν Ἐρισσῇ τὴν 27 Μαΐου διὰ πυρο-
 σκάφου τὸ πρῶτον ἐχθρικὸν δίκροτον, «κατὰ τὴν αὐτὴν
 »ἐποχὴν,» λέγει ὁ Ὁρλάνδος, «καὶ οἱ ἐν τῷ Κορινθια-
 »κῷ κόλπῳ πλοίαρχοι Ἕλληνες συνέλαβον τὴν ἰδέαν
 »νὰ κάμωσι χρῆσιν πυρπολικῶν, τῶν ὁποίων τὴν ὠφέ-

(1) *Idè History of the Greek revolution by Finlay vol. j, pag. 263.*

» λειαν ἤλπιζον ἀποτελεσματικωτάτην. Τὴν περὶ πυρ-
 » πολικῶν ιδέαν πρῶτος ἐξέφερεν ὁ ἐκ Σπετσῶν Γεώρ-
 » γιος Μυριαλῆς, ἀνὴρ ἔχων τότε ἡλικίαν πλεόν τῶν
 » τεσσαράκοντα ἐτῶν, διαπρέπων δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐπανα-
 » στάσεως, ὥς λίαν ἔμπειρος ναυτικός καὶ διατελῶν ἤδη
 » ὡς δευτερεύων ἐπὶ τῆς Σπετσιωτικῆς Ναυαρχίδος Νι-
 » κολάου Μπότась. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔλαβεν
 » ἓν Γαλαξειδιωτικὸν Βρίκιον καὶ μίαν βρατσέραν, τὰ
 » ὅποια καὶ παρεσκευάσθησαν, ὡς πυρπολικά, τῇ ἐπι-
 » στασίᾳ τοῦ αὐτοῦ Μυριαλῆ ἀτελῶς πως μὲ φρύγανα
 » καὶ διαφόρους ἄλλας ἐμπρηστικὰς ὕλας, τὰς ἐποίας
 » ἔφερον ἐκ Γαλαξειδίου, καὶ ἐδόθη ἡ διεύθυνσις τοῦ
 » πυρπολικοῦ βρικίου κατὰ τῶν ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς
 » Ναυπάκτου προσωρμισμένων ἐχθρικῶν πλοίων εἰς τινὰ
 » Γεώργιον Παξινὸν, ναύτην διατελοῦντα ἐν τῷ Σπε-
 » τσιωτικῷ πλοίῳ τοῦ Νικολάου Ὁρλώφ, αὐθορμήτως
 » ἀναδεχθέντα τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ καὶ ἐλπίζοντα, ὡς
 » καλὸν κολυμβητὴν νὰ διασωθῇ ἐπὶ τῆς λέμβου, ἣτις
 » κατὰ τὸ σχέδιόν των, ἔμελλε νὰ συνοδεύσῃ τὸ πυρ-
 » πολικὸν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Τοσοῦτον ὁ τρό-
 » πος ἐπιτυχοῦς διευθύνσεως τῶν πυρπολικῶν ἦτον ἄ-
 » γνωστος εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἐπανα-
 » στάσεως ! Τέλος πάντων Σπετσιωτικὴ λέμβος τῆς τοῦ
 » Μπότась Ναυαρχίδος, διουκουμένη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Γ.
 » Μυριαλῆ, συνώδευσε τὴν 10 Ἰουνίου τὸ κατὰ τῶν ἐχ-
 » θρικῶν πλοίων πυρπολικὸν τοῦτο, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου μόνος
 » ὁ ῥηθείς Παξινὸς ἦτο καὶ ναύτης καὶ πηδαλιούχος καὶ
 » διευθυντής, καθότι ὁ Μυριαλῆς ἠγνόει, ὅτι ἡδύνατο νὰ
 » γείνη χρήσις τοῦ πυρπολικοῦ, μένοντος ἐντὸς αὐτοῦ
 » καὶ τοῦ πληρώματος μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἐμπρή-

»σεως αὐτοῦ. Ὁ Πατατοῦχος λοιπόν, διευθύνας τὸ πυρ-
 »πολικὸν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἀλλὰ μὴ ὑπολο-
 »γίσας καλῶς τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν, ἔδωκεν εἰς
 »αὐτὸ πῦρ ἀκαίρως, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέξῃ πλέον,
 »μένων ἐντὸς αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς καυστικότητος τῶν δια-
 »δοθεισῶν φλογῶν τοῦ πυρός, ἐστάθη ἐπὶ τινα λεπτὰ
 »ἐξώθεν τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου καὶ τὸ ἐπιδαλιούχει,
 »ἀλλ' ἀκολούθως ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἄφησε
 »τὸ πλοῖον αὐτοδιοίκητον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἐχθρι-
 »κῶν. Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὸ πῦρ καὶ ἐννο-
 »ήσαντες, ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο πυρπολικόν, ἤρχισαν ἀμέ-
 »σως καὶ ἐκ τῶν πλοίων καὶ ἐκ τοῦ φρουρίου νὰ πυρο-
 »βολῶσι κατ' αὐτοῦ ἀδιακόπως, ὅπως τὸ βυθίσωσι· συγ-
 »χρόνως δὲ πολλαὶ Τουρκικαὶ λέμβοι, τρέξασαι κατὰ
 »τοῦ πυρπολικοῦ, αὐτὸ μὲν μεῖναν ἀπροσιάτευτον καὶ
 »ἀδιοίκητον, εὐκόλως ἀπεμάκρυναν, τὸν δὲ δυστυχῆ
 »Παξινόν, μὴ προφθάσαντα νὰ διασωθῇ ἐπὶ τῆς ἑλλη-
 »νικῆς λέμβου (ἥτις μόνη εὐρεθεῖσα ἀπέναντι πολλῶν
 »ἐχθρικῶν πλοίων εἶχε μείνει ὀπίσω), ἐζώγρησαν, καὶ
 »ὀβολίσαντες αὐτὸν ἀπανθρώπως, τὸν ἐψῆσαν, ὡς ἀρ-
 »νίον εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τὴν ὄψιν ὄλου τοῦ ἐλληνικοῦ σο-
 »λίσκου. Τοιοῦτον ἔδωκεν ὁ Γ. Παξινὸς ἡρώϊκόν ὑπὲρ
 »τοῦ ἔθνους μαρτύριον» (1).

Σμικρὸν δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ Θεοδόσιος Μπό-
 τας εἶχεν ἀποσταλῆ ὡς εἷς τῶν τριῶν ἀρχηγῶν μὲ
 δέκα ἐννέα Σπετσιωτικὰ πλοῖα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Βυζαν-
 τиноῦ στόλου, ὅστις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου ἐξέπλευ-
 σε τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ γκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῆς πό-

(1) Ἱδὲ Ναυτικὰ Ὁρλάνδου, τόμ. α'. σελ. 481—186.

λεως τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἠπεῖλει θάνατον κατὰ πάντων ἀνεξαίρετως τῶν Χριστιανῶν. Οἱ πρόκριτοι λοιπὸν τῶν Ναυτικῶν Νήσων, μαθόντες ταῦτα, ἀπεφάσισαν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ἐξοδὸν τοῦ στόλου. «δεκαεννέα τότε πλοῖα,» λέγει ὁ Ὁρλάνδος, «ἐτέθησαν εἰς κίνησιν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου ἐκ Σπετσῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν Ναυαρχῶν, τοῦ Γκίκα Τσούπα, Θεοδοσίου Μπόταση καὶ Νικολάου Ῥάπτου, τὰ ὅποια ἐνωθέντα μετ' ἄλλων δέκκ' ὀκτὼ ἢ εἴκοσι τεσσάρων Ὑδραϊκῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τριῶν ὡσαύτως ναυάρχων, τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη, Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ καὶ Λαζάρου Λαλεχοῦ, διηκυθύνθησαν ὁμοῦ, περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαΐου εἰς Ψαρᾶ, ὁπόθεν ἀσφαλέστερον ἠδύναντο, ἐκινούμενα μετὰ τῶν Ψαριανῶν πλοίων, νὰ κατασκοπεύωσι τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἀποκρούσωσιν αὐτόν» (1).

Τὰ λοιπὰ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης λεχθήσονται ἐκτενέστερον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Τουμπάζη.

Οὕτω λοιπὸν μόλις, ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ μὲν πρεσβύτερον μέλος τῆς Μποτασαϊκῆς οἰκογενείας, ὁ Γκίκας, σπεύδει εἰς Κρανίδιον καὶ ἐκεῖθεν ὀργανίζει τὴν τε διὰ ξηρᾶς καὶ τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου· εἰς δὲ τῶν υἱῶν του, ὁ Θεοδόσιος, τὸ μὲν πρῶτον πέμπεται ὡς ἀρχηγὸς τῆς Σπετσιωτικῆς μοίρας εἰς τὸν διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμόν τοῦ φρουρίου τούτου· βραδύτερον δὲ πέμπεται ἐπίσης ὁ αὐτὸς ὡς εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς αὐτῆς μοίρας εἰς προὑπάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ-στόλου, καθ' οὗ ἐγένετο τότε τὸ πρῶτον ἐλ-

(1) Ἴδὲ Ναυτικά ὑπὸ Ὁρλάνδου τομ. α', σ. 125.

ληνικὸν ἀνδραγάθημα· εἰς δὲ ἕτερος υἱὸς, ὁ Νικόλαος, πέμπεται ὡς ἀρχηγὸς τῆς Σπετσιωτικῆς μοίρας, τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος αὐτοῦ, συλλαμβάνεται ἡ ἰδέα τῆς κατασκευῆς πυρπολικῶν, κατασκευάζονται τοιαῦτα δύο καὶ καταναλίσκονται εἰς μάτην· βραδύτερον δὲ πέμπεται εἰς τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν τῶν φρουρίων Νεοκάστρου καὶ Μονεμβασίας, ἐπιτίθεται ἐνταῦθα πολλάκις κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ὑφίσταται ἐν τῇ ναυαρχίδι του πολλὰς ζημίας εἰς φονευμένους καὶ πληγωμένους, προξενεῖ ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας κατὰ πολλῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐγκαρτερεῖ μετὰ τοῦ συναρχηγοῦ αὐτοῦ Κολανδρούτσου, καὶ ἐπιτυγχάνεται οὕτω ἡ παράδοσις τῶν δύο τούτων σημαντικῶν φρουρίων εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Τέταρτον δὲ μέλος τῆς Μποτασαϊκῆς οἰκογενείας, ὁ διὰ τὴν πολιτικὴν του σύνεσιν γνωστότατος μετ' οὐ πολὺ γενόμενος Παναγιώτης, τὸ μὲν πρῶτον, ἅμα ἐκτραγείσης ἐν Σπάτσαις τῆς ἐπαναστάσεως, ἐστάλη, ὡς εἶδομεν εἰς Ὑδραν, ἵνα συντελέσῃ καὶ εἰς τὴν τῆς νήσου ταύτης ταχίστην συμμετοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· τὴν δὲ 12 Ἰουνίου διωρίσθη καὶ μετὰ τριῶν ἄλλων συμπολιτῶν του ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ἕρπρος τῆς νήσου Σπετσῶν, ἵνα ἐπαγρυπνῇ, ὥς λέγει τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ του, εἰς πᾶν ὃ, τι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐταιρίαν τῶν Φιλικῶν καὶ εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ διοικῇ τὴν νήσον πατρικῶς. Περισσότερον ἴσως δὲν εἶνε νὰ δημοσιεύσωμεν κατὰ γράμμα τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὅπερ βεβαίως εἶναι ἐκ τῶν πρῶ-

των, ἅπερ ἐξέδωκεν ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἀφίκετο ἐκ Τεργέστης τὴν 10 Ἰουνίου.

«Δυνάμει τῆς πληρεξουσίουτητος, τὴν ὁποίαν μοι ἐνε-
 »πιστεύθη ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς, Ἀρχισρά-
 »τηγος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ σεβαστὸς μοι αὐ-
 »τάδελφος Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, καὶ ἐνυπογράφω
 »ἐκλογῇ τῶν ἐνταῦθα προϋχόντων, διορίζω τοὺς ἐντι-
 »μοτάτους Κ. Χατζῆ Ἰω. Μέξην, Γ. Κούτσην, Πανα-
 »γιώτην Μπόταση καὶ Ἀνδρ. Χ. Ἀναργύρου, ἐφόρους
 »εἰς τὴν νῆσον Σπετσῶν, διὰ νὰ ἐπαγρυπνώσιν εἰς πᾶν
 »ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν καὶ ὡ-
 »φέλειαν τῆς κοινῆς Πατρίδος, διοικοῦντες δηλονότι
 »πατρικῶς τὴν νῆσον, ἐτοιμάζοντες τὸν στόλον, καὶ
 »φροντίζοντες ἐν καιρῷ διὰ τ' ἀναγκαῖα ἐφόδιά τε καὶ
 »λάφυρα κατὰ τοὺς δοθέντας αὐτοῖς νόμους, δίδοντες
 »λογαριασμὸν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ ἀρχι-
 »στράτηγον τοῦ μεσημβρινοῦ στρατοῦ δι' ὅλας τὰς πρά-
 »ξεις ἐκάστου ἀνὰ μέρος οἰκοκυραίου καὶ πλοιάρχου διὰ
 »νὰ βραβεύσῃ ἡ Πατρίς τοὺς ἀξίους καὶ ἀνδρείους. Οὐ-
 »δεὶς τῶν πολιτῶν δύναται οὔτε εἰς τὰς προσαγὰς τῶν
 »ἐφόρων ν' ἀντισταθῇ, οὔτε πράξῃν τινα νὰ κάμῃ ἄνευ
 »τῆς συγκατανεύσεως τῶν εἰρημένων φιλογενῶν ἐφόρων.
 »Διὸ εἰς ἐνδειξιν τοῖς ἐδόθη τὸ Πληρεξούσιον τοῦτο.

»Σπέτσαι 12 Ἰουνίου, 1821.

»Ο Πληρεξ. τοῦ Γεν. Ἐπιτρόπου
 »ΔΗΜ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ (4).

Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τὰ μέλη ταῦτα τῆς οἰκογε-
 νείας τοῦ Μπόταση εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἐξυπηρέτησαν ἐξ

(4) Ἰδὲ Ἀρχεῖα Σπετσῶν ἢ Ναυτικὰ Ὁρλάνδου, Τόμ. Α', σελ. 451.

ἀρχῆς μέχρι τέλους ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀξιώσεως καὶ διὰ τῆς παντελοῦς ἐξαντλήσεως καὶ τοῦ τελευταίου ὁβολοῦ τῆς κολοσσιαίας αὐτῶν περιουσίας, ὡς κατωτέρω λεχθήσεται τοῦτο, ὡς νὰ μὴ ἦρκουν, λέγομεν, ταῦτα, ἀλλ' ἐνωρίτατα προστίθεται καὶ ὁ μόλις ἐνήλιξ τότε ὢν Νικόλαος Ἀναγνώστου Μπόταση, εἰσέρχεται καὶ οὗτος εἰς τὴν Ναυαρχίδα τοῦ ἐξαδέλφου του Νικολάου Γκίκα Μπόταση, παρακολουθεῖ αὐτὸν εἰς τὰς ναυμαχίας καὶ ἀποκλεισμοὺς Νεοκάστρου, Μονεμβασίας καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου, λαμβάνει ἐνεργητικὸν ἐν αὐταῖς μέρος, μάχεται καὶ πολλάκις διακινδυνεύει νὰ φονευθῇ, ἕνεκα τοῦ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ του.

Ὁ δὲ Θεοδόσιος, ἀποπλεύσας, ὡς εἵπομεν, μετὰ δύο ἄλλων Σπετσιοιωτῶν συναυάρχων, τοῦ Τσούπα καὶ Ῥάπτου, πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατὰ τὸν Ἑλλησπόντον, καὶ προπορευόμενος τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, διεπράξατο μετὰ τῶν συνακολουθούντων αὐτὸν πλοιάρχων καὶ ἑτερόν τι ἀνδραγάθημα. « Πλοῖά τινα ἐκ » τῆς Σπετσιοιωτικῆς μοίρας, » λέγει ὁ Ὁρλάνδος, « ὑπὸ » τοὺς Ἰω. Α. Κυριακοῦ, Ἀνδρ. Σωτηρίου, Θεοδόσιον » Μπόταση, Γ. Κοκοράκη, καὶ δύο ἢ τρεῖς ἄλλους, προ- » πορευομένου τοῦ λοιποῦ στόλου, λίαν πρῶι τῆς ἐννά- » τῆς τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἰδόντα ἐννέα ἐχθρικά, ἧτοι ὀκτώ » βρίκια καὶ ἓν μικρότερον, ἐκπλεύσαντα ἐκ Κουσαδα- » σίου, ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ λοιποῦ ἐχθρικοῦ στόλου, » ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν ὀρμητικῶς· ἐκεῖνα δὲ, φοβηθέντα, » ἤλλαζον ἀμέσως διεύθυνσιν· καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς Ὀθωμα- » νοὶ, ῥίψαντες αὐτὰ ἐπὶ τῆς παραλίας, ἡμύνοντο πολε- » μοῦντες, προστατευόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς παρα- » λίας τουρκικοῦ στρατοῦ. Μετὰ δῖωρον μάχην, διαρκέ-

»σασαν ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης μέχρι τῆς μιᾶς μετὰ με-
 »σημβρίαν, πῦρ ἐξεῤῥάγη εἰς ἐν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων,
 »τὸ ὁποῖον καὶ ἤρχισε νὰ καίηται. Οἱ Τοῦρκοι, καταστε-
 »νοχωρηθέντες ὑπὸ τῶν Σπετσιωτικῶν πλοίων (τὰ ὁποῖα
 »τοσοῦτον ἐπλησίασαν εἰς τὰ ἐχθρικά, ὥστε δύο τού-
 »των, τὸ τοῦ Ἰωάννου Α. Κυριακοῦ καὶ τὸ ὑπὸ τὸν
 »Ἄνδρ. Α. Σωτηρίου, ὀλίγον ἐδέησε νὰ καθίσωσιν εἰς
 »ἀβαθὴ τοῦ ὁρμου ὕδατα, ἐκπλαγέντα δὲ καὶ ἀπὸ τὴν
 »πυρπόλησιν τοῦ πλοίου των) παρητήθησαν τῆς ἀμύ-
 »νης καὶ προσεπάθουν νὰ διασωθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν, οἱ
 »μὲν ἐπὶ λέμβων, οἱ δὲ κολυμβῶντες, ἀλλ' ἐκ τῶν τε-
 »λευταίων πολλοὶ ἐπνίγησαν· οἱ δὲ Σπετσιῶται, τρέξαν-
 »τες τότε μὲ τὰς λέμβους των, ἐπυρπόλησαν ἄνευ πυρ-
 »πολικῶν, ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ καὶ γαληνιώσῃ θαλάσ-
 »σῃ, ἅπαντα τὰ πλοῖα ταῦτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν
 »ἐν τῇ παραλίᾳ βαρυθυμούντων ὀθωμανῶν. Ἐκ τῆς κα-
 »ταστροφῆς ταύτης διεσώθησαν διὰ λέμβου ἐντὸς τοῦ
 »ὑπὸ τὸν Ἄνδρ. Σωτηρίου πλοίου τέσσαρες Ἑλληνες
 »αἰχμάλωτοι τῶν Τούρκων, εἰς Μιτυληναῖος, Σωτήριος
 »Γεωργίου, εἰς Θηραῖος, Μάρκος Μακαρόνιας, εἰς Ἴιος,
 »Κωνς. Γραγκάκης, καὶ εἰς Κύπριος, Χρῆστος Γεωργίου.

«Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο κατόρθωμα, λαβὸν χώραν ὑπὸ
 »τὰ ὄμματα ὅλου τοῦ κατὰ τὴν παραλίαν ἐκείνην συν-
 »ηγμένου τουρκικοῦ στρατοῦ, διέσωσε κατὰ μέγα μέ-
 »ρος τὴν Σάμον ἐκ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου,
 »διότι ἀποδειλιάσας ὁ τουρκικὸς στρατός, διεσκορπίσθη
 »ἀμέσως, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐματαιώθησαν τὰ σχέδια
 »τοῦ ἐχθροῦ» (1).

(1) Ἰδὲ Ναυτικά Ὁρλάνδου τομ. α', σ. 437.

Ἐξακολουθοῦντος τοῦ Θεοδοσίου Μπόταση σὺν τῷ ἐν τοῖς ὕδασι τούτοις ἐλληνικῷ στόλῳ τὰς τοιαύτας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπιθέσεις, τὴν 23 Ἰουλίου τρεῖς μὲν πρόκριτοι Σπετσιῶται, ἐν οἷς καὶ ὁ Παναγιώτης Μπότασης, καὶ τέσσαρες Ὑδραῖοι, ἔφθασαν εἰς Κάλην, ἐρημόνησον Νισύρου, ἐνθα ἦτο προσωρμισμένος καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος, καὶ ἵνα παραστήσωσι μὲν τὴν ἀκροσφαλῆ θέσιν τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ πολιορκουμένων Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ κυρίως, ἵνα πείσωσι τὰ πληρώματα νὰ παραμείνωσιν ἐν τῇ ἐκστρατεῖᾳ ἡμέρας τινὰς εἰσέτι· διότι, μὴ φαινομένου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, λόγος διέτρεχεν, ὅτι, κουρασθέντων τῶν πληρωμάτων ἐκ τῆς ἀπραξίας, σύμπας ὁ στόλος ἔμελλε νὰ ἐπανακάμψῃ. Τοῦτο δὲ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ εἶχε σοβαρὰς συνεπείας· διότι ὁ ἀποκλείων συνήθως τὸν τουρκικὸν στόλον ἐν τοῖς λιμέσι χειμῶν ἀπέτρεχε εἰσέτι πολὺ, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο ν' ἀναφανῇ αἰφνιδίως καὶ νὰ καταστρέψῃ ἐπαναστατημένην τινὰ νῆσον ἢ χώραν, ἢ μὴ παρεφύλαττον καὶ ἐκώλυον αὐτὸν οἱ πολλάκις σώσαντες τὴν Ἑλλάδα ἥρωες τῆς θαλάσσης. Ἡ δὲ πρεσβεία αὕτη ἐπέτυχε πληρέστατα· διότι ἡ φωνὴ τοιούτων προκρίτων τῶν νήσων ἦτο συνήθως ἐπιτακτική. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Τὴν δὲ 21 Ὀκτωβρίου οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόκριτοι ἔγραψαν εἰς τοὺς Σπετσιώτας νὰ ἐκλέξωσι καὶ πέμψωσι δύο συμπολίτας των διὰ νὰ ἦναι μέλη τῆς Πελοποννησιακῆς Βουλῆς⁽¹⁾. οὗτοι δὲ ἐπεμψαν πρὸς τοῦτο τέσσαρας, τὸν Γκίκαν Μπότασην, τὸν Χριστόδουλον

(1) Ἴδὲ τὰ Σπετσιωτικὰ ὑπὸ Ἀναργ. Χ. Ἀναργύρου τόμ. α. σ. 268.

Κούτσην, τὸν Νικόλαον Δ. Ὁρλώφ καὶ τὸν Πέτρον Σκυλίτσην Ὀμηρίδην (1).

Οἱ πληρεξούσιοι οὗτοι παρέμειναν ὀλίγας ἡμέρας ἐν Ἀργεῖ, ἐνθα οἱ πάντες μὲν συνεσκέπτοντο περὶ ἐφόδου κατὰ τοῦ φρουρίου Ναυπλίας· οἱ δὲ Σπετσιῶται πληρεξούσιοι ἢ παραστάται, ὁμοιάζοντες, φαίνεται, τοὺς τὰ πάντα μηχανομένους τε καὶ κινοῦντας πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος, ἐσκέφθησαν, ὅτι ἀνὲπὶ τῆς ἐφόδου ἔρριπταν καὶ πυρπολικόν τι ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, ἥθελον προξενήσῃ πανικὸν φόβον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ οὕτω ἤθελον τοὺς ἀναγκάσει νὰ παραδοθῶσιν ἀνευ μεγάλης ἀντιστάσεως καὶ φθορᾶς· ἔγραψαν λοιπὸν πρὸς τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Σπέτσαις Προκρίτους τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν :

«Φιλογενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἡμέτεροι συνάδελφοι.

«Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ βεσάλτου εἰς τὸ Ναύπλιον » πλησιάζει, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐκτέλεσιν ἀναγκαιοῖ » ἐν μπουρλότον, στοχαζόμεθα ἔργον ἐνδοξον διὰ τὴν » πατρίδα μας τοῦ νὰ τὸ προσφέρωμεν ἡμεῖς οἱ Σπε- » τσιῶται. Ἄν λοιπὸν μὲ τὴν ἐδικὴν μας γνώμην εἶναι » σύμφωνος καὶ ἡ ἐδική σας, τότε τὸ παραδίδετε εἰς τὸν » ἐπιφέροντα τὴν παροῦσάν μας Κ. Γεωργάκην, διὰ νὰ » τὸ φέρῃ ὅσον τάχιστα.»

«Ἐξ Ἀργεῖς τὴν 83 Νοεμβρίου 1821.

»ΓΚΙΚΑΣ ΜΠΟΤΑΣΙΣ, ΧΡΙΣΤ. ΚΟΥΤΣΗΣ, Π. Σ. ΣΚΥΛΙ- » ΣΤΗΣ, Ν. Δ. ΛΑΖΑΡΟΥ» (2).

Ἄλλ' οἱ ἐν Σπέτσαις, ὠριμώτερον σκεπτόμενοι, διεί- » δον ἀμέσως, ὅτι τοιαύτη χρῆσις πυρπολικοῦ, ἦτο πάν-

(1) Ἰστὴ Νηυτικὴ ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, Τόμ. α', σελ. 204.

(2) Ἀντίφθ., σελ. 207.

τη ματαία· διότι τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, οὐχὶ μόνον νὰ ριφθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως καὶ νὰ προξενήσῃ τὸν πανικόν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ πλησιάσῃ ἐκείνην ἢ τὸν λιμένα· διότι ἢ ἤθελε βυθισθῇ ἐκ τῶν σφαιρῶν τῶν φρουρίων, ἢ ἤθελε καθίσει εἰς τὰ ῥηχὰ νερὰ πολὺ πρὶν ἐγίσει τὴν πόλιν. Μνημονεύομεν δὲ τοῦ περιστατικοῦ τούτου μόνον, ἵνα καταστήσωμεν, ὅσον ἔνεστι ἐναργῆ, τὸν ἐνθουσιασμόν, ὃν εἶχον, οὐχὶ μόνον οἱ νεάζοντες ἐκ τῶν πατέρων μας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ γέροντες πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ γηράσας ἐν τοῖς ναυτικοῖς Γκίκας Μπότασης, ἐξηκοντούτης σχεδὸν ὧν τότε, ἐνόμισεν ἐν τῇ ἐξημμένῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας φαντασίᾳ του κατωρθωτὸν τὸ νὰ ρίψῃ πυρπολικὸν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν ξηράν· Ἀλλως καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου ἐκείνης ἐματαιώθη, ἢ ἀπέτυχε τότε, ἔνεκα ὅμως ἄλλων λόγων, ἀλλαχοῦ λεχθησομένων καὶ οὐχὶ ἔνεκα ἐλλείψεως ζήλου καὶ προθυμίας.

Ὁ μὲν Γκίκας Μπότασης παρέμεινεν, ὡς γνωστὸν εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ σχηματισθεῖσαν τότε Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ συνεμέθεξεν ἀπασῶν αὐτῆς τῶν πράξεων. Ἐκεῖθεν δὲ ἀπῆλθε φαίνεται εἰς Ὑδραν. Ὁ δὲ ἀξίος αὐτοῦ υἱὸς Θεοδόσιος, παραμείνας μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἐκστρατεῖᾳ τοῖς μοίρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἐκτελῶν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου τὸ καθήκον μέχρις οὗ ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀνάγκη, ἐλθόντος ἔπειτα τοῦ χειμῶνος, καὶ παρελθούσης ταύτης, ἐπανέκαμψεν οἰκαδὲ ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1822 ἐξέπλευσεν αὐθις ἐκ Σπετσῶν σὺν τῷ Ναυάρχῳ Ἀνδρούτῳ, καὶ ἑτέροις εἴκοσιν ἐπτὰ Σπετσιωτικοῖς πλοίοις πρὸς

συνάντησιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου κατὰ τὰς θαλάσ-
σας τῆς Κρήτης καὶ οὗτος μὲν ἐξετέλεσε καὶ ἐνταῦθα
τὸ καθήκον.

Ἡ δὲ ἀποσώθεις τοσοῦτων καὶ τοιούτων κινδύνων
καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλῶν κατὰ ξερὰν τε
καὶ θάλασσαν ἐπήνεγκον δυστυχῶς τότε πολλαχοῦ μὲν
τῆς Ἑλλάδος ἀκηδίαν τινα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἔριδος. Τοι-
αῦται ἔριδες δυστυχῶς ἐγεννήθησαν καὶ ἐν Σπέτσαις.
Ἔνεκα δὲ τούτου ἴσως καὶ ἔνεκα ἐτέρων ἀναγκῶν τῆς
πατρίδος οἱ σπουδαιότεροι ἄνδρες τῶν Σπετσῶν ἔλλει-
πον ἐκ τῆς νήσου. Ἡ δὲ ἀπουσία αὕτη ἐγένετο τοσοῦ-
τον ἐπαισθητὴ, ὥστε ἠναγκάσθη καὶ αὕτη ἡ Κυβέρνη-
σις νὰ μετακαλέσῃ παρ' ἑαυτῇ τινὰς ἀπουσιάζοντας διὰ
τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτοῖς τὸ καθήκον
νὰ σκεφθῶσι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν τῆς νήσου των.

Ἄριθ. 2012.

« ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

« Ἡρὸς τοὺς ἐν Ὑδρᾷ Προκρίτους τῶν Σπετσῶν Κυ-
ρίους Γκίκαν Μπότασην, Ἀναγνώστην Χ. Ἀναργύ-
ρου, Παναγιώτην Μπότασην, Ἀνδρέαν Χ. Ἀναργύ-
ρου, Παῦλον Χ. Ἀναργύρου, Ἀναστάσιον Κυριακοῦ,
Ἀνδρέαν Σκληῆ καὶ Γεώργιον Πάνου.

« Εὐγενέστατοι Κύριοι!

« Οἱ εὐγενέστατοι πρόκριτοι Σπετσῶν ἦλθον ἐνταῦθα
πρὸ τινῶν ἡμερῶν μὲ σκοπὸν νὰ ἔλθετε καὶ ἡ εὐγενεία
σας καὶ νὰ σκεφθῆτε περὶ τῶν ἀφορώντων τὴν ἐσωτε-
ρικὴν εὐταξίαν τῆς νήσου σας, ἥτις πάσχει μεγάλην
ἀναρχίαν, καθ' ὃν καιρὸν μάλιστα ἔπρεπε νὰ ἡσυχάζῃ,
διὰ νὰ κινῶνται ὅλοι κατὰ τοῦ τυράννου. Βλέποντες δὲ,

ὅτι δὲν ἤλθετε, καὶ βιασμένοι ὄντες, ἤθελον ν' ἀναχωρήσωσι σήμερον· ἀλλ' ἡ Διοίκησις, μὴ θέλουσα τὴν διχόνοιαν νὰ ἐπικρατῇ, κατέπεισε τοὺς διαλειφθέντας νὰ μένωσι καὶ σήμερον, μὲ ὑπόσχεσιν, ὅτι ἕως τὸ πρωὶ αὔριον ἔρχεσθε. Ἐδωκε τὴν ὑπόσχεσιν πρὸς τὴν εὐγενεῖαν των ἡ Διοίκησις μὲ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὅταν μετακαλέσῃ ἐδῶ τὴν εὐγενεῖαν σας, βέβαια θέλετε ἔλθαι διὰ νὰ συνομιλήσετε μεταξὺ σας καὶ νὰ βάλετε εἰς τάξιν τὰ πράγματα τῆς πατρίδος. Ὅθεν καὶ διὰ τῆς παρούσης μετακαλεῖ τὴν εὐγενεῖαν σας νὰ ἐλθῃτε ἕως αὔριον πρωὶ ἐδῶ. Κύριοι, μὴ νομίζετε, ὅτι εἴσθε ὅ,τι ἤσθουν. Σήμερον οἱ Πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Ψαρῶν εἶναι τὸ ἥμισυ τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως. Σεῖς ἔχετε εἰς χεῖρας σας τὸ ἥμισυ τῆς εὐτυχίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπὸ τὴν ἔνωσίν σας κρίνεται ἡ εὐτυχία τῆς Πατρίδος. Ὡς σημαντικώτατοι λοιπὸν ἄνθρωποι, πρέπει νὰ φανῇτε καὶ ἀνώτεροι μικροτέρων παθῶν, καὶ ἄξιοι τῆς δόξης, ἡ ὁποία σᾶς περιμένει.

«Ἡ Διοίκησις ἐπιθυμεῖ νὰ σᾶς ἰδῇ καὶ δι' ἄλλας ἀκόμη ἀναγκαιοτάτας ὑποθέσεις της.

«Ἐν Ἑρμιόνη τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1822.

»(Τ. Σ.) ΑΘΑΝ. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ, Ἀντιπρόεδρος
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ ἀρχιγερματεὺς τῆς Ἐπικρατείας κλπ. Θ. ΝΕΓΡΗΣ⁽¹⁾.»

Οἱ ἀγαθοὶ πατριῶται, ὑπακούσαντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, οὐ μόνον ἔσπευσαν, ἐνθα προσεκάλει αὐτοὺς ἡ Κυβέρνησις, ἀλλὰ συνησθάνθησαν καὶ ἅπασαν τὴν ὑποδεικνυομένην διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου εὐθύνην.

(1) Τοῖς Ἀρχειοπολιτικὰς Δ. Δ. Ἀναγράφου Τόμ. β'. σελ. 581—582.

Συμφωνήσαντες, λοιπόν περὶ τῶν πρακτέων μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπιβαλλόντες αὐτοὶ μετὰ τῶν συναδέλφων των προκρίτων τῶν δύο ἐτέρων νήσων τὴν διαταραχθεῖσαν τότε καὶ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως σύμπνοιαν, ἔσπευσαν νὰ καθησυχάσωσι καὶ τὰς ἐν ταῖς νήσοις των ταραχάς. Ἐπειτα δέ, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὸ κϋρὸς των κατέναντι τῶν συνεχῶς ἀναφυομένων μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως διενέξεων, συνέταξαν εἰς τριπλοῦν τὸ παρὰ πόδας ἑγγραφον. Οἱ ἐκάστης τῶν τριῶν νήσων πρόκριτοι ἔλαβον ἀνὰ ἑ', φέρον τὰς ὑπογραφὰς μόνον τῶν προκρίτων τῶν δύο ἐτέρων νήσων. Τὸ δὲ δημοσιευόμενον ἐνταῦθα εἶναι τὸ ληφθὲν παρὰ τῶν προκρίτων τῆς νήσου Σπετσῶν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν φέρει μὲν τὰς ὑπογραφὰς τούτων, ἀλλὰ γνωστὸν, ὅτι ὡς Πρόκριτοι Σπετσῶν, συμμεθέξαντες τῆς νησιωτικῆς ταύτης συνελεύσεως, ἦτον ὁ Χ. Ἰω. Μέξης, ὁ Π. Μπότασης, ὁ Ἄναγν. Χ. Ἀναργύρου ὁ Ι. Κούτσης, ὁ Β. Ν. Ὁρλώφ, ὁ Ἀνδρέας Χ. Ἀνργύρου, ὁ Ν. Δ. Ὁρλώφ, ὁ Γ. Πάνου, καὶ ὁ Γκίκας Καρακατσάνης.

Ἡ μὲν συνέλευσις ἐγένετο ἐν Σπέτσαις περὶ τὰ τελεῖα τοῦ Ἰανουαρίου 1823, ἀπόρροια δ' αὐτῆς εἶναι τὸ ἐξῆς ἑγγραφον·

«Δηλοῦται, διὰ τοῦδε τοῦ συμφωνητικοῦ γράμματος, ὅτι συνελθοῦσαι αἱ τρεῖς νήσοι διὰ πληρεξουσίων Ὑδρας Σπετσῶν καὶ Ψαριῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Σπετσῶν, ὁμοφύχως ἀλλήλαις συνεφώνησαν καὶ διὰ τὸ ὁμόθησκον καὶ διὰ τὸ ὁμογενές καὶ ἐπὶ πᾶσι διὰ τὴν κοινὴν συνδρομήν, εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ γένους ἡμῶν ἀγῶνα, νὰ ὀργανίσωσι καὶ πάσῃ δυνάμει νὰ προσπαθήσωσιν ὅσα πρῶ-

τον ἀφορῶσι εἰς τὴν ὀλοκληρίαν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ δεῦτερον εἰς ὅσα συντείνουσι πρὸς τὰς τρεῖς εἰρημένους νήσους ὀλικῶς, χωρὶς οὐδεμίας τῶν τριῶν νήσων ν' ἀποβλέψῃ καὶ νὰ διενεργήσῃ ὑπὲρ ἰδιαίτερου ξεχωριστοῦ συμφέροντος· ἀλλ' οὕσαι ὁμοῦ ἡνωμέναι καὶ ἐν σῶμα ἀναπόσπαστον καὶ ἀδιαίρετον ἀπαρτίζουσαι, ἐν μόνον κοινὸν συμφέρον καὶ αἱ τρεῖς νὰ γνωρίζωσιν. Οὕτω συμβουλευθεῖσαι, ἀπεφάσισαν καὶ δέον ἔκριναν δι' ἀπαρασάλευτον ἀσφάλειαν ἐγγράφως νὰ καταστρώσωσι καὶ ἰδίαις χερσὶ νὰ υπογράψωσιν.

« Ἐν τῇ νήσῳ τῶν Σπετσῶν 30 Ἰανουαρίου 1823.

« (Τ. Τ.) Λάζαρος Κουντουριώτης, Δημήτριος Τσαμαδός, Γεώργιος Γκιώνης, Σταμάτης Ν. Βουδούρης, Γεώργιος Κουντουριώτης, Νικόλαος Οἰκονόμος, Ἐμμανουὴλ Τουμπάκης, Ἀναγνώστης Οἰκονόμος, Γεώργιος Χ. Γκιώνης, Γεώργιος Κιβωτός, Νικόλαος Κοκοβίλας, Ἀναγν. Παπαμανώλης, Θεόδωρος Γκίκα, Παντελῆς Ι. Γκίκα, Ἀνδρέας Θ. Βῶκος.

« Οἱ ἀπεσταλμένοι κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι τῆς νήσου Ψαρῶν δυνάμει τῆς αὐτῶν πληρεξουσιότητος, ὑποσημειοῦνται ἰδιοχείρως.

« Ἐν τῇ νήσῳ Σπετσῶν 30 Ἰανουαρίου 1823.

ΚΩΝΣΤ. Α. ΖΑΝΗ, ΙΩ. Δ. ΜΑΜΟΥΝΗΣ (1).

Χάρις δὲ ὀφείλεται μεγάλη εἰς τὴν καὶ διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐμπαινομένην τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων σύμπνοιαν, δι' ἧς ἀπετράπη τότε ἡ ἐντελής ῥῆξις μεταξὺ πληρεξουσίων, ἴσως δὲ καὶ ἐμφυλὶός τις πόλεμος· διότι γνωστὸν εἶναι, ὅτι οἱ μὲν τῶν πληρεξουσίων τότε ἤθελον ὡς ἐδραν τῆς Συνελεύσεως τὸ Ναύπλιον·

(1) Ἱστ. Ναυτικὸν ὑπὸ Ὁρλάνδου τόμ. α', σελ. 350—352.

ἄλλοι δὲ τὸ Ἄστρος· οἱ μὲν συνεδρίαζον ἐν αὐτῷ· ἕτεροι δὲ, ἐν Νκυπλίῳ· οὗτοι μὲν ἀπεκάλουν ἐκείνους ἀνόμους· ἐκείνοι δὲ τούτους, στασιαστάς. Ἀλλὰ μεπολαβησάντων, ὡς εἶπομεν, τῶν πληρεξουσίων τῶν νήσων, ἡ Συνέλευσις κατηρτίσθη τέλος ἐν Ἀστρεῖ, καὶ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν τῆς.

Μόλις ὁμῶς παυσάσης τῆς περὶ τῆς ἐδρας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἔριδος καὶ ἐγεννήθη δυστυχῶς ἑτέρα διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· ὡς τύπος Κυβερνήσεως εἶχεν ὀρισθῇ τὸ *Νομοτελεστικόν*, οὗτινος τὴν Προεδρίαν προσέφερονεῖς τὸν Πιερρόμπερην· καὶ τὸ *Βουλευτικόν*, οὗτινος τὴν προεδρίαν ἐπεφυλάτταντο εἰς τὰς νήσους, καὶ προσέφερον Λαζάρῳ τῷ Κουντουριώτῃ. Μὴ συγκατατεθέντος τούτου νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ὑδρας, καὶ ἀποποιηθέντος τὴν τιμὴν καὶ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ἡ προεδρία τῆς Βουλῆς προσεφέρθη εἰς τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδου, Ὑδραῖον. Τοῦτο ἐτκανόαλισε τοὺς τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν πληρεξουσίους καὶ ἀπεσύρθησαν οὗτοι εἰς τὰ ἴδια. Ἐδέησε δὲ νὰ μοχθήσωσι πολλοὶ, καὶ νὰ παπραιτηθῇ οἰκοθεν τῆς προεδρίας ὁ ἀγαθὸς Ὀρλάνδος, ἵνα ἐξομαλυνθῶσι τότε κατὰ τι τὰ πράγματα, καὶ ἴσως δὲν ἤθελε καθησυχάσει ἡ τῶν νήσων δυσαρέσκεια ἂν μὴ ἀπεδίδοτο βραδύτερον δικαιοσύνη εἰς τοὺς Μποτσαίους, οὓς μόνους, φαίνεται, οἱ νησιῶται ἐθεώρουν, ὡς ἐφαμίλλους τῶν Κουντουριωταίων, καὶ οἵτινες, καίτοι ἀποποιούμενοι ἐπίσης, ἤναγκάσθησαν ὁμῶς νὰ ἐνδῶσι πρὸς ἄρσιν τῆς δυσαρεσκειᾶς, ὥσπερ κατωτέρω λεχσονται ταῦτα.

Αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς πατρίδος τότε ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἄνευ τῆς προθύμου συμπράξεως τῶν νήσων, καὶ ἰ-

δίως ἄνευ τῶν γενναίων θυσιῶν τῶν νησιωτῶν, οὐδὲν ἦτο ἐλπίζομενον νὰ διασωθῇ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς. Ὅθεν τὸ μὲν Νομοτελεστικὸν μετατεθὲν εἰς Τρίπολιν, ἔγραψεν ἐκεῖθεν πρὸς τοὺς Προκρίτους τῶν τριῶν νήσων τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν.

«Ἐκ τῶν περικλειομένων βλέπετε τὴν οἰκτρὰν σιᾶσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τὴν ἀφιζίν τῶν ἐχθρῶν εἰς Σάλωνα καὶ τὸν φανερόν σκοπὸν τῶν τοῦ νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀφοῦ ἐξαφανίσουν τὰ μέρη ἐκεῖνα, μέρος τοῦ στόλου εἰσπλευσάν ἤδη τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἔδωκε τροφὰς εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν μετακόμισιν τῶν εἰς Σάλωνα ἐλθόντων σωμάτων εἰς ὅλα τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Βοστίτης μέχρι Κορίνθου. Εἴθε νὰ μὴ δοκιμάσουν καὶ ἄλλην ἐφοδὸν ἐκ μέρους τοῦ Ἰσθμοῦ. Τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εὐρίσκεται εἰς Πηλαιὰς Πάτρας, ὅπου ἐκβιάζει στρατεύματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς στρατεύματα τοῦ ἐχθροῦ εἶναι συνδεδεμένα μετὰ ἀπὸ θαλάσσης, καὶ τὸ πᾶν χάνεται ἂν θαλάσσιος δύναμις δὲν προφθάσῃ ν' ἀνατρέψῃ τὰ σχέδιά του. Βλέπετε Κύριοι, ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκπλευσίν τῶν πλοίων σας κρέματα ὁμολογουμένως τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη. Εἰξεύρομεν ὅτι ἔχετε μεγάλα δίκαια διὰ τὴν ἑλλειψίν χρημάτων, πλὴν καὶ οἱ ἴδιοι γνωρίζετε, καὶ οἱ παραστᾶται Σας θέλουν σᾶς φανερώσει τὴν σιᾶσιν τῶν ἐδῶ πραγμάτων. Αἱ πρόσοδοι τοῦ Αἰγείου Πελάγους καὶ ὁ ἔρανος ἀφῆθη ἀνέπαφος, διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν μέρους καὶν ἐξόδων τοῦ στόλου, ἐντεῦθεν ἀκόμη οὔτε τὰ ἐξόδα τῆς ἐκστρατείας ὠικονομήθησαν καὶ ὁ ἔρανος ἐπὶ τὸ παρὸν ἀναβάλλεται διὰ τὸ συγχρόνως ἀνοικονόμητον τῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ ἔρανου, ἡ διοίκησις ἀπορεῖ τὸ πρακτέον, τὰ μέλη τῆς ἄλλο δὲν ἡμποροῦν, οὐδὲ χρεωστοῦν νὰ κάμουν παρὰ ν' ἀπαφασίσουν καὶ τὴν ἰδίαν των ζωὴν, ἐκστρατεύοντα καὶ γινόμενα παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους διὰ νὰ τὰ μιμηθῶσι, καὶ ἢ νὰ

κατατροπωθῇ ὁ ἐχθρὸς πάλιν, ἢ νὰ μὴν ἐπιζήσωμεν εἰς τῆς Πατρίδος τὸν ὀλεθρον! Τώρα μένει καὶ εἰς ὑμᾶς, Κύριοι, νὰ μὴν ἀπαυδῆσῃτε ἀφ' ὅσας ἐκάματε θυσίας, ἀλλὰ γνωρίζοντες, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μεγαλειτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα, ἐπειδὴ γίνεται εἰς τὴν κρισιμωτέραν περίστασιν νὰ τρέξῃτε προθύμως, διότι μόνον ἡ παρουσία τῶν πλοίων σας ἔμπορὶ νὰ διαλύσῃ τοῦ ἐχθροῦ τὸ σχέδιον καὶ νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Κάμετε λοιπὸν πρὸς Θεοῦ, καὶ τ' ἀδύνατα δυνατὰ, καὶ συντρίξατε καθὼς καὶ ἄλλοτε εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν σωτηρίαν, τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόκρισις σας θέλει μᾶς διδάξει ἂν πρέπη νὰ ἐλπίζωμεν, ἢ ἀπελπισθῆντες νὰ μὴν ἔχωμεν ἄλλο πρὸ ὀφθαλμῶν παρὰ τὸ νὰ μὴν ἐπιζήσωμεν εἰς τῆς Πατρίδος τὴν δυστυχίαν.

« Ἐν Τριπολιτσᾷ τὴν 42 Ἰουνίου 4823.

« Ὁ Πρόεδρος ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ.

Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ.

Ὁ Γεν. Γραμμ. Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ. (1).

Οἱ δὲ Πρόκριτοι τῶν τριῶν νήσων, συνελθόντες καὶ αὐθις περὶ Ἰούλιον τοῦ 1823 εἰς ἰδιαιτέραν συνέλευσιν ἐν τῷ ἐξοχικῷ οἴκῳ τοῦ Γεωργίου Γκίκα, ἐν τῷ παρακειμένῳ τῇ Ὑδρᾷ νησιδίῳ Δοκῷ, συνεφώνησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις (κανονίζουσι τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰσφορᾶς ἐκάστης νήσου εἰς πλοῖα) καὶ τὰ ἐξῆς :

« Ἀκλόνητος καὶ στερεὰ ἔνωσις μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων καὶ ὁμόνοια καὶ ἀγάπη καὶ σύμπνοια, ὥστε αἱ » τρεῖς νῆσοι, ἐν σῶμα σχηματίζουσαι, μίαν φωνὴν καὶ » ἓνα λόγον νὰ ἔχωσι » (2).

Περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ δὲν

(1) Ἰδὲ Νευτικά, ὑπὸ Α. Κ. Ὁρλάνδου τομ. α, σελ. 472—373.

(2) Ἰδὲ Ὑπομνήματα τῆς Νήσου Ψαρῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου Νικοδήμου, ὑποναύαρχου, Τ. Α', σελ. 268.

παρευρέθησαν αὐτοπροσώπως οἱ τῶν Ψαρῶν πληρεξούσιοι, ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ οὗτοι παρεδέχθησαν δι' ἀνταποκρίσεως τ' ἀποφασισθέντα καὶ ἐξέπλευσεν ἀμέσως ὁ ἐλληνικὸς στόλος. Τὰς περὶ τούτων πληροφορίας δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις τῶν ἐνταῦθα σημειουμένων ἀξιολόγων εἰδικῶν περὶ Νήσων συγγραμμάτων, πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὸ τοῦ Ἀναργύρου Ἀνδρέα Χ. Ἀναργύρου ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ Σπεισιωτικά. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω, ἐπανέλθομεν δὲ ἤδη εἰς τοὺς Μποτασαίους.

Δεινὴ ἦτο ἡ θέσις τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1823, ἕνεκα τῆς διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης στενῆς αὐτοῦ πολιορκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ταχεῖα δὲ ἀπητεῖτο ἀποστολὴ θαλασσίας δυνάμεως πρὸς ἄρσιν αὐτῆς, τοῦλάχιστον διὰ θαλάσσης, δὲν ἔλλειψαν δὲ συγχρόνως νὰ παραστήσωσι καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τοὺς προκρίτους Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχε τοῦτο καὶ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν δι' ἐκτενοῦς ἐπιστολῆς, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὴν τελευταίαν περίοδον·

«.... Μείνετε βέβαιοι, ἀδελφοί, ὅτι χωρὶς τὴν βοήθειαν
» τῶν πλοίων σας χάνονται ἀφεύκτως 30,000 ψυχῶν
» ὁμοῦ μὲ τὸ Μεσολόγγιον. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν βλάβην, ὅ-
» που λαμβάνει ὅλη ἡ πατρίς ἀπὸ τὸν χαμὸν τούτου
» τοῦ μέρους» (1).

Ἀποφασισθείσης μετ' οὐ πολὺ τῆς ἀποστολῆς οὐσιώδους ναυτικῆς δυνάμεως εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὡς ναύαρχος ἐκ Σπετσῶν ἐξέπλευσεν ὁ Παναγιώτης Μπότα-

(1) Ἰδὲ Ναυτικά ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, Τ. Α', σ. 444—421.

σης μέ πέντε πλοῖα τῆς πατρίδος του, ἐν οἷς προσετέθησαν καὶ ὀκτὼ ἕτερα ἐξ Ὑδρας ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Λαζάρου Πινότση. Ἐνωθέντα δὲ ἅπαντα κατὰ τὰς Σαπιέντσας, ἐξηκολούθησαν τὸν πρὸς τὸ Μεσολόγγιον πλοῦν των, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Π. Μπόττση (1). Ἡ ἀποστολὴ δὲ τούτου, ὡς ναυάρχου τῆς ὁλης μοίρας εἶχε συνάμα καὶ πολιτικὸν σκοπὸν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπεστάλη καὶ ὁ Α. Μαυροκορδάτος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἵνα διοργανίσῃ τὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· διότι ἀρθείσης μετ' οὐ πολὺ τῆς τε διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, τὰ δὲν Ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια, παρέμειναν δὲ τὰ Σπετσιωτικὰ κατ' ἐπίμονον αἵτησιν τοῦ Λόρδου Βύρωνος καὶ Α. Μαυροκορδάτου, ὅστις ἐξ ἀρχῆς διείδε πόσον χρήσιμος τῷ ἦτο ἡ παρουσία τοῦ Π. Μπόττση, ἐνεκα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ συνέσεως καὶ τῆς προσωπικῆς βαρύτητος, πρὸς ἐπιτυχεστέραν ἐκτέλεσιν τῶν σπουδαίων πολιτικῶν καθόντων του.

Ἀλλὰ τοῦ Παναγιώτου Μπόττση ἡ παρουσία ἦτο, φαίνεται, πανταχοῦ ἀναγκαία· ὅθεν, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1824, ἡ κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τοῦτον παρ' ἑαυτῇ, ἵνα ἐκτελέσῃ ἑτέραν σπουδαιοτέραν ὑπηρεσίαν. Ἐπὶ τῆς ἀνακλήσεως ταύτης τὰ τότε ἐκδιδόμενα ἐν Μεσολογγίῳ Ἑλληνικὰ Χρονικὰ ἐδημοσίευσαν τὰ ἐξῆς· «Τὰ πέντε πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἴχαμεν ἐσχάτως ἐδῶ, ἦσαν ἀπὸ τὰ καλλίτερα καὶ μεγαλειότερα τῶν ἐλληνικῶν τὸ τρικα-

(1) Ἰδὲ Ναυτικὰ ὑπὸ Ὁρλάνδου, Τ. Α', σελ. 424. Καὶ Ἀρχεῖα τῆς Ἑλλ. Ἐπαν. Περιόδου Β, ἀριθ. 3350.

»ταρτον ὀνομαζόμενον Ἀχιλλεύς (πλοῖον ιδιόκτητον τοῦ Μπόττση) ἦτο ἡ Ναυαρχίς. Ἡ δὲ πρόσκλησις τοῦ »Κυρίου Μπόττση σκοπὸν ἔχει τὸν διορισμὸν του, ὡς »μέλους τοῦ Ἑκτελεστικοῦ» (1).

Δὲν νομίζομεν ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ν' ἀφηγηθῶμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Π. Μπόττση ἐκ Μεσολογγίου, ἀφίκετο ἐκεῖσε καὶ προσῆλθεν εἰς τὸν Α. Μαυροκορδάτον, αἰτῶν ἐργασίαν τινὰ καὶ ὁ εἰκοσιπενταετῆς περίπου τότε τὴν ἡλικίαν καὶ γνωστὸς παρ' ἡμῖν Δ. Χρηστίδης. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, συμπαθήσας πρὸς τὸν νέον, συνέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐπιστήθιον του φίλον Π. Μπόττση, διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς·

«Φίλε μου Καπετὰν Παραγιώτη.

«Αὐτοῦ ἔρχεται ἓνας νέος Κωνσταντινουπολίτης ἀπὸ »τὸ χωρίον Νεοχωρι, καὶ εἶναι μὲ ἰκανὴν παιδείαν καὶ »μίαν ἡμέραν θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ ἔθνος αὐτὸς ὁ νέος »καὶ ὅσον ἡμπορεῖς νὰ τὸν ὑπερασπισθῇς, ἐπειδὴ εἶναι »πτωχὸ παιδί.»

Ἀπελθὼν ὁ Χρηστίδης εἰς τὴν ἐδρὰν τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεχείρισε τὴν συστατικὴν εἰς τὸν Π. Μπόττσην· οὗτος δὲ τότε προθύμως ἔλαβε τὸν νέον ὑπὸ τὴν προστασίαν του, διορίσας αὐτὸν ἀμέσως καὶ γραφέα εἰς τὸ Ἑκτελεστικόν· ἀποθανὼν δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ Π. Μπόττσης, ὁ εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Γκίκας, ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους εὐνοῶν καὶ προσατεύων τὸν νέον Χρηστίδην, καὶ πολλάκις βοηθήσας αὐτὸν καὶ χρηματικῶς. Ὁ δὲ παρέξας ἡμῖν τὰς μνημονευθείσας περὶ τούτου πληροφορίας ἀξιόπιστος

(1) Ἰδὲ Ἑλληνικά Χρονικά ἀριθ. 5 τῆς 13 Ἰανουαρίου 1823.

μάρτυς καὶ ἔτι ἐν Σπέτσαις ἐπιζῶν Ἡλίας Θερμισιώτης, γεραρὸν τοῦ ἀγῶνος λείψανον, διηγῆθη καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ Χρηστίδης, ἀφείς πρὸς στιγμὴν τὴν ἐργασίαν, ἐστήριξε τοὺς ἀγκῶνας τῶν δύο χειρῶν εἰς τὴν τράπεζαν καὶ, καλύψας διὰ τῶν παλαμῶν τὸ πρόσωπον, διελογίζετο. Εἰσελθὼν τότε ὁ Γκίκας Μπότασης μετὰ τοῦ Θερμισιώτου καὶ εὐρῶν τὸν Χρηστίδην ἐν τοιαύτῃ ἀπογνώσεως θέσει, «Ἐ, τῷ λέγει, τί διαλογίζεσαι σκυθρωπάζων; Ἐκαστάλαθα πάσχεις ἀναργυρίαν!» Μὴ ἀναιρέσαντος τοῦ Χρηστίδου τὴν εἰκασίαν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ βεβαιώσαντος αὐτὴν διὰ σχημάτων, ὁ εὐπατρίδης Σπετσιώτης, μειδιάσας, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου του χρυσοῦν ἰσπανικὸν νόμισμα, κοινῶς λεγόμενον *δούπιαν* (ἁξίας δεκαῆς ταλήρων) καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Χρηστίδου, ἐπειπὼν «λάβε καὶ μὴ σκυθρωπάζης.» Πάντῃ περιττὸν νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὸ ἔαμα τοῦτο τοῦ Μπότασης διέλυσε τότε ἀμέσως τὴν σκυθρωπότητα τοῦ Χρηστίδου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλων πληροφοριῶν καταφαίνεται ὅποσον οἱ ἀδελφοὶ Μπότασης συνετέλεσαν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα προαγωγὴν τοῦ Χρηστίδου εἰς τὰ τῆς πατρίδος πράγματα, καὶ ἐγένοντο, οὕτως εἰπεῖν, οἱ πρῶτοι παραίτιοι τῆς προαγωγῆς ταύτης.

Ὁ Παναγιώτης Μπότασης εἶχε διορισθῇ τῷδ' ὄντι μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐγγράφου·

Ἀριθ. 579.

«Πρὸς τοὺς εὐγενεσιátους Προκρίτους τῆς νήσου Σπετσῶν.

«Εἰδοποιήθητε, ὅτι ὁ συμπολίτης σας Κύριος Πανα-

»γιώτης Μπότασης διωρίσθη μέλος τοῦ νέου Ἐκτελε-
 »στικοῦ Σώματος, καὶ ἐπειδὴ ἡ εὐγενία του θ' ἀργο-
 »πορήσῃ μερικὰς ἡμέρας, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τῆς πα-
 »τρίδος δὲν ἐπιδέχεται στιγμῆς ἀναβολήν, διὰ νὰ ἀρ-
 »χίσῃ τὸ σῶμα τὰς ἐργασίας του, τὸ Βουλευτικὸν ἀπε-
 »φάσισε καὶ προσκαλεῖ σήμερον τὸν συμπολίτην σας
 »Κύριον Γκίκαν Μπότατην νὰ σταθῇ προσωρινῶς εἰς
 »τὸν τόπον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἕως οὗ νὰ φθάσῃ ὁ
 »διορισθεὶς Κύριος Παναγιώτης. Ὅθεν παρακινήσατέ
 »τον καὶ ἡ εὐγενεία σας νὰ ἔλθῃ ταχέως, διὰ νὰ μὴν
 »ἀναβάλλωνται αἱ ἀναγκαῖαι ὑποθέσεις τῆς πατρίδος.

»Ἐξρῶσθε.

«Τῇ 30 Δεκεμβρίου 1822, ἐν Κρανιδίῳ.

»(Τ. Σ.) Ὁ ἀντιπρόεδρος ΒΡΕΣΘ. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ» (1).

Καὶ κατὰ πόσον μὲν ἡ παρουσία τοῦ Μπότατη ντὴ
 Κεντρικῇ Κυβερνήσει συνετέλεσεν εἰς τὴν δι' ῥύθμισιν
 τῶν τῆς πατρίδος, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ν' ἀποπειρώμεν
 διὰ πολλῶν, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀνομνήσωμεν, ὅτι ὁ ἀνὴρ
 ἐκεῖνος, πεποικισμένος ὦν ἐκ φύσεως με' εἶσοχον καὶ με-
 γαλεπήβολον πνεῦμα, πλούσιος δὲ συνάμα καὶ μεγαλό-
 δωρος ὦ, καὶ ἔχων τρόπους γλυκυτάτους, εἵλκεν εἰς
 ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην, τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας τῶν
 πάντων πανταχοῦ, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκετο· τούτων εἵε-
 κεν ἡ παρουσία τοῦ Παναγιώτου Μπότατη ἐθεωρήθη
 μετ' οὐ πολὺ ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐν Σπέτσαις, ἐνθα ὁμο-
 θύμως μετεκαλέσαντο αὐτὸν οἱ συμπατριῶταί του, ὅ-
 πως ἀναθέσωσι τὸ ναυαρχικὸν ἄξιωμα τῆς πατρίδος
 τῶν διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς·

(1) Ἰδὲ Νηυτικῶν, ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, Τ. Β, σελ. 9, καὶ Ἑλ-
 ληνικῶν Χρονικῶν ἀριθ. 5, σελ. 6.

«Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Ἀντιπρόεδρον τοῦ ἐκτελε-
στικοῦ σώματος Κόριον Π. Μπότασην

«Φωνὴ τῆς γλυκυτάτης ἡμῶν Πατρίδος καὶ τῶν ἀγαπητῶν
ἀδελφῶν σου σὲ προσκαλεῖ ἐνταῦθα διὰ νὰ σοὶ ἐγχειρίσῃ, ὅχι
ἀξίαν, ὥς ἡ ἀξιοῦν σου ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ βάρος, τὸ ὁποῖον ἐλ-
πίζει νὰ λαμπρύνῃς διὰ τῶν πατριωτικῶν σου ἀρετῶν, καὶ νὰ
τὸ ἀναδείξῃς τῶν ἄξιωμα ζηλωτῶν, εἶναι ἡ Ναυαρχία τὴν
ὁποίαν σοὶ ἐγχειρίζει ἡ Πατρίς δημοφώνως, καὶ μολονότι σ' ἐκ-
λέγει ἐν τῷ μέτῳ τῶν δυσκολωτέρων περιστάσεων τοῦ ἔθνους,
δὲν ἀμυβιάλλει, ὅτι θέλει δείξῃς τὸν συνήθη σου ζῆλον καὶ
γενναϊότητα καὶ τὴν φρόνησιν, ἣτις κατ' ἐξάρετον τρόπον σὲ
ἐχαρακτήριζεν εἰς διαφόρους περιστάσεις· μὴ βραδύνῃς λοιπὸν
ὧ καλὲ πατριῶτα, ἀλλὰ ὀράμε ὅσον τάχιον, καὶ ἐλθὲ νὰ συν-
ενωθῇς μετὰ τοὺς συναδέλφους σου, διὰ ν' ἀγωνισθῇς καὶ στρα-
τιωτικῶς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Πατρίδος σου. Ἐλπίζομεν
νὰ εὐρωμεν κατὰ τοῦτο σύμπληρον καὶ τὴν Σ. Διοίκησιν, εἰς
τὴν ἀναφερόμεθα

«Ἐ Στετσῶν τὴν 20 Ἰουλίου 1824» (1).

Ἄλλ' ὁ μὲν Μπότασης ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς·

«Τῆς τερπνοτάτης μητρὸς μου ἡ φωνὴ διὰ καλᾶμου ἔφθασεν
εἰς τὰς ἰσχύς μου, ἐκέντησε τόσον τὴν ψυχὴν μου, ὥστε
ἐνθουσιασμένως ἀπεράσισα νὰ τοῖξω, ὅπου αὐτὴ μ' ἐπροσκαλοῦ-
σεν· ἡ ἰδίᾳ ὅπως Μήτηρ, καὶ ὑμεῖς οἱ ἰδιοὶ ἀγαπητοί μου συμ-
πολιταὶ καὶ ἀδελφοί, ἐνεκρίνατε νὰ εἶμαι ὑπόχρεως εἰς ἄλλὰ
χρέη. ἐμπιστευθέντα μοι παρὰ τῆς γενικῆς Μητρὸς. Τὰ χρεῖα
ταῦτα μ' ἐβιάζουν νὰ μὴν ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἂν
δὲν ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν
θερμῶς ἐζήτησα, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν πολλάκις παρεκάλεσα,
ἀλλὰ μοὶ ἐπτάθη ἀδύνατον διὰ νὰ τὴν λάβω διὰ τὰ ὅσα παρ'
αὐτῆς θέλει σὰς γνωστοποιηθῶσιν αἷτια. Ἄν ὁμως ἀδελφοί, ἡ

(1) Ἰδὲ Ναυτικῶν ὑπὸ Ὁρλάνδου Τομ. Β, Σελ. 83.

πρόσκλησίς σας είναι ἀμετάβλητος. γνωστοποιήσατέ μοι καὶ ἐγὼ ἐλευθερόνομαι ἀπὸ τὰ γενικά χρέη μὲ τὴν παραίτησίν μου, καὶ τρέχω εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον οἱ ἀδελφοί μου μὲ προτρέπουν στάδιον, διὰ τὸ ὅποιον μὲν εὐγνώμων καὶ πρὸς τὴν γλυκυτάτην μου Μητέρα καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου πατριώτας μολονότι γνωρίζω τὸν ἑαυτὸν μου ἀνάξιον.» (1).

Τὸ δὲ ἐκτελεστικὸν ἔγραψεν εἰς τοὺς Σπετσιώτας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὰ ἑξῆς·

« Ἐλήφθη ἡ κατὰ τὴν 20 τοῦ παρόντος ἀνκφορά σας, ἐκ τῆς ὁποίας περικυβεῖται ἡ μὲ ἀπαθῆ σκέψιν γενομένη ἐκλογὴ καὶ πρόσκλησις εἰς τὸ νευκρχικὸν χρέος τοῦ ἐκλαμπροτάτου Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος. Ἡ Διοίκησις ἐπήνεσε τὴν εὐστοχίαν μιᾶς τοιαύτης ἐκλογῆς, διότι τφόντι εἶναι ἱκανὸς νὰ βαστάξῃ τοιοῦτον χρέος ἐνδόξως, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποκαθίσταται ἀναγκαίᾳ ἡ παρουσία του εἰς τὴν τῶν Σπετσῶν ναυτικὴν μοῖραν, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι καὶ πολὺ περισσότερον ἀναγκαιοτέρᾳ ἡ ἐνταῦθα παρουσία του εἰς τὸ ἀντιπροεδρικὸν θάρος, εἰς τὸ ὅποιον ἤδη ἐνδόξως διετέλεσεν, ὥστε ἡ Διοίκησις, σκεπτομένη σπουδαίως περὶ τῶν δύο τούτων, καὶ ἀντισταθμίζουσα τὴν βλάβην ἢ ὠφέλειαν, ὡς ἐκ τῆς παρουσίας του ἢ ἀπουσίας του, εἰς ἀμφοτέρᾳ τὰ χρέη ταῦτα, ἐνέκρινεν ὁμοφώνως νὰ παρευρίσκηται εἰς τὸν τῆς ἀντιπροεδρίας γῶρον, ὡς μᾶλλον ἀναγκαιοτέρον, καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ὅτε ἡ ἀρτισύστατος ὁπωσοῦν εὐταξία τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμπορεῖ νὰ κλονισθῇ, καὶ ἐνῶ μάλιστα ἡ Διοίκησις ἡξέριε καλῶς, ὅτι ἡ νῆτος Σπετσῶν εὐτυχεῖ καὶ ἄλλων τινων δοκίμων ναυτικῶν καὶ ἀνδρείων καὶ ἱκανῶν νὰ φέρωσι τὸ τῆς νευκρχίας θάρος. Δι' ὅλα ταῦτα ἡ Διοίκησις, ἂν καὶ λυπῆται, μόνον τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἵτησιν τῆς εὐγενείας· ἐλπίζει ὅτι ἡ μὴ συγκατάθεσίς της εἰς τοῦτο θέλει φα-

νῆ δικαίᾳ καὶ ἀναγκαίᾳ εἰς τὰ παρόντα τοῦ ἐσωτερικοῦ μας»⁽¹⁾.

Μόνον τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀρκοῦσι νὰ τεκμηριώσωσι τὴν σπουδαιότητα τοῦ προσώπου, ὅπερ διεδραμάτισεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ὁ Παναγιώτης Μπότσης. Πλὴν δὲ τούτων περιττὸν ἴσως δὲν εἶναι ν' ἀντιγράψωμεν καὶ τὴν ἐξῆς ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν, σωζομένην ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ.

«*Εκλαμπρότατε.*

«Μαθόντες τὴν παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὀνομασίαν Σας εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἐχάρη ἡ ψυχὴ μας μὲ πατριωτικὴν χαρὰν, προβλέποντας εἰς τὸ ἐρχόμενον λαμπρὰν καὶ ἑνδοξὸν τύχην εἰς τὴν φιλότατην πατρίδα· ὁποῖον μεγαλύνει-
τερον σημεῖον πατριωτισμοῦ καὶ φιλογενεῖας ἡμποροῦσε ποτὲ νὰ δώσῃ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ ἐκείνου τῆς ὀνομασίας εἰς τὴν προεδρίαν καὶ ἀντιπροεδρίαν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τοῦ Κυρίου Γεωργίου Κουντουριώτου καὶ Παναγιώτου Μπότσης; αὐτὰ τὰ δύο ὀνό-
ματα, γνωστὰ διὰ τὸν πατριωτισμὸν, ἀξιοσύνην καὶ ἀρετὴν των θέλει βέβαια ἐνώσουν τοὺς παῖδας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀδηγοῦν-
τές τους διὰ πῆς φρονήσεώς των μεταξὺ τῶν δυσκολωτέρων καὶ κινδυνωδεστέρων ὁδῶν μιᾶς ἀστυτήτου ἐλευθερίας, θέλει ἐπὶ τέλους τοὺς φέρουν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ εὐτυχίας, χαρίζοντές τους τὴν ἐλευθερίαν.

«Ταῦτα εἶναι, ἐκλαμπρότατε, τὰ εἰλικρινῆ φρονήματα, ὅπου ἡ ὀνομασία σας εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυ-
χὴν μας, διότι αἱ πρότεραί Σας πράξεις μᾶς ἐγγυῶνται ἱκανῶς περὶ τῆς μελλούσης διαγωγῆς Σας. Εὐχόμεθα λοιπὸν παρὰ Κυρίου νὰ Σᾶς φωτίξῃ καὶ ὀδηγῇ εἰς τὸν λαμπρὸν τοῦτον περὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνά μας, ἐμπνέοντές Σας ὅσα πρὸς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μας ἀποβλέπουσιν. Ἡμεῖς γράφομεν εἰς τὴν Σε-
βαστὴν ἡμῶν Διοίκησιν, ὅσα νομίζομεν καὶ παρ' ἄλλων σημα-
ντικῶν ὁμίλων.

(1) Ἐν Νεαυτικῶν ὑπὸ Α. Κ. Ὁρλάνδου, Τομὸς Β', Σ. 85.

τικῶν καὶ προκομμένων ἐνταῦθα ἀνδρῶν μᾶς ὑπαγορεύονται, ὥς χρήσιμα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ σήμερον τῇ γράφομεν περὶ ὁμοιοίας, εὐταξίας, συστάσεως σχολείων καὶ ταχυδρομίας, καὶ ἐπὶ τέλους τὴν παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράφῃ συνεχῶς καὶ λεπτομερῶς περὶ πάντων, ἵνα διὰ ζώτης φωνῆς κοινοποιῶμεν εἰς ἐπίσημα ἐνταῦθα ὑποκείμενα, διὰ δὲ τῶν ἐφημερίδων εἰς ὅλον τὸν λαόν, ὅσα πρὸς τιμὴν τῆς πατρίδος ἀποβλέπουσι καὶ οὕτω ψευδῇ ἀποδεικνύομεν τασαύτας συκοφαντίας, ὅπου καθημέραν ἐχθραὶ ἐφημερίδες καθ' ἡμῶν γράφουσι· αὐτὸ προσέτι εἶναι ἀναγκαιότατον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑπολήψεως τῶν φόντων μας.

«Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν ἐκλαμπρότατὸν Σας νὰ ἐνεργήσῃ τὸ κατὰ δύνάμειν νὰ εἰσακουσθῶν αὐταὶ αἱ παρακλήσεις μας πρὸς τὴν Σεβαστὴν νοίκησιν καὶ νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τὰς ὑπὲρ ὑγείας καὶ εὐδαιμονίας εὐχὰς μας, καθὼς καὶ τὸ σέβας, μὲ τὸ ὅποιον λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὀνομαζώμεθα

»ταπεινοὶ δοῦλοί Σας

»ΙΩΑΝΝΗΣ ΟΡΛΑΝΔΟΣ.

»ΑΡ ΡΕΑΣ ΛΟΥΤΡΙΩΤΗΣ.

»Ἐν Λονδίνῳ τὴν 16 Ἀπριλίου 1824.

»Τὸν Κύριον Γραφεὶν ἀδελφόν Σας καὶ γὰρ θρόν Σας Κ. Ἀναστάσιον καὶ τοὺς ἀνεψίους Σας χαίρειν.

Ἄλλὰ βάσκανος δαίμων ἐφθόνησε φαίνεται τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατὰ ξηρὰν τε καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχίας της καὶ ἠθέλησε νὰ τὴν τιμωρήσῃ σκληρότατα διὰ τῆς στερήσεως ἀνδρός, οὗτινος ἡ περινοία, ἡ εὐπροσηγορία, τὸ ἀληθῶς ἵπποτιχόν καὶ τὸ ἀτρόμητον ἐν τοῖς κινδύνοις ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐπιβάλλωσι πανταχοῦ καὶ νὰ ἐπιφέρωσι τὰ αἰσιώτερα ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποτελέσματα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἐν Ναυπλίῳ ἕνεκα πόλλων αἰτίων ὁ κολλητικὸς τύφος καὶ ἐ-

θέριζε πολλούς, ιδίως τούς μη δυναμένους εἴτε νὰ ζήσωσιν ἀνετώτερον, εἴτε νὰ φύγωσι τὴν δηλητηριώδη ἀτμοσφαῖραν τῆς πόλεως. Ὁ Παναγιώτης ἠδύνατο μὲν εἰσέτι νὰ πράξῃ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον συγκατετέθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ δεύτερον. Προτρεπόμενος δὲ ὑπὸ πολλῶν εἰς τοῦτο, «καὶ τίς θὰ μείνῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ τόπου,» ἀπήντα «ἂν καὶ ἐγὼ ἐγκαταλείψω τὴν θέσιν μου;» Ἐνεκαρτέρησεν· ἀλλ' ὁ θάνατος δυστυχῶς τὸν ἐθέρισε κατὰ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του! Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο ἡ Κυβέρνησις ἐξέδωκε τὴν ἐξῆς διαταγὴν·

«Ἐπειδὴ ὁ ἐκλαμπρότατος Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, ὁ ἐνάρετος καὶ εὐκρινέστατος πατριώτης Κ. Παναγιώτης Μότσας, πληρώσας τὸ κοινὸν χρέος, κατέλιπε πέθους ὄχι ὀλίγον εἰς τὸ ἔθνος,

«ΔΙΑΤΑΓΕΙ»

«Α'. Ἡ ἡμέρα τῆς κηδείας του λογιζέται ἡμέρα πένθους καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται κατ' αὐτὴν πᾶν εἶδος μερικῆς καὶ δημοσίας χορᾶς.

«Β. Θέλει τελεσθῇ κηδεία ἀναλόγως εἰς τὸν λαμπρὸν βαθμὴν τοῦ ἀνιδίμου τούτου πατριώτου, μ' ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς, πολιτικὰς καὶ στοχαστικὰς τιμὰς.

«Γ'. Ἡ αὐτὴ τελετὴ θέλει ἐκτελεσθῇ καθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν.

«Δ'. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος θέλει διαπενθήσῃ ἡμέραν ὀλόκληρην, καὶ θέλει βρεῖται σπράντα τρεῖς κηρόνια, ἰσάριθμα μὲ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ μακαοῦτου.

«Ε. Ὅλα τὰ ἐργαστήρια καὶ αὐτὰ τὰ Ὑπουργεῖα θέλουσι εἶσθαι κλεισμένα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας.

«ς'. Ἐκαστος τῶν Ὑπουργῶν νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν κλάδον του.

«Ζ'. Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς νὰ ἐνεργήσῃ τὴν παροῦσαν δια-
ταγὴν.

«Ναύπλιον 29 Ὀκτωβρίου 1824.

«Ὁ ἐπιτροπικῶς ΑΣΙΜΑΚΗΣ ΦΩΤΙΛΑΑΣ.

»ΑΝΑΓΝ. ΣΥΗΛΙΩΤΑΚΗΣ.

»ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΔΕΤΗΣ.

»Ὁ προσ. Γεν. Γραμμ. Π. ΡΟΔΙΟΣ (1).

Ἡ δὲ ἐν "Υδρᾷ ἐκδιδομένη τότε ἐφημερὶς *Φίλος τοῦ Νόμου* συνώδευσε τὴν δημοσίευσιν τοῦ διατάγματος τού-
του διὰ τῶν ἐξῆς·

«Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐξετελέσθησαν· ἐπειδὴ ἐκ πρώτης ἄρχισαν
νὰ φαίνωνται καθ' ὅλην τὴν πόλιν τοῦ πένθους τὰ σύμβολα·
πανθίμως ἐσήμαινον οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν· πανθίμως ἐβό-
λιζον τὰ κανονοστάσια, πένθιμον σημαίαν ὕψωσαν καὶ τὰ εἰς
τὸν λιμένα εὐρεθέντα πλοῖα· ὅτε δὲ ἤλθεν ἡ ῥητὴ ὥρα τῆς κη-
δείας, ἡ ἕκτη τῆς ἡμέρας, ὅλοι οἱ ἐν τέλει καὶ οἱ Ὑπουργοὶ
τῆς Διοικήσεως μετὰ τῶν ἐνδημούντων Ἀρχιερέων καὶ παντὸς
τοῦ Ἱερατείου, οἱ μὲν πανθηφοροῦντες, οἱ δὲ ἐνδεδυμένοι τὴν
ἀρχιερατικὴν στολὴν, ἐξέφερον τὸ λείψανον τοῦ μακαρίτου ἀπὸ
τοῦ Ἐκτελεστήριον εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου,
ὅπου μετὰ τὰς νεκροσίμους τελετάς, ἐξεφώνησε λόγον ἐπιτά-
φιον ὁ Κ. Νικηφόρος Παμπούκης· ἐκείθεν δὲ ἄραντες τὸν νε-
κρὸν ἐπ' ὤμων, ἄνδρες ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς νήσου Σπετσῶν,
ἐκόμιζον εἰς τὸν τάφον· οἱ στρατιῶται τοῦ σιρατηγοῦ Χατζῆ
Χρήστου καὶ οἱ τοῦ στρατηγοῦ καὶ φρουράρχου Φωτομάρα ἐ-
προπορεύοντο, μετὰ τούτους ἠκολούθει τὸ τακτικὸν σύνταγμα
ὅλον, ἔχον πρὸ αὐτοῦ συρόμενα δύο ἀμαξιώτᾳ κανόνια, περι-
στοιχούμενα ἀπὸ τοὺς πυροβολιστὰς καὶ πρὸ τῶν κανονίων ἡ-
γαίτο ἡ στρατιωτικὴ μουσική. Τούτους διεδέχετο τὸ Ἱερατεῖον

(1) Ἴδὲ *Φιλ.* τοῦ Νόμου ἀριθ. 67 καὶ Ναυτικῶν ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρ-
λάνδου, Τ. Β, σελ. 450.

καὶ τὰ σεβαστὰ μέλη τῆς Διοικήσεως· τούτους δὲ πάλιν αὐτὸ τὸ λείψανον. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἐτελεῖτο ὁ ἐνταφιασμός, τὰ ῥηθέντα στρατιωτικὰ σώματα ἔρριψαν τρίς τὰ τουφέκιά των, σωντροφευμένα εἰς κάθε βόλῃν μὲ ἑπτὰ βολὰς κανονίων ἀπὸ τὰ κανονοστάσια. Ὅλος ὁ λαὸς τῆς πόλεως παρευρέθη εἰς τὴν ἐκφορὰν, καὶ ἀφοῦ παρέδωκεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος γῆς τὸ λείψανον τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου, ἕκαστος ἐπιλέγων, « Αἰώ- » νία σου ἡ μνήμη ἀξιομακάριστε καὶ αἰμόνηστε πατριώτα, » ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια » (1).

Τὰ δε *Ἑλληνικά Χρονικά* Μεσολογγίου ἐδημοσίευσαν τότε τὰ ἑξῆς·

« Κρότοι πολλοὶ καὶ συνεχεῖς κανονίων ἠκούσθησαν σήμερον τὸ πρωῒ ἐδῶ ἀπὸ τὰ εἰς ἀποκλεισμόν τῶν Πατρῶν διωρισμένα Σπετσιωτικὰ καράβια οὗτοι ἦσαν τὸ πένθιμον σημεῖον τῆς ἀποδιώσεως τοῦ Κ. Παναγιώτου Μπότاسη, ἀντιπροέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, συμβάσης κατὰ τὴν 30 τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐν Ναυπλίῳ ὀρηνεὶ δικαίως ἡ πατρίς, στερηθεῖσα ἓνα ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ φιλάτων τῆς υἱῶν· ἡ ἀγάπη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὑπόληψις τῶν συμπολιτῶν του, ζῶντος μὲν ἔτι, ἦσαν ὁ καλλίτερος στολισμός· καὶ ὁ βεβαιότερος πλοῦτός του, ἀποθανόντος δὲ ἤδη ὁ πλέον ἐνδοξος τάφος καὶ λαμπρότερα προπομπή. Εἶθε ἡ εἰλικρίνεια τῆς ψυχῆς του, ἡ ἀφέλεια τῶν ἡθῶν του καὶ ὁ ἀνυπόκριτος πατριωτισμός του νὰ εἶναι διὰ παντός ἐμπνευσμένα εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι συμμερίζονται τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα τοῦ μακαρίτου.

« Ἡ καλλιτέρα εὐγνωμοσύνη καὶ θυσία, ἥτις ἐμπορεῖ νὰ προσφερθῇ εἰς τὸ μνημόσυνόν του θέλει εἶσθαι τὸ νὰ μὴ δώσῃ ἡ νέα ἐκλογὴ πρὸς ἀντικατάστασίν του ἀφορμὴν νέων σκανδάλων καὶ σπουδαρχιῶν » (2).

(1) Ἰδὲ Φίλ. τοῦ Νόμ. ἀριθ. 67.

(2) Ἰδὲ Ἑλληνικῶν Χρονικῶν ἀριθ. 93, τοῦ 1824, καὶ Ναυτικῶν Ὁρλάνδου T. B, σελ. 52.

Σπουδαιότατον δέ τι ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενον σύγγραμμα περιέλαβε τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Παναγιώτου Μπότση.

«Τὴν 10 Νοεμβρίου ὁ θάνατος ἀφῆρπασε τὸν Παναγιώτην Μπότσην, ἀντιπρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, θύμα γενόμενον τῆς ὀλοσχεροῦς αὐταπκνήσεώς του εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ κολλητικοῦ τύφου, τοῦ μαστιζόντος πρὸ πολλοῦ τὴν Ναυπλίαν. Ἡ στέρησίς του κατέθλιψε πάντας τοὺς Ἕλληνας. Τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως ἰδίως ἡτῆνθησαν πικρότερον τὴν στέρησιν τοιοῦτου συνκαδέλφου, ἀκριφνέστατον ἔχοντος πατριωτισμὸν καὶ μεγίστην σταθερότητα χαρακτῆρος.

«Ἡ πατρίς του Σπέτσκι, ἣτις ἐδείκνυε μετὰ σεβασμοῦ εἰς τὰ λοιπὰ τέκνα της τὸν Παναγιώτην, ὡς πρᾶξιμα πολλῶν ἀρετῶν, ἐθρήνησεν ἐπίσης πικρῶς τὴν στέρησιν ταύτην.

«Ἡ μνήμη τοῦ Παναγιώτου Μπότση θίλει ζῆλτις πρὸ τοῖς Ἕλλησιν, ἅτινες θ' ἀναπολοῦσι πάντοτε τὰς μεγάλας ἀρετάς, τὰς περιστοιχούσας τὸν ἔσχατον τοῦτον πολίτην, τὴν κατὰ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του ἀναπαγένητα ἐν τῷ μέτῳ τοῦ εὐγενοῦς σταδίου, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του διέτρεχε γενναίως.

«Ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος ἐθεώρησε καθῆκόν της νὰ τιμῇ πικρῶς τὴν μνήμην τοῦ ὑποθανόντος ἀντιπροέδρου της διὰ τῆς ἐξῆς προκηρύξεως (ἐπεταὶ τὸ ἀνωτέρω διάταγμα τῆς Κυβερνήσεως γενικοῦ πέθους) καὶ ἔπειτα ἐπιφέρει:

«Ἄπαντα ταῦτα ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμμα ἀπὸ πρωῒας ἡ Ναυπλίς ἐφαίνετο, ὡς βεβουλισμένη εἰς μέγαν πένθος· ὁ μὲν ἦχος τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν ἐσήμαινεν ἰδιωλείπτως τὸ πένθιμον· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν φρουρίων κρῖος τῶν κανονίων καὶ ἡ μεσιστὶς ἐπὶ τῶν πλοίων ἀνὰ πεταμένῃ σημαίᾳ ἐπηύξανε τὴν γενικὴν ταύτην θλίψιν.

«Κατὰ τὴν προδιορισθεῖσαν ὥραν τῆς ἐκφορᾶς, ἅπαντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος, τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, οἱ λοι-

ποὶ ὅλοι ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ὑπάλληλοι, ἅπαντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχιερεῖς καὶ σύμπας ὁ λοιπὸς Κλήρος ἐν στολῇ συνώδευσαν τὸν ἐπίσημον νεκρὸν ἀπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐνθα μετὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ὁ Νικηφόρος Παμπούκης ἐξεφώνησε συγκινητικὸν ἐπικήδειον. Ἐκεῖθεν πλείστοι Σπασιωταί, μελανειμνοῦντες, ἄραντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν νεκρικὸν κράθβατον, ἐξήλθον τοῦ ναοῦ καὶ ἐβαδίζον πρὸς τὸν ταφὴν. Προσπορεύοντο μὲν τοῦ νεκροῦ οἱ στρατιῶται τοῦ στρατηγοῦ Χριστοδοῦλου Χατζῆ Πέτρου μετ' αὐτοῦ· ἡ φρουρά, καὶ μετ' αὐτὴν ὁ τακτικὸς στρατός· ἐν τῇ μέσῳ δ' αὐτοῦ ἐσύρετο ἐν πυροβόλῳ ὑπὸ τοῦ σώματος τῶν πυροβουλιστῶν· μετὰ ταῦτα εἶπετο ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ· μετ' αὐτὴν τὰ μέλη τῆς Βουλῆς, καὶ κατόπιν αὐτῶν ὁ Κλήρος· ὅπισθεν δὲ τούτου ἐφέρετο ὁ νεκρὸς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ λαός. Τρεῖς ἔστη ἡ συνοδεία κατ' ὁδόν, τρεῖς ἐπυροβόλησεν ὁ στρατός καὶ ἐκάττοιε ἀνταπεκρίνοντο δι' ἑπτὰ πυροβολισμῶν τὰ φρούρια. Τὴν τελευτήν, ὡς εἶπομεν, συνώδευσε καὶ ὁ λαός, καὶ διὰ τῆς λύπης, ἣτις ἦν ἐξωγραφισμένη εἰς τὰ πρόσωπα πάντων, ἐδύνάτο τις νὰ εἰκάτῃ το μέγεθος τῆς στερήσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος, ἣν ἕκαστος ἀπέδιδεν εἰς τὸν νεκρὸν ! » (1).

Ἐν ταῖς περιγραφαῖς ταύταις παρατηρήθη ἀσυμφωνία τις περὶ τε τὴν ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως καὶ περὶ τὴν συνοδὴν αὐτῆς· ἀλλ' ἡ ἀσυμφωνία αὕτη εἶναι ὅλως ἐπυσιώδης· ἄλλως πιστευτότερα εἶναι, νομίζομεν, ἢ ἐπίσημος πρᾶξις τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὁ φίλος τοῦ Νόμου.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα, τὰ κατὰ τὴν τελευτήν τοῦ ἀνδρὸς διαδραματισθέντα, φρονοῦμεν, ὅτι εἶναι ἱκανὰ, ὅπως καταδείξωσι τὴν τε σπουδαιότητα τοῦ προσώπου,

(1) 18ῃ Chronique du Levant, ou mémoires de la Grèce 1re cahier pag. 231, 1023.

ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος διεδραμάτισεν ὁ Παναγιώτης Μπότασης, καὶ τὴν ἀπώλειαν, ἣν ὑπέστη τὸ ἔθνος ἐκ τοῦ ἀώρου θανάτου του κατὰ τὰς χρισίμους ἐκείνας τῆς πατρίδος περιστάσεις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πατρίς, εὐγνωμονοῦσα ἐνέγραψε μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, δι' ἀποφάσεως ὁμοφώνου, τὸ ὄνομα τοῦ αἰοδίου Παναγιώτου, ὡς καὶ ἐκεῖνε τοῦ ἀδελφοῦ του Γκίκα εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ κοινοβουλίου, ὡς ὀνόματα μεγάλων τῆς Πατρίδος εὐεργετῶν. Ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ Παναγιώτου, εἶναι μία ἐκ τῶν δώδεκα τῶν πρωτίσων τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν, αἵτινες ἐπὶ τοῦ τοίχου τῶν ἀνακτόρων ἐζωγραφίσθησαν καὶ κοσμοῦσι μίαν τῶν κυριωτέρων ἐν αὐτοῖς αἴθουσῶν.

Ἡ Κυβέρνησις, ἵνα θεραπεύσῃ κατὰ τι τὸ κακόν, ὅπερ προϋξένησεν ὁ θάνατος τοῦ Παναγιώτου, καὶ ἵνα ἀναπληρώσῃ παρ' ἑαυτῇ τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τούτου ἰσχὺν τῶν νήσων, προσεκάλεσεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου, τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν τοῦ Παναγιώτου, Γκίκαν, τὸν τοσοῦτον ἐνεργητικὸν μέρος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος λαβόντα. Καίτοι δὲ ἐπιμόνως πάντοτε ἀποποιούμενος καὶ οὗτος τὰς πρωτοκαθεδρίας, ἀέποτε ὅμως διετέλεσε πληρεξούσιος καὶ ἀνήχθη εἰς τὰς πρώτας θέσεις τῆς πατρίδος του· ὡς ἀντιπρόεδρος δὲ τοῦ ἐκτελεστικοῦ διέμεινεν, (ἐφ' ὅσον χρόνον διετέλεσε καὶ τοῦτο ἐν ἐνεργείᾳ) παρὰ πάντων τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ εἰλικρίνειαν τῶν ἡθῶν του καὶ διὰ τὴν αὐταπάρνησιν, μεθ' ἧς ἐξετέλεσε πάντοτε τὸ καθήκον του. Εὐτυχέστερος δὲ τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου ἐπέζησεν, ἵνα ἴδῃ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχ-

θησε καὶ τὸν τελευταῖον ὀβολὸν τῆς μεγάλης αὐτοῦ περιουσίας κατεδαπάνησεν. Ἀλλὰ τὸ αἰκίνητον τοῦ βίου του ἀφ' ἑνὸς, καὶ αἱ ποικίλαι ἡθικαὶ καὶ σωματικαὶ ταλαιπωρίαι του ἀφ' ἑτέρου καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος, ἐπέσπευσαν τὸ τέλος καὶ τοῦ καλοῦ τούτου πατριώτου, ὅστις ἀπέθανε μετὰ βραχεῖαν νόσον ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1834, τὸ τέταρτον καὶ ἐξηκοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος ἄγων. Ἡ δὲ μοναδική κηδεία, ἣτις τῷ ἐγένετο ἐν Ναυπλίῳ, ἀπέδειξε πόσον τὸ ἔθνος ἐξετίμα τὸν ἄνδρα καὶ ἐθρήνησε τὸν θάνατόν του. Ἀπέθανε δὲ πένης, ἀφήσας εἰς τὴν οἰκογένειάν του γαίας τινάς, μηδαμινὴν ἄξίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐχούσας· καὶ πραγματοποιήσας οὕτω κατὰ γράμμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος εἶχεν εἰπεῖ εἰς τοὺς υἱοὺς του, ὡς ἐκ τινος πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς του, σωζομένης εἰς χεῖρας τοῦ Ῥήγα Παλαμῆδου, καταφαίνεται· ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔχει οὕτως· «ἀνὰ μὴ » ἐλπίζουν ὅτι θὰ τοὺς ἀφήσῃ μετὰ θάνατον ὀβολὸν, ἐπειδὴ ἔννοεῖ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὸν τελευταῖον τοῦ τάλληρον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος. » Καὶ ταῦτα μὲν οὗτος.

Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Νικόλαος καὶ Θεοδόσιος, καίτοι ἐνωρίτατα σερηθέντες τοῦ πανταχοῦ διαπρέποντος θείου των Παναγιώτου Μπότاسη, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὁμῶς ἐπαύσαν νὰ ἐξυπηρετῶσιν ἐκ τῶν πρώτων τὸν ἀγῶνα. Εἰς μὲν τούτων ὁ Νικόλαος ἀπεστάλη ὡς εἰς τῶν διαπρεψάντων ναυμάχων μετὰ τοῦ Κανάρη καὶ ἄλλων νὰ συγχαρῇ τὸν ὅσῳ πομποδῶς ἀφιχθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τοσοῦτω καὶ οἰκτρῶς διαψεύσαντα τὰς προσδοκίας πάντων Λόρδον Κόχραν, ὅστις ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐθνοσυνέ-

λευσιν τότε ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς· «Τὴν δ' εὐχαρίστησίν μου ἐπηύξησεν ἡ δοθεῖσά μοι εὐκαιρία νὰ γνωρίσω προσωπικῶς τὴν Α. Ε. τὸν στρατηγὸν Κολοκοτρώνην, τοὺς Κ. Κ. Κανάρην, Ν. Μπόττση, Γ. Βούλγαρη, τὸν στρατηγὸν Τζαβέλαν καὶ τὸν κόμητα Μεταξᾶν » (1).

Βραδύτερον δὲ ὁ αὐτὸς Νικόλαος ἀπεστάλη εἰς τὸν αὐτὸν Σωτήρα θεωρούμενον τότε τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν Γ. Γενναδίου καὶ Σ. Ἀντωνιάδου, ὡς ἐπιτροπή, ἵνα ἐξηγηθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων. Ὁ δὲ Θεοδόσιος ἐξέπλευσε βραδύτερον ὑπὸ τὸν αὐτὸν Κόχραν ὡς ἀντιναύαρχος Σπετσῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον αὐτῶν Γεώργιον Ἀδρυτσὸν· σὺν αὐτοῖς δὲ ἐξέπλευσαν τότε καὶ ἑτέρα δέκα πολεμικὰ ἐκ Σπετσῶν πλοῖα εἰς τὴν γνωστήν διὰ τε τὸ τολμηρὸν διὰ τὸ μεγαλεπήβουλον καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐπέλθοῦσαν ἐκ τύχης ἀποτυχίαν, ἐξέπλευσαν, λέγομεν, εἰς τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκστρατείαν.

Ἀλλὰ καίτοι τοσαῦτα διαπρόξαντες οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ τοσαῦτα θυσιασάσης τῆς οἰκογενείας Μπόττση, λυπηρὸν ὅμως καὶ σπαραξικάρδιον εἶναι τὸ νὰ ἐνθυνηθῇ τις, ὅτι ὁ μὲν Νικόλαος Γκιχ Μπόττση, ὁ ἐπιζήσας καὶ μετὰ τὴν ἐντελῆ ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ὁ χρηματίσας καὶ σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, ἐπὶ τινὰ δὲ χρόνον καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ ἀείποτε αὐθορμήτως διατελέσας ὑποστηρικτὴς τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος, ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1842 ἐκ θλίψεων καὶ στενοχωριῶν μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ γήρατος· ἐθλιβeto δὲ

(1) Ἰδὲ Ναυτικῶν ὑπὸ Ὁρλάνδου, Τόμ. Β', σελ. 461.

διότι δὲν ἔβλεπεν οὐδεμίαν κυβερνητικὴν πρόνοιαν οὔτε ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος, οὔτε ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας του, τῆς τοσαῦτα θυσιασάσης ὑπὲρ τῆς μεγάλης καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος. Ἀλλὰ καίτοι ἐνδομύχως θλιβόμενος ὁ Νικόλαος Μπότασης, οὐδέποτε ὁμῶς οὐδεμίαν ἐξέφρασε κατὰ τῶν παραβλεψάντων μορφὴν, οὐδεμίαν κατὰ τῆς θυσιασάσης τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος οἰκογενείας του ἀγανάκτησιν· τὸναντίον μάλιστα ἔχαιρε, διότι καὶ ἐκεῖνη ἐκηρύχθη τέλος ἐλευθέρα καὶ ἡ οἰκογένειά του συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἐκ τῶν πρώτων, «καὶ ἐγώ» συνήθως ἔλεγε μεθ' ὅσης ἀπαθείας μετὰ τοσαύτης καὶ ὑψηλοφροσύνης «χαίρω διότι ἡδυνίθην νὰ ἐκτελέσω τὸ καθικόν μου.»

Ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεοδόσιος, ἅμα τῇ λήξει τοῦ ἀγῶνος, καίτοι κατεστρηνμένην ἔχων τὴν ὑγείαν καὶ ἀναπαύσεώς τινος τούτου ἕνεκα δεόμενος, ἀντὶ ὁμῶς νὰ ζητῇ ἀμοιβὰς καὶ δικαιώματα, ἵνα περιποιηθῇ δι' αὐτῶν τὴν ὑγείαν του, προτίθησε νὰ ἐπιδεθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον μετὰ τὴν ἀπόμαχον ἥδη καταστάσαν οἰκογενεακὴν *Ναύεαν*, ὅπως πορίσῃ ἄρτον εἰς τὰ τέκνα του. Καίτοι δ' εὐτυχήσας εἰς τὰς νέας ταύτας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις του, κατεβλήθη ὁμῶς ἐνωρὶς ἐκ τῶν τόσων κόπων καὶ κακουχιῶν, καὶ ἀπέθανεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του ἐν Σπέτσαις νέος ἔτι τὴν ἡλικίαν κατὰ τὸ 1836.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ἀρχηγὸς τῆς ὅλης οἰκογενείας ἔμεινε τότε ὁ νεώτερος αὐτῶν ἐξάδελφος Νικόλαος, υἱὸς τοῦ Ἀναγνώστου Μπότασης, ὁ ἐξυπηρετήσας, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τὸν ὁμώνυμον καὶ ἐξάδελφον αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδιοκτίτῳ ναυαρχίδι. Καὶ οὗτος μετὰ

τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀντὶ νὰ κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον τῆς πατρίδος τὰς ἐκδουλεύσεις του καὶ νὰ ζητῇ ἀμοιβὰς διότι ἐξεπλήρωσε τὸ κεθλικὸν του, ἐδέχθη μὲν τὸν βαθμὸν πλοιάρχου τῆς τιμῆς, μὲ τὰ διασωθέντα δὲ, ὡς ἐκ θαύματος λείψανα τῆς περιουσίας ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀνηλίκων ὀρφανῶν ἀδελφῶν του, ἐπεδόθη ὡς ὁ ἐξάδελφός του Θεοδόσιος εἰς τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον καὶ ἐπεμελήθη ἰδίως τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, ἅπερ ἀπέκτησε ἐκ τοῦ εὐδαίμονος γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ μακαρίτου Ἰατροῦ Ἰωάννου Κλάδου. Καίτοι δὲ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην ἀκαμάτως ἐργασθεὶς πρὸς καλλιτέρευσιν τῆς τύχης του, ναυάγία τινὰ ὁμῶς καὶ ἄλλα ἀλλεπάλληλα ἐμπορικὰ δυστυχήματα, ἐπέφεραν τὴν ἐντελὴ καταστροφὴν τῆς περιουσίας του. Ἦναγκάσθη δὲ, ἐκ τούτου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐμπόριον καὶ ν' ἀποτυρβῇ εἰς τὴν ἰδιαίτεράν του πατρίδα τὰς Σπέτσας, ἣτις μετ' οὐ πολὺ, κατὰ τὸ 1853 τὸν ἐτίμησε διὰ τῆς ἰδικιτέρας τῆς ἐμπιστοσύνης, ἀναδείξασα αὐτὸν παμψηφεὶ Βουλευτὴν. Ἡ δὲ Βουλὴ, ἀναγνώριζουσα τὴν σύνεσιν καὶ τὸ ἀμερόληπτον τοῦ ἀνδρός, εἰς οὐδεμίαν πολιτικὴν μερίδα ἀνήκοντος, ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀντιπρόεδρόν της· ὁ Μπότασης ἐξετέλεσε τῷ ὄντι τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ταύτην ἐντολὴν μετ' ἀνεξαρτησίας καὶ εὐθύτητος χαρακτῆρος. Τόσον δὲ ἀμετάπειστος ἦτο εἰς τὰς πεποιθήσεις του, ὥστε κατέναντι αὐτῶν ἐναυάγουν πάντοτε ἅπασαι αἱ θωπεῖαι καὶ παρακλήσεις τῶν ὑπουργῶν, τῶν οὐχὶ σπανίως τότε χρωμένων παρὰ πολλοῖς καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνωτάτου ἀρχόντος, ἵνα πτοήσωσι τοὺς ἀσθενεῖς χαρακτῆρας. Ὁ Νικόλαος ὁμῶς ἔμενεν ἀκράδαντος, συνήθως δ' ἔλεγε

οὐδέποτε θέλω ψηφίσει ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι ἐναντίον τῶν
 ὑποπειθήσεών μου καὶ ὅπερ θεωρῶ ἐναντίον τῶν συμφε-
 ρόντων τῆς πατρίδος μου.» Οἰκογενειακῶς δ' ἀποκα-
 τασταθεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἀθήναις πρὸς
 ὑψηλοτέραν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, προϋτίμησε,
 μετὰ τὴν λήξιν τῆς Βουλευτικῆς του ἀποστολῆς, νὰ ἰ-
 δωτεύῃ μᾶλλον ἢ ν' ἀναμιχθῇ, ὡς παρεκινεῖτο, εἰς τὰ
 πολιτικά, ἅτινα φύσει ἀπεχθαίνετο· διότι ἔδλεπεν, ὅτι με-
 τὴν ἐλαστικότητα καὶ λοξοδρομίαν τούτων, δὲν ἡδύνα-
 το νὰ σχετισθῇ ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτῆρός του. Βραδύ-
 τιστον δὲ ἡ Ἑθνικὴ Γράπεζα, ἐκτιμῶσα τὴν τιμιότητα
 καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρός του, τῷ ἐνεπιστεύθη
 τὸ ταμεῖόν της. Ὁ δὲ Μπότασης ἐδέχθη προθύμως τὴν
 ἐμπιστευτικὴν ταύτην θέσιν καὶ διεχειρίζετο αὐτὴν ὡς
 Μπότασης μέχρι τέλους τοῦ βίου του, παρὰ πάντων τι-
 μώμενος καὶ ἀγαπώμενος. Ἀπεβίωσε δὲ καὶ οὗτος ἐν
 Ἀθήναις κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας
 του τὴν 2 Δεκεμβρίου τοῦ 1867. Ἐν τῇ ἐπισήμῳ κη-
 δεῖᾳ του παρευρέθη σύμπας σχεδὸν ὁ πληθυσμὸς τῶν
 Ἀθηνῶν· τὸν μὲν ἐπιτάφιον ἐξεφώνησεν ὁ γνωστὸς πα-
 ρ' ἡμῖν ἐλλόγιμος Δ. Πανταζῆς· ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου
 σκόπιμον θεωροῦμεν ν' ἀποσπᾶσωμεν μόνον τὰ ἑξῆς·

«Μικρὰ καὶ εὐθραυστα ἦσαν τῶν Σπετσῶν, τῆς Ὑ-
 δρας, τῶν Ψαρῶν τὰ σκάφη, ἀλλ' ἡ αὐταπάρνησις, ἡ
 φιλοπατρία, ὁ ζήλος τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, οἷος ὁ προ-
 κείμενος Νικόλαος, καθίστα αὐτὰ μεγάλα, ἰσοπαλῆ καὶ
 καθυπέρτερα ἀκόμη τοῦ ὄγκου τῶν δικρότων καὶ τρικρό-
 των, τὰ ὅποια δὲν εἶχον μέσα των, ὡς τὰ Ἑλληνικά,
 ψυχὴν ζωῆς καὶ Θεοῦ εὐλογίαν, ἀλλὰ σάρκας καὶ ῥα-
 θυμίαν, ὅπως εἶναι πάντες οἱ ἐστρατοπεδευμένοι καὶ κα-

τεσκηνωμένοι εἰς ξένην πατρίδα, οἱ τρυφῶντες εἰς τὸ αἶμα καὶ τὰ βάσανα εὐγενοῦς φυλῆς, τῆς μητρὸς τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς νῦν ὁ ἀχάριστος πολιτισμὸς ἀδιάφορος καὶ μὲ χαιρεκακίαν Ἐριννύος βλέπει φέρουσιν σάγμα δουλείας καὶ οἰμώζουσιν καὶ ἀσπαίρουν εἰς τοὺς ὄνυχας ἀσιάτιδος ὑαίνης. Ὁ Νικόλαος Μπότσης ἠσθάνετο ζωηρότατα, ὅτι ἦτο υἱὸς πατρίδος ἀλυσοδεμένης καὶ ἡ φιλοστοργία του ἔκαε τὴν καρδίαν, διὰ τοῦτο, ὡς εἶπον, ἐπήδησεν ἀπὸ τῶν βάθρων τοῦ σχολείου εἰς τὰς τροπαιοφόρους σχεδίας, τὰς κομισάσας εἰς τὴν πατρίδα δόξαν καὶ ἐλευθερίαν· παυρὲθ δὲ γενναῖος καὶ νικητὴς εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Ναυπλίου, εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Νεοκάστρου καὶ τοῦ ὀχυρωτάτου τῆς Μονεμβασίας φρουρίου, καὶ οὕτως ὑπηρετήσας ἀθλοφόρος τὴν πατρίδα, ἔλαβε παρ' αὐτῆς, ὡς ἀναγνώρισιν καὶ μνημόσυνον τῶν πολεμικῶν του ἀγῶνων, βαθμὸν πλοιάρχου Α'. τάξεως, καὶ οὕτω δὲ ἀθλήσας, ἔλαβε τὴν εὐλογίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου Παναγιώτου Μπότση, τοῦ θείου του καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ κλέους τῆς οἰκογενείας τῶν Μποτσαίων, τοῦ ὑπηρετήσαντος τὴν πατρίδα καὶ διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν του Γκίκα καὶ Ἀναγνώστου, καὶ ἀκόμη διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς συνέσεώς του ἐν τοῖς ἀνωτάτοις ἀξιώμασι τοῦ ἐν ὀπλοῖς ἔθνους, εἰς ἃ κληθεῖς ἠρίστευσεν ἐν βουλαῖς ὡς καὶ ἐν πάσῃ φιλοπάτριδι ἀθλήσει» (1).

Ἐκ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Γκίκα Μπότση, τοῦ καὶ προσωπικῶς τὴν πατρίδα μεγάλως ὑπηρετή-

(1) Ἰδὲ Ἐφημερίδα Φιλομαθῶν ἀριθ. 654, σελ. 1412.

εαντος καὶ ἀπαραμείωτον τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἔρωτα εἰς τοὺς δύο υἱοὺς Νικόλαον καὶ Θεοδόσιον κληροδοτήσαντος, δὲν ἐπέζησαν ἄρρενες γόνοι. Ὁ δὲ Παναγιώτης ἀπεβίωσεν, ὡς εἴπομεν, ἔγγαμος μὲν, ἀλλ' ἄτεκνος καὶ ἡ χήρα αὐτοῦ ἀπεβίωσεν ἐν μεγίστῃ πενίᾳ· τὸν δὲ θάνατον αὐτῆς ἐπέσπευσαν, ὡς ἐμάθαμεν, αἱ πάντοσιδεῖς στερήσεις, καὶ αἱ ἡθικαὶ θλίψεις. Πολλάκις μὲν ἀπεπειράθη νὰ καταστήσῃ, ὡς ἐμπρέπει εἰς ὑψηλόφρονα γυναικα, γνωστὴν τὴν ἔνδειάν της, ἀλλ' οὐδαμοῦ δυστυχῶς εὔρεν οὐχὶ μόνον τὴν ἀνάλογον θεραπείαν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν δέουσαν παρηγορίαν· οὐδέποτε ἐδόθη, οὔτε εἰς αὐτὴν, οὔτε εἰς οὐδεμίαν χήραν, ἢ ὀρφανὸν ἐκ τῆς οἰκογενείας Μπόταση ἢ ἐλαχίστη σύνταξις.

Ἀλλ' ἄς στρέψωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐκ τῶν σπαραξικαρδίων τούτων ἀναμνήσεων καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς εὐφρόσυνά τινα.

Μόνον ἐκ τοῦ Νικολάου Ἀναγνώστου Μπόταση ὑπάρχουσιν ἀγλαοὶ τινες καρποὶ, ὁ Δημήτριος καὶ Ἰωάννης, τιμῶντες ἀληθῶς τό τε οἰκογενειακὸν καὶ τὸ τῆς πατρίδος ὄνομα. Οὗτοι, κληρονομήσαντες ἀπάσας τὰς τῆς πατρικῆς αὐτῶν οἰκογενείας ἀρετάς, καὶ ἄριστα ἀνατραφέντες ὑπὸ μητρὸς, γινωσκούσης νὰ ἐμπνέῃ ἐνωρίς χριστιανικὰ αἰσθήματα εἰς τὰς τρυφερὰς καρδίας τῶν τέκνων της, τὸ μὲν πρῶτον ἐξῆπαιδεύθησαν ἐν Ἀθήναις· ἀκολούθως δὲ ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο ἀδελφῶν Δημήτριος μετὰ πενταετῇ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν, οὐδεμίαν προβλέπων ἐν τῇ ὑπαλληλίᾳ ὀλικὴν πρόοδον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ πατροπαράδοτον ἐμπορικὸν στάδιον, καὶ δὴ τὸ 1855 ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἀποκατέστη ἡδὴ

διαρκῶς εἰς Νέαν Ὑόρκην τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκεῖ δὲ εὐδοκιμήσας, ὡς διευθυντῆς κατ'ἀρχὰς ἐμπορικοῦ καταστήματος, ἀνεδείχθη βραδύτερον καὶ ἀνεξάρτητος ἔμπορος· διωρίσθη δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς του καὶ ἀμισθος τῆς Ἑλλάδος Πρόξενος. Μετά τινα δὲ ἔτη μετεπέμψατο καὶ τὸν μόνον του ἀδελφὸν Ἰωάννην. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοί, ἄριστα ἐφαρμόζοντες ἐν ἑαυτοῖς, ὡς οἱ προπάτορές των, τὸ ἀξίωμα, ὅτι «ἡ μὲν ἑνωσις ἀποτελεῖ τὴν ἰσχύν, ἡ δὲ σύμπνοια προκαλεῖ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου,» ἐργάζονται ἀξιεπαίνως καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως, ὡς δύο σώματα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχοντα, οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐργάζονται λέγομεν, ἐν τῷ Νέῳ ἐκείνῳ Κόσμῳ, ἐνθα ἑλληνικαὶ κοινότητες ἤρχισαν ἀπὸ τίνος καιροῦ νὰ μορφῶνται καὶ ἀναπτύσσωνται, καὶ νὰ τρέφωσιν ἀκραιφνέστατον τὸ ὑπὲρ πατρίδος αἶσθημα.

Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ βίος καὶ αἱ θυσίαι, αὗται δὲ καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Μποτασαίων. Ἄν δ' ἐπιτρέπηται ἤδη καὶ ἡμῖν νὰ φέρωμεν γενικὰς τινὰς κρίσεις περὶ τοῦ συνόλου αὐτῶν, φρονοῦμεν, ὅτι ὀλίγιστα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ παραδείγματα ὅμοια τούτων.

Μεγάλη καὶ πλουσία οἰκογένεια, οὐδὲν ἔχουσα νὰ διεκδικήσῃ οὔτε ἀτομικόν, οὔτε οἰκογενειακόν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἴδιον τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς πατρίδος παράπονον κατὰ τῆς τυραννίας, μόλις ἀκούει ἀπόπειραν ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διὰ καταστρεπτικῆς ἐπαναστάσεως, ἐναγκαλίζεται τὴν σημαίαν αὐτῆς, προσφέρει ὑπὲρ τῆς πα-

τρίδος πᾶν ὅ,τι ἔχει, πένεται ἔνεκα τούτου εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον, ἀλλ' οὔτε ἀγανακτεῖ, οὔτε καταρᾶται· τοῦναντίον μάλιστα, ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος προσπαθεῖ νὰ πλάσῃ ἴδιον πόρον ζωῆς· ἅμα δ' ἐπαρκεῖ εἰς τοῦτο, προθυμώτατα προσφέρει καὶ αὐθις τὰς ὑπηρεσίας του ὑπὲρ πατρίδος, ἄνευ ἀμοιβῶν, ἄνευ ἀξιώσεων. Βεβαίως, ἄλλως πως θὰ εἶχον τὰ τῆς πατρίδος, ἂν ἕκαστος τῶν ἐπιζώντων υἱῶν τῶν ἀγωνιστῶν ἐμιμεῖτο τὸ καθ' ἅπαντα ὀξιομίμητον παράδειγμα τῶν γόνων τοῦ Μπόταση καὶ ἄλλων τινῶν, δυστυχῶς ὀλίγων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὄντων, ἀλλ' ἄριστα χρησιμευόντων καὶ τούτων πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ πολλαπλασίασιν.

ПОРТРЕТЪ НА КОМАНДИРА

ΠΑΥΛΟΣ Χ. ΑΝΑΓΓΥΡΟΣ

ALFRED A. HARRIS

ΑΝΔΡΕΑΣ Χ. ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ.

ΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΑΙΟΙ,

Η ΤΟ Ι

ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ ΑΝΑΡΓΥΡΟΥ.

Πρὸς συγγραφὴν μὲν τοῦ βίου τούτου ἐζητήσαμεν βιογραφικὰς τινὰς πληροφoρίας παρὰ τοῦ συγγραφέως τῶν Σπετσιοτικῶν Ἀνδρέου Α. Χ. Ἀναργύρου· οὗτος δὲ εὐηρεστήθη νὰ μᾶς πέμψῃ τὴν παρὰ πόδας ἐπιτομὴν, ἣν εὖρομεν τοσοῦτον σύμφωνον πρὸς τε τὸν ἐπιδιωκόμενον διὰ τοῦ συγγράμματος ἡμῶν σκοπὸν, καὶ πρὸς τὴν περὶ τοῦ βίου τούτου ἱστορικὴν ὕλην, ἣν καὶ ἡμεῖς ἐξ ἄλλων πηγῶν ἠρύσθημεν, ὥστε ἐνομίσαμεν προτιμότερον νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν ἐπιτομὴν ταύτην κατὰ γράμμα, ὅπως ἐπέμφοθῃ.

ΕΠΙΤΟΜΗ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΥΠΟΜΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΧΑΤΖΗ ΑΝΑΡΓΥΡΟΥ.

Οἱ τοῦ Ἀναργύρου Κόλα Ἀναργύρου ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Σπετσῶν αὐτοχθόνων νομιζομένων τρεῖς υἱοί, Παῦλος, Νικόλαος καὶ Δημήτριος ἦσαν οἱ ἀρχηγέται τοῦ οἴκου τῶν Ἀναργύρων, ἐξ ὧν διεκρίθη ὁ τοῦ Παύλου υἱὸς, ὁ Χατζῆ Ἀνάργυρος μετὰ ταῦτα κληθεὶς, γενάρχης δὲ κατασταθεὶς τῆς σωζομένης μεγίστης οἰκογενείας τῶν Ἀναργυραίων.

Ἄν καὶ ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἐγεννήθη ὁ περίδο-

ξος οὗτος νησιώτης, ἔξεστιν ὁμῶς εἰκάσαι, ὅτι περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος θὰ εἶδε τὸ φῶς· οἷότι, κατὰ τὴν πανθομολογούμενην παράδοσιν, ὅτε κατεστράφη ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν, παρὰ τῶν εἰς αὐτὴν ἀποθάντων καὶ ἐπιδραμόντων ἀλβανικῶν σιφῶν ἐν ἔτει 1770 ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου ἦτο ἤδη ἔφηθος νεανίας. Ἐκτοτε δὲ, ἄρχεται καὶ τὸ στάδιον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐν τε τῇ ναυτιλίᾳ, τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ παλαιστρᾷ. Πρὶν δ' ἐν συντόμῳ ἱστορήσωμεν τὰ τοῦ βίου τούτου, φέρε εἰπῶμεν ὀλίγα περὶ τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος αὐτοῦ.

Ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν κατωχεῖτο βεβαίως κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀρκούντως, ὥς ἐξάγεται τοῦτο ἀπὸ πολλῶν συγχρόνων ἱστορικῶν πηγῶν· ἀλλ' ἐνεκεν τῶν μεταξὺ ὀθωμανῶν καὶ τῆς Ἑνετικῆς ἐξουσίας ἐπισυμβαινουσῶν συγκρούσεων κατὰ τὴν ΙΓ^{ην} καὶ ΙΖ^{ην} ἑκατονταετηρίδα, περὶ τὴν Ἀργολίδα μάλιστα κατ' ἐπανάληψιν, ὑπέστη κατὰ τὰς ἐγγχωρίους παραδόσεις, ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς καὶ διηώσεις· τούτου δ' ἐνεκεν ἐξηφανίσθησαν μὲν αἱ ὑπάρχουσαι οἰκῆσεις, οἱ πλείστοι δὲ τῶν τότε οἰκητόρων διεσπάρησαν εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη τῆς ξηρᾶς καὶ εἰς ἀπωτέρους τόπους· ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ὁμῶς τῆς ΙΗ^{της} ἑκατονταετηρίδος, ἤρξατο νὰ συγκροτῇται ἐκ νέου, βαθμηδὸν δὲ εἰς τὰ ἄκρα τῆς νῦν πόλεως (τὸ Καστέλι λεγόμενον) μία νέα κοινότης, συνερχομένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ λειψάνων τινῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων, γεωργῶν μὲν τὸ πλεῖστον, τὴν ἀλβανικὴν δὲ γλῶσσαν λαλούντων, καὶ ἐκ τῶν περιόικων τῆς Πελοποννήσου ἐκείνων, ὅσοι ἀπὸ πολιτικῶν λόγων ὠθούμενοι, ἐκεῖ κατέφευγον. Προώδευον δὲ ἀρκούντως τὰ ἐκεῖ πράγματα,

κατὰ τὸ λέγειν τῶν γερόντων, καὶ εὐδοκίμουν ἀποχρών-
τως· ἀλλὰ θερμουργοὶ τινες ἄνθρωποι ἐκ τῆς ἀναφου-
μένης νέας γενεᾶς τῶν συνοικιζομένων συμμετέσχον
τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον πραξικοπημάτων τοῦ Ὀρ-
λῶφ (1768-1770), καὶ ἡ νέα κωμόπολις ἐξηνδραποδίσθη.

Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ ἐπὶ τριετίαν
σχεδὸν (1770—72) νὰ διάγωσιν οἱ κάτοικοι διεσπαρ-
μένοι εἰς τὰ πέριξ πενέστατοι καὶ τῶν πάντων στερού-
μενοι, νὰ τραπῶσι δὲ εἰς βίον πλάνητα, δι' οὗ φαίνεται,
ὅτι οὐκ ὀλίγον τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀνησύχησαν τὴν ὀ-
θωμανικὴν δυναστείαν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως, εἰς
ἡπιωτέραν πολιτικὴν καὶ ταύτης τραπέισης, συνωκίσθη-
σαν ἐκ νέου οἱ Σπετζιῶται ἐπὶ τῇ τέφρᾳ τῆς πρώτης
κτῆσεώς των, ἀνεγείραντες τὰ πενιχρὰ οἰκήματά των,
οὐ μὴν ἀλλὰ, προλαβόντες κατόπιν ἐπικουρίας γενναίας
παρὰ τῶν γειτνιαζόντων λαῶν, τῶν τῆς Κυνουρίας καὶ
Ἀργολίδος λογάδων μάλιστα, ἀνέρρωσαν συντόμως
μὲν, μετέστησαν ὅμως ὀλοσχερῶς τὴν δίαιταν αὐτῶν,
καὶ ἀπέβησαν σχεδὸν πάντες θαλαττουργοὶ καὶ ἔμποροι
περὶ τὰ τέλη τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος.

Ὁ οἶκος τῶν Ἀναγυραίων, ὑπέστη καὶ αὐτὸς τὰς
αὐτὰς περιπετείας, ὁποίας καὶ οἱ τῶν πρωτευόντων συμ-
φυλετῶν ἐν τῷ δεινῷ ἐκείνῳ τῆς πατρίδος των παθή-
ματι. Ἰδίως δὲ, ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου, ὀρφανὸς τό-
τε τῶν γεννησάντων ἀπομείνας καὶ πάσης πατρικῆς
περιουσίας ἀποστερηθεὶς, ἐπεδόθη μόνος ν' ἀναστήσῃ
τὰ καθ' ἑαυτὸν διὰ τοῦ ναυτικοῦ ἐπαγγέλματος, πρὸς ὃ
εἶχε μεγάλην τὴν κλίσιν ἐκ φύσεως ἀπὸ γενετῆς του.
Ἐπὶ τούτῳ δὲ, συσχετισθεὶς τὸ πρῶτον μετὰ Πελοπον-
νησίου ἀγδρός, ἐν Σπέτσαις παροικοῦντος, διεύθυνεν ἐπὶ

συνεταιρισμῷ ἀλιτενῇ ὀλκάδα· ἐκ τῶν δι' αὐτῆς δὲ ὠφελημάτων ἀνωρθώθη ὅπως οὖν, κατόπιν ἐκτίσαστο εὐμέγεθες σκάφος τοῦ καιροῦ, τὸ Λατινάδικον τοῦ Ἀναστάση Μπούφη λεγόμενον, ἑξαδέλφου του, εἰς ὃ ἔμενεν οὗτος συμμέτοχος κατὰ τὸ ἥμισυ, κέρδη δὲ οὐχὶ μικρὰ ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, δι' αὐτοῦ ἐκομίσαστο.

Τοιοῦτος γενόμενος, ἐνυμφεύθη, ἀνδρωθεὶς πλέον, χρηστὴν καὶ ὠραίαν κόρην, τὴν Μαρίναν, θυγατέρα τοῦ Κόλα Ντέτε Ζέρβα ἐκ Κρανιδίου, ἣτις μητρόθεν ἀνέφερε τὸ γένος εἰς τὴν αὐτόσε γενεάν τῶν Μπιρμπιλιδων. Ἐκ τοῦ γάμου δὲ τούτου ἐβλάστησαν οἱ τρεῖς ἐπιζήσαντες υἱοὶ αὐτοῦ, προὔχοντες καὶ οἰκοκυραῖοι τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν, Ἀναγνώσης, Παῦλος καὶ Ἀνδρέας, διάσημοι ἀναδειχθέντες ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τέταρτος, ὁ Νικόλαος, ὅστις, καίτοι νυμφευθεὶς, δὲν ἀρῆκε τέκνα, ἀπεβίωσε δὲ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου τοῦ Σωτηρίου ἔτους 1814, προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς πανώλους νόσου, ἣτις ἐλυμάνθη τότε τὴν νήσον ἀπηνῶς, καὶ ἣτις ἔφερεν εἰς τὸν τάφον καὶ αὐτὸν τὸν Πολὺν Χατζῆ Ἀνῆργυρον, τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου, ἓνα μόλις μῆνα, μετὰ τὴν στέρησιν τοῦ πεφλημένου του Βενιαμίν.

Ἡ νεάνις, ἣτις ὡς προείπομεν ὠρίσθη ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ν' ἀποβῇ ἡ ἐρατινὴ τοῦ ἐκ Σπετσῶν Ἀναργύρου τοῦ Παύλου σύζυγος, ἔχαιρε φήμην μεγίστην παρὰ τοῖς περιόικοις διὰ τε τὴν γενετὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἐξοχὸν καλλονὴν, πρὸ πάντων ὅμως διὰ τὰ περιχοσμοῦντα αὐτὴν ἡθικὰ πλεονεκτήματα. Τοιαύτης δὲ αὐτῆς οὔσης καὶ τοσοῦτον ἐπιζήλου, ὅτε διεφημίσθη, ὅτι μνηστεύεται ἔξω τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς της, μάλιστα δὲ μετὰ

ἄνδρὸς ἀπὸ πανολεθρίαν ἀνακύπτοντος, ἐθορυβήθησαν πρὸς μικρὸν οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, παραστάσεις δ' ἐπὶ τούτῳ τῇ μητρὶ ἐγένοντο· ἀλλ' αὕτη, ὀρθοφρονοῦσα γυνή, διεσκέδασε τὴν τῶν περὶ αὐτὴν μεμψιμοίρων ἄλλοφροσύνην δεόντως, προσειποῦσα ὅτι, σπέρματα φιλοτίμου φύσεως ἐν τῷ νεανίᾳ Σπετσιώτῃ διορᾷ, καὶ τὰ ἄριστα διὰ τὴν αὐτῆς θυγατέρα προσιωνίζεται.

*Οντως δέ, ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου περιστοιχισμένος ὑπὸ ομάδος γενναίων ἀνδρῶν τῆς Πατριᾶς αὐτοῦ, ἐπέσυρε τὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην τῶν συρρέόντων κατοίκων, διὰ τὸ ἀρρενωπὸν καὶ ἐμβριθὲς τοῦ χαρακτῆρός του, πλεονεκτήματα ἐπίζηλα, δι' ὧν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς νεότητος αὐτοῦ, ἀνέπτυξε θαυμασίαν ὄντως ἐνεργητικότητα καὶ σύνεσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ποικιλοτρόπως ἀνταγωνισθεὶς κατὰ τῶν ἐμπιπτόντων καὶ εὐδοκιμήσας· ἐπὶ τούτῳ φέρομεν τὰ κυριώτερα γεγονότα τοῦ βίου του ἐν συντόμῳ μὲν ἐκτιθέμενα, ἀναμφίλεκτα δὲ καὶ πανθομολογούμενα.

Ναυτιλλόμενος ἀδιακόπως καὶ φιλοκινδύνως μάλισσα, ἀπέδιδεν ἐκάστοτε τὰ νόμιμά τε καὶ ἀνάλογα ἐκ τῶν ἀποφερομένων ὠφελημάτων πρὸς τὸν συγγενὴ του Α. Μπούφην ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου, ἀγνοῶν τὸ παράπαν, ὅτι περιπλοκάς οὗτος εἶχεν ἐπὶ τῆς συνδιοκτῆτου ὀλκάδος. Ἀλλ' αἰφνης, ὀθωμανὸς ἀποστολεὺς ἐν ἀξιώματι, ἐκ Βυζαντίου κατελθὼν, ἀπήτησε τὴν ἄμεσον πληρωμὴν τοῦ ἡμίσεος τῆς ἀξίας τοῦ προμνημονευθέντος σκάφους, ὡς ἀνήκοντος τῷ Κωνσταντίνῳ Χαντζερῇ, Κωνσταντινουπολίτῃ· οἱ τίτλοι τῆς ιδιοκτησίας, οὓς ἔφερεν ὁ ἐπίσημος ξένος καὶ παρέστησεν ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ τῶν Σπετσιῶν, ἦσαν ἀναμφισβήτητοι, ἐδέησε δὲ

νὰ ὑπακούσῃ ἐνώπιον τῆς Ἀρχῆς προσαχθεὶς ὁ Ἀναργυρος τοῦ Παύλου καὶ ν' ἀποτίσῃ τὰ ὀφειλόμενα, κύριος μείνας οὕτω καθ' ὁλοκληρίαν τῆς πολυθρυλλήτου ὀλκάδος αὐτὸς μόνος εἰς τὸ ἐξῆς· ἑξαλλος ὅμως ἀπὸ θυμοῦ ὁ Μπούφης διὰ ταῦτα γενόμενος, πάνυ δὲ ἀδίκως κατὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ χολωθείς, ἀντὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ διεκδικήσῃ τὰς μετὰ τοῦ ἄλλοδαποῦ πρώην συνεταίρου νου διαφορὰς, ὅπως κρεῖττον καὶ συμφέρον αὐτῷ ἦν, ὤμοσε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν συγγενὴ του.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (1790—92) εἶχεν ἀναφανῇ ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὁ Λάμπρος Κατσώνης (μαγγιόρος δὲ παρα τοῖς νησιώταις καλούμενος), ὅστις, προσεταιρισάμενος πλείστους γενναίους ἄνδρας ἐκ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, ἐπραξικόπησε κατὰ τῆς Ἀποζούσης ἐξουσίας, ὡς ἡδύνατο, καὶ διεφηνίσθη, φανερὸς ἀντάρτης διακηρυχθεὶς τοῖς δὲ τότε πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν πολεμοῦσι Ῥώσσοις σύμμαχος ἀνακηρυττόμενος. Μεταξὺ τῶν ἐκ Σπετσῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, ὑπῆρξαν οἱ περιώνυμοι τοῦ καιροῦ ἄνδρες, ὁ Δεληγιαννάκης, ἀδελφιδοῦς τοῦ Χατζῆ Ἀναργύρου, καὶ ὁ Καρακατζάνης μετὰ τῶν ἰδίων ὀλκάδων, πρὸς δὲ καὶ ὁ Μπούφης ὡς ἐθελοντής. Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς ναυτικαὶ κοινότητες, γνοῦσαι ἐκ πρώτης ἀρχῆς τί ὁ Λάμπρος Κατσώνης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του διεβουλευέτο, ἀπεκήρυξαν τὴν ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ἐμφάνισίν των καὶ ἀντεστρατεύθησαν εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτῶν· πλειστάκις δὲ ἀποπειραθέντες νὰ ἐκδιάσωσι τὰ πράγματα, τοὺς ἀπέχρυσαν· οὐχ ἦττον, ἐπὶ τριετίαν ὀλόκληρον διήρκεσεν ὁ πλάνης αὐτῶν βίος, καθ' ἣν, πολλὰ μὲν καὶ γενναῖα κατὰ τῶν Τούρκων διεπράξαντο, οὐχὶ δὲ ὀλίγας

βιαιοπραγίας κατὰ τῶν Χριστιανῶν μετῆλθον, ὅπως δυνηθῶσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ταραχώδους σταδίου των.

Πρὸς τοὺς κατὰ θάλασσαν τοιαῦτα διαπράττοντας προσῆλθεν ἐπίκουρος τότε, κατὰ γῆν, ὁ περιώνυμος Ἀνδρουτσος μετὰ τῶν παλληκαρίων του, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἀγώνων, καὶ πολλὰ ἐκ συνεννοήσεως κατειργάσατο. Εἰς τὸν Ἀνάργυρον δὲ τοῦ Παύλου, ἐκ προοιμίων ἐποίησατο προτάσεις ἐπὶ συνεταιρισμῷ, πολλὰς αὐτῷ μεταπεμφάμενος πρεσβείας ὁ Λάμπρος, ὡς καὶ τὸ ἀξίωμα μάλιστα τῆς ναυαρχίας, ὅπερ αὐτὸς ἔφερε, τῷ παρεχώρησεν, ἵνα τὸν προσηλυτίσῃ· ἀλλὰ δὲν τοῦ κατώρθωσε, διότι ἄλλως ἐσκέπτοντο ἄνθρωποι, πρὸ μιᾶς εἰκοσαετηρίδος μόλις ἀνακύψαντες ἀπὸ πανολεθρίαν. Διὸ, εἰσηγήσει μάλιστα τοῦ Μπούφη, ἀπεφασίσθη νὰ τὸν ἐκδιάσωσιν ἢ κακοποιήσωσι. Καὶ δὴ, παραφυλαξάμενοί ποτε καιρὸν, καθ' ὃν ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου οἶκοι ἀμέριμνος ἐπέστρεφεν, ἐπέπεσον ἐξ ἐνέδρας κατ' αὐτοῦ, ἵνα τὸν ζωγρήσωσιν· ἀλλ' ἀντέστη ὁ γενναῖος ἀνὴρ μετὰ τῶν συμπλωτῆρων του, συνεπιβοηθησάντων δὲ καὶ τῶν κατοίκων, οἵτινες, ἀποτροπιαζόμενοι τὰ γενόμενα, πανοικί κατέβησαν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως· καὶ οἱ μὲν ἀπεκρούσθησαν, ὁ δ' ἐσώθη. Τὰ τοιαῦτα ἐπόμενον ἦν, ὅτι ἐμελλον γρήγορα ἢ ἀργὰ νὰ κατερεθίσωσι τὴν κοινὴν γνώμην παρὰ τοῖς περιοίκοις κατὰ τῶν περὶ τὸν Λάμπρον οὐχὶ ὀλίγον. Ἐσχατὸν τι δ' αὐτῶν πραξικόπημα ἐξήγειρε τὰς κατὰ τῶν ἀνταρτῶν τούτων οἰμωγὰς τῶν παραλίων λαῶν, καὶ ἀφορμὴ ἐγένετο ν' ἀφυπνίσῃ τὴν ἀδρανοῦσαν τέλος Ὀθωμανικὴν Πύλην, ἥτις, εἰρηνεύσασα τῷ 1792 ἔτει ἀρχομένῳ πρὸς τοὺς

ἀρκτώους ἐχθρούς αὐτῆς, ἔστρεψε πρὸς μεσημβρίαν τὰ βλέμματά της, μετὰ σπουδῆς ἐπιδιώκουσα τὴν κόπασιν τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἀτακτημάτων, καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ Λάμπρου Κατζώνη.

Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1792, τοῦ καὶ τελευταίου τῶν πραξικοπημάτων τοῦ θαλασσίου τούτου ἀρματωλοῦ, ἡ πανώλης νόσος ἐνέσκηψεν εἰς τὴν νῆσον τῆς Ὑδρας μετὰ τοσαύτης ἐντάσεως, ὥστε ἐβιάσθησαν οἱ κάτοικοί της νὰ μεταστῶσιν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἑρμιονίδος σχεδὸν πανδημεὶ καὶ ἐκεῖ νὰ κατοικήωσι. Τότε δὲ ὠφελήθησαν τῆς περιστάσεως οἱ περὶ τὸν Λάμπρον, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου διὰ ξηρᾶς, σύροντες μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Ἀλθανοὺς πολεμιστὰς ἐκ τῶν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀποκεκρηγμένων, καὶ ἐπέπεσαν πρὸς διαρπαγὴν κατὰ τῶν Ἑρμιονέων καὶ Ὑδραιωτῶν, ἐν σκηναῖς εἰς τὸ ὑπαιθρον διαγόντων καὶ νοσηλευομένων, ἐξ ὧν ἐκάκωσαν οὐχὶ ὀλίγους· πλὴν ἀπεκρούσθησαν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν, παντὸς φύλου καὶ πάσης ἡλικίας ἀνθρώπων ἀντεπεξελθόντων ἱταμῶς κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ἐκεῖθεν δὲ ἄραντες αὐτοὶ οὗτοι δρομαῖοι καὶ ὑπερπόντιοι ἀπέβησαν εἰς Σπέτσας νύκτωρ καὶ ἐζήτησαν κακεῖ νὰ συνταράξωσιν ὅπωςδῆποτε τὰ πράγματα, μάλιστα δὲ ἐπεχείρησαν νὰ ἀναρπάσωσι τὴν σύζυγον τοῦ Ἀναγύρου μετὰ τῶν τέκνων· ἀπέτυχον ὁμως, καὶ κακῶς ἔχοντες, ἀπεσύρθησαν. Ἐκτοτε ἡ θέσις αὐτῶν ἐδεινώθη, καθόσον οἱ μὲν πόροι των ἐξηντλήθησαν σχεδόν, οὐδεμίαν δὲ ἡ ἐλαχίστην παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν εὕρισκον συμπάθειαν πρὸς τὰ οὕτω κατορθούμενα· βέβαιοι δὲ ᾔσαν πλεον καὶ ἐξ ἀσφαλεστάτων εἰδήσεων μεμαθηκότες, ὅτι μεγάλη κατ' αὐτῶν

ένέσκηψε καταιγίς, κραταιοῦ στόλου τοῦ Σουλτάνου καταπλέοντος ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ληστὰς καὶ πειρατὰς τούτους, ὡς εἶχον διαφημισθῇ παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ οἱ περὶ τὸν Λάμπρον Κατσώνην.

Στόλαρχος τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης εἶχεν ἀναδειχθῇ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ πρῶτον δέ, τοῦ ἔαρος ὑποφώσκοντος, ὁ Χουσεῖν Πασᾶς, εὐνοούμενος τοῦ Σουλτάνου, νέος ἄνθρωπος, ἀλλὰ πολλὰ ὑποσχόμενος· εἰς ἣν δὲ τότε παρὰ τοῦ κυρίου του ἔλαβεν οὗτος ἐντολήν, πρὸς κατατρόπωσιν τοῦ Κατσώνη, εἶχε προστεθῇ ἐντόνως μάλιστα, νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς τὰς Σπέτσας, τὴν ἀντάρτιδα αὐτὴν νῆσον καὶ νὰ ἐξανδραποδίσῃ τοὺς κατοίκους αὐτῆς· τοῦτο δέ, διότι εἶχον κατηγορηθῇ οἱ Σπετσιῶται παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, ὡς συμμετασχόντες τῶν κινήματων τοῦ Λάμπρου καὶ τὴν εὐλίμενον αὐτῶν νῆσον τῶν καταδρομέων ἀναδείξαντες ὀρμητήριον, ὅθεν προῆλθον τὰ κακὰ ὅλα, περὶ ὧν ἀλλεπάλληλοι ἐκκλήσεις πρὸς αὐτὴν παρὰ τῶν Αἰγαίου-πελαγιτῶν ἐγένοντο.

Ἐνῶ ταῦτα πάντα συνέβαιον καὶ διεδραματίζοντο οἱ-κοι, ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου ἀποδημῶν ἐτύγχανε χάριν ἐμπορίας, κατὰ τὸ σῦνηθες. Προσορμισθεὶς δὲ εἰς Μέγαρα, ἀπὸ τοῦ Παγασικοῦ κόλπου κατελθὼν, ἔμαθε τυχαίως παρὰ κυβερνήτου συμπολίτου του τὰ διατρέξαντα ἐν λεπτομερείᾳ· πρὸς δέ, ὅτι οἱ συμπολίται αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐσχάτην κατὰ Σπετσῶν τοῦ Λάμπρου ἀπόπειραν, ἦσαν τὴν οἰκογένειάν του ἐκεῖθεν καὶ μετήγαγον αὐτὴν εἰς Σαλαμῖνα, χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας· διὸ καὶ μετέβη παραχρῆμα ἐκεῖσε, καὶ περὶ τῶν πάντων ἐ-

βεβαιώθη ὑπό τε τῆς συζύγου του καὶ πλείστων ἐκ τῶν παθόντων τε καὶ διασπαρέντων τῇδε κάκεισε· ἀλλὰ δὲν διέμεινεν ἐπὶ πολὺ, ἄρας ἐφέρετο μὲ τὴν ὀλκάδα του, ἔμφροντις καὶ προκατειλημμένος ἀπὸ τῶν συμβαινόντων, πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, διὰ νὰ ἐκποιήσῃ τὸ ὀποῖον ἐκόμιζεν ἡμισυ σχεδὸν τοῦ φόρτου του σίτου. Πλὴν, μόλις πελαγισθεὶς, ἤκουσε κρότους πυροβόλων, κατ' ἐπανάληψιν ἠχοῦντας, ἀπὸ μεγάλης ὁμῶς ἀποστάσεως προερχομένους. Τὸ πρῶν δὲ, περὶ τὰ ὕψη τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου εὐρισκόμενος, διέγνω τὰ τοῦ Λάμπρου Κατωῶνῃ σκάφη, κατὰ τὴν Αἰγιναν νῆσον καὶ τὸ Σκύλαιον ἄκρον περιφερόμενα, ἐν νηνεμίᾳ δὲ τελοῦντα, προσκόπους τε Ὀθωμανοὺς πρὸ τῆς πλώρας του καὶ αὐτὸν τὸν Ναύαρχον μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως, ἔωθεν κατερχόμενον καὶ σπεύδοντα εἰς τὴν δίωξιν.

Τῶν γεγονότων τούτων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Ἀναργύρου φανερώς οὕτως ἀναπτυσσομένων, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι σύγκρουσις τὴν προγενεστέραν ἐγένετο, καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Λάμπρον ἐδιώκοντο. Ἐσυλλογίσθη δὲ τὴν τύχην, ἣτις ἀνέμενε τὴν πατρίδα του, καὶ ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ ἄνευ βραδυτῆτος πρὸς αὐτὸν τὸν Ναύαρχον καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐπιείκειάν του τοῦτο καὶ ἔπραξε.

Παρὰ τῷ Χουσεῖν Πασᾷ ἀρχιναύαρχῳ τοῦ Σουλτάνου, διετέλει διερμηνεὺς τοῦ στόλου ὁ Κ. Χαντζερῆς, ὁ συνεταῖρος ἄλλοτε τοῦ Μπούφη. Πρὸς τὸν διερμηνέα ὤφειλε κατὰ πρῶτον νὰ παραστῇ ὁ Ἀναργυρὸς τοῦ Παύλου, καὶ πρὸς τοῦτον ἀπετάθῃ ἡ συνάντησις δ' αὕτη ὑπῆρξε θεία τις ἀληθῶς μοῖρα, καὶ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἀμφοτέροι ἐγνωρίσθησαν· διότι ὁ μὲν ἐξ ἰδιώτου ἀτό-

μου, εἰς ὑπέρτατον ἀναρρησάμενος ἦν ἀξίωμα, ὁ δὲ ἀφρμὴν ἔσχε νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ τῆς προσελεύσεώς του εἰς ἄνδρα, πρὸς ὃν οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ὁ ἴδιος αὐτὸς καὶ ἡ ἰδίᾳ του πατρίς, ἡ τὸ γε νῦν προγεγραμμένη, εἶχον προσενεχθῇ δικαίως καὶ ἀξιοπρεπῶς, τὰς μετὰ τοῦ Μπούφι διενέξεις του ἐξομαλύναντες, καὶ δικαίωσαντες πληρέστατα τὰς κατ' αὐτοῦ νομίμους ἀξιώσεις.

Ὅ,τι εἶχεν ἐν Μεγάροις μάθει ὁ Ἀνάργυρος πρὸ μικροῦ ὑπῆρχεν, ὥς μὴ ὥφειλεν, ἀληθέστατον. Μένεξ ἔπνεεν ὁ Ὀθωμανὸς στόλαρχος κατὰ τῶν Σπεταιωτῶν· ἐδέησε δὲ νὰ καταθέσῃ πᾶσαν τὴν σύνεσιν καὶ πολιτικὴν ἐμβρίθειάν του ὁ παρ' αὐτῷ χριστιανὸς διερμηνεὺς, ὅπως μετριάσῃ τὴν χολὴν του, καὶ συναινέσῃ ν' ἀκροασθῇ τὸν προσύλητον νησιώτην, ὅστις καὶ προστηρέχθη τῷ ὄντι ἐνώπιόν του· δὲν ἀπέτυχε δὲ, διότι, μετ' εὐλαθείας παρρησιασάμενος οὗτος, παρέστησε τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, καὶ κατίσχυσε νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Σουλτάνου, ὅτι ἀδίκως καὶ ἐπιβούλως ἡ πατρίς του καὶ οἱ συμπολιταὶ τοῦ ἐσυχοφαντοῦντο καὶ κατεδιώκοντο.

Ἐν τούτοις ὁ Χουσεῖν Πασᾶς ἀπήτησεν, ἵνα συμμετάσχη τῆς κατὰ τῶν προγεγραμμένων καταδιώξεως καὶ αὐτὸς ὁ μόλις γνωστὴς καὶ προσελθὼν αὐτῷ Ἀνάργυρος, ἐφ' ᾧ καὶ πυρεβόλα μικρᾶς ὀλκῆς ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ὀλκάδα· ἔστερξε δὲ εἰς τὸ ἐπιταττόμενον, ἂν καὶ τὴν καρδίαν σπαραττόμενος, ἵνα μὴ ὑποποιᾶς δώσῃ τοῖς ἰσχύουσιν. Ἐπιτήδειος ὁμως τῶν καιρῶν οἰκονόμος ὁ νησιώτης οὗτος ἡγήτωρ, ἐνώπιον μὲν τοῦ Ναυάρχου καὶ αὐτοῦ ἀκούοντος, γεγωνυῖα τῇ φωνῇ τοὺς ἐρρέσοντας ἐνεθάρρυνεν, ἐν τῇ οἰκείᾳ δὲ διαλέκτῳ,

ἡρέμα αὐτοῖς ὑπέλεγε νὰ ἐλαύνωσι, διότι πρὸς ἀδελφοὺς φέρονται· οὕτω, καὶ διὰ τοῦ ῥόθου τῆς κωπηλασίας, ἐντέχνως ἐπαναλαμβανομένου, συνεκάλυπτον τὰ γιγνόμενα, μέχρις οὗ μετεωρίσθησαν. Τῶν δὲ περὶ τὸν Λάμπρον, ἐκθύμως ἀγωνιζομένων, οἱ μὲν προσήραξαν κατὰ τὸ Σκύλαιον καὶ τὴν Ὑδραίαν νῆσον, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἀφανεῖς, ὑπερόριοι δ' ἐγένοντο, τοῦ πολυπαθοῦς Καρακατσάνη μόνον ζωγρηθέντος, οἱ δὲ ἐτράπησαν, τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης, εἰς τὸ Ταίναρον ἄκρον τῆς Λακωνικῆς, ὅπου τὸ σύνθητες εἶχον ὀρμητήριον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των εἰς τὸ Αἶγαϊον.

Τούτων οὕτω διαδραματισθέντων, ἐσήμανεν ἄφ' ἐσπέρας ὁ Ὁθωμανὸς στόλαρχος νὰ προσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ Σκυλαίου πάντα τὰ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ πλοῖα, καὶ ν' ἀναχωρέσωσι παρ' αὐτῷ μέχρι πρωίας· ὁ δ' Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου, ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως ταύτης, ἵνα μηνύσῃ τὰ δέοντα τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ ἐν Σπέτσαις, δι' ὀλκάδος ἀλιτενοῦς, τυχαίως παρὰ τῷ στόλῳ νύκτωρ διεκπλευσάσης, ὑπὸ γνωρίμου δὲ ἀνδρός καὶ συνδημότου του διοικουμένης, ὅστις λίαν προθύμως καὶ ἀκριβῶς τὰ παραγγελθέντα ἐξετέλεσεν· ὄντως δὲ, θέσαντος τὴν πρῶραν τοῦ Χουσεῖν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸν ἀργολικὸν κόλπον καὶ τὴν Ὑδραίαν παραλλάξαντος, ἐφάνησαν πλείσται ὀλκάδες ἐκ Σπετσῶν ἀποπλεύσαι, ἐν αἷς τῶν Σπετσῶν ἐπιβεβηκότες ἦσαν οἱ Ἐγκριτοί, οἵτινες παρρησιασάμενοι ἐνώπιον τοῦ ἀρχιναύάρχου τοῦ Σουλτάνου, προσηνέχθησαν ὥς εἶχον παρὰ τοῦ Ἀναργύρου διὰ τοῦ ἀποστολέως του προοδηγηθῆ, καὶ ἔτυχον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν των· αἱ δὲ Σπέτσαι ἐσώθησαν τότε ἀπὸ πανολεθρίας. Βεβαίως δ' ἐν στιγμῇ, κα-

ἦν συσκευασάμενοι τὰ πράγματά των οἱ κάτοικοι πάντες ἑτοιμοὶ ἦσαν, ὅπως ἐδύναντο, νὰ διασκεδασθῶσι τῇδε κἀκεῖσε, ἐγκαταλιμπάνοντες διὰ παντός τὴν πολυπαθὴ αὐτῶν πατρίδα. Ὁ δὲ Χουσεῖν, μετατραπείς τῶν πρώτων βουλευμάτων καὶ τῶν Σπετσῶν φεισθείς, ἐπλευσε πρὸς Μαλέας ἄκρας, κατὰ πόδας ἰχνηλατῶν τοὺς περὶ τὸν Λάμπρον Κατσώνην· οὗτοι πανταχόθεν περελαυνόμενοι, κατέφυγον, ἐπὶ τέλους, εἰς τὸν ὀρμίσκον, Ἀχίλληον καλούμενον (Portocaillo) τῆς ἐώας παραλίας τοῦ Ταινάρου, ὅπου καὶ περιεχαρακώθησαν· καταπολεμηθέντες ὁμῶς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἠγωνίσαντο ἀνταξίως τῆς φήμης των· εἴτα δὲ ἀνατινάξαντες εἰς τὸν ἀέρα δι' ὑπονόμων τὰ ὀχυρώματά των, διεσπάρησαν τῇδε κἀκεῖσε οἱ περισωθέντες, ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ οἱ πλεῖστοι. Ἐκ τούτων δὲ, οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ διὰ Τεργέστης μεταστάντες, ἐξ ὧν ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἠγήτωρ, Δελιγιαννάκης, Μπούφης, Μυριαλῆς, Σπετσιῶται, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, παντοίων ἔτυχον περιθάλψεων εἰς τὴν χριστεπώνυμον ταύτην γῆν, καὶ κατέστρεψαν τὸν βίον ἐν εἰρήνῃ, ἀφέντες εὐμοιροῦντας τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου ἐτιμήθη παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, ὥς οὐδεὶς ἄλλος, καὶ παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἔσχεν οὐ μικρὰν τὴν ἐπιρροήν, ἀμεταπτώτως δὲ μέχρι τῆς τελευτῆς του, λαβὼν μάλιστα προνόμιον (χὰτ σερίφι) τοῦ ἐμπορεύεσθαι ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ὥς προνομιούχος Ὁθωμανὸς ὑπῆκοος. Περιεβλήθη δὲ καὶ τὸν κἀνδυν (τὸ καφτάνι) παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Σουλτάνου Χουσεῖν Πασᾶ, πρὸ

τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς θαλασσῶν, ὡς δόγμα τῆς πρὸς τὸν νησιώτην τοῦτον ἀγάπης καὶ ὑπολήψεώς του.

Ἀλλὰ μόλις ἀπηλλάγη ὁ μακάριος αὐτὸς ἄνθρωπος ἀπὸ τὰς καταδρομὰς τῶν ὁμοφύλων του, μετ' οὐ πολὺ περιέστη εἰς νέα παθήματα, δεινότερα δὲ, κατὰ τὴν ἀλλοδαπήν, ἅτινα κατέστρεψαν ὅ,τι πρὸ εἰκασαετίας μετὰ πόνου ἐντεταμένου καὶ μόχθου ὑπερβάλλοντος εἶχεν, ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου του, προσκτῆσει. Ἐν ἔτει 1794 κατέπλεεν εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν γόμεν σίτου φέρων, ἀμέριμνος δὲ, τῶν δύο προσκυτέρων αὐτοῦ υἱῶν, τοῦ Ἀναγνώστου καὶ τοῦ Παύλου, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀλκᾶδος συνεπιβεβηκότων. Αἴφνης περιέπεσον ὑπὸ τὰ πυρὰ τῶν ἐκ τῆς νήσου Κύρνου (τῆς Κορσικῆς) περιβοήτων τοῦ καιροῦ ἐκείνου καταδρομέων, ἀνδρῶν αἰμοχαρῶν, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ζωγρηθῶσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ ἐπρόλαβον καὶ εἰσέβησαν ἅπαντες οἱ τοῦ πληρώματος εἰς τὴν ἄκατον τοῦ σκάφους του, δι' ἧς παραδόξως διεσώθησαν εἰς Λιβόρνον περαιωθέντες. Ἐκεῖ φίλοι των ἔμποροι τοὺς ἐνουθέτησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Κορσικὴν, ὅθι ἔμαθον, ὅτι προσήχθη ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα ὀλκᾶς, ὅπως ζητήσωσι δικαστικῶς αὐτὴν μετὰ τοῦ φόρτου, ὅπερ ἐκόμιζε, καὶ τὸ ἔπραξαν· ἀλλ' ἀντὶ ἐπιτυχίας, ὡς ἤλπιζον, ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα. Διότι, ὁ μὲν πατὴρ ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν τὸ παραυτίκα· ἐκ δὲ τῶν υἱῶν, ὁ μὲν πρεσβύτερος Ἀναγνώστης, ἐνήλιξ μόλις, ἐπρόλαβε μὲν νὰ μεταβῇ εἰς Γένουαν, ὅπου ὑπήγετο ἡ Κορσικὴ τότε, ἵνα διαπραγματευθῇ τὰ πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν κρατουμένων, ἐβράδυνεν ὁμως ἐν τῇ ἀποστολῇ του ταύτῃ. Παρερχομένου δὲ τοῦ χρόνου, τὸ μὲν πλήρωμα μετήρ-

χετο ὅ,τι ἐφικτόν πρὸς τὴν ἰδίαν συντήρησιν· ὁ δὲ δευτερότοκος τοῦ Ἀναργύρου υἱὸς Παῦλος, ἐξαγορασάμενος μικρὸν ἀκάτιον ἀπὸ τῶν περισωζομένων τοῦ πλοίου οἰκονομιῶν μετήρχετο τὸν λεμβοῦχον ἐν τῷ μέρει, ὅπου διετέλουν κρατούμενοι, τὰ δὲ συναζόμενα ἀπέδιδεν εὐλαβῶς τῷ ἰδίῳ πατρὶ, τὴν δυστυχίαν του παραμυθούμενος. Κατ' εὐτυχίαν των ὁμως, μετὰ παρέλευσιν χρόνου, πλοίου ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ ἐν Κορσικῇ προσορμισθέντος, ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τοῦ Βρετανοῦ κυβερνήτου· τῇ ἀρωγῇ δὲ τούτου, ἠλευθέρωσαν μὲν τὸν Ἀνάργυρον, ἡγήτορα αὐτῶν, νύκτωρ δὲ, ἀναρπάσαντες ἐκεῖ που ἀναδεδεμένην τῇ παραλίᾳ τὴν ὀλκάδα αὐτῶν, ἐγένοντο ἀφανεῖς, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βρετανικῆς σημαίας.

Ἀλλ' ἡ πολυπαθὴς ὀλκάς αὕτη ἦτο κενὴ πλέον, ἀπωλέσθη δὲ τὸ φορτίον τῆς ὀλοσχερῶς, ἀνάρπαστον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων γενόμενον, καὶ οὐδὲν αἷσιον, μήτε ὁ εἰς Γένουαν μεταβάς υἱὸς Ἀναγνώστης κατάρθωσε νὰ διαπράξῃ πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀπωλειῶν· ἐδέησε δ' ἄπρακτος τὸ παράπαν νὰ ἐπανακάμψῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὰ ἴδια. Καὶ ὁμως ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου δὲν ἀπεθαρρύνθη, τοσοῦτον ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης κατατρυχόμενος καὶ τηλικαύτην ζημίαν ὑποστάς· ἀλλὰ μόλις ἐλυτρώθη τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐπανῆλθεν οἶκοι, ἐπανελάβε τοὺς συνήθεις αὐτοῦ πλόας, ἐν Συρίᾳ μάλιστα ὅθι εἶχε πρό ἐτῶν τὰς πλειοτέρας γνωριμίας καὶ σχέσεις, καὶ οὕτως ἐν συντόμῳ ἀνέκτησε μὲν τὰ ἐν Κορσικῇ ἀπολεσθέντα, προσήύξησε δὲ τὴν περιουσίαν του ἐντὸς μιᾶς τριετίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ εὐμέγεθες σκάφος τοῦ καιροῦ

νὰ ναυπηγήσῃ, καὶ νὰ μετέλθῃ τὴν αἰέποτε ἐπικερδῇ σι-
τεμπορίαν. Αὐτὸ ἦν τὸ πρῶτον πλοῖον ἀπὸ τὰ λεγόμε-
να Βρίκια, ὅπερ κατεσκευάσθη ἐν Σπέτσαις τῷ 1798
σωτηρίῳ ἔτει καὶ δι' αὐτοῦ κατέπλευσεν ὁ Ἀνάργυρος
εἰς τὰ Γάδεια (Cadix), πρωτεύουσαν ἐμπορικὴν, πόλιν
τῆς παρωχεανείου Ἰβηρικῆς χερσονήσου (Ἰσπανίας),
πρῶτος ἐκ τῶν Σπετσιωτῶν, καὶ σημαντικῶς ὠφελήθη·
ἐθαυμάσθη δὲ διὰ τὸ παράτολμον τῆς ἐπιχειρήσεως
ταύτης, τὸν καιρὸν ἐκεῖνον παρὰ τοῖς ἀστυγείοσιν, αὐ-
τός τε καὶ ὁ Βασίλειος Μαλοκίνης, συμπολίτης αὐτοῦ,
ὅστις κατόπιν τοῦ καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐπεσκέφθη ἐπὶ σι-
τεμπορίᾳ ὡσαύτως τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυσιτανίας
Λισσαβώνην, ἐξ οὗ ἐκλήθη Λισσαβώνιος (Σωμόνιος)
ὑπὸ τῶν ἐγγχωριων. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τὸν λόγον, ὅτι
οἱ τῶν τριῶν νήσων ναυτιλοὶ, ὡς οἱ πάλαι Ἀργοναῦ-
ται, βῆμα πρὸς βῆμα προὔβαινον πρὸς τὴν Λύσιν τὸ
κατ' ἀρχάς, μέχρις οὗ ἀπέβησαν, τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατον-
ταετηρδος μόλις, ὑποφωσκούσης, οἱ τολμηρότεροι ναυ-
βάται τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἐμπειρότατοι θα-
λαττέμποροι.

Ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Πύλου ἔκτοτε δὲν ἐπανέλαβεν
ἄλλον ἐπ' ἐμπορίᾳ πλοῦν, διότι τὸν διεδέχθησαν οἱ ἄ-
ξιοι υἱοὶ τοῦ ἡλικιωθέντος· οὗτοι συνδεόμενοι δι' ἀρ-
ρήκτου ἀδελφικοῦ συνδέσμου, ἀνέκτησαν μεγίστην ἱκα-
νότητα περὶ τε τὸ ἐμπορεύεσθαι καὶ ναυτέλλεσθαι, μό-
νον ἀσπαστὰ τότε παρὰ τοῖς νησιώταις ἐπαγγέλματα·
ἰδίως ὁ πρωτότοκος Ἀναγνώστης διεκρίθη ὡς παρά-
τολμος σιτέμπορος, κατὰ θάλασσαν, τοῦ καιροῦ, καὶ
ἦτο πράγματι τοιοῦτος. Διότι, καὶ ἀποκλεισμούςς ἰσχυ-
ρῶν ναυτικῶν δυνάμεων διέρρηξε πολλάκις ἀπροσπαί-

στως δέ, καὶ πρὸς καταδρομὰς ἐπιφανεστάτους ἐπιτυχῶς ἀντέστη ἀλώβητος περισωθεὶς, πολλὰ καὶ ἐπίζηλα κέρδη οἱκοι συγχομισάμενος· ὁ δὲ Παῦλος ἀνεγνωρίζετο ὡς πρὸς τὰ ναυτικά ἰδίως ἐπαρκέστατος, ἀρχαῖκου δὲ χαρακτῆρος, καθότι ἐξαετῇ μόλις παῖδα ὁ πατὴρ συμπλωτῆρα παρέλαβε καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους τοὺς κατὰ θάλασσαν, μεираκιόθεν αὐτὸν συνήρμοσε τοῦ τριτογενοῦς Ἀνδρέου, πολιτικωτάτου ἀνδρὸς ἀναδειχθέντος, ἀπὸ τῆς ἡβικῆς ἡλικίας, καὶ διακοσμοῦντος τὴν ἀδελφότητα. Ἐπὶ τοιούτοις υἱοῖς, καὶ τῷ ὕστεροτόκῳ τῷ πεφιλημένῳ του Νικολάῳ, ἐμακαρίζετο παρὰ πάντων, ζῶν ἔτι ὁ Ἀνάργυρος τοῦ Παύλου. Πρὶν δ' ἀποσυρθῇ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐμπορικοῦ σταδίου, ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐν Συρίᾳ ἐκδρομῶν, ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου Τάφου, ἔκτοτε δὲ ἐπανελθόντι οἱκοι, τῷ ἀπεδόθη κατὰ τὰ ἰσχύοντα τοῦ καιροῦ ἔθιμα, περὶ τῶν συμφυλετῶν, τὸ ἐπώνυμον τοῦ προσκυνητοῦ, καὶ ἐπωνομάσθη Χατζῆ Ἀνάργυρος· ἡ δ' ἐπίκλησις αὕτη, ὡς ἐκ τούτου ἐμεινεν οἰκογενειακὴ προσεπωνυμία τῆς διαδεξαμένης αὐτὸν γενεᾶς.

Ἀπὸ τοῦ 1792 δὲ ἔτους, κοπασάσης πάσης ἐν τῷ Αἰγαίῳ ταραχῆς, οἱ κάτοικοι τῶν Σπετσῶν ὡς καὶ οἱ τῶν δύο ἄλλων σαναδέλφων νήσων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Ψαρῶν, ἐπεδόθησαν μᾶλλον ἐρρωμένως καὶ θαρρύντως εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, καταρτισσάμενοι πλοῖα ἀξιόλογα, προσφορώτανα δὲ πρὸς τὴν ὁποίαν μετήρχοντο σιτοπομπίαν. Δὲν ἔλειψαν ὁμῶς οἱ βάσκανοι ὀφθαλμοὶ νὰ δηλητηριάσωσι τῶν καλῶν τούτων νησιωτῶν, ἐστὶν ὅτε, καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, τὴν προαγομένην εὐημερίαν· ἰδίως δὲ, ὡς πρὸς τὴν πολυτλήμενα

νησον τῶν Σπετζῶν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐπὶ τοσούτον προὔβησαν ποτὲ τόλμης καὶ μοχθηρίας οἱ ἀφανεῖς ἐχθροὶ καὶ ἀλέστορες, ὥστε δὲν ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν, ῥαδιουργήσαντες παρὰ τῇ κυριάρχῳ ἐξουσίᾳ καὶ καταπροδόσαντες μάλιστα ὅτι μεγάλα κατειργάζοντο οἱ Σπετζιῶται σκάφη, δι' ὧν καὶ ἀνταρσίας κατὰ τῶν καθεστῶτων διαβουλεύοντο· ἡ καταγγελία δὲ αὕτη ἔσχε τοσαύτην ἐκ τοῦ παραχρῆμα τὴν σπουδαιότητα, ὥστε ἐπάναγκες ἐκρίθη αὐτὸς ὁ ἀρχιναύαρχος τῶν ὀθωμανῶν νὰ κατέλθῃ κατεσπυσμένως μετὰ δυνάμεως δὲ ἐν ἔτει 1803 τὸ ἔαρ εἰς Σπέτσας καὶ ἐξερευνήσας τὰ πράγματα αὐτοῖς ὁμμασιν, ἀναφέρῃ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Συμβούλιον (τὸ διβάνιον τῆς Πόρτας) τὰ εἰκότα. Δὲν εὗρεν ὁμως καταπλεύσας καὶ ἐπισκεψάμενος τὴν νῆσον, ἐκτὸς τῶν γνωστῶν, παρὰ δύο πλοῖα εὐμεγέθη μὲν, οὐχὶ δὲ ἐπίφοβα ὡς διεφημίσθησαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Ὀσμάνων, ἐν τῷ ναυπηγεῖσθαι τότε, τὰ τῶν ἀδελφῶν Μέξηδων καὶ τοῦ Χατζῆ Ἀναργύρου τρικάρτα ἢ νάβαις, ἐφ' οἷς ὁ ἐχέφρων στόλαρχος συνεχάρη μάλιστα τοὺς ἰδιοκτῆτας καθησυχάσας τὰ πνεύματα· διεσκέδασε δὲ καὶ τὰς ὑπονοίας τῆς Ὑ.Πύλης, εἰς τρόπον ὥστε ἀφέθησαν ἡσυχοὶ ἔκτοτε οἱ Σπετζιῶται εἰς τὰ καθ' ἑαυτοὺς διὰ τοιαύτης φύσεως θρυλλήματα.

Πλὴν ἀλλ' ὁμως, τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔσχε πολλὴν τὴν σημασίαν, ἐν τῇ ἐποχῇ περὶ ἧς ποιοῦμεθα λόγον καὶ μέγαν διγγερὲ θόρυβον· ὅλοι δὲ ἔντρομοι ἐγένοντο οἱ προὔχοντες τῶν Σπετζῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν τὴν ῥωσσικὴν προστασίαν προβαλλομένων ἦσαν, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι μόνον ὅτι κατήρχετο ὁ ἀρχιναύαρχος τοῦ Σουλάνου αὐτὸς, πρὸς τὸν διαθρυλλη-

θέντα σκοπόν· κατάραντος δὲ τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ ἐν Σπέ-
τσαις, ὅλοι εἰς τὸν Χατζῆ Ἀναργυρον ἀπέβλεψαν, καὶ
τοῦτον ἀνέδειξαν οἱ ἐγκριτοὶ ἀντιπρόσωπόν των, ἵνα τὰ
πρόσφωρα τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπιτελέσῃ, ὅπερ καὶ κα-
τῶρθωσε· τὰ κατάλληλα μὲν ταῖς περιστάσεσι, καὶ συν-
ῆδοντα τῇ πραγματικῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον
τῆς Υ. Πύλης ἐξηγησάμενος, τὴν πατρίδα του δὲ τὸ
δεύτερον καὶ ἐπαξίως τῆς κλήσεώς του, ἐξυπηρετήσας.

Τότε συνέβη νὰ διορισθῇ διοικητὴς τῆς νήσου Ὑ-
δρας ὁ Γεώργιος Βούλγαρις, ἔντιμος γόνος αὐτῆς, εὐ-
νοούμενος ἐπίσης τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ, καὶ διαπρέψας μά-
λιστα ἐν τῇ ναυαρχίδι, ἣν αὐτὸς ἐδιοίκει ὑπὸ ἐκείνον
στόλαρχον κατὰ τὴν εἰς Συρίαν στρατείαν τῷ 1799,
τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον ἐπιδραμόντος,
ἐν τῷ ἐγγράφῳ δὲ τοῦ διορισμοῦ του, ἐπεξετείνοντο ὡς
ἐλέχθη τότε, τὰ τῶν διοικητικῶν αὐτοῦ καθηκόντων
καὶ μέχρι τῆς κοινότητος τῶν Σπετσῶν τὰ πράγματα·
διό, μετέβη εἰς Σπέτσας ἅμα διορισθεὶς καὶ ὑπεδέχθη
ἀναλόγως τοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἔφερεν· ἀλλὰ ὑποβαλόν-
τος αὐτῷ τοῦ Χατζῆ Ἀναργύρου γνωστοῦ ἐκ τῶν προ-
τέρων καὶ φίλου του, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς μετριοφρο-
σύνης, τὸ ἄτοπον ὅπερ ἔφερεν, ἐν πλήρει νηνεμίᾳ τῶν
κοινοτικῶν πραγμάτων, ἢ ἀπότομος αὕτη ἀφαίρεσις τοῦ
ἐν ἰσχύϊ, ἀπὸ μικρῶν χρόνων δὲ ἀνεγνωρισμένου τοῦ
προνομίου τῆς αὐτοδιοικήσεώς των, ὁ συνετὸς ἀνὴρ δὲν
ἐπέμενε, ἀλλ' ὑπεχώρησε λίαν εὐγενῶς προσενεχθεὶς,
τὸν σωτῆρα δὲ τῆς πατρίδος του, οὕτω περὶ αὐτῆς παρ-
ρησιασάμενος εὐλαδούμενος, οὐχ ἥτιον οἱ Σπετσιῶται,
μόλις γνωσθέντων τῶν νέων διοικητικῶν τούτων μέ-
τρων, ὧν ἀγνωστος ἡ ἀφορμὴ, εἶχον προσεπιζητήσει δι'

ἐπίτηδες πρεσβείας παρὰ τῷ ὀθωμανικῷ αὐτοκρατορικῷ ναυαρχείῳ, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπῆγοντο ἐπὶ τουρκοκρατίας αἱ τρεῖς ναυτικά νῆσοι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, νὰ μένωσιν ἄθικτα τὰ παρ' αὐτοῖς καθεστῶτα. Ὁ δὲ ἐχέφρων Χουσεῖν Πασᾶς ἐπένευσεν ἄνευ ἐπιφυλάξεως εἰς τὸ αἰτούμενον τῶν καλῶν Σπετσιωτῶν, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ν' αὐτοδιοικῶνται ὡς τὸ πρὶν, ἀναγνωρίσας μάλιστα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1803 μεσοῦντος, τὸν Πολὺν Χατζῆ Ἀνάργυρον, ὡς οἱ πολλοὶ καὶ σημαίνοντες τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἔστεργον καὶ ἠῤῃχοντο, πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν προεστώτων ἢ Κοτζάμπασην, καὶ τοιοῦτος διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐν ἔτει 1807, τοπάρχου τῆς Πελοποννήσου, (Μῶρα Βαλίσῃ) ἀναδεχθέντος τοῦ Βελή, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ—Τεμπελένη ἢ Ἀλῆ—Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, νέφος νέων κινδύνων ἐπεκραμάσθη τοῖς παρὰ τὴν Ἀργολικὴν νησιώταις, διαφημιζομένοις ἐπὶ τῷ πλούτῳ. ὃν συνήγαγον ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου των. Ἐκ φύσεως εἰς ἄκρον δὲ φιλοχρήματος ὁ νέος οὗτος δυνάστης τυγχάνων καὶ θησαυροὺς ὀνειρευόμενος, ἐζήτησε νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Ὑδραιώτας κατὰ πρῶτον, ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν τῆς φιλοφροσύνης, κατ' ἀλήθειαν δὲ ἐπὶ χρηματολογίᾳ· ἀλλ' οὗτοι ἐννοήσαντες τὸ παραυτίκα, τί ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἐτεκταίνετο, ἔσπευσαν καὶ κατήγγειλαν τὸ σχεδιαζόμενον τοῦ πλεονέκτου σατράπου εἰς τὴν Ὑ. Πύλιν ἐγκαίρως, καὶ οἱ σκοποὶ του ἐματαιώθησαν. Δὲν ἀπέκαμιν ὁμῶς, ἀλλὰ περιέστρεψε μετ' οὐ πολὺ ἀλλαχόσε τὸ ἀτάσθαλον ἐλέμμημα του, ἐν βραχεῖ χρόνῳ συνεκαλέσατο ἀπειράριθμον στρατιάν ἐν Ἀργολιδι, καὶ καιρὸν παρε-

ούλαττε νὰ ἐπιτύχη ἀμερίμνους τοὺς Σπετσιώτας, τὰ δὲ πλοῖά των ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποδημοῦντα, ἵνα ἐπιτεσὼν λαφυραγωγίῃ τὴν νῆσον. Εὐτυχῶς ὅμως, ἐπληροφορήθησαν οὗτοι ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι τὰ κατ' αὐτῶν μελετώμενα ὑπὸ τοῦ Σατράπου, παρὰ τῶν Ναυπλίων ὀθωμανῶν μεγιστάνων, ἰδιαιτέρων φίλων καὶ γνωρίμων των ὡς καὶ παρὰ τῶν ὁμογενῶν προεστώτων, πάντων δὲ προσωπικῶν τοῦ Βελῆ Πασᾶ ἐχθρῶν, οἵτινες ἐδίδαξαν τοὺς γείτονας αὐτῶν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνους ἀπέβλεπε, φροῦδα δὲ ὅσα ὁ πανοῦργος Βελῆς ἐπιβούλως πάνυ διέδιδεν, ὅτι καὶ καταρτισθεῖσα δύναμις προώρισται διὰ τὴν κατὰ τῶν Ῥώσων στρατίαν, πρὸς οὗς ἐπολεμεῖ τότε ἡ ὀθωμανικὴ πύλη. Τούτων ἐνεκεν ἐδέησεν ἐγκαιρῶς νὰ λάβωσιν οἱ Σπετσιῶται τὰ κατάλληλα πρὸς ἀποσόβησιν παντὸς ἀπεικταίου μέτρου, ὅπερ καὶ ἐπραξάν. περιφρουρήσαντες μὲν κατὰ θάλασσαν τὴν νῆσον αὐτῶν δια πλοίων προσκόπων, κρατήσαντες δ' ἐπ' αὐτῆς ἐν ὅπλοις ἐγρηγοροῦντας τοὺς κατοίκους ὅλους ἐπὶ χρόνον ἱκανόν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Βελῆ Πασᾶς καὶ δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ του, περιεβλήθη τὴν ἀλωπεκὴν, ὅπως ἀπαλλάχθῃ νέων κατ' αὐτοῦ καταγελιῶν, δι' ἐμμέσων δὲ εἰσπηγήσεων ἐπροκάλεσε τὴν κατάπαυσιν τοῦ σκανδάλου· οἱ δὲ Σπετσιῶται δραξάμενοι τῆς περιστάσεως προσηνέχθησαν ὡς ἔδει, καὶ πρεσβευσάμενοι παρ' αὐτῷ ἔδωκαν τὰς ἀποχρώσας ἐξηγήσεις, παραστήσαντες ὅτι διὰ τὸν φόβον τῶν ληϊζομένων τότε τὰς θαλάσσας Ἀλγερίνων καταδρομῶν, ἐδιάσθησαν νὰ προστρέξωσιν εἰς τὰ διαθηρῆλυθέντα μέτρα πρὸς προφύλαξιν ἑαυτῶν, οὐδαμῶς παυσάμενοι διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρῶσι τὸν Μῶρα—Βαλισῆν, ὡς ἐμπρέ-

πει εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸν τιμῶσι προσηκόντως. Καὶ οὗτος μὲν ἐφάνη ἱκανοποιηθεὶς καὶ ἐτράπη εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, ὑποκρυψάμενος τὴν δυσαρέσκειάν του, οἱ δὲ Σπετσιῶται ἀπαλλαγέντες τέλος πάντων τῆς ἐτοιμῆς νὰ ἐκραγῇ τότε κατὰ τῆς κεφαλῆς των νέας ταύτης θυέλλης, ἐπανελάβον τὰς συνήθεις αὐτῶν ἐργασίας καὶ προήχθησαν ἐν εὐημερίᾳ ἀρκούσῃ· οὐδέποτε δὲ εἰς τὸ μετέπειτα συνεκρούσθησαν μετὰ τῆς δυναστευούσης ἐξουσίας, παρὰ τότε μόνον ὅτε ἐπῆλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τοῦ ἀνωθεν προωρισμένου, ἥτοι ἐν ἔτει 1821, ὅτε καὶ πρῶτοι ἐκ τῶν νησιωτῶν ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, πρῶτιστοι δὲ ἐπληξάν κατὰ θάλασσαν τὸν δυνάστην τοῦ Γένους.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐσχάτου τούτου κατὰ τῆς νήσου πραξικοπήματος ἡ ἀποσόβησις, εἰς τὸν Χατζῆ Ἀνάργυρον κυρίως ὀφείλεται. Διότι, αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ διενεργήσας παρὰ τοῖς συμφυλέταις τὰ κατάλληλα τῶν καιρῶν, εὐθὺς καὶ ὁ πρεσβευσάμενος μετὰ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ αὐτοῦ Χατζῆ Ἀνδρέου παρὰ τῷ Βελῇ Πασᾷ, ἐντολῇ τῶν Σπετσιωτῶν, κατορθώσας δὲ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν εἰρηνικὴν κατάστασιν.

Ὁ Χατζῆ Ἀνάργυρος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1803 ἦτο, οὕτως εἰπεῖν ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ, διώκῃσε δὲ τὰ τῆς νήσου συνετῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Δὲν ἔλειψαν ὁμῶς καὶ αἱ ἐπιτόπιοι ἀντιδράσεις ἐστὶν ὅτε· ἀλλὰ ταύτας ἐκόλαζε διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρρόης καὶ τῆς ἱταμότητος τοῦ ἥθους του. Θελήσαντων ποτὲ τινῶν ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτῷ, νὰ φέρωσι προσκόμματα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, καὶ ἐν συμβουλίῳ πλήρει νὰ ὑποδείξωσι καινοταμίας περὶ τὰ καθεστῶτα, ὁ ἐχέφρων πολί-

της, ἔκαμε νὰ σεβασθῇ ἡ ἀρχοντία του ὡς ἔδει, καὶ οἱ νεωτερίζοντες ἐσίγησαν. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἦτοι τῷ 4813, ἐγγώριοι διαπληκτισμοὶ κορυφωθέντες καὶ ἰσχυρῶς συγκρουσθέντα συμφέροντα, ἐπροκάλεσαν τὴν παρὰ τῷ Χοσρέφ-Πατᾶ ἀρχιναύαρχῳ τότε, μετὰ-βασιν αὐτοῦ, διαμένοντι εἰς Ἀττάλειαν τῆς Παμφυλίας καὶ πολεμοῦντι πρὸς ἀντάρτην σατράπην τῆς χώρας. Διὰ τῆς ἰκανότητός του δὲ ἀπήλλαξε τὴν ἰδίαν πατρίδα ἀπὸ τῆς φανερᾶς ἐπεμβάσεως καὶ ἀναμίξεως τῶν δυναστευόντων εἰς τὰ ἐνδημικὰ νοσήματα. Διότι, ἐπανελθὼν αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ φερμανίου ἀνεγνωρισμένος διοικητῆς (ζαμπίτης) τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν, ὑπὸ τὴν συνοδίαν ἀπλοῦ ὀθωμανοῦ (τσαούση) ὡς ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐπιτοπίου ἀρχῆς, περιέστειλε τοὺς φατριάζοντας, καὶ κατίσχυσε νὰ προλάβῃ τὰς ἐπαπειλουμένας ῥήξεις μεταξὺ τῶν πρωτευόντων γεναρχῶν. Πλὴν δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ εὐδοουμένην, κατὰ τὰς κοινὰς εὐχάς, τὴν νεωστὶ ἐγκαθιδρυθεῖσαν παρ' αὐτοῦ τάξιν τῶν πραγμάτων, ὑπὸ αὐτὸν ἀρχοντα ἐπόπτην, καθ' ὅτι, ὡς προείπομεν, τῇ 30 Ἰανουαρίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1814 ἀπεβίωσε. Τὰ δὲ ἐπιτόπια πολλάκις, ἀμέσως δὲ μετὰ τὸν θάνατόν του, συνεταράχθησαν καὶ λίαν σοβαρῶς μάλισα, ἀποδείξαντα τοῖς πᾶσι πόσον ἡ στιβαρὰ χεὶρ τοῦ Χατζῆ Ἀναργύρου, ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμος ἦτο πρὸς ἐπίδοσιν τῶν κοινῇ συμφερόντων ἐν Σπέτσαις, τὸν καιρὸν ἐκεῖνον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Ἀναργύρων· οἱ δὲ τοῦτον διαδεξάμενοι τρεῖς υἱοὶ Ἀναγνώστης, Παῦλος καὶ Ἀνδρέας πολλὰ μὲν ὑπέστησαν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρός των, διὰ τὴν γόισον τότε, χρημάτων τε ἀπώλειαν καὶ θαλάσσια δυσ-

τυχήματα επισυμβάντα ἀμέσως, οὐχ ἤττον ὁμως ἀντέ-
 στησαν ἐρρωμένως ἐπὶ τοῖς παθήμασι καὶ ἐν βραχεῖ
 διαστήματι χρόνου. ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1814 ἔτους μέχρι τῶν
 παραμονῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1820, ἀ-
 νώρθωσαν μὲν τὰ καθ' ἑαυτοὺς, πρὸς δὲ τὰ τρία ἐπί-
 ζηλα ἐναυπήγησαν πλοῖα, τὸν Ποσειδῶνα τῷ 1817, τὸν
 Ἑρακλέα τῷ 1818, καὶ τὸν Περικλῆ τῷ 1820, συνε-
 ταιρικὰ ἐν ἑαυτοῖς ἅπαντα, παρεμφερῆ δὲ τοῖς πολεμι-
 κοῖς σκάφεσι τῶν Εὐρωπαίων, ἐκτὸς τετάρτου ἄλλου
 τοῦ Τηλεμάχου, μικροτέρου σχετικῶς πρὸς τ' ἄλλα, ἐν
 τῷ ναυπηγεῖσθαι δὲ ὄντος, ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐλληνικὴ
 ἐπανάστασις. Πρὸ τούτων ὁμως, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ κα-
 θ' ἡμᾶς αἰῶνος, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Ἀναργυραῖοι, ἐδιοί-
 κησαν ἄλλα πλοῖα πατρικὰ των, ἦτοι τὴν Πλειάδα κα-
 λουμένην, τῷ 1798 ναυπηγηθεῖσαν, τὸ τρικάταρτον
 (Νάβεν) ὁ Ἀχιλλεὺς τῷ 1803, ὡς προέφημεν, καὶ τὸ
 βρίκιον, τὸ Κρανειδιώτικον ὀνομαζόμενον, ἀγορασθὲν
 τῷ 1805, δι' ὧν ἐπέρρωσαν τὴν πατρικὴν περιουσίαν
 θαυμασίως. Ὁ δὲ πατὴρ των καὶ τέταρτον ἐξαίσιον
 πλοῖον τοῦ καιροῦ, τὸ βρίκιον τοῦ Χατσῆ Ἀναργύρου
 καλούμενον, ἐναυπήγησατο τῷ 1812 ἐπ' ὀνόματι τοῦ
 πεφιλημένου του υἱοῦ Νικολάου, θωρηκτὸν δὲ (μὲ κό-
 φαις) ὡς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ὅπερ ἐναυάγησε καὶ ἀπωλέ-
 σθη μεθ' ὅλου τοῦ σιτοφορτίου, ὅπερ ἔφερε, τῷ 1815.
 Μὲ αὐτὰ τὰ πλοῖα ἐναλλάξ παρ' αὐτῶν διοικούμενα, δι-
 επαιδαγωγήθησαν οἱ Ἀναργυραῖοι ἐκ νεότητός των
 κατὰ τοὺς ἐπικινδύνους ἐκείνους πλόας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς
 τοῦ Ἑπειρωτικοῦ πολέμου (1795-1815), καθ' οὓς συν-
 αμιλλώμενοι πρὸς τοὺς ὁμοταγεῖς αὐτῶν νησιώτας,
 τοὺς Μποτασαίους, Τομπάζιδας καὶ λοιποὺς, ἀνεδείχθη-

σαν ἄξιοι τοῦ πατρὸς αὐτῶν κληρονόμοι, προσκτησάμενοι μὲν ἀξιολογωτάτας σχέσεις καὶ γνωριμίας μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐμπορικῶν οἰκῶν τοῦ καιροῦ ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι Λυσιτανίας, θεμελιώσαντες δ' ὄνομα ἐπίζηλον διὰ τὴν τιμιότητα τοῦ χαρακτηρὸς τῶν καὶ τὴν κοινωνικὴν τῶν ἀποκατάστασιν. Τούτων ἕνεκεν, ἐμπορούμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ τὰ κρείττω βουλευόμενοι, κατήρτισαν τὰ νέα προλεχθέντα σκάφη, ἅπερ διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἐναυπήγησαν, εἰς τὴν ἐντέλειαν· μεθ' ὅλου δὲ τοῦ χρειώδους πολεμικοῦ ὕλικου καὶ τοιαῦτα ὄντα, ἐν ἀκμῇ, τὰ προσήνεγκον οἰκαιοθελῶς καὶ ὀλοφύχως, τῆς ὥρας ἐπιστάσης, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μεγάλης πατρίδος· οὐ μὴν ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἀγῶνα συνετήρησαν αὐτὰ ἐν ταῖς ἐκστρατεῖαις, διαπρέποντα μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἰδίοις ἀναλώμασιν· ἐφ' ᾧ, συμπεριλήψει καὶ τῶν καταβληθέντων ἐπιτοπίως (1821—27) ἐράνων, πρὸς συντήρησιν τῶν καθεστώτων καὶ ἐξόπλισιν τῆς νήσου, κατηνάλωσαν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Ἀναργυραῖοι περὶ τὰς ἑκατὸν ἄλλας χιλιάδας ἰσπανικῶν διστήλων.

Ἐκ τῶν πλοίων δὲ τούτων, ἐπὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐδιοίκησαν τὸν Ποσειδῶνα καὶ Ἡρακλέα οἱ πρωτότοκοι τῶν δύο πρώτων ἀδελφῶν υἱοί, Ἀνάργυροι ἀμφότεροι καλούμενοι (ὁ τοῦ Ἀναγνώστου καὶ ὁ τοῦ Παύλου). τοῦ πάππου αὐτῶν τὸ ὄνομα φέροντες, ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ἡλικίας τῶν ὄντες τῷ 1825, καὶ πολλάκις κατὰ τὰς ναυμαχίας ἠρίστευσαν· τὸν δὲ Περικλῆ, τὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀνδρέου Χαταση Ἀναργύρου φερόμενον ἐν τοῖς δημοσίοις Πίναξι, διεύθυνε κα-

θ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν ὁ ἀδελφιδοῦς τῶν Ἀναργυραίων, Νικόλαος Ἰωάννου Ῥάπτης, διαπρέψας καὶ κλεισθεὶς μεταξὺ τῶν πρώτων ναυμάχων ἀριστείων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις, καὶ πρῶτος ἤρατο τὴν κατὰ θάλασσαν νίκην, αὐτανδρα ἀλώσας ὀθωμανικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐν τῇ νήσῳ τῆς Μήλου, τὸ ἔαρ τοῦ 1825.

Ἄλλ' ἐὰν, τῶν κατὰ θάλασσαν ἀγώνων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἀναμφίλεκτα μεγαλείου τεκμήρια, αὐτὰ τὰ τρόπαια τῶν ναυμάχων ἀνδρῶν περιφέρωνται, δίκαιον ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι διασημότερα στοιχεῖα ἐν ταῖς τρισὶ συναδέλφοις νήσοις ὑπῆρξαν τὰ τούτων πάντων κύρια ἐλατήρια, ἥτοι τ' ἀνεξάντλητα ἰδιωτικά ταμεῖα τῶν προκρίτων καὶ οἰκοκυραίων τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετζῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ὁ ἀκαταδάμαστος πατριωτισμὸς των, καὶ ἡ μέχρις ἐσχάτων ἐγκαρτέρησις· πρὸ πάντων δὲ αξιοθαύμαστος ἡ βαθεῖα σύνεσις, ἣν ἐπεδείξαντο ἐν μέσῳ πολυκυμάντου ἐποχῆς οἱ μεγάθυμοι οὗτοι ἄνδρες, κατισχύσαντες νὰ συνδιατηρήσωσιν ἀδιάρρηκτον μὲν τὸν νησιωτικὸν σύνδεσμον, ἀξιοπρεπῶς δὲ τὰ ναυτικά πλήθη ἐν τῇ δυνατῇ πειθαρχίᾳ νὰ συγκαθεζώσιν. Ἄνευ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων πολυτίμων πλεονεκτημάτων, μοχλῶν τοῦ παντός, μήτε στόλοι ἰδιοσυντήρητοι τὸ παράπαν ἐκινουῦντο, μήτε τριήραρχοι νὰ διαπρέψωσιν εὐχερὲς ἦν. Μάρτυς αὕτη ἡ ζῶσα ἱστορία, τὰ περιωζόμενα μνημεῖα τῶν ἀρχείων, καὶ τῶν ἐπιζώντων ἡ ὁμόφωνος ὁμολογία.

Εἰς τὸν ὅμιλον τῶν Προκρίτων ἀνήκοντες οἱ Ἀναγυροί, τὰς αὐτὰς ἐπιβαλλομένας ὑποχρεώσεις αὐτοπροαιρέτως ἀνέλαβον ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐκ τῶν πρώτων μοχλῶν τοῦ ναυτικοῦ στοιχείου διατελέσαντες.

Μίαν δὲ ἀδιάσπαστον καὶ οἱ τρεῖς συγκροτήσαντες ἀδελφότητα κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, πληρεστάτην τοῦ οἰκογενειακοῦ ὀνόματός των τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν βαρύτητα προσήνεγκον εἰς τὴν νόμιμον λειτουργίαν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων τοῦ τε κοινοῦ τῆς νήσου, εἰς ἣν ἀνήκον, καὶ τοῦ ὅλου ἔθνους, ὑπὲρ οὗ ἐμόχθουν καὶ ἐταλαιποροῦντο καταδαπανώμενοι. Διακρινόμενοι δὲ διὰ τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτήρός των, ἐγένοντο τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν, ἵνα εὐοδοθῶσι τῆς κοινῆς μητρὸς τὰ μεγάλα συμφέροντα. Διὰ τοῦτο ποτὲ δὲν ἠκούσθησαν οἱ Ἀναργυραῖοι, προσκρούοντες ἢ ἀντιμαχόμενοι κομματικῶς. Ἀπ' ἐναντίας, ὅτε, ὥς μὴ ὥφειλε, τὰ σκάνδαλα ἀνέθρωσκον, αὐτοὶ πρῶτοι, μετὰ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς, ἀνελάμβανον τὸ δυσχερές ἔργον τῆς κατευνάσεως τῶν παθῶν καὶ τῆς εἰρηνεύσεως τῶν πνευμάτων.

Πολλάκις ἐν Σπέτσαις, ὥς καὶ ἐν τῇ ὁμόρῳ νήσῳ τῆς Ὑδρας, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς, ἀνεφύοντο διχοστασίαι, ἐν Σπέτσαις μάλιστα συνεχέστερον, ὅπου οἱ Μέξηδες, οἱ Μποτασαῖοι, οἱ Κοῦσαι, καὶ οἱ Λαζαραῖοι, συνεκρούσθησαν ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν· ἀλλ' ἡ μεσολάβησις τῶν Ἀναργύρων, συγγενευνόντων ἐκ κηδεστείας μετὰ τῶν σημαντικωτέρων τῆς πατρίδος των οἰκῶν, ἐξωμάλυνον τὰς δυσχερείας καὶ ἡ πατρίς δὲν ἔπασχε.

Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Συνελεύσεσιν, ἐν τοῖς Βουλευτηρίοις τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, ἢ ἐν τῇ Κυβερνήσει της, ὅσάκις οἱ Ἀναργυραῖοι ἐτυχον παρόντες, τὴν αὐτὴν ἐτήρησαν ἀμετάπτωτον διαγωγὴν. Ἐν μὲν Ἀστρεῖ, τῷ Β' ἔτει τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀνα-

γνώστης καὶ Ἀνδρέας, περιπαθῶς ἀγωνισθέντες νὰ συμ-
φιλιώσωσι τοὺς διχοτομηθέντας παραστάτας, δὲν ἀπέ-
τυχον· τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος, ἐξ Ἀργους, ὅθι ἔμμενε τὸ
Βουλευτικόν, πρεσβευσάμενοι παρὰ τῷ Πάνῳ Θ. Κολο-
κοτρώνη, κατέχοντι τὸ Παλαμήδιον, μετέτρεψαν βιαίας
προθέσεις. Δὲν ἐδυνήθησαν ἀληθῶς, μετὰ πολλῶν ἁλ-
λων ὁμοταγῶν των πολλὰ μοχθήσαντες καὶ συγκινδυ-
νεύσαντες, νὰ προλάβωσι τὴν ῥῆξιν, ἥτις ἐπηκολούθησε,
καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐν τῇ Στερεᾷ (1824—1825),
ἀλλ' οὐχ ἤττον τῷ 1826 ἐπὶ τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτρο-
πῆς, ἥς μέλος ὑπῆρξεν ὁ Ἀνδρέας Χ. Ἀναργύρου,
προεδρεύοντος τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη, μεγάλως ἐξυπηρέ-
τησεν ἐκεῖνος τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ ἐνοικοῦντας ἐν
τῷ παραθαλασσίῳ φρουρίῳ τῆς Ναυπλίας· διότι, πρὸς
τὸν Θεόδωρον Γρίβαν ἀναβάς, τὸ Παλαμήδιον τότε κα-
τέχοντα καὶ πρὸς τὸν κύριον τῆς πόλεως, ἄλλον συ-
στρατιώτην του ὀπλάρχηγόν Φωτομάραν πολεμοῦντα,
διεπράξατο τὴν εἰρήνην τῶν ἀλληλομαχοῦντων, καὶ τὴν
ἀναγνώρισιν κατώρθωσε τῆς παραγνωριζομένης ἐξου-
σίας παρ' ἀμφοτέρων.

Ὡς εἵπομεν, οἱ Ἀνάργυροι, νησιῶται ὄντες, ἐγκρι-
τοι δὲ καὶ πλούσιοι, ὥφειλον νὰ συμμετάσχωσι τῶν πάν-
των, εἰς πάντα τὰ γενόμενα τῆς ἐποχῆς. Ἐνθεν μὲν νὰ
καταθέτωσιν ἀργύρια καὶ ἀενάως ἀργύρια πρὸς κατάρ-
τισιν τῶν στόλων καὶ νὰ πρεσβεύωνται παρὰ τοῖς ὁμο-
τίμοις αὐτοῖς Ὑδραιώταις καὶ Ψαριανοῖς πρὸς εὐδόω-
σιν τῶν ἐκστρατειῶν. Ἐνθεν δὲ ν' ἀντιπροσωπεύωσι σχε-
δὸν ἀδιαλείπτως τὴν ἑαυτῶν πατρίδα ἐν ταῖς Συνελεύ-
σεσι καὶ τοῖς Βουλευτηρίοις· ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο·
οὐχ ἤττον καὶ ἐν ταῖς ἐκστρατείαις, ταῖς κατὰ θάλασσαν

νά ἐπαρκέσωσι, δὲν ἀπέκαμεν ἡ τριάς τῶν Ἀναργύρων.

Καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος Ἀναγνώστης δὲν ἐξεστράτευσε, μένων εἰκοι, στῆλος καὶ ὀμφαλὸς τῶν Ἀναργύρων, τὰ κοινὰ διαπράττων. Παραστάτης δὲ βιασθεὶς, δις ἐστάλη καὶ πληρεξούσιος ὡσαύτως εἰς τε τὴν ἐν Ἑρμιόνη Συνέλευσιν καὶ τὴν ἐν Προνοίᾳ· ὁμοίως καὶ ὁ δευτερότοκος Παῦλος, τὰ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν στόλων ἐντεταλμένος ἦν, καὶ πρὸς τοῦτο πολλάκις ἐπρεσβεύσατο ἐκ μέρους τῆς κοινότητος τῶν Σπετσῶν εἰς τὴν κατὰ καιροὺς Ἑθνικὴν Κυβέρνησιν, τὰ πρὸς ἐπάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξυπηρετῶν· κατὰ συγκυρίαν δὲ, τῶν Σπετσιωτῶν παροικούντων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ καιροῦ ἐν Ὑδρᾷ τῷ 1826—27, προτάσει τοῦ Ναυάρχου τῶν Ὑδραιωτῶν μεγαθύμου Ἀνδρέου Μιαούλη, ὁ Παῦλος Χατσῆ Ἀναργύρου συνεξέπλευσεν αὐτῷ, διοικοῦντι τὴν ἁρτίως ἐξ Ἀμερικῆς προσπλεύσασαν φρεγάτα Ἑλλάδα, μέχρι Πειραιῶς, ὅπου τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀειμνήστου Καραϊσκάκη συνεκροτήθη. Ἐκεῖ δὲ, κανονοβοληθέντος τοῦ ὀχυρώματος τῶν Ἀλβανῶν (τοῦ μονιδρίου ὁ ἅγιος Σπυρίδων) ἐπὶ τῆς παραλίας, ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος, δυσανεσχέτει ὁ Μιαούλης· πλὴν ὁ Παῦλος Χατζῆ Ἀναργύρου τὸν καθητύχασεν, ἐξηγησάμενος τὸ αἶτιον. Πεισθεὶς δὲ ὁ συνετὸς ναύαρχος, ἀνέθηκε τὸ παραυτίκα εἰς τὸν παλαιὸν συνεταῖρόν του τοῦτον τὰ τῆς σκοποβολῆς, ὡς ἐγίγνωσκε. Τότε ὁ Παῦλος Χατσῆ Ἀναργύρου, διευθετήσας ὅλα τὰ πυροβόλα τῆς φρεγάτας πρὸς ἓν σημεῖον ὀρισμένον, καὶ τὸ σύνθημα τοῖς πυροβολισταῖς δούς, μετὰ τὴν πρώτην ἐκπυρσοκρότησιν τῆς κανονοστοιχίας ὀλοκλήρου ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου, διότι ἐν τῷ ᾧμα

τὸ ῥῆγμα ἠνεώχθη ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος, καὶ συγχάιροντος αὐτῷ τοῦ ναυάρχου, οἱ ἔγκλειστοι ὕψωσαν τὴν λευκὴν σημαίαν ἐπὶ τῷ παραδοθῆναι, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ναυτικοὶ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, μεμαθηκότες πολλὰ ἐκ πείρας μόνον καὶ σπουδαιότατα ἐν τῷ πολυταράχῳ αὐτῶν σταδίῳ τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου, καθ' ὃ ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Ἀλγερίνους, ἐπάλατον μὲ τὰ στοιχεῖα καὶ ἀποκλεισμοὺς ἐξεβιάζον, καὶ ἅτινα ἐναπεταμίευσαν καθ' ἑαυτοὺς, ἵνα χρησιμεύσωσι μίαν ἡμέραν, ὥς καὶ πραγματικῶς ἐχρησίμευσαν, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος των.

Ὁ δὲ Ἀνδρέας Χατοῦ Ἀναργύρου, τρίτος ἀδελφός, ἐξεπροσώπει τὴν ἰδίαν ἀδελφότητα παντοῦ καὶ πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐν τοῖς συμβουλίῳις τῶν πολιτευομένων, καὶ ἐν τοῖς διασκέψει τῶν ναυμάχων. Ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, δις πρεσβευσάμενοι οἱ Πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν εἰς Ὑδραν, ἵνα συνεξεγεύρωσι τοὺς συναδέλφους των, ἀπέτυχον, καθότι εἰς ἐγγχωρίους διαπληκτισμοὺς περισπῶντο τότε διὸ ἀπεστάλησαν, τὸ τρίτον, ἀνωτάτῃ πρεσβείᾳ, ὁ Ἀνδρέας Χατοῦ Ἀναργύρου, Παναγιώτης Μπότασης καὶ Χατοῦ Ἰωάννης Μέξης, οἱ ἔχοντες τὰς σημαντικωτέρας σχέσεις μετὰ τῶν Ὑδραιωτῶν, καὶ τὸ σκοπούμενον κατωρθώθη· ἡ Ὑδρα ἐπανέστη, ὁ δὲ πρωτοκάθεδρος αὐτῆς Λάζαρος Κουντουριώτης, ἐξερχομένων τῆς Συνλεύσεως τῶν πρεσβευτῶν Σπετσιωτῶν, λαβὼν κατὰ μέρος τὸν Ἀνδρέαν Χατοῦ Ἀναργύρου καὶ ἀσπασθεὶς, εἶπε, «μας ἐδώκατε τὴν φωτιάν· πλὴν ὁ Ὑψιστος ἔσεται ἡμῖν βοηθός· καὶ ἐδῶ θ' ἀποθάνωμεν.» Ὅντως δὲ ὁ Λάζαρος ποτὲ δὲν κατεβλήθη τὸ φρόνημα, οὐδὲ στιγ-

μὴν ἀπώλεσε τὸ θάρρος· ἂν δὲ αὐτὸς ἐκλονίζετο, ἔλεγε ζῶν ὁ Ἀνδρέας Χατζῆ Ἀναργύρου, οὐδεὶς θὰ ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ θέσει. Τοιοῦτος ἦν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, διὰ τοῦτο ὅλοι τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἠγάπων.

Συγκροτηθείσης τῆς πρώτης Συνελεύσεως ἐν Ἐπιδαύρῳ τῷ 1822, ὁ Ἀνδρέας Χατζῆ Ἀναργύρου ἀπετέλεσε μέρος αὐτῆς καὶ συνεσχετίσθη μεθ' ὅλων τῶν σημανόντων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς. Τὸ δ' ἐπὶ ἓτος, λόγου γενομένου ἐν Σπέτσαις, κατὰ πρῶτον, περὶ ἐκλογῆς ναυάρχου, ὅλοι εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ἢ ἐνίσαν τὰ ὅμματα, οἰκοκυραῖοι καὶ πλοίαρχοι αὐτὸν ὁμοφώνως ἐχειροτόνησαν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀπέδωκαν τὸ ὕψιστον ἐκεῖνο τῆς πατρίδος τῶν ἀξιώμα· πλὴν εὐγνωμονῶν, ἀπεποιήθη ὁ χρηστός πολίτης, προειπὼν, ὅτι ἐν ἄλλῃ ὑπηρεσίᾳ χρησιμότερος εἰς τὰ κοινὰ ἀποθήσεται. Οὐχ ἥττον, ἀτάκτως διοικουμένων τῶν κατὰ θάλασσαν, καθότι ὑπὸ πολλοὺς διοικοῦντας αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐξέπλεον, συγκρούσεων δὲ ἐπισυμβασῶν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς μοίρας, ὁ Ἀνδρέας Χ. Ἀναργύρου διέγνω τὸν κίνδυνον, καὶ συμπρεσβευσάμενος τὸ θέρος τοῦ 1822 μετὰ τοῦ Παναγιώτου Μπότاسη καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου, κατ' ἐντολὴν τοῦ κοινοῦ, προσηνέχθησαν λίαν ἐμφρόνως, συμφασκόντων καὶ τῶν ἐξ Ὑδρας ἐπὶ τούτῳ ἀπεσταλμένων Ἀνδρέου Μιαούλη, Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ καὶ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη, καὶ τὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐξομαλύνθησαν· αἱ περιπέτειαὶ δὲ αὗται ἔκτοτε προὔκαλεσαν τὴν ἀνάδειξιν σταθερῶν ναυάρχων ἐν Ὑδρᾷ καὶ Ψαρῶς τὸ παραυτίκα, ἀναγνωρισθέντων τοιούτων τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη καὶ Νικολῆ Ἀποστό-

λη, ἀπ' ἀρχᾶς τοῦ ἔτους 1823 ἕως τέλους τοῦ ἀγῶ-
νος· οἱ δὲ Σπετσιῶται ἀνέβαλον τὰ τῆς ἐκλογῆς μέχρι
τοῦ ἐπελθόντος ἐνιαυτοῦ 1824, ὅτε ἀποποιηθέντος τὴν
ναυαρχίαν τῶν Σπετσιωτῶν, τοῦ Παναγιώτου Μπότα-
ση, πρὸς ὃν προσεφέρθη, ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὁ
Γεώργιος Ἀνδρούτσος, τοιοῦτος διατελέσας μέχρι τῆς
ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου. Πρὸ τούτου ὁμως, πρὸς ἐξοι-
κονόμησιν τῶν πραγμάτων, τὸ θέρος τοῦ 1823 ἀνεδέ-
χθη προσωρινῶς τὴν διοίκησιν τῆς μοῖρας τῶν Σπε-
τσῶν, ὁ Ἀνδρέας Χατσῆ Ἀναργύρου μετὰ συνεργά-
του τοῦ συμπολίτου του Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου. Εὐ-
δοκίμησε δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ἠγαπήθη
ὑπερβαλόντως παρ' ὅλων τῶν νησιωτῶν, δ' αὖ τοῦ μει-
λιχίου τρόπου του, ἀναγνωρισάντων, ὅτι ἡ σύμψνοια
κατορθοῖ τὰ μέγιστα τῶν ἀνδραγαθημάτων, καὶ ἡ πει-
θαρχία τῶν πάντων ὑπερτέρα γίγνεται.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Ἀνδρέας Χ. Ἀναργύρου
ἐτράπη ὅλος εἰς τὰ τῆς Πολιτείας, διότι αὐτὸν καὶ τὸν
ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων πολῦτιμον συνεταῖρόν του Παναγιώ-
την Μπότση, οἱ Σπετσιῶται περιήγαγον εἰς τὰ ὑψι-
στα ἀξιώματα· ἦσαν δ' ἀληθῶς οἱ πολιτικώτατοι τῶν
Σπετσῶν ἄνδρες, ἐρασιμώτατοι καὶ ἀξιοπρεπέστατοι ἐν
τῇ συμπεριφορᾷ των, ὁμογνώμονες καὶ ἀδιάσπαστοι
τελέσαντες ἀείποτε, ἀπολαμβάνοντες δὲ τὰ πιστὰ τῶν
διασημοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως προσώ-
πων, τῶν διακριθέντων εἰς τὰ καθόλου πράγματα τῆς
ἐποχῆς.

Ὅτε δ' ἐδαινώθησαν τὰ τῆς πατρίδος καὶ ἐδημοπρα-
τοῦντο τὰ ἐθνικὰ κτήματα πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀ-
ναγκαιοῦντων εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος πόρων,

πολλοὶ ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ σχετικῶν παρώτρυνον τὸν Ἀνδρέαν Χ. Ἀναργύρου νὰ καταβάλλῃ καὶ αὐτὸς ἐκ περιλειπομένων τῆς χρηματικῆς του περιουσίας, ὅ,τι εὐχερές, ἵνα προσκτήσῃται ἐθνικᾶς γαίας ὡς παραμυθίαν τοῦ γήρατός του, ἐὰν ἐσώζετο ἡ πατρίς. Πλὴν ὁ χρηστός πολίτης ἠρνήθη, ἐπειπὼν «οὐ διὰ τοῦτο κεκλήμεθα» τοῦτο δὲ, διότι ἐφρόνει ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν, πολιτευόμενον τὰ τοῦ ἰδιώτου νὰ μετέλθῃ τοιαῦτα, ἀμεριμνῶν ὅτι ἀκτήμων ἐμελλε νὰ καταστρέψῃ τὸ ζῆν, καὶ μήτε γῆν νὰ ταφῶσιν ἰδιόκτητον ἀφ' ἧν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ τέκνοις, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ἀφίχθέντος εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Κυβερνήτου, οἱ Ἀναργυραῖοι ἐθεώρησαν τετελεσμένον τὸ στάδιόν των, καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον· συνέδραμον ὅμως κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, τὰ βέλτιστα βούλευομένου περὶ τῶν πολυπαθῶν οἰκοκυραίων τῶν τριῶν νήσων· καὶ ὁ μὲν Ἀναγνώστης, μέλος ἀναδειχθεὶς τῆς πρὸς ἐξελεγχξίν των κατὰ θάλασσαν δαπανῶν τῷ 1829 ὀρισθείσης ἐπιτροπῆς, ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν του ἐν Αἰγίνῃ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κλεινοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, συνυπογράψας τὴν ἐπὶ τούτῳ ἔκθεσιν ἣτις ἀποκαλεῖται, ἡ πρώτη ἐκκαθάρισις τῶν ναυτικῶν ἀποζημιώσεων· ὁ δὲ Ἀνδρέας, συμμεθεῖξε περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, τῆς πρὸς ἐκτίμησιν τῶν πλοίων δευτέρας ἐπιτροπῆς, ἐν Πόρῳ ἐργασθείσης, ἣν ὁ αὐτὸς ἀοίδιμος Κυβερνήτης ἐπὶ τούτῳ ὀρίσατο. Τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς ἔκτοτε ἐγκριθέν, ὑπῆρξεν ἡ βάσις, τῆς ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ὁθωνος τῷ 1856 ἀναγνωρισθείσης ὑπὸ τῶν Βουλῶν ἀποζημιώσεως τῶν χρησιμευσάντων εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ πρὸς πολυπαθοῦς

ἐλληνικοῦ ἔθνους πλοίων τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν.

Εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν δὲ, τὴν, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐκτραγεῖσαν κατὰ τοῦ Κυβερνήτου, οἱ Ἀναργυραῖοι οὐδὲν ἔλαβον μέρος, διεκηρύχθησαν μάλιστα ἐξ ἀρχῆς ἐναντίοι, καὶ ἐτράπησαν εἰς κατάρτισιν τῶν περισωθέντων αὐτοῖς ἰδιοκτῆτων πλοίων, δι' ὧν ἐπανελάβον τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον οἱ υἱοὶ των· οὐχ ἦττον ὁμως, προτροπῇ τοῦ Κυβερνήτου ἀνεδέχθησαν τὰ τῆς διοικήσεως τῆς κοινότητός των, ἀμισθὶ καὶ προθύμως.

Ἐγκαθιδρυθείσης δὲ τῆς Βασιλείας, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ παρεσημοφορήθησαν αὐτοκλήτως ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν· ὁ δὲ Ἀνδρέας ἐξελέχθη δήμαρχος Σπετσῶν τῷ 1836, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀνηγέρθη τὸ ἐκεῖ λοιμοκαθαρτήριον. Τιμηθεὶς κατόπιν καὶ μὲ τὸν βαθμὸν πρώτης τάξεως πλοιάρχου, προσεκλήθη διοικητῆς τῆς πρωτευούσης ἐν τῇ μεταβολῇ τοῦ 1843 ὑπὸ τοῦ χρηστοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, καὶ ἐχρησίμευσε διὰ τῆς ὑπολήψεώς του ἐν τῷ σάλῳ τῆς ἐποχῆς τὰ μέγιστα. Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ ὑπουργεῖου Μαυροκορδάτου τῷ 1844, ὡνομάσθη Γερουσιαστῆς, καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τοῖς συνταγματικοῖς φρονήμοις διακρινομένων αἰείποτε συνετάχθη. Ἐζησε δὲ μέχρι ἐσχάτου γήρατος, εὐγνωμονῶν πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Σπέτσαις τῇ 25 Ἰανουαρίου 1867, παρὰ πάντων μὲν θαυμαζόμενος διὰ τὰ ἰδιωτικά καὶ πολιτικά αὐτοῦ ἀξιόλογα προτερήματα, μακαριζόμενος δὲ, διότι δὲν ἐλησμόνησεν, ἐν τῇ ἀνεχείᾳ του, τὴν γεννήσασαν, ἐχθρέψασαν καὶ τιμῆσασαν αὐτὸν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἀλλὰ τῇ ἐφιλοδώρησεν, ἐκ τῶν ναυτικῶν ἀποζημιώσεών του τετρακόσια δίστηλα προσδιο-

μισμένα διὰ τῆς διαθήκης του νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς συντήρησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς. Οἱ δὲ πρεσβύτεροί του ἀδελφοὶ ἐτελεύτησαν πρὸ αὐτοῦ προβελήκοτες τὴν ἡλικίαν ἐπίσης, ἐν τῇ ἰδίᾳ των πατρίδι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκείων· ὁ μὲν Ἀναγνώστης, τὸν Ἰούλιον μῆνα τοῦ ἔτους 1850, ὁ δὲ Παῦλος κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1860.»

Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ βίος τῶν Ἀναγγυραίων κατὰ Ἀνάγγυρον· καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ καθ' ὃ μάλιστα εἶχομεν μὲν ἑτοιμον πρὸς δημοσίευσιν ἴδιον ἡμῶν πόνημα, ἀλλὰ βροφροσύνης χάριν προϋτιμήσαμεν τὸ τοῦ Ἀναγγύρου, ὁ βίος οὗτος ἤθελε γείναι ἐπαγωγικώτερός τε καὶ διδακτικώτερος, ἂν ὁ Συγγραφεὺς τῶν Σπετσιωτικῶν μὴ ἐσιώπα, μετριοφροσύνης ἕνεκα, πολλὰς περιπετείας τοῦ βίου τῶν προγόνων του. Οὕτω π. χ. ἐσιώπησεν ἢ ἀμυδρῶς πῶς ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀναγγυραίων ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ἐν Σπέτσαις κατηχηθεῖσων εἰς τὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Καὶ δὲν μνημονεύει μὲν τοῦ περιστατικοῦ τούτου οὐτ' αὐτὸς ὁ Φιλήμων. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἄρά γε ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦλάχιστον τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγγυραίων ἦτο καθ' ἅπαντα σύμφωνος πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν οἰκογενειῶν τῶν Μέξιδων καὶ Μποτασαίων, πρὸς οὓς τόσον ἀπροκαλύπτως ἢ ἄγνωστος ὑπερτάτη ἀρχὴ διεκοίνωνεν, ὡς εἶδομεν, ἅπαντα τὰ μυστήρια ; (1). Γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὸν Μποτάσην καὶ τὰ ἐξῆς· «Προσπαθήσατε ὅλαις δυνάμεσι νὰ ἐνώσητε τοὺς τιμιωτέρους καὶ ἰκανωτέρους καπεταναίους τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπε-

(1) Ἰδὲ Βίῳ Παράλληλῳ, Τ, Δ. Σελ. 261.

» τσῶν καὶ Ψαρῶν, προκαθοδηγοῦντες τὸν τρόπον, ὅπου
 » νὰ ἔχουν ἑτοιμα τὰ πλοῖά των ν' ἀκολουθήσουν εἰς ὑ-
 » περάσπισιν τῆς πατρίδος, ὅταν ἀκούσουν τὴν φωνὴν
 » μας» (1). Καὶ πρὸς τίνας ἤθελον ἐμπιστευθῇ κάλλιον
 ταῦτα οἱ Μέξιδες καὶ οἱ Μποτασαῖοι, εἰμὴ καὶ πρὸς τοὺς
 ὁμοτανεῖς των Ἀναργυραίους; Ἀλλως ἐκ πηγῆς λίαν
 ἀξιοπίστου ἐμάθομεν, ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ ἀγῶνος οἱ Ἀ-
 ναργυραῖοι, προπέμποντες τὸν ἐξάδελφόν των Νικόλαον
 Ῥάφτην μὲ φορτίον σίτου, παρήγγειλαν αὐτὸν νὰ τοῖς
 προμηθεύσῃ ὅσον ἔνεστι πλειότερα καὶ μεγαλείτερα πυ-
 ροδόλα καὶ πολεμεφόδια, « καὶ ἂν δὲν εὕρῃς ἑτοιμα ἐκ
 » τῶν πρώτων », προσέθηκαν, « νὰ παραγγεῖλῃς ἀφεύκτως
 » νὰ κατασκευασθῶσιν εἰς λογαριασμόν μας. Ὁ τὴν πλη-
 ροφορίαν ταύτην ἐμάθομεν παρ' ἀνδρὸς λίαν ἀξιοπίστου,
 ἀκούσαντος ταῦτα ἐκ στόματος τοῦ Νικολάου Ῥάφτου.

Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς τῶν Σπετσιωτικῶν, ὥσπερ εἰς
 ἅπαντα εἶναι μετρίοφρων, οὕτω ἠθέλησε νὰ ἐπιδειξῇ
 τὴν μετριοφροσύνην του καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ
 βίου τῶν προγόνων του· περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι ἐν αὐτῇ
 παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ λεπτομερῶς καὶ τὰς θυσίας
 τῶν Ἀναργυραίων, ἐχούσας οὕτως·

Α'. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Ποσειδῶν, ἀνήκοντος τῷ Παύλῳ Χατζῆ
 Ἀναργύρου.

Δι' ἐκστρατείας ὡς ὁ πίναξ τῶν Σπε-

τζῶν δρ. 409,126 |

Διὰ χρῆσιν τοῦ πλοίου ὡσαύτως » 447,900 |

Δι' ἐράνους τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα » 9,234 δρ. 235,960

Β'. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Ἡρακλῆς, ἀνήκον-

τος τῷ Ἀναγνώστῃ Χατζῆ Ἀναργύρου.

Δι' ἐκστρατείας, ὡσαύτως δρ. 404,368 |

Διὰ χρῆσιν τοῦ πλοίου » 400,314 |

Δι' ἐράνους » 20,886 δρ. 225,568

Γ'. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ *Περικλῆς*, ἀνήκοντος τῷ Ἀνδρέᾳ Χα-
τζῇ Ἀναργύρου.

Δι' ἐκστρατείας ὠσχύτως.	δρ.	75,520	
Διὰ χρῆσιν τοῦ πλοίου	»	102,688	
Δι' ἐράνου;	»	9,258	

δρ 187,456

Ἐπὶ ἰδίων πλοίων Συνεταιρικά τῶν τριῶν ἀδελφῶν δρ. 618,984

Δ'. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Ἀλέξανδρος Α' ὠσχύτως
μετοχὴ τῶν Γεωργίου Χατζῇ Ἀνδρέου ἐξα-
δέλφων » 14,844

Τῶν τριῶν ἀδελφῶν » 663,828

Ε'. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Ἀρχιδούξ Μιχαήλ, Νικο-
λάου Ἀδριανοῦ, ἰδίως Ἀνδρ. Χατσῇ Ἀναργύρου » 4,274

Τὸ ὅλον Δρ. 668,102

Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τούτου ἀναγκαζόμεθα
νὰ μεταφέρωμεν ἐκ τῆς Ἑλπίδος καὶ τὰ ἐξῆς :

Τὰ κατὰ τὴν θανήν τοῦ πρώην Γερουσιαστοῦ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΧΑΤΣΗ ΑΝΑΓΓΥΡΟΥ,

συμβῆσαι τῇ 26 Ἰανουαρίου 1867 ἐν Σπέτσαις.

Ἀπεβίωσεν ἐν Σπέτσαις τῇ 26 Ἰανουαρίου μηνός, ἡμέραν
πέμπτην, περὶ τὸ μεσονύκτιον, ὁ πρώην Γερουσιαστὴς καὶ εὐ-
πατρίδης τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν Ἀνδρέας Χατζῇ Ἀναργύρου,
μετὰ δεκαπενθήμερον μόλις ἀπὸ τῆς θανῆς τῆς πεφλημένης
αὐτῷ συζύγου, τῆς ἐναρέτου καὶ χρηστῆς Καλομοίρας, πρωτο-
τόκου τέκνου τοῦ Νέστορος τῶν νησιωτῶν Χατσῇ Ἰωάννου Μέ-
ξη. Ἡ στέρσις αὕτη καὶ ὀξυτάτη νόσος, ἐνοκήψασα ἐν μέσῳ
βαθυτάτου γήρατος, ἐπέφερον τὸ τέρμα τοῦ μακροῦ σταδίου,
ὅπερ διήνυσεν ὁ μακαρίτης ὀγδοήκοντα δὲ καὶ ἑξ ἔτη πλήρη
γενόμενος, διέσωσε μέχρις ἐσχάτου πάσας τὰς ψυχικὰς του
δυνάμεις ἐν πληρεστάτῃ ἀκμῇ καὶ ἐνεργείᾳ, διότι μίαν ἡμέραν
ἔτι πρὸ τῆς τελευτῆς συνδιελέγετο ὁ μακαρίτης μετὰ θυμάτων

στῆς ζωηρότητος με τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀποφαινόμενος ὀρθότατα καὶ θεοφιλέστατα περὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐνομίας, περὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα πίστιν ἀφοσιώσεως, καὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων ἐκάστου.

Γόνος εὐκαλεῖς πατὴρ διασήμευ, τοῦ ἐν μακρίᾳ τῇ λήξει Χατζῆ Ἀναργούρου, ἀνδρὸς φήμην μακρὰν κτησαμένου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του διὰ τὰ ἰδιωτικά καὶ πολιτικά του προτερήματα ὁ αἰοίδιμος Ἀνδρέας Χατσοῦ Ἀναργούρου ἐδικαίωσεν, ὡς ὀλίγοι ἄλλοι, τῶν τε γεννητόρων καὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀναδειχθεὶς, μόλις τῇ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ γενόμενος, τὸ ἀγλίστμα τοῦ οἴκου τῶν Ἀναργουράων καὶ τὸ κύχημα τῆς πατρίδος του. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821, ἡ ἐκθρέψασα αὐτὸν νῆσος καὶ ἡ μεγάλη μήτηρ Ἑλλάς εὖρον ἐν τῷ ἀτόμῳ αὐτοῦ τέκνον πολύτιμον, ὄργανον εὐπειθὲς τοῦ νόμου, λάτριν διάσημον τοῦ πολιτικοῦ καθήκοντος καὶ ὑπηρετὴν προθυμότατον εἰς πᾶσαν θυσίαν πρὸς εὐόδωσιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. — Καὶ νεότητα καὶ ὑγείην καὶ πλοῖα καὶ χρηματικὴν κατὰστασιν, ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὧν κῆρυξ, πρὸς οὐδὲν ἐλογίσθη ὁ γεννησιφόρος ἀνὴρ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ πατρίς ἀπαξ ἐκήρυξεν, ὅτι *θέλει καὶ ἐπιθυμεῖ γὰρ ἦναι ἐλευθέρα*. — Διότι, ἀπὸ τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 μέχρι τῆς ἀφίξεως ἐν Ἑλλάδι τοῦ κλεινοῦ Κυβερνήτου, ὁ Ἀνδρέας Χατζῆ Ἀναργούρου ὡς καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ περιζώσθη τὸν θυρεὸν τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσιώσεως καὶ παρέστη εἰς τὰς ἐθνοσυνελεύσεις σχεδὸν ὅλας, ἀντεπροσώπευσε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ εἰς πᾶσαν βουλὴν, ἀνέλαθεν ἐν κρίσιμωτάτοις καιροῖς τοὺς οἴκους τοῦ Κράτους, μέλος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1826 ἐκλεχθεὶς συμμεθεῖξε δὲ καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν ἀγώνων, γενόμενος τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν, ὅπως σωθῇ ἡ κινδυνεύουσα πατρίς· ὅλοι οἱ ἐπίσημοι τοῦ ἀγῶνος ἄνδρες τὸν ἠγάπησαν ὡς ἀδελφόν· ὁ Πετρόμπεης, ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ Λόντοι, οἱ Ζαῖμαί, οἱ Νοταραῖοι, οἱ Δελιγιάνναι, ὁ Κ. Ζωγράφος μετ' ἄλλων ἐκ τῶν ἐξόχων τῆς γῆς τοῦ Πέλοπος. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ Νότης Βύτταρης, ὁ

Χαρχίσκῃνης, οἱ Βέσκοι, οἱ Τσαδέλαι, ὁ Σπυρ. Τρικούπης, οἱ Νάκαι, ὁ Ἰω. Βλάχος, ὁ Ν. Ζαχαρίτζι, ὁ Γ. Ψύλλας καὶ λοιποὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, σύμπασα δὲ ἡ μεγάλη χορεία τῶν ἐπατριδῶν καὶ ἀριστέων τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Ψαρρῶν, εἶχον περὶ πολλοῦ τὸν Ἀνδρέαν Χ. Ἀναργύρου, ὅλοι ὤμουν ἐπὶ τῇ εὐθεντίᾳ τοῦ χαρκτηῆρός του· τὸν ἐφιλοῦν δὲ ἰδίως ὁ Α. Μαυροκορδάτος, ὁ Α. Μεταξῆς, οἱ μεγάθυμοι ἄνδρες.

Διὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοειδεῖς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπηρεσίας ὁ Ἀνδρέας Χ. Ἀναργύρου, μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Βασιλείας παρ' ἡμῖν, ἔλαχε τῶν ὑπερτάτων ἀξιοματίων, τιμηθεὶς κατὰ πρῶτον μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ πλοιάρχου Α' τάξιως καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων ἐθνικῶν παρὰ τῶν περιουσιμῶν εἰτα δὲ διωρίσθη διοικητὴς τῆς Πρωτεύουσας τὸ 1814 καὶ κατ' ἐπὶ ἐκλέχθη Γερουσιαστής, μηδὲν ποτὲ αἰτησάμενος· ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπενεμήθησαν αὐτῷ οἰκοθεν καὶ εὐλαδῶς παρὰ τῶν κατὰ καιροῦ πολιτευθέντων, ἀξίως δὲ τῆς περιφανοῦς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς θέσεως καὶ τῶν κοσμουσῶν τὸν ἄνδρα ἰδιωτικῶν ἀρετῶν.

Ἡ κηδεὶς του ἐγένετο δημοχρῶς τὴν 27 Ἰανουαρίου Μ.Μ. συρρεύσαντος ὅλου τοῦ πλήθους ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπαπαντῆς, ὅπου ἐψάλη ἡ νεκρόσιμος ἀκολουθία παρὰ παντός τοῦ κλήρου ἀγωνισταί, πλοῖαρχοι, βιομήχανοι, πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας πολῖται καὶ πολίτιδες εἰς τὴν πένθιμον κροῦσιν τοῦ κώδωνος συνεκινήθησαν, καὶ μόλις ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἀνδρέας Χατζῆ Ἀναργύρου ὀνήσκει, ὅτι ὁ χρηστὸς πολίτης ἀπέθανεν, ἔσπευσαν εἰς τὴν ἐκπορὴν νὰ περιπτύξωσι τὸ φέρετρον αὐτοῦ καὶ νὰ συνοδεύσωσι τὸν ἐνδοξὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἀναπαύσεώς του· ὅλοι δὲ μέχρις ἐνός οἱ συμπολίται του, οἱ ἐν Ἀρχαίς καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες, ἡσπᾶσαντο εὐλαδῶς τὸν τεθναῶτα, καταβρέζαντες μὲ δάκρυα εὐγνώμονα τὴν σεβασμίαν πολιὴν τοῦ ἐνδόξου ἀγωνιστοῦ.

Δύο λόγοι ἐξεφωνήθησαν ἐπὶ τῇ θαντῇ τοῦ μακαρίτου, ὁ μὲν

ἐν τῷ ναῷ, ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου Σχολάρχου Δ. Καλαμποκίδου· ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ ἀποθανόντος, Ἀναργύρου, ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ἐνταφιασμοῦ.

Λίωνιά σου ἡ μνήμη, χρηστὲ πολίτα, καὶ περὶδοξε ἀγωνιστὰ, Ἀνδρέα Χατζῆ Ἀναργύρου» (1).

Ἐπιζῶντες υἱοὶ τῶν Ἀναργυραίων εἰσὶ τοῦ μὲν Ἀναγνώστου Χατζῆ Ἀναργύρου

α'. ὁ Γεώργιος, ἀποκατασταθεὶς εἰς Ταϊγάνιον ἀπὸ τοῦ 1850, μετερχόμενος ἐκεῖ τὸ ἐμπόριον, καὶ διὰ τῆς τιμιότητος καὶ δραστηριότητός του πολλαπλασιάσας τὴν περιουσίαν του· εἶναι ἐπίτιμος πλωτάρχης τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ ἄνευ ἀποδοχῶν· ἔχει ιδιόκτητα πλοῖα καὶ οἰκίας ἐν τε Σπέτσαις καὶ Πειραιεῖ.

β'. ὁ Νικόλαος, χρηματίσας ἐπὶ τρεῖς βουλευτικὰς περιόδους βουλευτῆς Σπετσῶν, κατοικήσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἀθήναις ἄς τὴν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος πασίγνωστον ιδιόκτητον οἰκίαν του· ἀπῆλθε τῷ 1864 καὶ ἀποκατέστη ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας, ἐνθα ἐναυπήγησε τρία μεγάλα πλοῖα, δι' ὧν, μεταφέρον σιτηρὰ, μετήρχετο μετὰ μεγάλης δραστηριότητος καὶ τιμιότητος τὸ τούτων ἐμπόριον. Θεοῦ δ' εὐδοκοῦντος, εὐδοκίμησεν εἰς ἀπάσας τὰς ἐπιχειρήσεις του, καὶ πρὸ δύο ἐτῶν μετώκησε καὶ ἀποκατέστη ἐν Μασσαλίᾳ.

γ'. καὶ ὁ Ἀνδρέας, ἀποκατασταθεὶς κατὰ τὸ 1850 ἐν Μελίτῃ, μετελθὼν ἐκεῖ εὐδοκίμως ἐπὶ δωδεκαετίαν τὸ ἐμπόριον· ἐχρημάτισε καὶ οὗτος βουλευτῆς Σπετσῶν ἐπὶ μίαν βουλευτικὴν περίοδον· ἀπὸ τινων ἐτῶν μετώκησεν ἐν Ἀθήναις καὶ διαμένει ἐν τῇ ιδιοκτῆτῳ οἰκίᾳ του.

(1) Ἰδὲ Ἐλμίδι, ἀρ. 1894, 21 Φεβρουαρίου 1867.

Τοῦ δὲ Παύλου Χατζῆ Ἀναργύρου ἐπιζῶσιν ἐπίσης τρεῖς υἱοί.

α'. ὁ Ἀντώνιος, συμμεθέξας ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος πασῶν τῶν ἐκστρατειῶν διὰ τοῦ πατρικοῦ πλοίου *Ποσειδῶν*, ἐξυπηρετήσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀκολούθως τὸ Βασιλικὸν Ναυτικόν, ἐπὶ τέλους ἀπεσύρθη εἰς Σπέτσας, φέρων μόνον τὸν ξηρὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιπλοιάρχου καὶ διατρέφων αὐτόθι διὰ τῆς μικρᾶς του συντάξεως πολυμελεστάτην οἰκογένειαν.

β'. ὁ Βασίλειος, ναυτικὸς ἐπίσης ἀνευ βαθμοῦ, κατέφυγεν εἰς τὰς παραδουναβίους ἐμπορικὰς πόλεις. ἔνθα μετέρχεται ἐντίμως τὸν ἐμπορομεσίτην τῶν σιτηρῶν, ἵνα προσπορίζηται τῶν ἀναγκαίων καὶ διατηρῇ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειάν του.

γ'. ὁ Ἀνδρέας, χρηματίσας καὶ οὗτος βουλευτὴς Σπετσῶν, διωρίσθη πρόξενος τῆς Ἑλλάδος εἰς Λιθόρνον κατὰ τὸ 1860, διέμεινεν αὐτόθι ἐπὶ ὀκταετίαν ὅλην καὶ ᾤφησε τὰς ἀγαθωτέρας ἀναμνήσεις εἰς τε τοὺς ὁμογενεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ σχετισθέντας. Ὁ Ὑπουργὸς Π. Δελιγιάννης, ἐκτιμήσας δεόντως τὰ προσόντα ταῦτα τοῦ Ἀναργύρου, προϋβίθασεν εἰς τὸ Προξενεῖον Μασσαλίας, ἔνθα διέπρεψε καὶ ἠγαπήθη οὐχ ἥττον ὁ Ἀνάργυρος. Ἀλλὰ βραδύτερον ἕτερος Ὑπουργὸς μετέθεσεν αὐτὸν εἰς Χίον· ὁ Ἀνάργυρος ὁμῶς δὲν ἐδέχθη τὴν μετάθεσιν ταύτην.

Καὶ τοῦ Ἀνδρέου Χατζῆ Ἀναργύρου ἐπιζῶσιν ὡσαύτως τρεῖς υἱοί.

α'. ὁ Ἀνάργυρος, διαπρέψας ὡς βουλευτὴς Σπετσῶν ἐπὶ τρεῖς βουλευτικὰς περιόδους, πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἅπαξ ἀναδειχθεὶς, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου

τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσεως διορισθεῖς, Νομάρχης Κυκλάδων καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν ἐπὶ τινὰ χρόνον χρηματίσας. Οὗτος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῶν *Σπεισιωτικῶν*.

β'. ὁ Ἰωάννης, ἐμποροπλοίαρχος.

γ'. ὁ Θεόδωρος, ἐπίσης.

Ὁ πρωτότοκος Ἀναγνώστης Χατζῆ Ἀναργύρου εἶχεν υἱὸν πρωτότοκον, Ἀνάργυρον καὶ Ἀναγνώστην καὶ τοῦτον καλούμενον. Οὗτος ὡς πρωτότοκος συνεμέθεξε πασῶν τῶν διὰ τῶν πλοίων τῶν Ἀναργυραίων γενομένων ἐκστρατειῶν· εἰς πολλὰς μάλιστὰ τούτων εἶχε καὶ τὴν ἀρχηγίαν· ἦτο λέγεται λίαν ἐμπειρὸς τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ναυτικῶν γνώσεων· ἐτήρησε τὸ ἀκριβέστερον ἡμερολόγιον τῶν ἐκστρατειῶν, εἰς ᾧ συνεμέθεξεν. Ἀμα ἐγκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, οὗτος ἐπελήφθη τοῦ ἐμπορίου δι' ἰδιοκτῆτων αὐτοῦ πλοίων· ἀλλ' ἐν τούτῳ ἀτυχῶς ἐναυάγησεν· αἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κακουχίαι καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ πλοίου του θλίψις ἐπέσπευσαν, φαίνεται, τὸν θάνατόν του, συμβάντα τῷ 1848 ἐν Φλωρεντίᾳ, ἔνθα εἶχεν ἀπέλθει πρὸς νοσηλείαν. Τοῦ ἀνδρὸς δὲ τούτου ἐπιζῶσι πέντε υἱοί. Ὁ Ἰωάννης Ἀνάργυρος, ἐμπορευόμενος εὐδοκίμως τὰ σιτηρὰ ἐν Ταϊγανίῳ· ὁ Θεόδωρος, ὁ Σταμάτιος, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Νικόλαος· ἅπαντες οἱ μετὰ τὸν Ἰωάννην ἀδελφοὶ συνεργάζονται μετ' αὐτοῦ.

ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ ΤΟΥΜΠΙΑΖΗΣ.

ΟΙ ΤΟΥΜΠΑΖΑΙ Ή ΤΟΥΜΠΑΖΙΔΕΣ (1).

Ἡ μὲν οἰκογένεια τῶν Τουμπάζιδων εἶναι μία ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐν Ὑδρᾷ. Μετώκησε δ' ἐκεῖ τῷ 1668 ἐκ τῆς κωμοπόλεως Βουρλᾶ τῆς Σμύρνης, κατὰ Κριεζῆν⁽²⁾ καὶ ἐκαλεῖτο πρότερον οἰκογένεια *Γιακουμάκιδων*. Ὁ μὲν πατὴρ τῶν ἀδελφῶν *Γιακουμάκη* (Ἰακώβου καὶ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη) ἐκαλεῖτο Νικόλαος καὶ μέχρι τοῦ 1846, ὑπεγράφετο Νικόλαος *Γιακουμάκης*. οἱ δὲ υἱοὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα *Τουμπάζιδες* ἐκ τινος πατρικοῦ πλοίου, ἀνήκοντος εἰς τὸ εἶδος τῶν καλουμένων τότε *Τουμπάζια*. ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν ἐκαλεῖτο Ἀννα, καὶ κατήγετο ἐκ μιᾶς τῶν ἀρχαίων οἰκογενειῶν τῆς, τῶν *Σερόρων* ἢ *Μαραϊτῶν*, μεταναστευσάσης εἰς Ὑδραν τὸ 1644 ἐκ κώμης τινος τῆς Τροιζήνος.

Ὁ Νικόλαος *Γιακουμάκης* ἦτο εἰς τῶν εὐπόρων οἰκοκυραίων τοῦ τόπου, ἦτο ἐπίσης ἀγαθὸς, δραστήριος καὶ

(1) Πολλῶν μὲν ἐκ τῶν Κυρίων ὀνομάτων ἦτε γραφῇ καὶ ἡ κατὰ ἀριθμὸν ἢ καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ πτώσεις κλίσις δὲν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν καθομιλουμένην τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς· ἡμεῖς δὲ γράφοντες τὴν καθομιλουμένην, προὔτιμήσαμεν τοὺς ἰδιωτισμοὺς αὐτῆς μᾶλλον ἢ τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας· διότι κατ' αὐτοὺς ἠθέλαμεν εἶσθε δύσληπτοι, ἂν μετεχειριζώμεθα π.χ. τὸν πληθυντικὸν τοῦ Ζωσιμᾶς Ζωσιμαί, καὶ τὸν πληθυντικὸν τοῦ Μπότασης Μπότασαι καὶ τὸν πληθυντικὸν τοῦ Τουμπάζης Τουμπάζαι.

(2) Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας ὑπὸ Γεωργίου Δ. Κριεζῆ ἐν Πάτραις 1860 σελ. 44.

κοινωνικός· εὐκόλως ἐξωκειοῦτο πρὸς πάντας τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ, καθιστῶν αὐτοὺς φίλους, καὶ μὴ ἀποβλέπων πρὸς τοῦτο εἰς τὸ θρήσκευμα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἐνεκα δὲ τῶν ἀρετῶν του τούτων ἐξελέγθη καὶ εἰς τῶν πληρεξουσίων προεστώτων τῆς νήσου Ὑδρας, μεθ' ὧν διεχειρίζετο τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν ὁ τότε διοικητὴς τῆς νήσου Νικόλαος Κοκοβίλης, ὁ διαδεχθεὶς, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τὸν Γ. Βούλγαριν· ὁ Νικόλαος Γιακουμάκης ἀπεβίωσε μάλιστα ἐν τῷ ἀξιώματι· διάδοχος δ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο ἐξελέχθη οὐχὶ ὁ πρωτότοκος, ἀλλ' ὁ νεώτερος υἱὸς του Ἐμμανουήλ.

Τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγεννήθη ἕκαστος τῶν διακριθέντων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἀδελφῶν Τουμπάζιδων, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν· ἐμαθομεν ὁμῶς, ὅτι ἀμφότεροι, ἀγοντες τὸ τεσσαρακοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἀπεβίωσαν ἐν Ὑδρᾷ· ὁ μὲν πρεσβύτερος Ἰάκωβος, τὴν 14/23 Σεπτεμβρίου 1829· ὁ δὲ νεώτερος Ἐμμανουήλ, τὴν 16/28 Μαΐου 1831· ἄρα ὁ μὲν Ἰάκωβος ἐγεννήθη τῷ 1782· ὁ δὲ Ἐμμανουήλ, τῷ 1784.

Παιδείαν μὲν βάσιμον οἱ ἀδελφοὶ Τουμπάζιδες δὲν ἔσχον διὰ τε τὴν ἑλλειψιν καταλλήλων σχολείων τότε, καὶ διότι ἀμφότεροι εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα, παῖδες ἔτι ὄντες· ἀμφότεροι ὁμῶς ἦσαν λίαν φιλομαθεῖς, φιλόκαλοι καὶ περίεργοι. Συνήθειαν εἶχον ἀμφότεροι νὰ παρατηρῶσι μετὰ προσοχῆς πᾶν τὸ προσπίπτον εἰς τὴν ὄρασιν ἀσύνηθες, νὰ ἐρευνῶσιν αὐτὸ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπὶ φῶς, νὰ τηρῶσιν ἐπ' αὐτοῦ σημειώσεις, νὰ μελετῶσι ταύτας ἐπὶ τῆς ἀνέσεώς των καὶ νὰ ἐξάγωσι συμπεράσματα πρὸς ἐφαρμογὴν· ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ πλεύσωσιν εἰς λιμένα ἢ νὰ ἀποβῶσι τὸ πρῶτον εἰς πόλιν,

χωρίς νὰ σημειώσωσί τι ἐν αὐτοῖς ἑκτακτον καὶ νὰ μελετήσωσιν αὐτὸ σπουδαίως, ἵνα ἐπαυξήσωσι τὰς γνώσεις των. Τούτου ἕνεκα αἱ ἀδελφοὶ Τουμπάζιδες προηγοῦντο εἰς πάσας τὰς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταρρυθμίσεις εἴτε τῶν Ὑδραϊκῶν πλοίων, εἴτε τοῦ εἴδους τοῦ βίου, εἴτε τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Αὐτοὶ πρῶτοι λέγεται ὅτι εἰσήγαγον εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν, τὰ θωράκια εἰς τοὺς ἰστούς τῶν πλοίων (κόφας)· αὐτοὶ πρῶτοι λέγεται ἐπίσης, ὅτι κατεσκεύασαν καὶ ἡμιολίαν (Γολέταν)· πρῶτοι αὐτοὶ, λέγεται ἐπίσης, ὅτι εἰσήγαγον εἰς μὲν τοὺς οἴκους των εὐρωπαϊκοὺς καλλωπισμούς· εἰς δὲ τὴν τράπεζάν των, εὐρωπαϊκὰ ἡδύσματα καὶ φιλοκαλίαν· διεκρίνοντο ἐπίσης καὶ ἐπὶ ἀρίστη ὑποδοχῇ καὶ φιλοξενείᾳ, ὡς ἐγκαρδίως ἐπιδαψίλευον εἰς ἐπισκεπτομένους αὐτοὺς ξένους.

Ἐν λιμένι τινὶ τῆς Εὐρώπης πολλὰ Ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐκωλύοντό ποτε νὰ ἐκπλεύσωσιν ἕνεκα κακοκαιρίας· καὶ οἱ μὲν λοιποὶ πλοίαρχοι συνήθειαν εἶχον νὰ συχνάζωσιν εἰς ὠρισμένον τι καφενεῖον, ἵνα διασκεδάζωσιν· ἀλλὰ μετὰ περιεργείας παρετήρησάν τινες, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν δὲν ὑπῆρχε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζης· ἐρευνήσαντες δὲ, ἀνεκάλυψαν αὐτόν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν περιεργαζόμενον καὶ παρατηροῦντα μετὰ προσοχῆς μοιρεψόντινα ἢ ἡδυσματοποιόν, ἀσχολούμενον εἰς τὸ ἔργον του· ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του πλοιαρχῶν ὁ Τουμπάζης τί πράττει ἐκεῖ, «μανθάνω,» ἀπεκρίθη, «ἐκεῖ-»
 «να, ἅπερ πρέπει νὰ διδαχθῶσιν αἱ γυναῖκές μας.»

Ἐνεκα δὲ τοῦ φύσει παρατηρητικοῦ πνεύματός του εἶχε διδαχθῇ νὰ κατασκευάζῃ ἐκ τῆς ἀμπέλου του καὶ οἶνον, μὴ πολὺ διαφέροντα τῶν καλῶν εὐρωπαϊκῶν. Εἰ-

χε διδαχθῇ ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὴν χρῆσιν ἡλεκτρικῶν μηχανῶν, εἶχε προμηθευθεῖ μάλιστα δύο τοιαύτας καὶ ἐξετέλει δι' αὐτῶν ἐν Ὑδρᾷ διάφορα πειράματα· μέλλων δέ ποτε νὰ ὑποδεχθῇ Τούρκους τινὰς εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ μὴ θέλων νὰ εἰσάξῃ αὐτοὺς εἰς τὴν αἴθουσαν, ὑπεδέχθη εἰς ὑπόγειον δωμάτιον, ἔνθα εἶχε καὶ μίαν ἡλεκτρικὴν μηχανήν. Ἐνταῦθα δὲ δι' αὐτῆς καὶ διὰ τῶν λοιπῶν περιποιητικῶν τρόπων του διεσκέδασε θαυμασίως τοὺς φιλοξενουμένους ὀθωμανούς.

Ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν ἀγάπη ἦτο μεγάλη· ἀλλ' ὁμως τὸ 1807 ἐφάνησαν διχονθοῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῶν πορείαν. Ὁ μὲν Ἰάκωβος Τουμπάζης, λέγει ὁ Κριεζῆς ⁽¹⁾ ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀσπαζομένων τὴν πολιτικὴν τῶν Τούρκων· ὁ δὲ Ἐμμανουήλ, μεταξὺ τῶν Ῥωσσολατρῶν. Τοῦτο καθ' ἡμᾶς ἐμφαίνει μεγίστην φρόνησιν μᾶλλον, ἢ διχόνοιαν μεταξὺ ἀδελφῶν· διότι τότε τὰ πράγματα ἦσαν τόσον σκοτεινὰ, ὥστε καὶ οἱ κριτικώτεροι ἄνδρες δὲν ἠδύναντο νὰ διείδωσι τὸ μέλλον. Οἱ Τουμπάζιδες λοιπὸν, ταχθέντες ὁ μὲν εἰς τὴν μίαν μοῖραν τῶν συμπολιτῶν τῶν· ὁ δὲ, εἰς τὴν ἑτέραν, ἐπραξαν ἔργον φρονήσεως.

Ἀμφοτέροι οἱ ἀδελφοὶ ἠγάπων τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὁ μὲν Ἰάκωβος ἠρέσκετο εἰς τὸ νὰ σχεδιάζῃ μᾶλλον· ὁ δὲ Ἐμμανουήλ, εἰς τὸ νὰ σκιαγραφεῖ τὰ πλοῖα. Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης αὐτῶν περιεργείας εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν εἴτε τὴν τελειοποίησιν τοῦ πλοίου, εἴτε τὴν ὀχύρωσιν λιμένων εἶχον θησαυρίσει καὶ πρακτικὰς τινὰς πρὸς τοῦτο γνώσεις, ἃς ἐχρησιμοποίησαν θαυμασίως

(1) Ἴδὲ Ἱστορ. τῆς νήσου Ὑδρᾶς ὑπὸ Κριεζῆ. Σ. 176.

μετὰ ταῦτα· διότι οὗτοι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφόρευον ἐπὶ τε τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου εἰς ὃ,τι τεχνητόν, εἴτε τὴν ὀχυροποίησιν τῶν λιμένων τῆς Ὑδρας, εἴτε τὴν κατασκευὴν πυρπολικῶν, ἢ κανονιοφόρων ἀποβλέπον· μετὰ δὲ ταῦτα αὐτοὶ ἐφόρευον καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἔργων τοῦ ἐν Πόρῳ Ναυστάθμου.

Τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐκπαιδεύσεώς τω· ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ προσεπάθουν ν' ἀντισταθμίσωσι, παιδαγωγοῦντες καλῶς τὰ τέκνα των, οὐδέποτε ὀμιλοῦντες αὐτοῖς τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀποστείλλαντες αὐτὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διαρκούσης αὐτῆς εἰς Λιβόρνον, Ἀγγλίαν καὶ Ἑλβετίαν, ἵνα σπουδάσωσιν· ἔλαβον δὲ μέρος μετ' ἄλλων συμπολιτῶν των εἰς τὸ νὰ προσκαλέσωσιν εἰς Ὑδραν διδασκάλους καὶ νὰ συστήσωσιν ἐν αὐτῇ σχολεῖον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δημ. Κούλλα.

Ἀμφότεροι μὲν οἱ ἀδελφοί, ἐμποροπλοίαρχοι ἔτι ὄντες, ἐδείκνυον κλίσιν πρὸς τὴν γεωπονίαν, μεταφέροντες πάντοτε σπάνια εἰς τὴν Ἑλλάδα φυτὰ· ὁ δὲ Ἰάκωβος Τουμπάζης ἦτο ὁ πρῶτος, ὅστις κατεσκεύασε κατὰ τοὺς τότε καιροὺς θερμόκηπον (serre) διὰ τὴν προφύλαξιν φυτῶν ἐκ τοῦ ψύχους· ὅτε δὲ μετὰ τὸν ἀγῶνα ἔμειναν ἄνευ πλοίων καὶ κεφαλαίων πρὸς ἐπασχόλησιν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ εἶδον, ὅτι ἐξησφαλίσθη ἡ ἐλευθερία εἰς ἐν μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν γεωπονίαν, καὶ ἠγόρασαν μὲ τὰ μικρὰ λείψανα τῆς κατασάσεώς των γαίας εἰς Τροιζήνα καὶ Εὐβοίαν.

Ὁ μὲν Ἰάκωβος Τουμπάζης ὑπερτέρει τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐμμανουὴλ κατὰ τὴν ἀγαθότητα, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος· ὁ δὲ Ἐμμα-

νουήλ ὑπερτέρει τοῦ Ἰακώβου κατὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸ ἐπιχειρηματικόν.

Ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, οἱ ἀδελφοὶ Τουμπάζιδες εἶχον τέσσαρα πλοῖα, ἤτοι τὸν Θεμισοκλέα, τὸν καὶ *Náber* καλούμενον, 16 πυροβόλων, ἐκλαμβάνομενον παρὰ τῶν ξένων ὡς εὐρωπαϊκὸν δρόμωνα (χορβέτταν)· δύο Πάρωνας (μπρίκια), τὸν Λεωνίδα καὶ τὸν Κίμωνα· (ἐκαστον τούτων εἶχε δώδεκα κανόνια τῶν 12—16 λιτρῶν)· καὶ τὴν περιβόητον διὰ τὴν ταχύτητα καὶ καλλονὴν της Ἑμιολίαν (γολέτταν) Τερψιχόρην, τὴν ὀνομασθεῖσαν παρὰ τῶν Τούρκων Σαϊτὰν Γκεμισί. Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶχεν ἑπτὰ μόνον κανόνια· ἀλλὰ τὸ ἐν τῇ πρῶρᾳ ἦτο τῶν ἐξήκοντα ὀκτὼ λιτρῶν. Εἰς μὲν τὰ τρία πρῶτα πλοῖα εἶχον καὶ συμμετόχους κατὰ τὸ ἥμισυ, τοὺς Γεώργιον Δοκὸν, Γεώργιον Γκιώνην, Βασίλειον Μπουντούρην καὶ Δημ. Κριεζήν· ἡ δὲ Τερψιχόρη ἀνήκεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς αὐτούς. Τὰ πλοῖα ταῦτα διετηροῦντο ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος δι' ἐξόδων τῶν ἰδιοκτητῶν, ἐκυβερνῶντο δὲ αὐτὰ παρὰ τῶν ἰδίων Τουμπάζιδων καὶ παρὰ τῶν γενναίων ἀδελφῶν Ῥαφαήλ, Δημητρίου καὶ Μιχαήλ Κιοσσέ καὶ Γκίκα Ἰωάννου.

Ὁ Ἰακώβος Τουμπάζης ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἀπὸ τοῦ 1818 ἔτους· τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς τινος τῆς ὑπερτάτης ἀγνώστου ἀρχῆς πρὸς αὐτόν, γεγραμμένης τὴν 5 νοεμβρίου 1818 καὶ δημοσιευθείσης ὑπὸ Φιλήμονος (1). Ἐχρημάτισε δὲ τῷ 1824—1822 ναύαρχος τῶν Ὑδραϊκῶν πλοίων, ἐκλεχθεὶς ὡς τοιοῦτος παρὰ τῶν πλοιάρχων καὶ τῶν προεστώτων τῆς νήσου

(3) Ἰδὲ Δοκίμ. Ἱστορ. Ἑλλ. Ἐπαν. ὑπὸ Φιλήμον. Τ. Α, σελ. 364.

Ἵδρας. Ἐπὶ τῆς ναυαρχίας του καὶ κατὰ σύστασίν του ἐτέθησαν κατὰ πρῶτον εἰς χρῆσιν τὰ πυρπολικά πλοῖα· ἐπ' αὐτῆς καὶ ὁ πυρπολητὴς Δημ. Παπανικολῆς ἔκαυσεν ἐν Ἐρισσῷ ἐν τουρκικὸν δίκροτον· τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς ναυτικούς μας, καὶ ἔκτοτε τὰ πυρπολικά μας ἐχρησίμευσαν ὡς τὸ ἰσχυρότερον καὶ φοβερώτερον ὄπλον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Πλοῖα μὲν εἶχον οἱ Τουμπάζιδες πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὰ τέσσαρα ἡδὴ περιγραφέντα.

Θυσίας δὲ προσήνεγκον τὰς ἑξῆς·

Εἰς ἐπισκευὰς καὶ ἐκστρατείας τῶν πλοίων

τούτων δίστηλ. 27,204

Εἰς χρηματικὰς συνεισφοράς » 5,345

Εἰς χρῆσιν ἡ φθορὰν τῶν πλοίων ἐν και-

ρῷ τοῦ ἀγῶνος » 25,739

Τὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Τουμπάζη ὡς ναυάρχου ἔγγραφα, καὶ ὁ ὅρκος αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐπίσημος διορισμός του εἰσὶ τὰ ἀρχαιότερα ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐπίσημα τῆς νήσου Ἵδρας ἔγγραφα· ἔχουσι δὲ ταῦτα ὡς ἑξῆς·

« Ἐν ὀνόματι Θεοῦ Πατριάρχου.

« Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, βεβαρυμένον πλέον νὰ ἀναστενάξῃ ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τέσσαρες περίπου αἰῶνας καταθλίβεται ἐπονειδιστικῶς, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ ὄπλα, διὰ νὰ κατασυντρίψῃ τὰς βαρβαρὰς ἀλύτους, τὰς ὑπὸ τῶν εὐχάρεων Μωαμεθανῶν περιτεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἀντηχεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ καρδία ἀναφλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τούτου ἀγῶνα.

« Οἱ κἀνταῖχοι τῆς νήσου Ἵδρας δὲν θέλουσι μείνει ὀλιγώτε-

ρον πρόθυμοι εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα· ἀλλὰ καταφρονοῦντες πάντα κίνδυνον, διὰ νὰ καταστρέψωσι τοὺς τυράννους των, θέλουν μεταχειρισθῇ τοῦτο τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς τοπικῆς αὐτῶν θέσεως δίδει εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

« Ἡμεῖς οἱ προὔχοντες, οἱ συγκροτοῦντες τὴν διοίκησιν τῆς νήσου ταύτης, ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν Καπετὰν Γιακουμάκη Νικολάου Τουμπάζη τοῦ πλοίου ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει κανόνια δεκαεξί, καὶ ἄλλα πολεμικὰ ξύλα ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ πλοίου τούτου, ὅπου ἤθελε κρίνῃ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης πᾶν, ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον, ἕως οὗ ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ στερέωσιν.

« Παρακαλοῦμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν θαλασσίων καὶ ἡπειρωτικῶν δυνάμεων πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐξουσιῶν, ὅχι μόνον νὰ μὴν ἐπιφέρωσι κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρωσι πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισιν, συγχωρημένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν. Τοῦτο ἐλπίζομεν ἐκ μέρους τῆς γενναιοῦτος τῶν πολιτευμένων ἐθνῶν· καὶ ἤθελεν εἶσθαι ὕβρις πρὸς αὐτοὺς, εἰν ἀμφιβάλαμεν καὶν μίαν στιγμὴν περὶ τῆς προθύμου αὐτῶν εὐνοίας εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνά μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος.

« Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετὰς καὶ ἐφώτισαν τὸν κόσμον, μάχονται ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐναντίον εἰς τοὺς τυράννους των, βαρβάρους ἀπογόνους τοῦ βαρβάρου Ὄσμανου, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ ἐχθροὺς τῆς ἱερᾶς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τίς θέλει εἶσθαι ποτε τοσοῦτον ἀπάνθρωπος, ὥστε γὰ γίνῃ ὀχληρὸς εἰς τὴν

φοδερὰν ταύτην περίστασιν μας, ἢ νὰ μὴν εὐχεται ὑπὲρ ἡμῶν.
 «Ἐξεδόθη εἰς τὴν Καγκελαρίαν τῆς νήσου Ὑδρας τῇ 16
 Ἀπριλίου 1821.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ» (1).

«Ἡ ἀπόφασις αὕτη,» λέγει ὁ Πουκεβίλλ, «ἀπεστάλη ἀμέ-
 »σως εἰς τὰς κοινότητας Σπετσῶν, Ψαρῶν καὶ λοιπῶν ναυτι-
 »κῶν νήσων, ἃς οἱ Ὑδραῖοι προσεκάλουν εἰς σύμπραξιν. Ἦτο
 »δὲ ἀξία τῆς ὑποθέσεως, ἣν ἐνηγκλίσθησαν· καὶ τὸ ἀρχαῖον
 »σκάνδαλον, τὸ διεγείραν τὴν ζηλοτυπίαν τῆς ἀρχηγίας μεταξὺ
 »τοῦ Ἀθηναίου Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιά-
 »δου, εὐτυχῶς οὔτε εἰς τὴν διάνοιαν ἐπῆλθε τινὸς τῶν νεωτέ-
 »ρων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἅπαντες οἱ ναυτικοὶ ὁμοψήρως ἀνεγνώρι-
 »σαν τὸν Ἰάκωβον Τουμπάζην ὡς γενικὸν ναύαρχον» (2).

Ὁ δὲ ὄρκος καὶ ἡ βραδύτερον γενομένη ἐπικύρωσις
 τοῦ διορισμοῦ καὶ αἱ ὁδηγίαι ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

«Ὁρκίζομαι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ὑπερασπιζόμενον τὸν
 δίκαιον, τὸν ἐκδικούμενον τὸν κακὸν καὶ παραβάτην τῶν ἡθι-
 κῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρετῶν· ὀρκίζομαι εἰς τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν
 Εὐαγγέλιον· ὀρκίζομαι εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν μέλλου-
 σκν τοῦ Γένους· ἀνέγερσιν, παρόντων τῶν ἀξιοτίμων Καπετα-
 ναίων τῆς Ὑδρας νὰ φυλάξω ὅσα ἀκολουθοῦν·

«α'. Νὰ ἀναδεχθῶ τὴν προσωρινὴν ἀξίαν τοῦ Ναυάρχου τοῦ
 ναυτικοῦ Ὑδρας, ἕως οὗ νὰ τελειώσῃ ἡ ἐκστρατεία μας, εἰς τὴν
 ὁποίαν ἡ Πατρίς μᾶς ἔστειλε κατὰ τὴν κοινὴν ψῆφον τῶν συμ-
 πατριωτῶν μου Καπεταναίων, τὴν ὁποίαν ἀναδέχομαι προθύ-
 μως καὶ μετὰ τὴν ἀναγκαίαν φιλογένειαν.

«β'. Νὰ ἀκούω τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς τῆς Ὑδρας, ὅπου
 ἤθελε τύχει νὰ μᾶς πέμψῃ.

(1) Ἰδε Δοκ. Ἱστορ. Φιλήμονος. Τομ. Γ'. Σελ. 112—113.

(2) Ἰδε Histoire de la régénération de la Grèce par G. C. H. L. Pouquéville. Tom. ij. Pag. 165.

«γ'. Νά κινήσω τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰδρας κατὰ τοῦ βαρβάρου τυράννου τῆς Πατρίδος καὶ τῷ ὀπαδῶν του, χωρὶς νὰ βλάψω ἄλλον, ὅπου κριθῇ εὐλογον ἀπὸ τὸ κοινὸν συμβούλιον.

«δ'. Εἰς ἀναποκτήτους τόπους, ἢ ἐχθρικὸν πλοῖον νὰ σέβωμαι τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀθῶων ὁμογενῶν μας, τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὑπηκόων, καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ὅταν παρὰδίδωσι τὰ ὅπλα χωρὶς πόλεμον.

«ε'. Ἐπειδὴ τὸ ναυτικὸν μας εἶναι ἐνωμένον μετὰ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων δύο Νησιῶν, νὰ συνεργῶ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν, κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἣτις θέλει γίνεταί εἰς τὰ πολεμικά μας συμβούλια κατὰ καιροῦς.

«ς'. Νὰ φέρω ἢ νὰ στείλω εἰς Ἰδραν τὸ μέρος τῶν λαφύρων, ὅπου ὁ παρὼν στόλος ἤθελε κάμῃ, διὰ νὰ μοιράσῃ ἡ Πατρίς κατὰ τοὺς διωρισθέντας νόμους.

«ζ'. Ἄν δὲ παρὰθῶ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα ὅρκον μου, κηρύττομαι ἀνάξιος τοῦ ἐμπιστευθέντος μοι ὑπουργήματος, καὶ ὑποχρεῶς νὰ δώσω λόγον εἰς τὸν Θεὸν, εἰς τὴν Πατρίδα μου καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Γένους.

«Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Στόλῳ, τῇ 28 Ἀπριλίου 1821.

«Ὁ Ναύαρχος ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ Ν. ΤΟΥΜΠΑΖΗ.

«Οἱ Καπεταναῖοι

«Λάζαρος Λαλεχός. Δημήτριος Ἀρτῶρη Βώκιν.

«Ἀναστάσιος Τζαμαδός. Λάζαρος Παπᾶ Μανώλη.

«Ἐλευθέριος Γιάννη Γηζόρη. Γιάννης Δ. Βουλγάρη.

«Γιάννης Δοιτᾶς. Γιάννης Γκέλης.»

«Ὅποιος πολεμεῖ διὰ τὴν πίστιν καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Γένους, αὐτὸς θέλει λάβῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰῶνιον δόξαν καὶ ἀμάραντον στέφανον. Εἶναι δίκαιον καὶ ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον νὰ τιμᾶται διὰ τοῦτο ἀποφασίζομεν καὶ ἐπισφραγίζομεν μετὰ τὴν βοῦλλαν τοῦ Κοιντοῦ τοῦ ἀκολουθούσης νόμους:

«α'. Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅποιος συμπατριώτης (ὅ μὴ γένοιτο) θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον ὁποῦ κάμνομεν ἐναντίον εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς, ἡ φαμηλία του ἔχει νὰ τρέφῃται ἀπὸ τὴν κάσσαν τῆς Πατρίδος μας ἐν ὅσῳ ἡ χηρεμένη γυναῖκά του μένει ἀνύπανδρος, καὶ τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ μνημονεύηται παρ' ῥησίᾳ εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας. Ἄν πληγωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ἔχει νὰ ιατρευῇται μὲ ἐξοδα τῆς κάσσας τῆς Πατρίδος· καὶ ἂν (ὅ μὴ γένοιτο) σακατευθῇ, καὶ δὲν ἦναι πλέον εἰς κατὰστασιν νὰ δουλεύῃ, ἡ φαμηλία του ἔχει ὁμοίως νὰ τρέφῃται ἀπὸ τὴν κοινὴν κάσσαν. Ἡ Πατρίς θέλει δώσῃ εἰς τὰ ἀρσενικά του παιδία ἐν γράμμα ἀποδεικτικὸν τῆς πατρικῆς ἀνδραγαθίας του.

«β'. Ἄν ἐκεῖνος ὅπου ἤθελε θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον ἦναι ἀνύπανδρος, καὶ ἔχῃ μητέρα ἢ πατέρα, οἱ γονεῖς του ἔχουν νὰ τρέφονται μὲ ἐξοδα τῆς κοινῆς κάσσας.

«γ'. Κάθε χρόνον θέλει γένηται τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς μεγάλῃς τεταρχικῆς μνημόσυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μοναστηρίου μὲ τὸν ἀρχιερέα καὶ ὅλους τοὺς ἱερεῖς διὰ τοὺς ἀποθονόντας εἰς τὸν πόλεμον.

«δ'. Ὅποιος πιεσθῇ ἢ φανερωθῇ προδότης καὶ ἐπίβουλος τῆς Πατρίδος νὰ ἀναθεματίζηται ἐκκλησιασικῶς καὶ νὰ κατατρέχητε ὡς ἀσεβῆς καὶ ἐχθρὸς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας.

«ε'. Κάθε Καπετάνος νὰ γράφῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ὁ ὅποιος ἤθελε κάμῃ κανένα ἡρωϊκὸν ἔργον ἢ εἰς τὴν ζηράν, ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ Πατρίς νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν ναύτην ἀποδεικτικὸν τοῦ ἡρωϊσμοῦ του, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν Καπετάνον καὶ βουλλωμένον μὲ τὴν βουλλαν τοῦ Κοινοῦ, διὰ νὰ παρῶρησιασθῇ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ὀρθόδοξον βασιλέα μας, νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ δόξαν.

«ς'. Οἱ ἀνωτέρω νόμοι νὰ περάσουν εἰς τὸν Κώδικα τῆς Πατρίδος. «Ἰδρυ, τῇ 16 Μαΐου 1821.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας.

«Ἐδὼ βάλλει καὶ τὴν βουλλαν τῆς Πόλεως »

Καπετὰν Γιακουμάκη Νικολάου Τουμπάζη.

Ἡ κοινὴ Βουλὴ τῆς Πατρίδος, θέλουσα νὰ διαφυλαχθῇ ἡ καλὴ σύστασις καὶ εὐταξία εἰς τὸν στόλον τῆς εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἀποκατέστησεν ἐς τὸν Ἀρχηγὸν εἰς τὰ καθήκοντά της. Ἐσεῖς οἱ Καπεταναῖοι εἰσθε εἰς χρέος νὰ ὑπακούσητε εἰς τὰς διαταγὰς καὶ παραγγελίας τοῦ εἰρημένου Καπ. Γιακουμάκη μὲ πᾶσαν προθυμίαν, διὰ νὰ ἀπολαύσητε ἐν καιρῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς συντροφίᾳ σας παρὰ τοῦ ὀρθοδόξου Βασιλέως μας καὶ τῆς ἀγαπητῆς Πατρίδος τὸν στέφανον τῆς δόξης καὶ τιμῆς.

«Ἡ Πατρίς παραγγέλλει ἐς τὸν ἀρχηγὸν νὰ διαφυλάττει τὴν ὁμοφροσύνην καὶ ἀγάπην μεταξὺ τῶν λοιπῶν Ἀρχηγῶν καὶ Καπεταναίων, νὰ συμβουλευῆσαι μὲ ὅλους εἰς κάθε σου κίνημα, νὰ ἀγαπᾶτε τοὺς συντρόφους σας, νὰ ᾔσθε πρόθυμοι νὰ κτυπήσῃτε τὸν ἐχθρὸν, ἂν δοκιμάσῃ νὰ εὕγῃ ἀπὸ τὰ κάστρα. Ὅστις δὲ ἀπὸ ἐσᾶς πράξει τὸ ἐναντιὸν τῆς παραγγελίας ταύτης, ἡμεῖς δὲν θέλομεν κρίνῃ τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ θέλει κρίνῃ αὐτὸν τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ ὀρθοδόξου Βασιλέως μας, καὶ θέλει δώσῃ ἐκεῖ λογαριασμὸν εἰς ὅσα κακῶς ἐφέρθη. Ὁμοίως καὶ σεῖς, γενναῖοι σύντροφοι, νὰ πολεμήσητε μὲ ἀνδρίαν τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεώς μας, διὰ νὰ λήθῃτε παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως μας τὸν στέφανον τῆς τιμῆς καὶ δόξης. Ἄν δὲ καί τις ἀπὸ ἐσᾶς ἐναντιωθῇ εἰς ὅσα παραγγέλλει ἡ Πατρίς, ἔχει νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ Βασιλέως μας.

«Ἰδρα, τῇ 26 Μαΐου 1824.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ἰθράς» (1).

Οἷαν δὲ τροπὴν, οἷαν ἐνίσχυσιν ἐδίδον εἰς τὸν ἑλλη-
νικὸν ἀγῶνα καὶ ἅπασαι μὲν αἱ πράξεις αὐταί, ἀλλ' ἰ-
δίως ἡ ἐκλογή καὶ ὁ διορισμὸς τοιοῦτου προσώπου εἰς
τοιαύτην σπουδαιοτάτην ὑπηρεσίαν, δὲν ἔχομεν ἀνάγ-

(1) *Idè Précis des operations de la Flotte Grecque*. Paris 1822.
Pag. 42—45.

κην νὰ τὸ περιγράψωμεν διὰ πολλῶν, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀναμνήσωμεν, ὅτι ἀπάντων τῶν συμμεθεξάντων τοῦ ἀγῶνος τότε σύμπασα ἡ προσοχὴ ἦτο προσηλωμένη ἐπὶ τῆς Ἰδρας· ἐφ' ὅσον μὲν αὕτη ἐσκέπτετο, τὰ πάντα ἦσαν ἀμφίβολα καὶ ἐβάδιζον μετὰ τινος ἐνδοιασμοῦ· ἅμα δ' αὕτη ἐπελήφθη τοῦ ἔργου, τὰ πάντα ἀνεπτερώθησαν, οἱ πάντες τότε ἐξ Ἰδρας ἐζήτουν οὐ μόνον πλοῖα καὶ παντὸς εἶδους πολεμεφόρια, ὧν παρά τισιν ἦτο παντελὴς σχεδὸν ἑλλειψις, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴν συνδρομὴν καὶ συμβουλὰς· ἐνιοὶ δὲ βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ξηροῦ βράχου τῆς Ἰδρας ἐζήτουν καὶ τροφάς.

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν ἀρμαθὸν ἐγγράφων, ἀπευθυνθέντων τότε «Πρὸς τοὺς πανευγενεστάτους ἄρχοντας διοικητάς, » Κυρίους Καπεταναίους καὶ παντὸς τοῦ πλήθους καὶ τοῦ » λαοῦ τῶν δύο νήσων Ἰδρας καὶ Σπετσῶν. » Δι' ἀπάντων μὲν τούτων αἰείποτε ἐζητεῖτό τι ἐκ τῶν νήσων. Διὰ πολλῶν δ' ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων οἱ ἔχοντες ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τῶν νησιωτῶν ὑπέσχοντο αὐτοῖς τὰ πάντα. Χάριν περιεργείας μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς μόνον ἀπόσπασμα ἐπισήμου ὑποσχέσεως·

« Δὲν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἔχετε καὶ ὑποφέρετε ἔξοδα μεγάλα· ὅλα τὰ ἡξεύρομεν καὶ τὰ ἀπαριθμοῦμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἡ πατρίς δὲν τὰ παραβλέπει. Ἡ ἀποζημιώσίς σας εἶναι δικαία μέχρι λεπτοῦ, καὶ ἂν ὅλη γενικῶς ἡ Ἑλλὰς δὲν σᾶς τὴν ὑπόσχεται, μόνη ἡ Πελοπόννησος ἡ πατρίς μας σᾶς τὴν ὑπόσχεται· ὁ λαὸς τῆς πατρίδος μας σᾶς προσφέρει τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀποζημιώσεώς σας εἰς Κᾶστρα ὅποια θέλετε, ἢ τόπον καὶ μέρος ὅποιον θέλετε· εἰς τρόπον ὅπου νὰ μὴν μείνετε ζημιωμένοι, ἀλλὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν ὅλας σας τὰ δικαιώματ'· καὶ ἐκ τούτου ἡμεῖς σᾶς εἵμεθα ἐγγυηταί, καὶ εἰς ἀσφάλειαν φυλάξατε τὴν

παροῦσαν ἐνυπόγραφόν μας· τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ἡ Γερουσία τῆς πατρίδος μας, καθὼς ἐλπίζουεν νὰ ᾔσθη πληροφρημένοι καὶ ἐμπνεῖτε νὰ λάβετε καὶ αὐτῆς τὴν σφραγίδα καὶ ὑπογραφὰς ἐπικυρωτικὴν ταύτης τῆς ὑποσχέσεως. Ἐν τοσοῦτον ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀξιοθῶμεν ἀδελφικῆς καὶ εἰλικρινοῦς ἀποκρίσεώς σας, δι' ἧς νὰ εἰδοποιηθῶμεν τὴν αἴσιον ὑγείαν σας, τὴν ταχθεῖαν ἐκπλευσιν τῶν πλοίων καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐνοίαν σας.

« Ἀσπάζομεθά σας ἀδελφικῶς καὶ μένομεν.

« Τῇ 14 Αὐγούστου 1821, ἀπὸ τὸ Σοῦλι τῆς Κορίνθου.

« Οἱ ἀδελφοὶ καὶ πατριῶται

« Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Παραγιώτης Γιατράκος, Στρατηγὸς Βασίλειος Πετημεζᾶς. Οχλ. Δημητριάκης Πλαπούτας. Οχλ. Δημήτριος Ἀναστασόπουλος.

« Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ ὁ πρῶτος Γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ.

« (Τ. Σ.)

Ι. Σκαυδαλίδης» (1).

Τὸν χαρακτῆρα τοῦ Τουμπάζη ὁ μὲν Φιλήμων περιγράφει ὡς ἑξῆς·

« Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων ἰδίαν εἶχε σημαίαν καὶ ἴδιον ἀρχηγόν τοῦ μέρους τῶν πλοίων αὐτῆς, ἐκλεγόμενον παρὰ τῶν πλοιάρχων. Τοιοῦτον ἐξελέξαντο καὶ οἱ τῆς Ὑδρας τὸν Ἰάκωβον Νικολάου Τουμπάζην· Ἦν δὲ ὁ Τουμπάζης μέλος οἰκογενίας ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ὑδρας, ὀλίγα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζων γράμματα. Πρότερον μετήρχετο τὸν ἐμποροπλοίαρχον ἐπὶ ὠραίου πλοίου οἰκογενειακοῦ, ὅπερ ὁ ἴδιος ἐσχεδίασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, διότι ἐκτὸς τοῦ πρακτικοῦ μέρους εἶχε καὶ θεωρίαν τινὰ τῶν ναυτικῶν.

(1) Ἰδὲ τὰ Ὑδραϊκὰ σελ. 64—65.

Διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας, συνώδεύετο καὶ μεθ' ἑτέρων τριῶν ἀρχηγῶν, τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ, Ἰωάννου Βούλγαρη καὶ Λαζάρου Λαλεχοῦ. Χαρακτῆρος τιμίου καὶ σοβαροῦ, σκεπτικός, ὁμολογουμένη προσωπικὴ ἰκανότης καὶ φίλος εἰλικρινής, ὁ Τουμπάζης ἠγάπα ἐξ ὅλης καρδίας τὴν πατρίδα καὶ τὴν τάξιν» (1).

Ὁ δὲ Φίνλαυ λέγει περὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου ἀντικειμένου τὰ ἑξῆς·

«Αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά καὶ ἡ Ὑδρα δὲν ἐβράδυναν νὰ συμμεθέξωσι τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος· ἐσχημάτισαν στόλον καὶ ἔθηκάν αὐτὸν ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας, τοῦ Ἰακώβου Τουμπάζη, ὅστις δὲν ἐστερεῖτο ναυτικῶν τινῶν γνώσεων. Ἀλλως ἦτο ἀξιάγαστος καὶ νουνεχὴς μὲν, ἀλλ' ἀναποφάσιτος· τούτου ἕνεκα συνήθως ἐνέδιδεν εἰς τὰς κρίσεις ἄλλων, ἥτιον μὲν γνωστικῶν, ἀλλὰ καὶ θαρραλεωτέρων. Δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἐν πολέμῳ μέτρον τι, ἥτιον φρόνιμον, ἐκτελούμενον μετὰ ταχύτητος καὶ καρτερίας, εἶναι συντελεστικώτερον ἑτέρου φρονίμου μὲν, ἀλλὰ νωθρῶς καὶ ἀναποφασίστως ἐκτελουμένου. Ἦτο εἰς τῶν ὀλίγων διακρινομένων ἐν Ὑδρᾷ, οἵτινες ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος μετεχειρίζοντο τοὺς ξένους μετ' ἀγαθότητος. Ἀγγλος δέ τις φιλέλληνας, ὑψηλῆς ἀνατροφῆς, μὴ συνειθίζων νὰ θωπεύῃ, ἔλεγεν ἐμφαντικῶς περὶ Τουμπάζη, ὅτι ἦτο ἐνάρετος καὶ τίμιος» (2).

(1) Ἰστ. ἱστορ. δοκ. Φιλήμονος τομ. γ', σ. 314.

(2) Ἰστ. History of the Greek revolution by Finlay vol. j, pag. 312.

Ὁ δὲ Γόρδων λέγει περὶ Τουμπάζη τὰ ἑξῆς:

«Ἦτο εἷς τῶν λίαν ἀξιοσεβάσων ἀνδρῶν, κάτοχος γνῶσεων καὶ ἐγνωσμένης τιμιότητος, εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ συμβιβαστικός» (1).

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου, ἵνα τε ἐνισχύσῃ καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἵνα καταλάβῃ ἐξ ἀπροόπτου μοῖραν τινὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, παραπλεύουσιν περὶ τὰ Σύβοτα πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀλλ' ὁ Βάμβας μετέπεισε τοὺς Ὑδραῖους καὶ ἀπεφασίσθη ἀμέσως νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον, ἵνα ἐπαναστατήσῃ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ἐκπλευσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἀμα ἐκλεχθεὶς λοιπὸν ὁ Τουμπάζης, ἐξέπλευσε πρὸς τὰς θαλάσσας ταύτας, συνηνώθη μετὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐκ τῶν νήσων Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ναυάρχων αὐτῶν ἐξέδωκαν ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις πρὸς τοὺς προεστώτας τῶν ἑλληνικῶν νήσων τῶν παραλίων καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοίκους αὐτῶν καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Κλήρον.

Τῇ μὲν 29 Ἀπριλίου ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τοῦ Πασᾶ τὴν Βρύσιν, λιμένα τῆς Χίου, πρὸς τὸ βόρειον μέρος αὐτῆς.

Τὰ δὲ τῆς πρώτης ταύτης διὰ θαλάσσης ἐκστρατείας, τῆς ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τουμπάζην, περιγράφει μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας ὁ σύγχρονος Φιλήμων, ὥστε προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ταῦτα ἀπ' αὐτοῦ.

(1) 'Ibid History of the greek revolution by Gordon vol. 1 pag. 467.

«Αὐθημερὸν,» λέγει ὁ Φιλήμων. «οἱ πλοῖαρχοὶ Πινότσης καὶ Σχχτοῦρης, πρόπλοιοι ὄντες, συνέλαβον, κατὰ τοὺς Ἀγνούσας ὠσπύτως τουρκικὸν τινα πάρωνα, φέροντα μεθ' ὄλων τῶν γυναικῶν καὶ παίδων αὐτοῦ τὸν Μισίρ-μολλασῆ, ἄλλας τινὰς γυναικὰς Τουρκίσσας καὶ ἓνα ἀριθμὸν ἀκολούθων τούτου ἐμίρων, ἢ προσκυνητῶν τοῦ τάφου τοῦ Μωχάμεθ (κιχμπέ). Τὰ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντα πολύτιμα πράγματα, οἷον ἀδάμαντες, μαργαρίται, δώδεκα λυχνίαι, αἱ μὲν ἐξ χρυσαῖ, αἱ δὲ ἐξ ἀργυραῖ, δίσκοι ἀργυροῖ, ἐξ καθρέπτει ἀδαμαντοκόλλητοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα, ἦσαν ὡς ἑγγιστα ἄξις ἐξ ἑκατομμυρίων τουρκικῶν γροσίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἤδη ὀκτὼ περίπου ἑκατομμυρίων ἑλληνικῶν δραχμῶν. Πολλὰ τούτων ἐλέγοντο ὡς δῶρα πεμπόμενα παρὰ τοῦ σουλτάνου πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πάσσαν τῆς Αἰγύπτου. Ἄπαντα ὅμως διηρπάγησαν παρὰ τῶν δύο πλοίων ἕνεκα πλεονεξίας, καὶ ὅλοι οἱ περὶ τὸν Μισίρ-μολλασῆ, οὐδ' αὐτοῦ ἐξαίρουμένου, ἐσφάγησαν ἕνεκα ἐκδικήσεως. Ἐνεκα μὲν πλεονεξίας, διότι ἡ πλουσία αὕτη λεία ἀπητεῖτο, ὅπως ἐν μέρει μὲν διανειμηθῇ πρὸς ὅλον τοῦ στόλου τὸ προσωπικόν, ἐν μέρει δὲ χρησιμεύσῃ, κατὰ τὴν περὶ λειῶν διάταξιν, ὡς κεφάλαιον ἀποθεματικὸν ὑπὲρ τῶν δαπανῶν τοῦ στόλου· ἕνεκα δὲ ἐκδικήσεως, διότι πρόσφατοι ἦσαν αἱ ἀπαγχονίσεις τῶν δύο πατριαρχῶν καὶ ὄλων τῶν ἀρχιερέων, πρόσφατοι αἱ σφαγαὶ ὄλων τῶν δικσῆμων Ἑλλήνων. καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπάνθρωπον, ὅ,τι ἄδικον διεχάραττεν ἡ πορεία τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος ἐπὶ τῆς φρικταίας ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη τῶν πράξεων τῶν δύο πλοίων οὐδὲως δικαιολογοῦνται, γινόμεναι πέτρα σκηνδάλου καὶ πλείστην ἐπενεγκούσαι ἠθικὴν προσβολὴν καὶ ὕλικὴν ζημίαν. Ἡ μὲν διαρπαγὴ ἐγέννησεν εὐθὺς τὴν δυσἀρέτειν καὶ διχόνοιαν ἐν τοῖς πληρώμασι τοῦ στόλου καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῶν ναυτικῶν νήσων· ἡ δὲ σφαγὴ οὐ μόνον τὴν δικαιοσύνην προσέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐζημίωσε πλέον, ἢ ὅσῳ ἐζημιώθη αὕτη ἐκ τῆς αὐθαίρετου διαρπαγῆς τῶν πολυτίμων πραγμάτων. Ὁ Μισίρ-μολ-

λασῇ, ὥς μὴ φέρων ὄπλα, ἠδύνατο αἰχμαλωτισθῆναι· τοῦθ' ὁ-
περ ἀπητείτο καὶ διὰ τοὺς ἄλλους συμπλοῦς, ὥς ἐπίσης ἀό-
πλους. Ἡ δὲ αἰχμαλωσία αὐτῶν, δικαιουμένη ὥς ἐκ τοῦ κοι-
νοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, ὑπισχναίτο πρὸς ὄφελος τοῦ
ταμείου τῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ ἐπομένως πρὸς ὄφελος ὅλης
τῆς Ἑλλάδος, πολλὰ ἑκατομμύρια, ὅταν ἐξηγοράζοντο. Μὴ
περιορισθῶμεν δὲ, ὥς πρὸς τὴν πράξιν τῆς σφαγῆς, ἐν μόνῃ τῇ
θρησκευτικῇ τῶν ναυτῶν συνειδήτει, δι' ἣν ὑπέλαβον οὗτοι,
ὅτι διεκδικοῦνται ἐκβάλλοντες «ὀδόντ' ἀντὶ ὀδεντος,» θυσιά-
ζοντες ἄλλως τὸν Μισὶρ-μολλασῇ ἀντὶ τῶν πατριαρχῶν Γρη-
γορίου καὶ Κυρίλλου, καὶ τοὺς ὀλίγους ἐμίρας ἀντὶ τῶν πολ-
λῶν ἀρχιερέων· ἐμμεσολάβησαν καὶ ἕτεροι λόγοι. Ἀφ' οὗ τὰ δύο
υδραῖα ἰδιοποιήθησαν ὅλην τὴν λείαν, ἔμμενον ἐν ταῖς Θυμια-
νοῖς μακρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· προσκληθέντα δὲ, ἵνα ἐ-
νωθῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀποποιηθέντα κατ' ἀρχάς, ἀναγκαίαν
ἐνόμισαν ἔπειτα τὴν σφαγὴν τοῦ Μισὶρ μολλασῇ καὶ λοιπῶν,
ὅπως ἐξαλείψωσιν οὕτω πᾶν ἔχνος ὁμολογίας καὶ ἀποδείξεως
περί τε τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ, ἧς ἔκαμον λείας. Μετὰ δα-
κρύων ἐδέετο ὁ Μισὶρ-μολλασῇ καὶ πολλὰς ἐδίδοε κοινωφελεῖς
ὑποσχέσεις, ἵνα μὴ θανατώσωσιν αὐτόν τε καὶ τὴν δεκαπεντα-
ετὴ θυγατέρα αὐτοῦ ὠρχιστήτος θυμυχσίας· ἀλλ' ἡ φωνὴ τού-
του ἦτο ἤδη φωνὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὰ ὦτα μὴ ἀκούοντων.

«Ἐν τῷ διαστήματι αὐτῷ ἄλλαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου
παρεπλεύουσαι νῆες, τῇ μὲν 4 Μαΐου ἐβύθισαν αὐτανδρον ἐν τῷ
πορθμῷ τῆς Χίου μίαν ἡμιολίαν τουρκικὴν, μὴ παραδοθεῖσαν·
τῇ δὲ 5 συνέλαβον δύο ἕτερα πλοῖα, φέροντα τὸ μὲν φορτίον
σχοινίων, τὸ δὲ πολλὰς οἰκογενείας. Ὁ δὲ ἀπεσταλμένος πρὸς
τοὺς χωρικοὺς τῆς Χίου παρὰ τοῦ Τουμπάζη ἐπανελθὼν, ἐδέ-
βαίωσι τὸ ἀδύνατον τῆς συμπράξεως τούτων. Μετ' αὐτοῦ προ-
σελθόντες καὶ πρόκριτοί τινες, ὥς ὁ Μιχαὴλ Βλαστός, Πολυ-
χρόνης καὶ Ἰωάννης Πατρικούσης, ἐξέθεντο, οἷον τρέχουσι κίν-
δυνον βέβαιον καὶ οἱ ἐξω Χίοι καὶ ἡ νῆσος ἅπασα, ἐὰν συμμε-
θέξῃ τοῦ ἀγῶνος οἰωδῆτινι τρόπῳ, ἄοπλος οὖσα καὶ ἀπόλυτον

τὴν ἀνάγκην ἔχουσιν οὐ μόνον ττόλου διαρκoῦς, ἀλλὰ καὶ στρατοῦ ἰσχυροῦ. Τέλος δὲ παρεκάλειν τὸν Τουμπάζην, ὅπως ἀναχωρήσῃ ἐκείθιν, εἰάν θέλῃ τὸ καλὸν τῶν Χίων.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καὶ προσέτι ἡ ὥς ἐκ τῆς λείας διχόνοια τῶν πληρωμάτων, ὑπεχρέωσαν τὸν Τουμπάζην, ὅπως παραιτηθῇ τῆς Χίου καὶ περνώσας τὰς ναῦς ἀποπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια τῇ 7 Μαΐου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεβιβάσθησαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πεντακισχίλιοι Ἀσιανοὶ ὑπὸ τὸν Βεχὴδ πασσαῖν διατεταγμένον, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸ φρούριον καὶ ἀφοπλίσῃ τοὺς κατοίκους, ὡς ἂν ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς ὅπλα καὶ ὅπλομάχοι, ἐκτὸς τῶν Βρονταδουσίων ὡς ναυτικῶν. Πρὸς τὰ μέτρα ταῦτα ὁ Βεχὴδ πασσαῖς, συγκαλέσας ἐξ ἀπάτης τοὺς ἐπισημοτέρους ὅλης τῆς νήσου λόγῳ τοπικῶν ζητημάτων, περιώρισε πάντας, ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἀριθμουμένους, ὡς ὁμήρους ἐν τῷ φρουρίῳ.

«Οὕτως ἐματαιώθη ἡ πρώτη ναυτικὴ ἐκστρατεία, κακῶς ἀποφασισθεῖσα καὶ κάκιστα διεκπεθεῖσα ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος τῆς λείας. Αὐτοῦ τὰς εἴτι ἀξιοθρηνήτους ἀπειληθεῖσας συνεπειὰς προέλαβε μόνη ἡ φρόνησις καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Τουμπάζη καὶ τῶν πλοιάρχων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔφερε τοῖς μὲν ἐχθροῖς μικράς, ζημίας· ὀλίγοις δὲ τῶν Ἰδραίων, μεγάλας ὠφελείας· καὶ τοῖς Χίοις, ἡμέρας στεναγμῶν καὶ ὀδύνης. Οὐτε τὸ δημόσιον τῶν Τούρκων ἐβλαψεν, οὔτε τὸ δημόσιον τῶν Ἑλλήνων ὠφέλησε.» (1).

Ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια δὲν ἐβράδυνε νὰ παρέξῃ τῷ Τουμπάζῃ καὶ τοῖς συναυάρχοις αὐτοῦ καὶ πᾶσι τότε ἀγωνιζομένοις εὐκαιρίαν ἄλλην, ἵνα δοξασθῶσιν, ἐξυπηρετοῦντες τὴν πατρίδα. Μόλις ἐπανελθόντες οἱ ναυτικοί, διετάχθησαν, φαίνεται, νὰ ἐκπλεύσωσι καὶ αὖθις πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, μεθ' οὗ καὶ συνεπλάκηνσαν ἐκ τοῦ συστάδην· ἀλλὰ τί ἐδύναντο νὰ πράξωσι

(1) Ἰδίᾳ ἱστορ. δοκίμ. Φιλήμον. Ἑλλ. Ἐπαν. Τομ. γ'. Σ. 319-321.

σιταγωγὰ ἑλληνικὰ πλοῖα κατέναντι δικρότων καὶ τρι-
κρότων, ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ τουρκικὸς στόλος ;

« Συνελθόντων τῇ 24 Μαΐου λέγει, ὁ Φιλήμων, τῶν τε λοι-
πῶν ναυάρχων καὶ τῶν πλοιάρχων ὅλων ἐν τῇ ναυαρχίᾳ τοῦ
Τουμπάζη, οἱ πλείους ἐγνωμοδύουν τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν
ἐνὸς δικρότου· ἐναντιούμενον δὲ τὸν Τουμπάζην διὰ τὸ λίαν
κινδυνῶδες ἐπιχειρήματος τοιοῦτου, ἐθώρουν τὸν γέροντα οἱ
νέοι ὡς φυγομάχον, καὶ κατὰ πρόσωπον μάλιστα προσέβαλλον
ὡς ἄνδρην. Προτείναντος δὲ τοῦ Νικολάου Κοτσιᾶ τὴν χρῆ-
σιν τῶν παρασκευαζομένων πυρπολικῶν ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψα-
ρῶν, ὁ Τουμπάζης συνεφώνησε, καὶ ἀμέσως ἀπεστάλησαν ὅτε
Χ. Γ. Κοτσιᾶς καὶ ὁ Κ. Χ. Κυριάκος διὰ τὴν μεταφορὰν τού-
των. Ἀλλ, ἀνυπόμονοι οἱ Ὑδραῖοι, μᾶλλον δὲ ὑποπτεύοντες,
μὴ διαφύγῃ τὸ δίκροτον πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν πυρπολικῶν
αὐτῶν, μετεσχημάτισαν προχείρως διὰ τοῦ Πατατούκου, γραμ-
ματεύοντες παρὰ τῷ ναυάρχῳ τῶν Ψαρῶν, ἐν ὕδραϊκὸν πλοῖον,
τὸ τοῦ Ἰωάννου Θεοδοσίου (Γιάννη Θεοδότῃ), ὑποσχεθέντων
ἐγγράφως αὐτῷ τῶν τε Ὑδραίων, Πετσειωτῶν καὶ Ψαριανῶν
τὴν πληρωμὴν τούτου ἐκ τεσσαρῶν χιλιάδων γροσίων. Ἐπὶ
τοῦ πυρπολικοῦ αὐτοῦ δωρίσθη διευθυντὴς ὁ Θεοχάρης· τὸ δὲ
πλήρωμα ἐξελέχθη ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀνδρῶν τοῦ στόλου,
ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Δημήτριος Παπανικολῆς. Μετὰ τούτων ἐπέβη
ὡς ὁδηγὸς καὶ ὁ Πατατούκος. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, διευθυ-
νθέν κατὰ τοῦ δικρότου τῇ ἐσπέρᾳ, ἀπέτυχε. Πρωτόπειροι οἱ
πυρπόλοι, ἤναψαν αὐτὸ μακρὰν τοῦ δικρότου, ἀφανισθὲν οὕτως
ἄνευ ἀποτελέσματος.

« Τῇ ἐπιούσῃ παρσκευάσθη ἕτερον πυρπολικόν, τὸ Λίμνιον
πλοῖον, καὶ ἐκ τῶν Ψαρῶν ἐφθασε τὸ τοῦ Καλαφάτου· ἀμφό-
τερα δὲ, συνεπιβεηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀρμοδιωτέρων πλοίων τοῦ
στόλου, ὠδηγήθησαν κατὰ τοῦ δικρότου. Καὶ ἐκ μὲν τῶν
πλοίων τὰ μᾶλλον πλησιάζαντα ἐτηλεβόλουν αὐτὸ λόγῳ περι-
επκσμοῦ· ἐκ δὲ τῶν πυρπολικῶν τὸ μὲν τοῦ Καλαφάτου ἐβου-

θείσθῃ παρὰ τοῦ δικρότου, διότι δρύνονον καὶ μάλλον ἀτεχνῶς παρσκευασμένον, οὐκ ἐφλέχθη εὐθύς· τὸ δ' ἕτερον, διοικούμενον παρὰ τοῦ Παπανικολῆ, πλοιάρχου Ψαριανοῦ, ἐπλησίαζεν ἐπὶ τῆς πρώρας τοῦ δικρότου Βοηθὸν γενναῖον εἶχεν ὁ Παπανικολῆς τὸν ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος Ἰωάννην Θεοφιλόπουλον (ἐπιζῶντα) αὐτὸς μὲν φέρων τὸ ἔναυσμα, ἐκεῖνος δὲ διοικῶν τὸ πηδάλιον.

«Ἐξέμει ἤδη τὸ δίκροτον πληθὺν σφαιρῶν πανταχόθεν, καὶ συγχρόνως ὁ τοπάρχης τῆς Λέσβου Κουλακτίζης κατεπυροβόλει ἐξώθεν τοὺς ἐν τῷ πυρπολικῷ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τὸ δίκροτον ἀπεμάκρυνε τοῦτο διὰ παντὸς τρόπου· ἀλλ' ἀνέμου δεξιῷ πνεύσαντος, ὠθήθη αὐτὸ, ὡς ἀβλαβῆ ἔτι ἔχον τὰ ἰστία, καὶ προσαφθὲν πλέον ἐπὶ τῆς πρώρας, μετέδωκεν εὐθύς τῷ δικρότῳ τὰς φλόγας. Ἐγένετο δ' ἤδη καταπληκτικώτατον τὸ θέαμα. Κολοσσιαίκα στήλη φλογός, μεμιγμένη μετὰ φλογός πυκνοτάτου καὶ μελανωτάτου, ἤνωσε τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτομάτως τὰ τηλεβόλα τοῦ δικρότου, κενούμενα τὰ μὲν κατόπι τῶν δὲ, ὡς ἄλλος ἡγγελον μακρὰν βαρύχου κώδων τὸν θάνατον τοῦ γίγαντος τούτου. Σύγχρονοι δὲ γοερώταται καὶ ταραχωδέσταται κραυγαὶ χιλίων ὡς ἔγγιστα ἀνδρῶν, παλαιόντων ἀναμιξ καὶ ἐναγωνίως πρὸς τὰ δύο ἀνθρωπόλεθρα στοιχεῖα τῶν φλογῶν καὶ τῶν ὑδάτων, ἠκούοντο ὡς τελοῦσαι οἶοναί τὰ ἐπικήδεια τοῦ γίγαντος. Τέλος δὲ πάντων ἡ βαρύδουπος ἐπελθοῦσα ἔκρηξις τῆς πυριταποθήκης διεμέλισε τὸν γίγαντα, καὶ πλεῖστα μὲν αὐτοῦ μέλη καὶ τηλεβόλα ἐξεσπενδόνισεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸν δ' ὅλον ἐνεταρίασεν ὑπὸ τὰ ὕδατα.

«Οὕτως ἐξηφάνισθη τὸ πολέμιον τοῦτο δίκροτον ἐντὸς τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας· οἱ δ' ἐν αὐτῷ περὶ τοὺς χιλίους ναῦται καὶ στρατιῶται, οἱ μὲν ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, καὶ ὀλίγοι διὰ τοῦ κολύμβου ἢ διὰ τῶν λεμβῶν διεσώθησαν. Ἐκ τούτων πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν νκυτῶν παρέλαβον αἱ ἑλληνικαὶ λέμβοι. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπέ-

κρυψαν ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, τοῦ ὀργίλου Μαχμοῦτ, οἱ Τοῦρκοι εἰκόντες, ὅτι τὸ δίκροτον ἐναυάχησε (1).

Μετὰ τὸ μέγα τῷ ὄντι τοῦτο κατόρθωμα, ὅπερ ἐνέπνευσεν ἀκαταμάχητον θάρρος εἰς πάντας τοὺς τότε ναυάρχους, ὁ ἐλληνικὸς στόλος οὐχὶ μόνον δὲν ἀπέφευγε τὴν συνάντησίν του μετὰ τοῦ ἐχθρικοῦ, ἀλλὰ καὶ προῦκάλη ταύτην. Παρέπλεε δὲ πάντοτε κατὰ τὰς θαλάσσας ταύτας, ἵνα προστατεύῃ ὅσον ἐδύνατο τοὺς ἐν μεγάλοις κινδύνοις εὐρισκομένους χριστιανούς, καὶ προλαμβάνη ἀποβάσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς ἐπαναστατημένας νήσους ἢ παραλίους πόλεις. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἤρξαντο, ὥς γνωστὸν, νὰ ἐξαγριῶνται οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῶν Κυδωνιέων. Μαθὼν ταῦτα ὁ Τουμπάζης, εἰσέπλευσε τὴν 2 Ἰουνίου μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου εἰς τὰς Λεύκας, ἔμπροσθεν τῶν Κυδωνιῶν. Ἄλλ' ὁ προεστὼς τῶν Κυδωνιῶν Χατζῆ Ἀθανάσιος, μὴ θέλων νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ἀφορμὴν ἐπιθέσεως, παρεκάλεσε τὸν ναύαρχον Τουμπάζην ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ λιμένος. Μόλις ὁμως περὶ ἦλθον τρεῖς ὥραι, ἀφ' ἧς ὁ ἐλλ. στόλος ἀπέπλευσε, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο τῶν σφαγῶν καὶ τῆς λεηλασίας· τότε ὁ Χατζῆ Ἀθανάσιος ἐπεμψε τὴν 3 Ἰουνίου τὸν διδάσκαλον Βενιαμὴν Λέοσβιον πρὸς τὸν ναύαρχον Τουμπάζην νὰ παρακαλέσῃ αὐτόν, ἵνα πέμψῃ εἰς τὸ παράλιον τὰς λέμβους καὶ σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας. Ὁ Τουμπάζης, ἑξαλλος γενόμενος τότε ὑπὸ ἀγανακτήσεως, οὐδενὸς ἐφείσθη, ἵνα σώσῃ ὅσους πλείστους. Τὰς τραγικὰς ταύτας σκηνὰς προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ γνωστοῦ Φίνλαυ.

(1) Ἰδὲ Δοκ. ἱστ., ἐλλ. ἐπαν. ὑπὸ Φιλῆμ. Τ. Γ. Σελ. 355—356.

«Τὰ πλοιάρια τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου,» λέγει οὗτος, «ἔφθασαν περὶ τὴν αὐγὴν, ὠπλισμένα μὲ τρουμπόρια, καὶ κυβερνώμενα ὑπὸ ἐκλεκτῶν ναυτικῶν· μέρος μὲν τῶν ὀγδοήκοντα Ῥουμελιωτῶν στρατιωτῶν ἔσπευσαν εἰς τὴν παραλίαν νὰ προστατεύσωσι τὴν ἐν τοῖς πλοίοις ἐπιβίβασιν τῶν οἰκογενειῶν· ὁ δὲ Κεχαγιάς ἐν τούτοις ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ἵνα κωλύσῃ τὴν ἀπόδρασιν τῶν εὐπόρων, οὓς ἐθέλωρει ὡς ἐχέγγυον τῆς ἡσυχίας τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Κατέσχεν οἰκίας τινὰς παρὰ τὸ παράλιον καὶ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ προσεπάθει νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς Ῥουμελιώτας καὶ τὰ πλοιάρια τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Οἱ Κυδωνιεῖς, φοβούμενοι μὴ ἐμποδισθῇ ἡ ἀπόδρασίς των, κατέσχον οἰκίας τινὰς παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ ἤρξαντο νὰ πυροβολῶσι κατ' αὐτῶν. Τὰ τρουμπόρια τῶν πλοιαρίων, τὰ καρυοφύλια τῶν Ῥουμελιωτῶν καὶ τὸ πῦρ τῶν Κυδωνιέων ἠνέωξαν δίοδόν τινα πρὸς τὴν παραλίαν· ἀλλ' ὁ πυροβολισμὸς ἐχρησίμευσε τοῖς Τούρκοις καὶ ὡς σύνθημα ἐνάρξεως λαφυραγωγίας τῆς πόλεως. Πρῶτον ἐλαφυραγωγήθησαν τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀγορᾶς· μετὰ δὲ ταῦτα αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι· καὶ ἔπειτα τέλος γυναῖκες καὶ τέκνα συνελαμβάνοντο, ἵν' ἀπαχθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Τότε δὲ συνέβη ἀπερίγραπτός τις σύγχυσις· ἀλλ' αὕτη ὅσῃ μεγαλειτέρα ἦτο, τοσοῦτῃ πλείοτερον διευκόλυνε τὰ πλοιάρια ν' ἀπέλθωσιν. Οἱ μὲν Τούρκοι ἐν τούτοις, ἵνα κωλύσωσι τοὺς μακρὰν τῆς παραλίας οἰκοῦντας χριστιανοὺς νὰ προσεγγίσωσιν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ σωθῶσι διὰ τῶν πλοίων, ἔθεσαν πῦρ εἰς οἰκίας τινὰς, ἐν τῇ μέσῃ τῆς πόλεως κειμένας. Οἱ δ' Ἕλληνες, ἵνα κωλύσωσι τὰς προόδους τῶν Τούρκων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς λοιπὰς οἰκίας. Οὕτω

δὲ αἱ πυρκαϊαί, ὥς ἀμφοτέρωθεν μετεχειρίσθησαν πρὸς ἐπιτυχίαν ἰδιαιτέρων σκοπῶν, ἀπετέφρωσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Κυδωνιῶν πρὶν νυκτώσῃ.

«Τὴν μὲν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς ταύτης ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔσωσε περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας ψυχάς· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν πλείονες τῶν χιλίων ἀνθρωπινῶν ἀτόμων μετεφέρθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Τουμπάζης τότε ἐπεδαψίλευσεν εἰς ἅπαντας μεγάλην φιλανθρωπίαν· ἐδέχθη ἐντὸς τοῦ πλοίου τοῦ ἐπτακοσίου, καὶ ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο ἵν' ἀνακουφίσῃ τὰ θεινά των. Ἦτο μὲν φλεγματικὸς, ἀλλ' εἶχε καλὴν καρδίαν· τὸ παράδειγμά του ὁμως δὲν ἐμιμήθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν πατριωτῶν του» (1).

Μετ' οὐ πολὺ νέοι κίνδυνοι καὶ νέαι ἀνάγκαι τοῦ ἀγῶνος ἀπαιτοῦσι τὴν τε ἐκπλευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν ἐν αὐτῷ παρουσίαν τοῦ Τουμπάζη καὶ ἄλλων· ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα συνίστατο τότε, λέγει ὁ Φιλῆμων (2) ἐκ τριάκοντα ἑνὸς, ἀρχηγούντων αὐτῆς τοῦ Ἰακώβου Τουμπάζη, Α. Τσαμαδοῦ, Ἰω. Βούλγαρη καὶ Λ. Λαλεχοῦ. Τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τούτων ὁ Σαμουὴλ Χάου ἐξιστορεῖ ὡς ἀνώτερον· «μὲ τριάκοντα ὀκτὼ σμικρὰ πλοῖα, λέγει, ὑπηρετούμενα ἕκαστον ἐξ 90—100 ναυτῶν, ὁ Ἰακώβος Τουμπάζης, ὁ πρῶτος Ἑλλήν ναύαρχος, ἐξέπλευσεν ἐξ Ὑδρας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκστρατείαν» (3). Οἱ Τοῦρκοι μεθυσθέντες ἐκ τοῦ αἵμα-

(1) Ἰδὲ History of the Greek revolution by Finlay, vol. j, pag. 222—223.

(2) Ἰδὲ Δοκ. ἱστ. περὶ τῆς ἑλλ. ἐπαν. ὑπὸ Φιλῆμ. Τ. Δ'. Σελ. 452.

(3) Ἰδὲ An Historical sketch of the Greek revolution by Samuel Howe, pag. 33.

τος καὶ τῶν καταστροφῶν τῶν Κυδωνιῶν, προπαρεσκευάσθησαν νὰ μετέλθωσι τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Σάμῳ ἢ καὶ ἐν οἰαδὴποτε ἄλλῃ, ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένη νήσῳ ἢ παραλίᾳ πόλει.

« Ἀλλ' ἰδοὺ, » λέγει ὁ Φιλήμων, « ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συναριθμούμενος μὲν ἐξ ὀκτῶ καὶ ὀγδοήκοντα τῶν ἀξιώτερων νηῶν, προσκόπους δὲ ἔχων δύο ὑπὸ τὸν Μήτηρον Τσοῦπαν καὶ Ἀντώνιον Μπάμπαν, καὶ πυρπολικά τέσσαρα. Ἐναυάρχει αὐτοῦ ὁ Ἰάκωβος Τουμπιζης. Ἄμα διαγγελώσης τῆς 9 Ἰουλίου, ἡμέρας σαββάτου, εἰσέπλευσεν οὗτος ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Νέας Ἐφέσου, « *Ἀγιά σου, λούκ* » λεγομένου τουρκιστί, ἐλπίζων ἐκεῖ τὸν τουρκικὸν τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ ἀποτυχῶν δὲ, διηυθύνετο πρὸς τὸ Ντάρ-μπογάζ, ὅτε ἐκάθισε πρὸς τὴν ξηρὰν τῆς Ἀσπρης Πούντας, πλησίον τῆς πόλεως Νέας Ἐφέσου, μία τῶν πετσειωτικῶν νηῶν, ἣν ἔσωσαν ἀμελητὶ αἱ λέμβοι τῶν ἄλλων.

Ἐσαύτως δὲ καὶ ὁ στόλος τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ἀποτυχῶν πάσης ἀποπείρας καὶ μὴ ἔχων πλέον οὔτε στρατόν, οὔτε θάρρος, ἀπέπλευσε τῇ 11 Ἰουλίου εἰς τὸν λιμένα καὶ ὑπὸ τὰ τέλχη τῆς ἐν Λυδία Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρουμίου). Ὁ δὲ ἑλληνικὸς, περατώσας γενναίως τὸ ἔργον, οὗ ἥρξαντο γενναϊότερον οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον, καὶ ἀσφαλίσας ἤδη τὴν σωτηρίαν τῆς Σάμου, « *ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς* » εὐρεθείσης, ἐκίνησε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἐχθρικοῦ. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ στόλοι ἠπληντήθησαν τῇ ἐπιούσῃ ἐντὸς τοῦ μεταξὺ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Κῶς πορθμοῦ· ἀλλ' οὐδεμία ἀμέσως ἔλαβε χώραν συμπλοκῇ, νηνεμίας γενομένης. Μετ' ὀλίγον δὲ, πνεύσαντος ἀνέμου σφοδροῦ, ὁ ἑλληνικὸς, εὐρεθεὶς ὑπὸ πνεύματος τοῦ τουρκικοῦ, μετωπηδὸν ἔχοντας τὰ τέσσαρα δίκροτα, καὶ κινδυνεύων ἐντεῦθεν, ἵνα περιπέσῃ ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πλοίων, ἠναγκάσθη ἵνα ἐκφύγῃ τὴν τόσῃ ἤδη δεινῇ δι' ἑαυτὸν θέσιν· τὰ δὲ παρ' αὐτῷ πυρπολικά, ὡς σκάφη πεπαλαιωμένα καὶ βραδυπλοῦντα, ἐγκατέλειψε βαλὼν πῦρ. Τὴν ὀπισθοδρόμησιν ταύτην βλέπων ὁ τουρκικὸς ἐνεψυχώθη καὶ

ἐπλησίασεν, οὐριοδρομῶν, τὸν ἑλληνικόν· ἀλλὰ τὸ πῦρ τῶν πυρπολικῶν, ἐνὸς μόνου ἐκ τῶν τεσσάρων συλληφθέντος σώου, παρεμβληθὲν οἴονει μεταξὺ τῶν δύο, ἐβροθήητε, διὰ τινὰ ὥραν ἐπασχολήσαν τὸν τουρκικόν, καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς καταδιωκόμενος, προσέφυγε μόλις εἰς τὸν Γέροντα τῆς Ἀνατολῆς. Τῇ δὲ ἐπιούτῃ νυκτί, τρικυμίας ἐπεληύσθη, διεσκορπίσθη οὗτος ἄγκυροβολήσας μέρος ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, καὶ μέρος ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμον· ὁ τουρκικὸς δὲ ἠγκυροβόλησεν ὅλος ὑπὸ τὴν Κῶν, αὐξηνηθεὶς μάλιστα καὶ δι' ἐνὸς μονοκρότου καὶ ἐτέρων δεκατριῶν κατωτέρων πλοίων πολεμικῶν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, φέροντα ἔτι καὶ μέχρι τῶν ὀκτακροσίων Ἀλβανῶν δι' ἀποβάσεις.

Κατόπι τούτων τῶν περιστάσεων ὁ ἑλληνικὸς συνεσωματώθη ἐν τῇ Σίμῳ, καὶ τῇ 22 Ιουλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γικλί καὶ Κέφαλον ἀπέναντι τῆς μεταξὺ Τέλου καὶ Κῶ κειμένης Νισύρου. Ἐκείθεν ἐπεχείρησεν ἐκδρομὴν τινὰ εἰς τὰ ὀπίσθεν τῆς Κῶ, ὡς στερούμενος τροφῶν, καὶ προσημνευθῆ τοιούτων διὰ τῆς ἀποβάσεως μέρους ἐνόπλων. Διὰ τὴν αἰτίαν δὲ αὐτὴν, ὡς καὶ τὴν γενομένην ἀπώλειαν τῶν πυρπολικῶν, ἐφ' ὧν κυρίως αἱ ἀγαθώτεραι ἐλπίδες ἐστηρίζοντο, προσέτι δὲ καὶ διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἀριθμητικὴν αὐξήσιν τοῦ τουρκικοῦ, κοινῆς οὔσης τῆς ἰδέας περὶ τοῦ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ ὡς περὶ γεγενημένου ναυτικοῦ καὶ ἱκανοῦ ναυμάχου, ἡ πλειονοψηφία τῶν πλοιάρχων ἀνυπαίχτως ἐθεώρει καὶ ἐπιμόνως ἐζήτηι τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδοσιν τοῦ στόλου, ὡς διακινδυνεύοντα καὶ ταῦτα. Ἦτο πραγματικῶς τρομακτικὴ καὶ αὐτὴ ἀπλῶς ἡ θέξις τοσούτου πολεμικοῦ στόλου, καίτοι διεθυνομένου ὑπὸ Τούρκων. Γνωσθεὶς τῆς ἔριδος ταύτης, ἀμέσως ἐπέτυχεν ἐπιτροπὴ τῶν προκρίτων Ἰδρας καὶ Πετσῶν, φθάσασα τὸν ἑλληνικὸν στόλον τῇ 25 Ιουλίου. Ἀναπτύξασα αὕτη τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον οὐ μόνον ἡ Σάμος καὶ αἱ ἄλλαι ἀδύνατοι νῆσοι ἐγκαταλιμπανόμεναι, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰδρα καὶ αἱ Πετσαι, ἅμα ὁ στόλος τῶν Τούρκων συγκεντρωθὴ ἐναντίον τούτων, οὐδένα ὄχλῳ ἀντιπερισπασμὸν καὶ

φόβον ἔξωθεν, ἔπεισε μόλις μετὰ δύο καὶ τρεῖς μετὰ τῶν πλοιαρχῶν συσκέψαι, ὡς μόνην συμφέρουσιν τὴν παράτασιν τῆς ἐκστρατείας. Εἰ μὴ ὑπὸ σπινθερίῳ ἄλκῃ νίκας καὶ θριάμβους, καθίστατο ὅμως, περιπλέων τὸ Αἰγαῖον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, τὸ φρόνητρον τοῦ τουρκικοῦ.

Ἐπανήλθον οὕτως οἱ πρόκριτοι, ὑποσχεθέντες τὴν ταχείαν ἀποστολὴν καὶ τροφῶν καὶ πυρπολικῶν· τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ναυτῶν καὶ πλοιαρχῶν ἀνεπτέρωσεν ἐπὶ μᾶλλον ἢ τόσῳ ἀπροσδόκητος παρουσία τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου. Ἀποδημήσας ἐκεῖθεν, ὅπως ἐγκαταβιῶσθαι τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Πάτριω, ὁ σεβάσμιος οὗτος καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τὸ βαθύτατον γῆρας ἐκκλησιαστικὸς πατήρ, ἐθεωρήθη θεόπεμπτος ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ ὡς τοιοῦτου δὲ τὴν χεῖρα κατησπάρθησαν μεθ' ἀπάσης τῆς εὐλαθείας καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπεκαλέσθησαν ὅλοι οἱ ναῦται καὶ ὅλοι οἱ πλοιαρχοί. Διέμεινε δ' ἐν τῷ στόλῳ ἐπὶ ἡμέρας τινάς, ἀγιαζῶν, νοθετῶν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς πάντας. Μάλιστα δὲ, ἐπειδὴ ἡ ἐρθόδοξος ἐκκλησία ἡμῶν πρᾶδεῖται ὡς «ἰνακρτήτους τοῦ καταλύοντος ἀσθενεῖς καὶ ὁδοιπόρους», ὁ μακαριώτατος πατήρ ἔλυσσε συνεπῶς τοὺς κινουμένους εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν τεταγμένων περιδικῶν νηστειῶν, διαρκούντος τοῦ πολέμου. Προσωρινὴν τινα καὶ οὐδόλω· ἀναιροῦσαν τὰ νενομισμένα πνευματικὴν συγκατάθεσιν τοιαύτην ὑπηγόρευον ἀληθῶς οὐ μόνον ἡ ἀνάγκη ἐπὶ περιστάσεων ἐκτάκτων, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τῆς υἰείας τῶν σπουδαιουμένων.

Τῇ 27 ἰουλίου διεκρίθη μακρόθεν ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐξελθὼν τῇ Κ.Ὠς· μόλις δὲ πλησιάζοντος αὐτοῦ, τὰ μεγαλείτερα καὶ κάλλιον ἐφοδιασμένα πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπισθοδρόμησαν εἰς Πάτριον. Ὦθεν ἐνωθέντα καὶ τὰ ἄλλα περιέπλεον τὴν Σάμον, τὴν Ἰκαρίαν καὶ τοὺς Φούρνους. Ὡσαύτως τῇ 2 αὐγούστου ἐφάνη καταπλέων ὁ τουρκικὸς ἐκ Λέρου, καὶ τὸ Ἰκάρειον πέλαγος περιέπλευσεν ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας, μὴ θέλων ἢ μὴ τοῦ

μῶν ἀπόδρασιν καθ' οἰασθήτινος νήσου, ὡς βλέπων ἀντιπεριπλέοντα πάντοτε τὸν ἑλληνικόν. Τέλος δὲ αὐτὸς μὲν ἐπανεπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα λαβῇ νέας διαταγὰς καὶ μέσσα συμφώνως πρὸς τὴν ἐνεργουμένην τότε ἐκστρατείαν τοῦ Βεϋράμ πασσᾶ διὰ τῆς Θεσσαλίας, ὃ δ' ἑλληνικὸς τῇ 9 αὐγούστου εἰς τὰ ἴδια ἐπκνήληθεν, ἵνα παρασκευασθῇ πρὸς νέους ἀγῶνας⁽¹⁾.

Καὶ ταῦτα μὲν διεπράξατο ὁ Τουμπάζης ὡς ναύαρχος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ δὲ ταῦτα γνωστὸν εἶναι, ὅτι ναύαρχος τῆς ὑδραϊκῆς μοῖρας καὶ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀνεδείχθη ὁ Μιαούλης. Εἰς τοῦτο δὲ οὐ μόνον εὐδόλως ἀντέτεινεν ὁ Τουμπάζης, ἀλλὰ καὶ προθυμότατα συνετέλεσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἢ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἢ καὶ ἀνευ αὐτοῦ ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ πανταχοῦ καθ' ἅπαντα τὸν ἀγῶνα πολυειδῶς τὴν πατρίδα ἐξυπηρέτησε.

Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναυπλίου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1822 καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Παλαμιδίου, ἐπειδὴ ἔνεκα διαφορῶν προηγουμένων ἀταξιῶν ἐκ μέρους τῶν μὴ πειθαρχουμένων τότε ἑλληνικῶν στρατευμάτων, οἱ Τούρκοι δὲν ἐνεπισεύοντο εἰς αὐτὰ νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου πρὶν ἐπιβιβασθῶσιν αὐτοὶ εἰς τὰ πλοῖα, ἅτινα ἤθελον τοὺς μεταφέρει καὶ ἀποβιβάσει εἰς τὴν Μικράν Ἀσίαν, ἐζήτησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς νησιώτας. Ἐσυζητήθη τοῦτο μεταξὺ τῶν τότε εὕρισκομένων εἰς Ναύπλιον προκρίτων νησιωτῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν καὶ Τούρκων καὶ ἐγένετο παραδεκτὸν νὰ εἰσέλθῃ ὁ Ἰάκωβος Τουμπάζης μετὰ φρουρᾶς τινος νησιωτῶν καὶ

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ Φιλήμονος, Τ. Δ., Σελ. 173—176.

οὕτω τῇ ἐπιστάσει αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ἐξοδος τῶν Τούρκων ἐκ τῶν φρουρίων καὶ τῆς πόλεως διὰ τῆς θυρᾶς τοῦ αἰγιάλου· ἐπιβιάσθησαν ἐκείθεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν φρεγάταν Καμώριαν τοῦ πλοιάρχου Ἀμίλτον, χωρὶς νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἐλαχίστη παραβίασις εἰς τοὺς παραδοθέντας· βραδύτερον δὲ εἰσῆλθον τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου· εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως συνετέλεσεν ὅχι ὀλίγον καὶ ὁ Ἀγγλος πλοίαρχος.

Ἐρωτηθεὶς ὁ Ναύαρχος Ἰάκωβος Τουμπάζης κατὰ τὸ 1824 παρὰ τοῦ Ἀγγλου περιηγητοῦ Waddington ὅποια ἦ αἰτία, ἡ παρακινήσασα τοὺς Ὑδραίους νὰ κατοικήσωσι τοιαύτην ξηρὰν νῆσον, ἀπεκρίθη «Ἡ Ἐλευθερία ἐκλεξεν αὐτὸν τὸν βράχον εἰς ἡμᾶς καὶ οὐχὶ ἡμεῖς.»

Εἰς ἀπόδειξιν τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ Ἰακώβου Τουμπάζη, ἀναφέρομεν καὶ τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον, ὃπερ ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Γρίκα Δοκοῦ, γραμματέως τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, αὐτηκόου γενομένου μάρτυρος. Ὅτε μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ ἐχθρὸς ἠπείλει ὀλεθρον καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας μεγάλη τοῦ στόλου ἐκστρατεία. Τότε ὁ Ἰάκωβος Τουμπάζης, εἰ καὶ ἦτο ἐξηντηλμένος ἐκ τῶν προτέρων συνεισφορῶν, κατέβαλεν ὁμῶς ἀνωτέραν τῆς δυνάμεώς του χρηματικὴν ποσότητα. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἡ πενθερά του παρετήρητεν αὐτῷ νὰ μὴ ᾔναι ὑπὲρ τὸ δέον πρόθυμος εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους συνεισφοράς, διότι ἔχει υἱοὺς ἀνήλικας καὶ θυγατέρας. Ὁ δὲ μετ' ἀταραξίας ψυχῆς ἀπεκρίνατο· εἴταν τὸ ἔθνος ἐλευθερωθῇ καὶ

»τὰ ἐμὰ τέκνα θὰ ὦσιν εὐτυχῇ. Περὶ τοῦ ἔθνους σήμερον πρέπει νὰ φροντίζωμεν, οὐχὶ δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν τέκνων μας.»

Τῇ συνδρομῇ καὶ προστασίᾳ αὐτοῦ εἰσήχθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ὁ τύπος εἰς Ὑδραν, ὠφεληθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τῆς τότε ἐν Ὑδρᾷ διαμονῆς ἐνὸς ὠρολογοποιοῦ, Βαζερ καλουμένου, εὕρισκομένου τότε ἐν Ὑδρᾷ καὶ κατασκευάσαντος καὶ τυπογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ τυπογράφου Τόμπρα.

Ἦγάπα πολὺ τὸν κῆπὸν του, ὃν ἐπεμελεῖτο ἰδίαις χερσὶ, καὶ τὸν τὸρνον του, εἰς ὃν εἰργάζετο ἐν τε τῷ πλοίῳ καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, περιποιούμενος ὅσους ἠδύναντο νὰ τὸν ὀδηγήσωσιν εἰς τοῦτο· ἡ ἐκλογή τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης του, τὰ χειρόγραφα μαθήματά του περὶ τῆς ναυτικῆς, τὰ δωρηθέντα παρὰ τῶν υἱῶν του εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ναυτικοῦ Ἀπομαχικοῦ Ταμείου, αἱ σημειώσεις του περὶ πυροβολικοῦ, περὶ ἐμπρηστικῶν σφαιρῶν, περὶ πυροτεχνημάτων, περὶ ναυπηγίας, περὶ κηπουρικῆς, περὶ τοῦ τὸρνου, περὶ βερνικίων, καὶ τῶν τορνευτῶν του ἔργων, αἱ διαρκεῖς πρὸς τὴν φιλομάθειαν προτροπαὶ εἰς τὰ τέκνα του, εἰς ᾧ συνήθως ἔλεγε «προ-»
 »κόψατε καὶ εἶμαι εὐχαριστημένος νὰ τρέχω μὲ τὸν
 »σάκκον τοῦ ἐπαίτου» καὶ τέλος ἡ παραγγελία του πρὸς τὸν δευτερότοκον υἱὸν του νὰ σπουδάσῃ τὴν ναυπηγίαν, καὶ τοι ἐξομοιουμένην ταύτην ὑπὸ τινων πρὸς τὴν τέχνην τοῦ μαραγκοῦ, ταῦτά πάντα ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ Ἰάκωβος Γουμπάζης δὲν ἦτον ἄνθρωπος ὕλικός οὔτε ἰδιοτελής· ἀλλ' ἀνὴρ τῆς προόδου, γινώσκων νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τε τῶν ταξιδίων του εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην καὶ ἐκ τῶν σχέσεων, ἃς ἐκαλλιέργει.

Ἀριθ. 46.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ.

Πρὸς τὸν Κύριον Ματῶν.Ι Τουμπάζην.

Ἡ Ὑπερτάτη Διοίκησις Σε διώρισεν Ἀρμοστήν τῆς Νήσου Κρήτης ὁμοῦ με δύο Συμβούλους. Σε συγχαίρω, καὶ εὐχομαι νὰ φανῇς ἄξιος τοῦ μεγάλου τούτου ὑπουργήματος. Ἴδού καὶ ἀντίγραφον τῆς διαταγῆς τῆς Διοικήσεως ὑπ'ἀριθ. 150, διορίζουσαι νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Κρήτην ὅσον τάχιστα (διότι αἱ ἐκεῖ μεγάλαι ταραχαὶ δὲν συγχωροῦσιν οὔτε παραμικρὰν ἀναβολὴν καιροῦ) καὶ ν' ἀρχίσῃς τὸ ἔργον Σου. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας γέλλονται ἐκεῖ καὶ οἱ δύο Σύμβουλοι, διὰ νὰ συνεργάζωνται μετὰ Σοῦ. Κατόπιν θέλουν γαλθῇ καὶ αἱ περὶ τῶν χρῶν Σου διαταγαί.

Ἐν Τριπολιτζᾷ τῇ β'. Μαΐου αὐτοῦ.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

Γ. ΓΛΑΡΑΚΗΣ.

Ἀριθ. 48.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ.

Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου Κρήτης.

Ἐνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχει ἡ Ὑπερτάτη Διοίκησις, τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ ἔθνους· διὰ τοῦτο κρίνει χρεὸς τῆς ἀπαραίτητον, ὅχι μόνον νὰ προμηθεύῃ ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα, ὅσα ἐμπόρουν εὐτυχῶς νὰ τὴν ὁδηγήσουν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποδιώχῃ ὅσα ἀπενεκαῖα ἐμποδίζουν τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπὸν τῆς.

Ἡ νησὺς σας, διὰ νὰ ἐμπορέσῃ νὰ φέρῃ εἰς ταχεῖαν καὶ εὐτυχῇ ἔκβασιν τὸν ὅποιον τρέχει μεγάλον ἀγῶνα, ἔχει ἀνάγκην

φρονίμου κυβερνήσεως, καὶ χωρὶς ταύτης εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσῃ. Τοῦτο προνοοῦσα ἡ ὑπερτάτη Διοίκησις ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐκλέξῃ Ἀρμοστήν τῆς Νήσου Σας τὸν κύριον Μανουὴλ Τουμπάζην, ἄνδρα μὲ μεγάλον πατριωτισμὸν, ἄνδρα φρόνιμον καὶ δραστήριον, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἄνδρα ἄξιον νὰ κυβερνήσῃ καλῶς τὰ τῆς Κρήτης· καὶ, διὰ νὰ κυβερνηθῶσι τὰ πράγματα μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν, ἔκρινεν εὐλογον ἡ Διοίκησις νὰ προσθέσῃ καὶ δύο ἄλλους καλοὺς Πατριώτας, συμβούλους τοῦ Ἀρμοστοῦ.

Φίλοι Κρήτες, ὅλοι θέλετε καὶ ἐπιθυμεῖτε τὸ συμφέρον τῆς νήσου Σας, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὸ γνωρίζετε. Τὸ ἀληθινόν σας συμφέρον εἶναι νὰ ἐνωθῇτε ὅλοι εἰς ἓν, καὶ ὅλοι νὰ τρέχῃτε τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ΜΕ ΟΜΟΝΟΙΑΝ· ἐὰν Σὰς λείψῃ ἡ Ὀμόνοια, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃτε.

Προσέξτε νὰ εἰσθε ὅλοι ὁμοῦ εὐπειθεῖς καὶ ὑπήκοοι εἰς τὸν Ἀρμοστήν καὶ τοὺς Συμβούλους του. Πασχίσατε νὰ πνίξετε τὰ βδελυρὰ καὶ οὐτιδανὰ πάθη, τὰ ὅποια εἶναι ἐχθροὶ ὀλεθριώτεροι παρὰ ὅλους τοὺς ἀγρίους Σουλτάνους.

Οὕτω πράττοντες, ἐντὸς ὀλίγου θέλετε φθάσαι ἐνδόξως εἰς τὸν ποθοῦμενον σκοπὸν Σας· θέλετε γενῇ ὠφέλιμοι εἰς τοὺς ἀδελφούς Σας, εὐάρεστοι εἰς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν καὶ ἀγαπητοὶ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος.

Κατὰ τὸ παρὸν στέλλεται αὐτόθι ὁ Ἀρμοστής Κ. Μανουὴλ Τουμπάζης. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας στέλλονται καὶ οἱ δύο Σύμβουλοι.

Ἐν Τριπολιτζᾷ 2 Μαΐου 1823.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ :—

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Γ. ΓΛΑΡΑΚΗΣ (1).

Ἀμ' ἀφίχθεις ὁ Τουμπάζης εἰς Κρήτην, περιεστοιχέ-

(1) Ἰδὲ τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμοικα. Τ. Δ'. Σελ. 14—13.

σθη ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων· δι' αὐτῶν δὲ καὶ διὰ τινῶν ἄλλων, συνοδευσάντων αὐτόν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τὸ μὲν πρῶτον «ἐπολιόρκησε,» λέγει ὁ Χάου (1), «διὰ Ξητρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Κίσσαμον, ἣν καὶ ἠνάγκασε νὰ » παραδοθῇ· ἔπειτα δὲ εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἐπολιόρκησε τὸ Σέλινον καὶ προσεκάλεσε καὶ ἐνεψύχωσε τοὺς πάντας εἰς τὸν ἀγῶνα.» Τὸ σπουδαιότερον ὁμῶς ἔργον τοῦ Τουμπάζη, καθ' ἡμᾶς, ἦτο, ὅτι κατήρτισε τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐνιαυσίου τοπικῆς διοικήσεως τῆς Κρήτης, τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Α. Μάρουκα ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῆς συλλογῆς αὐτοῦ· ἐν τῷ ὀργανισμῷ τούτῳ ὑπάρχουσι τῷ ὄντι ἅπαντα τὰ ἀναγκαζοῦντα πρὸς σύμπληξιν μιᾶς κυβερνήσεως, ὀφειλοῦσης νὰ μάχηται συνάμα κατὰ μεγάλου ἐχθροῦ καὶ νὰ διοικῇ χώραν ἐπαναστατημένην. Εἶναι δὲ, καθ' ἡμᾶς, ὁ ὀργανισμὸς οὗτος τὸ τελειότερον τῶν πολιτικῶν ἔργων ἢ συνταγμάτων, ἅτινα ἐγένοντο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος· εἰργάσθησαν ἐν αὐτῷ ἐμάθομεν ὁ πολυμαθὴς καὶ περίνους ἱατρὸς Στέφανος Κανέλλος, ὁ συγγραφεὺς τῆς *Λευκοθέας*· ὁ συνετὸς Σπανιολάκης καὶ ὁ ἐπιζῶν εὐπαιδευτος Ἰκέσιος Λάτρης.

Ἄλλ' ἡ εὐδοκίμησις αὕτη τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐν Κρήτῃ δυστυχῶς δὲν διήρκεισε πολὺ. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1824, λέγει ὁ Γόρδων, ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν ἔπαθε μεγάλως ἐν Κρήτῃ. Ὁ Τουρκικὸς καὶ Αὐγύπτιος στρατὸς, συμποσούμενος εἰς 20,000 ἄνδρας, ἐγκατέλιπε κατὰ Φεβρουάριον τὰ χειμερινὰ στρατόπεδα καὶ ἐτράπη πρὸς τὰς ἀρ-

(3) 121 An Historical sketch of the Greek revolution by Samuel Howe, pag. 469.

κτικὰς ἐπαρχίας. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Τουμπάζην νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Βαφέ. Βραδύτερον ὁ ἄρμοστής ἀνεκάλυψε, κατὰ Γόρδωνα, καὶ συνωμοσίαν τινὰ κατ' αὐτοῦ· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ προσκαλέσῃ τὸ πλοῖόν του εἰς Λουτρόν καὶ ν' ἀσφαλισθῇ ἐν αὐτῷ· ἐνισχυθέντων δὲ βραδύτερον τῶν Τούρκων καὶ ἀπεγνωσθέντων τῶν Ἑλλήνων, οἱ Ὑδραῖοι ἐπεμψαν, λέγει ὁ Γόρδων, πλοῖα τινὰ νὰ διασώσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Μονεμβασίαν, ἄλλων καταφυγόντων πρότερον εἰς Ἴονίαν, εἰς Κύθηρα καὶ εἰς Κάσσον. Ἐπιστρέψαντες δὲ ἐκ τῆς Μονεμβασίας οἱ Ὑδραῖοι, ἵνα μεταφέρωσι καὶ ἄλλους Κρητας, εἶδον ὅτι ἀφίχθη εἰς Σοῦδαν σύμπας ὁ Αἰγύπτιος στόλος, καὶ ἐκώλυε τὴν περαιτέρω πρόοδον τῶν Κρητῶν· τότε ὁ μὲν ἑλληνικὸς στόλος ἐπ' ἀνέκαμψεν οἴκαδε, σὺν αὐτῷ δὲ ἀπῆλθε καὶ ὁ Τουμπάζης, δημασιεύσας πρότερον τὴν ἐξῆς προκήρυξιν, ἣν, μὴ εὐρόντες ἐν πρωτοτύπῳ, μεταφέρομεν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ.

« Ἀδελφοὶ Κρητες !

« Τὰ δεινὰ Σας ἐν τῷ ἀγῶνι, αἱ διαιρέσεις Σας καὶ αἱ καταστροφαί, ἃς ὑπέστητε, ἐπήνεγκον πλήρη σχεδὸν ὑποταγὴν τῆς χώρας Σας εἰς τὸν ἐχθρόν. Συναισθανόμενος τὸν μέγαν κίνδυνον, καὶ βλέπων, ὅτι ἄνευ στρατοῦ καὶ ἄνευ τῶν ἀναγκαίων πρὸς μόρφωσιν αὐτοῦ, οὐδὲν δύναμαι νὰ πράξω διὰ τῆς διαμονῆς μου ἐνταῦθα, πιεζόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπέρχομαι εἰς τὴν ἑδραν τῆς Κυβερνήσεως νὰ παραστήσω τὴν κατάστασιν τῆς νήσου, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶ ἑνοπλὸν δύναμιν καὶ τ' ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἀγῶνος.

« Ἀδελφοί ! ἀκούσατε ἤδη τὰς εἰλικρινεῖς καὶ πατρι-

ωτικὰς συμβουλάς πολίτου, ὅστις εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ δυστυχήματά Σας.

«Δι' ἀγάπην τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος λάβετε καὶ αὐθις τὰ ὅπλα Σας ἐπὶ τινά ἐτι χρόνον, καὶ ἔχω χρηστὰς ἐλπίδας, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θέλει σᾶς ἐγκαταλείψει. Σκεφθῆτε, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδήλωσεν ἤδη σαφῶς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα Σας, ἵνα Σᾶς τυραννήσῃ ἔπειτα ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἀλλὰ πιστεύω, ὅτι, καθὼς ἐλάβετε τὰ ὅπλα ἵνα μάχεσθε, δὲν θέλετε τὰ παραδώσῃ ἀναίμακτα.

«Ἀφήσατε κατὰ μέρος τὰς διαιρέσεις· στρέψατε περίξ ἡμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἰδῆτε εἰς οἷαν κατάστασιν Σᾶς ἔφερον αὐταί· ἐμπνευσθῆτε ὑπὸ ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἀνδρικοῦ φρονήματος· τὰς προσπαθείας Σας ταύτας θέλει ἐπιστέψῃ δόξα, δι' ἧς θέλετε ἐλευθερώσῃ τὸν τόπον Σας, τὰς γυναῖκάς Σας καὶ τὰ τέκνα Σας ἐκ τῆς τυραννίας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας.

«Ἐν Λουτρῷ 6|18 Ἀπριλίου 1824.

Ὁ Ἀρμοστής τῆς Κρήτης
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥΜΠΑΖΗΣ (1).

Ἐπανελθὼν ἐκ Κρήτης ὁ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζης, δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ ἐπανακάμψῃ, ὅπως ὑπεσχέθη, φέρων στρατοὺς καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα, ἀλλ' οὔτε στιγμὴν ἔπαυσε νὰ ἐξυπηρετῇ τὸν ἀγῶνα. Ἐνα δὲ μόνον ἔσχεν υἱόν, τὸν Νικόλαον, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Μαρίαν Β. Μ. Μπουντούρη, καὶ τὴν Χρυσίαν Λαζάρου Γιουρδῆ· ἀλλ' οὔτε ἐπὶ στιγμὴν ἐδήλωσε πατρικὴν ἀδυναμίαν εἰς

(1) Ἰδὲ History of the Greek revolution by Gordon. Vol. j. Pag. 127.

τὰ τέκνα του. Τὸν δὲ υἱὸν του μόνον βραχύ τι πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου ἐν' Ἑλλάδι ἐπεμψεν εἰς Ἑλβετίαν, ἵνα ἐκπαιδευθῇ.

Ὁ δὲ Ἰάκωβος εἶχε πέντε υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας· τὸν Νικόλαον, τὸν Γεώργιον, τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἐμμανουήλ καὶ τὸν Λάζαρον· τὴν Μαρίαν Α. Μιαούλη, καὶ τὴν Ἑλένην Λιθαδέως.

Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἐτελεύτησαν εἰς Ὑδραν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, ἥτοι τῷ 47 ἔτει τῆς ἡλικίας των. Ὁ μὲν Ἰάκωβος Τουμπάζης τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1829· ὁ δὲ Ἐμμανουήλ Τουμπάζης τὴν 16 Μαΐου 1834.

Τὸ ἀκόλουθον ἐπιτύμβιον συνετάχθη παρὰ τοῦ αἰμνήστου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ ἐτέθη ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ τάφου του.

*Βλέπεις τὸ δόπηχον τοῦτο μνῆμα,
Γερραῖον ἄνδρα μέσα κρατεῖ.
Δὲν τὸν ἐφόβησεν ἄγριον κῦμα,
Οὔτε πολέμου σκληρὰ βροχή.
Βαρεῖα πλάκα τί τὸν σκεπάζεις;
Καὶ εἰς τὸν τάφον μέσα νεκρὸς
Πάλλιν Μανώλης ζῇ ὁ Τουμπάζης,
Λαμπρὸς πατρίδος υἱὸς λαμπρός.
ἄωλα', Μαΐου 15'.*

Ἐνταῦθα ἀποπερατοῦται καὶ ὁ τέταρτος τόμος. Ἐν αὐτῷ εἶχομεν ἀναγγεῖλαι ὡς παράλληλον τοῦ βίου τῶν ἀδελφῶν Τουσίτσα τὸν βίον τῶν ἀδελφῶν Σκαναβῆ· ἀλλ' ὁ ἀξιότιμος ἐν Βιέννῃ Τζανῆς Σκαναβῆς, καίτοι πολὺν δεῖξας κατ' ἀρχὰς ζῆλον οὐ μόνον πρὸς ἐντε-

λῆ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ τὰ ἐνόντα διάδοσιν αὐτοῦ, τελευταῖον ὅμως οὔτε ἀπαντήσεως ἠξίωσεν ἡμᾶς ἐπὶ δύο ἐπιστολῶν, δι' ὧν λίαν ἐγκαίρως ἐζητήσαμεν μόνον βιογραφικὰς πληροφορίας πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τῶν προγόνων του. Ἦναγκάσθημεν λοιπὸν νὰ καταλέξωμεν ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ τὸν βίον τῶν ἀδελφῶν Κουμπάρη.

Εἶχομεν ἀναγγεῖλει ἐπίσης, ὅτι θέλομεν περιλάβει ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ καὶ τοὺς βίους τῶν Μπουντουραίων καὶ Μέξιδων. Ἄλλ' εἰς μὲν τὸν Δημήτριον Βουδούρην πολλάκις ἀπῆλθομεν αὐτοπροσώπως, πολλὰς ἐπιστολάς τῳ ἐγράψαμεν, ἵνα σπεύσῃ νὰ πέμψῃ ἡμῖν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας· εἰς δὲ τὸν ἐν Σπέτζαις ἐπιζῶντα ἀξιότιμον πρῶην Γερουσιαστὴν καὶ ἐγράψαμεν καὶ πρεσβείαν ἐπέμψαμεν πρὸς αὐτὸ τοῦτο· ἀλλ' ὁ μὲν Δημήτριος οὐδέποτε ἠρνήθη, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν ἄχρι τῆς στιγμῆς ταύτης πληροφορίαν μᾶς ἔπεμψε. Ὁ δὲ ἀξιότιμος πρῶην Γερουσιαστὴς Μέξης οὔτε ἀπλῆς ἀπάντησεως μᾶς ἠξίωσε. Συμπληρωθείσης τῆς ὕλης τοῦ ἀνά χειρας τόμου, ἐνομίσαμεν καὶ ἄδικον καὶ λίαν ἐπιβλαβὲς ὃ ἀναβάλλωμεν τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ πλεότερον. Ἀλλως ἄγνωστον ἂν καὶ πότε θέλουσιν εὐαρεσθηθῇ οἱ ἀπόγονοι τῶν Μπουντουραίων καὶ Μέξιδων νὰ χορηγήσωσιν ἡμῖν (ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐξ αὐτῶν δαπάνης) τὸ παρ' αὐτοῖς μόνον κείμενον ἀκατέργαστον μάρμαρον, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ κατασκευάσωμεν ἡμεῖς δι' μόχθων πολλῶν καὶ δαπάνης οὐ σμικρᾶς τοὺς τῶν προγόνων αὐτῶν ἀνδριάντας, τοὺς κοσμήσοντας βραδύτερον τὸ ἐλληνικὸν Πάνθεον.

